

29
59

عِلَّة

جَدِيش

594
АБУ АБДУЛЛОҲ МУҲАММАД ИБН ИСМОИЛ
АЛ-БУХОРИЙ

ҳадиc

1

АЛ-ЖОМИЪ АС-САҲИҲ

(Ишонарли тўплам)

ҚОМУСЛАР БОШ ТАҲРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 1991

Арабчадан ЗОКИРЖОН ИСМОИЛ таржимаси
Профессор НЕЪМАТУЛЛОҲ ИБРОҲИМ ва шоир
МИРЗО КЕНЖАБЕК таҳрири остида

Мухаррир
ХОЖА БАХТИЁР НАБИХОН ўғли

Ал-Бухорий, Абу Абдуллоҳ Муҳаммад
Ибн Исмоил

Ҳадис: 4 китоб, 1-К. Ал-Жомий ас-Саҳих; (Ишонарли тўплам) Н. Иброҳим ва М. Кенжабек таҳр. остида: Мухаррир Хожа Бахтиёр Набиҳон ўғли: Арабчадан З. Исмоил тарж.— Т.: Қомуслар Бош таҳририяти, 1992—560 бет.

Бухари И. Высказывания: В 4 кн.
Кн. 1.

ББК 86.38—87.717

Бадий муҳаррир — Х. МИҲМОНОВ
Техник муҳаррир — М. САИДОВА

ИБ № 081

1991 йилда тайёрланган диапозитивдан босишга рухсат этилди. Когоз бичими 60×90¹/₁₆. Рўшнома коғозига офсет усулида босилди. Шартли босма тобқ 35,0. Нашриёт ҳисоб тобқ 32,0. Иккинчи нашр тиражи 100 000. Буюртма 6542. Баҳоси шартнома асосида.

Қомуслар Бош таҳририяти, 700000 Тошкент — ГСП. Жуковский кўчаси, 52-уй.
Ижара пудратидати Тошкент матбаа корхонаси, Навоий кўчаси, 30-уй.

0403000000

Б ————— 005—91 5—89890—048—9
358—91

5—89 890—9

© Қомуслар Бош таҳририяти
1991

© «Қомрон» кичик корхонаси
1992

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМ

Ҳадис ва муқаддислар ҳақида

Алҳамду лиллоҳи рабб-ил-оламийн, ва-с-салоту ва-с-салому ала расулиҳи Муҳаммадин ва олиҳи ва саҳбиҳи ажмаъийн! Аммо баъд: «Ҳадис» ва «суннат» сўзлари муқаддислар ўртасида бир маънода қўлланилиб, Жаноб пайғамбаримизнинг айтган сўзлари, феъл-атворлари, ахлоқлари, тақрирлари ва пайғамбарликка қадар бўлган ҳамда пайғамбарлик йилларидаги сийратларини, яъни ҳаёт йўллариини англатади. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг турли шароитларда шарият аҳкомларига оид айтган сўзлари ҳам ҳадис бўлиб, феъл-атворлари эса, ул зот қилган ва соҳобалар тарафидан нақл этилган амаллардир. Саҳобаларнинг пайғамбаримиз маъқуллаган сўзлари ва хатти-ҳаракатлари тақрир дейилиб, улар шаръийлик ҳуқуқига эгадир. Зеро, Жаноб Расулуллоҳ шариятга хилоф нарсаларни ҳеч қачон маъқуллаган эмаслар!

Ҳадислар Жаноб Расулуллоҳнинг ҳаётликларида жамланган эмас эди. Чунки, Жаноб пайғамбаримиз саҳобаларга: «Мендан Қуръони Кариймдан бўлак ҳеч нарсани ёзиб олманглар, агар кимки бирор нарса ёзиб олган бўлса, уни йўқ қилсин!» — дер эдилар. Бундан албатта, пайғамбаримизнинг ҳаётликларида ҳадислар мутлақо ёзиб борилмаган, деган хулоса келиб чиқмайди. Чунки, баъзи ҳолларда, пайғамбаримизнинг ўзлари саҳобаларга мол-ҳоллардан олинадиган закот миқдори ҳақида жойлардаги ҳокимларга ёзиб юборишни амр қилганлар. Шунингдек, айрим саҳобаларга ўз шахсий мақсадлари учун ҳадисларни қайд қилиб боришга ижозат ҳам берилган эди. Абдуллоҳ ибн Амр ибн Анас, Али ибн Абу Толиб ва бошқалар тўплаган ҳадислар бунга далилдир. Дастлабки ҳадис тўпламлари тўғри (саҳиҳ) бўлган. Аммо, кейинчалик, миллий-сиёсий ихтилофлар, динга фойда келтириш мақсадида пайғамбаримиз номлари-

дан ёлгон ҳадислар тўқиш, фикҳ ва илми калом соҳасидаги зиддиятлар, амир ва ҳокимларга хушомадгўйлик оқибатида кўплаб ишонарсиз ҳадислар ҳам юзага келган. Ана шундай бир шароитда ўзларининг бутун билим ва ҳаётларини тўғри ҳадисларни аниқлаб, жамлашдек эзгу ишга сарфлашни ўзларига мақсад қилиб қўйган муҳаддислар пайдо бўлди. Бу борада илк қадам қўйган шахс — халифа Умар ибн Абдулазиз бўлди. У жойлардаги ўз ноибларига Муҳаммад алайҳиссаломнинг ҳадисларини жамлашни амр қилди. Биринчи ҳадис китобини Ибн Шихоб аз-Зухрий ёздилар. Ундан кейин бирин-кетин кўплаб ҳадис тўпламлари тасниф этила бошлади. Бироқ, Ибн Шихоб аз-Заҳрий ва у кишидан кейинги муҳаддисларнинг ҳадис тўпламлари муайян тартибга солинмаган, бобларга ажратилмаган бўлиб, уларда пайғамбаримиз ҳадислари саҳобалар ва тобеинларнинг фатволари билан чалкаштириб юборилган эди.

Ҳижрий 3-аср, дарҳақиқат, илми ҳадис учун олтин давр бўлди. Бу даврда ҳадис таълиф этиш соҳасида «муснад», «саҳиҳ» ва «сунан» деб аталмиш турли йўналишлар вужудга келди: 1) «муснад» йўналишида тасниф этилган тўпламларда турли мавзудаги ҳадислар бир жойда келтирилиб, улар ҳадис ривоят қилувчи саҳобаларнинг ислом динини қабул қилган вақтига кўра, ёки алифбо тартибида жойлаштирилган. Абдуллоҳ ибн Мусо, Имом Аҳмад ибн Ҳанбалнинг ҳадис китоблари ана шу йўналишга мансубдир. 2) «Саҳиҳ» йўналишига буюқ муҳаддис Имом Бухорий асос солганлар. Бу йўналишда таълиф этилган тўпламларга фақат тўғри, ишонарли ҳадислар киритилган. 3) «Сунан» йўналишидаги тўпламларда эса, тўғри, ишонарли ҳадислар билан бир қаторда «заиф» ҳадислар ҳам келтирилган, Абу Довуд, Исо ат-Термизий, ан-Насоий, Ибн Можанинг муаллафотлари ана шу йўналишга мансубдир.

Мовароуннаҳрда биринчи бўлиб ҳадис тўплами таълиф этган муҳаддис — Имом Абдуллоҳ ибн Муборак ал-Марвазийдирлар. Бундан ташқари, ватандошларимиздан Имом Аҳмад ибн Ҳанбал ал-Марвазий, Исҳоқ ибн Раҳовайх ал-Марвазий, Имом ал-Ҳайсам ибн Кулайб аш-Шоший, Абу Бакр Аҳмад ибн Муҳаммад ал-Баракотий, Иброҳим ибн Маъқил ан-Насафий, Наъима ибн Ҳаммод ал-Марвазий, Ҳофиз ал-Хоразмий, Жамолуддин ан-Насафий, Имом Абулҳасан Аҳмад ибн Муҳаммад ас-Самарқандий ва бошқалар ҳам ҳадис тўпламлари тасниф этишган.

Иккинчи — «саҳиҳ» йўналишининг асосчиси, ислом оламида энг етук ва машҳур муҳаддис Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий ҳижрий 194-йилда Бухорода таваллуд топганлар. Ун ёшга тўлмасларидан илми ҳадис ўрганмоққа киришганлар. Ун олти ёшларида оналари ва

акалари билан бирга ҳажга бориб, тўрт йил Маккада яшаганлар. Сўнг, пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг ҳадиси шарифларини тўплаб, тартибга солмоқ ниятида бир қанча ислом мамлакатларини кезиб, шайху уламо-лардан кўплаб ҳадислар ёзиб олганлар. Жами — 600 минг ҳадис тўплаб, шулардан 100 минг «саҳиҳ» ва 200 минг «ғайри саҳиҳ» ҳадисларни ёд олганлар. Ҳадис илми бобида қуввату иқтидорлари бениҳоят ортиб, ислом оламида катта шухрат қозонганлар. Минглаб шогирдлар етиштирганлар: Муслим ибн Ҳажжож, Исо ат-Термизий, ан-Насоий, Абу Зуръа, Юсуф ал-Форобий, Абу Бакр ибн Ҳузайма каби машҳур муҳаддислар шулар жумласидандирлар.

Имом Бухорий, она юртлари Бухорога қайтиб келгач, ҳадис илмини тарғиб этишга киришадилар. Аммо, ул зотнинг бошлаган бу саъйу кўшишлари ҳукмдорга хуш келмайди, шул боисдан Бухорони тарк этиб, Самарқанд яқинидаги Хартанг қишлоғига равона бўладилар ва ўша ерда истиқомат қилиб қоладилар. Ҳижрий 256-йили Рамазон ҳайити куни 62 ёшда вафот этадилар ва шу ернинг ўзига дафн қилинадилар.

Имом Бухорийнинг «Ал-Жомий ас-саҳиҳ» («Ишонарли тўплам») деб номланган 4 жилд (жузъ)дан иборат ҳадислар тўплами ислом оламидаги бошқа муҳаддислар тузган ҳадис тўпламлари орасида энг ишонарли ва мукаммалидир. Тўпламда пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳадисларидан ташқари, фикҳ (ислом ҳуқуқшунослиги), ислом маросимчилиги, ахлоқ-одоб, таълим-тарбия ҳамда ўша давр тарихи ва этнографиясига доир маълумотлар ҳам мавжуд. Унга 600 минг ҳадисдан фақат 7275 та энг «саҳиҳ» ҳадислар киритилган. Мазкур тўплам Миср ва бошқа бир қанча мамлакатларда жуда кўп марта чоп этилган, унга йирик уламолар томонидан шарҳлар битилган.

Имом Бухорий бошқа бир қанча асарлар ҳам тасниф этганлар: «Ал-Адаб ул-муфрад», «Китоб асмон ис-саҳоба», «Китоб афъол ил-ибод», «Китоб бадъ ил-махлуқот», «Китоб бирр ил-волидайн», «Таърих ус-сиқот ва-з-зуъафо мин рувот ил-ҳадис», «Таърих Бухоро», «Китоб ус-сулосий-йот», «Ал-Жомий ас-сағийр», «Ал-Жомий ал-кабийр», «Китоб ул-фавоид», «Китоб ул-қироа халфа-л-имом», «Китоб ул-куна», «Китоб ул-виждон», «Китоб ул-ҳиба», «Хулқ афъол ил-ибод», «Китоб ул-муснад ал-кабийр» ва бошқалар.

Самарқанд яқинида (ҳозирги Пойариқ ноҳияси ҳудудида) Имом Бухорий номлари билан боғлиқ зиёратгоҳ мавжуд бўлиб, у Хожа Исмоил масжиди номи билан машҳур. Уни Бухоро амири Абдуллахон (1534—1598) қурдирган. 1974 йили ул зотнинг 1200 йилликлари кенг нишонланган.

Имом Бухорийнинг Ислоҳ оламида Қуръони Кариймдан кейин иккинчи муқаддас китоб ҳисобланмиш «Ал-Жомиъ ас-саҳиҳ»ларининг ўзбек тилида халқимизга етказилиши катта воқеа бўлиб, у дину эътиқодимизни ҳамда маънавий қадриятларимизни тиклашда, кишиларда ахлоқ-одоб, ҳалоллик, ростгўйлик, поклик сингари умуминсоний фазилатларни қарор топдириш ва мустаҳкамлашда муҳим аҳамиятга эгадир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қимгаки Оллоҳ таоло яхшилиқни раво кўрғайдир, уни дин илмидан баҳраманд қилғайдир, илмга илм олмоқ йўли бирлан эришилғайдир»—деганлар. Оллоҳ таоло барчамизни рушду ҳидоятга бошласин, омин!

Ўрта Осиё ва Қозоғистон
мусулмонлари Диний бош-
қармаси раиси муфтий
МУҲАММАД СОДИҚ
МУҲАММАД ЮСУФ

КИТОБХОНЛАР ДИҚҚАТИГА!

Тўрт жилдли «Ал-Жомиъ ас-саҳиҳ» китобининг арабча нусхасидаги ҳар бир ҳадисда ровийлар (ҳадис айтиб берувчилар)нинг исмлари санаб ўтилган бўлиб, таржимон улардан энг асосийларини келтирган. Қўлингиздаги китоб мазкур тўпламнинг 1-жилдидир.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

Шайх, имом ва ҳофиз (Қуръон ва ҳадисни ёд билувчи) Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ибн Иброҳим ибн ал-Муғйира ал-Бухорийни Оллоҳ таоло раҳмат қилсин, омин!

- 1-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга нечук ваҳий кела бошлагани ҳамда Оллоҳ таолонинг «Биз сенга Нух ва ундан кейинги пайғамбарларга нечук ваҳий юборган эрсак, шундай ваҳий юбордик» деган қавли хусусида

Яъ ибн Саъид ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб минбарда турганларида: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитганман»,— дедилар: «Дарҳақиқат, барча амаллар ниятга яраша бўлғусидир. Кимки ҳижратдан нияти дунё топмоқ эрса, дунёга эришғуси, кимки ҳижратдан нияти хотин олмоқ эрса, хотинга никоҳланғусидир. Демак, не ниятда ҳижрат қилганлиги эътиборга олинғусидир».

Урва ибн Зубайр ривоят қиладилар, у киши эрса, Оиша онамиздан эшитган эрканлар: «Ҳорис ибн Ҳишом разияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Ё Расулаллоҳ, сизга ваҳий нечук келғусидир»,— деб сўради. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Менга ваҳий, баъзан қўнғироқ овози янглиғ келғусидир. Кучли ваҳий келганда шундай бўлғай. Шунда мен бутун борлиқни унутғум ва ваҳий сўзларини уқиб олғумдир. Баъзан эса, менга инсон қиёфасидаги фаришта ваҳий келтирғай, мен унинг-айтганларини ёдлаб олғайман»,— деб жавоб қилдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Қаттиқ совуқ кунлардан бирида ул кишига ваҳий келганининг гувоҳи бўлган эрдим. Шунда ул зот бутун борлиқни унутган ҳолатда бўлиб, пешоналари қаттиқ терлаб кетган эрди»,— деб айтдилар.

Урва ибн Зубайр Оиша онамиздан бундай деб нақл қиладилар: «Дастлабки ваҳий Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга уйқуларида соф туш тарзида нозил бўлган эрди. Кейин, тонг шафағи янглиғ нурдан ўзгаси тушларига кирмай қўйди. Шундан сўнг, Расулуллоҳ ёлғизликни хушлайдирган бўлиб қолдилар. Оилаларини тарк этиб, ёлғиз ўзлари Ҳироъ тоғидаги ғорда қаторасига бир неча тун тоат-ибодат қилиб чиқар эрдилар. Шу боисдан ҳам ўзлари бирлан егулик олиб чиқиб кетар эрдилар. Егуликла-

ри тугагач, Хадичанинг хузурларига келиб, яна таом олиб тоққа қайтар эрдилар. Ҳақиқатга етушгунларига қадар шундай қилавердилар. Бир куни одатдагидек Хироъдаги горда ибодат билан машғул бўлиб ўлтирганларида хузурларига бир фаришта келиб: «Икраъ (ўқи)!»— деб айтди. «Ўқий олмасмен, дедим,— дейдилар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам,— шу пайт ул мени бўға бошлади, ҳатто мен хириллаб қолдим. Кейин, мени қўйиб юборди-да, яна: «Ўқи!»— деди. Мен: «Ўқий олмасмен»,— деб эрдим, ул мени. иккинчи бор бўғишга тутинди, сўнг яна қўйиб юборди-да: «Ўқи!»— деди. Мен эрсам: «Ўқий олмасмен»,— деб жавоб қилдим. Ул учинчи марта бўға бошлади, мен тагин хириллаб қолдим. Кейин, қўйиб юборди-да: «Сени яратган раббингнинг, инсонни алақ (лахта қон)дан яратган парвардигорингнинг исми ила ўқи, ўқи! Раббинг энг саховатлидир!»— деди». Шундан сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўрқувдан аъзойи баданлари титраб-қақшаб Хадича бинти Хувайлиднинг хузурига келдилар-да: «Мени ўраб (яшириб) қўйинглар, мени ўраб қўйинглар!»— дедилар. Улар Жаноб Расулуллоҳни қўрқувлари тарқалгунга қадар ўраб қўйишди. Сўнг, Хадичага бўлган воқеани айтиб бердилар-да: «Мен ўзимдан хавотир олдим (яъни, «Менга бирор нарса бўлиб қолмасайди»— деб қўрқдим)»,— дедилар. Хадича разияллоҳу анҳо бундай дедилар: «Йўқ, мутлақо ундай эмас. Худо ҳаққи, Оллоҳ таоло сизни ҳеч вақт шарманда қилмағай, сиз қариндош-уруғчилик муносабатларини йўлга қўйғайсиз, оғирни енгил қилғайсиз, йўқсилларни тўйдирғайсиз, меҳмон кутғайсиз ва ҳақиқий эзгуликларнинг рўёбга чиқишига саъйу имдоҳ айлағайсиз». Сўнг, Хадича онамиз Жаноб Расулуллоҳни ўзларининг амакиваччалари бўлмиш Варақа ибн Навфал ибн Асад ибн Абдулуззо хузурига олиб бордилар. Ул киши жоҳилия даврида насроний динини қабул қилган эрдилар. Ибронийча хат-саводлари бўлиб, Инжилдан Оллоҳ таоло истаганча ибронийча матнларни кўчириб ёзар эрдилар. Ўзлари кекса ва кўзлари ожиз эрди. Хадича разияллоҳу анҳо Варақага: «Эй амакимнинг ўғли, биродарингизнинг гапларига қулоқ осингиз!»— дедилар. Варақа: «Эй биродаримнинг ўғли, нималарни кўрдингиз, айтингиз!»— деди. Жаҳоб Расулуллоҳ нимаики кўрган бўлсалар, бирма-бир баён айладилар. Варақа Жаноб Расулуллоҳга қарата: «Бу, Оллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга юборган ўша Ҳазрат Жаброилнинг ўзгинасидир. Кошки эрди, мен ёш бўлсам-у, (ислом) динига даъват қилмоқда иштирок этсам, сизни қавмингиз ўз орасидан қуниб чиқарган вақтда мен ҳаёт бўлсам!»— деб айтди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳайратомуз: «Мени қиммим ўз орасидан ҳайдагғими?»— дедилар. Варақа:

«Ха, шундай. Бу вақтга қадар бирор кимса менга сиз каби хабар келтирмаган эрди, гарчи келтирган эрсада, мен уни қайтариб юборган эрдим. Сизга Оллоҳ таоло муяссар этгуси кунлар менга ҳам насиб этса, сизга амалий мадад берғумдир!» — деди. Лекин, Варақа кўп ўтмай дор ул-бақога риҳлат этди. Жаноб Расулуллоҳга бир мунча вақт ваҳий келмай қўйди.

Ибн Шижоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладиларки, Жобир ибн Абдуллоҳ ал-Ансорий Жаноб Расулуллоҳга ваҳий келган вақт ҳақида бундай деган эрканлар: «Мен (яъни, Жаноб Расулуллоҳ) йўлда кетаётган эрдим, ногаҳон осмондин келаётган бир овоз қулоғимга чалинди. Нигоҳимни юқорига қаратган эрдим, Хироъ ғорида ҳузуримга келган ўшал фаришта осмон ила ер оралигинда курси узра ўлтирибдир. Мен ундан қўқиб (уйга) қайтиб келдим-да: «Мени (бир нарса бирлан) ўраб қўйингиз, ўраб қўйингиз!» — дедим. Шу аснода Оллоҳ таоло оят нозил қилди («Эй бурканиб олган банда, ўрнингдан турғил, оғаҳ бўл-ғил...» дан «... азоб» деган сўзигача).

Ушбу ҳадисни Абдуллоҳ ибн Юсуф ва Абу Солиҳ ҳам ривоят қилишган. Ҳилол ибн Раддод уни Зухрийдан эшитиб давом эттирган. Юнус ва Маъмар эрса, унинг камчиликларини тўлдиргандир.

Саъид ибн Жубайр айтадиларки, Ибн Аббос Оллоҳ таолонинг «(Жаброил) Қуръон ўқиганида сен такрорлашга ошиқма!» деган оятни ҳақида бундай деб ривоят қилган эркан: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам нозил бўлган оятнинг мазмунини тезда тушуниб олишга ҳаракат қилардилар. Шу сабабдан лабларини қимирлатар эрдилар». Ибн Аббос яна бундай дедилар: «Мен лабларимни, Жаноб Расулуллоҳ лабларини қандай қимирлатган бўлсалар, шундай қимирлатиб кўрсатайпман». Саъид: «Мен ўз лабларимни Ҳазрат Аббос лабларини қимирлатгандек қимирлатиб кўрсатайпман», — деди. Оллоҳ таоло: «(Жаброил) Қуръон ўқиганда сен шошиб такрор қилма! Қуръонни қалбингга ва хотирангга жо қилмоқ, истаган вақтингда уни ўқишга сени қодир этмоқ бизнинг бўйнимиздадир» ва «Агар биз уни (Жаброил қироати орқали) ўқисак, сен унга қулоқ сол!» деган оят нозил қилди. Шундан сўнг, Жаноб Расулуллоҳ, агар Жаброил ваҳий келтирса, аввал унга қулоқ солиб, кетганидан кейин эрса, у ўқиганидек такрорлаб ўқир эрдилар».

Ибн Аббос бундай деб ривоят қилдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам барча инсонлар ичида энг саховатли зот эрдилар. Рамазонда Ҳазрат Жаброил бирлан учрашганларида саховатлари янада ортар эрди. Ҳазрат Жаброил Жаноб Расулуллоҳ бирлан ҳар кеча учрашиб,

Куръонни музокара қилар эрдилар. Ҳазрат Расулуллоҳ хайрли ишда кучли шамолдан ҳам тез эдилар.

Абдуллоҳ ибн Утба ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Абу Суфён ибн Ҳарб хабар қиладиларки, Ҳирақл, Қурайш қарвони Шомда савдо қилиб турганида, унинг ҳузурига одам юборди. Бу вақт Жаноб Расулуллоҳ (Абу Суфён ва) Қурайш кофирларини пойлаб турган эрдилар. Улар (Қурайш кофирлари) Илия (Байтулмуқаддас)да эканликларида Ҳирақл ҳузурига бордилар. Ҳирақл уларни ўз мажлисига чақирди, унинг атрофида Рум зодагонлари ўлтирган эрди. Улар билан бирга таржимонни ҳам чорлади-да: «Ўзини пайғамбар деб гумон қилаётган кишига қайси бирингиз насаб жиҳатдан яқинроқдирсиз?» — деди. Абу Суфён: «Мен унга насаб жиҳатдан яқинроқдурмен» — деди. Ҳирақл: «Уни (Абу Суфённи) ва унинг асҳобларини менга яқинроқ олиб келинглар!» — деди. Уларни Ҳирақлнинг елкасига яқин жойга олиб келиб, тургазиб қўйдилар. Ҳирақл таржимонга: «Унга (Абу Суфёнга) айт, мен ўша (пайғамбар) ҳақида сўрамоқчиман, менга ёлғон гапирсалар, унга ёлғон гапирган бўладилар» — деди. Абу Суфён бундай деди: «Оллоҳ ҳақи, агар мендан ёлғон талаб қилишдан ҳаё қилмасалар эрди, шу онда мен ёлғон гапирган бўлур эрдим. У (Ҳирақл) дастлаб мендан Жаноб Расулуллоҳнинг орамиздаги насаблари қандай эканлиги ҳақида сўради. Мен: «У бизнинг орамизда баланд насаб эгасидир», — дедим. Ҳирақл: «Ундан илгари шу қавлни (яъни, пайғамбарликни) сизлардан ҳеч ким айтганмиди?» — деб сўради. Мен: «Йўқ», — дедим. У: «Унинг ота-боболари ичида подшоҳ бўлганлар борми?» — деди. Мен: «Йўқ», — дедим. У: «Унга зодагонлар эргашиятими ёки заифларми?» — деди. Мен: «Заифлар эргашипти», — дедим. У: «Уларнинг сони кўпайяптими ёки озайяптими?» — деди. Мен: «Кўпайяпти», — дедим. У: «Унинг динига кирганлардан бирор киши унинг динидан газабланиб диндан қайтяптими?» — деди. Мен: «Йўқ», — дедим. У: «Динга даъват қилмасидан илгари уни ёлғончиликда айблар эдингизми?» — деди. Мен: «Йўқ», — дедим. У: «Ҳиёнат қилармиди?» — деди. Мен: «Йўқ, бир қанча муддатдан бери унинг қандай ишлар билан бандлигини билмаймиз» — деб ҳам эдимки, Ҳирақл гапимни бўлиб: «Унга қарши жанг қилдингизми?» — деди. Мен: «Жанг қилдик», — дедим. У: «Қандай қилиб жанг қилдингиз?» — деди. Мен: «Ўртача, гоҳ улар бизга, гоҳ биз уларга шикаст етказардик, баъзан улар, баъзан биз ғалаба қилардик», — дедим. Ҳирақл: «У сизларни нимага буюради?» — деди. Мен: «Ёлғиз Оллоҳга ибодат қилишни, унга ширк келтирмасликни, ҳатто оталаримиз ширкка даъват этса,

уларга қулоқ солмасликни, намоз ўқишни, ростғўйликни, покиза ва ифбатли, оқибатли, раҳм-шафқатли бўлмоқни буюради»,— дедим. Ҳирақл тилмоч орқали менга бундай деди: «Унинг насабини сўрасам, сен насаби баланд, деб айтдинг, пайғамбарлар айнан шундай бўлади. Сизлардан ҳеч ким бундан илгари мазкур қавл (пайғамбарлик қавли) ила чиққанми, десам, сен: «Йўқ»,— дединг. Ундан илгари ҳам бирор киши шу даъвони қилиб чиққан бўлса, бу одам илгари айтилган қавлга тақлид қиляпти, деган бўлур эрдим. Мен сендан: «Унинг ота-боболари ичида подшоҳ бўлганлар борми?»— деб сўрасам, сен: «Йўқ»,— дединг. Агар ота-боболари ичида подшоҳ ўтган бирор киши бўлганида эди, мен: «У ўшанинг мулкани талаб қиляпти»,— деган бўлур эрдим. Мен: «Уни динга даъват қилмасдан илгари, ёлгончиликда айблармидингиз?»— деб сўраганимда, сен: «Йўқ»,— дединг. Мен билдимки, у илгари ҳам одамларга ёлгон гапирмаган, бундай одам Оллоҳ ҳақида ёлгон сўзламайди. Мен сендан: «Унга зодагонлар эргашяптими ёки заифларми?»— деганимда, сен: «Заифлар»— деб айтдинг. Пайғамбарларга доимо заифлар эргашган. Мен сендан: «Эргашаётганларнинг сони кўпайяптими ёки озайяптими?»— деб сўрасам, сен: «Улар кўпайяптилар»,— дединг. Иймоннинг иши ҳам шундай баркамол бўлади. Мен сенга: «Унинг динига кирганлар ундан ғазаб қилиб диндан қайтяптими?»— десам, сен: «Йўқ»,— деб айтдинг. Иймон, кўркамлиги дилларга ёқиб қолса, худди шундай доимо баркамол бўлади. Мен сендан: «У хиёнат қиладими?»— деб сўрасам, сен: «Йўқ»,— дединг. Пайғамбарлар хиёнат қилмайди. Кейин, сендан: «У сизларни нимага буюради?»— деб сўрадим. Сен: «Оллоҳга ибодат қилишга, унга ширк келтирмасликка, бут (санам) ларга сизинмасликка, намоз ўқишга, ростғўй ва ифбатли бўлишга буюради»,— деб айтдинг. Сенинг айтганларинг рост бўлса, у келиб, мен ҳозир мана шу турган жойни олади. Мен яна пайғамбар чиқишини билар эрдим, лекин сизларнинг орангиздан чиқишидан беҳабар эрдим. Агар унга ихлос қилолсам, у бирлан учрашиш учун машаққат чекишга рози эрдим. Агар унинг ҳузурига борсам, унинг оёқларини ювиб қўйган бўлар эрдим». Кейин, Ҳирақл Диҳъя (саҳоба) орқали Расулуллоҳ Бусро бошлиғига бериб юборган хатни олиб келишни амр қилди. Уни Ҳирақлга узатдилар. У хатни ўқиб кўрди, унда «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми. Муҳаммад ибн Абдуллоҳ — Оллоҳнинг Расулидан Ҳирақл — Рум бошлиғига. Ҳидоят йўлига юрганларни Оллоҳ ҳидоят қилсин! Аммо баъд: сени исломга даъват этаман, исломни қабул қил, тинч бўлурсан. Оллоҳ бунинг учун сенга икки

баробар ажр ва савоб берғусидир. Агар ундан юз ўғирсанг, ерисдем (бидъатчидек) гуноҳкор бўлғайсен. Эй аҳли китоблар, ўзаро тенглик калимасини қабул қилайлик, Оллоҳдан бошқага ибодат қилмайлик, унга ширк қелтирмайлик, бир-биримизни Оллоҳдан ўвга тангри деб билмайлик (яъни, инсонни Оллоҳ даражасига кўтармайлик), агар юз ўғирсалар, гувоҳ бўлингларки, биз мусулмонмиз». Абу Суфён бундай деди: «Ҳирақл сўзини тугатгач ва Жаноб Расулул-лрҳнинг номаларини ўқиб бергач, унинг ҳузуридагилар шовқин-сурон кўтаришиб, бизни ташқарига ҳайдаб чиқаришди. Мен ҳамроҳларимга: «Ибн Абу Кабшанинг айтгани рост чикди, у: «Баний ал-Асфар (румликлар) подшоҳи пайғамбардан кўрқади»,— деб айтганди. Мен исломга кирмасимдан аввал пайғамбар чиқишига ишонар эдим»,— дедим».

Илия ҳокими Ибн ан-Нотур ва Шом христианларининг усқуфи (епископи) Ҳирақл бундай дейишар эрди: «(Хукмдор) Ҳирақл Илияга келганида бадхулқ бўлиб қолди. Унга битриқлари (патриархлари): «Сенинг турқингни ёқтирмаймиз»,— дейишди. Ибн ан-Нотур бундай дейди: «Ҳирақл юлдузларга эътиқод қилар ва уларни кузатар эрди. Ундан бу борада сўрашганда, у: «Мен бу кеча юлдузларни кузатганимда хатна подшоҳи зухур қилганини кўрдим, бу халқ орасида ҳам хатна қилувчилар пайдо бўлди»,— деди. «Парво қилма, яхудийлардан бошқалар хатна қилмайди. Шаҳарларга хат ёз, у ерлардаги яхудийларни ўлдирсинлар, деб маслаҳат беришди. Шу пайт Ғассон подшоҳига Жаноб Расулуллоҳ ҳақларида хабар олиб келган кишини Ҳирақл ҳузурига олиб кирдилар. Ҳирақл: «Бориб билингларчи, у хатна қилинганми, йўқми?»— деди. Пайғамбар хатна қилинган экан, деб хабар келтиришди. Араблардан сўраб эрди, улар ҳам буни тасдиқладилар. Шунда Ҳирақл: «Бу ўша, (юлдузларни кузатганимда) зухур қилган мана бу уммат (яъни араблар)нинг подшоҳи»,— деди. Кейин, Ҳирақл Румиядаги ўзи каби билимдан соҳибига хат ёзди-да, Хумсга жўнади, у ерга етиб улгурмай соҳибидан жавоб мактуби олди. Унда Ҳирақлнинг пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг зухурлари ҳақидаги фикри қўллаб-қувватланган ва ул зотнинг ҳақиқий пайғамбар эканликлари айтилган эди.

Ҳирақл Рум зодагонларидан Хумсда қолишга ижозат сўради. Хумснинг дарвозалари ёпилгач, у шаҳар аҳлига: «Эй Рум аҳли, сизлар нажот ва тўғри йўл топмоқчи бўлсангиз, давлатингизнинг устувор бўлишини истасангиз, ўша пайғамбарга эргашинглар!»— деди. Шунда улар ёввойи эшакдек ваҳимага тушиб, ўзларини дарвозалар тамон

урдилар, ammo дарвозаларнинг ёпиқлигини кўрдилар. Ҳирақл уларнинг ваҳимага тушганини кўриб, иймон келтиришларидан ноумид бўлди-да: «Уларни қайтаринглар!», деб амр қилди. Кейин, «Мен сизларнинг ўз динингизга бўлган ихлосингизни синаб кўриш учун шундай деган эдим. Мен бунга амин бўлдим», — деди. Шаҳар аҳли унга сажда қилдилар ва ундан мамнун бўлдилар.

Бу, Ҳирақл билан содир бўлган сўнгги воқеа эди. Мазкур воқеани Солиҳ ибн Кайсон, Юнус ва Маъмар Аз-Зухридан нақл қилдилар.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

1-боб. Иймон китоби

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар: «Ислом 5 далил асосига қурилган. (Исломдан мурод иймон демакдир). Иймон сўзда ҳам, амалда ҳам бўлмоғи керак. Иймон кучайгайдир ва сусайгайдир.

Далили: Оллоҳ таоло Қуръони Каримда: «Иймонларини янада зиёда қилсинлар, деб уларга ҳидоятимизни зиёда қилдик» ва «Оллоҳ таоло ҳидоят топган кишиларнинг ҳидоятини зиёда қилди ва уларга тақво ато этди»,— деб айтган. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Оллоҳни деб яхши кўриш ва Оллоҳни деб ёмон кўриш иймондандир» деган сўзлари ҳам иймоннинг мустаҳкамла-ниши ёки сусайишини англатади.

Халифа Умар ибн Абдулазиз Адий ибн Адийга бундай деб ёзган: «Албатта, иймоннинг ҳам ўз фарз ва амаллари, муайян чегаралари, бажарилиши лозим бўлган суннатлари мавжуддир. Демак, кимки буларга тўлиқ амал қилса, иймони мукаммал бўлгайдир, кимки етарли риоя қилмаса, иймони суст бўлгайдир. Агар умрим узок бўлса, сизларга билиб олишларингиз учун булар ҳақида бирма-бир баён қиларман, башарти вафот этсам, суҳбатингизга муштоклим йўқ».

Саҳоба Маоз: «Кел, биз билан бир оз ўтир, иймон ҳақида суҳбатлашайлик!» — деганлар.

Ибн Умар айтганлар: «Банда кўнглига келган ҳар бир гуноҳ хавфи бор нарсани тарк этмагунча тақво ҳақиқатига ета олмайди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ислом 5 далилдан иборат»,— деганлар:

- 1) калимаи шаҳодат (айтмоқ);
- 2) намоз ўқишмоқ;
- 3) закот бермоқ;
- 4) ҳаж қилмоқ (имкони бўлса);
- 5) Рамазон рўзасини тутмоқ».

Оллоҳ таоло айтади: «Яхши кишилар, ибодат вақтида юзларини Шарққа ёки Ғарбга қаратган кишилар эмас, баъки Оллоҳ таолога, унинг фаришталарига, охират кунига, китобларига, пайғамбарларига ишонган, яхши қўрган мол-мулкани қариндошларига, етим-есирларга, мискину фақирларга, мусофиру тиламчиларга, қулини озод қилишга сарфлаган ҳамда 5 вақт намозни вақтида ўқиган ва закот берган, Оллоҳ билан ўзи ўртасидаги ва бандалар ўртасидаги аҳдига вафо қилган, етишмовчиликларга қаноат қилган ва бошига кулфат тушганда бардош берган кишилардир. Мана шундай сифатга эга бўлганлар динига содиқ одамлар бўлиб, куфр ҳамда ярамас хулқлардан ўзларини эҳтиётлагайдирлар ва ўзларида етук инсоний фазилатларни мужассам қилгайдирлар». Иймоннинг мукаммал бўлмоғининг уч шarti:

— тўғри эътиқодли бўлмоқ;

— кишилар билан яхши муносабатда бўлмоқ;

— киши ўз устида ишламоғи ва ўзини ибодат ва итоатга чиниқтирмоғи. Кимки буларни тўла ўзлаштира, иймони мукаммал бўлгайдир. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам иймон тўғрисида сўралганда, юқоридаги ояти каримани ўқиган эдилар.

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар:

«Иймон дарахт янглиғ 60 дан ортиқ шохга эгадир. Гуноҳ қилмоққа Оллоҳ ва бандалардан уялмак ўша шохлардан биттасидир».

3-боб. Бировга зарари тегмаган киши мусулмондир

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Қўли билан ва тили билан ўзгаларга озор бермаган киши мусулмондир. Оллоҳ таоло манъ этган нарсалардан қайтган киши худо йўлида жиҳод қилган кишидир».

4-боб. Ислонда энг афзал амал қайси?

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан сўрадилар: «Ё Расулalloҳ, мусулмонларнинг афзали қайси кишидир?» «Қўлидан ва тилидан бошқа мусулмонлар озор топмаган кишидир»,— деб жавоб бердилар.

5-боб. Очларни тўйгазиш ислондандир

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан сўрадилар: «Қайси хислатлар ислонда энг яхшидир?» Айтдилар:

«Очларга таом бермоғинг ва таниган ё танимаганга салом бермоғинг».

6-боб. Ўзи яхши кўрган нарсани биродарига раво кўрмоқлик иймондандир

«Ўзингиз яхши кўрган нарсани биродарингизга раво кўрмагунингизча ҳеч бирингиз чинакам мўмин бўла олмайсиз».

7-боб. Севишлик иймондандир

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам айтганлар:
«Токи мени отангиздан ҳам, болангиздан ҳам, барча одамлардан ҳам яхшироқ кўрмас экансиз, бирортангиз мўмин бўла олмайсиз».

8-боб. Иймон ҳаловатига эришмоқ

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам айтганлар:
«Кимда қуйидаги уч хислат бўлса, унга иймон хузур-ҳаловат бахш этгайдир:

- Оллоҳ ва Расулни ҳаммадан кўра яхши кўрмоқ;
- яхши кўрган кишисини фақат Оллоҳни деб (Оллоҳ яхши кўргани учун) яхши кўрмоқ;
- ёмон кўрган кишисини фақат Оллоҳни деб (Оллоҳ ёмон кўргани учун) ёмон кўрмоқ».

9-боб. Ансорларни яхши кўриш киши иймонининг мукамаллиги аломатидир

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам айтганлар:
«Ансорларни яхши кўрмоқ иймон аломатидир, ёмон кўрмоқ мунофиқлик белгисидир».

10-боб. Расулulloҳ насихатлари

Бир қанча саҳобалар ўртасида Расулulloҳ айтдилар:
«Оллоҳни бир деб билгаймиз, унга ширк келтирмагаймиз, ўғрилиқ қилмагаймиз, зино қилмагаймиз, фарзандларимизни ўлдирмагаймиз, тухмат қилмагаймиз (зино ва бошқа нарсалар хусусида), шариат амрига итоат қилгаймиз, деб менга сўз берингиз. Кимки ушбу сўзларга вафо қилса, Оллоҳ ярлақайдир, аммо кимки ушбу оғир гуноҳлардан бирортасини қилиб қўйса ва у бу дунёда жазоланса, ўша жазо унга каффоратдир (охиратда қайта жазоланмайди). Кимки шу гуноҳлардан бирортасини қилса-ю, Оллоҳ яшир-

ган бўлса, бу ўзига ҳаволадир, хоҳласа кечгайдир, хоҳласа азоблагайдир». Саҳобалар: «Шунга сўз бердик»,— деб айтдилар.

11-боб. Фитнадан ҳазар қилмоқ диндандир

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Шундай даврлар келгайдирки, мусулмон ўз динини фитналардан асрамоқ мақсадида тоғу тошларга қўй ҳайдаб чиқиб кетишни афзал кўрса, ажаб эрмас».

12-боб.

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Мен ҳаммаларингиздан кўра Оллоҳни яхшироқ билгайман» (Кишининг диёнати, иймони мустаҳкамлангани сари Оллоҳни яхшироқ танийверади).

13-боб.

Оллоҳни дил кўзи билан кўрмоқ, танимоқ керак (яъни, иймон калима келтириш билангина бўлмайди, балки Оллоҳга қалбдан эътиқод қилмоқ лозим). Ояти каримада «(Оллоҳ таоло) оғзингиздан беихтиёр чиқиб кетган қасам учун гуноҳкор қилмагайдир, лекин дилингизга тугилган ёмонликларингиз учун гуноҳкор қилгайдир» дейилган.

Оиша онамиз айтганлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам саҳобаларига қудрати етадиган ишни буюрган адилар, саҳобалар: «Биз-сиз сингари эмасмиз-ку, Оллоҳ сизнинг илгариги ва келгуси гуноҳларингизни кечирган (шунинг учун ҳам бизга кўпроқ иш буюраверинг, биз кўпроқ риёзат чекмоғимиз лозим)»,— дедилар. Расулulloҳнинг ғазаблари келгани юзларидан билинди: «Ораларингизда энг тақволироқ ва Оллоҳни танийдирганроқ киши менман»,— деб жавоб қилдилар.

14-боб. Қайта кофир бўлмоқни ўтда куймоқни рад қилгандек инкор этмоқ иймондандир

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Қуйидаги 3 нарсa кимда бўлса, у иймондан ҳаловат топгусидир:

— кимки Оллоҳ ва унинг Расулини бошқалардан яхшироқ кўрса;

— яхши кўрган кишисини фақат Оллоҳ яхши кўргани учун яхши кўрса;

— кофирликка қайтишликни худди ўтга тушгандек ёмон кўрса».

15- боб. Иймон аҳлининг ҳаётларида қилган ишларига кўра бир-бирларидан афзалликлари

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам деганлар: «Аҳли жаннат жаннатга киргайдир, аҳли дўзах дўзахга киргайдир, кейин Оллоҳ таоло малоикаларига: «Қалбида заррача иймони бор одамни дўзахдан чиқарингиз!» — деб айтадир. Улар шундан сўнг, куйиб, қорайиб кетган ҳолда дўзахдан чиқгайдирлар, ҳаёт дарёсида чўмилгайдирлар, ёмғирдан кейин гиёҳлар унгандек баданлари кўркам бўлгусидир».

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Тушимда кўрсам, одамларнинг кўйлаклари этаги кўкраклари баробарида, баъзи бирлариники эса ундан ҳам калта. Уларнинг ораларида Умар ҳам бор, унинг кўйлаги узун, ҳатто ерда судралиб юрибдир». Саҳобалар сўрадилар: «Нимага йўдингиз?» «Динга йўдим», — дедилар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам.

16- боб. Ҳаё иймондандир

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биродарига иймондан ўғит бераётган ансорлардан бирининг ёнидан ўта туриб, унга бундай дедилар: «Қўявергил уни, ҳаё иймондандир!»

17-боб. Амал қилмоқ иймондандир

Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Мушриклар (Оллоҳнинг бирлигини инкор қилувчилар), агар тавба қилиб, иймонга келсалар, намоз ўқисалар ва закот берсалар, уларни тинч қўйингиз!» — деб айтган.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу хусусда бундай деганлар: «(Оллоҳ) менга: «Одамлар калимаи шаҳодат айтиб, намоз ўқийдирган, закот берадирган бўлгунларига қадар курашгил!» — деб буюрган. Агар бунга амал қилсалар, моллари-ю жонлари мендан омон қолгайдир. Ухравий ҳисоб-китоби (охират ҳисоб-китоби) Оллоҳнинг ўзига ҳавола, зеро исломда гуноҳ деб ҳисобланган ишларни қилсалар, албатта жазосиз қолмаслар».

18-боб. Иймон — ислом амрига амал қилмоқ

Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Жаннат — қилган амали солиҳларингиз эвазига берилгандир», — дейди. Бошқа бир оятда эса: «Раббинг, муқарраким, барчадан, ҳақни Оллоҳга қандай амал қилгандини сўрамай қўй».

мас»,— дейилади. Яна бир бошқа оятда: «Нажот истаганлар амал қилсинлар!» — дейилган.

Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўрадилар: «Қайси амал афзалдир?» «Оллоҳ ва унинг Расулига ишонмоқ»,— деб жавоб бердилар. «Ундан кейин қайси?» — дедилар. «Оллоҳ йўлида жиҳод қилмоқ»,— деб айтдилар. «Ундан кейин-чи?» — деб сўрадилар. «Қабул бўлгучи ҳаждир»,— деб жавоб қилдилар.

19-боб. Исломни ўлимдан кўрққанидан ёки итоткорлик юзасидан қабул қилган кишининг иймони иймон эмас!

Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Бадавийлар: «Иймон келтирдик»,— деб айтурлар, сиз уларга: «Иймон келтирмадингиз, балки таслим бўлдик, деб айтингиз! — денг»,— дейилган. Исломнинг ҳақиқатан қабул қилингани иймон келтирмоқ билан исботлангайдир. Оллоҳ таоло бошқа бир оятида: «Оллоҳ учун мақбул йўл фақат ислом йўлидир», яна бир оятида эса: «Кимки исломдан бошқа йўлни истаса, зинҳор қабул қилинмайдир»,— дейилган.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам 5—10 одамга садақа улаша бошладилар. Мен ҳам шу ерда ўтирган эдим. Расулуллоҳ бир кишига садақа бермадилар, у эса мен ёқтирган (солиҳ) киши эди. Мен: «Ё Расулаллоҳ, фалончига нега бермайсиз? Уни мен мўъмин деб билурман»,— дедим. «Мусулмон деб эмасми?» — дедилар. Озгина жим қолдим, сўнгра у одам ҳақида баъзи бир билган нарсаларимни айтиб, яна сўрадим: «Нега фалончига бермайсиз? Уни мен мўъмин деб билурман». Расулуллоҳ дедилар: «Мусулмон деб эмасми?» Бир оз жим туриб, яна сўрадим. Кейин Расулуллоҳ айтдилар: «Эй Саъд, у кишига берар эрдим-у, лекин ундан кўра бошқаларга берганим маъқулроқдир, чунки Оллоҳ уларни дўзахга туширишидан кўрқайман».

20-боб. Салом бериш ислом амалларидандир

Саҳоба Аммор айтганлар: «Учта хислатни ўзида мужасам қилган кишининг иймони мукаммал бўлгайдир:

- инсофли ва адолатли бўлмоқ;
- барчага салом бермоқ;
- камбағаллигида ҳам садақа бериб турмоқ.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бир киши сўради: «Исломда энг яхши хислатлар қайсидир?» Дедилар: «Очларга таом бермоқлик, таниган ва танимаганга салом бермоқлик».

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Менга дўзах кўрсатилди, қарасам, ундаги одамларнинг кўпи инкор қилувчи хотинлар экан». Саҳобалар: «Оллоҳни инкор қилганми?» — деб сўрадилар. «Эрнинг яхшилигини инкор қилганлар, эрнинг қадрига етмаганлар. Агар буларнинг биттасига бир умр яхшилиқ қилсанг-у, кейин сендан бир кичик ёмонлик кўрса: «Сендан нима кўрдим, ҳеч яхшилиқ кўрмадим»,— деб айтадир»,— деб жавоб бердилар.

22-боб. Гуноҳлар жаҳолат қилмишидир

Гуноҳ қилгувчи киши кофир бўлмайди, илло ширк келтирган кишигина кофир бўладир.

Расулulloҳ бир гуноҳ қилган кишига: «Сенда жаҳолатдан бор экан»,— деганлар. Оллоҳ ояти каримасида: «Оллоҳ ширкни кечирмайди, қолган ҳамма нарсани, хоҳласа кечириши мумкин»,— деган.

Саҳоба Маъруф ривоят қиладилар: «Рабза деган жойда Абу Заррни ўзи ҳам, қули ҳам чопон кийиб келаётган ҳолатда кўрдим. Нечун бир хил кийиниб олдингизлар?» — деб сўрадим. Абу Зарр: «Мен бир кишини (Билолни), эй қора хотиннинг боласи! — деб ҳақорат қилдим. Расулulloҳ менга: «Эй Абу Зарр, онасини ҳақорат қилибсан, сенда жаҳолатдан бор экан»,— дедилар ва яна: «Биродарларингиз хизматкорингиздир. Оллоҳ таоло уларни сизларнинг қўлларингизга топшириб қўйибди. Қимники биродари қўлида бўлса, еганидан едирсин, кийганидан кийдирсин. Кучи етмайдиган ишга буюрмангиз, мободо, буюрсангиз, ёнларида ёрдамлашиб ишлангиз»,— деб қўшиб қўйдилар»,— деди».

23-боб. Икки гуруҳ мўъминлар бир-бирлари билан
уришсалар, ўрталарига тушиб, яраштириб
қўйингиз, зеро Оллоҳ уларни ҳам мўъминлар
деб атаган

Саҳоба Аҳнаф ривоятлари: «Мана бу кишини ҳимоя қилгани йўл олдим. Йўлда Абу Бакр йўлиқди. «Қаёққа кетаяпсан?» — деди. «Мана бу кишига ёрдамлашгани кетяпман»,— дедим. «Қайт, мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитганман, агар икки мусулмон қилич яланғочлаб бир-бирига ҳамла қилса, ўлдирган ҳам, ўлган ҳам, дўзахга тушгайдир. «Ё Расулаллоҳ, ўлдирган-ку майли-я, ўлган нега тушгайдир?» — деганимда, «У ҳам

шеригини ўлдирмоққа жазм қилгандир»,— деб айтганлар»,— деди».

24-боб. Энг катта зулм

Саҳоба Абдуллоҳ ибн Масъуд айтадилар: «Иймонини зулм билан булғамаган мўъминлар охиратда нажот топгайдирлар, улар ҳидоятли кишилардир»,— деган ояти карима нозил бўлганда саҳобалар: «Қайси биримиз ўз жонимизга зулм қилмаганмиз»,— деб қаттиқ эзилишди. Шунда Оллоҳ таоло: «Албатта, ширк энг катта зулмдир»,— деган оятни нозил қилди».

25-боб. Мунофиқнинг аломатлари

Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мунофиқнинг учта аломати бор: сўзласа, ёлғон сўзлар; ваъда қилса, бажармас; омонатга хиёнат қилур»,— деганлар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Қуйидаги тўртта хислат кимда бўлса, аниқ мунофиқ бўлгайдир, кимдаки улардан биттаси бўлса, уни тарк этмагунча мунофиқликдан бир хислати бор экан, дейиладир:

- омонатга хиёнат қилгайдир;
- сўзласа, ёлғон сўзлагайдир;
- шартнома тузса, шартида турмагайдир;
- уришиб қолса, кек сақлагайдир ва ноҳақлик қилгайдир».

26-боб. Лайлат ул-Қадр кечасида ибодат қилиб чиқмоқ иймондандир

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Кимки Лайлат ул-Қадр кечасининг ҳақлигига ишониб, Оллоҳдан савоб умидида ибодат қилиб чиқса, қилган гуноҳларининг ҳаммаси кечирилғусидир».

27-боб. Оллоҳ йўлида жиҳод қилиш иймондандир

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло ўзи йўлида жиҳодга чиққан одамни қадрлаб: «Менга бўлган иймони ва пайғамбарларимга бўлган ишончи туфайли жиҳодга чиққан бўлса, уни ажр ёки ўлжалар билан қайтарғумдир, ҳалок бўлса, жаннатимга киргизғумдир»,— дейди»,— деганлар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам яна бундай деганлар: «Агар умматимни қийин аҳволда қолдиришдан қўрқмасам эрдим, бирорта жангдан

қолмаган бўлур эрдим, мен Оллоҳ йўлида жон нисор этиб, кейин тирилсам, яна ўлиб, яна тирилсам ва яна ўлиб ва яна тирилсам ва яна ўлсам, дер эрдим».

28-боб. Рамазонда кечалари ибодат қилиб чиқмоқ-лик иймондандир

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Кимки Рамазон кечаларини, Оллоҳга иймон келтириб, ундан савоб умид этиб, ибодат билан ўтказғусидир, унинг қилган гуноҳлари мағфират қилинғусидир».

29-боб. Оллоҳдан савоб умид қилиб, Рамазон рўзасини тутиш иймондандир

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Кимки Оллоҳга ишониб, ундан савоб умид қилиб, Рамазон рўзасини тутгайдир, собиқ гуноҳлари кечирилгайдир».

30-боб. Дини ислом ҳузурбахш диндир

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Оллоҳ таолога ислом дини энг севимли диндир».

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Дин ўнгайдир, ҳеч ким уни қийинлаштириб юбормағай, мобо-до, қийинлаштириб юборса, дин уни енгиб қўйғусидир (яъни, амали солихларни ҳаддан зиёда зиммасига олиши натижасида уларни эплай олмай, ҳаммасини тарк этишига сабаб бўлғусидир). Демак, амали солихларни ўртача бажарингиз, ибодатларни мукаммал адо этишга қодир бўлмасангиз, шунга яқинроқ қилингиз. Амали солихлардан тегадиган савобдан севинингиз. Бу дунёдан охиратга қилинадиган умр сафарида эрта тонгдан, кечки пайтдан ва кечанинг баъзи бир қисмидан унумли фойдаланингиз!»

31-боб. Намоз ўқимоқ иймондандир

Ояти каримада: «Оллоҳ таоло сизларнинг иймонларингизни, яъни Байт ул-Муқаддас (Қуддус, Иерусалим) га қараб ўқиган намозларингизни зое кетказмағай»,— дейилган.

Саҳоба Барро бундий дейдилар: «Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келибоқ қариндошлариникига тушдилар ва Байт ул-Муқаддасга қараб 16 ёки 17 ой намоз ўқидилар. Аслида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккадаги Хонаи Каъбани қибла қилиб намоз ўқишни яхши кўрардилар. Хонаи Каъбага қараб

биринчи ўқиган намозлари аср намози эди. Расулуллоҳ билан бирга бир қавм жамоаси ҳам намоз ўқиди. Бирга намоз ўқиганлардан бири бошқа масжидда намоз ўқиётган одамлар ёнидан ўтаётиб, рукуъда турган вақтларида уларга: «Оллоҳга қасам ичиб айтаманким, биз ҳозир Маккаи Мукаррамага қараб намоз ўқидик»,— деди. Шунда улар намозда турган ҳолларида Маккаи Мукаррамага ўгирилиб, намозни ўқиб тугатдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Байт ул-Муқаддасга қараб намоз ўқиётганлари яҳудий ва насороларга ёқарди, (чунки Байт ул-Муқаддас уларнинг қибласи эди). Аммо Маккаи Мукаррамадаги Байтуллоҳга қараб намоз ўқиганлари эса уларга ёқмасди».

Саҳоба Барро яна бундай деганлар: «Қибла Хонаи Каъбага қараб ўзгартирилмасидан илгари баъзи бир кишилар вафот этиб кетганлар ва баъзи бирлари шахид бўлиб, кетганлар. Биз улар туғрисида нима дейишни билмаймиз, деб турганларида юқоридаги ояти карима нозил бўлди».

32-боб. Киши исломга кириб, уни яхшиласа, қилган ёмонликларини Оллоҳ кечиргайдир

Абу Саъид Худрий: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар банда исломга кириб, уни ихлос билан яхшилашни давом этдирса, Оллоҳ таоло унинг ҳамма қилган хатоларини кечиргайдир. Бундан кейинги хатоларигина ҳисоб-китоб қилингайдир. Яхшилик 10 баробардан 700 баробаргача кўпайтириб ёзилур. Ёмонлик битта бўлса, битталигича ёзилур, илло ёзилмасдан Оллоҳ кечириб юбориши ҳам мумкиндир» — деганлар»,— дейди.

33-боб. Оллоҳ таоло энг хушлайдирган тоат-ибодат узокроқ қилинадирган тоат-ибодатдир

Ҳишом бундай деганлар: «Оиша онамизнинг ёнларида бир аёл ўтирган эди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким бу аёл?» — деб сўрадилар. Оиша онамиз: «Бу фалончи, кўп намоз ўқийдирган аёл»,— деб жавоб бердилар. Расулуллоҳ: «Қўйингизлар, амали солиҳлардан қурбингиз етадирганини зиммага олингизлар, Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, сизларга амалларингиз малол келмаса, Оллоҳга савоб бериш малол келмагайдир (яъни, қилаётган тоат-ибодатингиз малол келса, савоби кетур)»,— деб айтдилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам узокроқ қилинадиган тоат-ибодатни хушлар эдилар.»

Ҳақ таоло ояти карималаридан бирида: «Уларнинг ҳидоятини (иймонларини) зиёда қилдик», яна бир ояти каримада: «Мўъминларнинг иймонлари яна ҳам зиёда бўлсин деб», бошқа бир ояти каримада эса: «Бугун сизларга динларингизни мукаммал қилиб бердим»,— дейди. Агар динни мукаммал қилиб турган бирор нарса тушириб қолдирилса, унда иймон мукаммал бўлмағайдир.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар: «Кимки юракдан «Ло илоҳа иллаллоҳ» деган эрса ва унинг юрагида бугдой донасича яхшилик (иймон) бор эрса, дўзахдан чиққусидир». Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам деганлар: «Иймон учун яхши жой ато қилинмишдир» (яъни, иймоннинг ўрни дўзахда эмас, жаннатдадир).

Умар ибн Хаттобдан: «Яҳудийлардан бир киши менга: «Эй Амир ал-Мўъминин, Китобингизда бир оят бордир, сизлар уни ўқийсизлар, агар шу оят бизга нозил бўлганда эрди, ўша кунни биз байрам қилиб олур эрдик»,— деди. Мен «Қайси оят?»— деб сўрадим. У: «Бу кун динингизни мукаммал қилиб берибдурмен ва неъматларимни (ҳидоят, таваққимни) сизларга мўл-кўл қилибдурмен ва сизлар ислом динини қаттиқ тутишингизни ва ислом йўлида яшашларингизни ихтиёр этибдурмен» деган оят»,— деб айтди. «Ҳа, биз ўша ояти карима тушган кунни ва тушган жойни билурмиз. Жумъа куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Арафотда турганларида нозил бўлгандир»,— дедим» (Ўша ояти карима тушган кун шарафига бизда бир эмас, икки марта байрам қилинур; ҳар жумъа куни ва Қурбон ҳайитида).

35-боб. Закот бериш исломдандир

Ояти каримада: «Аҳли китобларга ёлғиз. Оллоҳнинг ўзига ихлос билан ибодат қилмоқ ва нотўғри эътиқодларни тарк этиб, ҳақ эътиқодни танлаб, намоз ўқимоқ ва закот бермоқ буюрилган эрди»,— дейилган.

Талҳа ибн Убайдуллоҳдан: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига Нажд қабиласидан бир киши келди. Сочлари тўзгиган. Унинг ғудурлаган овозини эшитамиз-у, нима деяётганини тушунмаймиз. Яқин келганда тинглаб қулоқ солсак, ислом асосларини сўраётган экан. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга жавобан: «Ислом асосларидан биринчиси — бир кечаю-кундузда 5 вақт намоз ўқимоқликдир»,— дедилар. «Шу 5 вақт намоздан ташқари яна зиммага тушадирган вожиб намоз борми?»— деб сўради. «Йўқ, илло ўзинг хоҳлаб нафл

ўқилиши мумкин», — деб жавоб бердилар. «Ислом асосларидан иккинчиси — Рамазон рўзасини тутмоқликдир», — дедилар Расулulloҳ. «Рамазондан ташқари ҳам зиммага тушадиган вожиб борми?» — деб сўради. «Йўқ, илло нафл рўза тутиши мумкин», — дедилар. У киши қайтиб кетаётди: «Оллоҳга қасам ичурменким, бунга ҳеч нарсани қўшмасман ҳам, бундан ҳеч нарсани камайтирмасман ҳам», — деди. Расулulloҳ айтдилар: «Агар сўзида содиқ эрса, шу одам нажот топғусидир».

36-боб. Жанозада қатнашиш иймондандир

Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Кимки бир мусулмон одамнинг жанозасида Оллоҳга ишониб, унинг савоб беришидан умид қилиб қатнашса ва жаноза ўқилиб, маййит дафн қилингунга қадар бирга бўлса, албатта у одам 2 қийрот ажр (савоб) олиб қайтгайдир. Ҳар бир қийрот Уҳуд тоғидекдур. Кимки жанозани ўқиб, маййит дафн қилинмасдан аввал қайтса, у киши 1 қийрот ажр олиб қайтгайдир».

37-боб. Мўъмин ўз амалининг ўзи билмагани ҳолда ҳабата бўлиб қолмоғидан қўрқиши

Иброҳим ат-Таймий айтганлар: «Сўзимни қиладиган амали солиҳимга номувофиқ (зид келадиган) қилиб гапирмадим, мободо, ўзим амал қилмаган нарсани айтсам, ёлғончи ҳисобига кириб қолмоқдан жуда қўрқдим».

Ибн Али Мулайка айтдилар: «Расулulloҳнинг 30 дан ортиқ саҳобаларини билур эрдим. Уларнинг ҳар бири амали солиҳига нифоқ аралашмоғидан қўрқур эрди».

Ҳасан Басрий айтганлар: «Нифоқ аралашмоғидан фақат мўъмин одам қўрқмишдир, мунофиқ одам қўрқмагандир, мунофиқ одам Оллоҳга тавба қилмасдан, итоатсизликда, осийликда, биродарлари билан уришаверишда давом этмоқнинг гуноҳидан қўрқмағайдир. Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Улар (мунофиқлар) била туриб гуноҳ ишлардан қайтмаслар», — деган. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Мусулмоннинг сўкмоғи фосиқлик эрур ва қотиллиги кофирлик эрур».

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Лайлат ул-Қадрнинг қайси кун келишини айтмоқчи бўлиб чиққанларида икки мусулмон жанжаллашиб турган экан. Расулulloҳ дебдилар: «Лайлат ул-Қадрнинг хабарини айтмоқчи эрдим, фалончи билан пистончи уришиб турганига кўзим тушиб, ёдимдан кўтарилиб кетибдир. Шоядки, омадингиз келса, Лайлат ул-Қадрни 27-29-25-кечаларда Оллоҳдан сўрангиз!»

38-боб. Жаброил алайҳиссаломнинг иймон, ислом, эҳсон ва қиёмат вақти тўғрисида Расулуллоҳдан сўраганлари ва Расулуллоҳнинг жавоблари, «Жаброил алайҳиссалом сизларга динингизни ўргатгани келди, мазкур сўзларнинг барчаси дин демакдир»,— деганлари, Абдулқайс қабиласидан келган кишиларга иймонни баён қилганлари

Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Кимки исломдан бошқа динни ихтиёр этгай, тоати қабул қилинмағай»,— деган.

Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўпчилик билан суҳбатлашиб турган эдилар. Бир киши қошларига келиб, салом бергач: «Иймон надур?» — деб сўради. «Иймон Оллоҳга, унинг малоикаларига, пайғамбарларининг ҳақ эканлигига, Оллоҳни қиёмат кунида кўришга, ўлгандан кейин тирилишга ишонмоғингдур»,— дедилар. «Ислом надур?» — деди. «Ислом Оллоҳга (ширк келтирмасдан) ибодат қилмоғинг, беш вақт намоз ўқимоғинг, фарз закотни бермоғинг ва Рамазон рўзасини тутмоғингдур»,— деб жавоб қилдилар. «Эҳсон надур?» — деди. «Оллоҳга уни кўриб турганингдек ибодат қилмоғингдир. Агар сен кўрмаётган бўлсанг, у сени кўриб турибдир»,— дедилар. «Қиёмат қачондур?» — деб сўради. «Сўралаётган киши сўрагувчидан ортиқ билмайдир, бироқ аломатларини айтиб берай, улар қуйидагичадур: хотинлар ўз эгаларини туғадиган бўлганда (болалар ота-оналарига хўжайин бўлиб, уларнинг дилини оғрита бошлаганда), туябоқар чўпонлар баланд-баланд иморат сола бошлаганда. 5 та ғойибий (сир) нарсас бор, уни фақат Оллоҳ билур, улардан биттаси — қиёматнинг қачон бўлмоғидур»,— деб ўша мазмундаги ояти каримани ўқидилар. Кейин, ҳалиги киши қайтиб кетди. Расулуллоҳ дедилар: «Қайтаринглар ҳалиги кишини (саҳобалар тушунсинлар деб шундай қилдилар)!» Орқасидан чиқиб, топмадилар. Расулуллоҳ дедилар: «Бу Жаброилдур, сизларга динингизни ўргатгани келгандир». Имом Бухорий айтадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам юқоридаги ҳамма нарсаларни иймондан деб ҳисобладилар».

39-боб.

Византия подшоҳи Хирақл Абу Суфёнга: «Бу динга киргувчилар кўпаймоқдами, озаймоқдами?» — деб сендан сўрасам, «Кўпаймоқда, иймон ҳам шунақадир, то мукаммал бўлгунча кўпаявергайдир»,— дединг. «Бу динга кирганлардан бирор киши ёқтирмай чиқиб кетаётirmi?» — десам, «Йўқ, иймон хусусида ҳам шундайдир. Иймон нури

дилларга киргандан сўнг уни ҳеч ким ёмон кўрмағай» — дединг», деб айтган экан.

**40-боб. Дин туфайли гуноҳлардан фориғ бўлмоқ-
нинг фазилати**

Расулulloҳ бундай деганлар: «Ҳалол билан ҳаром бор нарсадир. Аммо иккаласини бир-биридан фарқлашда но-аниқликлар мавжуд. Одамларнинг кўпи уларни билмаслар (ҳалол ё ҳаром эканини). Шунинг учун кимки шубҳали нарсалардан ўзини тийгайдир, динини камчиликлардан, обрўини таънадан сақлағайдир ва кимки шубҳали нарсалардан тийилмайдир, у бировнинг экини чеккасида қўй боқаётган чўпонга ўхшайдир. Унинг қўйларни экинга тушириш эҳтимоли бордир. Огоҳ бўлингизким, ҳар бир подшоҳнинг ўз чегараси бордур. Оллоҳнинг ердаги чегараси ҳаром қилинган нарсалардир. Киши баданида бир парча гушт бор, агар у тузалса, аъзоларнинг барчаси тузалгайдир, агар у бузилса, аъзоларнинг барчаси бузилгайдир. У қалбдир!»

**41-боб. Ўлжанинг (меҳнатсиз топилган молнинг)
бешдан бирини (Байт ул-Молга) беришлик
иймондандир**

Абу Жамра айтадилар: «Ибн Аббос билан бирга унинг сўричасида ўтирар эрдим. Менга деди: «Менинг ҳузуримда қолгин, қисман молимдан ҳам бўлиб берай». Хўп, деб у киши ҳузuriда икки ой яшадим (мен форсча билар эрдим, у кишининг форслар билан муомаласида таржимонлик қилиб турдим). Бир хотин киши келиб сўради: «Кўзада қилинган набиз (ширин мусаллас) дан ичсак майлими?» Ибн Аббос уни ичишдан қайтардилар ва дедилар: «Жаноб Расулulloҳ ҳузурларига Абд ул-Қайс қабиласидан бир жамоа келди. Саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу қайси жамоа?» — деб сўрадилар. Меҳмонлар: «Биз Рабаи қаъмиданмиз», — деб айтишди. «Хуш келибсизлар, марҳамат, хижолатсиз келаверингиз!» — дедилар Расулulloҳ. «Ё Расулаллоҳ, биз сизнинг олдингизга ражаб ойидагина кела олурмиз (арабларда ражаб ойида қабилалараро уришмоқ манъ қилинган). Сиз билан бизнинг ўртамизда кофирлар қабиласи бордир. Шунинг учун бизга ажрим бир нарса буюрсангиз. Биз бу тўғрида кела олмаганларга ҳам айтсак ва унга амал қилиб, жаннатга кирсак», — дейишди. Шундан сўнг ичимликлар тўғрисида ҳам сўрашди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга тўрт нарса буюриб ва тўрт нарсадан қайтардилар. Ёлғиз Оллоҳнинг ўзига иймон

келтиришни буюриб, бундай дедилар: «Билурмисиз, Оллоҳнинг ёлғиз ўзига қандай иймон келтирилур?» «Ўзингиз айтиб беринг»,— дедилар. Расулуллоҳ Калимаи Таййибани айтдилар, сўнг уларга намоз ўқишни, закот беришни, Рамазон рўзасини тутишни, ўлжадан $\frac{1}{5}$ қисмини беришни буюрдилар ҳамда ҳинтам, дибоъ, нақир, музаффат (ўша даврда мусаллас қилинадиган идишлар номи) дан қайтариб, «Бу сўзларни ёдлаб олингиз, эшитмаганларга етказингиз!»— дедилар.

42-боб. Амаллар ният ва ихлосга қараб қабул қилинишининг баёни

Ҳар кимнинг ниятидаги бўлгайдир. Имом Бухорий айтадилар: «Бу сўзга иймон ҳам, таҳорат ҳам, намоз ҳам, закот ҳам, ҳаж ҳам, рўза ҳам, муомалотми, никоҳми, умуман барча ҳукмлар кирур. Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Ҳар бир киши ниятига ва ўзига яраша амал қилгайдир, дегил!»— деган. Кишининг савоб умид этиб, ўз оила аъзоларига сарфлаган нафақаси ҳам садақадир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Макка фатҳ қилингандан кейин ҳижрат (кўчиш) йўқ, лекин жиҳод қилиб ёки яхши ниятда кўчиш мумкиндир»,— деганлар».

Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Амаллар ниятга қараб қабул қилинур, ким қандай ният қилгайдир, шунга эришгусидир. Кимки Оллоҳ ва унинг Расули учун ҳижрат қилган эрса, Оллоҳ ва Расул учун кўчганлик савобини олур. Кимки мол-дунёга эришмоқ ёки бирор хотин олмоқ ниятида ҳижрат қилган эрса, ўша ниятигагина эришмоғи мумкин (аммо савоб бўлмайди)».

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар киши савоб умид этиб, ўз оила аъзоларига мол сарфлагайдир, унга садақа қилган савоби ёзилур»,— деганлар. /

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар: «Оллоҳ йўлида садақа қилсанг, албатта бунинг учун Оллоҳдан ажр олурсен, ҳатто хотинингнинг оғзига солиб қўйган бир лўқма таоминг учун ҳам».

43-боб. Дин насиҳатдир

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дин Оллоҳ ва унинг Расули, мусулмонларнинг имомлари ва барча мусулмонлар йўлида қилинадирган насиҳатдур»,— деганлар. «Агар Оллоҳ ва унинг Расулини деб насиҳат қилгайлар, яхшилик ҳосил бўлғусидир»,— дейилган оятда.

Жарир ибн Абдуллоҳ айтадилар: «Беш вақт намоз ўқирмен, закот берурмен ва ҳар бир мусулмонга яхшилик

қилгаймен, деб Расулуллоҳга байъат (қасам) қилдим.

Зиёд ибн Абдуллоҳ айтадилар: «Муғира ибн Шуъба ўлган куни Жарир ибн Абдуллоҳ ўрнидан туриб ҳамду сано айтди, сўнг деди: «Оллоҳнинг ёлғиз ўзидан қўрқинг, Оллоҳнинг шериги йўқдир. Ўлган амирингиз ўрнига янги амир келгунча, оғир, босиқ бўлинг. Марҳум амирингизнинг гуноҳини Оллоҳдан кечирмоғини сўранг, чунки амирингиз ҳам фуқароларининг хатосини кечирмоқни яхши кўрар эрди». Кейин, Жарир сўзда давом этиб деди: «Мен Расулуллоҳ ҳузурларига кириб, сизга яхши мусулмон бўлишга байъат (қасам) қилмоқчиман»,— дедим. Расулуллоҳ менга: «Хар бир мусулмоннинг фойдасига иш тутгайсен»,— деб шарт қўйдилар, мен шунга байъат қилдим. Шу Хонаи Каъба эгасига қасамёд этиб айтурменким, мен барчангизнинг фойдангизга иш тутгаймен». Жарир сўзининг охирида истиффор айтиб, минбардан тушди. Оллоҳ таоло номи зикр қилинган ҳамма улуғ зотларни мағфират айласин!»

ИЛМ КИТОБИ

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

1-боб. Илм фазилати тўғрисида

Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Оллоҳ таоло сизларнинг орангиздаги иймон келтирганларни ва илмни юксалтирганларни бу дунёда ярлақаб, мартабасини улуғ қилгайдир, охиратда жаннатга кирмоқликни насиб этгусидир, Оллоҳ таоло қилаётган ишларингиздан хабардордир»,— дейилган. Яна бошқа ояти каримада эса: «Ё раббий, илмимни зиёда қилгайсен, деб айт!» — дейилган.

2-боб. Сўзга машғул бўлиб турган одамдан илм (билим) сўралганда, унинг сўзни тамомлаб, кейин жавоб бериши тўғрисида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу айтадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир мажлисда ўз қавмларига сўз сўзлаб турган эдилар. Бир аъробий (бадавий) келиб: «Қиёмат қачон?» — деб сўради. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сўзларида давом этавердилар. Баъзи саҳобалар: «Расулуллоҳ унинг сўзини эшитдилар-ку, лекин ёқтирмадилар шекилли»,— деб ўйладилар. Айримлари эса: «Сўзини эшитмадилар»,— деб ўйладилар. Расу-

луллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сўзларини тугатгач: «Қиёмат тўғрисида сўраган одам қани?» — дедилар. Аъробий: «Мана мен, ё Расулаллоҳ!» — деди. «Омонат (ҳалоллик) ўртадан кўтарилганда қиёматни кутавергил!» — дедилар. «Буни қандай билса бўлур?» — деди аъробий. «Ишинг (кунинг) нопок одамларга қолганда қиёматни кутавергил!» — дедилар.

3-боб. Бирор илмни (билимни) баланд овоз билан айтмоқнинг мумкинлиги ҳақида

Саҳоба Абдуллоҳ ибн Амр айтадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир сафар вақтида биздан орқада қолдилар. Аср намози ўқийдиган вақтда бизга етиб олдилар. Биз таҳорат олаётган эдик. Оёқларимизни сув билан артаётганимизда (сувни кам ишлатиш мақсадида) Расулуллоҳ баланд овоз билан: «Ўт азобидан оёқ қафларининг ҳолига вой!» — деб уч марта нидо қилдилар».

4-боб. Ҳадис айтган одамни (муҳаддисни) «бизга ҳадис айтди, хабар берди, хабар қилди»,— деган сўзлар билан ифодалаш тўғрисида

Саҳобалар ва тобеунлар (саҳобаларнинг замондошлари) ҳадисларни ривоят қилишда «бизга хабар қилди, айтди, фалончидан эшитиб гапириб берди, эшитдим-ки», деган сўзлар билан ифодалаганлар. Масалан: Саҳоба Ибн Масъуд ҳадис айтмоқчи бўлсалар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга сўзлаб бердилар» ёки «Расулуллоҳдан эшитганман»,— деб гап бошлаганлар ва ҳоказо.

5-боб. Имомнинг кишилар илмини синаш учун бирор масалани ўртага ташлаши

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Дарахтлар орасинда бир дарахт бордир, баргини ташламайдир, у мусулмонга ўхшайдир (яъни, мусулмонлик дарахтининг барги — иймондур). Айтингиз-чи, бу қайси дарахтдир?» Одамлар ўз қишлоқларидаги барча дарахтларнинг номларини айта кетдилар. Абдуллоҳ ибн Умар айтадилар: «Қўнғлимга, бу хурмо дарахти бўлса керак, деган фикр келди (уялиб айтмадим, айтишга уялдим)». Одамлар: «Ўзингиз айтиб беринг, ё Расулаллоҳ»,— дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «У хурмо дарахтидир»,— дедилар.

6-боб. Оллоҳнинг илм тўғрисида нозил қилган каломи

Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Ё раббий, илмимни зиёда қилгайсен, деб сўра!»,— дейди.

7-боб. Қуръон қироатини муҳаддис кўригидан ўтказиб олиш лозимлиги тўғрисида

Ҳасан Басрий, Суфён ас-Саврий ва Имом Молик: «Бу жоиздир»,— деганлар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига Зимом ибн Саълаба деган саҳоба келиб айтди: «Оллоҳ сизга беш вақт намоз ўқимоқни буюрдими?» «Ҳа»,— дедилар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам. Ушбу сўзни Зимом ўз қавмига бориб, Расулуллоҳдан деб ривоят қилди. Одамлар уни Расулуллоҳдан деб қабул қилдилар. Баъзи кишилар Қуръон муаллимига ўзлари билган оятларни ўқиб бериб, тасдиқдан ўтгач, фалончидан Қуръон ўргандим, деб унга нисбат берадир (қуйидаги ҳадис бунинг далилидир).

Анас ибн Молик айтадилар: «Мажлисида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан ўтирган, эрдик. Бир киши туя миниб келди-да, туясини масжидга чўктириб, тушовлади. Кейин деди: «Қайси бирингиз Муҳаммад алайҳиссаломсиз?» Расулуллоҳ саҳобалар ўртасида суяниб ўтирган эрдилар. «Мана бу суяниб ўтирган оқ юзли киши»,— деб кўрсатдик. Расулуллоҳга қараб: «Муталлибининг ўғлимисиз?»— деб сўради. «Ҳа»,— дедилар. Шунда у Расулуллоҳга қараб: «Мен сиздан баъзи бир масалаларни жиддий сўрайдирмен, мендан хафа бўлмангиз»,— деди. «Сўрайверинг»,— дедилар Расулуллоҳ. «Сизнинг ва сиздан аввалгиларнинг раббини ўртага қўйиб сўрайдирмен, сизни Оллоҳ одамларнинг барчасига пайғамбар қилиб юбордими?»— деб сўради. «Ҳа»,— дедилар Расулуллоҳ. «Оллоҳга қасамёд этиб сиздан сўрайдирмен, 5 вақт намоз ўқимоғимизни Оллоҳ буюрдими?»— деди. «Ҳа»,— дедилар пайғамбаримиз. «Оллоҳни ўртага қўйиб сўрайдирмен, бойлардан закот олиб, фақирларга бўлиб бермоқни сизга Оллоҳ буюрдими?»— деди. «Ҳа»,— дедилар. «Оллоҳни ўртага қўйиб сўрайдирмен, йилда бир ой рўза тутмоқни Оллоҳ буюрдими?»— деб сўради. «Ҳа»,— дедилар. Шундан сўнг у киши деди: «Мен сиз олиб келган нарсаларга иймон келтирдим. Мен ўз қавмим юборган вакилдирмен, исмим Зимом ибн Саълаба, Саъд ибн Бакр қабиласиданмен».

8-боб. Қуръон ва ҳадисларни бошқа мамлакатларга тарқатиш жоизлиги тўғрисида

Саҳоба Анас айтдилар: «Усмон разияллоҳу анҳу Мусҳаф (Қуръон)ни кўпайтириб, атрофдаги мамлакатларга юбордилар». Абдуллоҳ ибн Умар, Яҳё ибн Саъид ва Имом Молик: «Шундай қилмоқ жоиз»,— дедилар. Бир неча Ҳижоз уламулари Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳадисларини мактубга қўшиб, махфий ишлар бошлиғига бердилар ва «Фалон жойга етиб борганингдан кейин ўқирсен»,— дедилар. Тайинланган жойга боргач, у мактубни одамларга ўқиб берди ва уларни пайғамбаримизнинг амрларидан бохабар қилди.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир хат ёзиб, уни Баҳрайн бошлиғи орқали форс бошлиғига етказмоқни буюрдилар. Форс бошлиғи хатни ўқиб, йиртиб ташлади.

9-боб. Даврага келган одамнинг бўш жойга ёки давранинг бир чеккасига бориб ўтирмоғи зарурлиги тўғрисида

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мажлисда ўтирган эрдилар. Уч киши кириб келди. Улардан икkitаси Расулуллоҳга юзланиб, тўхтаб қолди, биттаси эса, қайтиб кетди. Қолган икки кишидан бири даврадаги бўш ўринни кўриб, ўша ерга бориб ўтирди. Иккинчиси эса, давранинг чеккасига аста келиб ўтирди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сўзлаб бўлгач, дедилар: «Уч киши тўғрисида сизларга хабар айтайми? Биринчиси Оллоҳ Расулининг мажлисидан жўй олди. Оллоҳ таоло унга охиратда (Арш соясидан) ўрин бергайдир, иккинчиси эса (қайтиб кетишдан) уялди, Оллоҳ таоло ҳам (уни азоблашдан) уялгайдир. Аммо, учинчиси мажлисдан юз ўгирди. Оллоҳ таоло ҳам ундан юз ўгирди».

10-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Шояд, мендан эшитган одамдан кўра, кейин эшитган одам ёдида тутгувчирок бўлса»,— деган сўзлари тўғрисида

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жilовини бир киши ушлаб турган туя устида ўтирган ҳолда ваъз айтдилар: «Бугун қайси кундир?» — дедилар. Ҳаммамиз жим қолдик ва бугуннинг бошқа номини айтсалар керак, деб ўйладик. «Қурбон ҳайити куни эмасмидир?» — дедилар. «Ҳа, шундай»,— дедик. «Бу ой қайси ойдир?» — деб сўрадилар. Ҳаммамиз жим қолдик. Биз бу ойнинг бошқа

исмини айтсалар керак, деб ўйладик. «Зулҳижжа ойи эмасмидир?» — дедилар. «Ҳа, шундай», — дедик. Расулуллоҳ дедилар: «Ўзаро қон тўкишингиз, талон-тарож қилишингиз, обрўингизни тўкишингиз, худди шу кун ва шу ойда ва шу жойда ёмонлик қилиш қандай ҳаром бўлса, шундай ҳаромдир. Эшитганлар, эшитмаганларга шу хусусда етказсинлар! Чунки шу ерда бор киши ўзидан кўра ҳадисни ёдда сақловчироқ кишига етказса, ажаб эрмас».

11-боб. Бир ишни қилишдан ҳам, сўзлашдан ҳам аввал илм даркорлиги тўғрисида

Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Билгил, Оллоҳ яккаю ягонадир», — деган сўзини ҳам «бил» деган сўз билан бошлаган. Олимлар — пайғамбарларнинг меросхўрлари илмни пайғамбарлардан ўрганишади. «Кимки илм олган бўлса, пайғамбар алайҳиссаломдан тўлиқ мерос олибдир», — деган ҳадисда ҳам илм олиш кераклиги уқтирилгандир. «Кимки илм истаб қадам қўйса, Оллоҳ таоло унга жаннат йўлини осон қилгайдир», — дейилади бошқа ҳадисда. Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Оллоҳдан унинг олим бандалари ҳақиқатан ҳам қўрққайдирлар», — дейилган. Иккинчи бир оятда: «Бу сўзларни фақат олимлар тушунгайдир», — дейилган бўлса, бошқаларида: «Дўзахийлар: «Агар тинглаб, фикр юритганимизда эрди, дўзах аҳлидан бўлмаган бўлур эрдик», — дейишади», «Билганлар бирлан билмаганлар тенгми?» — дейилган.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимгаки Оллоҳ таоло яхшилиқни раво кўргайдир, уни дин илмидан баҳраманд қилгайдир, илмга илм олмоқ йўли бирлан эришилгайдир», — деганлар.

Саҳоба Абу Зарр: «Агар қилишни мана бунга (бўйинга) қўйсангизу бўйинимни узиб юбормасингиздан аввал мен Расулуллоҳдан эшитган сўзларимдан, бирортасини айтиб улгурмоғим мумкинлигини билсам, айтиб олар эрдим», — деган эканлар.

Ибн Аббос «Куну раббонийна!», яъни «Раббоний бўлингиз!» деган Оллоҳ буйруғини «Ҳалим ва фақиҳ бўлингиз!» деб таржима қилдилар. Имом Бухорий: «Раббоний дегани одамларни катта илмлардан аввал кичик илмлар бирлан тарбиялаган кишидир», — деганлар.

12-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг одамларга малол келмасин деб, муайян қунларни илм ва ваъз айтиш учун белгилаб қўйганлари

Ибн Масъуд разияллоҳу анҳу айтганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга малол келмасин деб,

ваъз айтмоқ учун маълум кунларни белгилаб қўйган эрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Осонлаштирингиз, қийинлаштирмангиз! Хушхабар айтингиз, қизиқтирингиз, нафратлантирмангиз (ўзингиздан бездирмангиз)!» — деганлар».

13-боб. Илм ўрганувчилар учун маълум кунларни белгиллаган киши тўғрисида

Абдуллоҳ ибн Масъуд одамларга пайшанба куни ваъз айтар эдилар. Бир киши уларга деди: «Эй Абдуллоҳ, ҳар куни ваъз айтишингизни жуда ҳам истардим». Абдуллоҳ дедилар: «Сизларга малол келиб қолишини истамаслигим кунда ваъз айтишдан мени қайтарадир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизларга вақти-вақти билан ваъз айтганларидек, мен ҳам сизларга вақти-вақти билан ваъз айтурмен».

14-боб. Оллоҳ таоло кимга яхшилиқни раво кўргайдир, уни фақиҳ қилгайдир

Муовия разияллоҳу анҳу хутбада туриб ушбу сўзни Расулуллоҳдан эшитганман, деб айтдилар: «Оллоҳ таоло кимга яхшилиқни раво кўргайдир, уни фақиҳ (дин олими) қилгайдир, қасамёд қилиб айтурменким, Оллоҳ бунименга насиб айлайди. Ислом уммати Ҳақ дини йўлида собит бўлса, токи Оллоҳ таолонинг ўзи истамас эркан, уларга душманлик қилаётганларнинг зарари тегмагайдир».

15-боб. Илмни фаҳмлаш (теран тушуниш)

Мужоҳид бундай деганлар: «Ибн Умар бирлан Мадинага бирга кетдим. Йўлда у Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳадисларидан биттасини айтиб берди. У бундай деди: «Расулуллоҳ ёнларида эрдик, хурмо ёғи келтириб қолдилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дарахтлар орасинда бир дарахт бордир, у мусулмонга ўхшайдир»,— дедилар. Мен: «Хурмо»,— деб айтмоқчи бўлдим-у, лекин ҳаммадан ёш бўлганим учун индамадим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўзлари: «Бу хурмо дарахтидир»,— деб айтдилар».

16-боб. Илму ҳикматни орзу қилмоқ

Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу бундай деганлар: «Бошлиқ бўлмасингиздан аввал илмни чуқур ўрганинг! Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари ёшлари

улгайганда ҳам илм ўрганганлар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Икки нарсадан ўзгасига ҳасад қилмоқ жоиз эрмас, бири — кишига Оллоҳ таоло ҳалол мол-дунё берса-ю, уни Ҳақ йўлида сарфлаётган бўлса, иккинчиси — кишига Оллоҳ таоло илму ҳикмат-ато этса-ю, у шу туфайли олий мақомга эричиб, ҳукм сураётган, одамларга билганини ўргатаётган бўлса»,— деганлар».

17-боб. Мусо алайҳиссаломнинг денгиз бўйлаб Хизр алайҳиссалом ҳузурларига борганлари

Мусо алайҳиссаломнинг Хизр алайҳиссалом билан учрашганлари хусусида Оллоҳ таолонинг ояти каримасида бундай дейилган: «Оллоҳ берган илмингиздан менга ўргатмоғингиз учун сизга эргашсам майлими?»

Ибн Аббос билан ал-Ҳарр ибн Қайс Мусо алайҳиссалом билан учрашган кишига (яъни, Хизр алайҳиссаломга) қизиқиб қолдилар. Ибн Аббос: «Хизр билан учрашганлар»,— деди. Шу пайт уларнинг ёнидан Убай Ибн Каъб ўтиб қолди. Ибн Аббос уни чақириб: «Биз Ҳарр билан иккимиз Мусо алайҳиссаломга йўлиққан киши тўғрисида тортишиб қолдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан шу тўғрида эшитганмисиз?» — деди. «Ҳа, эшитганман,— деди Убай,— Мусо алайҳиссалом Баний Исроил қавмларидан бир тўдасининг ичида турган эканлар, бир киши келиб: «Ўзингиздан олимроқ бирор киши борлигини билурмисиз?»,— деб сўрабди. Мусо алайҳиссалом: «Йўқ»,— деб жавоб берибдилар. Оллоҳ таоло Мусога: «Ҳа, Хизр деган бандам бордир»,— деб ваҳий қилди. Мусо алайҳиссалом Хизр билан учрашмоқ йўлини сўрадилар. Оллоҳ таоло хут учрашув аломати бўлажагини билдирди. «Хут кўзингдан ғойиб бўлгач, орқанга қайт, Хизр билан учрашгайсен»,— дейилди. Мусо алайҳиссалом денгиз бўйлаб хут ортидан кета бошладилар. Бир вақт Мусо алайҳиссаломга ғуломлари: «Қоятош олдида бориб тўхтаганимизда, мени шайтон адаштириб, хутни йўқотдим»,— деди. Мусо алайҳиссалом: «Бизга худди шу керак эрди»,— дедилар. Хизрни излаб орқага, қоятош томонга қараб юрдилар. У ерда Хизр алайҳиссаломни топдилар ва Қуръони Каримда Оллоҳ айтиб берган Мусо ва Хизр воқеаси содир бўлди».

18-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Илоҳи, бу йигитга Қуръони Каримни ёд олмоқни ва уни (теран) тушунмоқни насиб айлагайсан!»— деб дуо қилганлари

Абдуллоҳ ибн Аббос айтганлар: «Жаноб Расулуллоҳ

саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени кучоқлаб туриб: «Илоҳи, бунга Қуръони Каримни ёд олмоқни ва тушунмоқни муяссар айлағайсан!» — деб дуо қилдилар.

19-боб. Қай ҳолларда ёш болага танбех бериш тўғри бўлади?

Абдуллоҳ ибн Аббос айтганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Минода (Маккада қурбонлик келтириладиган жойда) намоз ўқиб турган эдилар, қибла томон тўсиб қўйилмаган эди. Мен балогатга егай деб қолган йигитча эдим. Бир урғочи эшак миниб, намоз ўқиётганлар олдидан ўтдим, кейин эшакни ўтлатгани қўйиб юбордим-да, намоз ўқидим. Шу қилмишим учун ҳеч ким менга танбех бермади».

Саҳоба Маҳмуд ибн Рабиъ айтганлар: «5 ёшимда **Жаноб** Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг пақирдан бир хўплам сув олиб, юзимга пуркаб юборганларини эслайман».

20-боб. Илм олмоқ ниятида сафар қилиш

Бу хусусда Мусо ва Хизр алайҳиссаломлар қиссаси Қуръони Каримда баён қилинган.

21-боб. Илм ўрганмоқ ва илм ўргатмоқнинг фазилати

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Оллоҳ таоло менга юборган ҳидоят (Оллоҳ таоло бандаларига кўрсатган тўғри йўл, йўлланма) сингари илм ҳам кўп ёққан ёмғирга ўхшайдир. Баъзи ер соф, унумдор бўлиб, ёмғирни ўзига сингдирадир-да, ҳар хил ўсимликлар ва кўкатларни ўстирадир ва баъзи ер қурғоқ, қаттиқ бўлиб, сувни эммасдан ўзида тўплайдир, ундан Оллоҳ таоло бандаларини фойдалантиргайдир. Одамлар сувдан ичгайдирлар, ҳайвонларини ва экинларини суғоргайдирлар. Баъзи ер эса текис бўлиб, сувни ўзида тутиб қолмайдир, кўкатни ҳам кўкартирмайдир. Буларни қуйидагича муқояса қилиш мумкиндир: Бир киши Оллоҳ илмини (исломни) теран ўрганадир, теран тушунадир ва ундан манфаатланадир ва Оллоҳ юборган ҳидоятни ўзи ўрганиб, ўзгаларга ҳам ўргатадир. Иккинчи бир киши илм ўрганиб, одамларга ўргатадир. Аммо ўзи амал қилмайдир. Учинчи бир киши мутакаббирлик қилиб, ўзи ҳам ўрганмайдир, ўзгаларга ҳам ўргатмайдир. Булардан биринчиси мўъмин, иккинчиси фосиқ, учинчиси кофирдир».

22-боб. Илмга эътиборсизлик ва нодонлик (жаҳолат)нинг авж олиши

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Илмга эътиборсизлик, нодонлик, арақхўрлик ва зинокорликнинг оммавий тус олмоғи қиёмат аломатларидандир».

Ҳазрат Анас разияллоҳу анҳу (охирги саҳоба): «Мен сизларга бир ҳадис айтиб берай. Мендан кейин буни сизга ҳеч ким айтиб бермайдир. Расулуллоҳ қуйидагилар қиёмат аломатларидир, деганлар»,— дедилар:

- илмнинг сусаймоғи;
- жаҳолатнинг кучаймоғи;
- зинонинг авж олмоғи;
- хотинларнинг кўпаймоғи;
- эркакларнинг озаймоғи. Ҳатто 50 нафар хотинга 1 нафар эркакнинг бошчилиқ (эрлик) қилмоғи».

23-боб. Илм фазилатлари ҳақида

Расулуллоҳ айтганлар: «Тушимда менга бир идишда сут келтирилди, қонгунимча ичдим, ҳатто тирноқларимдан сут чиққанини кўрдим». Саҳобалар сўрадилар: «Ё Расулаллоҳ, сутни нимага йўйдингиз?» «Илмга»,— дедилар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам.

24-боб. Бирор улов миниб ёки бошқа нарса устида туриб фатво айтмоқ

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларнинг саволларига жавоб бермоқ учун Минодаги (қурбонлик қилинадиган жойдаги) Ҳажжат ул-Видоъ олдида келиб тўхтадилар. Бир киши келиб деди: «Ё Расулаллоҳ, қурбонлик қилмоқдан олдин билмай сочимни олдириб қўйибмен». Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Энди сўявер, зарари йўқ»,— дедилар. Бошқа бир киши келиб деди: «Шайтонга тош отмасдан аввал билмасдан қурбонлик қилиб қўйибмен». «Энди отавер, зарари йўқ»,— дедилар саллаллоҳу алайҳи ва саллам. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларнинг «бундай қилиб қўйибмен, ундай қилиб қўйибмен» деган саволларига жавоб бердилар.

25-боб. Фатво сўраган одамга бош ёки қўл билан ишора қилиб жавоб беришнинг мумкинлиги

Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан Ҳажжат ул-Видоъда турганларида сўрадилар: «Шайтонга

тош отмасдан аввал қурбонликка аталган қўйимни сўйиб қўйибмен?» Расулуллоҳ «зарари йўқ» маъносида қўллари билан ишора қилдилар. Биров сўради: «Қурбонлик қўйни сўймасдан аввал соч олдирибмен?» Расулуллоҳ «зарари йўқ» деб қўллари билан ишора қилдилар.

Расулуллоҳ: «Илм йўқоладир, нодонлик кучаядир, фитналар содир бўладир, ҳараж кўпаядир»,— дедилар. «Ё Расулаллоҳ, ҳараж надир?»— деб сўрадилар. Расулуллоҳ «Қотиллик» деган маънода қўллари бугизлари устидан юргиздилар.

Асмо (Абу Бакр қизи) бундай деганлар: «Оиша синглим-никига бордим. Намоз ўқиётган экан. Одамларга нима бўлди, десам, осмонга ишора қилди (одамлар «Кун тутилди» деб қўрқувдан намоз ўқишаётган экан). «Бу (қиёмат) белгисими?» — дедим. «Ҳа»,— деб бошини қимирлатиб қўйди. Мен ҳам кўзим тиниб кетгунча намоз ўқидим, сўнг (ўзимга келишим учун) бошимга сув қуя бошладим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳамду сано айтиб дедилар: «Бирорта кўрмаган нарсам қолмади, илло мана шу тик турган жойимда ҳамма нарсани, ҳатто жаннат ва дўзахни ҳам кўрдим. Менга: «Сизлар қабрларингизда Дажжол фитнасидек ёки шунга ўхшаш бир синовдан ўтгайсизлар»,— деган ваҳий келди. Синов вақтида: «Бу кишини танийсанми?» — деб сўралади. Сўроқ қилинаётган одам чин иймонли бўлса, «Бу киши Муҳаммад алайҳиссалом саллаллоҳу алайҳи ва саллам, бизга Оллоҳнинг ҳидоятини олиб келгандир, мўъжизалар кўрсатгандир, биз қабул қилгандирмиз»,— дейди ва яна уч марта «Муҳаммад алайҳиссаломдир»,— деб қайтаради. «Қилган яхшиликларингнинг роҳатини кўриб ухлайвергил, биз чин иймонли эканингни билган эрдик»,— дейилади. Аммо сўроқ бергувчи мунофиқ бўлса, «Билмайман, одамлардан нимадир эшитувдим, шуни айтдим-да (яъни, бу киши пайгамбар, деб аниқ айта олмайдир)»,— дейди».

26-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Абд ул-Қайс қабиласидан келган меҳмонларга иймон ва илмни эҳтиёт қилиш кераклигини айтганлари ва бу тўғрида «келгуси авлодни ҳам хабардор қилингиз!»— деганлари

Саҳоба Молик: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Борингиз энди, уйингизга қайтиб, оила аъзоларингизни ҳам ўргатингиз!» — деб бизга айтдилар»,— деган.

Абд ул-Қайс қабиласидан келган меҳмонлар: «Биз ражаб ойидагина кела олурмиз, жаннатга киргизадиган

бир амалга буюринг!» — деганларида, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам 4 нарсага амал қилмоқни ва тўрт нарсани қилмасликни буюрганлари тўғрисидаги ҳадис шу ўринда такроран келтирилгандир.

27-боб. Вужудга келган масалани сўраб, билиб олиш учун сафар қилиш ва қайтгач, оила аъзоларига ҳам ўргатиш ҳақида

Уқба ибн Ҳарс разияллоҳу анҳу саҳоба Абу Иҳобнинг қизига уйланди. Шунда бир хотин келиб, Уқбага: «Мен сени ҳам, сен уйланаётган қизни ҳам эмизгандирмен», — деди. «Мен сизнинг мени эмизганингизни билмасман, менга айтган ҳам эмассиз», — деди Уқба. Шундан сўнг, Уқба Мадинага, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб, бу тўғрида сўради. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қандай хотин қилурсен, разои эмиқдош синглинг деб сенга айтибдир-ку ахир!?» — дебдилар. Ажратиб қўйдилар, қиз бошқа эрга тегиб кетди.

28-боб. Навбат билан илм олмоқ

Умар Одил айтадилар: «Мен ва Баний Умаййа қабиласидан бир ансорий қўшним Расулуллоҳ ҳузурларига галмагал қатнар эдик. Бир кун мен борардим, бир кун у борарди. Мен борсам, қайтиб келгач, қўшнимга ўша куни пайғамбаримизга келган ваҳий ва бошқа хабарларни айтиб берар эдим. У борса, қайтиб келгач, менга айтиб берар эди. Бир куни (шу кун қўшнимнинг навбати эди) қўшним эшигимни қаттиқ тақиллатиб, «Умар борми?» — деди. Мен кўрқиб кетдим, шошиб олдига чиқдим. «Жуда қизиқ воқеа содир бўлди — деди у — Мадинага бориб, қизим Ҳафсани кўргани кирдим. Ҳафса йиғлаб ўтирган экан. «Расулуллоҳ сизларни талоқ қилдиларми?» — дедим. «Билмайман», — деди. Расулуллоҳ ҳузурларига кирдим, тик туриб: «Хотинларингизни талоқ қилдингизми?» — дедим. Расулуллоҳ: «Йўқ», — дедилар. «Оллоҳу акбар» — дедим (ансорлар ҳақида билмай номақбул гап айтиб қўйгани учун Расулуллоҳ хотинларига: «Бир ой алоқа қилмайман», — деган эдилар).

29-боб. Ваъз айтаётган ва илм ўрганаётган кишининг ёқтирмаган нарсани пайқаганда ғазабланиши жоиз эканлиги ҳақида

Абу Масъуд (Ансорий) разияллоҳу анҳу айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир киши:

«Ё Расулаллоҳ, фалончи намозни чўзиб юборганидан намозимни бузиб қўйишимга оз қолади»,— деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ваъз айтаётганларидаги шу кунгидан кўра ғазаблироқ ҳолатларини кўрмаганман. Ўшанда дедилар: «Эй одамлар, баъзи бирингиз халқни бездирмоқдасизлар (қочириб юбормоқдасизлар), энди кимки одамларга имом бўлиб (намоз) ўқийдирган бўлса, енгил қилиб ўқисин, чунки улар ичида касал, заиф ва ҳожатли кишилар бордир».

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бир киши топиб олинган нарсаси ҳукми тўғрида сўради. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Бир йилгача пул топиб олганининг эълон қилгайсен. Эгаси келса, бергайсен. Агар келмаса, ўзинг фойдалангил». У киши айтди: «Йўқолган туяни-чи?» Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шунчалик ғазабландиларки, ҳатто юзлари қизариб кетди: «Туяга тегма, у сувсиз ҳам узоқ юра олур, оёғи бор, сувини топиб ичгайдир, ўтини топиб егайдир, эгаси уни топиб олгунча тегмагил!» Бояги киши деди: «Йўқолган қўйни-чи?» Расулulloҳ дедилар: «У сеники ёким биродарингники ва ёхуд бўриникидир».

Абу Мусо дедилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ёмон кўрган нарсалари тўғрисида эзмаланиб сўрадилар. Савол кўпайиб кетгач, ғазаблари келди ва дедилар: «Оғзингизга келган нарсани сўрайверинглар!» Бир киши деди: «Менинг отам кимдир, ё Расулаллоҳ?» «Отанг — Ҳузофадир»,— дедилар. Иккинчи бир киши туриб сўради: «Менинг отам-чи?» «Отанг — Салим, озод қул»,— дедилар. Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу Расулulloҳнинг юзларидаги ғазабни кўргач: «Биз Оллоҳ азза ва жаллага тавба қиламиз (сизни хафа қилиб қўйганимиз учун),— дедилар».

30-боб. Имом ёки муҳаддиснинг ҳузурда тиз чўкиб ўтиришнинг афзаллиги

Анас ибн Моликдан: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (жамоат) олдига чиқдилар (одамлар эзмаланиб савол беравердилар). Абдуллоҳ ибн Ҳузофа туриб: «Менинг отам кимдир?»— деди. «Отанг — Ҳузофадир»,— дедилар. Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сўрайверинглар, сўрайверинглар!»— дедилар. Шунда Умар Одил разияллоҳу анҳу тиз чўкиб ўтирдилар-да: «Оллоҳни раббимиз деб билдик, исломни динимиз деб тан олдик, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламини пайғамбаримиз деб танидик»,— дедилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ғазабларидан тушдилар».

31-боб. Тушунарли бўлсин учун ҳар бир гапни уч бор қайтаришнинг афзаллиги

Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «*Гуноҳи азимлардан биттаси — ёлғондан гувоҳлик бермоқдир*», — деб такрор-такрор айтаверардилар. Ибн Умар бундай деганлар: «*Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ топшириқларини сизга етказдимми?» — деб уч карра қайтариб айтдилар.*

Анас ибн Молик айтадилар: «*Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирор сўз айтсалар, тушунарли бўлсин учун уч бор қайтарардилар. Салом берсалар, уч марта салом берардилар.*

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу дедилар: «*Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафарга чиққанимизда орқада қолдилар. Намози аср вақти эди, биз таҳорат олаётган эдик. Шу пайт етиб келдилар, оёқларимизни сув билан артаётганимизни кўриб, баланд овоз билан: «Ўт азобидан оёқ қафтларининг ҳолига вой!» — деб уч бор нидо қилдилар.*

Абу Бурда отаси Абу Мусодан эшитиб, бундай деган: «*Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Оллоҳ таоло уч кишига икки баробар кўп савоб бергайдир:*

— *кимки аҳли китоб (ўз муқаддас китобига эга бўлган динлардан бирига эътиқод қилувчилар) бўла туриб, ҳам ўз пайғамбарига, ҳам Расулulloҳга иймон келтирган бўлса;*

— *қул бўлса-ю, Оллоҳ ва хўжайини олдидаги бурчини адо этган бўлса;*

— *киши ўз чўрисига яхши одоб-ахлоқ ўргатиб, одобли ва илмли қилса, кейин озод қилиб, унга уйланса».*

Омир аш-Шаъбий Солиҳ номли кишига айтди: «*Биз сенга бу ҳадисни сендан ҳеч нарса талаб қилмай беряпмиз, арзимаган масалани ҳал қилиш учун ҳам Мадинага туя миниб борилар эди (яъни, азият чекиб).*

32-боб. Киши ўз оила аъзолари ва қўл остидагиларга (чўрисига) таълим бермоғининг афзаллиги

(Бу боб юқоридаги ҳадисга тегишли)

33- боб. Имомнинг аёлларга ваъз айтмоғи ва уларга диндан таълим бермоғи (мустаҳаблиги)

Ибн Аббосдан: «*Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Билол билан бирга аёллар қошига чиқдилар. Билол: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам аёллар*

гапини эшитмай қолдилар»,—деб ўйловдилар. Лекин Расулulloҳ аёлларга ваъз айтдилар, сўнг уларни садақа беришга даъват қилдилар. Аёллар сирға ва узукларини ечиб, Билолнинг этагига ташлай бошлади».

34-боб. Ҳадис илмини ўрганишга иштиёқманд бўлишнинг афзаллиги

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, қиёмат кунда шафоатингизга лойиқроқ одам кимдир?» — деб айтишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Абу Ҳурайра, ҳадисга иштиёқмандлигингни кўриб, сендан олдин ҳеч ким бу тўғрида сўрамаса керак, деб ўйловдим. Чин дилдан, ихлос билан «Ло илоҳа иллаллоҳу Муҳаммадун расулulloҳ» деган одам қиёмат кунда шафоатимга муяссар бўлғусидир»,— дедилар».

35-боб. Илм қандай йўқоладир? (кишилар дилидан илмнинг кўтарилиб кетиши тўғрисида)

Умар ибн Абдулазиз Абу Бакр ибн Ҳазмга бундай деб ёзган эди: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтган сўзлардан нимаки бўлса, ҳаммасини кўриб чиқиб, ёзиб юборгил, чунки мен уламоларнинг вафотидан сўнг илмнинг йўқ бўлиб кетишидан кўрқаётирман. Фақат Расулulloҳ ҳадислари қабул қилинсин! Уламолар илм ўргатишга, илм тарқатишга киришсинлар, билмаганларга ўргатсинлар, зеро илм сир тутилмас экан, ҳалокатга учрамайди!»

Абдуллоҳ ибн Амр: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Оллоҳ таоло илмни бандалардан тортиб олмағайдир, уни уламоларни маҳв қилиш йўли бирлан тортиб олур. Одамлар бирорта ҳам уламо қолмаганидан динни тушунмайдиганларни ўзларига бошлиқ қилиб олғайлар. Сўнг, улардан сўрагайлар. Улар билмасдан фатво айтурлар. Ўзлари ҳам адашурлар, ўзгаларни ҳам адаштиргайлар» деганларини эшитганман»,—деб айтган.

36-боб. Аёлларга илм ўргатмоқ учун алоҳида кун тайинласа бўладими?

Абу Саид Худрийдан: «Аёллар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Эркаклар сиздан ҳар кун илм ўрганишур, бизга ҳам бир кун ажратинг»,— дейишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кунни тайинлаб, ўша кун келгач, уларга ваъз-насиҳат айтдилар, баъзи

диний ишларни буюрдилар: «Эй хотинлар, орангизда 3 та боласи ўлган бирорта ҳам хотин бўлмаса керак, мободо бўлса, уни ўша болалари парда бўлиб дўзах ўтидан асрағайдир»,— дедилар. Шунда бир хотин: «2 та бўлсачи?» — деди. Расулуллоҳ: «2 та бўлса ҳам (парда бўлғайдир)»,— дедилар (бу гап отага ҳам тааллуқлидир)».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Балоғатга етмаган 3 та фарзандни назарда тутгандирлар»,— деб ривоят қиладилар.

37-боб. Эшитганини яхшилаб билиб олмоқ учун қайтадан сўрашнинг жоизлиги

Ибн Абу Мулайка разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалоллари — Оиша онамиз Расулуллоҳдан бир нарсани эшитсалар, яхши тушуниб олиш учун яна қайта сўраб эдилар. (Бир куни) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким охиратда ҳисоб-китоб қилинса, азоб тортғайдир»,— дедилар. Шунда Оиша онамиз: «Оллоҳ таоло ояти каримасида «Кейин ҳисоби ясир (енгил ҳисоб) қилғайдирмиз» деган эмасмиди?» — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу бандаларга бир эслатиб қўймоқдир. Аммо кимки ҳисоб-китобдан баҳс юритғайдир, ҳалокатга учрағайдир»,— дедилар».

38-боб. Ҳадис эшитганлар эшитмаганларга етказиш лозимлиги

Саҳоба Абу Шурайҳдан: «Абу Шурайҳ Амр ибн Саъидга, у Маккага вакиллар юбораётганда, бундай деди: «Гапиришга изн бер, эй Амр! Макка фатҳ (забт) қилинган куннинг эртасига Расулуллоҳ айтган сўзларни сенга айтиб берай, бу сўзларни айтётганларида икки кўзим кўриб, икки қулоғим эшитиб, қалбим ўз онгига жо қилган. Расулуллоҳ Оллоҳга ҳамду сано айтганларидан сўнг, дедилар: «Маккаи Мукаррамани Оллоҳ таоло муқаддас қилгандир, бу ерда одамлар жинойт (гуноҳ) қилган эмаслар, шу боисдан Оллоҳга ва охиратга ишонган кишининг бу ерда қон тўкмоғи ва дарахтларини синдирмоғи гуноҳдир. Агар бирор киши: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга Оллоҳ уруш қилишга изн берган-ку?!» — деса, унга: «Оллоҳ таоло ўзининг Расулига изн берган, бизга рухсат бермаган»,— деб айтингиз! Оллоҳ менга ҳам бу ерда кундузи бир соатгина уруш қилмоққа изн берди, кейин Макканинг кечаги ҳурмати ўз ўрнига қайтди. Буни эшитганлар эшитмаганларга етказингиз!» Абу Шурайҳдан «Ўшанда Амр сенга не деди?» — деб сўрашди. «Эй Абу Шурайҳ, мен сендан яхши билурмен. Макка гуноҳжорни

қутқармағай, қасосдан қотғанни қутултирмағай, ұғрини ҳам жазодан асрамағайдир, деб айтди»,— деди. Амр, Маккада Абдуллох ибн Зубайднинг Язид халифалигини тан олмасдан бош кўтарганини осийлик деб ҳисоблаб, унга қарши қўшин юбормоқчи бўлди».

Абу Бакр разияллоху анху Расулуллох саллаллоху алайхи ва салламни эслаб, Расулуллох бундай деганлар деди: «Ушбу кун ва ой ҳурмати, бир-бирингизнинг мол-мулкингизни таламангиз, қонингиз ва обрўйингизни тўқмангиз. Гапимни эшитганлар эшитмаганларга етказсинлар!»

39-боб. Расулуллох саллаллоху алайхи ва саллам тўғрларида ёлғон гап тўқиган одамнинг гуноҳи тўғрисида

Ҳазрат Али разияллоху анху: «Расулуллох саллаллоху алайхи ва саллам: «Менинг тўғримда ёлғон сўз айтмангиз, кимки айтса, дўзахга тушсин!» деганлар»,— деб айтганлар.

Абдуллох ибн Зубайр отасига: «Сиз Расулуллох саллаллоху алайхи ва саллам тўғрларида фалончи ва пистончи каби сўзламаётирсиз»,— дебди. Зубайр: «Аммо мен ҳақиқатан Расулуллохдан ажралмагандирман, бирга бўлгандирман, ўзларидан эшитгандирман»,— дебди. «Кимки менинг тўғримда ёлғон сўзласа, дўзах ўтидан ўзига жой тайёрлайверсин!» деганлар»,— дебди Абдуллох.

Анас ибн Молик разияллоху анху: «Мен сизларга кўп ҳадис айтиб берардим-ку, лекин Расулуллох айтган бир сўзлари мени шаштимдан қайтарадир, у киши: «Кимки менинг тўғримда ёлғон сўз тўқиса, дўзах ўтидан ўзига жой тайёрлайверсин!» деганлар»,— деб айтганлар.

Салама разияллоху анху: «Расулуллох саллаллоху алайхи ва саллам: «Ким менинг номимдан айтмаганимни айтса, дўзах ўтидан ўзига жой тайёрлайверсин!» деганлар»,— деб айтганлар.

Абу Ҳурайра разияллоху анху: «Расулуллох саллаллоху алайхи ва саллам: «Фарзандларингизга исмимни қўйингизлар, Абулқосим деб кунямни қўймангизлар! Кимки мени тушида кўрса, ўзимни кўрибдир, чунки шайтон менинг суратимга кира олмайдир, кимки менинг номимдан ёлғон сўзласа, дўзах ўтидан ўзига жой тайёрлайверсин!» деганлар»,— дейдилар.

40-боб. (Дин) илмини (китоб қилиб) ёзмок

Абу Жуҳайфадан: «Ҳазрат Али разияллоху анхуға айтдилар: «Сизда Оллохнинг Китобидан бошқа китоб бормидур?» Али: «Йўқ, фақат Оллохнинг Китоби, му-

сулмон кишига бериладирган «Фаҳм рисоласи» ва мана бу саҳифадаги нарсa бордир»,— дедилар. Абу Жуҳайфа деди: «Бу варақдаги недир?» Али дедилар: «Хун ҳукми, асирни озод қилмоқ ва кофир учун мусулмондан қасос олмоқнинг ҳаромлиги (тўғрисида)».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан: «Макка фатҳ қилинган йили Ҳузоа қабиласи Баний Лайс қабиласидан бир кишини ўлдирди (жоҳилия даврида қабиладошларидан бир кишини ўлдиришгани учун қасос олишди). Бу хабар Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга етказилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам туяларига миниб ваъз айтдилар: «Оллоҳ таоло Маккаю Мукараммадан ўлимини бартараф қилди (ёки фил аскарларини), Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳамда мўъминларнинг қўлини баланд айлаб, уларни мағлуб этди. Огоҳ бўлингиз! Маккада уруш қилмоқ ва ўлдирмоқ мендан аввал ҳам бирор кишига рухсат этилмагандир (ҳалол бўлмагандир) ва мендан кейин ҳам бирор кишига рухсат қилинмайдир (ҳалол бўлмайди). Кундузи бир соатгагина (ҳалол бўлди) изн берилди, уруш қилмоқ ва ўлдирмоқ шу соатдан эътиборан ҳаромдир (манъ этиладир). Макканинг тикани ҳам юлинмағай, дарахти ҳам кесилмағай, тушиб қолган (йўқотилган) нарсаси ҳам олинмағай, фақат одамларга маълум қилмоқ учун олинғайдир. Ким ўлдирилган бўлса, унинг қариндоши икки йўлдан бирини танлағайдир, ё хунини олғайдир, ё қасосини олғайдир». Яманликлардан бири келиб: «Ё Расулуллоҳ, менга ёзиб беринг!» — деди. Расулуллоҳ: «Фалончига ёзиб берингиз!» — дедилар. Қурайш қабиласидан бир киши деди: «Ё Расулуллоҳ, тиканлари юлинмағай, дарахтлари кесилмағай, дедингиз, бироқ изхир (хушбўй ўсимлик) ўрилса, майли денг! Ё Расулуллоҳ, биз изхирни ўриб, уйларимизга олиб борғаймиз ва қабрларимизга қўйғаймиз». Расулуллоҳ: «Изхир ўрилса, майли»,— дедилар».

Абу Ҳурайра айтадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари орасида ҳадисларни мендан кўра кўпроқ биладирган киши йўқдир. Ёлғиз Абдуллоҳ ибн Амрина кўпроқ билур эрди, чунки у ёзишни билур эрди, мен билмас эрдим».

Ибн Аббос бундай дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (оғриқ) касаллари зўрайгач: «Қоғоз келтирингиз (дафтар-қалам), сизларга бирор нарсa ёзиб берурмен, кейин адашмағайсизлар»,— дедилар. Ҳазрат Умар (ёнидаги саҳобаларга): «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни (оғриқ) дард енгиб қўйди, бизда Оллоҳнинг Китоби бор-ку, бизга шу кифоя қилур»,— дедилар. Шунда саҳобалар ўртасида говур-гувор бошланиб,

гап кўпайиб кетди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мени холи қўйингиз (олдимдан чиқингиз), менинг қошимда жанжал қилмангиз!» дедилар. Ибн Аббос ташқарига чиқиб: «Бу зўр бахтсизликдир, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ёзиб берурмен, деган нарсаларига тўсқинлик қилмоқ — зўр бахтсизликдир!» — деб айтдилар.

41-боб. Тунда илм (таълим) бериш ва ваъз айтиш хусусида

Умму Саламадан: «Кунлардан бир куни кечаси Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйғониб дедилар: «Субҳоналлоҳ, бу кеча қанчадан-қанча фитналар нозил қилдийкин ва қанчадан-қанча раҳмат хазинаси эшикларини очдийкин. Хужраларда ухлаб ётганларни (ибодатга) уйғотингиз, бу дунёда кийимлик — охиратда яланғочдир!» — дедилар».

42-боб. Тунда илмдан суҳбатлашиш

Абдуллоҳ ибн Умардан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаётларида сўнги марта биз билан хуфтон намозини ўқидилар. Икки елкаларига салом берганларидан сўнг, ўринларидан туриб: «Билурмисиз, бу кечани? Шу кечадан бошлаб тўлиқ 100 йил ўтгач, ер юзида (ҳозир шу ерда ўтирган) кишилардан биронтаси қолмағайдир», — дедилар».

Ибн Аббосдан: «Расулуллоҳнинг жуфти ҳалоллари бўлмиш холам Маймунанинг уйларида ётиб қолдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳам холамникида бўладиган кечалари экан. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биз билан хуфтонни ўқиб бўлгач, уйларига кириб, тўрт рақъат намоз ўқидилар, кейин уйқута ётдилар, кейин туриб: «Бола ухлаб қолдимиз?» — дедилар ёки шунга ўхшаш бир сўз айтдилар. Кейин намоз ўқишга турдилар, мен чап ёнларига келиб турдим. Мени унғ томонларига ўтказиб қўйдилар. Аввал 5 рақъат, кейин 2 рақъат намоз ўқидилар, кейин мизғидилар, ҳатто мен пишиллаганларини эшитдим. Кейин туриб намозга чиқиб кетдилар».

43-боб. Илмни (ҳадисни) ёд олиш

Ал-Аъраж бу хусусда бундай дейдилар: «Абу Хурайра ҳадисни кўп айтади», — дейишади. «Агар Оллоҳнинг Китоби (Қуръон) да икки оят бўлмаганда эрди, битта ҳам ҳадис айтмас эрдим», — деган эдилар Абу Хурайра, кейин оятнинг «Биз нозил қилган йўл-йўриқлар ва ҳидоятни яширганлар»... деган жойидан то «ар-раҳим» деган сўзигача

ўқигандилар (мазкур оятда илмни беркитган одамларни Оллоҳ таоло мазаммат қилгайдир — қоралагайдир). Муҳожир биродарларимиз бозорларда бор-барака қилиш билан овора эди, ансорий биродарларимиз эса, ўз хўжаликларидаги ишлар билан банд эди. Абу Ҳурайра эса (мол-дунё тўплашдан воз кечиб), Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ортларидан қолмас эди. Қорини бир тўйгазиб олиб, улар (муҳожирлар, ансорийлар) ҳозир бўлмаган жойларда Абу Ҳурайра ҳозир бўлар эди. Улар ёдламаган нарсаларни (ҳадисларни) Абу Ҳурайра ёдлар эди».

Абу Ҳурайра бундай деганлар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, мен сиздан кўп ҳадис тингларман-у, аммо унутиб қўйман»,— дедим. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муборак қўллари билан (сув ҳовучлагандек) Оллоҳнинг файзу баракотидан (чопонимга) ҳовучлаб солдилар, кейин: «Бағрингга босғил!»— дедилар. Мен бағримга босдим, шундан кейин ҳеч нарсани (ҳадисни) эсимдан чиқармайдиган бўлдим».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан «икки идиш» (наrsa) ёд олдим, биттасини сочдим (одамларга айтдим), аммо иккинчисини агар сочадиган бўлсам (айтсам), мана бу ҳалқум кесиладир»,— дедилар (биринчиси ҳадислар эди, иккинчиси эса, келажакда бўладиган фитналар тўғрисидаги хабарлар эди).

44-боб. Уламоларга жим туриб қулоқ солишнинг маъқуллиги

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳажжат ул-Видоъда турганларида Жарир ибн Абдуллоҳга: «Одамларни жим қилғил!»— дедилар. Сўнгра: «Мендан кейин бир-бирингизни ўлдирадиган кофирлар бўлиб кетмангиз!»— деб қўшиб қўйдилар.

45-боб. «Одамларнинг энг олими қайсидир?»,— деб сўралганда, «Олим кишини Оллоҳ билгайдир»,— деб жавоб қилишнинг маъқуллиги

Саъид ибн Жубайр Абдуллоҳ ибн Аббосга: «Навфал Баколий: «(Хизр билан учрашган) Мусо — Баний Исроил пайғамбари эрмас, балки бошқа Мусо бўлган, деб даъво қилаётир»,— деганда, Абдуллоҳ ибн Аббос: «Ёлгон айтибдир, у Оллоҳнинг душмани эркан»,— дебдилар.

Убай ибн Каъб Расулуллоҳ хусусларида бундай ривоят қилганлар: «Мусо алайҳиссалом Баний Исроил қавмига

ваъз айтиб турган эдилар, «Одамларнинг энг олими кимдир?» — деб сўрашди. Мусо алайҳиссалом: «Мен ҳаммадан олимроқдурмен», — дедилар. «Оллоҳ билгайдир», — демаганлари учун Оллоҳ таоло у кишига танбеҳ бериб, «Икки денгизнинг бир-бирига қўшиладирган ерида бир бандам бордир, у сендан олимроқдир», — деган ваҳий юборди. «Ё раббий, қандай қилиб у киши билан учрашурмен», — дедилар. «Бир саватга балиқ солиб олгил, сўнг ўша томонга қараб юргил, агар балиқни йўқотсанг, Хизр ўша ерда бўлур», — дейилди. Мусо алайҳиссалом Юшаъ деган ғуломлари билан саватга балиқ солиб олиб, йўлга чиқдилар. Катта қоятош олдида борганларида, саватни қўйиб, уйкуга кетдилар. Балиқ саватдан чиқиб, денгизга тушиб, сузиб кетди. Мусо алайҳиссалом ва ғуломлари таажжубда қолдилар (чунки ўша балиқ ўлик эди). Кечанинг қолган қисмида ва кун бўйи йўл юрдилар. Эртасига тонг отгач, Мусо алайҳиссалом йигитга: «Нонуштани келтиргил, бу сафаримизда машаққат тортдик», — дедилар. Мусо алайҳиссалом тайинланган жойга етиб боргунга қадар бошқа машаққат чекмадилар. Йигит деди: «Кўрдингизми, қоятош олдида дам олганимизда балиқни ёдимдан чиқарибман (йўқолибди)». «Биз истаган нарса ҳам худди шу эрди», — дедилар. Мусо алайҳиссалом ва орқага, қоятош томонга йўл олишди. У ерга етиб келишганда, кийимини ёпиниб ётган кишини кўрдилар. Мусо алайҳиссалом салом бердилар. Хизр: «Салом бермоғингнинг ўрни эрмас», — дедилар. Мусо дедилар: «Мен Мусомен». Хизр дедилар: «Баний Исроил Мусосими?» «Ҳа, Оллоҳ билдирган илмингиздан менга ўргатмоғингиз учун сизга эргашсам майлими?» — дедилар Мусо. «Менга эргашмоққа сабрингиз чидамайдир, эй Мусо!» — дедилар Хизр алайҳиссалом. «Оллоҳ таоло сизга бир илм ўргатгандирким, уни мен билмасмен. Менга бир илм ўргатгандурким, уни сиз билмассиз. Иншооллоҳ, мен сабрли бўлгаймен, кўрурсиз, сизга осийлик қилмасмен», — дедилар Мусо алайҳиссалом. Сўнг дарё соҳили бўйлаб юриб кетишди. Кемалари йўқ эди, бир кема ўтди, кемадагилардан (ўзларини) олиб кетишни сўрадилар. Улар Хизрни таниб, ҳақ олмасдан олиб кетдилар. Кема четига бир чумчуқ келиб қўнди, бир-икки чўқиб, сув ичди. Хизр Мусога дедилар: «Сен билан мен билган илм чумчуқ денгиздаги сувни чўқилаб озайтиролмагани янглиг, Оллоҳ илмини ҳам ҳеч камайтиролмағай». Хизр алайҳиссалом кема тахтасидан бирига тиралиб, синдириб қўйдилар. Шунда Мусо дедилар: «Ҳақ олмасдан бизларни олиб кетаётганларнинг кемасини тешиб, одамларни ғарқ қилмоқчимисиз?» Хизр дедилар: «Айтмадимми, сабр қилмассан, деб!» Бу Мусо алайҳиссаломнинг (Хизр алайҳиссалом

сўзларини) биринчи бор унутишлари эди. Сўнг жўнаб кетишди. Бир жойда Хизр алайҳиссалом ўйнаб турган болалардан бирининг бошини қўллари билан узиб ташладилар. Мусо дедилар: «Беғуноҳ одамни наҳақ ўлдирдингиз». Хизр дедилар: «Айтмадимми сенга, мен билан юрмоққа сабр қилолмассан деб!» Абу Суфён: «Хизр алайҳиссалом шундай деб таъкидладилар, кейин жўнаб кетишди»,— дейди. Бир қишлоқ аҳли меҳмон қилмоқдан бош тортиди. Қишлоқда ўлар йиқилаёзган бир деворни кўрдилар. Хизр алайҳиссалом «тузатиб кўюрмен» деган маънода қўллари билан ишора қилдилар. Деворни тўғирлаб қўйдилар. Мусо дедилар: «Агар хоҳласанг, шунга ҳақ олурсен» Хизр дедилар: «Мана бу (сўзинг) сен билан менинг ажралмоғимизга сабабдир». Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Мусони раҳмат қилсин! Жуда ҳам яхши кўрар эрдик уни, агар сабр қилганда (жуда ажойиб нарсаларни кўрар эрди), иккалалари ўртасида бўлган ишларни бизга ҳикоя қилиб беришар эрди»,— деб айтдилар».

46-боб. Ўтирган олимдан тик турган ҳолда масала сўрашнинг мумкинлиги

Абу Мусо ал-Ашъарий разияллоҳу анҳудан: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб, деди: «Ё Расулаллоҳ, қайси жанг Оллоҳ йўлида қилинган жанг ҳисобланур? Биттамиз ғазабдан урушурмиз, биттамиз қариндошларимизни ҳимоя қилиб урушурмиз». Жаноб Расулуллоҳ сўровчига бошларини кўтариб қарадилар. Сўровчи тик турганлиги учун Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бошларини кўтариб дедилар: «Кимки Оллоҳнинг сўзини юқори (устун) бўлсин деб жанг қилгайдир, у жанг Оллоҳ йўлида қилинган жангдир!»

47-боб. Рамй ул-Жумморда (шайтонга тош отадиган жойда) савол ва фатво сўраш

Абдуллоҳ ибн Амрдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни Жамрат ул-ақабада (шайтонга тош отадиган ерда) кўрдим, бир киши: «Ё Расулаллоҳ, тош отмасимдан аввал қурбонлик қилиб қўйибмен? — деб сўраётган эрди. «Отавер, зарари йўқ»,— дедилар. Бошқаси деди: «Ё Расулаллоҳ, қурбонлик сўймасдан аввал сочимни олдириб қўйибмен?» «Сўявер, зарари йўқ»,— дедилар. Аввал ё кейин қилинган ҳаж амалларидан нимаики сўралса, «Қилавер, зарари йўқ»,— деб жавоб бердилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан Мадинанинг харобароқ ерида кетаётган эдик. Расулуллоҳ қўлларида хурмо ёғочидан қилинган хасса тутиб олган эдилар. Бир тўда яҳудийлар ёнидан ўтаётганимизда улардан айримлари: «У кишидан руҳ тўғрисида сўранглар»,— деб айтишди. Баъзилари эса: «Сўраманглар, сизлар инкор қилган нарса ҳақида жавоб айтмайдир»,— дейишди. Яна баъзилар: «Албатта сўраймиз»,— дейишди. Шулардан бири туриб: «Ё Абулқосим, руҳ нима?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ жим қолдилар. Мен ўзимча: «У кишига ваҳий нозил бўлаётир»,— дедим. Расулуллоҳни яҳудийлардан пана қилиб (ўртада) турдим. Ўзларига келгач: «Сендан руҳ тўғрисида сўрашмоқдалар, руҳ раббимнинг иши (ўзи билгайдир), бу тўғрида (одамларга) жуда оз билим берилмишдир, деб айт!»,— дедилар. Ал-Аъмаш: «Биздаги (нусахада) шундай ўқилади»,— деган.

49-боб. Баъзилар нотўғри тушунмасин, деб ўзи ихтиёр қилган нарсалардан воз кечиш

Асвад ан-Наҳилдан: «Абдуллоҳ ибн Зубайр менга: «Оиша онамиз сенга кўп сир айтадилар, Каъба тўғрисида сенга қандай ҳадис айтдилар?» — деди. Мен унга Оиша онамиз бундай деганлар, дедим: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Оиша, агар қавм куфрдан янги чиққан (эндигина мусулмон) бўлмаганда эрди, Каъбани тешиб, эшигини иккита қилур эрдим. Биридан кириб, иккинчисидан чиқадирган қилур эрдим». Кейинчалик Абдуллоҳ ибн Зубайр Расулуллоҳнинг ниятларини амалга оширган (бу Каъбанинг 4- таъмири эди. 5- таъмир Ҳажжож даврида бўлган).

50-боб. Тушунишни истамаган қавм ўрнига тушунадиган қавмга илм ўргатиш ҳақида

Ҳазрат Али разияллоҳу анҳу: «Одамларга ақли етадиган нарсани гапирингиз. Оллоҳ ва унинг Расулини ёлғонга чиқаришларини истармисиз?» — деган эканлар.

Анас ибн Моликдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Муоз ибн Жабални уловларига мингаштириб кетаётганларида бундай дебдилар: «Эй Муоз ибн Жабал!» «Лаббайка, ё расулаллоҳ ва саъдайка (мен шу ердамен, хизматингизга тайёрмен)»,— дебди Муоз. «Эй Муоз!» — дебдилар яна. «Лаббайка ё расулаллоҳ ва саъдайка»,— деб жавоб берибди Муоз. Шу гапни уч бор қайтарганларидан

кейин, «Ашҳаду алла илоҳа иллаллоҳу ва-шҳаду анна Муҳаммадан абдуҳу ва расулуҳу» ни чин қалбдан айтган одамгагина Оллоҳ таоло дўзах ўтини ҳаром қилгайдир»,— дебдилар. Муоз дебди: «Ё Расулаллоҳ, умидвор бўлсинлар, деб одамларга буни хабар қилайми?» Расулulloҳ: «Агар умидвор бўлсалар...»,— деб гапларини охиригача айтмабдилар. Муоз бу гапни ўлими олдидан (ҳадисни яшириб гуноҳкор бўлиб қолишдан қўрқиб) тўла-тўқис айтиб берган.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Муозга: «Кимки Оллоҳ таолога ширк келтирмай рўбарў бўлса, жаннатга киргайдир»,— деган эканлар. Шунда Муоз: «Одамларга бу хушхабарни айтайми?» — деган экан. «Йўқ, қаттиқ умид боғлашларидан қўрқамен»,— деган эканлар Расулulloҳ (яъни, одамлар: «Оллоҳга ширк келтирмасак бас, жаннатга кирар эканмиз»,— деб нотўғри ўйламасинлар»,— деган маънода бўлса керак).

51- боб. Илм ўрганишдан уялмоқ

Мужоҳид айтганлар: «Уялган киши илм ололмайди. Уялган киши ва мутакаббир киши илм ололмайди». Оиша онамиз айтганлар: «Аёлларнинг яхшиси ансория аёллар. Динни теран ўрганмоқлари учун уларга ҳаё монёлик қилмади».

Умму Салама деган аёл бундай дейди: «Умму Сулайм Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ҳақиқатни айтмоқдан уялмайди (шунингдек, мен ҳам уялмасман). Аёл киши агар ихтилом бўлиб (булғаниб) қолса, ғусл вожиб бўлурми?» — деб сўради. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар нам (маний) чиққанини кўрса»,— дедилар. Аёл юзини (уялиб) беркитди-да: «Ё Расулаллоҳ, аёл киши ҳам ихтилом бўладирми?»— деди. Расулulloҳ: «Ҳа, бўлгайдир (аёлда ҳам маний бор), нечун бола онасига ўхшайди!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умардан: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дарахтлар орасинда бир дарахт бордир, баргини ташламайдир, у мусулмонга ўхшайди, айтингизчи, бу қайси дарахтдир?» — дедилар. Одамлар қишлоқларидаги бор дарахтларни санаб чиқдилар. Менинг кўнглимдан «хурмо дарахти» деган фикр ўтди. Лекин (айтишга) уялдим. Одамлар: «Ё Расулаллоҳ, ўзингиз айтиб беринг!» — дедилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «У хурмо дарахтидир»,— дедилар. Мен кўнглимга келган бояги фикрни отам Умарга айтдим. Шунда отам (Умар): «Ўшанда айтганингда-ку, менга фалондақа-пистондақа ишлар насиб бўлиб, яхши бўлур эрди»,— дедилар».

Ҳазрат Али разияллоҳу анҳу бундай ривоят қиладилар: «Мен манийи кўп (шаҳвати тез) одам эрдим. Ал-Микдодга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан шаҳвати тезликнинг ҳукмини сўрагил»,— деб буюрдим. У кириб сўради. Расулуллоҳ: «Маний келганда таҳорат олмоқ лозим бўлғайдир»,— деб айтибдилар».

53- боб. Масжидда илмдан сўзлашмоқ ва фатво
айтмоқнинг жоизлиги

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши масжидда тик турган ҳолда: «Ё Расулаллоҳ, таҳлилни («ло илоҳа илаллоҳу» деб айтишни) қаердан бошлаб айтайлик?»— деди. Расулуллоҳ: «Мадина аҳли Хулайфадан бошлаб, Шом (Сурия) аҳли Жухфадан бошлаб, Нажд (Ирок) аҳли Қарн деган жойдан бошлаб айтадилар»,— дедилар». Ибн Умар: «Айрим кишилар, Расулуллоҳ Яман аҳли Яламламдан бошлаб таҳлил айтадир, деганлар, деб таъкидлашади»,— дейди. Ибн Умар: «Мен Расулуллоҳнинг бундай деганларини сира эслай олмайман»,— дер эди.

54- боб. Масала сўраган одамга сўраганидан кўпроқ
жавоб қайтаришнинг жоизлиги

Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бир киши сўради: «Аҳромга кирувчи одам (ҳаж вақтида) нима киядир?» «Кўйлак киймайдир, салла ўрамайдир, шим киймайдир, бурнўс (чопонга ўхшаш) киймайдир, варс ва заъфарон ила бўялган кийим ҳам киймайдир (оқ эн мато билан танасини ўрайдир). Агар шиппак; яъни, оёқ ошиғидан паст оёқ кийими топмас эрса, маҳсини ошиқдан юқорисини кесиб ташласин, токи оёқ кийими ошиғидан пастда бўлсин!»— дедилар».

ТАҲОРАТ КИТОБИ

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИМИ

1- боб. Оллоҳ таолонинг қуйидаги ояти каримаси
мазмуну ҳақида

Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Эй мўминлар, агар
намозга турсангиз, юзингизни, қўлингизни (тирсаккача)

ювиб, бошингизга масҳ тортингиз, оёингизни тўпиқчаца (тўпиқ билан қўшиб) ювингиз!» — дейди.

Абу Абдуллоҳ (Имом Бухорий) бундай дейдилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳоратнинг фарзи — бир мартадан ювиш, деб тушунтирганлар, ўзлари таҳорат олганларида икки ва уч марта ҳам ювганлар, лекин бундан оширмаганлар. Уламоларга сувни исроф қилмасликни буюрганлар (яъни, уч мартадан ортиқ ювишни манъ қилганлар)».

2- боб. Намоз таҳоратсиз қабул қилинмағай

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Таҳорати синган кишининг, таҳорат олмагунича намози қабул қилинмағайдир», — дедилар. Ҳазрамавтлик бир киши деди: «Эй Абу Ҳурайра, таҳорат синиш дегани, нима дегани?» Абу Ҳурайра: «Овозсиз ёки овозли ел», — дедилар.

3- боб. Таҳорат фазилати ва (қиёмат куннда) таҳорат таъсиридан ювилган аъзоларнинг ярқи- раши (ал-ғурр ул-муҳажжалун)

Мужмир разияллоҳу анҳу дедилар: «Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу билан бирга масжиднинг орқасига ўтдик. Абу Ҳурайра таҳорат олдилар, кейин у киши бундай дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Умнатларимни қиёмат куни таҳоратнинг таъсиридан ғурран муҳажжалин ҳолда чақиргайдирлар. Қай бировким ўз ярқирогини кўпайтиришга қодир эрса, кўпайтисин!» — дедилар (бу дунёда таҳорат қилиб юрганларнинг баданлари қиёмат куни ярқирайди).

4- боб. Таҳорати синганини аниқ билмагунча қайта таҳорат олмаслик ҳақида

Ибод ибн Тамимнинг амакиси Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир киши устидан шикоят қилиб: «Намоз вақтида унинг орқасидан ел чиққандек бўлди», — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бундай ҳолда елнинг овозини эшитмагунча ёки ҳидини сезмагунча намозни бузмаслик керак», — дедилар.

5- боб. Таҳорат олишни осонлаштириш тўғрисида (оқчил, бир марта ювиш)

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу бундай дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ухладилар, ҳаттоки

пишилладилар ҳам, кейин туриб намоз ўқидилар. Балким, Суфён: «Расулуллоҳ ёнбошладилар, ҳаттоки пишилладилар ҳам», — деб айтган эди шекилли. Кейинчалик Суфён шу ҳадисни бизга бир неча марта ривоят қилиб берганди».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу яна шундай дедилар: «Холам Маймунаникида бир кеча тунаб қолдим. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси намозга турдилар. Туннинг бир қисми ўтган эди. Деворга осиглиқ мешдан сув олиб, енгил таҳорат олдилар. Кейин туриб намоз ўқий бошладилар. Улардан кейин мен ҳам таҳорат олиб, чап томонларига келиб турдим. Мени ўнг томонларига ўтказиб қўйдилар, кейин Оллоҳ хоҳлаганча намоз ўқидилар, кейин ёнбошладилар, ҳатто пишиллаган овозлари ҳам эшитилди. Кейин муаззин келиб, азон айтди ва биргаликда намоз ўқишди. Жаноб Расулуллоҳ (бу гал) таҳорат олмадилар. Амр ибн Динор: «Одамлар Жаноб Расулуллоҳнинг кўзлари ухлайди-ю, лекин диллари ухламайди, дейишади», — деб бизга айтгандилар. Амр шундай дейдилар: «Убайд ибн Умайр: «Пайғамбарларнинг тушлари ҳам ваҳийдир», — деди-да, «Тушимда мен сени қурбонлик қилаётган эканман (Иброҳим алайҳиссалом ўғиллари Исмоил алайҳиссаломга шундай деганлар)» деган оятни ўқиди».

6- боб. Таҳоратни мукаммал олмоқ

Ибн Умар: «Таҳоратни мукаммал олмоқ дегани, тоза ювмоқ деганидир», — деганлар.

Ибн Аббос Усома ибн Зайддан бундай деб эшитган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Арафотдан қайтаётиб Шаъб деган жойга келганларида (туяларидан) тушиб, таҳорат ушатдилар, кейин таҳорат олдилар, лекин мукаммал олмадилар. «Намозгами, ё Расулаллоҳ?» — дедим. «Намоз олдингдасиз (яъни, ҳали намозга вақт бор)», — дедилар, сўнг туяларига миндилар. Муздалифа деган жойга келганда (туяларидан) тушдилар, сўнг таҳорат олдилар, бу гал мукаммал олдилар. Кейин намозга чақирилди. Шом ўқидилар. Кейин ҳар бир киши туясини ўз жойига чўктирди. Кейин хуфтонга чақирилди, хуфтон ўқидилар. Шом билан хуфтон ўртасида бошқа намоз ўқимадилар».

7- боб. Бир ҳовуч сув билан икки қўллаб юз ювмоқ

Ато ибн Ясор бундай дейдилар: «Ибн Аббос таҳорат олди, юзларини ювди. Бир ҳовуч сув олиб, оғиз ва бурун чайқади. Кейин бир ҳовуч сув олиб, мана бундай қилиб

иккинчи ҳовучига ҳам қўйиб, икки қўллаб юзини ювди. Кейин бир ҳовуч сув олди, у билан ўнг қўлини ювди, кейин бир ҳовуч сув олди, у билан чап қўлини ювди, кейин (сув олиб) масҳ тортди, кейин бир ҳовуч сув олди, ўнг оёқларини ювди, кейин бир ҳовуч сув олиб, чап оёқларини ювди. Кейин: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шундай таҳорат олаётганларини кўрганман», — деди».

8- боб. Ҳар қандай ҳолатда ва жимоъ (жинсий алоқа) олдида ҳам бисмиллоҳ айтмоқнинг суннатлиги

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирортангиз хотинингизга яқинлик қилмоқчи бўлсангиз, «Бисмиллоҳи, оллоҳумма жаннибнаш-шайтона ва жаннибиш-шайтона мо разақтана (Оллоҳнинг исми билан бошлайман. Илоҳи, биздан шайтонни йироқ қилгайсен ва шайтонни бизга беражагинг фарзанддан йироқ қилгайсен!)» — денг! Шундан сўнг сизга фарзанд тақдир этса (бола бўлса), унга шайтон зарар етказмағайдир» — деганлар», — дейди.

9- боб. Ҳожатхонага кираётганда нима дейилади?

Абдулазиз ибн Суҳайб Анас бундай деган эди, деб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳожатхонага кирсалар: «Оллоҳумма инни аъзузу бика мин ал-хубси ва л-хабоиси (илоҳи, мен сендан эркак ва урғочи шайтонларнинг ёмонлигидан асрамоғингни сўрайдурман)», — дердилар». (Баъзи бир нусхаларида «илоҳи» сўзидан аввал «бисмиллоҳ» сўзи ҳам бор).

10- боб. Ҳожатхона олдида мустаҳаб учун сув тайёрлаб қўйиш

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳожатхонага кирдилар, мен у кишига таҳорат учун сув келтириб қўйдим. Жаноб Расулуллоҳ (чиқиб): «Ким қўйди бун?» — дедилар. Расулуллоҳга (ибн Аббос, деб) айтишди. Расулуллоҳ: «Илоҳи, уни дин билимдони қилгайсен!» — деб дуо қилдилар».

11- боб. Қиблага қараб ҳожатга ўтириб бўлмайдиган, бирор биннинг ичида девор ёки шу каби нарсаларга қараб ўтириш мумкин

Абу Айюб ал-Ансорийдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирортангиз қазои ҳожатга

борсангиз, қиблага қараб ёки қиблага орқа қилиб ўтирмангиз, кун чиқар ва кун ботарга қараб ёхуд орқа қилиб ўтирингиз!» — деганлар». (Ўрта Осиёда шимол ёки жанубга қараб).

12-боб. Икки ғишт устига чиқиб, қазои ҳожат қилмоқ

Восиъ ибн Ҳаббондан: «Абдуллоҳ ибн Умар: «Одамлар, қазои ҳожатга ўтирсанг, қиблага ҳам, Байт ул-Муқаддасга ҳам қараб ўтирма!» дейишади»,— дер эди. Абдуллоҳ ибн Умар: «Бир куни томга чиқдим, уйимизнинг орқасида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг иккита ғишт устида Байт ул-Муқаддасга қараб (олдиларида уй бор) ҳожат қилаётганларини кўрдим»,— деди-да, менга (Восиъга): («Агар шу масалани ҳам билмасанг) қоринлари билан сажда қилгувчилардан экансан-да!» — деди. Мен: «Оллоҳ ҳаққи, билмасман»,— дедим».

Имом Молик айтадилар: «Ибн Умар, қорни билан сажда қилувчи, деб ерга ётиб олиб, ердан кўтарила олмасдан сажда қиладиганларни айтган».

13-боб. Хотинларнинг (қазои ҳожат учун) ҳовлидан ташқарига чиқиши

Оиша разияллоҳу анҳодан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари тунда қазои ҳожат учун Маносиъ деган жойга чиқар эдилар. У ер кенг, сайхон жой эди. Ҳазрат Умар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Хотинларингизни тўсинг (чиқарманг)!» — дер эдилар. Расулуллоҳ бундай қилмас эдилар. Бир куни хуфтон пайтида Савда бинти Замъа (Расулуллоҳнинг хотинларидан бири) ташқарига чиқдилар. Бўйлари узун хотин эдилар. Шунда Ҳазрат Умар кўриб: «Ҳо Савда, биз сени танидик»,— деб хитоб қилдилар. Бу гапни, хотинларни парда ичига олиш тўғрисида оят нозил бўлсайди, деб айтдилар. Сўнг Оллоҳ таоло «Ҳижоб ояти»ни нозил қилди».

Оиша разияллоҳу анҳодан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам («Ҳижоб ояти» тушгандан кейин): «Оллоҳ таоло баъзи бир ҳожатларингиз учун ташқарига чиқишингизга рухсат берди»,— дедилар.

Оиша онамиз: «Ҳожатларингиз» деганда қазои ҳожатни назарда тутадилар»,— деб айтганлар. Шиҳобуддин Қасталоний айтадилар: «Хонадон ичида таҳоратхона бўлмаган вақтда зарурат учун ташқарига чиқишга рухсат берилган». Шунинг учун ҳам Имом Бухорий кейинги бобни «Хонадонда таҳорат синдириш боби» деб атадилар.

14- боб. Хонадонларда таҳорат синдириш

Абдуллоҳ ибн Умардан: «(Опам) Ҳафса (Расулуллоҳнинг хотинлари) уйининг томига баъзи бир ҳожат учун чиқдим. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (пастда) қиблага орқаларини, Шомга олдиларини қилиб, қазои ҳожат қилаётганларига кўзим тушди».

15- боб. Сув билан мустаҳаб қилиш (остини ювиш)

Анас ибн Молик: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳожатга чиқсалар, мен ва бир бола мустаҳаб қилишлари учун ортларидан идишда сув олиб борар эдик»,— дейдилар.

16- боб. Таҳорат учун ўзи билан бирга сув олиб юриш

Абуддардоъ айтадилар: «Алқама ибн Қайс ироқликлардан: «Сизнинг орангизда Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг маҳсиларини, таҳорат сувларини, ёстиқчаларини кўтариб юрадиган зоти шариф бормилар?» — деб сўраганида, Абдуллоҳ ибн Масъуд: «Нега менинг ўзимдан сўрайсизлар?» — деган эканлар.

«Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қазои ҳожатга чиқсалар, мен ва ансорий бир бола орқаларидан идишда сув олиб эргашиб борар эдик», деб айтганди Анас»,— дейдилар Ато ибн Маймуна.

17- боб. Таҳорат пайтида анза (темир учли ҳасса) ва идишда сув ҳозирлаб турмоқ

Анас: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳожатхонага кирар эдилар, сўнг мен билан бир бола идишда сув ва анзаларини (ҳассаларини) ҳозирлаб турардик. Сув билан Расулуллоҳ мустаҳаб қилар эдилар»,— деганлар.

18- боб. Ўнг қўл билан таҳорат қилишдан қайтариш

Абдуллоҳ ибн Абу Қатодадан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирортангиз идишдан сув ичсангиз, ичига пуфламангиз. Агар ҳожатхонага кирсангиз, олатингизни ўнг қўл билан ушламангиз ва ўнг қўл билан артмангиз!» — деган эканлар».

**19- боб. Олатни ўнг қўл билан ушлаб таҳорат ушати-
тилмайдир**

Абдуллоҳ ибн 'Абу Қатоданинг отасидан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз кичик ҳожатга борадиган бўлсангиз, ўнг қўл билан олатни ушламангиз ва ўнг қўл билан артмангиз, сув ичаётган идишга пуфламангиз!» — деган эканлар».

20- боб. Тош ва кесак билан покланмоқ

Абу Хурайра разияллоҳу анҳудан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳожатга чиққанларида эргашдим. У ёқ-бу ёққа қарамай борар эдилар. У кишига яқин борганимда, «Менга тош келтиргил, истинжо (покланиш) қилгайман», — дедилар ёки шунга ўхшаб бир гап айтдилар. Кейин: «Суюк ёки тезак олиб келмагил!» — дедилар. Кийимнинг этагида тош териб, келдим. Ёнларига тўкиб, у кишидан ўгирилиб турдим, қазои ҳожатдан кейин тошлар билан истинжо қилдилар».

21- боб. Мусулмон киши тезак билан артмайдир

Абдурраҳмон ибн Асваднинг отасидан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (таҳорат ушатиш учун) холироқ жойга борганларида менга учта тош топиб келишни буюрдилар. Иккита тош топдим, учинчисини топмадим, (ўрнига) бир тезакни олдим, уларни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга келтирдим. Икки тошни олдилар, тезакни ташладилар ва «Бу макруҳ нарсадир (баъзи бир нусхада жимлар таомидир)», — дедилар».

22- боб. Таҳоратда аъзоларни бир мартадан ювмоқ

Абдуллоҳ ибн Аббосдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳорат олаётиб, аъзоларини бир мартадан ювдилар».

23- боб. Таҳоратда аъзоларни икки мартадан ювмоқ

Абдуллоҳ ибн Зоҳиддан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳорат қилаётиб, аъзоларини икки мартадан ювдилар».

24- боб. Таҳоратда аъзоларни уч мартадан ювмоқ

Ҳимрон Мавло Усмондан: «Усмон разияллоҳу анҳу: «Идишда сув келтирингиз!» — дедилар. Сўнг идишни уч

марта эгиб, /қўлларини ювдилар. Кейин ўнг қўлни идишга тиқиб, (сув олиб) уч марта оғиз чайқадилар, кейин уч марта юзларини ювдилар, кейин икки қўлларини тирсагигача уч марта ювдилар, кейин бошга масҳ тортдилар, кейин оёқларини уч марта товонгача ювиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки шу таҳоратим янглиғ таҳорат олғайдир ва кўнглига дунёвий ишларни келтирмасдан, кейин икки рақъат намоз ўқиғайдир, ўтган гуноҳлари мағфират қилинғайдир», деб айтдилар»,—дедилар».

Иккинчи бир ривоятда Ҳимрон: «Усмон таҳоратдан бўшагач: «Аё, мен сизларга бир ҳадис айтурмен, (Қуръони Каримда) бир оят бўлмаганда эрди, уни сизларга айтмас эрдим, уни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитганман. «Киши яхшилаб таҳорат олиб, намоз ўқиса, унинг у намоз билан бу намоз ўртасидаги гуноҳлари намозни ўқиб бўлгунча кечирилғайдир», дедилар»,—дейди. Урва ибн Зубайр: «Ҳалиги Усмон эслатган оят «Оллоҳ нозил қилган илмни беркитгувчиларга...» деган оят эрди»,—дедилар.

25- боб. Таҳорат қилаётганда бурунга сув олиб қоқмоқ

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки таҳорат олса, бурнига сув олиб қоқсин. Кимки, таҳорат ушатгач, кесак ишлатса, тоқ ишлатсин (учта)!»—деганлар.

26- боб. Кесакни тоқ ишлатмоқ

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирортангиз таҳорат олсангиз, бурнингизга сув олиб қоқингиз. Кимки, таҳорат ушатгач, кесак ишлатса, тоқ ишлатсин (3, 5, 7 та). Агар қайси бирингив уйқудан уйғонсангиз, тоғорадаги сувга қўлни солмасдан аввал (уни қийшайтириб) қўлингизни уч марта ювингиз. Чунки бирортангиз қўлингизнинг қаерларга текканини билмассиз»,—деганлар».

27- боб. Оёқ ювмоқ

Абдуллоҳ ибн Амрдан: «Бир сафарда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биздан кейинда қолдилар, аср вақтида бизга ётиб олдилар. Биз таҳорат олаётган эдик, оёқларни номигагина ювар эдик. Расулуллоҳ баланд овоз билан «Дўзах оташидан оёқ кафтларининг ҳолига вой!» деб 2 ёки 3 бор хитоб қилдилар».

28- боб. Таҳорат олаётганда оғиз чайқамок

Ҳимрон Мавло Усмондан: «Усмон разияллоҳу анҳу таҳорат учун сув келтиришни буюрдилар. Кейин идишни эгиб, қўллариға сув қуйиб уч марта ювдилар, ўнг қўлни идишга тикиб сув олиб, уч марта оғиз чайқадилар ва бурун қокдилар, юзларини уч марта ювдилар, икки қўлни тирсакча қўшиб уч марта ювдилар, бошга масҳ тортдилар, ҳар бир оёқни уч мартадан ювдилар. Сўнг: «Саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шу таҳоратим янглиғ таҳорат олганларини кўрдим. «Кимки шу таҳоратим янглиғ таҳорат олғайдир ва кўнглига дунёвий ишларни келтирмасдан намоз ўқиғайдир, Оллоҳ таоло ўтган гуноҳларини кечириб юборғайдир», деб айтганлар»,— дедилар».

29- боб. Товонларни яхшилаб ювмок

Муҳаммад ибн Зиёддан: «Абу Ҳурайра ва биз обдастадан таҳорат олаётган адамлар ёнидан ўтиб кетаётганимизда, Абу Ҳурайра уларга: «Таҳоратни мукаммал олингиз, ювадиган аъзоларни тўлиқ ювингиз, чунки Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ювилмай қолган товонлар дўзах ўтида қолади» деб айтганлар»,— дедилар».

30- боб. Наълга (поябзалга) масҳ тортмай, уни ечиб оёқларни ювиш

Убайд ибн Журайж Абдуллоҳ ибн Умарга қараб: «Эй Абу Абдуррахмон, сизда 4 та хислатни кўрдим, буларни шерикларингиздан бирортасида ҳам кўрмаганман»,— деди. «Нима экан улар, эй Ибн Журайж?» — деди Абу Абдуррахмон. «Биринчидан, Каъбанинг фақат икки яманий деворинигина силаб қўясиз (қолган икки томонини силамайсиз). Иккинчидан, хиром пойабзал киясиз (саҳобалар хиром қилинмаган, юнгли пойабзал кийишган, хиром қилинган пойабзални мол-дунёга берилган одамлар кияди, дейишган). Учинчидан, сиз сариқ бўёқ ишлатасиз, тўртинчидан, Маккада турган вақтингизда зулҳижжа ойи кирган куни одамлар талбия (лаббайка оллоҳумма лаббайка) айтишди, сиз айтмадингиз, сиз 8- нчи зулҳижжа куни айтдингиз»,— деди Ибн Журайж. Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу бундай деб жавоб қилдилар: «Каъба девори масаласига келсак, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шу икки яманий деб номланган девордан бошқасини силаганларини кўрмадим. Хиром пойабзалга келсак, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳам туки йўқ пойабзал кийиб олганларини кўрдим, ўшанда уни ечиб оёқларини ювганди».

лар, ўшандай пойабзал кийишни яхши кўраман. Сарик рангга келсак, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сарик бўёқ ишлатганларини кўрдим. Мен ҳам сарик бўёқ ишлатишни яхши кўраман. Аммо талбия масаласига келсак, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг туяларига миниб, Мино йўлига чиқиб олгунларича (8-нчи куни) талбия айтиб борганларини кўрмадим».

31- боб. Таҳоратни ва ғуслни ўнг томондан бошламоқ

Умму Атиййа разияллоҳу анҳодан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Умму Атиййа ва унинг ёнидаги аёлларга қизлари Зайнабнинг мурдасини ювишни «Ўнг томондан ва таҳоратда ювиладиган жойлардан бошлангиз!» — деганлар».

Оиша разияллоҳу анҳодан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар нарсани ўнгидан бошлашни яхши кўрардилар: пойабзал кийишни ҳам, соч-соқол тарашни ҳам, таҳорат олишни ҳам ва бошқа барча ишларни ҳам».

32- боб. Намоз вақти яқинлашганда таҳоратга сув сўрамоқ

Оиша разияллоҳу анҳодан: «(Сафарда) бомдод намозини ўқийдиган вақт келганда таҳорат учун сув қидирилди, топилмади, шундан сўнг таяммум қилмоқликка оят нозил бўлди».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намози аср вақти яқинлашганда одамлардан таҳорат учун сув сўрадилар. Сув келтиришгач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини идиш оғзига қўйиб, энгаштирдилар-да, одамларга таҳорат олмоқни буюрдилар. Анас: «Жаноб Расулуллоҳнинг панжалари остидан сув силқиб тушаётганини кўрдим, ўша сувдан ҳатто охирги одамгача таҳорат олди», — дейдилар.

33- боб. Инсон сочи ювилган сувнинг ҳукми (ҳалол ё ҳаром)

Ато ибн Абу Рабоҳ: «Сочдан арқон ёки ип қилмоқнинг зарари йўқ», — дер эдилар. Итдан қолган сарқитнинг (ит теккан нарсанинг) ҳукми ва итнинг масжиддан ўтишининг ҳукми: *Аз-Зухрий:* «Агар идишдаги сувга ит тегса-ю, таҳорат олмоқ учун ундан бошқа сув бўлмаса, ўша сув билан таҳорат олса бўлур», — дейдилар. *Суфён ас-Саврий* эса: «Мана бу ҳукм Қуръони Каримдан олинган бўлиб,

Оллоҳ таоло: «Сув топмасангиз, таяммум қилингиз, бу сувдир ва (итнинг) нафасида бир (зарарли) нарса бордир» деган», — дейдилар.

Ибн Осимдан: «Убайдага дедим: «Бизда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сочлари бордир. Уни Анас ёки у кишининг уйдагилари орқали олишга муяссар бўлдик. Менда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир тола сочларининг борлиги дунё ва ундаги бор нарсалар меники бўлиб қолганидан ҳам севинчлироқдир».

Анас разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Ҳажжат ул-Видоъда) сочларини олдираётганларида биринчи бўлиб сочларидан олган киши Абу Талха эдилар».

34- боб. Агар бирортангизнинг идишингизни ит яласа, етти марта ювингиз!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирортангизнинг идишингиздан ит ичса, етти марта ювингиз!» — деганлар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳуга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтиб берган эканлар: «Баний Исроил қавмидан бир киши бир итнинг чанқоқдан тупроқ ялаётганини кўриб, маҳсисида сув олиб, итга ичирди. Оллоҳ таоло ул бандани мукофотлаб, жаннатга киргизгайдир».

Абдуллоҳ ибн Умарнинг ўғли Ҳамза: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам замонларида итлар масжидимизга кириб-чиқиб юрар эрди, сув бирлан бирор жойни ювмас эрдилар», — деган эканлар.

Адий ибн Ҳотим разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ит билан ов қилмоқлик тўғрисида сўрадим. «Агар итингни ўзинг овга олиб борсанг-у, ўлжани ўлдириб (тутиб) берса, еявергил, агар итинг ўзича тутиб еяётган эрса, емагил, зеро у ўзи учун тутгандир», — дедилар. «Ўргатган итимни ўлжага юборсам-у, ўлжа устида итим билан бошқа итни ҳам кўрсам-чи?» — дедим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ул ўлжани емагил, чунки сен ўз итингга тасмия (Бисмиллоҳи Оллоҳу акбар) айтгандирсен, бегона итга тасмия айтмагандирсен», — дедилар.

35- боб. Катта ва кичик ҳожатдан бошқаси таҳоратни синдирмайдир, деб ҳисобловчилар

Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Қайси бирингиз таҳорат ушатгайдирсиз (қазои ҳожат қилгайдирсиз) таҳорат вожиб бўлур», — деган. Ато ибн Абу Рабоҳ: «Орқасидан қурт ёки

пешобидан бургага ўхшаш ҳашорат чиққан кишилар қайта таҳорат қилурлар»,— деганлар. Жабр ибн Абдуллоҳ бундай деганлар: «Кимки намозда кулғайдир, таҳоратини янгиламай намозини қайтариб ўқиғайдир». Ҳасан Басрий: «Агар киши соч олдирса ёки тирноғини олса ё маҳсисини ечса, таҳорат олмоқ лозим бўлмайди (оёғининг ўзини ювиб олғайди)»,— деганлар. Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу айтадилар: «Таҳорат ел чиқмаса, синмағайди». Жабр разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир газотда қатнашдилар. Бир кишига камон ўқи тегди. У киши қон оқиб туришига қарамай, рукуъ, сажда қилиб, намоз ўқийверди». Ҳасан Басрий айтадилар: «Мусулмонлар жароҳатлари билан ҳам намоз ўқийверар эдилар. Товус, Муҳаммад ибн Али, Ато ибн Абу Рабоҳ ва Ҳижоз, Макка ва Мадина аҳли: «Қон оқса, таҳорат синмағайди (Ҳанафий мазҳабида синғайди)»,— дейдилар. Ибн Умар юзидаги ҳуснбўзарни сикди, қон чикди, лекин таҳоратини янгиламади. Ибн Убай қон тупуриб, намозини ўқишда давом этаверди. Ибн Умар ва Ҳасан Басрий: «Қон олдирган одам таҳорат янгиламайдир, балки қон олинган жойини ювғайди, ҳалос»,— дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Масжидда намозни кутиб турган киши, агар у ҳадас қилмаган эрса, намозда турган ҳисобланур»,— дедилар. Шунда бир ажамий (араб эмас) киши: «Ҳадас надир?» — деди. Абу Ҳурайра: «Орқадан ел чиқмоғи»,— дедилар.

Ибод ибн Тамимнинг амакисидан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «То киши ел овозини эшитиб, ҳидини сезмагунча, намозини бузмасин!» — дедилар.

Муҳаммад ибн Ҳанафийдан: «Ҳазрат Али разияллоҳу анҳу: «Шаҳвати кўп одам эдим, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўрашга уялдим, Микдодга: «Сен сўрагин! — дедим»,— дебдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маний (суюқ сув) келганда, таҳорат олмоқ лозим бўлғайди»,— деб жавоб қилибдилар».

Зайд ибн Халид Ҳазрат Усмондан: «Агар киши хотини бирлан алоқа қилган эрса-ю, маний тўкмаган бўлса, не қилғайди?» — деб сўрадилар. Ҳазрат Усмон: «Намозга таҳорат олгандек, таҳорат олғайди, олатини ювғайди, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ҳам шундай эшитгандирмен. Али, Зубайр, Талҳа ва Али ибн Аббасдан сўраганимда ҳам шундай дейишгандир»,— деб дедилар».

Абу Саид Худрий разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ансорийлардан бирига одам

юбордилар. Ансорий сочидан сув томиб келди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биз сизни шошириб қўйибмиз-да (жимоъ қилиб улгурмабсиз)?!» — дедилар. Ансорий: «Ҳа, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам», — деди. «Агар шошиб қолсангиз (охирига етмасангиз) ёки маний тўкмасангиз, таҳорат олсангиз, басдир», — дедилар.

36- боб. Ҳамроҳи таҳорат олаётганда сув қуйиб турмоқ

Усома ибн Зайддан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Арафот тоғидан ошиб, Шаъб деган жойга келганларида, қазои ҳожат қилдилар. Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга сув қуйиб бериб турдим, у киши таҳорат олдилар. Сўнг: «Ё Расулаллоҳ, намоз ўқийдирсизми?» — дедим. «Намоз олдингдасиз (ҳали вақт бор)», — дедилар».

Урва ибн ал-Муғира ибн Шуъбадан: «Муғира ибн Шуъба Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда бўлур эрди. Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қазои ҳожат қилганларидан кейин сув қуйиб бериб турди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳорат олдилар, юзларини, қўлларини ювдилар, бошларига ва маҳсиларига масҳ тортдилар».

37- боб. Таҳоратсиз Қуръон ўқимоқ ва ундан бошқа нарсаларнинг жоизлиги

Иброҳим ан-Нақашдан: «Ҳаммомда қироат қилмоқнинг ва таҳоратсиз хат ёзмоқнинг зарари йўқдир. Ҳаммомдагиларнинг лунгиси бор эрса, салом берғил, лунгиси йўқ эрса, салом бермағил!»

Абдуллоҳ ибн Аббосдан: «Бир кеча Жаноб Расулуллоҳнинг хотинлари холам Маймунаниқиде ётиб қолдим. Мен ёстиқнинг ён томонига, Расулуллоҳ ва хотинлари узун томонига бош қўйиб ётдилар. Расулуллоҳ ярим кечагача ухладилар, кейин уйғониб ўтирдилар. Уйқуни қочирмоқ учун юзларини ишқаладилар. Кейин, Оли Имрон сурасининг охириги 10 оятини ўқидилар. Кейин, ўринларидан туриб, осиглиқ мешчани олиб, таҳорат олдилар. Таҳоратни яхшилаб олдилар. Кейин, туриб намоз ўқидилар. Мен ҳам ўрнимдан туриб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қилганларини қилдим ва чап ёнларига бориб намозга турдим. Ўнг қўлларини бошимга қўйдилар, кейин ўнг қулоғимни чўздилар (ўнг томонга турғил, деган маънода). Сўнг 2 рақъат, сўнг 2 рақъат, сўнг 2 рақъат, сўнг 2 рақъат, сўнг 2 рақъат, сўнг 2 рақъат намоз, кейин витр ўқидилар,

кейин то муаззин келгунча ёнбошладилар, кейин туриб енгилгина 2 раъат намоз ўқидилар. Кейин чиқиб, бомдод намозини ўқидилар».

38- боб. Кўзи қаттиқ тиниб кетганлиги учунгина (бошдан) сув қуймоқ

Асмо бинти Абу Бакрдан: «Жаноб Расулуллоҳнинг хотинлари синглим Оишаникига бордим. Қуёш тутилган бўлиб, одамлар намоз ўқишаётган эрдилар, синглим ҳам намоз ўқир эрди. Мен: «Одамларга не бўлди?» — десам, Оиша қўллари билан осмонга ишора қилиб, «Субҳоноллоҳ», — деди. «Қиёмат» аломатими, бу?» — дедим. У: «Ҳа» — деган маънода бош ирғади. Мен ҳам кўзим тиниб кетгунига қадар намоз ўқийвердим, сўнг (ўзимга келмоқ учун) бошимдан сув қуя бошладим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоздан қайтгач, Оллоҳга ҳамду сано айтдилар-да: «Кўрмаган бирор нарсам қолмади, ҳаммасини, ҳатто жаннату дўзахни ҳам шу ерда туриб кўрдим. Менга (қуйидаги) ваҳий келди: «Бу кишини («бу мўъминни» ёки «бу муқинни» дедиларми, аниқ билмайман, дейди Асмо) биласанми», — деб сўрашғайдир. Шунда: «Бу Мухаммад Расулуллоҳдир, бизга далолат ва ҳидоят олиб келгандирлар, биз қабул қилгандирмиз, иймон келтиргандирмиз ва эргашгандирмиз», — дейди. «Ором олиб ухлайвер, биз сенинг муқин (содиқ) эканлигингни билур эрдик», — дейишғайдир. Аммо мунофиқ ёки иккиланувчи («мунофиқ» ёки «иккиланувчи» дедиларми, аниқ айтолмайман, дейди Асмо) бўлса, йўқ билмасман, одамлар нимадир деганини эшитгандирман, мен ҳам (ўшалардан эшитганимни) айтгандирман дейди», — дедилар».

39- боб. Бошнинг ҳаммасига масҳ тортмоқ

Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Бошингизга масҳ тортингиз!» — деган. Ибн Мусаййаб айтадилар: «Хотин киши ҳам эркак киши каби бошнинг ҳаммасига масҳ тортғайдир». Имом Моликдан: «Бошнинг бир қисмига масҳ тортилса, кифоя қилурми?» — деб сўрашди. Имом Молик кифоя қилмаслигига Абдуллоҳ ибн Зайднинг ҳадисини далил қилиб кўрсатдилар.

Амр ибн Яҳёнинг отаси бундай ривоят қиладилар: «Бир киши Абдуллоҳ ибн Зайдга: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг нечук таҳорат олганларини кўрсатиб бера олурмисиз?» — деди. Абдуллоҳ: «Ҳа, сув келтирингиз», — деди. Сўнг қўлига сув қуйиб, 2 марта ювди, кейин 3 марта оғиз ва бурун чайқади, 3 марта юзини ювди,

2 марта икки қўлининг тирсагигача ювди, кейин бошига масҳ тортди, икки қўлининг кафтларини пешонасидан то энсасигача юргизди. Кейин бошлаган жойигача қайтариб келди. Кейин икки оёғини (опиғигача) ювди».

40- боб. Оёқни товонигача ювмоқ

Амр ибн Яҳё ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Зайддан Амр ибн Абу Ҳасан Расулуллоҳнинг қандай таҳорат олишлари тўғрисида сўради. У: «Идишда сув келтирингиз!» — деди. Сўнг идишдан қўлига сув қуйиб, 3 марта ювди, кейин идишга қўлини тикиб сув олди-да, 3 марта оғиз ва бурун чайқади, 3 марта юзини ювди, икки марта икки қўлини тирсагигача ювди. Кейин сув олиб, масҳ тортди, қўлини пешонасидан энсасигача, энсасидан пешонасигача бир марта юргизди».

41- боб. Одамларнинг таҳорат қилинган сувни ишлатмоғининг жоизлиги

Жарир ибн Абдуллоҳ мисвоқ (тиш тозалагич) билан оғиз тозалаганларидан кейин қолган сувни оилаларига (табаррук қилиб берганларидан кейин): «Таҳоратга ишлатингиз!» — деб буюрдилар.

Ҳаким ибн Утайбага Абу Жуҳайфа: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизнинг олдимизга кун қизиган вақтда чиқдилар, таҳорат суви келтирилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳорат олдилар. Одамлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг таҳоратларидан тушаётган сувни табаррук қилиб баданларига сурта бошладилар. Расулуллоҳ ҳассаларини қибла томонга санчиб қўйиб, икки рақъат (қаср, яъни қисқа қилиб) пешин ва икки рақъат (бу ҳам қаср) аср намози ўқидилар», — деб айтди.

Абу Мусо Ашъарий бундай дейдилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам идишда сув олиб келмоқни буюрдилар, сўнг юз-қўлларини ўш сувга ювдилар ва оғизларига бир ҳўплам сув олиб, идишдаги сувга пуркадилар (табаррук қилиб бердилар), кейин Билол ва Абу Мусога: «Шу сувни ичингиз, у билан юзингиз ва кўкракларингизни ювингиз!» — дедилар».

Маҳмуд ибн ар-Рабиъ (Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ёшлигида юзига сув пуркаган йигит) бундай ривоят қиладир (унинг гапига Мисвар ва Марвон ибн Ҳакам ҳам тасдиқлайдилар): «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳорат олсалар, одамлар баданларидан тушаётган сувни олмоққа талашиб, уришиб кетай дердилар».

Соиб ибн Язид ривоят қиладилар: «Холам мени Расулуллоҳ ҳузурларига олиб бориб: «Ё Расулаллоҳ, синглимнинг ўғлининг оёғи оғриб қолди», — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бошимни силадилар ва мени «барақа топғил» деб дуо қилдилар, кейин таҳорат олдилар. Таҳоратдан тушган сувдан ичдим, кейин Расулуллоҳнинг орқа томонларига ўтиб турдим, икки кураклари ўртасида олмадек келадиган Пайғамбарлик муҳрини кўрдим».

43- боб. Бир ҳовуч сув билан оғиз ва бурун чайқаш

Амр ибн Яҳённинг отаси бундай ривоят қиладир: «Абдуллоҳ ибн Зайд идишдан қўлига сув қуйиб, қўлини ювди, кейин бир ҳовуч сув билан оғиз ҳам бурун чайқади, шу ишни 3 марта қилди, сўнг юзини ва икки қўлини тирсаги билан қўшиб 2 марта ювди. Бошига масҳ тортди. Оёғини товони билан қўшиб ювди, кейин: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай таҳорат олғай эрдилар», — деди».

44- боб. Бошга бир марта масҳ тортмоқ

Амр ибн Ҳасан ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг нечук таҳорат қилишларини Абдуллоҳ ибн Зайддан сўрадим. Шунда у: «Идишда сув келтирингиз!» — деди. Сўнг таҳорат қила бошлади. Идишни қийшайтириб, қўлига сув қуйиб, 3 марта ювди, кейин қўлини идишга тиқиб, сув олиб, бурун чайқади (3 ҳовуч сув билан), сўнг сув олиб, 3 марта юзини ювди, кейин сув олиб, икки қўлини тирсаги билан қўшиб 2 марта ювди, бошига масҳ тортди (пешонасидан энсасигача, энсасидан пешонасигача қўлини юргизди). Кейин идишга қўлини тиқиб сув олиб, икки оёғини ювди». Вуҳайб: «Ўшанда бошга бир марта масҳ тортдилар», — деб айтган.

45- боб. Эркак кишининг ўз хотини билан бир идишдан таҳорат олмоғининг афзаллиги ва хотин кишининг (уйидан олинган) сув ҳукми

Умар ибн Хаттоб иситилган сувга ва насроний аёл уйидан олинган сувга таҳорат қилдилар.

Абдуллоҳ ибн Умардан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида хотинлар билан эркаклар (галма-галдан) бир идишдан таҳорат олур эрдилар», — дейдилар.

46-боб. **Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳорат қилган сувларини ҳушидан кетган одам устидан қуйганлари**

Муҳаммад ибн ал-Мункадирга Жобир бундай деган экан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, бетоб бўлиб ўзимни билмай ётганимда, мени кўргани келиб, таҳорат олдилар ва таҳорат сувини устимдан қуйдилар. Ўзимга келдим. Кейин: «Ё Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, узоқ қариндошларимдан бошқа меросхўрим йўқдир, меросимни кимга қолдиргаймен?» — дедим. Шунда мерос ояти (фароиз ояти) нозил бўлди».

47- боб. **Тош ёки ёғочдан қилинган идишлардаги сувга таҳорат ва гусл қилмоқ**

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Намоз (аср) вақти бўлди. Ҳовлиси яқинлар таҳорат олгани турдилар, қолган кишилар Жаноб Расулуллоҳ ҳузурларида қолдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир тош идишда сув келтирдилар. Идишнинг кичиклигидан унга қўл сиғмасди, қавмининг ҳаммаси шу идишдан таҳорат олди». Абдуллоҳ ибн Мунир: «Неча киши эдингиз? деб Анасдан сўраганимизда, саксон нафардан ортиқ, деб айтганди», — дейдилар.

Абу Мусо разияллоҳу анҳудан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сув келтиришни буюрдилар, сўнг қўллари ва юзларини ювиб, оғиз чайқадилар».

Абдуллоҳ ибн Зайддан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизникига келдилар. Идишда сув олиб чиқдик. Таҳорат олдилар. Юзларини 3 марта, қўлларини 2 марта ювдилар, икки кафтларини пешоналаридан энсалари томон ва энсаларидан пешоналари томон бир марта юргизиб, масҳ тортдилар, кейин оёқларини ювдилар».

Оиша онамиз айтдилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дардлари оғирлашиб қолганда, то тузалгунларича менинг уйимда ётажаклари тўғрисида бошқа хотинларидан ижозат сўрадилар, хотинлар ижозат беришди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ибн Аббос билан яна бир киши ёрдамида оёқларини аранг босиб, менинг уйимга чиқдилар».

Убайдуллоҳ бундай деди: «Бу хусусда Абдуллоҳ ибн Аббосга айтувдим, у: «Ўша икки кишидан бирининг ким эканлигини билурмисен?» — деди. Мен: «Йўқ», — дедим. У: «Али разияллоҳу анҳу эдилар», — деди. Оиша онамиз бундай дер эдилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг уйимга кирганларидан кейин касалликлари

янада оғирлашди. Шунда: «Устимдан 7 та қопқоғлиқ идишда сув қуйингиз, шоядки, одамлар олдига чикиб васият қилгаймен!» — дедилар. Хотинлари Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни Ҳафсанинг мис тоғорасига ўтқаздилар. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «бўлди» деб ишора қилмагўнларича устиларидан сув қуя бошладик. Кейин, «бажардингиз» деб одамлар олдига чикдилар».

48- боб. Тоғорадан таҳорат олмоқ

Амр ибн Яҳё бундай ривоят қиладилар: «Амаким кўп таҳорат олур эрдилар. Бир куни Абдуллоҳ ибн Зайддан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг таҳорат олаётганларини кўрганмисиз?» — деб сўрадилар. Абдуллоҳ ибн Зайд сув келтирмоқларини буюрдилар. Тоғорада сув келтиришди. Кейин икки қўлларига сув қуйиб, 3 марта ювдилар, 3 марта бир ҳовучдан сув олиб, оғиз ва бурунларини чайқадилар, 3 марта юзларини ювдилар, 2 марта қўлларини тирсаклари билан қўшиб ювдилар, кейин сув олиб, бошга масҳ тортдилар, оёқларини ювдилар. Сўнг: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шундай таҳорат қилганларини кўргандирмен», — дедилар».

Анас разиаллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сув келтирмоқни буюрдилар. Идишда озроқ сув келтирилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам идишнинг оғзига панжаларини қўйдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг панжалари орасидан силқиб тушаётган сувга тахминан 70 ёки 80 нафар одам таҳорат олди».

49- боб. Бир-муд (тахминан бир литр) сув билан таҳорат олмоқ

Ибн Жабрга Анас бундай деган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ғуслга бир соъдан (тахминан 4 литрдан) 5 мудгача (тахминан 5 литргача) сув ишлатур эдилар, 1 муд сув билан таҳорат олгай эрдилар».

50- боб. Маҳсига масҳ тортмоқ

Саъд ибн Абу Ваҳҳос: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам маҳсиларига масҳ тортгайдирлар», — деди. Абдуллоҳ ибн Умар отасидан: «Шу тўғримидир?» — деб сўради. «Ҳа, тўғридир, агар Саъд сенга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хусусларида бирор нарса сўзласа, бу тўғрида бошқалардан сўрамагил!» — деди отаси.

Урва ибн ал-Муғира ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (қазои ҳожатга) ташқарига чиқдилар. Отам Муғира ибн Шуьба обдастада сув олиб, у кишига эргашдилар, Жаноб Расулуллоҳ ҳожатларидан бўшагач, сув қуйиб бердилар. Расулуллоҳ таҳорат олиб, маҳсиларига масҳ тордилар».

Жаъфар ибн Амр: «Отам Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг маҳсига масҳ тортганларини кўрганлар», — деб ривоят қиладилар. Жаъфар ибн Амр яна бундай деганлар: «Отам Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саллаларига ва маҳсиларига масҳ тортганларини кўрган эканлар» (саллага масҳ тортмоқ одати ханбалий мазҳабида мавжуд, бошқа мазҳабларда эса, бошнинг 1/4 қисмига масҳ тортиб, кейин саллага ҳам масҳ тортиладир).

51- боб. Маҳсини таҳоратли оёққа кийганда...

Урва ибн ал-Муғиранинг оталари бундай деган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга сафарда эрдим. Маҳсиларини ечмоққа қўл чўздим, шунда: «Қўявер, мен маҳсини таҳоратли оёққа кийгандирман», — дедилар, сўнг маҳсиларига масҳ тортдилар».

52- боб. Қўй гўшти ва талқон егандан кейин таҳорат олмаслик хусусида

Абу Бакр, Умар ва Усмон (қўй гўшти ва талқон) едилар ва таҳорат олмадилар».

Абдуллоҳ ибн Аббос айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўйнинг қўлини едилар, кейин таҳорат олмай, намоз ўқидилар».

Жаъфар ибн Амр: «Отам Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қўйнинг қўлидан кесиб еганларини, намозга чақирилгач эса, пичокни қуйиб, таҳорат олмай намоз ўқиганларини кўрганлар», — деганлар.

53- боб. Талқон егандан кейин оғиз чайқашлик ва таҳорат олмаслик хусусида

Башир ибн Ясорга Сувайт ибн Нуъмон бундай деган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга сафарга чиқдим. Хайбар жанги кетаётган йил эрди. Саҳбоъ (Хайбарга яқин жой) деган ерга борганимизда Расулуллоҳ аср ўқидилар. Кейин овқат келтирмоқни буюрдилар. Овқатга талқон келтирилди, уни ҳўллашни буюрдилар, ҳўллашгач, едилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга биз ҳам едик. Кейин шомга

ҳозирлик кўра бошладилар. Оғиз чайқадилар, биз ҳам оғиз чайқадик. Кейин таҳорат олмай, намоз ўқидилар».

Маймуна разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг ёнимда ўлтириб қўйнинг қўлини едилар. Кейин таҳорат олмай, намоз ўқидилар»,— деганлар.

54- боб. Сут ичганда оғиз чайқаш лозимми?

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сут ичдилар. Сўнг, «сутда ёғ бор» деб, оғиз чайқадилар»,— деганлар.

55- боб. Ухлаб тургандан кейинги таҳорат масаласи ва «бир оз мудраса ёки мизғиса лозим эмас»,— деб ҳисобловчилар хусусида

Оиша онамиз: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар намоз ўқиётган ҳолда бирортангиз уйқусира-сангиз, то уйқусираш босилгунча ёнбошлангиз, чунки бирортангиз уйқусираб намоз ўқисангиз, истиғфор айтурмен деб, ўзингизни сукиб қўймоғингиз мумкиндир» деганлар»,— деб айтганлар».

Анас разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки намозда уйқусираса, нима деб ўқиётганини ўзи биладиган бўлгунча, ётиб ухласин!» деганлар»,— деб айтганлар.

56- боб. Таҳорат ушатмаса ҳам таҳорат олмоқ

Амр ибн Омир бундай деганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар бир намозга алоҳида таҳорат қилур, эрдилар»,— деди Анас. Мен: «Сизлар-чи?» — дедим, «Агар таҳоратимиз синмаган бўлса, бир таҳорат билан ҳамма намозни ўқийверардик»,— деди Анас».

Сувайт ибн ан-Нуъмон бундай деганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга Хайбар жанги йилида сафарга чиқдик. Саҳбоъ деган жойга борганимизда, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам имоматга ўтиб, аср ўқидилар, сўнг овқат буюрдилар, овқатга фақат талқон келтирилди, едик, ичдик. Кейин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шом ўқимоқ учун оғиз чайқадилар. Таҳорат олмай, имоматга ўтиб, шом намозини ўқидилар».

57- боб. Сийдигидан сақланмаслик гуноҳи азимлардандир!

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу бундай деганлар: «Расулул-

лоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадина (ёки Макка) қўрғонларидан бирининг ёнидан ўтаётиб, иккита қабрда ётган икки инсоннинг азобдан қилаётган дод — фарёдини эшитиб қолдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Иккови ҳам азобланаёттир, лекин икковлон ҳам катта гуноҳ сабабидан азобланаётгани йўқдир»,— дедилар, кейин: «Ҳа, албатта (яъни, сийдикдан эҳтиёт бўлмаслик ҳам катта гуноҳдир), биттаси сийдигидан сақланмас эрди, иккинчиси эрса, чақимчилик қилур эрди»,— деб қўшиб қўйдилар. Сўнг, хурмо чўпидан келтирмоқни буюрдилар. Чўпни синдириб, ҳар бир қабрга биттадан санчиб қўйдилар. Шунда: «Ё Расулаллоҳ, нечун бундай қилдингиз?» — дедилар. Расулуллоҳ: «Шоядки, шу чўпақлар қуригунча, аларнинг азоби енгиллашгай»,— деб жавоб қилдилар.

58- боб. Сийдикни ювиш тўғрисидаги ҳадислар

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қабрда ётган киши сийдигидан сақланмас эрди»,— дедилар, одам сийдигидан бошқаси ҳақида ҳеч нарса демадилар.

Анас ибн Молик: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қазои ҳожатга борсалар, ортларидан сув олиб борур эрдим, ювар эрдилар»,— деб айтганлар.

59- боб.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу бундай деганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки қабрнинг ёнидан ўтдилар, шунда: «Иккови ҳам азобланмоқда, катта гуноҳдан азобланаётгани йўқдир. Лекин биттаси сийдикдан сақланмас эрди, иккинчиси эрса, чақимчилик қилиб, гап ташиб юрур эрди»,— дедилар. Кейин, хурмонинг ҳўл новдасини олиб, иккига бўлдилар-да, ҳар бир қабрга биттадан санчиб қўйдилар. «Ё Расулаллоҳ, нечун бундай қилдингиз?» — деб сўрашди. «Шоядки, шу чўпақлар қуригунча аларнинг азоби енгиллашгай»,— деб жавоб қилдилар. «Мужоҳиддан ҳам шунга ўхшаш ҳадис эшитгандирмен»,— деган эканлар Вакиъ».

60- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва бошқа кишиларнинг бир аъробий (бадавий) масжидда сийиб бўлгунича индамай турганлари

Анас разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидда сияётган бир аъробийни (бадавийни) кўриб: «Қўйингизлар, бўлгунича индамангизлар! » — деди-

лар. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сув келтирмоқни буюрдилар. Сийдикни ювиб ташлашди».

61- боб. Масжидга сийилган сийдикни ювиб ташлаш хусусида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан: «Аъробий ўрнидан туриб, масжидга сийди, одамлар унга танбеҳ беришди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қўйингизлар, индамангизлар, сийдиги устидан бир пақир сув қуйингизлар!» — дедилар-да, «Дарҳақиқат, сизлар осонлаштирувчи қилиб юборилгандирсизлар, қийинлаштирувчи қилиб юборилмагандирсизлар», — деб қўшиб қўйдилар».

62- боб. Сийдик устига сув қўймоқ

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан: «Аъробий келиб масжиднинг чеккасига сийди. Одамлар унга: «Не қилурсен?» — деб ҳайқиришди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга: «Қўйингизлар!» — дедилар. Аъробий бўшгандан сўнг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир пақир сув келтириб, сийилган жойни ювиб ташламоқни буюрдилар».

63- боб. Ёш болаларнинг сийдиги тўғрисида

Оиша Умму ул-Муъминин разияллоҳу анҳо дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир эмизикли болани келтирдилар. Бола Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кийимларига сийиб қўйди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сув келтириб, сийдик теккан жойга қўйдилар.

Умму Қайс бинти Муҳсин эмизикли ўғилчасини Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қўлларига берди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам болани қўйниларига ўтказдилар. Бола Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кийимларига сийиб қўйди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сув олдириб келтириб, сийдик теккан жойга қўйдилар, юмадилар (қиз бола бўлса, ювмоқ-лозимдир)».

64- боб. Тик туриб ва ўтириб сиймоқнинг ҳукми

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу бундай ривоят қилганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир қавмнинг чиқиндилар (ахлат) ташлайдиган жойига келганларида тик туриб пешоб қилдилар (ўтиришга жой топилмаган чоғда

жоиздир). Кейин: «Сув келтиргил!» — дедилар. Сув олиб келдим, таҳорат олдилар».

65- боб. Йўлдошининг ёнида пешоб қилмоқ ва йўлдошининг уни пана қилиб турмоғи

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу бундай деганлар: «Эсимда, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга айланиб юрганимизда бир қавмнинг девор орқасида жойлашган ахлатхонаси олдига келиб қолдик. Расулуллоҳ, ҳар бирингиз тик туриб пешоб қилганингиздек, тик туриб пешоб қилдилар. Мен шунда у кишидан четланган эрдим, менга ишора қилдилар, мен у кишини бўшагунларича пана қилиб турдим».

66- боб. Қавмнинг ахлатхонасига пешоб қилиш тўғрисида

Абу Мусо ал-Ашъарий: «Сийдикдан ўзингизни эҳтиёт қилингиз! » — деб қаттиқ тайинлаб, «Баний Исроил қавмларидан биронтасининг кийимига сийдик тегса, ўша жойни кесиб ташлар эди», — дедилар. Шунда Ҳузайфа (шояд, Абу Мусо бу тўғрида ҳадеб сўзламоқдан тўхтаса, деган мақсадда): «Расулуллоҳ, саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир қавмнинг ахлатхонасига тик туриб пешоб қилганлар-ку?!» — дедилар».

67- боб. Қонни ювмоқ ҳукми

Асмо бинти Абу Бакрдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига бир хотин келиб: «Биронтамиз ҳайз кўрсак, ҳайз кийимимизни нима қилайлик?» — деб сўради. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ишқалаб ташлағайдир, кейин сув билан мижиб ювиб, устидан сув қуйиб, кийиб намоз ўқийверғайдир», — дедилар».

Оиша онамиз дедилар: «Фотима бинти Абу Хубайш Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб сўради: «Ё Расулаллоҳ, мен истиҳоза кўрадиган хотинман (қон тўхтамайди), тозаланмасман, намозни тарк этгайманми?» Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Йўқ, у томирдан келадирган қондир, ҳайз эмас, агар ҳайз келса, намозни тарк этгил, ҳайз тугаши бирлан ғусл қилиб, кейин намоз ўқигил!» — дедилар».

(То ҳайз вақти келгунча ҳар бир намоз учун алоҳида таҳорат олмоқ лозим)».

68- боб. Манийни ювмоқ ва ишқалаб ташламоқ, жинсий алоқа вақтида хотин кишидан чиқадирган намни ювмоқ

Оиша онамиз бундай деганлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг кийимларига жинсий алоқа вақтида тегиб қолган намни ювар эрдим, кийимлари намлигича (бошқа кийимнинг йўқлигидан) намозга чиқиб кетар эрдилар».

Сулаймон ибн Ясордан: «Оиша онамиздан кийимга тегиб қолган маний ҳукми тўғрисида сўрадим. «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг кийимларига теккан намни ювар эрдим, у киши кийимларининг намлигича намозга чиқар эрдилар»,— дедилар».

69- боб. Жинсий алоқадан теккан намни ва бошқа нарсаларни ювса-ю, доғи кетмаса (булавереди)

Амр ибн Маймуна бундай дедилар: «Мен Сулаймон ибн Ясордан: «Жинсий алоқада маний теккан жойни не қилмоқ керак? » — деб сўрадим. «Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг кийимларига теккан намни ювар эрдим, кийимлари қуриб улгурмай намозга чиқар эрдилар,— деганлар»,— деб айтдилар».

Сулаймон ибн Ясор: «Оиша разияллоҳу анҳо Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг кийимларидаги манийни ювар эрди. Мен у кишининг кийимларидаги доғларни кўрганман»,— дедилар.

70- боб. Туя, йилки ва қўй сийдикларининг ҳамда улар сақланадиган жойларнинг (қўра, молхонанинг) ҳукми

Абу Мўсо Дорулбаридда (карвонсаройда), шундайгина ёнларида сайхон ер бўла туриб, тезаклар устида намоз ўқидилар. Кейин: «У ер ҳам, бу ер ҳам бари бир»,— дедилар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Укул ёки Арина деган жойдан (Мадинага) одамлар келишди. Мадинада улар қорин оғриқ касалига мубтало бўлдилар. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам уларга шаҳар ташқарисида ўтлаб юрган соғин туялар сутидан ва сийдигидан ичмакни буюрдилар. Улар шундай қилишди. Соғайганларидан кейин Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг туябоқарларини ўлдириб, туяларни ҳайдаб кетишди. Эрта тонгда бу тўғрида хабар қилдилар. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам уларнинг изидан аскар юбордилар, кун ёйилган

вақтда уларни асир қилиб олиб келишди. Қўл ва оёқларини кесиб, кўзларига мил тортиб, тошлоқ жойга ташлаб қўйдилар. «Сув-сув» дейишарди, лекин сув беришмас эрди. Абу Қилоба бундай дедилар: «Улар ўғрилиқ қилдилар, одам ўлдирдилар ва иймон келтирганларидан кейин яна қайта кофир бўлдилар, диндан чиқдилар, Оллоҳ ва унинг Расулига душманлик қилдилар».

Анас разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжид қурилмасидан аввал қўйхоналарда намоз ўқир эдилар».

71- боб. Ёғга ва сувга тушган ифлос нарсалар ҳукми

Зухрий бу хусусда бундай деганлар: «Сувнинг таъми, ҳиди ёки ранги ўзгармаса, ишлатса бўлур». «Ўлимтиқнинг пати сувга тушса, зарари йўқдир»,— деганлар Ҳаммод. Фил ва бошқа гўшти ейилмайдиган ҳайвонлар суяги тўғрисида Зухрий бундай деганлар: «Ўтмиш олимларининг кўпини кўрдим, ўлган ҳайвонларнинг суягидан ясалган тароқ билан сочларини тарашар эрди, хушбўйлик солинадиган идишлари ҳам ўша суяқлардан тайёрланган эрди. Улар бунинг зарари йўқ, деб билишур эрдилар. Ибн Сирин ва Иброҳим: «Фил суяги билан савдо-сотик қилмақнинг зарари йўқдир»,— дер эдилар.

Маймуна разияллоҳу анҳо айтадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан қуюқ ёғга тушиб, ўлиб қолган сичқон ҳукми тўғрисида сўрадилар. Шунда Расулуллоҳ: «Сичқонни ва унинг атрофидаги ёғни олиб ташлаб, қолганини еяверингиз»,— деб жавоб қилдилар».

Маймуна онамиз яна бундай деган эканлар: «Шу ҳадиснинг ўзини Муин сал бошқачароқ қилиб айтиб берди, кейин мен эслаб қололмайдиган даражада яна жуда кўп ҳадис ривоят қилди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу қўйидаги ҳадисни келтирадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Му-сулмон одам Оллоҳ йўлида қанча сўз айтган бўлса, қиёмат куни ўшанча жароҳати бор шаҳид қиёфасида намоён бўлур, баданининг ранги тиф урилганда оқиб турган қон рангида, ҳиди мушк ҳиди янглиғ бўлғайдир»,— деганлар (Бу ўринда ушбу ҳадис келтирилишининг боиси қўйидагича: мушк, аслида ҳайвонлар безидан олинадир ва ҳаромдир, лекин ишлов берилгач, хушбўй моддага айланиб, ҳаромлик ҳукмидан чиқади. Шунингдек, шаҳидлар қони ҳам Оллоҳ йўлида тўкилгани учун ҳаромлик ҳукмидан чиқиб, поклик — ҳалоллик ҳукмига ўтгайдир)».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Биз бу дунёда охиргилардирмиз, у дунёда эса, биринчилардирмиз»,—деганларини эшитган эканлар. Пайғамбаримизнинг ана шу ҳадисларига таяниб: «Бирортангиз кўлмак сувга сиймангиз, сиздан кейин биров таҳорат олғайдир»,—деб айтганлар Абу Хурайра разияллоҳу анҳу.

73- боб. Агар намозхоннинг устига нопок нарса ташланса ёки ўлимтик ташланса, намози бузилмайдир

Ибн Умар намоз ўқиётиб, кийимларига қон текканини кўриб қолсалар, уни ечиб ташлар эрдилар-да, намозни давом эттираверар эрдилар. Ибн ал-Мусаййаб ва аш-Шаббий: «Агар бирор киши намоз ўқиётганида кийимига қон ёки маний текканини ёхуд қиблани янглиштирганини ёки таяммум қилган ҳолда эканлигини билиб қолса-ю, сув ахтармоқ вақтида намоз қазо бўлмоғини англаса, намозни қайтариб ўқимайдир»,—деганлар.

Абдуллоҳ ибн Масъуддан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбатуллоҳ ёнида намоз ўқиётган эрдилар. Абу Жаҳл (ислом душмани) ва унинг шериклари ўша ерда ўлтиришган эрди. Ўзаро бир-бирларига: «Қайси бирингиз фалончи сўйган туянинг ичак-чавоғини келтириб, Муҳаммад алайҳиссалом сажда қилаётганда устига ташлай олурсиз?»— дейишди. Шунда қавмнинг энг бадбахти ичак-чавоғни олиб келгани кетди, келтиргач, Муҳаммад алайҳиссаломнинг саждага бош қўйишларини пойлаб туриб, икки кураклари ўртасига ташлади. Абдуллоҳ ибн Масъуд: «Мен қараб турибман-у, ҳеч нарса қила олмасман, агар кучқувватим бўлганда эрди... дейман»,— дейдилар. Улар қотиб-қотиб кула бошладилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизлари Фотима келиб, олиб ташламагунча саждадан бошларини кўтармадилар. Қизлари ичак-чавоғни елкаларидан олиб ташлагач, бошларини кўтариб: «Илоҳи, Қурайшни (қабилани) ҳалок қил!»—деб уч марта дуои бад қилдилар. Дуои бад қилганлари уларга оғир ботди. «Улар бу шаҳарда қилинган дуо мустажоб бўлмоғини билишар эрди»,—дейдилар Ибн Масъуд. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бошқатдан: «Илоҳи, Абу Жаҳлни, Утба ибн Рабиъани, Шайба ибн Рабиъани, Валид ибн Утбани, Умайя ибн Халафни, Уқба ибн Абу Муъитни ҳалок қилгил!»—деб номма-ном дуои бад қилдилар. Еттинчи номни ҳам айтдилар, лекин биз эслаб қоюлмадик.

Жоним қўлида бўлган зотга қасамёд қилиб айтурменким, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам номларини сананган кишиларнинг барчаси Бадр ўрушида ўлдирилиб, қудуққа ташланганини батаҳқиқ кўрдим»,— дейдилар Ибн Масъуд.

74- боб. Кийимга теккан тупук, манқа ва шунга ўхшаш нарсалар ҳукми

Марвон бундай ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Худайбияга қилинган сафар чоғида йўлда кетаётиб бурун қоксалар, саҳобаларнинг қафтларига тушар эрди (улар ерга тушмоғига қўйишмас эрдилар), улар дарров табаррук қилиб юзлари ва баданларига суртиб олишур эрдилар».

Анас разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кийимларининг этагига туфладилар (намозда)». Анас бу ҳадисни узоқ ҳикоя қилган (бу ҳақда кейинроқ батафсил айтилув).

75- боб. Набиз (хурмо шарбати) ёки маст қилувчи ичимликлар билан таҳорат олмоқ ҳоиз эрмас

Хасан Басрий набиз билан таҳорат олмоқни макруҳ деганлар. Ато ибн Абу Рабоҳ: «Менга набиз ёки сут бирлан таҳорат қилгандан, таяммум қилмоқ афзалроқдир»,— деб айтганлар.

Оиша разияллоҳу анҳодан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маст қиладирган ичимликларнинг барчаси ҳаромдир!» — деб айтганлар».

76- боб. Аёл киши отасининг юзидаги қонни ювиб қўйишининг жоизлиги

Абулаид: «Оёғимга масҳ тортиб қўйингиз, оёғим оғ-рияйти»,— деганлар.

Абу Ҳозим бундай деганлар: «Одамлар Саҳл ибн Саъд ас-Соъидийдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жароҳатлари не бирлан даволанди» — деб сўраганларида, ёнгинасида турган эрдим. «Бул тўғрида мендан кўра яхшироқ биладирган одам қолмади. Али қалқонида сув келтирар эрди, Фотима эрса Расулуллоҳнинг муборақ юзларидаги қонни ювар эрди, сўнг бўйрани куйдириб, кулни жароҳатга босар эрди»,— деди Саҳл.

77- боб. Мисвок билан тиш тозаломоқ

Ибн Аббос: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам-

нинг уйларида ётиб қолдим. Мисвок билан тиш тозаладилар», — деди. Абу Мусо қуйидаги ҳадисни ўғиллари Абу Бурдага айтиб берган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларига борсам, мисвок билан ўхчиб-ўхчиб тишларини юваётган эканлар. Мисвок оғзи-ларида-ю, қайт қилаётган одамнинг овозига ўхшаш овоз қилиптилар».

Ҳузайфа разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси турсалар, мисвок билан тишларини ювар эрдилар».

78- боб. Мисвокни (икки киши турган бўлса) ёши каттасига бермоқ

Ибн Умар разияллоҳу анҳуға Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дебдилар: «Туш кўрсам, мен мисвок билан тиш тозалаётган эмишмен. Ёнимга икки киши келди, бири иккинчисидан (ёши) каттароқдир. Мисвокни кичкинасига узатдим, шунда менга: «Каттасига беринг!» — деб айтилди. Мисвокни каттасига бердим». «Ушбу ҳадисни Наим ибн Ҳаммоҳ ҳам қисқароқ қилиб айтиб берган», — дейдилар Имом Бухорий.

79- боб. Таҳорат олиб ётмоқнинг фазилати

Барро ибн Озиб дедилар: «Менга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уринга ётадирган бўлсанг, намозга таҳорат олганингдек таҳорат олгил. Кейин ўнг ёнинг билан ётгил, сўнгра «Оллоҳумма асламту ваҳҳий илайка ва фаввазту амрий илайка ва алжаъту захрий илайка рағбатан ва рағбатан илайка, ло малжаъа ва ло манжо минка илло илайка. Оллоҳумма оманту би китабикаллазий анзалта ва би набиййикаллазий арсалта» дегил! Агар шу кечада вофот этсанг, дини исломда, Иброҳим миллатинда вафот этган бўлурсен. Бу сўзларни энг сўнггида айтгил!» — дедилар. Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир бошдан қайтариб айтиб бераётиб, «Оллоҳумма оманту би китабикаллазий анзалта» деган жойига келганимда «расуликаллазий» деб юбордим. Шунда Расулуллоҳ: «Бундай эрмас, «набиййикаллазий» деб айтгил!» — дедилар.

Дуонинг мазмуни: «Илоҳи, ўзимни ҳам, кори-боримни ҳам ўзингга топширдим; савобингдан умид қилиб ва азобингдан қўрқиб, сенга суяндим, сенинг нажотингдан узга нажот йўқдир, сенинг паноҳингдан узга паноҳ йўқдир. Илоҳи, нозил қилган Китобингга ишондим ва юборган пайғамбарингга иймон келтирдим».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

ҒУСЛ КИТОБИ

Оллоҳ таоло бундай дейдир: «Агар яқинлик (алоқа) этгайдирсиз, ғусл қилингиз! Агар бетоб эурсиз, ёким сафарда эурсиз, ёким қазои ҳожат этгайдирсиз ёким аёлга яқинлашгайдирсиз-у сув топмагайдирсиз, тоза туфроққа таяммум қилингиз, (икки кафтингизни туфроққа теккизиб), юзингизга суртингиз, (иккинчи марта теккизиб) икки қўлингизга (тирсаккача) суртингиз. Оллоҳ таоло сизни қийнаб қўймакни истамайдир, аммо сизнинг гуноҳдан ва нопокликдан фориғ бўлмоғингизни истагайдир. Сизга мўл-кўл неъмат ато қилгаймен, шоядким сиз шукр этгайдирсиз!»

Ҳақ таоло яна бир ояти каримасида: «Эй мўъминлар, не деб айтаётганингизни биладирган бўлгунингизча намозга кирмангиз ва нопок ҳолда таҳорат олмагунингизча масжидга яқин бормангиз, йўловчи эрсангиз, ўтиб кетсангиз, майли. Агар бетоб эурсиз ёким сафарда эурсиз ёким таҳорат ушатгайсиз ёким хотинга яқинлик қилгайдирсиз-у, сув топмагайдирсиз, тоза туфроққа таяммум қилингиз (икки кафтингизни туфроққа теккизиб) юзингизга суртингиз, (иккинчи марта теккизиб) қўлларингизга (тирсаккача) суртингиз. Дарҳақиқат, Оллоҳ таоло (гуноҳларни) авф қилғувчидир ва кечирғувчидир», — дейди.

1- боб. Ғуслдан аввал таҳорат олмоқ

Расулуллоҳнинг хотинлари Оиша разияллоҳу анҳо дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жимоъдан кейинги ғуслни аввал қўлларини ювишдан бошлар эрдилар. Кейин намозга таҳорат олгандек таҳорат олар эрдилар, сўнг қўлларини сувга тикиб ҳўллаб, сочларининг ораларига панжаларини киргизиб, ишқар эрдилар, кейин бошларига 3 ҳовуч сув қуяр эрдилар. Шундан сўнг бутун баданларини сув қуйиб ювар эрдилар».

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари Маймуна разияллоҳу анҳо дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозга таҳорат олгандек таҳорат олдилар, лекин оёқларини ювмадилар (мустаҳаб қилдилар). Сўнг маний теккан жойни ювиб ташладилар, кейин устларига сув қуйиб, бутун баданларини ювдилар-да, четга чиқиб туриб, икки оёқларини ювдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жимоъдан кейинги ғусллари мана шудир».

2- боб. Эру хотиннинг бирга ғусл қилмоғи

Оиша разияллоҳу анҳо дедилар: «Мен ва Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир идишдан ғусл қилур эрдик. Идишнинг номи фарқ (7—5 литрга яқин сув сйгадирган тоғора) деб аталар эрди».

3- боб. Бир соъ (3—6 литр) ёким шунга яқин сув билан ғусл қилмоқ

Абу Бакр ибн Ҳафс Абу Саламанинг мана бундай деганини эшитган эканлар: «Мен ва Оишанинг укаси иккаламиз Оиша разияллоҳу анҳонинг олдиларига кирдик. Укаси Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг нечук ғусл қилмоқлари тўғрисида сўради. Шунда Оиша разияллоҳу анҳо бир соъ сув сйгудек идишда сув келтирмакни буюрдилар. Сув келтирилгач, ғусл қилдилар. Сувни бошларидан қуйдилар. Улар билан бизнинг орамизда парда бор эрди. Абу Жаъфар айтадилар: «Жобир ҳузурида бир жамоа кишилар бор эрди, улардан бири ғусл тўғрисида сўради. «Сенга бир соъ сув кифоя қилур»,— деди Жобир. «Менга кифоя қилмас»,— деди у. Шунда Жобир: «Сендан сочи кўпроқ, ўзи яхшироқ кишига (Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга, демоқчи) ҳам кифоя қилган эрди»,— деди. Кейин юпун кийинган ҳолда имоматга ўтди».

Ибн Аббосдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва Маймуна онамиз бир идишдаги сувга ғусл қилур эрдилар». Имом Бухорий: «Ибн Аббос Маймунадан ҳадис тинглаб, бошқаларга айтиб берар эрди»,— дейдилар.

4- боб. Бошга уч ҳовуч сув қуймоқ

Жубайр ибн Мутъимдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Аммо мен ғусл қилур бўлсам бошимга 3 ҳовуч сув қуйғайдирмен»,— деб икки қўлларига ишора қилдилар».

Жобир ибн Абдуллоҳдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ғусл қилсалар, бошларига уч ҳовуч сув қуяр эрдилар».

Абу Жаъфарга Жобир разияллоҳу анҳу бундай деган эканлар: «Енимга амакиваччанг (Ҳасан ибн Муҳаммад, Ҳазрат Алининг Фотимадан бошқа хотинларидан туғилган бола) келди. «Жимоъдан сўнг нечук ғусл қилинур?» — деб сўради. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам 3 ҳовуч сув олиб, бошларидан қуяр эрдилар, сўнг баданларини ювар эрдилар»,— дедим. «Менинг сочим кўп»,— деди Ҳасан. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сочлари сеникидан ҳам кўп эрди»,— дедим унга».

5- боб. Бир марта ювмоқ

Маймуна разияллоҳу анҳодан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ғусл қилмак учун сув қуйдим. Икки қўлларини бўғинигача 2—3 марта ювдилар. Кейин чап қўлда сув олиб, мустаҳаб қилдилар, сўнг ўша қўлларини ерга суртдилар-да, ювиб ташладилар. Шундан сўнг оғиз ва бурун чайқадилар, юзларини, икки қўлларини тирсагигача ювдилар. Кейин баданларига сув қуйдилар. Сўнг четга чиқиб оёқларини ювдилар».

6- боб. Ғуслни хушбўйликлар ишлатишдан бошламоқ

Оиша разияллоҳу анҳо бундай деганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жимоъдан кейин ғусл қилсалар, ҳилоб (муаттар суюқлик)га ўхшаш бирор хушбўйлик олиб келмоқни буюрар эрдилар. Уни кафтларига, қуйиб, аввал бошларининг ўнг қисмига, сўнг чап қисмига суртар эрдилар» (бир йўла икки кафтлари билан ҳам суртар эрдилар, дейишади).

7- боб. Жимоъдан кейин ғусл қилиш вақтида оғиз ва бурунни чайқамоқ ҳукми

Ибн Аббосга Маймуна разияллоҳу анҳо бундай ривоят қилган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ғусл учун сув қуйиб бердим. Қўлларини ювдилар, кейин олатларини ювдилар, сўнг қўлларини ерга ишқаб, ювиб ташладилар. Сўнг оғиз ва бурун чайқадилар, юзларини ювдилар, бошларидан сув қуйдилар, кейин четга чиқиб оёқларини ювдилар. Сочик узатишган эрди, артинмадилар».

8- боб. Қўлни поклаш учун ерга ишқамоқ

Маймуна разияллоҳу анҳо қуйидаги ҳадисни айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жимоъдан кейин ғусл қилдилар. Аввал олатларини ювдилар, кейин қўлларини деворга ишқаб, ювиб ташладилар, сўнг намозга таҳорат олгандек, таҳорат олдилар. Таҳорат қилиб бўлгач, оёқларини ювдилар».

9- боб. Жимоъ қилган киши, агар қўлига ифлос тегмаган бўлса, қўлини ювмай туриб сувга тикиши мумкинми?

Ибн Умар ва Барро ибн Озиб разияллоҳу анҳумо қўлларини ювмасдан туриб сувга тикдилар, кейин таҳорат

олдилар. Ибн Умар ва Ибн Аббос ғусл қилаётганда бадандан тушаётган сувнинг қисман тоза сувга сачрашининг зарари йўқ, деб ҳисоблашди.

Оиша разияллоҳу анҳо бундай деганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан мен бир идишдан сув олиб ювинар эрдик, қўлларимизни идишга галма-гал тикар эрдик».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жимоъдан сўнг ғусл қилсалар, аввал қўлларини ювар эрдилар»,— деганлар.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва мен жимоъдан сўнг бир идишдан сув олиб, ювинар эрдик»,— деб ҳам айтганлар.

Абдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ибн Жубайр: «Мен Анас ибн Моликнинг «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва хотинлари биргаликда бир идишдан сув олиб ғусл қилишур эрди»,— деганини эшитдим. Шунда Муслим: «Жимоъдан сўнг» деган сўзни қўшиб қўйди».

10- боб. Ғусл билан таҳоратни алоҳида-алоҳида қилмоқ жоизми?

Ибн Умар хусусларида «У киши таҳорат қилганларида баданларидаги сув қуриб бўлгандан кейингина оёқларини ювдилар»,— деб ривоят қилишадир.

Маймуна разияллоҳу анҳо бундай деган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ғусл қилмак учун сув қуйдим. Шунда қўлларини 2 ёки 3 марта ювдилар, кейин ўнг кафтларига қуйилган сувни чапига олиб, мустаҳаб қилдилар, сўнг чап қўлларини ерга ишқаб, ювиб ташладилар. Шундан кейин оғиз ва бурун чайқадилар, юзларини ва қўлларини ювдилар, бошларини 3 марта ювдилар, кейин бутун баданларига сув қуйдилар. Кейин уринларидан туриб, четга чиқиб оёқларини ювдилар».

11- боб. Ғуслда аввал ўнг кафтга сув олиб, кейин чап кафтга қуйиш тўғрисида

Маймуна разияллоҳу анҳодан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни ғусл қилаётганларида бегона кўздан пана қилиб, сув қуйиб турдим. Бир-икки марта қўлларини ювдилар» (Сулаймон: «Ўшанда уч марта дедиларми, йўқми, билмайман»,— дейди). Кейин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўнг қўлларига қуйилган сувни чапига олиб, олатларини ювдилар. Сўнгра қўлларини ерга ёки деворга ишқаб, ювиб ташладилар. Шундан кейин оғиз ва бурун чайқадилар, юз-қўлларини, бошларини ювдилар.

кейин бутун баданларига сув қуйдилар. Охири четга чиқиб, оёқларини ювдилар. Артингани сочиқ узатсам, қўллари билан «керакмас», деб ишора қилдилар, артинмакни хоҳламадилар».

12- боб. **Киши хотини билан бир марта алоқа қилиб, кейин (ғусл қилмасдан) яна алоқа қилиши ёки (ҳамма) хотинларини айланиб чиққач, бир марта ғусл қилиши мумкинми?**

Иброҳим ибн Муҳаммаднинг отаси Оиша разияллоҳу анҳога: «Ибн Умар хушбўйликлар сепиб эҳромга кирмакни ёқтирмас эрди»,— дебди. Шунда Оиша разияллоҳу анҳо: «Оллоҳ таоло Абу Абдуррахмон ибн Умарни раҳмат қилсин! Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга хушбўйликлар сепар эрдим, кейин хотинларини (жимоъ қилмақ учун) кириб чиқар эрдилар, чиққанларидан сўнг, хушбўй ҳид анқиб турган ҳолда эҳромга кирар эрдилар»,— дебдилар.

Анас ибн Малик разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечасими, кундузими, бир вақтнинг ўзида ҳамма хотинларини айланиб чиқар эрдилар, ваҳоланки, улар 11 та эрди»,— дебдилар. Шунда Қатода Анасдан: «Бир вақтнинг ўзида шунчага кучлари етармиди?» — деб сўрабдилар. Анас: «Биз саҳобалар, Расулуллоҳга 30 кишининг қуввати берилган, деб сўзлаб юрар эрдик»,— дебдилар. «Анас бизга, Расулуллоҳнинг 9 та хотинлари бор, деб айтди»,— дейдилар Саъид (демак, 11 хотиндан 2 таси чўри бўлган).

13- боб. **Мазий (олат учига манийдан олдин келади-ган нам) келса, таҳорат жоизми?**

Ҳазрат Али разияллоҳу анҳудан: «Шаҳватим кўп одам эрдим, бу ҳақда Расулуллоҳдан сўра, деб бир кишига буюрдим. Расулуллоҳнинг қизлари менга хотин бўлгани учун ўзим сўраёлмадим. Расулуллоҳ: «Олдингни ювиб, таҳорат олғил!» — дебдилар».

14- боб. **Ўзига хушбўй нарсалар сепиб, кейин ғусл қилса-ю, лекин баданида ҳиди қолса, жоизми?**

Иброҳим ибн Муҳаммаднинг отаси Оиша разияллоҳу анҳодан бир масала хусусида сўраб, Ибн Умарнинг «Баданимдан хушбўй ҳид анқиб турган ҳолда эҳромга кирмакни ёқтирмасман» деган сўзларини эслатдилар. «Мен Расулул-

лоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга хушбўй нарсалар суртдим, кейин хотинларини айланиб чиқдилар, сўнг эҳромга кирдилар», — дедилар Оиша.

Оиша разияллоҳу анҳодан: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эҳромда эрканликларида пешоналарининг яркираб турганини кўргандек бўлар эрдим» (яъни, баданга суртилган хушбўй ёғ ялтираб турган).

15- боб. Баданнинг ҳаммасини ювиб бўлдим, деб ҳисоблагандан кейин ҳам соч орасига панжани тикиб ювмоқ

Оиша разияллоҳу анҳо бундай деганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жимоъдан сўнг ғусл қилганларида, аввал қўлларини ювиб, кейин намозга таҳорат олгандек таҳорат олар эрдилар. Шундан кейингина ғусл қилмакка киришар эрдилар. Ҳатто ҳамма ёғимни ювиб бўлдим, деб ўйлаганларида ҳам сачларининг орасига панжаларини тикиб, устидан 3 марта сув қуйиб ювар эрдилар. Сўнг баданларининг қолган қисмини ювар эрдилар. Мен ва Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам иккаламиз бир идишдан сув олиб ювинар эрдик».

16- боб. Бир киши жимоъдан сўнг таҳорат олса, кейин қолган аъзоларини ювса, таҳоратда ювган жойларини қайтадан ювмаса, жоизми?

Маймуна разияллоҳу анҳодан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга жимоъдан сўнг ғусл қилмак учун сув қуйдим. Унг қўлларига қуйилган сувни чапига олиб, 2 ёки 3 марта мустаҳаб қилдилар. Кейин қўлларини ерга ёки деворга ишқаладилар, 2 ёки 3 марта ювиб ташладилар, кейин оғиз ва бурун чайқадилар, юзларини ювдилар, икки билакларини тирсағигача ювдилар, сўнг бошларига сув қуйдилар, кейин бутун аъзоларини ювдилар (аввал таҳорат қилган аъзоларидан ташқари), сўнгга четга чиқиб оёқларини ювдилар. Сочик олиб келдим, хоҳламадилар. Қўллари билан сувни сидира бошладилар».

17- боб. Агар киши масжидда турган вақтда жимоъдан кейин ювинмаганлиги эсига тушиб қолса, шу аҳволда масжиддан чиқиб кетадими ёки таяммум қиладими?

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан: «Намозга такбир айтилди, сафлар тўғриланди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жамоат олдига чиқдилар. Мусаллоларига

(намозгоҳларига) келганларида ювуқсиз эканлари эсларига тушиб қолди. Шунда бизга: «Жойингизда тура турингиз!» — деб қайтиб кириб кетдилар. Бир оздан сўнг сочларидан сув томганича чиқиб келдилар. Кейин такбири таҳрима айтдилар, биз у киши билан бирга намоз ўқидик».

18- боб. Жимоъдан сўнг ғул қилганда қўлда қолган сувни силқитмоқ

Маймуна разияллоҳу анҳо дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни (бегона кўз тушмаслиги учун) кийим билан тўсиб туриб, ғулга сув қуйиб бердим. Аввал қўлларини ювдилар, сўнг ўнг кафтларидаги сувни чап кафтларига қуйиб, мустаҳаб қилдилар. Кейин қўлларини ерга ишқалаб, ювиб ташладилар, оғиз ва бурун чайқадилар, юзларини ювдилар, икки қўлларини тирсагигача ювдилар, бошлари ва бутун баданларига сув қуйдилар. Кейин ўринларидан туриб, четга чикдилар—да, оёқларини ювдилар. Сочиқ узатдим, олмадилар, қўлларини сувини силқитиб чиқиб кетдилар» (қўлнинг сувини силқитишнинг ҳалоллигига бу ҳадис далилдир. «Лекин зарурат бўлмаса, силқитмаслик керак»,— дейдилар Қасталоний).

19- боб. Ғулни ўнг томондан бошламоқ

Оиша разияллоҳу анҳо дедилар: «Биронтамизга ғул лозим бўлиб қолса, қўлга сув олиб, бошга 3 марта қуяр эрдик. Кейин қўлга сув олиб, аввал ўнг елкага, сўнг чап елкага қуяр эрдик».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

20- боб. Хилватда яланғоч чўмилмоқ мумкинми? Хилватда панада чўмилмоқ афзалдир!

Баҳз ибн Ҳакимнинг бобосига Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деган эканлар: «Оллоҳ таоло кишининг одамлардан кўра, ўзидан ҳаё қилишларига ҳақлироқдир» (яъни, одамлардан кўра, Оллоҳдан уялинг, одамлардан ўзни пана қилиш мумкин-у, лекин Оллоҳдан ўзни пана қилиб бўлмайди, у барибир кўриб туради).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтганлар, дейдилар: «Баний Исроил қавми бир-бирига қараб яланғоч ювинаверарди. Мусо алайҳиссалом ёлғиз ўзлари ювинар эрдилар. Шунинг учун ҳам: «Мусонинг биз билан бирга ювинмоғига унинг

даббалигигина монеълик қилур», — дейишарди. Бир куни Мусо алайҳиссалом ювингани бориб, кийимларини бир тош устига ечиб қўйиб эрдилар, тош кийимларини (Оллоҳнинг амри билан) олиб қочди. Мусо алайҳиссалом: «Эй тош, кийимимни бергил, кийимимни бергил!» — деганларича кетидан қувиб кетдилар. Шу фурсатда Мусо алайҳиссаломнинг яланғоч баданларига кўзи тушган Баний Исроил қавми: «Оллоҳга қасамёд бўлсинким, Мусода ҳеч айб (жисмоний айб) йўқ эркан», — деди. Мусо алайҳиссалом кийимларини олиб, тошни дўппослай кетдилар». «Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, ўшанда у кишининг зарбларидан тошда 6 ёки 7 та дарз пайдо бўлганди», — дейдилар Абу Ҳурайра.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳуға Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтиб берган эканлар: «Айюб алайҳиссалом яланғоч ювинаётган эрдилар, устларига тилла чигиртка кўнди. Айюб алайҳиссалом (чигирткани) кийимларига яшира бошладилар. Шунда Оллоҳ таоло нидо қилиб: «Эй Айюб, сени кўриб турганингга (тилла чигирткага, яъни бойликка) эҳтиёжсиз қилмаганми эрдим?!» — деди. «Иззатинг ҳаққи, ҳа, эҳтиёжсиз қилгандирсен, аммо мен сенинг баракотингдан бенасиб эрмасмен», — дедилар Айюб алайҳиссалом». Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу ривоятни бежиз айтмаганлар. Бу ерда, яланғоч чўмилишдан уялгандан кўра, бойликка ружуъ қилишдан уялмоқ керак, деган маъно ётади).

21- боб. Одамлар бор жойда ўзини панага олиб ҳусл қилмоқ

Абу Толибнинг қизи Умму Ҳониъ бундай деган экан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг уйларига Макка фатҳ бўлган йили бордим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳусл қилаётган эканлар. Қизлари Фотима пана қилиб турган эканлар. Шунда Расулуллоҳ: «Ким бу?» — дедилар. Мен: «Умму Ҳониъман», — дедим».

Маймуна разияллоҳу анҳодан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни жимоъдан сўнг ҳусл қилаётганларида тўсиб турдим. Аввал қўлларини ювдилар, сўнг ўнг кафтларидаги сувни чапига олиб, олатларини ювдилар, кейин қўлларини ерга ёки деворга ишқаб ювиб ташладилар, кейин намозга таҳорат олгандек таҳорат олдилар, оёқларини ювмадилар. Шундан сўнг бутун баданга сув қўйиб ювиндилар-да, четга чиқиб оёқларини ювдилар». Абу Увона ва Ибн Фазил ҳам ҳусл қилаётганда ўзни панага олмоқ хусусида шу ҳадисни зикр қилган.

22- боб. Хотин киши ихтилом бўлиб (булғаниб) қолса...

Умму Салама бундай деган эканлар: «Абу Талҳанинг хотини Умму Сулайм Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ҳақ нарсадан уялмоқни буюрмайдир. Агар хотин киши ихтилом бўлиб қолса, ғусл лозимдирми?» — деб сўрабди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳа, агар нам келганини кўрса (лозими нам бўлиб қолганини сезса)», — дедилар».

23- боб. Ювуқсиз кишининг (уятдан) терлагани ва мўъмин кишининг ювуқсиз юрмаслиги хусусида

Абу Рофиъ бундай ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайра Мадина кўчаларидан бирида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ювуқсиз ҳолда йўлиқиб қолди. У Расулуллоҳдан ўзини четга олиб, секингина ғойиб бўлди. Бир оздан сўнг ғусл қилиб, қайтиб келганида: «Қаерда эрдинг, эй Абу Ҳурайра?» — дедилар. «Ювуқсиз эрдим, таҳоратсиз сиз билан ўтирмоқни лозим кўрмадим», — деди Абу Ҳурайра. Шунда: «Субҳоналлоҳ, мўъмин киши, ҳеч вақт нопок бўлмағайдир», — дедилар».

24- боб. Ювуқсиз ҳолда уйдан чиқиб, бозор ва бошқа жойларда юриш мумкинми?

Ато, разияллоҳу анҳу: «Ювуқсиз киши таҳоратсиз қон ва соч олдирса, тирноқ олса, бўлур», — дейдилар.

Анас ибн Моликдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кечада ҳамма хотинларига айланиб чиқар эрдилар, ўша вақтда 9 та хотинлари бор эрди».

Абу Ҳурайра бундай дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ювуқсиз ҳолда йўлиқиб қолдим, қўлимдан ушладилар. У киши бир жойга бориб ўтиргунларича бирга бордим, кейин секин ғойиб бўлдим. Ғусл қилиб, қайтиб келдим. У киши ҳали ҳам ўтирган эканлар. «Қаерда эдинг, эй Абу Ҳурайра?» — дедилар. Мен нима қилганимни айтиб бердим. «Субҳоналлоҳ, эй Абу Ҳурайра, мўъмин одам нопок бўлмағайдир», — дедилар».

25- боб. Ювуқсиз одам таҳорат олиб (ғусл қилмай) ётавериши мумкинми?

Абу Салама бундай дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ювуқсиз ҳолда ётармидилар?» — деб Оиша

онамиздан сўрадим. «Ҳа, таҳорат олиб ётар эрдилар»,— деб жавоб қилдилар.

Умар ибн ал-Хаттоб: «Ғусл қилмай ётсак бўлурми?» — деб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўрадилар. «Ҳа, биронтангиз ювуқсиз бўлсангиз, таҳорат олиб ётсангиз бўлғайдир»,— дедилар Жаноб Расулуллоҳ.

26- боб. Ювуқсиз одам таҳорат олиб, кейин ухлайди

Оиша разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жимоъдан сўнг ухламоқчи бўлсалар, намозга таҳорат олгандек таҳорат олиб, сўнг ётардилар».

Абдуллоҳ ибн Умардан: «Ҳазрат Умар ал-Хаттоб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Ювуқсиз ҳолда ухласак жоизми?» — деб фатво сўрадилар. «Ҳа, агар таҳорат олса»,— дедилар Жаноб Расулуллоҳ».

Абдуллоҳ ибн Умардан: «Ҳазрат Умар ал-Хаттоб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга кечалари булғаниб қолишини айтди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Олатингни ювгил, таҳорат олгил, кейин ухлагил!» — дедилар».

27- боб. Эру хотиннинг олатлари бир-бирига тегса...

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар эркак хотинининг икки оёғи орасига кириб, ҳаракат қилғай, ғусл вожиб бўлғай»,— деганлар».

28- боб. Аёл кишининг олатидан теккан рутубатни ювиш

Усмон ибн Аффондан: Зайд ибн Холид: «Эр хотинини жимоъ қилса-ю, тўкмаса, нима қилмоғи керак?» — деб сўради. «Олатини ювиб, намозга таҳорат олгандек таҳорат олғайдир. Мен бун Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитганман»,— дедилар Усмон ибн Аффон. Зайд ибн Холид: «Мен Али, Зубайр ибн Аввом, Талҳа ибн Убайдуллоҳ ва Убай ибн Каъб разияллоҳу анҳулардан сўрадим, улар ҳам шундай дейишди»,— дейдилар. Абу Айюб ҳам худди шу гапни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитибди»,— дейдилар Урва ибн Зубайр.

Убай ибн Каъб: «Ё Расулаллоҳ, агар киши хотинини жимоъ қилса-ю, тўкмаса, нима қилмоғи лозим?» — деб сўрадилар. «Хотинидан теккан рутубатни ювиб ташлаб, таҳорат олғайдир, кейин намоз ўқийверғайдир»,— дедилар Жаноб Расулуллоҳ.

Имом Бухорий: «Ғусл қилмоқ бежавотирроқдир, энг яхшиси шулдир. Юқоридаги ҳадисларни эрса, ушбу масалада саҳобалар ўртасидаги ихтилофларни кўрсатмоқ учун баён қилдик»,— дейдилар.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

ҲАЙЗ КИТОБИ

Оллоҳ таоло ояти каримасида: «Сендан ҳайз тўғрисида сўрарлар, ҳайз озор бергувчи нарсадир, ҳайздан пок бўлгунча хотинларга яқинлик қилмангиз, қачон ҳайздан пок бўлгайлар, ўшандагина Оллоҳ таоло буюрган (ҳалол қилган) томонидан алоқа қилингиз. Дарҳақиқат, Оллоҳ таоло тавба қилган ва покиза кишиларни суйғайдир, дегин!»— дейди. Яҳудийлар ҳайз кўрган хотинини уйидан чиқариб, алоҳида қилиб қўйгай эрди. Саҳобалар: «Хотинимиз ҳайз кўрса, биз не қилгайдирмиз?» — деб Расулуллоҳдан сўрашди. Шунда юқоридаги оят нозил бўлди.

1- боб. Аёллар қачондан бошлаб ҳайз кўра бошлаган?

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу Одам алайҳиссалом қизларининг пешонасига азалдан ёзилмишдир»,— деганлар. Баъзи саҳобалар: «Ҳайз аввал Баний Исроилга юборилган эрди»,— деганлар. Имом Бухорий: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг айтганлари кенгроқ (энг тўғриси)»,— деганлар.

2- боб. Ҳайз кўрган хотинларга буйруқ

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо дедилар: «Фақат ҳажни ният қилиб йўлга чиқдик. Сараф (Макка яқинидаги қишлоқ) деган жойга борганимизда, ҳайз кўрдим. Йиғлаб ўтирганим устига Расулуллоҳ кириб келдилар. «Сенга не бўлди, ҳайз кўрдингми?» — дедилар. «Ҳа»,— дедим. «Ҳайз кўриш Оллоҳ таоло Одам қизлари пешонасига ёзган нарсадир, ҳаж амалларининг барчасини қилавергил, бироқ Каъбатуллоҳни тавоф этмагил!» — дедилар». Сўнг: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хотинлари номидан бир сигирни қурбонлик қилдилар»,— деб айтгандилар ўшанда Оиша разияллоҳу анҳо.

**3- боб. Ҳайз кўрган хотин эрининг бошини ювиб,
сочларини тараб қўймоғи мумкин**

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сочларини ҳайз кўрган ҳолимда ҳам тараб қўйгай эрдим»,— деганлар.

Урвадан: «Ҳайз кўрган ёки ювуқсиз хотин менга хизмат қилмоғи мумкинмидир?» — деб сўрашди. Урва: «Буларга мен унчалик аҳамият бермасман. Ҳайз кўрган ҳолда, ювуқсиз ҳам менга хизмат қилишгай эрди. Мендан бошқа саҳобалар ҳам бу дўғрида бир хил фикрда. Менга Оиша онамиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сачларини ҳайз кўрган ҳолатда ҳам тараб қўйишларини айтганлар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидда чилла (эътикоф) ўтирганларида, бошларини дарчадан чиқарар эрканлар (уйларининг дарчаси масжид ичига қараган бўлган), Оиша онамиз хужраларида туриб, ҳайз кўрган бўлсалар ҳам, сочларини тараб қўяр эканлар».

4- боб. Ҳайз кўрган хотиннинг қучоғида туриб қироат қилмоқ

Абу Воил ўз чўрисини, ҳайз кўрган бўлса ҳам, Абу Разийнга хизмат қилмоқ учун юборар эрди. Чўри Қуръони Каримни ғилофининг ипидан ушлаб, олиб бориб берар эрди.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, мен ҳайз кўрган бўлсам ҳам, қучоғимга суяниб ўтирган ҳолда қироат қилгай эрдилар»,— деганлар.

5- боб. «Ҳайз кўрмоқ» ибораси ўрнига «ой кўрмоқ» иборасини қўллаш

Умму Салама: «Мен ва Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам иккаламиз ёнбошлаб ётган эрдик, бирдан ҳайз кўриб қолдим. Сёкингина бағриларидан суғурилиб чиқдимда, ҳайз кийимларимни олдим. «Ой кўрдингми?» — дедилар. «Ҳа»,— дедим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени ёнларига чақирдилар. Мен ҳайз кийимида у кишининг ёнларида ётдим».

6- боб. Ҳайз кўрган хотинни эри қучоқласа бўлурми?

Оиша разияллоҳу анҳо дедилар: «Мен ва Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам иккаламиз ювуқсиз бўлганимизда бир идишдан ғул қилур эрдик. Ҳайз кўрганимда эса, менга ҳайз кийимимни кийиб олмакни буюрар эрдилар, кийиниб олардим, кейин қучоқлардилар. Расулуллоҳ сал-

лаллоҳу алайҳи ва саллам масжидда эътикофда (чилла ўтиришда) бўлганларида бошларини дарчадан чиқарар эрдилар, мен ҳайз ҳолимда бошларини ювиб қўяр эрдим».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Биронтамиз ҳайз кўрган бўлсаг-у, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кучоқламоқчи бўлсалар, ҳайз кийимни кийишни буюрар эрдилар, кейин кучоқлар эрдилар. Қайси бирингиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдек шахватингизни тийиб тура олурсиз!» — дедилар.

Абдуллоҳ ибн Шаддод бундай деб ривоят қиладилар: «Маймуна онамиздан эшитдимки, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хотинларидан бирортасини ҳайз ҳолида кучоқламоқчи эрсалар, ҳайз кийимини кийиб олмакни буюрар эрдилар».

7- боб. Ҳайз кўрган хотин рўза тутмаслиги лозим

Абу Саъид ал-Худрий бундай ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Қурбон ҳайити ёки Рамазон ҳайити эрди, намозгоҳга чиқдилар. Хотинларнинг ёнидан ўтаётиб: «Эй хотинлар жамоаси, садақа қилингиз! Дўзах аҳлининг кўпроғи аёллардир, деб менга аён қилинди», — дедилар. Шунда хотинлар: «Не сабабдан, ё Расулаллоҳ?» — дедилар. «Кўп қарғайдирсизлар ва эрнинг яхшилигини билмайдирсизлар. Эрнинг яхшилигини камситгайсизлар, қадрламассизлар (кўрнамаклик қилгайсизлар), сизлардан кўра калтафаҳм ва эътиқоди сустроқ, ҳар қандай иймонли кишини ҳам йўлдан оздирғувчироқ тоифани кўрмадим», — дедилар. Хотинлар: «Эътиқод ва ақлимизнинг нечук нуқсони бор эркан, ё Расулаллоҳ?» — дейишди. «Бир хотин кишининг гувоҳлиги яримта эркакнинг гувоҳлигига тенг эрмасдирми?» — дедилар Жаноб Расулуллоҳ. «Ҳа, шундай», — дейишди хотинлар. «Худди мана шу ақлингизнинг нуқсони эмасдирми? Ҳайз кўрганингизда намоз ўқимаслигингиз, рўза тутмаслигингиз ҳам сизнинг (эркакларга нисбатан) нуқсонингиз эмасми?» — дедилар. «Ҳа, тўғри айтдингиз», — дейишди аёллар. «Мана шулар аёллар динининг нуқсонли эканини англатгайдир», — дедилар Расулуллоҳ».

8- боб. Ҳайз кўрган хотин ҳаж амалларининг барчасини қиладир, аммо Каъбатуллоҳни тавоф қилмайдир

Иброҳим ан-Наҳъий айтадилар: «Ҳайз кўрган хотиннинг Қуръон оятларини ўқиши зарарсиздир» (Ҳанафий ва Ҳанбалий мазҳабларига мансуб олимлар буни рад этадилар).

Ибн Аббос ҳам ювуқсиз одамнинг қироат қилмоғини зарарсиз, деб ҳисоблаганлар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳамма вақт Оллоҳни зикр қилар эрдилар. Умму Атиййа: «Биз — хотинларга, ҳайз кўрган бўлсак ҳам, ийд (ҳайит) намозига чиқмакни буюришар эрди. Эркақлар айтадирган такбир ва дуоларни ўқир эрдик, намоз ўқимас эрдик», — дейдилар. Абу Суфён айтадилар: «Ҳирақл (Рум подшоси) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мактубларини олиб келмакни буюрди, сўнг ўқиб қараса, «Бисмиллоҳир Раҳмонир Раҳийми, ё аҳл ал-китоб, таъолуу ила калимат ил-ояти» (Бисмиллоҳир Раҳмонир Раҳийми, эй аҳлулкитоб, иймон келтирингиз!)» деб ёзилган экан».

Жобир разияллоҳу анҳу бундай ривоят қиладирлар: «Оиша онамиз ҳайз кўрдилар, сўнг ҳаж амалларининг барчасини қилавердилар, бироқ Каъбатуллоҳни тавоф қилмадилар ва намоз ўқимадилар». «Мен ювуқсиз ҳолда ҳам «Бисмиллоҳ, оллоҳу акбар» деб ҳайвон сўяверар эрдим», — дейди Ҳакам.

«Оллоҳнинг исми айтиб сўйилмаган ҳайвон гуштини емангиз!» — деган Оллоҳ таоло.

Оиша онамиз дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга ҳажни ният қилиб йўлга чиқдик. Сараф деган жойга келганимизда ҳайз кўриб қолдим. Йиглаб ўтирганимда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб: «Нега йиғларсей?» — дедилар. «Худо ҳаққи, бу йил ҳажга чиққанимдан афсусланурмен», — дедим. Расулуллоҳ: «Эҳтимол, ҳайз кўриб қолгандирсан?» — дедилар. «Ҳа», — дедим. Оллоҳ таоло буни Одам қизларининг барчасининг пешонасига ёзмишдир, энди ҳажда қиладирган барча ишларни қилавергил, лекин то поклангунингча Каъбатуллоҳни тавоф этмагил!» — дедилар Жаноб Расулуллоҳ».

9- боб. Истиҳоза (бетўхтов қон кетиши)

Оиша разияллоҳу анҳо бундай деганлар: «Фотима бинти Абу Ҳубайш Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, мен покланмасман (бетўхтов қон келиб туради), намоз ўқима-ми?» — деб айтди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу томир касаллигидир, ҳайз эмас, агар ҳайз келса, намозни тарк этгил, ҳайз тугаса, гусл қилиб, намоз ўқийвергил!» — дедилар».

10- боб. Ҳайз қонини ювмоқ

Асмо бинти Абу Бакр бундай дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир хотин: «Ё Расулаллоҳ, биронтамизнинг кийимимизга ҳайз қони тегиб қолса,

нетгаймиз?» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар биронтангизнинг кийимингизга ҳайз қони тегиб қолса, қотиб қолган қонни ишқаб ташлаб, сўнг сув бирлан ювингиз, кейин ўша кийимда намоз ўқийверингиз!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Биронтамиз ҳайз кўрсак, қотиб қолган қонни ишқалаб ташлар эрдик, сўнг ўша жойни ювар эрдик ва кийимнинг қон тегмаган қисмини ҳам ювиб, ўша кийимда намоз ўқийверар эрдик», — деганлар.

11- боб. Истиҳоза бўлган хотиннинг масжидда эътикоф қилиб ўтириши

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидга эътикоф (узоқ муддат Оллоҳга ибодат қилиб, масжиддан чиқмай ўтириш) қилиб ўтирмакка кирсалар, хотинларидан баъзиси ҳам истиҳоза бўлганлигига қарамай, бирга кирар эрди», — дедилар. «Эҳтимол у тагига йдиш қўйиб ўтиргандир, деб айтгандилар», — дейди Акрама. Акрама бундай деб таъкидлайди: «Оиша онамиз (тосдаги) сарғиш суюқликни кўриб: «Бу фалончи аёлдан тушган истиҳоза қони бўлса керак», — деб ўйлагаңлар».

Оиша онамиз дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинларидан бири у киши билан бирга эътикоф қилмакка ўтирди. У хотин ҳайз ва сарғиш қон ҳам кўрар эрди, шунинг учун намоз ўқийганида тагига тос қўйиб олган эрди».

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо: «Жаноб Расулуллоҳнинг хотинларидан бири истиҳоза кўрган ҳолида эътикоф қилмоққа ўтирди», — дедилар (хотин киши истиҳоза бўлса ҳам масжидга кириб ибодат қилмоғи мумкин бўлган).

12- боб. Хотин киши ҳайз кўрган кийимида намоз ўқийдирми?

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо дедилар: «Биронтамизда битта кийимдан бошқа кийим йўқ эрди. Ўша кийимда ҳайз кўрар эрдик. Агар унга қон тегиб кетса, ишқалаб ташлаб, кейин ювиб, намоз ўқир эрдик».

13- боб. Аёл ҳайздан кейин ғусл қилгач, ўзига хушбўй нарса сепадир

Умму Атиййа дедилар: «Ўликка 3 кундан ортиқ аза тутмасдик, эр ўлсагина 4 ойу 10 кун аза тутилар эрди. Кўзга сурма қўймасдик, ўзимизга хушбўйлик сепмасдик. Бўёқлик (гулдор) кийим киймасдик. Одми кийим кияр

эрдик. Ҳайздан покланиб, ғусл қилганимиздан кейингина қисман хушбўйлик ишлатмакка изн берилган эрди, жанозага эргашимоғимизга йўл қўйилмас эрди».

14-боб. Аёлнинг ҳайздан покланганда баданини иш-қалаб ювмоғи ҳамда қандай қилиб ғусл қилмоғи, атирланган латтани олдига қўйиб, қоннинг ҳидини кетказмоғи хусусида

Оиша онамиз бундай деганлар: «Бир хотин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ҳайздан нечук тозаланмак тўғрисида сўради. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қандай ғусл қилишни айтиб, сўнг: «Атирланган латта билан тозалангил!» — дедилар. «У билан қандай тозаланурмен?» — деди хотин. «Субҳоналлоҳ, тозалангил!» — деб айтдилар Расулуллоҳ. «Хотинни ўзимга тортдим-да, унга: «Қоннинг ҳидини кетказмак учун латтани ўша жойингга қўйгил! — дедим».

15-боб. Ҳайз келган жойни ювмоқ

Оиша онамиздан: «Ансорийлардан бир хотин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ҳайздан кейин нечук ғусл қилурмен?» — деди. «Ғусл қилгаңингдан кейин атирланган латтани олиб, тозалагил!» — деб 3 марта қайтардилар Расулуллоҳ. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муборақ юзларини уялиб ўгирдилар-да: «У билан артгил!» — дедилар. Шунда мен у хотинни ўзимга тортдим-да, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам нима демоқчи бўлаётганларини айтиб бердим».

16-боб. Аёлнинг ҳайздан кейин ғусл қилаётганда сочини тараши

Оиша онамиз Урва ибн Зубайрга бундай деб айтган эканлар: «Мен ва Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳажжат ул-Видоъда эҳром боғладик. Мен умрага (кичик ҳаж) ният айлаб, эҳром боғлаганлардан эрдим, қурбонлик учун қўй олмаган эрдим. (Бахтга қарши) ҳайз кўриб қолдим. Арафа кечаси бўлган эрса ҳамки, ҳануз ҳайздан фориғ бўлмаганлигимни таъкидлаб: «Ё Расулаллоҳ, шу арафа кечаси умрага эҳром боғлагандим», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Сочингни ёйгил, тарагил (ғусл қилгил), умрани кўя тургил!» — деб буюрдилар. Мен шундай қилдим. Ҳажни (катта ҳажни) тугатганимда Расулуллоҳ (укам) Абдуррахмонга Ҳасба (ҳаж тугаган) кечаси мен билан Танъимга (жой номи) бориб, илгари қилишим керак бўлган умрани қайтадан бажариб келмоқни буюрдилар».

**17-боб. Ҳайз кўрган аёлнинг ғусл қилишдан олдин
сочини ёймоғи тўғрисида**

Урва ибн Зубайрга Оиша онамиз бундай деб айтган эканлар: «Зулҳижжа ойи келмаги бирлан Мадинадан (ҳажга) чиқдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким умрага (кичик ҳажга) ният қилмоқчи эрса, ният қилсин, агар мен қурбонлик олиб келмасам эрди, умрага ният қилур эрдим»,— дедилар. Шунда баъзилар умрага, баъзилар эса ҳажга (катта ҳажга) ният қилди. Мен умрага ният айлаганлардан эрдим. Арафа куни келди ҳамки, мен ҳайздан фориғ бўлмадим. Расулуллоҳга аҳволимни айтдим. «Умрани қўя турғил, сочингни ёзиб, тарағил (ғусл қилғил) ва ҳажга ният қилғил!»— дедилар. Мен шундай қилдим. Ҳасба (ҳаж тугаган кеча) ҳам келди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам укам Абдулраҳмонни менга қўшиб юбордилар. Танъим деган жойга бориб, қайтадан умрага ният қилдим». Ҳошим ибн Урва: «Оиша онамиз қурбонлик ҳам қилмадилар, рўза ҳам тутмадилар, садақа ҳам бермадилар»,— дейдилар.

**18-боб. Ой-куни етиб туғилган бола ва чала ту-
ғилган бола**

Анас ибн Моликга Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар: «Оллоҳ таоло бачадонга бир фариштани вакил этгайдир (бачадонга уруғ тушиши бирлан). Фаришта айтадир: |«Ё раббий, бу нутфага (уруғга, манийга) айланди, ё раббий, бу қуюқ қонга айланди, ё раббий, бу бир парча этга айланди»,— дейдир. Оллоҳ таоло: «Бола ой-куни етиб дунёга келсин!»—деса, фаришта: «Ўғилмидир, қизмидир, бахтлимидир, бахтсизмидир, ризқи қанчадир, яшаш муддати қанчадир?»— деб сўрагайдир. Буларнинг барчаси бола онанинг қорнида эканлигида манглайига ёзилгусидир».

**19-боб. Ҳайз кўрган хотин ҳаж ва умрага қандай
эҳром боғлайдир?**

Оиша онамиз дедилар: «Ҳажжат ул-Видоъдан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга йўлга чиқдик, баъзи биримиз умрага эҳром боғладик, баъзимиз ҳажга эҳром боғладик. Сўнгра Маккага келдик. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким умрага эҳром боғлаган эрса, валекин қурбонлик етаклаб келмаган эрса, эҳромини ечсин, кимки умрага эҳром боғлаган эрса-ю, қурбонлик етаклаб келган эрса, то қурбонлигини

сўймагунича эҳромини ечмасин! Кимки ҳажга эҳром боғлаган эрса, ҳажини охирига етказсин (эҳромини ечмасин)!» — дедилар. Мен Сараф деган жойда ҳайз кўрдим, то арафа кунигача ҳайздан фориғ бўлмадим. Арафа кунини умрага эҳром боғлаган эрдим, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга сочимни ёзиб, тарашимни (ғусл қилишни) ва умрани қолдириб, ҳажга эҳром боғлашимни буюрдилар. Шундай қилдим. Ҳажимни тугатганимда, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга укам Абдуррахмон билан бирга Танъим деган жойга бориб, қайтадан умрага эҳром боғламоғимни буюрдилар».

20-боб. Ҳайз келмоғи ва ҳайз тугамоғи

Хотинлар Оиша онамизга ҳайз қони теккан пахтани латтага ўраб юборишар эрди. Оиша онамиз: «То оқликни кўрмагунларича, ҳайздан тамоман тозаланмагунларича шочи-лмасинлар!» — дер эрдилар. Зайд ибн Собит қизи Умму Кулсумга «Хотинлар кечаси чироқ ёқиб, ҳайз латтасини текшириб кўрмакдалар (тозаландимми деб), — деган хабарни айтишди. Умму Кулсум: «Илгари хотинлар бундай қилишмас эрди», — деб, кечаси латтасини текшириб кўрган хотинларни айбладилар (яъни, кундузи билинмаса, кечаси чироқ ёқиб билиб бўлмайди).

Оиша онамиздан: «Фотима бинти Абу Ҳубайш истиҳоза кўрар эрди. У бу тўғрида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўради. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу томир касаллигидир, ҳайз эрмасдир, агар ҳайз вақтинг келса, намозни тарк этгайсен, ҳайзинг тугаса, ғусл қилиб, намоз ўқиғайсен!» — дедилар».

21-боб. Ҳайз кўрган хотин намозининг қазосини ўқимайдир

Жобир ибн Абдуллоҳ ва Абу Саъид ал-Худрий Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида ривоят қила туриб: «Ҳайз кўрган хотин намоз ўқимайдир», — дедилар (яъни, қазосини ўқимайдир).

Муоз разияллоҳу анҳудан: «Бир хотин Оиша онамиздан: «Биронтамиз ҳайздан тозалансак, намоз қазосини ўқиғайдирми?» — деб сўради. Оиша онамиз: «Хаворижларданмисан?» — дедилар (яъни, аҳли суннага зид равишда: «Ҳайз кўрган хотинлар намоз қазосини ўқийдир», — деган тоифа). Оиша онамиз: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаётликларида бизга ҳайз вақтида намоз қазосини ўқимакни буюрмас эрдилар ёким қазосини ўқимас эрдик», — деб айтгандилар, шекилли», — дейдилар Муоз.

22-боб. Ҳайз кўрган хотин бирлан, агар у ҳайз кийимида бўлса, бирга ётмоқнинг жоизлиги

Зайнаб бинти Абу Саламага Умму Салама бундай деб айтган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга чайлада ётганимда ҳайз кўриб қолдим, шунда ёнларидан секин сирғалиб чиқдим, чайладан чиқиб, ҳайз кийимимни кийиб олдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Ҳайз кўриб қолдингми?» — дедилар. «Ҳа», — дедим. Мени чайлага чақирдилар». Зайнабга Умму Салама яна бундай дебдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам рўзадор бўлатуриб, мени ўпар эрдилар, (кечаси) жимоъдан сўнг у киши бирлан бир идишдан гусл қилур эрдик».

23-боб. Хотин кишининг ҳайз кўрмаганда киядирган кийимидан ташқари, ҳайз учун (алоҳида) кийим қилиб қўймоғи

Зайнаб бинти Абу Саламага Умму Салама дедилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга чайлада ёнбошлаб ётган эрдим, ҳайз кўриб қолдим, секин чайладан чиқдим, ҳайз кийимимни кийиб олдим. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳайз кўриб қолдингми?» — дедилар-да, чайлага чақирдилар. Чайлада у киши бирлан ёнбошлаб ётдим».

24-боб. Ҳайз кўрган хотиннинг иккала ҳайитда ва мусулмонларнинг дуои илтижоларида (масалан, жамоат бўлиб ёмғир сўраш) намозгоҳдан нарироқда туриб қатнашуви

Ҳафса бинти Сириндан: «Бўйига етган қизларимизнинг иккала ҳайитга чиқмақларини манъ қилур эрдик. Бир хотин Басрадаги Баний Халаф қасрига келиб тушди, сўнгра опаси ҳақида сўзлаб берди. Опасининг эри Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан 12 марта газотда қатнашган эркан. Шундан 6 тасида опаси ҳам бирга бўлган эркан. Опаси: «Биз ярадорларни даволар эрдик, касалларга қарар эрдик», — деган экан. Бир куни опаси Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Биронта-мизнинг ёпинчиғимиз бўлмаса-ю, (ҳайит намозига) чиқмасак, зарари бормидир?» — деб сўрабдир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қимнинг ёпинчиғи бўлмаса, дугонасининг ёпинчиғларидан бирини олиб турсин, яхшилиғ мажлисларида қатнашсин, мусулмонларнинг дуои илтижоларида қатнашсин!» — дебдилар. Умму Атиййа кел-

ганда ундан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бу хусусда эшитгандирмисиз? деб сўрадим»,— дейдилар Ҳафса. «Расулуллоҳга отам фидо бўлсин! Ҳа, эшитгандирман (у қачон Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хусусларида сўзласа, «отам фидо бўлсин!» деб қўшиб сўзлар эрди), бўйига етган қизлар ҳам, чимилдиқдаги келинчаклар ҳам (чимилдиқдаги қизлар ҳам, деб айтдиларми, билмайман), ҳайз кўрганлар ҳам чиқсинлар, яхшилиғ мажлисларида, мусулмонларнинг дуои илтижоларида қатнашсинлар, ҳайз кўрганлари жойнамоздан четда турсинлар! деб айтган эрдилар»,— дебдилар Умму Атиййа. «Ҳайз кўрган хотинлар ҳамми?» — деб сўрадим, шунда у: «Ҳайз кўрган хотин Арафотда қайнашади-ку, ахир! деб аёллар қатнашадиган маросимлар номини санай кетди»,— дейдилар Ҳафса.

25-боб. Бир ойда уч марта ҳайз кўрса.... аёлларнинг ҳайз кўриш ва ҳомиладорлик муддати-ни тасдиқловчи далиллар тўғрисида

Ҳайз кўриш тўғрисида Оллоҳ таоло: «Хотинларнинг ўз бачадонларидаги Оллоҳ яратган нарсани яширмақлари гуноҳдир»,— дейдир.

Ҳазрати Али ва Шурайх: «Агар аёлнинг бир ойда 3 марта ҳайз кўрганига ишончли ва тақводор кишилар гувоҳлик берсалар, тасдиқланғайдир»,— деб айтган эканлар. Ато разияллоҳу анҳу: «Аёлнинг (бир ойда 3 марта ҳайз кўрадиган аёлнинг) ҳақиқий ҳайз кўрадирган кунлари унинг дастлабки ҳайз кўрган кунлари ҳисобланғайдир»,— деб айтганлар (талоқ иддасини сақлаётган аёл бошқачароқ айтса, қабул қилинмайдир). Иброҳим ва Ато: «Ҳайз камида бир кеча-ю бир кундуз, кўпи билан 15 кун давом этғайдир»,— деганлар. Муътамирнинг оталари, ҳайзидан поклангандан кейин 5 кун ўтгач, яна қон кўрган хотин тўғрисида сўраганларида, Ибн Сирин: «Бу бобда хотинлар биздан кўра яхшироқ билғайдирлар»,— дедилар.

Оиша онамиздан: «Фотима бинти Абу Ҳубайш: «Мен истиҳоза кўргайман, ҳеч покланмасман, намозни тарк этгайманми?» — деб Расулуллоҳдан сўрадилар. «Йўқ, тарк этмағайдирсен, бу томир қонидир. Валекин ҳайз кўрадирғон кунларинг намозни тарк этгил, ҳайздан поклангач, ғусл қилгил, намозингни ўқийвергил»,— деб жавоб қилдилар Расулуллоҳ».

26-боб. Ҳайз кўрадиган кунлардан ташқари вақтда келадиган сарғиш ва хира ранг суюқлик

Умму Атиййа: «Хира ранг ва сарғиш суюқликни ҳайз ҳисобламас эрдик»,— деганлар.

27-боб. Истиҳоза келадиган томир

Оиша онамиздан: «Умму Ҳабиба 7 йил истиҳоза кўрди. У Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан истиҳоза тўғрисида сўраганида, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга (ҳайз тугагач) ғусл қилмоқни буюриб: «Бу томирдан келадиргон қондир»,— дедилар. Умму Ҳабиба ҳар бир намозга алоҳида ғусл қилур эрди» (ҳайздан кейин бир марта ғусл қилмоқ — фарз, лекин қолганига таҳорат қилса, кифоя қилур эрди. Имом Шофиъий ҳам истиҳоза кўрган хотиннинг ҳар бир намозга ғусл қилмоғи мустаҳабдир, деганлар).

28-боб. Ҳажда Арафот тоғидан тушгандан кейин ҳайз кўриб қолган хотин ҳақида

Оиша онамиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, Сафийя бинти Ҳуйай ҳайз кўриб қолди»,— дедилар. Расулуллоҳ: «Ҳали у бизга Мадинага бормоғимизга ҳалал бермаса эрди! Сизлар бирлаш бирга тавоф қилмаганми эрди?» — дедилар. «Ҳа, (тавоф) қилган эрди»,— дейишди. «Йўлга чиқаверсин, айтингиз!» — дедилар Расулуллоҳ.

Ибн Аббос: «Хотин киши ҳайз кўриб қолса, (хайрлашув тавофини қилмасдан) ватанига қайтмоққа рухсат берилди»,— дедилар. Ибн Умар, илгарилари: «Ҳайз кўриб қолган аёл (хайрлашув тавофини қилмасдан) қайтмағайдир»,— дер эрдилар, энди бўлса: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга рухсат берибдирлар, (хайрлашув тавофини қилмасдан) қайтаверар эркан»,— дейдилар.

29-боб. Истиҳоза кўрадиган хотин тозаланса...

Ибн Аббос: «(Бундай аёл) ғусл қилғайдир, намоз ўқиғайдир, кейин эри ҳам яқинлик қилаверғайдир. Намоз улугдир»,— деганлар.

Оиша онамиздан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар ҳайз кўрсанг, намоз ўқимоқни тўхтатгил, ҳайз тугаса, ғусл қилгил, теккан қоний ювиб ташлагил, сўнгра намоз ўқийвергил!» — деганлар.

30-боб. Туғолмай ўлган хотинга жаноза ўқини ва унинг суннати

Сумра ибн Жундубдан: «Бир хотин туғолмай ўлди, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жанозани ўлик-

нинг бели тўғрисида туриб ўкидилар (хотин улса, белининг тўғрисида, эркак ўлса, кўкраги қаршисида туриб жаноза ўқилгайдир)».

31-боб.

Абдуллоҳ ибн Шаддоддан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари Маймуна холам ҳайз кўрганларида, намоз ўқимас эрдилар. Холам Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жойнамоzlари қаршисида чўзилиб ётсалар ҳам, у киши намоз ўқийверар эканлар. Маймуна онамизнинг ўзлари бундай деганлар: «Расулуллоҳ сажда қилганларида кийимлари қисман менга тегар эрди». (Имом Бухорий шу ҳадисга таяниб, ҳайз кўрган хотин макруҳ ҳисобланмай, унга теккан нарса ҳам ҳаром бўлмас эркан, деган маънони тушунтирадилар)».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ ТАЯММУМ КИТОБИ

Оллоҳ таоло Қуръони Каримда: «Сув топмасангиз, тоза туфроққа таяммум қилингиз, юз-қўлларингизга суртингиз»,— дейдир (Ҳанафия уламолари: «Агар таяммум қилгувчи киши тақир тошга шапалоғини уриб, юзига ишқаса ва яна уриб қўллариға ишқаса, кифоядир»,— дейишадир).

Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари Оиша онамиздан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бир сафарга (хижрий 6-нчи йил) чиқдик. Байдоъ ёки Зот ул-Жайш деган жойга борганимизда маржоним узилиб кетди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни қидира бошладилар. Одамлар ҳам тўхташди. Тўхтаган жойларида сув йўқ эрди. Шунда одамлар Абу Бакр Сиддиққа келиб: «Қўрмайсизми Оишанинг қилган ишини, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни ва шунча одамни тўхтатиб қолди, ваҳоланки, одамлар суви бор жойда ҳам эмаслар, ўзларида ҳам сув йўқдир»,— дедилар. Абу Бакр Сиддиқ (ёнимизга) келдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бошларини тиззамга қўйиб, ухлаб қолган эрдилар. Отам Абу Бакр Сиддиқ менга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни ва одамларни тўхтатиб қолдинг, улар сув бор жойда ҳам эмаслар, ўзларида ҳам сув йўқ»,— деб қаттиқ уришдилар. Оллоҳ хоҳлаганича нима десалар, дедилар ва белимга

нуқий бошладилар. Расулulloҳ бошларини тиззамга қўйиб ётганлари учун мен қимирламасликка интилар эрдим. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тонг саҳарда турдилар. Атрофда сув йўқ эрди, одамлар: «Таҳоратсиз қандай бомдод ўқийдирмиз?» — деб тортишдилар. Шунда Оллоҳ таоло: «Таяммум қилингиз!» — деб «Таяммум ояти» ни нозил қилди. Усайд ибн Ҳузайр (таажжубдан): «Эй Абу Бакр авлоди, бу сизнинг биринчи баракотингиз эрмас (яъни, бундан аввал ҳам сиз туфайли Оллоҳ таоло бизни баракотидан дариг тутмагандир)», — дедилар. Мен минган туяни турғизган эрдик, маржоним тагидан чиқди».

Жобир ибн Абдуллоҳ Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар, деб айтадир: «Оллоҳ таоло томонидан менга илгариги пайғамбарларнинг бирор-тасига ҳам ато қилинмаган 5 та имтиёз берилган:

1. Душманларим қалбига (мен) бир ойлик масофада турганимдаёқ, Оллоҳ томонидан қўрқинч солиниб, ғолиб этилмишман.

2. Ер юзи менга намозгоҳ қилинмишдир ва (ер) сув йўқ бўлганда таҳорат воситаси қилинмишдир. Умматимнинг қайси бирига намоз вақти қаерда тўғри келиб қолса, ўша ерда ўқийверсин!

3. Ўлжалар менга ҳалол қилинмишдир. Мендан аввалги ҳеч бир пайғамбарга ҳалол қилинмаган эрди.

4. Менга шафоат қилмоқлик (қалбида заррача иймони бор умматни дўзахдан олиб чиқмоқлик) ҳуқуқи берилмишдир.

5. Илгариги ҳар бир пайғамбар фақат ўз қавмига пайғамбар қилиб юборилган эрди. Мен эсам (Ер юзидаги) одамларнинг ҳаммасига пайғамбар қилиб юборилдим».

1-боб. Агар киши таҳоратга сув ҳам, таяммум қилмоққа (тоза) туфроқ ҳам топмаса, нима қилгайди?

Ҳишом ибн Урваннинг оталаридан: «Оиша онамиз маржон шодасини опалари Асмодан омонатга олган эрдилар. Уни йўқотиб қўйдилар. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кидиргани одам юбордилар, кейин у топиб келди. Шу аснода намоз вақти бўлди, одамлар атрофда ва ўзларида сув бўлмаганлигидан таҳоратсиз намоз ўқидилар. Буни кўриб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга шикоят қилдилар. Шунда Оллоҳ таоло: «Таяммум ояти» ни нозил қилди. Усайд ибн Ҳузайр Оиша онамизга: «Оллоҳ сизга яхшилиг ато этсин, Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, сиз хушламаган нарса нозил қилингани йўқ, зеро буни Оллоҳ таоло сизни ва барча мусулмонларни

деб қилди, бундан фақат яхшилиғ кўзлангандир», — дедилар».

2-боб. Бир жойда ўтириб қолган одам сув топмай намози қазо бўлишидан қўрқса, таяммум қилгайдир

Ато разияллоҳу анҳу ҳам бу ҳақда шу фикрни билдирганлар. «Касал киши суви бўлатуриб, уни қуйиб берадиган ёрдамчи топмаса, таяммум қилгайдир. Бир куни Ибн Умар Журф деган жойдаги еридан келаётиб, бир қўйхона ёнига келганда аср вақти кирди. Таяммум бирлан аср ўқиди. Кейин Мадинага кириб келди, қуёш ботмаган эрди, асрни қайтариб ўқимади», — деганлар Ҳасан Басрий.

Ал-Аъражга Ибн Аббоснинг озод қилинган қули Умайр бундай деган экан: «Мен ва Маймуна онамизнинг озод қилинган қули Абдуллоҳ ибн Ясор Абу Жухайм ибн ал-Ҳарс ибн ас-Симманикига бордик. Абу Жухайм бизга қуйидагини айтиб берди: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Биъру Жамал томондан келдилар. Шунда у кишига бир одам йўлиқиб салом берди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам алик қайтармасдан деворга бориб таяммум қилдилар, юзларига ва икки қўлларига суртдилар, шундан сўнг у кишига алик олдилар».

3-боб. Таяммум қилғувчи киши қўлини туфроққа ургандан сўнг, пуфлаб ташлайдими?

Саъид ибн Абдурраҳмон Абзийнинг оталари қуйидаги ҳадисни айтиб берган эканлар: «Умар ибн ал-Хаттоб ҳузурларига бир киши келиб: «Мен жимот қилдим-у, сув топмадим?» — деди. Шунда Аммор ибн Ёсир Умар ибн ал-Хаттобга қараб: «Эслайсизми, икковимиз сафарда эрдик. Ушанда сиз намоз ўқимадингиз, мен эсам туфроққа юмалаб олиб, кейин намоз ўқидим. Буни Жаноб Расулulloҳга айтдим. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки кафтларини ерга уриб, пуфлаб ташладилар, сўнг икки кафтларини аввал юзларига, кейин икки қўлларига суртдилар-да: «Мана шундай қилсанг, кифоя эрди, дедилар», — деди».

4-боб. Таяммум юз ва икки қўлга қилингайдир

Саъид ибн Абдурраҳмон ибн Абзийдан: «Аммор ҳам юқоридаги ҳадисни айтиб берди-да, қўлини ерга урди, кейин оғзига яқинлаштириб, пуфлаб ташлади. Сўнг юзи ва икки қўлига суртди». Аммор разияллоҳу анҳу: «Тоза

туфроқ мусулмон киши учун (сув йўғида) сув ўрнига ўтадиган таҳорат воситасидир»,— деб айтган эканлар. Ам-мор разияллоҳу анҳу Умар ал-Хаттобга: «Сарияда эканли-гимизда жимоъ қилдик»,— деб қуйидаги ҳадисни айтиб берган эканлар: «Мен туфроққа юмаладим, кейин бунӣ Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтдим. Шунда ул зот: «Юз бирлан икки қўлингга суртмак сенга кифоя қилур эрди»,— дедилар».

5-боб. Тоза туфроқ мусулмон киши учун (сув йўғи-да) сув ўрнига ўтадиган таҳорат воситасидир

Ҳасан Басрий: «Таҳорати синмаган киши таяммум қилса, кифоя. Ибн Аббос таяммум қилган ҳолда имомликка ўтди»,— деганлар. Яҳё ибн Саъид: «Шўр ерда намоз ўқимоқнинг зарари йўқ, шунингдек ўша ердаги туфроққа таяммум қилмоқнинг ҳам зарари йўқ»,— деганлар.

Имрон дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда эрдик. Кечаси йўл юрдик, туннинг охирига борганда, бизни уйқу босди. Мусофир киши учун бундан ҳаловатлироқ уйқу бўлмайди. Бизни қуёшнинг ҳарорати уйғотди. Биринчи бўлиб фалончи, ундан кейин фалончи, ундан кейин пистончи (ҳикоя қилгучи Абу Ражоъ уларнинг исмларини айтганди, лекин Авф деган ҳикоячи ёдидан чиқариб қўйган), кейин тўртинчи бўлиб Умар ал-Хаттоб уйғонди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ухласалар, биров уйғотмас эрди. У киши ўзлари уйғонар эрдилар. У киши ухлаб ётганларида нималар бўлганидан биз беҳабар эрдик. Умар уйғонгач, одамларни нима ташвишга солаётганини фаҳмлаб (ўзи гайратли одам эди), Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйғонмагунларича баланд овоз билан такбир айта-верди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйғонгач, одамлар у кишига рўй берган ҳодисани шикоят қилдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Зарари йўқ, йўлга тушингиз!»— дедилар ва ўзлари ҳам йўлга тушди-лар. Бир оз юрилгач (туядан) тушиб, таҳоратга сув сўрадилар, кейин таҳорат олдилар. Намозга азон айтилди. Одамлар бирлан бирга намоз ўқидилар. Намозни ўқиб бўлиб, ёнларига ўтирилдилар, шунда бир четда одамларга қўшилмай, намоз ҳам ўқимай турган бир кишига кўзлари тушди. «Жамоат бирлан намоз ўқимоғингга не тўсқинлик қилди, эй фалончи?»— дедилар Жаноб Расулуллоҳ. «Ё Ра-сулаллоҳ, мен ювуқсизмен (наҳсман), ғуслга сув йўқ,— деди бояги киши. «Сенга туфроқ ҳам бўлаверади, туфроққа таяммум қилмоғинг лозимдир»,— дедилар Расулуллоҳ, сўнг йўлга тушдилар.

Одамлар у кишига чанқаганликларини айтиб шикоят қилдилар, шунда Расулуллоҳ бир жойга келганда тўхтаб, (туяларидан) тушдилар, фалончини чақирдилар (ўшанда уни Абу Ражоъ, деб чақиргандилар, Авф деган киши ривоят қила туриб, унинг исмини эслай олмаган), кейин Алини чақириб: «Борингиз, сув қидирингиз!» — дедилар. Икковлари сув ахтариб кетдилар. Йўлда туя устидаги икки меш ўртасида ўлтириб кетаётган бир хотинга йўлиқдилар. Хотиндан: «Қаерда сув бор?» — деб сўрадилар. «Бу сувни кеча шу вақтда йўлдан олганман. Эркакларимиз бизни қолдириб (сув ахтариб) кетишган», — деди хотин. «Сув бунчалик узоқда бўлса, унда биз билан юра қолинг!» — дейишди (Али билан Абу Ражоъ). «Қаерга?» — деб сўради хотин. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам олдиларига», — дейишди (Али билан Абу Ражоъ). «Анави эски диндан чиқиб, янги дин олиб келган одам олдидами?» — деди хотин. «Ха, ўша сиз айтган одам олдига, юринг биз бирлан!» — деб хотинни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларига бошлаб кетишди, етиб боргач, бўлган гапни у кишига айтиб беришди. «Хотинни туясидан туширдилар», — дейдилар Имрон. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам туядаги иккала мешни олиб келмоқни буюрдилар. Олиб келишгач, мешларнинг тепа қисмидаги кичик оғзини ечиб, ҳовучлаб сув олдилар-да, яна қайта қуйиб боғлаб қўйдилар, кейин пастидидаги катта оғзини ечиб, одамларни сув ичишга чақирдилар. «Сув ичингиз ва (туяларни) суғорингиз!» — дедилар Расулуллоҳ. Одамлар хоҳлаганларича сув ичишди, хоҳлаганларича (туяларини) суғоришди. Ниҳоят, бояги ювуқсиз кишига бир идишда сув бериб: «Бор, чўмилиб ол!» — дедилар Расулуллоҳ. Хотин тепада тик туриб, одамлар сувни нима қилаётганига қараб турар эрди. «Оллоҳга қасам ичиб айтаманким, одамлар сув олиб бўлишгач, мешларнинг оғзини боғлашганда, мешлардаги сув бизга илгаригидан ҳам кўпроқ кўринди», — дейдилар Имрон. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Хотинга бир нима йигиб берингиз!» — дедилар. Одамлар хотинга хурмоми, унми, таққонми, қўяверингки, бирмунча ризқ йигиб, бир нарсага тугиб, туясига ортиб бердилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хотинга: «Билдингми, сувингни ҳеч камай тирмадик, аммо бизга Оллоҳ таолонинг ўзи сув ато этди», — дедилар. Хотин ўз одамлари олдига равона бўлди, етиб боргач, «Эй фалончи, қаерда эдинг?» — дейишди. «Ажойиб бир воқеанинг шохиди бўлдим, мен йўлда икки кишини учратдим, улар мени анави янги дин олиб келган кишининг олдига олиб боришди. У ундай қилди ва бундай қилди», — деб бор гапни айтиб берди хотин. Кейин бундай деб қўшиб қўйди:

«Оллоҳга қасам ичиб айтаманким, у киши манави билан ана у (ўрта бармоғи билан ер ва осмонга ишора қилди) ўртасидаги барча одамларнинг энг сеҳргарроғи ёки ҳақиқатан ҳам Оллоҳ таолонинг пайғамбари бўлиши керак». Мусулмонлар ўша воқеадан кейин атрофдаги мушриклар (Оллоҳни бир деб билмайдиганлар) яшайдиган қишлоқларни ишғол қила бошладилар. Лекин ҳалиги хотин яшаётган жойга тегишмади. Буни кўрган хотин ҳамқишлоқларига: «Анави мусулмонлар сизу бизга атайлаб тегишмаяпти, деб ўйлайман. Исломга кирсак-чи, нима дейсизлар?» — деди. Хотиннинг гапига қўндилар ва исломга кирдилар».

6-боб. Ювуқсиз (наҳс) одам, агар ғусл қилсам касал бўламан ёки ўлиб қоламан деб қўрқса, ёхуд (сувни ишлатиб қўйиб) сувсиз қоламан, деб чўчиса, таяммум қилгайдир

Амр ибн ал-Ос қаттиқ совуқ кечалардан бирида (ғазавот вақти эрди) наҳс бўлиб қолдилар. Шунда таяммум қилиб, намоз ўқидилар. Кейин «Ўзингизни ҳалок қилманг, Оллоҳ сизга маҳрибондир» деган оятни ўқидилар, деб зикр қилинади (яъни, киши иложсиз қолиб, совуқ сувга чўмилса, ҳалок бўлиши мумкинлигига ишора қилинади). Амр ибн ал-Осинг (совуқ сув бўла туриб) таяммум қилганини Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтишганда, у киши қойимадилар.

Абу Мусо: «Наҳс одам сув тополмаса, намоз ўқимайдирми?» — деб Абдуллоҳ ибн Масъуддан сўрадилар. «Агар одамларга таяммум қилмоққа рухсат берсанг, улардан бирортаси сал сесканса ҳам, Абу Мусо шунақа деган эрди, деб таяммум қилиб намоз ўқийверади», — дедилар Абдуллоҳ. «Амморнинг Умарга айтган сўзи қаерда қолди, унда?» — дедилар Абу Мусо. «Амморнинг сўзидан Умар қониққан эрмас, деб ўйлайман», — дедилар Абдуллоҳ.

Ал-Аъмаш қуйидаги ҳадиси Шақиқ ибн Саламадан эшитган эканлар: «Абу Мусо ва Абдуллоҳ ибн Масъуднинг ёнларида эрдим. Абу Мусо: «Эй Абу Абдуррахмон, агар ювуқсиз одам сув топмаса, нима қилгайдир?» — деб Абдуллоҳдан сўрадилар. Абдуллоҳ: «Сув топгунча намоз ўқимайдир», — дедилар. «Амморнинг айтган гапи нима бўлади? Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг унга: «Сенга таяммум қилмоқ кифоя қилгайдир» — деганлари-чи?» — дедилар Абу Мусо. «Умар бундан қаноатланмаганлигини сезмадингми? — дедилар Абдуллоҳ. «Хўп майли, Амморнинг гапи қўя туринг, мана бу «Агар сув топмасангиз, таяммум қилингиз» деган оятга нима дейсиз?» — дедилар Абу Мусо. Абдуллоҳ ибн Масъуд нима

дейишларини билмай қолдилар (Ҳазрат Умар ва Абдуллоҳ ибн Масъуд мазкур ояти карима таҳорати синган одамга тааллуқли, деб тушунган эрдилар. Аммо ғусл вожиб бўлган одам эрса, албатта ғусл қилмоғи шарт, унга таяммум кифоя қилмайди, дейишар эрди. Имом Бухорий эрса юқоридаги ҳадисларга таяниб, таяммум кифоя қилгайдир, деб таъкидлайдилар). Сўнг, «Агар биз уларга таяммум қилмоққа рухсат берсак, бирортасига сув совуқлик қилса, сувни кўйиб, таяммум қилаверади» деб бояги гапларни қайтардилар. «Абдуллоҳ ибн Масъуд шунинг учунгина таяммумга рухсат бермаслик керак, деганмидилар?» — деб сўрадилар ал-Аъмаш суҳбатдошлари Шақиқдан».

7-боб. Таяммум бир зарбдир (қўлни туфроққа бир урмоқдир)

Шақиқ разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Абу Мусо ва Абдуллоҳ ибн Масъуд билан бирга ўтирган эрдим. Абу Мусо: «Агар одам, наҳсланса-ю, бир ойгача сув топмаса, таяммум қилиб намоз ўқийвермайдирми? Сураи «Моид» даги мана бу «Сув топмасангиз, тоза туфроққа таяммум қилингиз!» деган ояти каримага нима дейсиз?» — дедилар Абдуллоҳга. Абдуллоҳ: «Уларга таяммумга рухсат берилса, биронтасига сув совуқроқ туюлса, бўлди, туфроққа таяммум қилаверади», — дедилар. Мен: «Сиз шу боисдангина таяммумга рухсат беришни истамадингизми?» — деб сўрасам, «Ҳа», — дедилар. Амморнинг Умарга: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени бир юмушни бажариб келмак учун бир жойга юбордилар. Шунда мен наҳсланиб қолдим. Худди ҳайвон юмалагандек туфроққа юмаладим. Кейин, Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга шу ҳақда айтиб берганимда, у киши менга: «Мана бундай қилсанг ҳам етарли бўлур эрди, деб қўлларини ерга бир урдилар, кейин қоқиб ташладилар, сўнг ўнг қўлларининг кафтини чап қўлларига, чап қўлларининг кафтини ўнг қўлларига сурдилар. Ундан кейин эрса иккала кафтларини юзларига суртдилар» деганини эшитмаганимиз?» — дедилар Абу Мусо Абдуллоҳ ибн Масъудга. «Умарнинг Аммор айтган гапдан қаноат ҳосил қилмаганини сезмадингми?» — дедилар Абдуллоҳ».

Шақиқ ал-Аъмашга бундай деган экан: «Абдуллоҳ ва Абу Мусо билан бирга эрдим. Шунда Абу Мусо Абдуллоҳга, Амморнинг Умарга айтган мана бу ривоятини эшитмаганимидинг?» — дедилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени ва сени бир юмушга юбордилар. Шунда мен, наҳсланиб қолдим-да, туфроққа юмаладим. Қайтиб келганимиздан кейин Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам-

га юмалаганимни айтдим. Расулуллоҳ: «Сенга мана бундай қилсанг ҳам етарли бўлур эрди»,— деб юзлари ва қўллари-га бир марта масҳ тортиб қўйдилар».

8-боб.

Имрон ибн Ҳусайндан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жамоат бирлан намоз ўқимасдан бир чеккага чиқиб турган одамни кўрдилар. Шунда унга: «Эй фалончи, сенга жамоат бирлан намоз ўқимоғингга не монъелик қилур?»—дедилар. «Ё Расулаллоҳ, мен наҳсланиб қолдим, сув йўқ»,—деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Туфроққа таяммум қилмоғинг лозимдир, шу сенга кифоя қилғай»,—дедилар».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ САЛОТ (НАМОЗ) КИТОБИ

1-боб. Меърож кечасида намоз қандай фарз қилинган?

(Меърож Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Мадинага ҳижратларидан бир йил аввал, Имом Нававийнинг айтишларича, Рабиъ ул-аввал ойида бўлган эрди). Абу Суфён Ҳирақлга: «Пайғамбар алайҳиссалом бизга намоз ўқимакни, ҳалол ва пок бўлмакни буюрадилар»,—деб айтган эканлар.

Абу Заррга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деган эканлар: «Маккада эканлигимда уйимнинг шипи очилиб, Жаброил алайҳиссалом тушдилар. Кўкрагимни ёриб, ичини зам-зам суви бирлан ювдилар, кейин иймону ҳикмат тўла тилла жом келтирдилар-да, уни кўкрагимга қўйдилар, сўнг кўкрагимни ёпдилар. Шундан кейин Жаброил алайҳиссалом қўлимдан ушлаб мени энг яқин биринчи осмонга олиб чиқдилар. Биринчи осмонга чиққанимда Жаброил алайҳиссалом осмонбонга: «Эшикни очгил!»—деб айтдилар. У: «Ким бу?»—деди. «Жаброилман»,—дедилар. Осмонбон: «Сен билан бирга бирон киши борми?»—деди. «Ҳа, мен билан Муҳаммад алайҳиссалом бор»,—дедилар Ҳазрат Жаброил. Осмонбон: «Муҳаммад алайҳиссаломнинг осмонга чиқмоғига рухсат бўлди ми?»—деди. Жаброил алайҳиссалом: «Ҳа»,—дедилар. Эшик очил-гач, биринчи осмон ичкарисига кўтарилдик. У ерда бир

киши ўтирибди. Ўнинг ўнг томонида ҳам, чап томонида ҳам одам, гавжум. Ўнг томонига қараса, кулади, чап томонига қараса, йиглайди. Ўша киши менга қараб: «Хуш келибсиз, пайғамбар, яхши ўғил!»—деди. «Бу киши ким?»—деб сўрадим Ҳазрат Жаброилдан. «Бу — Одам алайҳиссалом ва мана бу ўнг ва чап томонларида турганлар Одам болаларининг руҳларидир. Булардан ўнг томондагилари жаннат аҳли ва чап томондагилари дўзах аҳлидир. (Шунинг учун ҳам) Одам алайҳиссалом ўнг томонларига қараганларида куладилар, чап томонларига қараганларида йиглайдилар»,—дедилар Жаброил алайҳиссалом. Кейин, мени иккинчи осмонга олиб чиқиб, осмонбонга: «Очғил!»—дедилар. Иккинчи осмонбон ҳам биринчи осмонбон айтган сўзларни айтди, сўнг дарвозани очди».

«Абу Зарр бизга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам осмон қаватларида Одам алайҳиссаломни, Идрис, Мусо, Исо ва Иброҳим салавотуллоҳи алайҳимларни кўрдилар»,—деб айтди. Лекин уларни қайси осмонда кўрганларини аниқ айтмади. Фақат Одам алайҳиссаломни биринчи осмонда ва Иброҳим алайҳиссаломни олтинчи осмонда кўрганларинигина зикр қилди, холос»,—дейдилар Анас разияллоҳу анҳу ва ҳикояни давом этдирадилар: «Ҳазрат Жаброил пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламни Идрис алайҳиссаломнинг ёнларидан олиб ўтаётганларида, Идрис алайҳиссалом: «Хуш келибсиз, яхши пайғамбар, яхши бировар!»—дебдилар. Шунда Расулуллоҳ: «Бу ким?»—деб сўрабдилар. «Бу Идрис»,—дебдилар Ҳазрат Жаброил. Кейин, Мусо алайҳиссаломнинг ёнларидан олиб ўтибдилар, у киши: «Хуш келибсиз, яхши пайғамбар, яхши бировар!»—дебдилар. Расулуллоҳ: «Бу ким?»—дебдилар. «Бу Мусо»,—дебдилар Ҳазрат Жаброил. Кейин, Исо алайҳиссаломнинг ёнларидан олиб ўтибдилар. Шунда у киши: «Хуш келибсиз, яхши бировар, яхши пайғамбар!»—дебдилар. Расулуллоҳ: «Бу ким?»—деб сўрабдилар. «Бу Исо алайҳиссалом»,—дебдилар Ҳазрат Жаброил. Кейин, Иброҳим алайҳиссаломнинг ёнларидан олиб ўтибдилар. У киши: «Хуш келибсиз, яхши пайғамбар, яхши ўғил!»—дебдилар. «Бу ким?»—деб сўрабдилар Жаноб Расулуллоҳ. «Бу Иброҳим алайҳиссалом»,—дебдилар Ҳазрат Жаброил».

Ибн Аббос ва Абу Ҳаййа ал-Ансорий: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дегандилар»,—дейишади: «Кейин мени шунчалик баландга олиб чиқдики, ҳатто ўша жойда (ёзув-чизув қилаётган) қалам шарпаларини эшитдим». Ибн Ҳазм ва Анас ибн Молик: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мана бундай деб айтган эдилар»,—дейишади: «Оллоҳ таоло умматимга 50 вақт намоз фарз қилди, мен шунга олиб қайтдим. Мусо алайҳис-

саломнинг ёнларига келганимда: «Умматингизга Оллоҳ таоло нимаи фарз қилди?» — дедилар. «50 вақт намозни», — дедим. «Қайтинг раббингиз хузурига, чунки умматингиз бунга чидамайдир», — дедилар Мусо алайҳиссалом. Мен қайтдим, раббим ярмини кечди. Сўнг, Мусо алайҳиссаломнинг олдиларига келиб: «Ярмини кечди», — дедим. «Қайтинг раббингизнинг олдига, чунки умматингиз бунга ҳам тоқат қилмайдир», — дедилар Мусо алайҳиссалом. Қайтдим, раббим яна ярмини кечди. Мусо алайҳиссаломнинг ёнларига қайтиб келиб, яна ярмини кечганлигини айтдим. «Қайтинг раббингизнинг олдига, умматингизнинг бунга ҳам тоқати келмайдир», — дедилар Мусо алайҳиссалом. Раббим олдига қайтиб бордим. Шунда раббим: «Беш вақт намоз фарз қилдим, лекин савоби эллик вақт намоз савобига тенгдир, эндиги сўзим қатъийдир, бошқа ўзгартирилмайдир», — деди. Мусо алайҳиссаломнинг ёнларига қайтиб келдим. «Қайтинг раббингизнинг олдига», — деб эдилар, «Раббимдан уяламан», — дедим. Кейин, Ҳазрат Жаброил мени Сидрат ул-Мунтаҳо деган жойгача олиб чиқдилар. Сидрат ул-Мунтаҳони турли-туман ранглар шунчалик чулғаб олганким, унинг не эканлигин билолмадим. Кейин, жаннатга киритилдим. Унинг сўқмоқлари дурру гавҳарлар бирлан қопланган, туфроғи эрса мушк эркан».

Оиша уммулмуъминин: «Оллоҳ таоло намозни фарз қилган пайтида икки-икки ракъатдан фарз қилди; мусофир учун икки ракъат, муқим яшовчи учун икки ракъат. Сафарда ўқиладиган намоз ўша икки ракъатлигича қолди. Лекин муқим кишилар намози (3—4 ракъатга) купайтирилди», — деганлар.

2-боб. Кийим кийиб намоз ўқимакнинг вожиблиги, Оллоҳ таолонинг «Ҳар бир намоз ўқиганингизда ва тавоф қилганингизда кийимда бўлингиз!» деган ояти каримаси ва биргина лунгига (матого) ўралиб намоз ўқимаслик ҳақида

Салама ибн ал-Акваъ бундай деб айтган эканлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Агарчи бир тикан бирлан бўлса ҳам (аврат кўринмаслиги учун) уни (матони) қадаб олингайдир», — деганлар. Мазкур ҳадисда ислида «Хотини бирлан жинсий алоқа қиладирган кийимда (игар унга бир нарса тегмаган эрса) намоз ўқиса, бўлур» деган фикр бор. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Каъбатуллоҳни яланғоч тавоф қилмасликни буюрганлар».

Умму Атиййа мана бу ҳадисни келтирадилар: «Иккала

хайитда, хайз кўрганлар ҳам, балоғатга етган паранжидаги қизлар ҳам намозга чиқишга буюрилди. Улар (эркак) мусулмонларнинг йиғинида ва уларнинг таот-ибодатларида қатнашишди, хайз кўрганлари эса намозгоҳга яқин бормай, бир чеккада туришди. Бир хотин: «Ё Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, баъзи биримизнинг паранжимиз бўлмаса, (қатнашмай қўяверайликми)?» — деди. Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дугонасининг паранжиларидан бирини олиб кийиб турсин», — дедилар. Абдуллоҳ ибн Абу Ражоъ Умму Атиййа айтиб берган ушбу ҳадисни бошқачароқ қилиб ривоят қилган.

3-боб. Намоз ўқишдан аввал авратпўшни белга (орқага) боғлаб олиш

Саҳл разияллоҳу анҳу қуйидагича ривоят қиладилар: «Саҳобалар Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга авратпўшлари орқаларига тугилган ҳолда намоз ўқиганлар».

Муҳаммад ибн ал-Мункадир дедилар: «Жобир разияллоҳу анҳу кийимларини қозиққа илиб қўйиб, авратпўшини орқасига тугиб олди-да, намоз ўқиди. Бир киши унга: «Биргина авратпўшда намоз ўқийсизми?» — деди: «Сенга ўхшаган нодон кўрсин деб, атайлаб шундай қилдим. Қайси бирингизнинг Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида иккита кийимингиз бўлган?» — дедилар Жобир разияллоҳу анҳу».

Муҳаммад ибн ал-Мункадир: «Жобир ибн Абдуллоҳ ва Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳам бир кийимда намоз ўқиганларини кўрганман», — деганлар.

4-боб. Бир кийимга (матоба) ўралиб намоз ўқишнинг ҳукми

Аз-Зухрий: «Бир кийимга ўралиб, дегани икки елкага бўйин аралаш ташланган матонинг ўнг учини чап томонга ўрашдир», — дейдилар. Умму Хониъ айтадилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кийимга ўралдилар. Кийимнинг бу чеккасини елкадан айлантириб, у томондан бу томонга ва бу томондан у томонга ўрадилар».

Умар ибн Умму Салама дедилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кийимда намоз ўқир эрдилар, кийимларининг бир тарафини у томонга, у томонини бу томонга айлантириб намоз ўқидилар».

Умар ибн Салама айтдилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Умму Салама уйида бир кийимда намоз ўқиганларини кўрдим. Кийимларининг икки тара-

фини икки елкага ташлаб олгандилар».

Урва ибн Зубайр деди: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир кийимга ўралиб намоз ўқиётганларини кўрдим, кийимларининг икки тарафини елкаларидан ўтказиб олгандилар».

Умму Хониъ бундай деган эканлар: «Макка фатҳ қилинган йили Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хузурларига бордим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ғусл қилаётган ва қизлари Фотима эса бир нарса билан пана қилиб турган эканлар. Расулуллоҳга салом бердим. «Бу ким?» — дедилар. «Мен Умму Хониъман, Абу Толиб кизиман», — дедим. «Хуш келибсан Умму Хониъ!» — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ғусл қилиб бўлганларидан кейин туриб бир кийимга ўралган ҳолда 8 рақъат намоз ўқидилар. Намоз ўқиб бўлиб ўгирилдилар. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, укам мен паноҳимга олганим фалончи ибн Хубайрни ўлдирурмен, дейдир», — дедим. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Умму Хониъ, сен кимни паноҳингга олган эрсанг, биз ҳам ўшани паноҳимизга олдик», — дедилар. Шу гапни айтганларида чошгоҳ эди».

Абу Ҳурайра айтдилар: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бир кийимда намоз ўқимоқ тўғрисида сўради. «Ҳаммангизнинг ҳам иккитадан кийимингиз борми?» — дедилар Жаноб Расулуллоҳ».

5-боб. Агар бир кийимда намоз ўқиса, икки елкасидан ошириб ўраб олсин!

Абу Ҳурайрадан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биронтангиз бир кийимда, икки елкангиз очик ҳолда намоз ўқимангиз!» — деганлар».

Икрима разияллоҳу анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бир кийимда намоз ўқиса, икки ёгини ёпиб олсин!» — деганлар».

6-боб. Агар кийимлик энсиз бўлса, не қилгайдир?

Саъид ибн Ҳарс бундай дедилар: «Жобир ибн Абдуллоҳдан бир кийимликка ўралиб намоз ўқимоқ тўғрисида сўрадим. У киши куйидагича жавоб қилдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга бир сафарга чиқдим. Кечаси бир масала хусусида Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларига бордим, намоз ўқиётган эканлар. Мен танамни мато билан ўраб олгандим холос. Ёнларида туриб намоз ўқидим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозни тугатиб:

«Келмоғингнинг боиси недир, эй Жобир?» — дедилар. Хожатимни айтдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга қараб: «Бу нечук ўрамоқдир?» — дедилар. «Илгари туппа-тузук кийим эрди», — дедим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар мато кенг эрса, яхшилаб ўраб олғил, агар тор эрса, (бирор нарса бирлан) уни қадаб олғил!» — дедилар».

Саҳл ас-Саъид разияллоҳу анҳу ушбу ҳадисни айтди: «Одамлар кийимларини ёш болалар сингари қадаб олиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга намоз ўқир эрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (эркаклар ортида) намоз ўқиётган хотинларга: «Эркаклар тўлиқ ўтириб ояғунларича бошингизни кўтарманг!» — деб айтдилар».

7-боб. Шомий (мажусий тўқиган) тўнда намоз ўқимоқ

Ҳасан Басрий: «Мажусий тўқиган кийимда намоз ўқимоқнинг зарари йўқ» — дейдилар. Маъмар эса: «Гўшти ейиладиган ҳайвон сийдигига бўккан яманий кийимни Аз-Зухрий кийганини ва Ҳазрат Алининг узун кийимда намоз ўқиганларини кўрганман», — дейдилар.

Муғира ибн Шуъба бундай дейдилар: «Сафарда Расулуллоҳ билан бирга эрдим. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Муғира, обдастани олғил!» — дедилар. Мен обдастани олдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ташқарига чиқиб кетдилар, ҳатто узоқлашиб, кўзимдан ғойиб бўлдилар, қазои ҳожат қилдилар. Устиларида шомий чопонлари бор эрди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (тахорат олмак учун) қўлларини чопонларининг енгидан чиқараман дедилар, торлик қилди, шунда қўлларини енг ичидан тортиб чиқардилар. Сув қўйиб бериб турдим, у киши намозга мўлжаллаб таҳорат олдилар ва маҳсиларига масҳ тортдилар. Кейин намоз ўқидилар».

8- боб. Намоз вақтида (ва муқаддас жойларда) яланғоч бўлмакнинг макруҳлиги

Жобир ибн Абдуллоҳ ушбу ҳадисни айтиб берганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қурайш аҳли бирлан бирга Каъбани таъмирламак вақтида тош ташиётган эрдилар. Устиларида изорлари бор эрди. Шунда амакилари Аббос: «Эй жиян, изорингни ечиб, тошнинг тагидан елкангга қўйиб олсанг-чи», — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам изорларини ечиб елкаларига қўйдилар».

ҳамки, ҳушларидан кетиб йиқилдилар (ўшанда 25 ёш атрофида эрдилар). Шундан бери ҳеч ҳам яланғоч юрмадилар».

9-боб. Кўйлак-иштон ёки калта иштон ва чопон кийиб намоз ўқимок

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши туриб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бир кийимда намоз ўқимок тўғрисида сўради. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангизнинг иккитадан кийимингиз борми ўзи?» — дедилар. Кейин, бир киши туриб бир кийимда намоз ўқиш ҳақида Ҳазрат Умардан сўради. «Оллоҳ таоло енгиллик бергандан кейин, енгиллаштирингиз-да! (кийими битта бўлгач, ўша битта кийимда намоз ўқийверади, бордию иккита бўлса, алмаштириб кийиб олиб ўқиса, афзалроқ) Кийими кўп бўлса, изор ва ридода, изор ва кўйлакда, изор ва чопонда, шим ва ридода, шим ва кўйлакда, шим ва чопонда, калта иштон ва чопонда ўқисин!» — дедилар».

«Умар калта иштон ва ридода ўқисин, деб айтганлигига шубҳам бор», — дейдилар Абу Ҳурайра. Шихобуддин Қасталоний: «Агар ридо узун бўлиб, тиззани ёпиб турса, калта иштонда намоз ўқиса бўлур», — дейдилар.

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Ҳажга эҳром боғлаган киши не қилгайдир?» — деб сўради. «Кўйлак-иштон ҳам, бурнус ҳам киймагайдир, заъфарон ва сариқ рангли мато ҳам киймагайдир (ўрамагайдир). Кимки ковуш сингари тўпигдан паст оёқ кийим топмаса, маҳсисининг қўнжини тўпигидан паст қилиб қирқиб ташласин!» — дедилар».

Ушбу ҳадисни Нофий (Ибн Умардан эшитиб) сал бошқачароқ ривоят қилиб берган.

10-боб. Авратни ёпғувчи кийимлар баёни

Абу Саъид ал-Худрийдан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам енги йўқ ва тор кийим киймоқни, тиззани кучоқлаб, олдини очиб ўтирмоқни қаттиқ қораладилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки хил савдо-сотикдан қайтардилар:

- 1) Айтганига бор-барака қилмоқдан (савдолашмай олмоқдан);
 - 2) Бўлгани шу, деб нарҳини туширмай туриб олмоқдан.
- Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам енги йўқ ва тор

кийим киймоқдан, тиззани кучоқлаб, авратини очиб ўтирмоқдан ҳам қайтарганлар».

«Абу Бакр разияллоҳу анҳу мени ўша ҳаж вақтида «Бу йилдан кейин бирорта ҳам мушрик ҳажга келмасин ва Каъбатуллоҳни яланғоч тавоф қилмасин!» деб одамларга ҳайит куни Минода жар солиши лозим бўлган кишилар, қошига жўнатдилар»,— дейдилар Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу Ҳумайд ибн Абдуррахмонга. «Ўшанда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Алига «Бароат сураси» ни одамларга эълон қилмакни топшириб, унинг кетидан юборган эрдилар»,— дейдилар Ҳумайд. Ҳайит куни Минода биз бирлан бирга Ҳазрат Али «Бу йилдан кейин бирорта ҳам мушрик ҳажга келмасин ва Каъбани яланғоч тавоф қилмасин!» — деб эълон қилдилар»,— дейдилар Абу Ҳурайра.

11-боб. Ридосиз намоз ўқимоқ

Муҳаммад ибн Мункадирдан: «Жобир ибн Абдуллоҳнинг ҳузурларига кирдик, у киши биргина кийимга (матого) ўраниб олган ҳолда намоз ўқиётган эрканлар. Ридолари эрса, ерда ётибдир. Намозни ўқиб бўлиб ўтирилганларидан кейин: «Эй Абу Абдуллоҳ, ридойингизни ерга ташлаб қўйиб, намоз ўқимакдамисиз?» — дедик. «Ҳа, сизга ўхшаган жохилларга бир кўрсатиб қўяйин дедим-да! Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шу аҳволда намоз ўқиганларини кўрганман»,— дейдилар».

12-боб. Соннинг аврат эканлиги ҳақида

Жарҳад разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сон авратдир, деганлар»,— дейдилар. Анас: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (изорларини тиззадан юқори тортиб ўтирганларида) сонлари очилиб қолди»,— дейдилар. Анас айтган ҳидис тўғрироқ, аммо Жарҳад бўлса, уламолар ўртасида ихтилоф чиқмаслиги учун ушбу ҳадисни эҳтиёткорлик билан айтган. Абу Мусо: «Усмон, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кирганида у киши тиззаларини ёпдилар»,— дейдилар. Абу Зарр: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга, у кишининг сонлари менинг сонимни босиб турганда (кўпчиликнинг ичида тикилишиб ўтирганда), оят назил бўлди. Шунда у кишининг сонлари шу қадар оғирлашдики, ҳатто оёғим синиб кетади деб кўрқдим»,— деганлар».

Анас разияллоҳу анҳу қуйидаги ҳадисни айтиб берганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳижрат

қилдилар. Хайбар ташқарисида тира-ширада бэмдод намо-
зини ўқидик. Кейин, Расулulloх саллалллоху алайхи ва
саллам уловларини миндилар, Абу Талха ҳам минди, мен
эрсам унга минташдим. Расулulloх саллалллоху алайхи ва
саллам Хайбар кўчаларида уловда кетиб бораётганларида
тиззам у кишининг сонларига тегиб турар эрди (кўча тор
эрди). Жаноб Расулulloх саллалллоху алайхи ва саллам
(уловни ниқтамоқ учун) изорларини юқори тортдилар. Мен
хатто Расулulloх саллалллоху алайхи ва саллам сонлари-
нинг оқлигини кўрдим. Хайбарга кирган вақтларида:
«Оллоху акбар, Хайбар хароб бўлди. Биз бирор қавм
яшаётган жойга келиб тушсак, бу ҳақда хабар етказувчи-
ларнинг ҳолига вой!» деб уч бор айтдилар. Анас: «Қавм
ўз ишига чиқди», — деди. Буни Муҳаммад алайхиссаломга
айтишди».

Абдулазиз ровий: «Бизга ушбу ҳадисни айтиб берган
баъзи кишилар: «Ўшанда аскар билан борган эрдилар,
дейишганди», — дейдилар. Анас айтдилар: «Хайбарни куч
билан қўлга киритдик, анчагина асир ҳам олдик. Шунда
Дихя келиб: «Ё Расулаллох, аёл асирлардан бирини менга
чўриликка берин!» — деди. Расулulloх саллалллоху алайхи
ва саллам: «Борил, биттасини олғил!» — дедилар. У Са-
фиййа бинти Хувайни олди. Бир киши Расулulloхга:
«Ё Расулаллох, Дихяга Баний Назир ва Баний Қурайша
қабилаларининг саййидаси Сафиййа бинти Хувайни бер-
дингиз, Сафиййа фақат сизга муносибдир!» — деди. Расу-
лulloх саллалллоху алайхи ва саллам: «Дихяни чақирин-
гиз!» — дедилар. Дихя Сафиййа бирлан бирга келди. Жаноб
Расулulloх Сафиййага қарагач, Дихяга: «Асирлардан бош-
қа бирини олғил!» — дедилар. Кейин, Сафиййани озод
қилиб, унга уйландилар. Собит: «Мен бунга ишонмай-
ман», — деди Анасга. Анас дедилар: «Ўзлари уни озод
қилдилар, хатто йўлда бўлсалар ҳам, унга уйландилар.
Умму Сулайм уни Расулulloхга тунлардан бирида ҳадя
қилдилар. Шундай қилиб, Расулulloх саллалллоху алайхи
ва саллам куёв бўлдилар. Расулulloх: «Хар қим топгани-
ни олиб келсин!» — дедилар, кейин ерга чарм налос
ёздилар. Одамларнинг бири хурмо, бири ёғ кўтариб кела
бошлади. Расулulloх: «Ҳисобга олиб қўйтаймен», — деди-
лар. Ас-Сувайқ: «Тўйгунингизча еб-ичинглар!» — деганди-
лар, Расулulloх саллалллоху алайхи ва салламнинг ўшанда
тўйлари бўлганди», — деб эслайдилар.

13-боб. Аёл неча кийимда намоз ўқимоғи лозим

Икрима: «Аёл калта кийимда намоз ўқимоғи мумкин
(агар бошқаси бўлмаса)», — дейдилар.

Оиша онамиз айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод намозини ўқирдилар. У кишига иқтидо қилиб муъминна аёллар ҳам рўмоқларига (паранжиларига) ўраган холда намоз ўқишар эрди. Кейин уйларига қайтиб кетишар эрди, ҳеч ким уларни танимас эрди».

14-боб. Агар гулдор кўйлак кийган бўлса-ю, кўйлагининг гулларига кўзи тушиб, хаёли қоқадиган бўлса, ўша кийимда намоз ўқиса жоизми?

Оиша разияллоҳу анҳо айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам гулли қамиса кийиб намоз ўқирдилар. Ногահон қамисанинг гулига бир назар ташладилар. намозни ўқиб бўлгач, ўғйрилиб: «Бу қамисамни Абу Жаҳмга олиб бориб берингиз, урнига унинг анбижониясидан (гулсиз матосидан) олиб келингиз, чунки бу қамиса ҳали мени намоздан алахситди»,— дедилар».

«Оиша онамизга Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: Намоз ўқиётганимда қамисанинг гулига қараб қолдим. Мени намоздан чалғитади, деб кўрқаман, деган эканлар»,— дейдилар Хишом ибн Урва.

15-боб. Агар хоч ёки суратлар солинган кийимда намоз ўқиса, намози бузилгайдирми ва бу хусусда нималар манъ қилингайдир?

Анас разияллоҳу анҳо дедилар: «Оиша онамизнинг гулли жун пардалари бўларди. У билан уйларининг бир томонини тўсиб қўйгандилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу пардангни бизнинг рўпарамиздан олиб ташлагил, чунки ундаги суратлар мен намоз ўқиётганимда доим кўришиб тургайдир (хаёлимни булгайдир)»,— дедилар».

16-боб. Расулуллоҳнинг ипак чопонда намоз ўқиб, кейин уни ечиб ташлаганлари тўғрисида

Уқба ибн Омирдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ипак чопон ҳадя қилишди. Расулуллоҳ уни кийиб (Оллоҳ таоло ипак кийимни эркакларга ҳаром қилишидан аввал), намоз ўқидилар. Кейин, намоздан турибоқ ҳазар қилгандек шўша-пиша уни ечиб ташладилар. «Бу (ипак кийим) тақводор кишиларга ярамайдир»,— дедилар».

17-боб. Қизил кийимда намоз ўқишнинг ҳукми

Авм ибн Абу Жуҳайфа оталаридан эшитганларини бундай деб ривоят қилган эрканлар: «Расулуллоҳ саллал-

лоху алайҳи ва салламни чармдан қилинган қизил чодирда кўрдим. Билол у кишига таҳорат учун сув қуйиб бераётган эрди. Одамлар эрсалар Расулуллоҳнинг таҳоратларидан тушаётган сувни талашиб олишар эрдилар. Кимга насиб қилса, баданига суртар эрди, насиб қилмаган биродарининг кўлида қолган намни ўзига суртиб олар эрди. Кейин Билолнинг анзани (темир учлик ҳассани) олиб, ерга санчиб қуйганини кўрдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизил ҳулла (изор, ридо-лунги ва елкага ташлайдиган мато) кийиб чиқдилар, изорларини бир оз шимариб олгандилар. Расулуллоҳ ҳассаларини пана қилиб одамлар бирлан икки рақъат намоз ўқидилар. Одамлар ва ҳайвонлар ҳассаларини четлаб ўтаётганини кўрдим».

18-боб. Том, минбар ва тахта устида намоз ўқимоқ ҳукми

Имом Бухорий айтдилар: «Ҳасан Басрий муз ва кўприклар устида, гарчи унинг тагидан ёки устидан ёхуд олдидан нажосат оқиб турган эрса-да, намоз ўқимоқнинг зарари йўқдир, фақат намозхон бирлан нажосат ўртасини бирор нарса тўсиб турган эрса, бас»,— дейдилар. Абу Ҳурайра масжиднинг томида имом бўлиб намоз ўқидилар (Шофиъий ва Ҳанафий мазҳабларида имом ва намозхонларнинг намоз ўқиган жойлари, бири иккинчисидан баланд бўлмоғи макруҳдир, зарурат туғилгандагина мумкин). Ибн Умар қор устида намоз ўқидилар.

Абу Ҳазм айтганлар: «Одамлар Саҳл ибн Саъддан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг минбарлари нимадан қилинган?» — деб сўрадилар. Саҳл: «Одамлар орасинда буни мендан яхшироқ биладирган одам қолмади. У «юлғун» деган ўрмон дарахтидан қилингандир, уни фалончининг озод қилинган қули фалончи ясагандир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (уста) минбарни ясаб олиб келиб қўйгач, унга чиқдилар-да, қиблага қараб: «Оллоҳу акбар»,— дедилар, одамлар у кишига иқтидо қилдилар, Жаноб Расулуллоҳ қироат қилдилар ва рукуъ қилдилар. Одамлар ҳам кетларидан рукуъ қилдилар. Кейин, Расулуллоҳ бошларини (қадрларини) кўтардилар, минбардан тисарилиб тушиб, ерда сажда қилдилар. Кейин, яна минбарга қайтиб чиқдилар-да, қироат қилдилар, сўнг рукуъ қилдилар. Кейин, бошларини (қадрларини) кўтардилар, минбардан тисарилиб тушиб, яна ерда сажда қилдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қилган ишлари мана шу». Имом Бухорийга Али ибн Абдуллоҳ: «Аҳмад ибн Ханбал раҳимахуллоҳу меъдан шу ҳадис тўғрисида, сўради»,— деб айтибдир. Аҳмад ибн Ханбал:

«Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамлардан баландда турганлар ва шу ҳадисга кўра, имом одамлардан баландда турса, зарари йўқдир, демоқчимисиз?» — дебди. Али ибн Абдуллоҳ: «Суфён ибн Уяйнадан шу ҳадис тўғрисида кўп сўрашар эрди, сиз ҳеч эшитмаганмисиз?» — дебдилар. Аҳмад ибн Ханбалга. Аҳмад: «Йўқ, — деб жавоб берибдилар.

Анас ибн Молик айтиб берганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ҳижратнинг 5-нчи йили, зулҳижжа ойи) отдан йиқилиб, ушанда болдирлари ёки курақлари шилиниб кетганди. Бир ой хотинлари олдига кирмасликка аҳд қилгандилар. Ёғоч устунли хужраларида ўтирганларида саҳобалар у кишини кўргани келдилар. Расулуллоҳ ўтирган ҳолларида имоматга ўтдилар, саҳобалари эрса тик турган ҳолларида намоз ўқидилар. Расулуллоҳ салом бергач: «Имомга иқтидо қилмоқ лозимдир. Шунинг учун имом «Оллоҳу акбар» деганда сиз ҳам такбир айтингиз, рукуъ қилса, сиз ҳам рукуъ қилингиз, сажда қилса, сиз ҳам сажда қилингиз. Агар тик туриб намоз ўқиса, тик туриб ўқингиз!» — дедилар (Расулуллоҳ касал бўлганлари учун ҳам бутун намоз давомида ўтирган ҳолларида имомлик қилганлар. Саҳобалар эрса тик туриб ўқийвермасдан, ўзлари билиб иқтидо қилавермоқлари керак эрди). Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам 29 кун деганда билалари олдига чиқдилар. Шунда улар: «Сиз бир ойга аҳд қилган эрдингиз-ку?» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу ой 29 кун (дан иборат)», — дедилар».

19-боб. Намозхон сажда қилган вақтида кийими хотинига тегиб кетса, намози бузиладирми?

Маймуна онамиз айтиб берганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқир эрдилар, мен эрсам ҳайз ҳолимда у кишининг рўпараларида ўтирган эрдим, сажда қилганларида баъзан кийимлари менга тегиб кетар эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хумра (хурмо баргидан тўқилган жойнамоз) устида намоз ўқир эрдилар».

20-боб. Бўйра устида намоз ўқимоқ ҳукми

Жобир ва Абу Саъид кемада тик туриб намоз ўқидилар. Ҳасан Басрий: «Кемада кетаётганингда шерикларингга малол келмаса, тикка туриб намоз ўқийверасан ва кема бирлан бирга айланаверасан (қибла қаёқда, деб ўтирмайсан). Агар шерикларингга малол келса, ўтириб, ўқийсан» — деганлар.

Анас ибн Молик айтиб берганлар: «Бувим Мулайка таом тайёрлаб Расулуллоҳни чақирдилар. Жаноб Расулуллоҳ таомдан едилар, сўнг: «Турингиз, намоз ўқиймиз, мен имомлик қилурмен»,— дедилар. Мен туриб, эскилигидан қорайиб кетган бўйрага сув сочдим (тозаламак учун). Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бўйра устига чиқдилар. Мен бирлан бир етим бола орқаларида турдик. Бувим эрсалар бизнинг орқамизда турдилар. Жаноб Расулуллоҳ икки рақъат намоз ўқидилар, сўнг намозни тугатиб турдилар».

21-боб. Хумра устида намоз ўқимоқ

Маймуна онамиз: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хумрада намоз ўқир эрдилар»,— деб айтганлар.

22-боб. Ўрин-тўшак устида намоз ўқимоқнинг ҳукми

Анас разияллоҳу анҳу ўрин-тўшак устида намоз ўқидилар. Анас: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга намоз ўқир эрдик. Шунда баъзи биримиз кийимимиз устида намоз ўқир эрдик»,— дейдилар.

Оиша онамиз айтиб берганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг рўпараларида ётар эрдим, оёқларим эрса у кишининг қибла томонларига узатиқ эрди, сажда қилган вақтларида туртар эрдилар, мен оёқларимни йиғиштириб олар эрдим. Қоматларини ростлаганларида яна узатар эрдим. Ўша вақтларда уйлар чироқсиз бўлур эрди».

Урва разияллоҳу анҳу айтиб берганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам аёлларининг кўрпасида намоз ўқир эрдилар. Оиша онамиз эса Расулуллоҳ бирлан қибла ўртасида жанозада тобут қўйилгандек узаниб ётар эрдилар».

Аррок разияллоҳу анҳу менга Урва бундай деганди, дейдилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқир эрдилар. Оиша онамиз эса (иккалалари ётадиган) кўрпа устида Расулуллоҳ бирлан қибла ўртасида кўндаланг бўлиб ётар эрдилар».

23-боб. Жазирама иссиқда кийим устига сажда қилмоқ

Ҳасан Басрий айтиб берганлар: «Саҳобалар саждага бош қўядирган жойнинг ниҳоятда иссиқлигидан қўлларини кийимларининг енгидан чиқармай, салла ва қалансуваларини олдиларига қўйиб, устига сажда қилур эрдилар».

Анас ибн Молик айтиб берганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга намоз ўқир эрдик. Шунда баъзи биримиз саждагоҳнинг қаттиқ иссиқлигидан кийимимизнинг бир четига (этаги ёки енгини тортиб қўйиб) саждага бош қўяр эрдик».

24-боб. Пойабзалда намоз ўқимоқ ҳукми

Саъид ибн Язид айтиб берганлар: «Анас ибн Моликдан Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пойабзал кийиб намоз ўқирмидилар?» — деб сўрадим. «Ҳа», — деди (пойабзалнинг таги қуруқ бўлса, унда намоз ўқимоқ мумкин, аммо таги ҳўл бўлса, нажосат текканлиги эҳтимоли бор, уни ювмоқ лозимдир», — дейдилар Имом Ҳанифа)».

25-боб. Маҳсида намоз ўқимоқ

Ҳамом ибн Ҳарс айтиб берганлар: «Жарир ибн Абдуллоҳни кўрдим, у киши пешоб қилдилар, кейин таҳорат олдилар, маҳсиларига масҳ тортиб, сўнг туриб намоз ўқидилар. Масҳ тортмоқ тўғрисида у кишидан сўралганда: «Жаноб Расулуллоҳнинг шундай қилганларини кўрдим», — дедилар. Иброҳим разияллоҳу анху: «Жарир ибн Адуллоҳнинг бу гапи қавмга жуда маъқул келди, чунки у энг кейинги саҳобалардан эрди», — дейдилар».

Муғийра ибн Шуъба айтиб берганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга таҳорат учун сув бердим (у киши таҳорат олдилар). Маҳсиларига масҳ тортиб, кейин намоз ўқидилар».

26-боб. Намозхон қиёмига етказиб сажда қилмаса (намози қабул бўлмайди)

Абу Воил разияллоҳу анху айтиб берганлар: «Ҳузайфа бир кишининг рукуъ ва саждани қиёмига етказмай намоз ўқиганини кўриб, у намозини тугатгач: «Намоз ўқимадинг», — деди. Кейин, назаримда, бояги одамга: «Ўлсанг, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларини бажармай ўлган бўлурсан», — деди ҳам шекилли».

27-боб. Икки билакни ерга теккизмай (билаклар енгидан чиқиб кўринадиган даражада) ўзидан нарироққа сажда қилмоқ

Абдуллоҳ ибн Молик: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқисалар саждада қўлни ўзларидан узокроққа ташлар эрдилар, ҳатто қўлтиқларининг оппоқли-

ги кўринар эрди»,— дейдилар. Лайс ибн Саъд эса: «Жаъфар ибн Рабиъа ҳам шу ҳадисга ўхшаш ҳадисни ривоят қилиб берган эрди»,— дебдилар.

28-боб. (Жойнамозда) оёқ панжалари учини қиблага тўғрилашнинг афзаллиги

Анас ибн Молик айтиб берганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бизнинг намозни ўқиғайдир, бизнинг қибламизни қибла қилғайдир, биз сўйган мол-ҳол гуштидан еғайдир, у Оллоҳ ва унинг Расули ҳимоясидаги мусулмондир. Оллоҳнинг ҳимоясига кўрнамаклик қилмангиз!»— деганлар».

Анас ибн Молик: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мана бундай деб айтганлар»,— дейдилар: «Одамлар ло илоҳа иллаллоҳу» дейдиган бўлгунларича жанг қилмоққа буюрилдим. Агар улар калимаи таййибани айтғайдирлар, бизнинг намозни ўқиғайдирлар, қибламизни қибла қилғайдирлар ва биз сўйгандек (мол, қўй ва бошқалар) сўйғайдирлар, уларнинг қонини тўкмоқ ва молини олмоқ бизга ҳаромдир. Зеро уларнинг молу жонлари ҳам, охират ҳисоби ҳам Оллоҳнинг ихтиёридадир».

Анас ибн Молиқдан Маймун ибн Сиёҳ: «Эй Абу Ҳамза, (мўъмин бандаларга) қандай банданинг молини таламоқ ва қонини тўкмоқ ҳаромдир?»— деб сўрадилар. Анас: «Кимки ло илоҳа иллаллоҳу дегайдир, қибламизни қибла қилғайдир, намозимизни ўқиғайдиру биз сўйган мол-ҳол гуштини еғайдир, у мусулмондир. Мусулмонга не ҳуқуқ берилғайдир, унга ҳам ўша ҳуқуқ берилгусидир ва мусулмонга қандай вазифа юкланғайдир, унга ҳам ўша вазифа юклангусидир»,— дедилар.

29-боб. Мадина, Шом ва Машриқ аҳлининг қибласи; қибла на машриқда ва на мағрибда

Абу Айюб разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қазои ҳожатга борсангиз, қиблага юзланиб ёки қиблага орқа қилиб ўтирмангиз, балки машриққа қараб ўтирингиз ёки мағрибга қараб ўтирингиз! деб айтганлар»,— дейдилар. Абу Айюб яна бундай дейдилар: «Шомга келдик, таҳоратхона қиблага қаратиб қурилган эркан. Сал бурилиб ўтирдик-да, Оллоҳга истигфор айтдик».

30-боб. Оллоҳ таоло: «Мақоми Иброҳимда намоз ўқингиз!»—дейди

Амр ибн Динор айтганлар: «Ибн Умардан киши Бай-

туллоҳни тавоф қилса-ю, Сафо ва Марва оралиғида югурмаса, хотинини жимоъ қилмоғи жоизми?» — деб сўрадик. Ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб етти марта Каъбани тавоф қилдилар. Мақоми Иброҳим орқасида икки рақъат намоз ўқидилар, Сафо ва Марва оралиғида югурдилар. Бу борада сиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан яхши ибрат олмоғингиз керак эрди», — дедилар. Жобир ибн Абдуллоҳдан (шу ҳақда) сўрасак: «Сафо ва Марва ўртасини тавоф қилмагунча, хотинга яқинлашилмайдир», — дедилар».

Сайф разияллоҳу анҳу қуйидаги ҳадисни Мужоҳиддан эшитдим дедилар: «Ибн Умар ҳузурларига келиб, «Ана, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбага кириб кетдилар», — дейишди. Мен борсам, Жаноб Расулуллоҳ Каъбадан чиққан эрканлар, Билол эрса Каъба эшиклари оралиғида турган эркан. Билолдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъба ичида намоз ўқидиларми?» — деб сўрадим. Билол: «Ҳа, кираверишдаги икки устуннинг ўнг томонида икки рақъат намоз ўқидилар, сўнг туриб Каъбага қараб яна икки рақъат намоз ўқидилар», — деди».

31-боб. Қаерда бўлса ҳам қиблага қараб намоз ўқимоқ керак

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қаерда бўлсанг ҳам, қиблага қараб такбир айтгил! — деганлар», — дейдилар.

Ал-Барро ибн Озиб айтадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Байт ул-Муқаддасга қараб 16 ёки 17 ой намоз ўқиган эрдилар. Аслида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбага қараб намоз ўқимоқни яхши кўрар эрдилар. Оллоҳ таоло Расулуллоҳга «Юзингни бир Каъбага, бир осмонга қаратаётганингни кўриб турибмиз» деган оятини нозил қилди ва: «Одамларнинг энг ақлсизи яҳудийлардир. Уларни илгариги қиблани ўзгартирмоққа не мажбур қилмишдир? Сен: «Мағрибу Машриқ ҳам Оллоҳникидир, у ўзи хоҳлаган бандасига тўғри йўл кўрсатғусидир, деб айтгил!» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга бир киши намоз ўқиди, кейин у аср намозини Байт ул-Муқаддасга қараб ўқиётган бир ансорий қавм олдига бориб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Каъбага қараб намоз ўқиганини айтди. Шунда қавмнинг барчаси Каъбага ўтирилди».

Жобир разияллоҳу анҳудан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам туя миниб кетаётганларида, у қаёққа қараб кетаётган бўлса, ўша томонга қараб намоз ўқийверардилар. Лекин намоз фарзини ўқимоқчи бўлсалар,

туядан тушиб, қиблага қараб ўқирдилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин ёки аср намозини ўқидилар»,— деди. «Ушанда кўпайтириб ўқидиларми ё камайитириб ўқидиларми, аниқ айтолмайман»,— деди Иброҳим. Расулуллоҳ (икки елкаларига) салом берганларидан кейин: «Ё Расулаллоҳ, намозга бирор янгилик киритилдими?»— дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Нега бундай дейсизлар?»— дедилар. «Сиз бундай ўқидингиз», деб кўрсатишди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам чўккалаб утирдилар-да, қиблага қараб икки бор сажда қилиб, сўнг салом бердилар. Кейин, бизларга ўгирилиб: «Намозда бирор янгилик-бўлғайдир, албатта мен сизларга хабар қилғайдирман, лекин (албатта) мен ҳам сиз каби одамдирман, сиз унутганингиздек мен ҳам унутғайман. Агар унутсам, эслатингиз, агар бирортангиз намоз ўқиётиб неча ракъат ўқиганингизни унутсангиз, ўз тахминингиз бўйича намозни ниҳоясига етказингиз, сўнг салом берингиз, ундан кейин икки ракъат намоз ўқингиз!»— дедилар.

32-боб. Қибла тўғрисида айтилган ҳадислар, янгилиб қибладан бошқа томонга қараб намоз ўқиган киши намозини қайтариб ўқимаслиги ҳақида

Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки ракъат намоз ўқиб, қиблани янгиштирганларини сезиб, одамларга ўгирилдилар, кейин, қолган икки ракъатни қиблага қараб ўқиб, намозни тугалладилар.

Ҳазрат Умар дедилар: «Раббим менинг уч ниятимни рўёбга чиқарди. «Ё Расулаллоҳ, Мақоми Иброҳимда намоз ўқимоқни одат қилсак эрди!»— деганимда, «Мақоми Иброҳимда намоз ўқингиз!» деган оят нозил бўлди, «Ё Расулаллоҳ, хотинларингизга ёпинмакни буюрсангиз эрди! Чунки уларга яхши одам ҳам, ёмон одам ҳам гапирғайдир»— деганимда, «Ҳижоб ояти» нозил бўлди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари бунга қаршилиқ қилишди, шунда мен: «Агар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сизларни қўйиб юборсалар, Оллоҳ таоло ўрнингизга сиздан кўра яхшироқ хотинларни ато қилмоғи мумкин»— деганимда, айнан шу мазмунда оят нозил бўлди». Ҳумайд: «Юқоридаги ҳадисни Анасдан мен ҳам эшитгандирмен»,— дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Умар айтиб берганлар: «Қубо масжидида одамлар бомдод намозини ўқишгаётган вақтда, бир киши келиб: «Шу кеча Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга Қуръон ояти нозил бўлди, Расулуллоҳ саллалло-

ху алайҳи ва салламга Каъба тарафга қараб намоз ўқимоқ буюрилди», — деди. Одамлар юзларини Каъбага қаратдилар. Улар аввал юзларини Шом томонга қаратиб намоз ўқиётган эрдилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешинда 5 рақъат фарз ўқидилар. Шунда саҳобалар: «Намознинг рақъати кўпайтирилдими?» — деб сўрадилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Нечун бундай деб сўрайдирсиз?» — дедилар. «Беш рақъат фарз ўқидингиз», — дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам оёқларини таппаҳхудда ўтиргандек қилиб букдилар-да, яна икки марта сажда қилдилар».

33- боб. Масжиддаги тупукни қўл билан кўчириб ташлаш

Анас айтадилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжиднинг қибла томонидаги деворида (қотиб қолган) балғамни кўрдилар. Бу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга жуда оғир ботди, ҳатто юзларида хафа бўлганлари кўришиб турарди. Расулуллоҳ ўринларидан туриб, балғамни қўл билан кўчириб ташладилар, сўнг: «Қайси бирингиз намоз ўқигайдирсиз, раббингиз бирлан сўзлашайдирсиз, раббингиз олдингизда, қиблада бўлгайдир. Шунинг учун бирортангиз қибла томонга тупурмангиз, агар зарур бўлгайдир, чап томонга ёки оёқ тагига тупурингиз!» — дедилар. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ридоларининг бир тарафини ушлаб, унга тупуриб буклаб қўйдилар-да: «Ёким мана шундай қилингиз!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар дедилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжиднинг қибла томони деворидаги тупукни кўриб, қириб ташладилар, кейин одамларга қараб: «Агар бирортангиз намоз ўқиётган эрсангиз, қибла томонга тупурмангиз. Чунки Оллоҳ таоло киши намоз ўқиётганида қибла томонда бўлгайдир», — дедилар».

Оиша онамиз дедилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қибла томон девордаги манқани (ёки балғамни) кўриб, қириб ташладилар».

34- боб. Масжиддаги манқани майда тош бирлан кўчириб ташламоқ

Ибн Аббос: «Агар хўл ахлатни босиб олсанг, уни сув бирлан ювгил, агар қуруқ бўлса, юқмаса, ювмагил!» — деганлар.

Абу Ҳурайра ва Абу Саъид разияллоҳу анҳумо айтиб

беришган ҳадис: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжид деворидаги манқани кўриб, уни тош бирлан кўчириб ташладилар, кейин: «Бирортангиз бурнингизни қоқмоқчи эрсангиз, олд ва ўнг томонингизга қоқмангиз, чап томонга ёким чап оёғингиз остига қоқингиз», — дедилар».

35-боб. Намозхон ўнг томонига тупурмасин!

Абу Ҳурайра ва Абу Саъид разияллоҳу анҳумо айтиб беришган ҳадис: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжид деворидаги манқани кўриб, уни майда тош бирлан кўчирдилар, кейин: «Бирортангиз бурун қоқсангиз, олд ва ўнг томонга қоқмангиз, чап томонингизга ёким чап оёғингиз остига қоқингиз!» — дедилар».

Қатода разияллоҳу анҳу Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Бирортангиз олд томонингизга ҳам, ўнг томонингизга ҳам тупурмангиз, аммо чап томонингизга ёким оёғингиз остига тупурсангиз бўлур» деганларини «Менга Анас айтиб берган», — дейдилар.

36-боб. Чап томонига ёки чап оёғининг остига тупурсин!

Қатодадан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўъмин киши намоз ўқиётганида рабби билан сўзлашгайдир, (шу боисдан) олд ва ўнг томонига зинҳор тупурмасин, чап томонига ёким чап оёғининг остига тупурсин!» — деганлар».

Абу Саъид ал-Худрийдан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжиднинг қибла тарафи деворидаги манқани кўриб, уни тош бирлан кўчириб ташладилар. Кейин, одамларни олд ва ўнг томонга тупурмасликка даъват қилдилар. Лекин чап томонга ва чап оёқ остига тупуришдан қайтармадилар. Аз-Зухрий Абу Саъид айтиб берган ушбу ҳадисга ўхшаш ҳадиси Хамиддан эшитган эркан».

37-боб. Масжидда тупурган киши айбини қандай ювгайдир?

Қатодадан: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Масжидда тупурмоқлик гуноҳдир, бу гуноҳ тупукни кўймоқ ила ювилгусидир», — деб айтдилар».

38-боб. Масжиддаги тупукни кўмиш

Ҳамоидан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бирингиз намозда турсангиз, олд томонга ту-

пурмангиз, чунким сиз Оллоҳ, бирлан сўзлашаётган бўлурсиз. Модомики, намозда турган эркансиз, унги томонга ҳам тупурмангиз, чунким ўнг томонингизда фаришта бордир. Чап томонингизга ёким чап оёгингиз остига тупурингиз, сўнг уни кўмиб қўйингиз!» — деганлар».

39- боб. Агар тупугини қайтаюлмаса, кийимининг бир чеккасига (ёким рўмолчасига) тупурсин!

Анас дедилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қибла томон девордаги манқани кўриб, уни ўз қўллари бирлан артиб ташладилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундан хафа бўлганлари-сезилди, бу у кишига жуда оғир ботганидан: «Қайси бирингиз намоз ўқиғайдирсиз, раббингиз бирлан сўзлашаётган бўлурсиз ёким раббингиз олдингизда ва қибла томонда бўлғайдир. Шу боисдан зинҳор қибла тарафга тупурмангиз, аммо чап тарафингизга ёким чап оёгингиз остига тупурсангиз бўлур», — дедилар. Кейин, ридоларининг бир тарафини олиб, унга тупирдилар-да, буклаб қўйдилар (иложи бўлмаганда шундай қилингиз, деган маънода)».

40- боб. Имомнинг намозни мукаммал ўқиш ва қиблани ёддан чиқармаслик тўғрисида одамларга ваъз айтмоғи

Абу Ҳурайра айтиб берганлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиблани кўриб турибсизларми? Оллоҳга қасамд қилиб айтурманким, сизнинг саждангиз ҳам, рукуъингиз ҳам менга махфий эрмасдир, мен сизни орқамда турсангиз ҳам кўриб турғайман», — дедилар».

Анас разиаллоҳу анҳу айтиб берганлар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биз бирлан бирга намоз ўқидилар, сўнг минбарга кўтарилиб, намоз ва унинг рукуълари (арконлари) тўғрисида гапириб: «Мен сизни олдимдан кўргандек, орқамдан ҳам кўрғайман», — дедилар».

41- боб. Фалон қавмининг масжиди, дейиш жоизми?

Абдуллоҳ ибн Умар айтиб берганлар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам совутилган отлар (минган чавандозлар) ўртасида Ҳафйоъ деган жойдан Саниййат ул-Видоъ деган жойгача, совутилмаган отлар (минган чавандозлар) ўртасида эса Саниййат ул-Видоъдан то Баний Зурайх масжидигача пойга уюштирдилар. Пойгачилар орасида Абдуллоҳ ҳам бор эдилар.

Анас разияллоҳу. анҳудан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга Баҳрайндан мол келтиришди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Масжидга тўкиб қўйингиз»,— дедилар. Бу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга илгари келтирилган моллардан ҳам кўп эрди. Сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозга чиқдилар, лекин молга қайрилиб ҳам боқмадилар. Намозни тугатганларидан кейингина молни тақсимлашга киришдилар, кўзлари тушган одамга улашдилар, ҳеч ким қолмади, ҳаммасига бердилар. Шу пайт амакилари Аббос келиб қолдилар ва: «Ё Расулаллоҳ, шу молдан менга ҳам берингиз, чунки мен (Бадр урушида) ўзим ва укам Уқайл учун фидя бердим (жон тўлови тўладим)»,— дедилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Олинг!»— дедилар. Аббос ридоларига ҳовучлаб солдилар, кейин кўтаришга уриндилар, кўтара олмадилар. Сўнг: «Ё Расулаллоҳ, биронтасига айтингиз, кўтартириб юборсин!»— дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Йўқ!» — дедилар. «(Бўлмаса) ўзингиз кўтаргизиб юборингиз!» — дедилар Аббос. Расулуллоҳ яна «Йўқ!» — дедилар. Амакилари бир оз тўкиб, сўнг кўтаришга уриндилар, яна кўтара олмадилар. Сўнг: «Расулуллоҳ, буюрингиз, биронтаси кўтартириб юборсин!»— дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам яна: «Йўқ!»— дедилар. Амакилари: «Ўзингиз кўтартириб юборингиз!»— дедилар. Расулуллоҳ бу гал ҳам: «Йўқ!» — дедилар. Аббос яна озгина тўкиб ташладилар, кейин елкаларига кўтариб чиқиб кетдилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Аббос амакилари кўзга кўринмай кетгунларича орқаларидан тикилиб қолдилар, у кишининг молга нисбатан бўлган хирсига ажабландилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўша ерда молдан бирон дирҳам қолмагунча уринларидан турмадилар».

43- боб. Масжидга бориб овқатга тақлиф қилган ва унга «хўп» деб жавоб қилган кишилар

Исҳоқ ибн Абдуллоҳга Анас айтиб берган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни масжидда бир жамоа одамлар орасидан топдим, ёнларига бордим. Шунда менга: «Абу Талҳа юбордими сени?» — дедилар. «Ҳа»,— дедим. «Овқатгами?» — дедилар. «Ҳа»,— дедим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ёнларидаги кишиларга: «Турингиз,

кетдик!» — деб ўринларидан қўзғалдилар. Мен ҳам улар билан бирга йўл олдим».

44- боб. Масжидда қозилик ва лиъон қилмоқ

Саҳл ибн Саъд айтиб берганлар: «Бир киши: «Ё Расулаллоҳ, нима дейсиз, кимки хотини бирлан ёт эркакнинг ётганини кўрса, ўлдирадими?» — деб сўради. Уша киши бирлан хотини масжидда бизга лиъон қилди (яъни, ҳар бири ўз давосини айтиб, «Агар ёлгон сўзласам, менга Оллоҳнинг лаънати бўлсин!» — дейишди), мен бунинг шохидиман».

45- боб. Агар киши таклифга биноан бировнинг уйига кирса, пок ёки ифлослигини текширмай намозини ўзи хоҳлаган жойда ўқийверадими ёки хонадон соҳиби кўрсатган жойда ўқийдими?

Утбон ибн Молик айтиб берганлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг ҳовлимга келдилар ва: «Уйингнинг қаерида намоз ўқимоғимни истайдурсен?» — дедилар. Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир жойни кўрсатдим. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам такбир айтиб, намоз ўқий бошладилар. Биз орқаларида саф туриб иқтидо қилдик. Икки ракъат намоз ўқидилар».

46- боб. Уйларда (масжид) махсус намоз ўқийдирган жой қилиб олиш

Барро ибн Озиб ўз ҳовлисидаги масжидида жамоат билан намоз ўқиди.

Маҳмуд ибн ар-Рабиъ ривоят қиладилар: «Утбон — Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Бадр урушида бирга қатнашган ансорий саҳобаларидандир. У Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга келиб: «Ё Расулаллоҳ, кўзим хиралашиб қолди. Мен ўз қавмимнинг имомиман. Ёмғир ёгганда менинг уйим бирлан қавмим ўртасидаги водийда сув тўпланиб, уларнинг масжидига бориб намоз ўқиб бера олмаётирман. Ё Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, сиздан илтижо қилғайман, меникига бориб, уйимда намоз ўқисангиз, мен ўша жойни ўзимга намозгоҳ қилиб олсам!» — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Иншооллоҳ, шундай қилғайдурман», — дедилар. Утбон айтадилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва Абу Бакр Сиддиқ эрта билан қуёш бир оз кўтарилгач, келдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам киришга

рухсат сўрадилар. Уларни ҳовлига таклиф қилдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйга киргач, ўтирмасдан: «Уйингнинг қай ерида намоз ўқиб бермоғимни истайдурсен?» — дедилар. Мен уйимнинг бир томонини Расулуллоҳга кўрсатдим. Ул зот ўша ерда намозга такбири таҳрима айтдилар. Биз орқаларида саф туриб, у кишига иқтидо қилдик, икки раъъат намоз ўқиб, кейин салом бердилар. Биз Расулуллоҳни, у киши учун тайёрланган «хазира» деган таомни еб кетинг, деб қўймадик. Маҳалламдагилар (Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келибдилар, деб) кетма-кет уйимга кириб келишди. Улардан бири: «Молик ибн Духшин қани?» — деди. Кимдир: «У мунофиқ, Оллоҳ ва унинг Расулини яхши кўрмайдир», — деди. Шунда Расулуллоҳ: «Ундоқ демангиз, у Оллоҳнинг ризолиғини тилаб, «Ло илоҳа илаллоҳу Муҳаммадун расулуллоҳ», — деганку, билмайдурсизми?» — дедилар. Кимдир: «Оллоҳ ва унинг Расули яхшироқ билгайдир», — деди. Яна кимдир: «Биз унинг мунофиқларга ёндошаётганини, уларнинг ёнини олаётганини кўраётирмиз», — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳнинг ризолиғини истаб, «Ло илоҳа илаллоҳу Муҳаммадун расулуллоҳ», — деган кишига Оллоҳ дўзах ўтини ҳаром айлади», — дедилар. Ибн Шихоб аз-Зухрий: «Кейин ушбу ҳадисни ал-Хусайн ибн Муҳаммаддан сўрадим. У Баний Солим қабиласининг нуфузли кишиларидан бири бўлиб, мазкур ҳадисни тасдиқлайдир», — дейдилар».

47- боб. Масжид ва бошқа жойларга ўнг оёқ бирлан кирмоқ

Ибн Умар (масжидга) ўнг оёқ бирлан кириб, чап оёқ бирлан чиқар эрдилар.

Оиша онамиз айтиб берганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳамма ишни иложи борица ўнгидан бошламоқни яхши кўрар эдилар (тахоратни ҳам, соч тарамоқни ҳам, пойабзал киймоқни ҳам)».

48- боб. Жоҳилия давридаги (исломдан илгариги даврдаги) мушриклар қабрини кўчириб, ўрнига масжид қурса, бўлғайми?

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Яхудиylарга Оллоҳ лаънат юборсин! Улар ўз пайғамбарларининг қабрларини масжидларга айлантириб олдилар», — деганларига доир ҳамда қабрлар усти ва атрофида намоз ўқимакнинг макруҳлиги хусусида

Ҳазрат Умар Анас ибн Моликнинг қабр олдида намоз

ўқийтганини кўриб: «Э, яхшимас, бу қабр, қабр-ку!» — дедилар-у, лекин намозни қайтариб ўқимакни буюрмадилар.

Оиша онамиз айтиб берганлар: «Умму Ҳабиба ва Умму Салама Ҳабашистонда ўзлари кўрган канисалар ва унинг ичидаги суратларни эслаб, сўзлашиб ўтирдилар, сўнг, булар тўғрисида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳам айтдилар. Расулуллоҳ: «Улар, агар ораларида бирор тақводор киши вафот этгайдир, унинг қабри устига масжид қуриб, ўша суратларни солгайдирлар. Улар қиёмат куни Оллоҳ даргоҳида энг ёмон халқдир», — дедилар».

Анас ибн Молик айтиб берганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келдилар. Мадинанинг юқори қисмидаги Бану Амр маҳалласига келиб тушдилар. У ерда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам 14 кеча туриб қолдилар. Кейин, Бану Нажжорга одам юбордилар. Улар қиличларини тақиб, тайёр бўлиб келишди. ҳозир ҳам кўз олдимда турибди, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам туяларида ўтирибдилар. Абу Бакр эса орқаларига мингашиб олган, Бану Нажжор чор атрофларида, ҳатто Абу Айюб майдонига сиғмай кетишган. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз вақти қаерда тўғри келиб қолса, ўша ерда намоз ўқимакни яхши кўрар эдилар ва (ҳатто) қўй қўраларида ҳам намоз ўқийверардилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжид қурмакни буюриб, Бану Нажжор қабиласининг бир жамоасига одам юбордилар. Улар келгач, «Эй Баний Нажжор, менга мана бу боғ ҳовлиларингизни сотингиз!» — дедилар. Улар: «Йўқ, Оллоҳга қасам ичиб айтгаймизким, пул олмағаймиз, фи сабилиллоҳ берамиз», — дейишди. Анас айтадир: «Ўша боғ-ҳовли ичида боя мен сизларга айтганим мушриклар қабрлари, харобалар бўлиб, хурмозор ҳам бор эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мушрикларнинг қабрларини кўчирмакни буюрдилар, кейин харобалар ҳам текисланди. Хурмоларни кесишга буюрдилар, кесишди. Хурмо ёғочлари (бўлажак) масжиднинг қибла томонига тахлаб қўйилди. Одамлар пойдеворга тош тера бошладилар, улар байт айтиб тош ташишарди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам улар бирлан бирга ишлар эрдилар ва нуқул: «Илоҳи, охират хайриятдан бошқа хайрият йўқдир, муҳожиру ансорийларни мағфират қилгайсен!» — дер эрдилар».

49- боб. Қўйхоналарда намоз ўқимакнинг ҳукми

Абу ат-Тайёҳдан: «Анас разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўй қўраларида намоз ўқир эрдилар», — деганди. Кейинчалик унинг «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжид бино бўлмасдан аввал

қўйхоналарда намоз ўқир ардилар»,— деганини ҳам эшитганман».

50- боб. Туяхоналарда намоз ўқимакнинг ҳукми

Нофиъ разияллоҳу анҳу: «Ибн Умар туясига қараб намоз ўқиётганини кўрдим, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳам шундай қилганларини кўрганман»,— деганлар (туя қибла тарафда тўсиқ бўлиб турган)».

51- боб. Олдида тандир ёким ўт (аланга) ёҳуд қандайдир сиғиниш манбаи тургани ҳолда фақат Оллоҳ таолони назарда тутиб намоз ўқиган киши хусусида

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен намоз ўқиётганимда кўзимга дўзах оташи намоён қилинди, деб айтганлар»,— дейдилар Анас.

Абдуллоҳ ибн Аббос дедилар: «Қуёш тутилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқидилар, кейин: «Намоз ўқиётганимда менга дўзах ўти кўрсатилди. Бугунгача бундан даҳшатлироқ манварани кўрмагандурмен»,— дедилар».

52- боб. Қабристонда намоз ўқимаслик тўғрисида

Ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уйингизда ҳам намоз ўқингиз. Уйингизни мазорга ўхшатиб қўймангиз!— деганлар»,— дейдилар.

53- боб. Одам ютган ерларда ва азоб юборилган жойларда намоз ўқимаслик ҳақида

«Ҳазрат Али Бобилдаги одам ютган ерда намоз ўқимоқни рад этдилар»,— дейилади.

Абдуллоҳ ибн Умар нақл қиладилар. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Анави бошига азоб юборилган қавмнинг ерига кирмангиз. Мободо кирсангиз, йиғлаб кинингиз. Агар йиғлай олмасангиз, кирмангиз. Тагин уларнинг бошига тушган мусибат сизнинг ҳам бошингизга тушмасин!» — деганлар».

54- боб. Канисада (черковда) намоз ўқимоқнинг ҳукми

Умар разияллоҳу анҳу: «Биз канисаларингизга улардаги суратлар сабабли кирмағаймиз»,— деганлар. Ибн Аббос

сурати йўқ канисада намоз ўқир эрди, сурати бўлса, ўқимас эрди.

Оиша онамиз нақл қиладилар: «Умму Салама Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга Ҳабашистонда кўрган Мария канисаси, унинг ичидаги суратлар тўғрисида сўзлаб берди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Улар шундай қавмдурким, агар ораларида бирор солиҳ банда ёким солиҳ киши ўлғайдир, унинг қабри устига масжид қуриб, унга ўша суратларни солғайдирлар. Улар Оллоҳ таоло даргоҳидаги энг ёмон халқдир»,— дедилар».

55- боб.

Оиша онамиз ва Абдуллоҳ ибн Аббос қуйидагича нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таоло даргоҳига рихлат этмак муддати яқинлашгач, муборақ юзларини гулдор бир мато бирлан ёпдилар, исиб кетганларидан кейин очиб ташладилар. Шу ҳолатда бўла туриб: «Яҳудий ва насороларга Оллоҳнинг лаънати бўлсин! Улар пайғамбарларининг қабрларини масжид қилиб олмишлар»,— дедилар» (Бу билан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўз умматларини яҳудий ва насоролар қилмишидан ҳазар қилмоққа даъват этдилар, дейди муҳаддис).

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло яҳудийларни ўлдирсин! Улар пайғамбарларининг қабрларини масжид қилиб олмишлар, деб айтганлар»,— дейдилар Абу Ҳурайра разияллоҳу анху.

56- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ер менга саждагоҳ ҳам таҳорат воситаси қилиб берилди»,— деганлари хусусида

Жобир ибн Абдуллоҳнинг нақл қилишларича, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деган эканлар: «Оллоҳ таоло томонидан менга илгариги пайғамбарларнинг бирортасига ҳам ато этилмаган бешта имтиёз берилмишдир: 1) Бир ойлик йўлда турганимдаёқ душманларим юрагига қўрқув солиниб, голиб қилинмишмен 2) Бутун ер юзи менга саждагоҳ қилиб берилмишдир. Қайси бир умматимга намоз вақти қаерда тўғри келса, ўша ерда намоз ўқийверсин! 3) Жангда олинган ўлжа менга ҳалол қилинмишдир 4) Ҳар бир пайғамбар ўз қавмигагина пайғамбар қилиб юборилур эрди. Мен эрсам, ҳамма одамларга пайғамбар қилиб юборилмишмен 5) Менга шафоат қилмоқ имконияти ҳам берилмишдур».

57- боб. Масжидда аёл кишининг (агар унинг бошқа бошпанаси бўлмаса) яшамоғи ва ухломоғи тўғрисида

Оиша онамиз қуйидагича нақл қиладилар: «Араб қавмларидан бирининг ёш занжия (негр қиз) жориясини озод қилдилар. У озод қилганлар бирлан бирга қолди. Ўша занжия қиз: «Бир куни мен қабиладаги ёш келинчаклардан бири бирлан ўйнагани чикдим. Келинчакнинг қизил тақинчоғи бор эрди»,— дебди. Оиша онамиз айтадилар: «Келинчак тақинчоғини бир жойга қўйибдир, шу пайт бир қуш учиб келиб, тақинчоқни гўшт деб ўйлаб олиб қочибдир». «Тақинчоқни қидиришди, ҳеч топа олмадилар, кейин менга сен олдинг, деб тухмат қилдилар—да, ҳамма ёғимни тинта бошладилар (Оиша онамиз айтадилар: «Хатто унинг олдини ҳам қараб кўрибдилар»): Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, мен улар бирлан бирга турибман-у, бирдан қуш учиб ўтиб, мунчоқни ерга ташлади. Мунчоқ шундоққина уларнинг олдига тушди. «Мана ўша сизлар менга олдинг, деб тухмат қилаётган нарса, (ваҳоланки) мен бу гуноҳдан узоқдирман, дедим» — дебди занжия қиз. Оиша онамиз айтадилар: «Занжия қиз Расулуллоҳ ҳузурларига келиб, исломга кирди. Унинг масжидда чодир (ёки бир бошпанаси) бўлиб, менинг олдимга келиб турар эрди. Мен у бирлан суҳбатлашиб ўтирар эрдим. «Тақинчоқ воқеаси содир бўлган кун раббимизнинг ажойиботларидандир. У мени куфр оламидан қутқарди»,— деб қўярди. Бир куни мен: «Сенга не бўлган ўзи, қачон қараса, мен бирлан ўтирганингда тақинчоқ тўғрисида байт айтасан?» — деганимда, у мазкур қиссани айтиб берган эрди».

58- боб. Масжидда кишиларнинг ухломоғи тўғрисида

Анас. разияллоҳу анҳу қуйидаги ҳадисни келтирадилар: «Ақл қабиласидан бир жамоа кишилар Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келди, улар Масжид ун-Набий супасида яшаб турганди. Абдуррахмон ибн Абу Бакр: «Супада яшовчи кишилар фақирлар эрди»,— дейди».

«Абдуллоҳ ибн Умар бўйдоқлик вақтларида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг масжидларида ётиб қолар эрди»,— дейдилар Нофий разияллоҳу анҳу.

Саҳл ибн Саъд нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизлари Фотиманинг уйига келдилар. (Кусвлари) Алини уйдан топмадилар. Шунда Фотима: «Амакиваччанг (яъни, эринг) қаердадир?» — дедилар. Ўртаминдан бир нарса ўтган эрди, мендан газабланиб,

чиқиб кетди, намоздан кейин қайлула ҳам қилгани йўқ (кундузи мизғигани ҳам йўқ)»,— деди Фотима. Шунда Расулulloҳ ёнларидаги кишига: «Қарағил, у қаерда эркан»,— дедилар. Киши келиб: «Ё Расулаллоҳ, у масжидда ётибдир»,— деди! Расулulloҳ масжидга келдилар. Али эса масжидда ридолари елкадан тушиб кетган, елкаларига туфроқ теккан ҳолда ётган эрканлар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Алининг елкаларидаги туфроқни қоқиб туриб: «Турғил йигит, турғил туфроқ йигит!» — дедилар.

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Аҳли супалардан (масжидда ётиб юрувчилардан) бирор етмиш нафарини кўрдим, бирортасининг ридоси йўқ, ё бир парча лунги ёким кўйлакни (кичиклигидан) бўйнига осиб олган, баъзисиники болдиргача, айримлариники тўпиққача ҳам етмайдир. «Авратим кўриниб қолмасин»,— деб доим қўли бирлан кийимини ушлаб юрадир».

59- боб. Сафардан қайтгач, ўқиладиган намоз

Қазб ибн Молик айтадилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафардан келсалар, энг аввало масжидга кириб намоз ўқир эдилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келдим, у киши масжидда эрканлар. Назаримда чошгоҳ вақти эрди. Шунда Мисвар: «Расулulloҳ менга: «Сафардан қайтибдурсен (шукронасига) икки рақъат намоз ўқиб олғил!» — дедилар. Кейин, менда қарзлари бор эди, қарзларимни ҳам бердилар, яна унга қўшиб ҳадя пул ҳам бердилар»,— деди».

60- боб. Кимки масжидга кирса, икки рақъат намоз ўқисин!

«Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бирингиз масжидга киргайдирсиз, икки рақъат намоз ўқимай, ўтирмангиз!»— деганлар»,— дейдилар Абу Қатода.

61- боб. Масжидда таҳорат синдириш тўғрисида

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бирингиз намоз ўқисангиз, фаришталар сиз учун истиғфор айтиб тургайдирлар, шундоқ эркан (намоз вақтида масжидда) таҳоратингизни синдирмангиз! Фаришталар: «Бу кишининг гуноҳларини кечирғил, илоҳи, бу кишига раҳм қилғил!» — деб тургайдирлар»,— деганлар».

62- боб. Масжид ун-Набийнинг биноси

Абу Саъд нақл қиладилар: «Расулуллоҳнинг масжидлари шипи хурмо шохидан эрди. Ҳазрат Умар (халифалик даврида) масжид биносини тузатмакни буюрдилар. Устага: «Одамларни ёмғирдан асрагил, лекин масжидни қизартириб, саргайтириб бўямагил, одамларнинг хаёлини бузмасин!» — дедилар. Анас: «(Кейинчалик) одамлар масжид биноси бирлан фахрланиб юргайдирлар-у, лекин кам таъмир қилғайдирлар», — дедилар. Ибн Аббос эса: «Оллоҳга қасамёд қилиб айтурман-ким, яхудий ва насоролар ибодатхоналарини безаганидек, сизлар ҳам масжидларни безайдирсизлар», — дедилар».

Ибн Абдуллоҳ бундай деб айтган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида Масжид ун-Набийнинг девори хом ғиштдан, шипи хурмо шохидан, устунлари эрса хурмо ёғочидан эрди. Абӯ Бакр халифалик қилган вақтида масжидга бирор ўзгариш киритмади. Халифа Умар эса масжиднинг бўйига ҳам энига ҳам қўшди. Асосий бинони ўзгартирмади. Девори хом ғиштлигича, шипи хурмо шохидан қилинганича қолди, аммо устунларини ўзгартирди. Чунки улар чириган эрди. Кейин, Усмон разияллоҳу анҳу масжид биносига кўп ўзгаришлар киритди. Масжиднинг деворларини нақшли тошлар ва ганч бирлан безаттирди, устунларини ҳам нақшли тошлардан қурдирди, шипини эрса сож дарахти ёғочидан ясаттирди».

63- боб. Масжид қурилишига ҳашар қилиш

Оллоҳ таоло бундай дейди: «Мушрикларнинг, ўзларини кофир эрканликларини била туриб, Оллоҳ таолонинг масжидларини обод қилмоқлари фойдасиздир. Уларнинг барча қилган ишлари бекор кетгандир (савоби йўқдир), улар дўзахда (оташда) абадий ёнғайдирлар, Оллоҳ таолонинг масжидларини, Оллоҳнинг бирлигига, охират кунининг ҳақлигига ишонган, намоз ўқийдирган, закот берган ва Оллоҳдан бошқа ҳеч кимдан қўрқмаган кишиларгина обод қилғайдир. Шояд ўшалар ҳидоят топган (энг тўғри йўлда яшаган) эрсалар!».

Икрима бундай деб ривоят қиладилар: «Ибн Аббос мен ва ўғиллари Алига: «Борингиз, Абу Саъиддан ҳадис эшитингиз!» — дедилар. Биз бордик, у киши боғда ишлаётган эканлар, ридоларини олиб, унга ўрандилар-да, бизга ҳадис айта бошладилар, то Масжид ун-Набий биноси қурилишига-ча гапириб бердилар, сўнг: «Биз ғиштни битта-биттадан кўтарар эрдик, Аммор эса иккита-иккитадан кўтарар эрди. Шу пайт Расулуллоҳ уни кўриб қолдилар-у, устидаги чангни

қоқиб: «Амморнинг ҳолига вой! Аммор уларни жаннатга даъват қилур, улар эрса Амморни дўзахга даъват қилмоқдалар»,— дедилар. Шунда Аммор: «Фитналар балосидан Оллоҳнинг ўзи асрасин мени! — деб қўйди»,— дедилар.

64- боб. Уста ва ҳунармандлардан масжид ва минбарларни тузатишда ёрдам сўрамоқ

Саҳл ибн Саъид нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дурадгор ғуломига буюрсин, менга ўриндиқ ясаб берсин!» — деб бир ансорий аёлга одам юбордилар».

Жобир разияллоҳу анҳу қуйидаги ҳадисни айтиб бердилар: «Бир хотин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, сизга бир ўриндиқ ясаиб берайми, чунки менинг дурадгор ғуломим бор»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар истасанг, майли»,— дедилар. Сўнгра у хотин ўриндиқ ясаиб берди».

65- боб. Масжид қурган киши фазилати хусусида

Усмон Зуннурайн бундай деган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг масжидларини таъмирламак пайтида одамлар турли ғийбат гапларни айта бошладилар. Усмон разияллоҳу анҳу уларга: «Сизлар гапни кўпайтириб юбордингиз, мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Кимки (шу суҳбатда бўлган Бакир. «Оллоҳнинг ризолиғини истаб, деган эди шекилли»,— дейдилар) масжид қурғайдир, Оллоҳ таоло жаннатда унга шунга ўхшаш қаср барпо қилғусидир, деганларини эшитганман»,— дедилар».

66- боб. Масжидда ўқ-ёйнинг учидан ушлаб юрилгайдир

Суфён разияллоҳу анҳу қуйидаги ҳадисни айтиб бердилар: «Мен Амрга: «Сен Жобир ибн Абдуллоҳнинг «Бир киши масжидда ўқ-ёй бирлан юрган эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Ёйнинг учидан (тиғидан) ушлаб юргил!» — деб айтган эрдилар» деганини эшитганмисан? » — дедим. Амр: «Ҳа, эшитганман»,— деди».

67- боб. Масжидда юриш тартиби

Абу Мусо нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бизнинг масжидларимизда ёким

бозорларимизда ёйга ўхшаш тигли нарса бирлан юрадиргон эрса, унинг тигидан ушлаб юрсин, токим бирор мусулмонга жароҳат етказмағайдир!» — деганлар».

68- боб. Масжидда шеър айтмоқ тўғрисида

Абу Салама ибн Абдурраҳмон ибн Авф қуйидаги ҳадисни айтиб берганлар: «Хассон ибн Собит (шоир), Абу Ҳурайра-нинг гувоҳ бўлмоқларини сўраб: «Оллоҳ ҳаққи-ҳурмати, айтингиз-чи, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Эй Хассон, илоҳи, Расулуллоҳга Рух ул-Қуддусни (Жаброилни) мадаккор айлағил, деб (шеър) айт!» деганларини эшитганмисиз?» — деди. Абу Ҳурайра: «Ҳа, эшитганман», — дедилар».

69- боб. Найзабардорларнинг масжидга кирмоғи жоиз

Оиша онамиз бундай деган эрдилар: «Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳужрам эшиги олдида турганларини ва ҳабаш жангчилар ҳарбий машқ қилаётганини кўрдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени, уларнинг ўйинига қараётганимда, ридолари бирлан тўсар эрдилар». Ушбу ҳадисни Иброҳим ибн Мунзар: «Оиша онамиз: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўрдим, ҳабаш жангчилар (у ерда) найзабозлик қилишаётган эркан» — деганлар», деб бир оз ўзгартириб айтиб берди.

70- боб. Масжид минбаридан туриб олди-сотди тўғрисида сўзлаш

Оиша онамиз ҳузурларига. Бурайра исмли аёл келиб, ўзининг қулликдан озод бўлмоғига тўланадиган пулга ёрдам қилмақларини сўради. Оиша онамиз: «Агар истасанг, мен зиммангдаги маблағни эгангга бергайдирман, лекин унда сен менинг паноҳимга ўтгайдирсан», — дедилар. Унинг эгалари: «Агар шуни хоҳласангиз, зиммасида қолган қарзини сиз бера қолингиз», — дейишди. Суфён: «Агар хоҳласангиз, уни озод қилингиз, лекин у бизнинг паноҳимизда қолгайдир, дейишганди», — дегандилар. Расулуллоҳ келганларидан кейин Оиша онамиз ҳалиги гапни айтдилар. Шунда Расулуллоҳ: «Уни сотиб олғил ва озод қилғил, кимки озод қилган эрса, у ўшанинг паноҳига ўтгайдир», — дедилар. Сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбарга чиқиб: «Не бўлди одамларга, Оллоҳ таолонинг Китобида йўқ нарсаларни шарт қилиб қўйгайдир, гарчи ул юз карра шарт қилиб қўйса ҳам, мутлақо ҳисобга ўтмагайдир» деб айтдилар», — дейдилар Суфён. Имом Молик Оиша онамиз ҳақларида ривоят қилган ҳадисда «Минбарга чиқдилар» деган жойи йўқ.

71- боб. Масжидда қарздордан пулини қистамоқ ва берасан, деб туриб олмоқнинг ҳукми

Каъб ибн Молик Ибн Абу Ҳидрадан қарзини қистади. Икковлари жанжаллашиб бақир-чақир қилишганини Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйларида туриб эшитдилар. Хужраларининг пардасини очиб: «Эй, Каъб!» — дедилар. «Лаббайка, ё Расулаллоҳ!» — деди. «Қарзингнинг ярмини кечгил!» — дедилар ёки шу маънода ишора қилдилар. Каъб: «Хўп, кечдим», — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ибн Абу Ҳидрада: «Турғил, қарзингни тўлағил!» — дедилар.

72- боб. Масжидга тушган латта-путта, хас-чўп ва бошқа ташландиқ нарсаларни йиғиштирмоқ ҳамда масжидни супурмоқ

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу нақл қиладилар: «Бир қоп-қора киши (ёки қоп-қора хотин) масжидни супуриб юрар эрди. Бир куни у вафот этиб қолди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни сўраганларида, «Вафот этди», — дейишди. Расулulloҳ: «Мени чақирмабсизлар-да, унга жаноза ўқигаёй эрдим. Қабрини кўрсатингиз», — дебдилар. Сўнг, қабрига бориб, жаноза ўқибдилар».

73- боб. Кайф қиладирган ичимликлар сотишни масжидда тақиқлаш

Оиша онамиз қуйидаги ҳадисни айтдилар: «Судхўрлик ҳаром, деб айтилган сураи Бақара оятлари нозил бўлганда, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидга чиқиб уларни ўқиб бердилар, сўнг ичимлик сотмакни манъ қилдилар».

74- боб. Масжидга хизмат қилиш

Ибн Аббос бу хусусда Биби Марямнинг «Сураи оли Имрон» даги «Илоҳи, қорнимдаги ҳомиламни сенга назр этдим, у фақат масжидга хизмат қилғусидир» деган сўзларини келтирадилар.

Собит разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Хотинми ёки эркакми, бир одам масжидда хизмат қилиб юрар эрди», — дедилар Абу Ҳурайра. Абу Рофиъ: «Назаримда, ўша хотин киши эрди», — дедилар. Сўнгра, Абу Ҳурайра ўша масжидга хизмат қилғувчи одам вафот этгандан кейин Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг хусусида нималар деганларини ва унинг қабрига бориб жаноза ўқиганларини айтдилар».

Абу Ҳурайра: «Жаноб Расулуллоҳ бундай дедилар», — деб ривоят қиладилар: «Ифрит деган жин кеча кечкурун рўпарамга келиб қолмишдир, (олдимга ўтиб) намозимни бузмоқчи бўлмишдир. Оллоҳ таоло менга уни ушламакка имконият берди. Тонг отғач, ҳаммангиз кўрингиз деб масжид устунларидан бирига боғлаб қўймоқчи бўлдим. Шунда биродарим Сулаймон алайҳиссаломнинг «Илоҳи, мени кечиргил ва менга шундай бир қудрат бергилки, у мендан кейингиларда бўлмасин!» деган дуосини эсладим». «Жаноб Расулуллоҳ Ифрит деган жинни кейин ҳайдаб юбордилар», — дейдилар Равҳ разияллоҳу анҳу.

76- боб. Кофирнинг мусулмон бўлганидан кейин ғусл қилмоғи лозимлиги ва (яна) масжидга асирни боғлаб қўймоқлик ҳақида

Шурайҳ қарздорларни масжид устунларига боғлаб қўймоқни буюрар эрдилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Нажд томонга аскар юбордилар. Улар Баний Ҳанифа қабиласидан бир кишини тутиб келишди. Унинг исми Сумома ибн Асол эрди. Асирни масжид устунларидан бирига боғладилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ичкаридан чиқиб: «Сумомани қўйиб юборингиз!» — дедилар. Сумома масжид яқинидаги хурмозорга кириб ғусл қилди, сўнг масжидга кириб: «Ашҳаду алло илоҳа иллаллоҳу ва ашҳаду анна Муҳаммадан расулуллоҳ» деб иймон келтирди».

77- боб. Масжидда касаллар ва бошқалар учун чодир қуришнинг жоизлиги

Оиша онамиз дедилар: «Хандақ урушида Саъд қўлининг йўғон томиридан яраланди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг учун масжидга чодир тиклаб бердилар. Яқин кишилари уни тез-тез кўриб турмоқлари учун шундай қилдилар. Касалнинг масжидда ётмоғи саҳобаларни хафа қилмади. Масжидда Баний Ғифор қабиласига тегишли яна бир чодир ҳам бор эрди. Улар ҳам бундан ранжимадилар, фақат Саъднинг чодиридан оқиб чиқаётган қон уларни ташвишга солди. Улар: «Эй, чодирдагилар, не бўлди? Сизнинг чодирингиздан қон оқиб чиқаётир», — дейишди. Ўриб қарасалар, Саъднинг жароҳатидан қон оқаётган эркан. Шу жароҳатдан Саъд вафот этди».

78- боб. Бирор зарурат сабабли масжидга туя
бирлан кириш ҳақида

Ибн Аббос: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам Каъбатуллоҳни туяда тавоф қилдилар»,— дейдилар.

Умму Салама қуйидаги ҳадиси айтиб бердилар: «Мен Расулulloҳга тобим йўқлигидан шикоят қилдим. Расулulloҳ: «Одамларга эргашиб туяда тавоф қилаверғил!» — дедилар. Мен туяда тавоф қилдим. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам эса, Каъбатуллоҳ ёнида «Ат-Ғур» сурасини зам қилиб намоз ўқир эдилар».

79- боб.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларидан икки киши Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларидан қоронғи кечада чиқдилар. Уларнинг йўлини бир нур чироқ қаби ёритиб борар эрди. Ўша чироққа ўхшаган нур то иккаларининг йўллари ажралмагунча бирга борди, кейин иккига бўлиниб, уларнинг ҳар бирини уйларигача кузатиб қўйди».

80- боб. Масжидга уйдан дарча ва йўл очмоқ

Абу Саъид ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам хутбада ваъз айтиб: «Оллоҳ таоло бандасига бу дунёни ёким ўзининг ҳузуридаги охиратни танламак имконини берди, бандаси Оллоҳ ҳузуридагисини танлади»,— дедилар. Шунда Абу Бакр йиғладилар. Мен ўзимга ўзим: «Бу мўйсафид нега йиғлаётир эркан, Оллоҳ бандасига: «Бу дунёни ёким охиратни танлагил!» — деса, бандаси Оллоҳ ҳузуридаги охиратни танласа, шунга ҳам йиғлайдирми?» — дедим. Кейин билсам, ўша банда Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам эканлар. Буни бизга Абу Бакр айтдилар. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй, Абу Бакр, йиғламангиз! Сиз молини ҳам, эзгу сўзини ҳам мендан аямаган энг яхши одамдирсиз! Агар Оллоҳдан бошқа яна умматларимдан бирор кишини ҳам ўзимга халил (энг яқин дўст) тутмоғимга ижозат бўлғай эрди, Абу Бакрни дўст тутар эрдим. Аммо бу мумкин эмасдир. Ислom биродарлиғи ва ислom дўстлиғигина мумкиндир. Уйдан масжидга қаратиб очилган дарчаларнинг бирортаси ҳам қолдирилмай, уриб ташлансин! Фақат Абу Бакрнинг дарчасигина қолса, басдир!» — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам вафотларидан олдинги касаллик пайтларида бошларини мато бирлан боғлаб чиқдилар. Минбарга

ўтириб, Оллоҳга ҳамду сано айтдилар. Сўнг: «Абу Бакрдан кўра кўпроқ молу жонини менга фидо қилган инсон йўқ! Агар одамлар орасидан ўзимга халил (энг яқин дўст) тутадирган бўлсам, Абу Бакрни тутар эрдим. Лекин Оллоҳнигина энг яқин дўст тутмоқ мумкиндир. Шу боисдан инсонларга ислом дўстлиги афзалроқдир. Масжид ичидаги Абу Бакрнинг дарчасидан бошқа барча дарчаларни уриб ташлангиз!» — дедилар».

81- боб. Каъбатуллоҳ ва масжидлар эшигини очмоқ ва уларни беркитмоқ тўғрисида

«Эй, Абдумалик, Ибн Аббос масжидларини ва унинг эшикларини бир кўрганингда эрди!» деб айтди менга Ибн Абу Мулайка», — дейдилар Ибн Журайж.

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келдилар. Усмон ибн Талҳа: «Эшикни очингиз!» — деб овоз қилди. Эшикни очишгач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Каъбага) кирдилар. У киши бирлан бирга Билол, Усома ибн Зайд ва Усмон ибн Талҳалар ҳам кирди. Сўнг, эшикни ёпиб қўйдилар. Бир оздан кейин ҳаммалари қайтиб чиқдилар. Мен шоша-пиша: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқидиларми, йўқми?» — дедим Билолга.

— Ҳа, ўқидилар, — деди.

— Қайси жойда? — дедим.

— Икки устун оралигида, — деди.

Қарангким, ўшанда «неча рақъат» деб сўраш хаёлимдан кўтарилибдир».

82- боб. Масжидга мушрикларнинг кирмоғи хусусида

Саъид ибн Абу Саъид: «Қуйидаги ҳадисни Абу Ҳурайрадан эшитдим», — дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Нажд томонга аскар юбордилар. Аскарлар Баний Ҳанифа қабиласидан бир кишини тутиб келишди. Уни Сумома ибн Асол дейишарди. Сумомани масжид устунларидан бирига боғлаб қўйдилар» (бу ҳадис юқорида айтилган).

83- боб. Масжидларда баланд овоз бирлан гаплашмоқнинг ноўринлиги

Соиб ибн Язид ривоят қиладилар: «Масжидда турган эрдим, бир киши майда тош отиб мени чақирди, қарасам, Ҳазрат Умар эрканлар. «Анави икки кишини олиб келгил!» — дедилар. Икковини бошлаб келдим. «Кимсизлар?

Қаердансизлар?» — дедилар Ҳазрат Умар. «То-ифликмйз», — дейишди. «Агар Мадина аҳлидан бўлганингизда, дарра урдирдим, (бу қанақаси?) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидларида овозларингизни кўтаргайсизлар?» — дедилар Ҳазрат Умар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида Каъб ибн Молик Ибн Абу Ҳидраддан масжидда қарзини қистади. Улар овозларини кўтариб жанжаллаша бошладилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйларида туриб уларнинг овозини эшитдилар. Кейин, хужраларининг пардасини очиб: «Эй, Каъб ибн Молик!» — дедилар. «Лаббай, ё Расулаллоҳ!» — деди Каъб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муборак қўллари бирлан «қарзингнинг ярмини кечгил!» деб ишора қилдилар. «Кечдим, ё Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам!» — деди Каъб. Расулуллоҳ: «Турғил, қарзингни тўлағил!» — дедилар Ҳидрадага».

84- боб. Масжидда давра олиб ўтирмакнинг жоизлиги

Ибн Умар қўйидаги ҳадисни айтдилар: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан минбарда турганларида: «Кечаси ўқиладирган намоз тўғрисида не дейсиз?» — деб сўради. Жаноб Расулуллоҳ: «Икки ракъъатдан-икки ракъъатдан ўқийдир, тонг отиб қолмоғидан хавфсираганда, бир ракъъат ўқийдир, ўқиганлари витр ўрнига ўтгайдир», — дедилар. Ҳазрат Умар: «Тунги намозингизни тоқ ўқингиз, чунким Расулуллоҳ шундай деб буюрганлар», — деганлар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбарда ваъз айтиб турганларида бир киши келиб: «Тунги намоз қандай ўқиладир?» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Икки ракъъатдан-икки ракъъатдан, тонг отиб қолмоғидан қўрқсанг, бир ракъъат ўқийдирсан, ўқиганларингнинг ҳаммаси витр ўрнига ўтгайдир», — дедилар». Ибн Умарнинг бошқа бир ривоятлари «Расулуллоҳ масжидда турганларида бир киши деди» деб бошланган.

Абу Воқид ал-Лайсий қўйидаги ҳадисни айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидда (жамоат бирлан бирга) ўтирганларида уч киши келди. Шундан икkitаси Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ёнларига келди, биттаси эрса қайтиб кетди. Бояги икки кишининг бири даврадан бўш жой топиб ўтирди, иккинчиси эрса даврада ўтирганларнинг орқа томонига келиб ўтирди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам

сухбатни тамомлагач: «Сизга уч киши тўғрисида башорат айтайми? Биринчиси Оллоҳга ўзини топширди (дилида Оллоҳдан жой сўради), Оллоҳ унга жой берди, иккинчиси эрса (даврани ташлаб кетмоққа) Оллоҳдан уялди, Оллоҳ ҳам (унга азоб бермоқдан) уялғайдир. Аммо учинчиси (Расулуллоҳ мажлисидан) юз ўгирди, Оллоҳ ҳам ундан юз ўгирди», — дедилар».

85- боб. Масжидда чўзилиб ва оёқни узатиб ётмоқ ҳақида

Ибод ибн Тамим амакилари Абдуллоҳдан эшитиб, ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг масжидда бир оёқларини иккинчи оёқлари устига қўйиб чалқанча ётганларини кўрдилар. Саъид ибн Мусайяб: «Ҳазрат Умар ва Усмон ибн Аффонлар ҳам шундай қилишар эрди», — дейдилар».

86- боб. Масжидни йўл чеккасига, одамларга халал бермайдиган қилиб қурмоқ

Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Ақлимни танибманким, ота-онамнинг диндор, тақводор эканликларини билурман, ўша кезлари Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бизникига келмаган кунлари бўлмас эрди, эртаю-кеч бизникида эрдилар».

«Абу Бакр ҳовлилари саҳнига масжид қурмоқни кўпдан ният қилиб юрар эдилар, охири қурдилар ҳам. Кейин, унда намоз ва Қуръон ўқий бошладилар, — дейдилар Урва ибн Зубайр, — йўлдан ўтиб кетаётган мушрик хотинлар ва уларнинг болалари у кишининг қаршиларида тўхтаб, қизиқиб қарашар эрди. Абу Бакр Қуръон ўқиётганда кўз ёшларини тўхтата олмайдирган йиғлоқ киши эрдилар. Бу Қурайш қабиласига мансуб мушрик аъёнларни хавотирга сола бошлабди» (чунки улар бола-чақаларининг ислом динига кириб кетишидан чўчишарди).

87- боб. Бозордаги масжидда намоз ўқимоқ

Ибн Авн дарвозаси беркитиб қўйиладиган ҳовлидаги масжидда намоз ўқиди.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар», — деб ривоят қиладилар: «Жамоат бирлан ўқилган намознинг савоби уйда ўқилган намознинг савобидан 25 марта ортиқдир, чунким қайси бирингиз бўлмангиз, яхшилаб таҳорат олиб, фақат

намоз ўқийдирман, деган ниятда масжидга равона бўлсангиз, масжидга етиб келгунигизча босган ҳар бир қадамингиз учун Оллоҳ таоло мавқеингизни бир даража кўтаргайдир ва бир гуноҳингизни кечиргайдир. Киши масжидга киргач, унга намоз ўқиётган кишига тегадирган савоб теккусидир. Намоз ўқиб турганида, агар таҳоратини синдириб озор бермагайдир, малоикалар тепасида туриб: «Илоҳи, бу бандангни кечиргил, унга раҳм қилгил!» деб салавот айтиб туришгайдир».

88- боб. Масжид ва бошқа жойларда (бирор зуратга кўра) икки панжа бармоқларини бир-бирига чалиштирмоқ

Умар разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бармоқларини чалиштирдилар»,— дейдилар. Осим ибн Муҳаммад бундай дейдилар: «Қуйидаги ҳадисни отамдан эшитган эрдим, лекин ёдимда қолмабдир. Укам Воқид отамдан эшитиб, уни менга қайта айтиб берди: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳ ибн Амрга: «Эй Абдуллоҳ ибн Амр, одамлар бирдан мана шундай муомала қилаверсанг, бўлмайдирми?» деб бармоқларини бир-бирига чалиштирган эрканлар».

Абу Мусо ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бинони тўртта девори ушлаб тургандек мўъминлар ҳам бир-бирларини қўллаб-қувватлаб тургайдирлар» деб бармоқларини бир-бирига чалиштириб кўрсатдилар».

Ибн Сирин Абу Ҳурайрадан эшитиб, қуйидаги ҳадисни айтиб берганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам имоматга ўтиб, биз бирлан пешин ёки аср намозини ўқидилар»,— деб айтган эрди Абу Ҳурайра, лекин менинг ёдимдан кўтарилибдир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки ракъат намоз ўқиб салом бердилар. Сўнг, ўринларидан туриб, масжид чеккасидаги ёғочга бориб суяндилар, бир нарсадан ғазаблангандек ўнг қўлларининг бармоқларини чап қўлларининг бармоқлари орасига киргизиб чалиштирдилар-да, чап кафтларининг орқасига ўнг юзларини қўйдилар. Шошилиброк турган кишилар масжид эшигидан чиқишди. Уларнинг орасида Абу Бакр ва Умар ҳам бор эрдилар. Улар Расулуллоҳга бир нарса дегани чўчишдилар. Шунда Зулядайн деган қўли узун бир киши: «Ё Расулаллоҳ, ёдингиздан чиқардингизми ёким намоз қисқардими?» — деди. Расулуллоҳ: «Унутганим ҳам йўқ, қисқармади ҳам»,— дедилар-да, «Зулядайн айтгандек бўлдимми?» — деб қўшиб қўйдилар. «Ҳа, шундай бўлди»,— дейишди. Сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам

олдинга ўтиб, қолган рақъатларни ўқидилар, кейин салом бердилар ва такбир айтиб, одатдагидек ёки ундан узоқроқ саждаи саҳв қилдилар. Кейин, бошларини кўтариб такбир айтиб, сажда қилдилар, яна такбир айтиб, одатдагидек ёки ундан узоқроқ сажда қилдилар».

Эҳтимол, Ибн Сириндан: «Салом бердиларми?» — деб сўрашгандир. У: «Имрон ибн Хусайн менга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кейин салом берганлар» деб айтган», — дейди.

89- боб. Мадинага борадиган йўллар ёқасидаги масжидлар ва Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тўхтаб намоз ўқиган жойлар

Мусо ибн Уқба қуйидагича нақл қиладилар: «Солим ибн Абдуллоҳнинг Мадинага борадирган йўлнинг айрим жойларида атайлаб тўхтаб намоз ўқиётганини кўрдим. Унинг айтишича, отаси Абдуллоҳ ибн Умар ҳам шу жойларда намоз ўқир эркан, у Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг айнан шу жойларда намоз ўқиганларини кўрган эркан».

Мусо ибн Уқба ривоят қиладирлар: «Нофиъ: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу ўша жойларда намоз ўқир эрдилар», — деди. Мен Солимдан: «Шу тўғрими?» — деб сўрадим. У Нофиънинг «Расулуллоҳ ўша жойларнинг ҳаммасида намоз ўқиганлар», — деган фикрига қўшилди. Лекин, Нофиъ бирлан Солим Расулуллоҳнинг Равҳоъ тепалигида намоз ўқиганликлари тўғрисида аниқ бир гап айтиша олмади».

Нофиъ: «Менга Абдуллоҳ бундай деганди», — дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам умра (кичик ҳаж) ва ҳаж (катта ҳаж) қилгани йўлга чиққанларида Зулхулайфа деган жойдаги масжидда тўхтаб, самра дарахтининг тагида дам олардилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаж ёки умрадан қайтишда (шу йўлдан юрсалар) Батни Водийнинг шарқий чеккасидаги Батҳо деган жойда тушар эрдилар. Кейин, тонг отгунча шу ерда қолар эрдилар. Катта қоятош ёнидаги масжидда ҳам, устига масжид қурилган тепаликда ҳам қолмас эрдилар. Расулуллоҳнинг танлаган жойлари водийнинг чуқур ерида эрди. Абдуллоҳ бу жойда намоз ўқимоқни одат қилганди. Илгари Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам Абдуллоҳ намоз ўқиган жойда намоз ўқиган эрканлар, кейинчалик, ўша жойни сел олиб, кўмиб юборган эркан. Абдуллоҳ ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Равҳо тепалигидаги катта масжид ўрнида эрмас, балким кичик масжид ўрнида намоз ўқиганлар», — дедилар.

Кейин менга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз ўқиган жойларини тушунтираётиб: «Ямандан Маккага олиб борадирган йўлнинг чеккасидаги масжидда намоз ўқиб турганингда ўнг томонингда бўладир, масжид бирлан ўша жой оралиғи бир тош отимдан кўп эрмас ёким шунга яқин келади», — деб ҳам айтдилар.

Ибн Умар Равҳодан чиқаверишдаги Ирк деган жойга қараб намоз ўқир эрдилар. Мадинага кетаётганингда Ирк бирлан Равҳо тепалиғи оралиғида масжид бор. Абдуллоҳ ўша масжидда намоз ўқимас эрдилар. Масжидни орқароқда қолдириб, Иркқа қараб намоз ўқир эрдилар. Абдуллоҳ ўша жойда намоз ўқимоқ учун Равҳодан пешинни ўқимай қайтар эрдилар. Агар Маккадан келаётган бўлсалар-у, шу жойга тонгдан бирор соат илгари ёки саҳарнинг охирироғида келиб қолсалар, бомдод намозини ўқимоқ учун атайлаб тўхтар эрдилар. Абдуллоҳ бундай дегандилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам йўлнинг ўнг томонидаги Рувайса деган қишлоқ яқинидаги катта дарахтнинг тагига келиб тушар эрдилар. Кенг ва текис жойдаги бу дарахт тепаликка яқинроқ, Рувайсадан икки мил нарида. Тепалик усти бино сингари текис бўлиб, сал қийшиқроқ, пастда эрса кўплаб қум уюмлари мавжуд. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Арж қишлоғининг орқасидаги қум тепаликнинг чеккасида намоз ўқир эрдилар». Ҳадаба деган тепалик томонга кетаётганингдаги масжид ёнида 2 ёки 3 та қабр бор. Қабрлар устига катта-катта тошлар ўрнатилган. Абдуллоҳ кун кўтарилгандан кейин йўлнинг ўнг томонидаги саламазор (салама — дарахт тури) оралаб Арждан йўлга чиқар эрдилар. Пешинни ўша масжидга бориб ўқир эрдилар. Абдуллоҳ бундай дегандилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳарша тоғи этагидаги пастликка, йўлнинг чап томонидаги дарахтлар тагига келиб тушар эрдилар. Ўша пастлик Ҳарша тоғининг бир ёнига туташ эрди. У билан йўл ўртасидаги масофа бир камон ўқи етгулик эрди». Абдуллоҳ йўл ёқасига яқинроқ энг узун дарахтнинг тагида намоз ўқир эрдилар. Абдуллоҳ бундай дегандилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадина томондан келаётганларида Марризахрон деган жойга яқинроқ жойлашган бир пастликда дам олардилар. Маккадан келаётганларида эса йўлнинг чап томонида жойлашган Сафравот деган жой орқали яна ўша пастликка тушар эрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб тушадирган жойлари бирлан йўл ўртасидаги масофа тош отганда етгулик эди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зу Туван деган жойда тонг отгунча қолар эрдилар. Маккадан келаётганларида эса у ерда бомдод вақтигача қолиб, бомдод намозини ўқиб кетар эрдилар».

НАМОЗ ҲҚИЛАДИГАН ЖОЙНИНГ ҚИБЛА ТОМОНИНИ ТҲСИБ ҚҲЙИШ ҲАҚИДАГИ БОБЛАР

90- боб. Имом олдидаги тҲсиқ орқадаги намозхон-
ларга Ҳам кифоя қиладир

АбдуллоҲ ибн Аббос ривоят қиладилар: «РасулуллоҲ саллаллоҲу алайҲи ва саллам Минода (қурбонлик қиладиган жойда) одамлар бирлан намоз Ҳқиётган эдилар. Мен балоғат ёшига ётай деб қолгандим. Жаноб РасулуллоҲ олдиларига тҲсиқ қҲймай намоз Ҳқиётган эдилар. Тасоди-фан мен бир урғочи эшак миниб келиб қолдим, бир неча намозхонларнинг олдидан Ҳтдим-да, эшакдан тушиб, уни Ҳтлагани Ҳайдаб юбордим, кейин Ҳзим намозхонлар сафига келиб турдим. Ҳшанда менга Ҳеч ким танбеҲ бермади».

Ибн Умар қҲйидаги Ҳадисни айтдилар: «РасулуллоҲ саллаллоҲу алайҲи ва саллам Ҳайит намози Ҳқигани чиқсалар, ғуломларига учи найза Ҳассаларини олиб келмоқ-ни буюрар эдилар. Кейин, Ҳссани рҲпараларига санчиб қҲйиб, Ҳшанга қараб намоз Ҳқир эдилар. Одамлар эрса у кишининг орқаларида (тҲсиқ қҲймай) намоз Ҳқишарди. РасулуллоҲ саллаллоҲу алайҲи ва саллам сафарга чиққан-ларида Ҳам шундай қилар эдилар. Ҳша сабабдан амирлар Ҳам намозгоҲга чиққанларида Ҳзлари бирлан Ҳасса оладир-ган бўлишди».

Авн ибн Абу ЖуҲайфа қҲйидаги Ҳадисни отамдан эшитгандим, дейдилар: «РасулуллоҲ саллаллоҲу алайҲи ва саллам БатҲо деган жойда рҲпараларига учи найза Ҳассала-рини санчиб қҲйиб, биз бирлан намоз Ҳқидилар. Пешинни 2 рақъат, асрни, 2 рақъат Ҳқидилар. Олдиларидан бир аёл ва эшак Ҳтиб кетса Ҳам, парво қилмадилар».

91- боб. Намозхон бирлан тҲсиқ оралиғи қанча
бҲлмоқлиги баёнида

СаҲл ибн Саъд нақл қиладилар: /«РасулуллоҲ саллалло-Ҳу алайҲи ва салламнинг намоз Ҳқиётган жойлари бирлан девор орасида бир қҲй Ҳтгудек масофа бор эрди».

Салама ибн Абу Каъб дедилар: «Минбар бирлан масжид девори оралиғи қҲй Ҳтгудек эрди».

92- боб. РҲпарасига санчиб қҲйилган найзага қа-
раб намоз Ҳқимоқ

АбдуллоҲ ибн Умар ривоят қиладилар: «РасулуллоҲ саллаллоҲу алайҲи ва салламнинг рҲпараларига найза санчиб қҲйишар эрди, Ҳшанга қараб намоз Ҳқир эдилар».

93-боб. Учи найза ҳассага қараб намоз ўқимок

Ави ибн Абу Жуҳайфа қуйидагини отам айтиб бергандилар, дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кун қизиган пайтда бизнинг олдимизга чиқдилар, таҳорат олдилар, сўнг биз бирлан пешин ва асрни ўқидилар. Рўпараларига учи найза ҳассалари санчиб қўйилган бўлиб, аёллар ва эшаклар унинг нариги томонидан ўтаверарди».

Ато ибн Абу Маймуна қуйидагини Анас ибн Моликдан эшитдим, дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар ҳожатга чиқсалар, мен ва бир хизматкор бола найза ёки ҳасса ёхуд учи найза ҳасса (намозда рўпарага санчиб қўймоқ учун) ҳамда сув олиб, орқаларидан эргашар эрдик. Ҳожатларидан бўшаганларида идишдаги сувни берар эрдик».

94-боб. Маккаи Мукаррама ва бошқа жойларда намозхон олдига сутра (тўсиқ) қўйиш

Абу Жуҳайфа нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, туш пайтида йўлга чиқиб, Батҳо деган жойда рўпараларига учи найза ҳассани сутра (тўсиқ) қилиб санчиб қўйдилар-да, пешин ва асрни икки ракъатдан (суннат ва фарзини) ўқидилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳорат олганларида тушган сувни одамлар олиб, баданларига сурта бошладилар».

95-боб. Устунга қараб намоз ўқимок

«Масжиддаги устунлар, уларга суяниб гаплашиб ўтирган бекорчилардан кўра, намозхонларга керак!» — деганлар Ҳазрат Умар. Ҳазрат Умар икки устун оралиғида намоз ўқиётган бир кишини кўриб: «Устунга яқинроқ бориб намоз ўқиғил!» — дедилар.

Язид ибн Абу Убайд дедилар: «Салама ибн ал-Акваъ бирлан бирга (масжидга) келган эрдим, (Абу Муслим) Усмон Мўсҳафи ёнидаги устун олдида намоз ўқиётган эркан. Мен: «Эй, Або Муслим, сиз доим шу устун рўпарасида намоз ўқимоқни яхши кўрасиз-а?» — дедим. «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг доим шу устун рўпарасида намоз ўқиганларини кўрганман», — дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларининг киборлари мағриб томондаги устунлар тагидан жой олмоққа шошилаётганларини кўрдим». Шуъба разияллоҳу анҳу ушбу ҳадисга «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (масжидга) чиққунлари-ча», деб қўшиб қўйдилар».

**96-боб. Жамоатсиз, ёлғиз ўзи устунлар орасида
намоз ўқимок**

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбатуллоҳга кирдилар, Усома ибн Зайд, Усмон ибн Талҳа ва Билол ҳам бирга эрдилар. У ерда бир оз бўлгач, қайтиб чиқдилар. Мен биринчи бўлиб ичкарига кирдим-да, «Қаерда намоз ўқидилар?» — деб Билолдан сўрадим. «Олдиндаги икки устун оралиғида», — деб айтди».

Абдуллоҳ ибн Умар қуйидаги ҳадисни айтиб бердилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбатуллоҳга кирдилар. Усома ибн Зайд, Билол ва Усмон ибн Талҳа ҳам бирга эрдилар. Эшикларни ёпиб олишди. Қайтиб чиқишгач, «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам не қилдилар?» — деб Билолдан сўрадим. «Бир устунни ўнг томонларида, иккинчи устунни чап томонларида, учинчи устунни эса орқаларида қолдириб (ўша пайтда Каъбатуллоҳда 6 та устун бўлганди) намоз ўқидилар», — деди. «Нофиъ менга: «Икки устун ўнг томонларида бўлганди, деб айтди», — дейдилар Исмоил разияллоҳу аяҳу.

97- боб.

Нофиъ разияллоҳу аяҳу дедилар: «Абдуллоҳ ибн Умар Каъбага кирсалар, эшикни орқада қолдириб, рўпарадаги деворга 3 газ қолгунча яқин борар эрдилар. Билол «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз ўқиган жойлари» деб кўрсатган жойда намоз ўқир эрдилар. Ибн Умар: «Каъбанинг ичига киргач, истаган томонга қараб намоз ўқиса бўлаверади», — деганлар».

**98- боб. Чўктириб қўйилган туя ҳамда дарахт
ва эгарга қараб намоз ўқимок**

Ибн Умар разияллоҳу аяҳу қуйидаги ҳадисни айтиб берганлар: «Бир куни Убайдуллоҳ менга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам туяларини ўзларига нисбатан кўндаланг чўктириб қўйиб, унга қараб намоз ўқир эрдилар», — деди. «Агар туялари ўрнидан туриб кетса, не қилур эрдилар», — дедим. Эгарини рўпараларига кўндалангига қўйиб олиб, намоз ўқийверардилар», — деди».

Ибн Умарнинг ўзлари ҳам шундай қилар эканлар.

99- боб. Чорпояга қараб намоз ўқимок

Оиша онамизга кимдир: «Намозхоннинг олдидан ит, ишак ёким аёл ўтса, намози бузилғайдир» — деганда, «Ҳали

бизни ит ёким эшакка тенг қилдиларингми?» — дедилар. «Мен чорпояда ётардим,— дейдилар Оиша онамиз,—Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам чорпоянинг қоқ ўртасига қараб намоз ўқир эрдилар. Мен у кишининг қибла томонларига тўғри келиб қолганимдан хижолат тортиб, оёғимни кўрпа ичига йиғиштириб олардим».

100- боб. Намоз ўқувчи одам олдидан ўтаётган одамни орқасига қайтаради

Ибн Умар ташаххудда (Калимаи шаҳодат айтмоқда) ўтирганларида ҳам, Каъбатуллоҳда ҳам олдиларидан ўтаётган кишини қайтардилар. «Агар қайтмаса, қўлинг бирлан итариб қайтаргил!» — дедилар.

Абу Солиҳ ривоят қиладилар: «Жумъа куни мен Абу Саъиднинг рўпарасига сутра (тўсиқ) қўйиб олиб намоз ўқиётганини кўрдим (бошқа бир ҳадисда, бу воқеани Жаноб Расулulloҳ айтиб бергандилар, дейилади). Абу Муъит қабиласига мансуб бир бола унинг олдидан ўтмоқчи бўлди. Абу Саъид болани кўкрагидан итариб қайтарди. Бола бошқа ўтадиган жой топмасдан унинг олдидан ўтгани яна қайтиб келди. Абу Саъид болани қаттиқроқ итарди. Боланинг жаҳли чиқиб Абу Саъидни ҳақорат қилди-да, Марвон ҳузурига шикоят қилгани кириб кетди. Абу Саъид ҳам унинг кетидан кирди. Марвон: «Эй, Абу Саъид, жиянингиз (бу бола) бирлан сизнинг орангизда не ўтди?» — деди. Абу Саъид: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг «Агар бирортангиз сутрага (тўсиққа) қараб намоз ўқиётганингизда бирор киши сутра бирлан сизнинг орангиздан ўтмоқчи бўлғайдир, уни қайтарингиз, агар унамағайдир, уриб қайтарингиз, чунким у шайтондир!» — деганларини эшитганман»,— деди».

101- боб. Намоз ўқиётган одамнинг олдидан ўтувчи кишининг гуноҳи

Абдуллоҳ ибн Юсуф қуйидаги ҳадисни айтиб бердилар: «Зайд ибн Холид Умар ибн Убайдуллоҳнинг қули Абунназрни «Намоз ўқувчилар олдидан ўтувчилар тўғрисида Абу Жухайм Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламдан нималар эшитган эркан, билиб келгил!» — деб юборди. «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Намоз ўқиётган одам олдидан ўтғувчилар нечук гуноҳ қилаётганларини билганларида эрди, намозхоннинг олдидан кесиб ўтмай, яхшиси қирқ (кун, ой, йил?) тўхтаб, кутиб турган бўлур эрдилар» дегандилар» — дебди Абу Жухайм.

Абунназар: «Ўшанда, қирқ кун, деб эдиларми, қирқ ой ёким қирқ йил, деб эдиларми, эсимда йўқ»,— дейдир».

102- боб. Намоз ўқиётган кишининг рўпарасига келиб турмоқ

Усмон Зуннурайн намоз ўқиётган кишининг рўпарасига келиб турмоқни макруҳ ҳисобладилар. Дарҳақиқат, бу намозхоннинг кўнглини бузса ёким фикрини бўлса, макруҳдир, ammo аксинча бўлса, зарари йўқдир.

Зайд ибн Собит: «Мен бунга парво қилмайдирман, намоз ўқиётган эркак кишининг рўпарасига эркак кишининг келиб турмоғи, намозни бузмайдир» — дейдилар.

Оиша онамиз ҳақларида ривоят қиладилар: «Оиша онамизнинг ҳузурларида намозни бузадирган нарсалар ҳақида суҳбат борарди. Саҳобалар: «Намозни намозхоннинг олдидан ит, эшак ва аёлнинг ўтмоғи бузғайдир» — дейишди. Оиша онамиз: «Бизни итга тенглаштирдингизми?! Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, мен қибла томонда ўриндикда ёнбошлаб ётганимда келиб, намоз ўқий бошлар эрдилар. У кишининг қибла тарафларида узала тушиб ётмоқни ўзимга эп кўрмай, секингина ўрнимдан суғурилиб чиқиб кетар эрдим», — дедилар».

103- боб. Ухлаётган одамнинг орқа томонида намоз ўқимоқ

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқир эрдилар, мен у кишининг ўринларида қиблага кўндаланг ҳолда ётардим. Витр ўқимоқчи бўлганларида мени уйғотар эрдилар. У киши бирлан витр ўқир эрдим».

104- боб. Аёлнинг орқа тарафида нафл намози ўқимоқ

Оиша онамиз бундай деган эдилар: «Оёғимни узатиб ётган эрдим, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб оёқ томонимда намоз ўқий бошладилар. У киши сажда қилаётганларида мени туртиб қўярдилар, мен оёғимни йиғиштириб олардим, қиёмга турсалар, узатиб юборардим. Ўша пайтларда уларда чироқ бўлмас эрди».

105- боб. Намозхон олдидан ҳар қандай нарса ўтса ҳам, намоз бузилмайдир, дейдиганларнинг далили

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Оллоҳга қасам ичиб йитурманким, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиётганларида ўрин-тўшакда у кишининг қибла

томонларида ёнбошлаб ётган эрдим. Ўрнимдан туриб кетай десам, у кишига қибла бўлиб қолиб, озор бериб қўйгайман. Шунда секингина ўрнимдан суғурилиб чиқдим-да, оёқлари ёнидан ўтиб кетдим».

Яъқуб ибн Иброҳимдан акасининг ўғли Ибн Шихоб намозни бузадирган нарсалар тўғрисида сўрабдир. Шунда Яъқуб ибн Иброҳим: «Намозни ҳеч нарса бузмайдир», — деб жавоб берибдир.

Оиша онамиз бундай деганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси туриб намоз ўқир эрдилар, мен эсам у кишининг қибла томонларида ўрин-тўшакда узала тушиб ётар эрдим».

106- боб. Намозхон намоз ўқиётиб елкасига қизчасини миндириб олса...

Абу Қатода нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизлари Зайнабнинг қизчасини (набираларини) бўйинларига миндириб олиб намоз ўқир эрдилар. Сажда қилсалар, тушириб қўяр эрдилар, қиёмга турсалар, кўтариб олар эрдилар» (бу — шофиъий, ҳанафий ва ҳанбалий мазҳабларида фарзда ҳам, нафлда ҳам жоиз, аммо моликий мазҳабида фақат нафл намоздагина мумкин ҳисобланадир).

107- боб. Киши ҳайз кўрган аёл ётган кўрпага қараб намоз ўқиса, кароҳияти борми?

Маймуна онамиз ривоят қиладилар: «Меънинг ўрин-тўшагим Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз ўқийдирган жойлари рўпарасида эрди. Эҳтимол, мен ўрнимда ётганимда кийимлари менга тегиб кетгандир».

Яна Маймуна онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқир эрдилар, мен эрсам ҳайз кўрган ҳолимда ёнгиналарида ухлаб ётар эрдим. Саждага борсалар, кийимлари менга тегар эрди».

108- боб. Киши саждага бош қўяётиб: «Менга ҳалал беряпсан, сал йиғиштириниброқ ётгил!» — деб хотинини туртиб қўйиши мумкинми?

Умар ибн Али нақл қиладилар: «Оиша онамиз «Намозхоннинг олдидан ит, эшак ва хотин киши ўтса, намоз бузилгайдир, деган кишиларга қарата: «Жуда ҳам ёмон ўхшатиш қилдингиз, бизни ит ва эшакқа тенг қилдингиз! Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиётган-

ларида у кишининг қибла томонларида ёнбошлаб ётганим эсимда. Сажда қилмоқчи бўлсалар, оёғимга туртиб қўяр эрдилар, мен оёғимни йиғиб олар эрдим», — дедилар».

109- боб. Аёл кишининг намозхон устидаги бирор озор бериб турган нарсани олиб ташлаши

Абдуллоҳ ибн Масъуд дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбатуллоҳ ёнида намоз ўқиётган эрдилар. Қурайш мушрикларидан бир тудаси ўзларининг ҳар доим йиғилишадиган жойларида гаплашиб ўтиришарди. Ногаҳон, улардан бири: «Манавининг ибодатни кўз-кўз қилмоғини кўрингиз! Қайси бирингиз фалончиларнинг кушхонасидан ичак-чавоқ олиб келиб, у саждага борганда, икки курагининг ўртасига ташлай олурсиз?» — деди. Шунда уларнинг энг бадбахти туриб ичак-чавоқ олиб келгани кетди. Олиб келгач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сажда қилмоқларини пойлаб туриб, икки кураклари ўртасига ташлади. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саждада туриб қолдилар. Мушриклар бир-бирларига қараб қотиб-қотиб кулишди. Бир киши буни пайғамбаримизнинг қизлари Фотимага бориб айтди. Қизалоқлари югуриб келганда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саждада турар эрдилар. Фотима ичак-чавоқларни у кишининг елкаларидан олиб ташлади-да, мушрикларни қаргади. Ғ сулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозни тугатганларидан сўнг: «Илоҳи, Қурайшни ҳалокатга учратғил!» — деб уч марта дуои бад қилдилар. Кейин (бир оз ўйлаб тургач): «Илоҳи, Амр ибн Ҳишомни, Уқба ибн Рабиъани, Шайба ибн Рабиъани, Валид ибн Утбани, Умайя ибн Халафни, Уқба ибн Абу Муъитни, Аммора ибн Валидни ҳалок қилғил», — деб номма-ном айтдилар. Оллоҳга қасам ичиб айтурменки, уларнинг ҳаммасини Бадр жангида ўлиб ётганини кўрдим, уларни судраб олиб бориб сувсиз қудуққа ташладилар», «Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қудуққа ташланганларни охиратда лаънатлагайсан!» деб Оллоҳга илтижо қилдилар», — дейдилар Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

НАМОЗ ВАҚТЛАРИ ҲАҚИДА КИТОБ

Оллоҳ таоло бу хусусда: «Намоз вақтлари мўъмин бандаларга Китобда белгилаб берилмишдир», — дейди.

Абдуллоҳ ибн Муслима ривоят қиладилар: «Бир куни Умар ибн Абдулазиз намозни кечиктириб ўқиди (аср намози бўлса керак). Шунда унинг ҳузурига Урва ибн Зубайр кириб: «Бир куни Муғира ибн Шуъба Ироқдалик кезида намозни кечиктириб ўқиганида Абу Масъуд ал-Ансорий: «Бу нёсидир, эй Муғира! Мен сенга Жаброил алайҳиссалом осмондан тушиб, намоз ўқидилар, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам намоз ўқидилар; Жаброил алайҳиссалом яна намоз ўқидилар, Жаноб Расулуллоҳ ҳам намоз ўқидилар; Жаброил алайҳиссалом яна намоз ўқидилар, Жаноб Расулуллоҳ ҳам намоз ўқидилар; Жаброил алайҳиссалом яна намоз ўқидилар, Жаноб Расулуллоҳ ҳам намоз ўқидилар. Кейин: «Менга шундоқ қилмоқ (яъни, беш вақт намоз ўқимоқ) амр қилинмишдир»,— дедилар, деб ўргатмаганмидим?! » — деди. Умар ибн Абдулазиз Урвага: «Нени назарда тутиб сўзлаётганингизни билурмен, Жаброил алайҳиссалом Жаноб Расулуллоҳга намоз, вақтларини белгилаб бергандирлар»,— деди. Урва: «Башийр ибн Абу Масъуд ҳам отаси Абу Масъуд хусусида шундоқ деб ҳикоя қилиб берган эрди. Оиша онамиз: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам асрни ҳужраларига Қуёш тушмасдан илғари ўқиб олар эрдилар» — деганлар»,— деди».

1- боб. Оллоҳ таолонинг «(Оллоҳга) тавба қилиб, ундан қўрқингиз ва намоз ўқингиз, мушрик бўлиб кетмангиз!» — деган каломи шарифи хусусида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига Абд ул-Қайс қабиласидан вакиллар келиб, «Анави Рабийъа қавми бизга халал бермоқда, ҳузурингизга ҳажж ойдан бошқа вақт келмакка имконимиз йўқдир. Бизга бирор нарса буюрсангиз, биз уни сиздан ўрганиб, уйимиздагиларга бориб ўргатсак!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Сизларга тўрт нарсани буюриб, тўрт нарсани манъ қилғаймен: Оллоҳга иймон келтирмоқ (яъни, Ло илоҳа илла-л-лоҳу, демоқ), менинг Оллоҳнинг Расули эканлигимни тан олмоқ, намоз ўқимоқ ва ўлжангизнинг бешдан берини закот қилмоқни буюрғаймен ҳамда дуббоъ, ҳантам, муқаййар ва нақийрни манъ қилғайдирмен»,— дедилар».

2- боб. Намоз ўқимоққа байъат қилмоқ хусусида

Жарир ибн Абдуллоҳ: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга намоз ўқимоқ, закот бермоқ ва (бу

ҳақда) ҳар бир мусулмонга насихат қилмоққа байъат қилдим»,— дейдилар.

3- боб. Намознинг (гуноҳлар учун) каффорат эканлиги ҳақида

Шақиқ разияллоҳу анҳу Ҳузайфа разияллоҳу анҳудан нақл қиладилар: «Умар разияллоҳу анҳунинг ҳузурларида ўтирган эрдик. «Қайси бирингиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг фитна тўғрисида айтган сўзларини эслаб қолгандирсиз?» — дедилар. «Мен, қандоқ айтган бўлсалар, шундоқлиғича эслаб қолгандирман»,— дедим. «Қани, айтгилчи!» — дедилар. Мен: «Одамнинг ўз аёли, мол-дунёси, болалари ва қўшнисидан содир бўладирган фитналарга намоз, рўза, садақа ҳамда амр ва таъқиққа риоя қилмоқ каффорат эрур»,— дедим. У киши: «Йўқ, мен буни эрмас, балким, денгиз тўлқинлари янглиғ босиб келадирган фитнани назарда тутган эрдим»,— дедилар. «Ё Амир ал-мўъминин, сиз бундан қўрқмасангиз ҳам бўлур, чунким сиз бирлан ўша фитна ўртасинда бир ёпиқ эшик ғов бўлиб турибдир»,— дедим. Ҳазрат Умар: «Ўшал эшик синдирил-ғаймидир ёким очилғаймидир?» — дедилар. «Синдирилғайдир»,— дедим. Ҳазрат Умар: «Демак, кейин мутлақо ёпилмас эркан»,— дедилар. Биз: «Ҳазрат Умар қайси эшик назарда тутилганини англадиларми?» — деб Ҳузайфадан сўрадик. Ул киши: «Ҳа, эртаги кундан олдин тун бўлмоғини билганларидек яхши билғайдирлар, мен ул кишига Жаноб Расулуллоҳнинг ҳадисларини тўла-тўқис (беҳато) айтиб бергандирман» — дедилар. Кейин, биз Ҳузайфадан бошқа сўрамакка ботинмай, Масруққа: «Сен сўрағил-чи!» — дедик. Масруқ сўраган эрди, ул киши: «Ўшал эшик Ҳазрат Умарнинг ўзларидир»,— дедилар».

Ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши бир хотиндан қибланинг қайси томонда эрканлигини суриштириб турган эрди, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб, унга қиблани кўрсатиб қўйдилар. Шунда Оллоҳ таоло: «Эртадан кечгача ва туннинг бир қисмида намоз ўқиғил, дарҳақиқат яхшилиғ ёмонлиғни махв этгусидир!» — деган ояти каримасини нозил қилди. Бояги киши: «Ё Расулаллоҳ, бу менга тааллуқлимидир?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ «Барча умматларимга тааллуқлидир»,— дедилар».

4- боб. Намознинг фазилати унинг ўз вақтида эканлигидадир

Абу Умар ва Шайбоний разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу Набий саллалло-

ху алайҳи ва салламдан: «Бандаларнинг қайси амали Оллоҳ таолога хуш келгайдир?» — деб сўради. Жаноб Расулуллоҳ: «Ўз вақтида ўқилган намоз», — дедилар. Абдуллоҳ: «Ундан кейин-чи?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ота-онага итоатли бўлмоқлиғ», — дедилар. «Яна қайси?» — деди Абдуллоҳ. «Оллоҳ йўлида жиҳод қилмоқлиғ», — дедилар Жаноб Расулуллоҳ. «Буларни менга Жаноб Расулуллоҳ айтганлар, агар унга заррача қўшиб-чатиган бўлсам, худо урсин!» — деганди Абдуллоҳ».

5- боб. Беш вақт намоз гуноҳларга каффоратдир

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга: «Бирортангиз уйингизнинг олдидан оқиб ўтадирган дарёда (ёким сойда) ҳар куни беш маҳал ювинсангиз, баданимда кир қолмиш, деб айтурмисиз?» — дедилар. Одамлар: «Сира ҳам кир қолмагайдир», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Беш вақт намоз ҳам шунга ўхшаш бўлиб, Оллоҳ таоло улар туфайли гуноҳларни кечиргайдир», — деб айтдилар».

6- боб. Намоз вақтини бой бермоқ ҳақида

Ғайлон разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Анас разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларидагидан кўра яхшироқ нарсани билмасман, ул намоз деб аталгайдир», — дедилар. Кейин: «Намозни бой бермоқ бирлан ундан тегадирган савобни ҳам бой бериб қўймадингизми!?» — деб қўшиб қўйдилар».

Зухрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дамашқда Анас ибн Моликнинг ҳузурларига кирсам, йиғлаб ўтирган эрканлар. «Нечун йиғлайдирсиз?» — дедим. Ул киши: «Ўзим билган нарсалар ичинда намоздан кўра яхшироқ нарсани билмасман, бул намоз эрса, бой берилмишдир», — деб айтдилар».

7- боб. Намозхон рабби — Оллоҳ таолога муножот қилгайдир

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки намоз ўқигайдир, раббига муножот этгайдир (яъни, Оллоҳ бирлан суҳбат қилгайдир), шу боисдан ўнг томонига тупурмасин, аммо чап оёғи остига тупурса бўлур», — деб айтдилар».

Қатода разияллоҳу анҳу: «Намозхон рўпарасига ёким олд томонига тупурмайди, аммо чап томонига ёким икки оёғи остига тупурса бўлур», — дейдилар.

Шуъба разияллоҳу анҳу: «Намозхон олд томонига ҳам, ўнг томонига ҳам тупурмайдир, аммо чап томонига ёким оёғи остига тупурса бўлур»,— дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қоматингизни текис тутиб сажда қилингиз, билакларингизни ит янглиғ (ерга) ташлаб олмангиз, агар тупурмак лозим эрса, рўпарангизга ҳам, ўнг томонингизга ҳам тупурмангиз, чунким сиз раббингизга муножот қилурсиз (яъни, қалбингиз тили ила раббингиз бирлан суҳбатлашурсиз)»,— деб айтдилар».

8- боб. Жазирама кунларда салқин тушмоғини кутиб пешин ўқимоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кун қаттиқ исиб кетса, намозни салқин тушганда ўқингиз, жазирама иссиқ жаҳаннам нафаси янглиғдир»,— дедилар».

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муаззинлари пешинга азон айтди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Салқинлатғил, салқинлатғил (ёким салқин тушмоғини кутғил, салқин тушмоғини кутғил)! Жазирама иссиқ жаҳаннам нафаси янглиғдир. Кун қаттиқ исиб кетса, тепаликлар ёнида соя пайдо бўлганини кўрмагунамизча, намоз ўқимай турингиз!» — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кун қаттиқ исиб кетса, пешинни салқин тушганда ўқингиз, жазирама иссиқ жаҳаннам нафаси янглиғдир! Ўт (олов) раббига шикоят қилиб: «Ё раббий, ўзимни-ўзим еб қўйдим (бир-биримни еб қўйдим)»,— дер. Демак, ўтнинг ўзи иккитадир, бири — қишда, иккинчиси — ёзда, бўлғайдир. Ҳаддан зиёд исиб кетганингизда ёздагисини, ҳаддан зиёд совуқ қотганингизда эрса, қишдагисини ҳис қилғайдирсиз»,— дедилар».

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кун қаттиқ исиб кетса, пешинни салқин тушганда ўқингиз, жазирама иссиқ жаҳаннам нафаси янглиғдир!» — дедилар».

9- боб. Сафар чоғида пешинни салқин тушганда ўқимоқ ҳақида

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда эрдик. Муаззин пешинга азон айтмоқчи бўлди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Салқин тушмоғини кутғил!» — дедилар».

Кейин, яна айтмоқчи бўлувди: «Тепаликлар ёнида соя пайдо бўлганини кўрмагунимизча, кутиб турғил!» — дедилар-да, «Жазирама иссиқ жаҳаннам нафаси янглиғдир, агар кун қаттиқ исиб кетса, намозни салқин тушганда ўқингиз!» — деб қўшиб қўйдилар».

10- боб. Кун оққанда пешин ўқимоқ ҳақида

Жобир разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам кун қаттиқ қизиган пайтда намоз ўқир эрдилар», — дейдилар.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кун оққанда чиқиб, пешин ўқидилар. Сўнг минбарга чиқиб, қиёмат ҳақида ва ўшал куни бўладирган буюк ишлар тўғрисида эслаб, сўзладилар. Кейин: «Кимки бирор нарса тўғрисида сўрамоқчи эрса, сўрасин, кўзим очиклиғида илгари мен сизларга айтиб бермаганим нарсалар хусусинда сўраб қолингиз!» — дедилар. Шунда одамлар йиғидан ўзларини тия олмадилар, Жаноб Расулуллоҳ бўлсалар, нуқул: «Сўраб қолингиз!» — дер эдилар.

Иттифоқо, Абдуллоҳ ибн Ҳузофа ас-Саҳмий ўрнидан туриб: «Менинг отам кимдир?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Отанг Ҳузофадир», — дедилар, кейин: «Яна сўрангиз!» — деб такрорлайвердилар. Шунда Умар тиз чўкиб туриб: «Биз Оллоҳни раббимиз деб, исломни динимиз деб, Муҳаммадни пайғамбаримиз деб тан олдик», — деди-да, жим қолди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳозиргина менга мана шул девор томонда жаннат бирлан дўзах кўрсатилди, мен бунчалик яхшилиғ ва ёмонлиғни кўрмаган эрдим», — дедилар».

Абу Барза разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдодни ҳар биримиз ёнимиздаги намозхонни танийдирган даражада ҳаво ёришганда ўқир эрдилар ва олтмиштадан юзтагача оят тиловат қилур эрдилар. Пешинни кун оққанда, асрни эрса, бирортанимиз шаҳарнинг энг чеккасига бориб қайтганимизда ҳам куннинг тафти ҳали ўлмаган пайтда ўқир эрдилар».

Шуъба разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Барза шом ҳақида не деганин билмасман, ёдимдан чиқибдир, лекин у: «Жаноб Расулуллоҳ хуфтонни туннинг учдан бир қисмини ўтказиб ўқийверар эрдилар», — деганди, кейин яна: «Тун ярим бўлганда», — деб қўшиб ҳам қўйганди».

Анас ибн Молик: «Жазирама иссиқ кунлари Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга иқтидо қилиб пешин ўқисак, пешонамиз ер тафтидан куйиб қолмоғидан кўрқиб, кийимимизга сажда қилур эрдик», — дейдилар.

11- боб. Аср вақти тўғрисида

Абу Усома разияллоҳу анҳу Ҳишомдан нақл қилиб: «Жаноб Расулуллоҳ аср ўқиганларида Оиша онамизнинг ҳужраларидан қуёш ҳали чиқиб кетмаган эрди»,— дейдилар.

Оиша онамиз: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам асрни қуёш ҳали ҳужрамдан чиқиб кетмай туриб, ўқир эрдилар»,— дедилар.

Оиша онамиз: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қуёш ҳали ҳужрамдан чиқиб кетмай туриб ва ҳужрамга соя тушмай туриб, аср ўқидилар»,— дедилар.

Оиша онамиз: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қуёш ҳали ҳужрамга тушиб турганда, ҳужрамда соядан асар ҳам йўқ пайтда аср ўқир эрдилар»,— дедилар.

Сайёб ибн Салома ривоят қиладилар: «Мен ва отам Абу Барзанинг ҳўзурларига кирдик. Отам у кишидан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам беш вақт намозни қандоқ ўқир эрдилар?» — деб сўрадилар. Ул киши: «Сизлар увло деб атайдирган пешинни кун оққан пайтда, асрни эрса бирортамиз шаҳарнинг энг чеккасига бориб қайтганимизда ҳам куннинг тафти ҳали ўлмаган пайтда ўқир эрдилар (шом ҳақида айтган гапларини эсимдан чиқариб қўйибдирман), сизлар атама деб атайдирган хуфтонни эрса кечиктириб ўқимоқни афзал кўрар эрдилар ҳамда хуфтондан олдин ухламакни ва ундан кейин сўзлашиб ўлтирмакни ёмон кўрар эрдилар. Бомдодни киши ёнида ўтирган намозхонни танийдирган даражада ҳаво ёришганда ўқиб бўлар эрдилар ва олтмиштадан юзтагача оят тиловат қилур эрдилар»,— дедилар».

Анас ибн Молик: «Биз аср ўқиётган эрдик, кейин бир киши Баний Амр ибн Авф қавми олдига бориб қараса, улар ҳам аср ўқишаётган эркан»,— дедилар.

Саҳл ибн Ҳунайф разияллоҳу анҳу Абу Умомадан нақл қиладилар: «Биз Умар ибн Абдулазиз бирлан бирга пешин ўқидик, сўнг чиқиб, Анас ибн Моликнинг ҳўзурларига кирдик. Ул киши аср ўқиётган эрканлар. Мен: «Эй амаки, ҳозир сиз қай намозни ўқидингиз? — дедим. Ул киши: «Аср ўқидим, Жаноб Расулуллоҳ биз бирлан шундоқ намоз ўқир эрдилар»,— деб жавоб қилдилар».

12- боб. (Яна) аср вақти ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қуёш баланддалигида, ҳали унинг тафти сўнмаган пайтда аср ўқир эрдилар. Кейин, йўловчи (шаҳарнинг) энг чеккасига бориб, қайтса ҳам ҳануз қуёш

баландда турган бўлур эрди. Шаҳарнинг айрим чекка жойлари бирлан масжид оралиғи тўрт мил ёким шунга яқин келур эрди»,— дедилар.

Ибн Шихоб разияллоҳу анҳу Анас ибн Моликдан нақл қилиб: «Биз аср ўқир эрдик. Кейин, бирортамиз Масжид ул-Қабобга бориб қайтганимизда ҳам Қуёш ҳануз баландда турган бўлар эрди»,— дейдилар.

13- боб. Асрни қазо қилиб қўйган кишининг гуноҳи ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Асрни қазо қилиб қўйган одам бола-чақасию, мол-дунёсидан ажраган киши янглиғдир»,— деб айтганлар».

Абу Абдуллоҳ: «Асрни қазо қилиб қўйсангиз, бирор кишингиз ўлдирилган ёким мол-дунёингиз ўғирланган янглиғ катта йўқотиш қилғайдирсиз»,— дейдилар.

14- боб. Кимки аср ўқимаса...

Абу Мулайх разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бурайда бирлан бирга Зу-Ғайм куни ғазотда бўлдик, ўшанда ул киши: «Асрни эртaroқ ўқингиз, Жанoб Расулulloҳ: «Аср ўқимаган киши бирор иши барбод бўлган киши янглиғдир, деб айтганлар»,— дедилар».

15- боб. Аср намозининг фазилати ҳақида

Жарир разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга эрдик. Тунда Ойга (яъни, тўлин Ойга) қараб: «Кейинчалик, сизлар мана шул Ойни кўриб турганингиздек раббингизни кўргайдирсизлар, уни кўрурмен десангиз, бир-бирингизни ранжитмангиз! Агар кун чиқмоғи ва кун ботмоғидан олдинги намозларни шайтонга бой бермаслик қўлингиздан келгайдир, уларни доим ўқингиз!» — дедилар-да, «Қуёш чиқмоғидан бурун ҳам, Қуёш ботмоғидан бурун ҳам, раббингни мактаб тасбиҳ айтгил!» — деб кироат қилдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизларни малоикалар кечаю-кундуз кузатиб юргайдирлар. Бомдод ва асрда келиб тўпланишгайдир, сўнг сизлар бирлан бирга бўлган малоикалар Арши Аълога чиқадирлар, Оллоҳ таоло малоикалардан кўра яхшироқ билса ҳам: «Бандаларимни нечук ҳолатда ташлаб келдингиз?» — деб улардан сўрагайдир. Малоикалар: «Келаётганимизда ҳам, борганимизда ҳам намоз ўқиётган эрдилар»,— деб айтгайдирлар».

16-боб. Кун ботишидан олдин аср ўқиётган киши қолган бир рақъатини ўқиб улгурмаслигини фаҳмлаб қолса, намозини ўқиб тугатади

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қуёш ботмоғидан олдин аср намозининг бир саждасини ўқиб улгурмаслигини фаҳмлаб қолган одам намозини ниҳоясига етказгайдир. Қуёш чиқмоғидан олдин бомдод намозининг бир саждасини ўқиб улгурмаслигига ақли етган одам ҳам намозини тугаллагайдир»,— деб айтдилар».

17-боб. Шом намози ўқиладиган вақт ҳақида

Ато разияллоҳу анҳу: «Касал одам шом бирлан хуфтонни қўшиб ўқийди»,— дейдилар.

Рофиъ ибн Ҳадийж: «Биз Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга шомни ўтирган еримиздан ёй отсак, ўқимиз теккан жойни кўра оладиган пайтда ўқир эрдик»,— дейдилар.

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешинни кун қизиган пайтда, асрни қуёш тиниқ пайтда, шомни қуёш ботганда ўқир эрдилар. Баъзида хуфтонни, намозхонларнинг тўпланганини кўрсалар, тезлаштирар эрдилар, уларнинг кечикаётганини кўрганларида эса, кечиктирар эрдилар. Бомдодни қоронғу пайтда ўқир эрдилар»,— дейдилар.

Салама разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга шомни кун юзига парда тортганда ўқир эрдик»,— дейдилар.

18-боб. Шомни хуфтон деб аташларини макруҳ қилган киши ҳақида

Абдуллоҳ ал-Мазиний ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бадавийларнинг шом деб аталмиш намозингизни бошқа ном бирлан атамоқларига йўл қўймангиз. Бадавийлар шомни хуфтон деб атамоқдалар»,— деб айтдилар».

19-боб. Ашоъ ва атама баёни ҳамда иккаласини «Бемалол ишлатса бўлгайдир» деган киши ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ашоъ (хуфтон) ва фажр (бомдод) намозлари мунофиқларга оғир келиб қолди. Шунда Жабоб Расулulloҳ: «Атама (хуфтон) ва фажр (бомдод) намозларида нечук савоб борлигини билишса эрди!» — дедилар.

Абу Абдуллоҳ: «Ашоъ (хуфтон) деб атайдирми, атама (хуфтон) деб атайдирми, кишининг ўз ихтиёридадир, масалан, Оллоҳ таоло: «Кимки ашоъдин (хуфтондин) кейин...» деб айтадир»,— дейдилар. Абу Мусо: «Биз Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан навбатма-навбат ашоъга имомлик қилур эрдик. Бу сафар ҳам бизнинг навбатимиз эрди, иттифоқо, у киши ашоъга имомлик қилгаймен, деб салла ўраб чиқдилар»,— дейдилар. Ибн Аббос ва Оиша онамиз: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ашоъга салла ўраб чиқдилар»,— дейдилар. Баъзилар Оиша онамиздан нақл қилиб: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам атамага (хуфтонга) салла ўраб чиқдилар»,— дейишади. Жобир разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ашоъ ўқир эрдилар»,— дейдилар. Абу Барза: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ашоъни кечиктириб ўқир эрдилар»,— дейдилар. Анас: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ашоъни жуда кеч ўқидилар»,— дейдилар. Ибн Умар, Абу Айюб ва Ибн Аббос: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам шом ва ашоъ ўқидилар»,— дейишади.

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Тунлардан бирида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамлар атама деб атайдирган ашоъ (хуфтон) намозини биз бирлан бирга ўқидилар. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ бизга юзланиб: «Билиб қўйингиз, мана шул кечадан роппа-роса юз йил ўтгач, ер юзида ҳозир мавжуд бўлган одамлардан бирортаси ҳам қолмағайдир»,— дедилар».

20- боб. Намозхонлар вақтида йиғилганда ёким кеч қолганда хуфтон қачон ўқиладир?

Муҳаммад ибн Амр ривоят қиладилар: «Жобирдан Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг нечук намоз ўқимоқларини сўрадик, ул киши: «Жаноб Расулуллоҳ пешинни кун қаттиқ қизиган пайтда, асрни Қуёшнинг тафти ўлмаган пайтда, шомни Қуёш ботганда, хуфтонни эрса, масжидга одам кўп йиғилганда тездан ўқийверар эрдилар. Масжидга одам кам йиғилганда хуфтонни кечиктирар эрдилар. Бомдодни қоронғуда ўқир эрдилар — деди».

21- боб. Хуфтоннинг фазилати

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Тунлардан бирида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтонга имомлик қилмоқлари лозим эрди. Бу воқеа ислом тарқалмасидан олдин бўлган эрди. Ўшанда Жаноб Расулуллоҳ ҳадеганда масжидга чиқавермадилар, ҳатто Ҳазрат Умар:

«Хотинлар ва болалар ухлаб қолдилар»,— деб овоз қилдилар. Шундан кейин Жаноб Расулуллоҳ масжидга йигилган намозхонларга қараб: «Бул намозни (хуфтонни) сизлардан бўлак ер юзида ҳеч ким ўқийдирмен, деб мунтазир бўлиб ўтиргани йўқдир»,— дедилар».

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Мен ва мен бирлан кемада бирга келган шерикларим Батҳон деган жойга келиб тушган эрдик, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрсалар Мадинада эрдилар. Ул киши ҳар кеча бизлардан биттамизга (навбатма-навбат) хуфтонга имомлик қилмакни тайинлар эрдилар. Мен ва менинг шерикларим ул киши бирлан келишиб олдик, ул киши баъзи бир юмушлари бўлганлиги сабабли туннинг ярмигача имомлик қилдилар. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ чиқиб биз бирлан намоз ўқидилар. Намозни ўқиб бўлгач, ўша ерда ҳозир бўлганларга қараб: «Оллоҳ таоло сизларга ато этган неъматдан ўзгаларни ҳам секингина хабардор қилингиз, шу соатда сизлардан бошқа ҳеч ким намоз ўқиётгани, йўқ!»— дедилар».

22-боб. Хуфтондан олдин ухламак макрухдир

Абу Барза разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтондан олдин ухламакни ва хуфтондан кейин сўзлашиб ўлтирмакни макруҳ дер эрдилар»,— дейдилар.

23-боб. Хуфтондан олдин чарчаб ухлаб қолган киши хусусида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтонга имомлик қилмаклари лозим эрди, (ухлаб қолиб) ҳадеганда чиқавермадилар. Шунда Ҳазрат Умар: «Хотинлару болалар ухлаб қолди»,— деб овоз қилиб у кишини чақирдилар. Жаноб Расулуллоҳ чиқиб: «Ер юзида сизлардан бошқа ҳеч ким хуфтон ўқийдирмен, деб мунтазир бўлиб ўлтиргани йўқдир»,— дедилар. Ўша вақтларда Мадинадан бошқа ҳеч қаерда намоз ўқилмас эрди. Хуфтонни шафақ йўқолгандан бошлаб, туннинг биринчи қисмининг учдан бири оралигида ўқишар эрди»..

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунлардан бирида хуфтон вақтида банд бўлиб қолиб, унга бир оз кечикдилар, ҳатто биз у кишини кутиб масжидда ухлаб қолдик, бир уйғониб, кейин яна ухлаб қолдик ва яна уйғондик, шундан кейингина Жаноб Расулуллоҳ бизнинг

олдимизга чиқдилар, сўнг бизга қараб: «Ер юзида ҳеч ким хуфтон ўқийдирмен, деб мунтазир бўлиб ўтиргани йўқдир»,— дедилар».

Ибн Умарнинг ўзлари, уйқу ғолиблик қилиб, хуфтонни қазо қилиб қўймакдан қўрқмасалар, ундан олдин ёким ундан кейин мизғиб олаверар эрдилар.

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунлардан бирида хуфтонга кечикдилар, ҳатто одамлар ухлаб қолдилар, уйғониб, яна бир ухлаб турдилар. Шунда Умар ибн Хаттоб туриб, «Намоз!» деб овоз қилдилар. Ато ва ибн Аббос: «Шундан кейин Жаноб Расулulloҳ икки қўллари бошларида, сочларидан сув томганча чиқиб келдилар-да, «Агар умматимга машаққат бўлмоғини хоҳлаганимда, хуфтонни шу тариқа ўқимоқни буюрар эрдим, дедилар»,— деб айтишди».

24- боб. Хуфтонни ярим кечагача ўқиса бўлгайдир

Абу Барза разияллоҳу анҳунинг айтишларича, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтонни кечиктириб ўқимоқни афзал кўрар эрканлар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтонни ярим кечага бориб ўқидилар. Кейин, яна намоз ўқидилар. Сўнг: «Одамлар аллақачон намозларини ўқиб ухладилар, аммо сизлар ўқиймиз, деб кутган намозингизни (яъни, хуфтонни) ўқимакдасизлар»,— дедилар.

25- боб. Бомдод намозининг фазилати

Жарир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида эрдик, тўлин ойга қараб, «Сизлар мана шу ойни кўриб турганингиздек раббингизни кўргайдирсизлар. Уни кўраман десангиз, бир-бирларингизни ранжитмангиз! Қуёш чиқмоғидан ва ботмоғидан илгариги намозларни шайтонга бой бермаслик қўлингиздан келса, уларни муттасил ўқингиз!»— дедилар. Сўнг: «Қуёш чиқмоғидан ва ботмоғидан бурун раббингни мақтаб тасбиҳ айтгил!»— деб қўшиб қўйдилар».

26- боб. Бомдод ўқиладиган вақт ҳақида

Зайд ибн Собит ривоят қиладилар: «Биз Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга саҳарлик қилдик, кейин туриб бомдод ўқидик. Мен: «Саҳарлик бирлан бомдод оралиғида қанча вақт бордир?»— деб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ: «Эллик ёким олтмиш оят ўқиғулик фурсат бордир»,— дедилар».

Анас ибн Молик: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва Зайд ибн Собит иккалалари саҳарлик қилдилар. Саҳарийк қилиб бўлишгач, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод ўқидилар»,— деди. Қатода разияллоҳу анҳу: «Мен Анасдан, саҳарлик қилиб бўлишгандан то намозга киришгунларига қадар қанча вақт ўтди? — деб сўрадим»,— дейдилар. Шунда Анас: «Киши элликта оят ўқиганчалик»,— деб жавоб берган эркан.

Саҳл ибн Саъд: «Бола-чақам бирлан саҳарлик қилаётган эрдим, бирдан, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бомдод намози ўқимак лозимлиги эсимга тушиб қолди»,— дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Биз мусулмон аёллар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бомдод намози ўқимак учун чодирамизга ўралиб (масжидга) борар эрдик. Сўнгра, намозни ўқиб бўлиб, уйимизга қайтаётганимизда қоронғуда бизни ҳеч ким танимас эрди (яъни, бомдод намози ўқиб бўлинганди ҳали кун ёришмаган бўларди)»,— дейдилар.

27-боб. Бомдод ўқийётган одам қолган бир ракъатини қуёш чиққунча ўқиб улгурмаслигини англаса...

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бомдоднинг бир ракъатини қуёш чиққунча ўқиб улгурмаслигини фаҳмлаб қолса, қолганини ўқиб тугатсин, кимки асрнинг бир ракъатини қуёш ботгунча ўқиб улгурмаслигини фаҳмлаб қолса, уни ҳам ўқиб тугатсин!» — дедилар».

28-боб. Намоз ўқийётган одам қолган бир ракъатини ўқиб улгурмаслигини фаҳмлаб қолса...

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки намозининг бир ракъатини ўқиб улгурмаслигини фаҳмлаб қолса, уни ўқиб тугатсин!» — дедилар».

29-боб. Тонг отгандан кейин қуёш чиқиб бўлгунча намоз ўқилмайдир

Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам тонг отгандан кейин қуёш чиқиб бўлгунча ва асрдан кейин қуёш ботиб бўлгунча намоз ўқимакни манъ қилдилар»,— дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳунинг айтишларича, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қуёш чиқаётган ва ботаётган вақтда ўқиган намозингиздан савоб умид қилмангиз!» — деб айтган эрканлар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳунинг яна бир бошқа ривоятларига кўра, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар

куёш юзидан пардасини олаётган эрса, буткул олиб бўлгунча ёким парда тортаётган эрса, буткул тортиб бўлгунча намозингизни кечиктирингиз!» — деб айтган эрканлар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳунинг айтишларича, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки хил келишувни, икки хил кийим киймакни ва икки намозни ўқимакни манъ қилган эрканлар: тонг отгандан кейин қуёш чиқиб бўлгунча ва асрдан кейин қуёш ботиб бўлгунча намоз ўқимак; баданга ёпишиб турадирган ва бадани кўриниб турадирган кийимларни киймак; биров бирлан тил бириктириб, душманлик ҳамда алоқа қилмак.

30- боб. Қуёш ботмай туриб ўқилган намоз савобсиздир

Ибн Умар разияллоҳу анҳунинг айтишларича, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз қуёш чиқаётган ва батаётган пайтда намоз ўқисангиз, савобдан маҳрум бўлғайдирсиз!» — деб айтган эрканлар.

Абу Саъид Худрийнинг айтишларича, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тонг отгандан кейин қуёш чиқиб бўлгунча ҳам, асрдан кейин қуёш ботиб бўлгунча ҳам намоз ўқилмағайдир», — деб айтган эрканлар.

Ҳимрон ибн Аббон қўйидаги ҳадисни ривоят қиладирлар: «Муовия бир куни: «Сизлар ўқиётган намозни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга юриб ҳам бирор марта ўқиганларини кўрмаганмиз, у киши асрдан кейин икки ракъат намоз ўқимакни манъ қилган эрдилар», — деб айтдилар».

Ҳафс ибн Осимнинг Абу Ҳурайрадан нақл қилишларича, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тонг отгандан кейин қуёш чиққунча ва асрдан кейин қуёш ботгунча намоз ўқимакни макруҳ қилган эрканлар.

31- боб. Аср ва тонг отгандан кейинги намозлардан бошқасини манъ қилмаган киши хусусида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Мен биродарларим нечук намоз ўқиётганларини кўрган эрсам, шундоқ намоз ўқийдирмен. Мен бирор кишининг кечаси ва кундузи, истаган пайтда намоз ўқимоғига қарши эрмасмен, қуёш чиқаётган ва қуёш батаётган пайтда ўқимаса, басдир», — дейдилар.

32- боб. Асрдан кейин ўқиладирган қўшимча ва шунга ўхшаш намозлар ҳақида

Умму Салама ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам асрдан кейин икки ракъат намоз

ўқидилар-да, «Ҳали Абд ул-Қуддус қабиласидан келган кишилар менинг пешиндан кейин икки рақъат намоз ўқимоғимга халал бердилар»,— дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Худо ҳаққи, Жаноб Расулуллоҳ Оллоҳга рўпара бўлгунларига (вафот этгунларига) қадар пешин ва асрдан кейин ўқийдиган икки рақъат намозларини сира тарк этмадилар. У киши кексайиб қолиб, ўша намозларни кўпинча ўтириб ўқийдирган бўлиб қолганларида Оллоҳга рўпара бўлдилар (вафот этдилар). Жаноб Расулуллоҳ қўшимча икки рақъат намозни умматларим ҳам ўрганиб олиб, қийналиб қолмасинлар деб, масжидда ўқимас эрдилар, аксинча умматларига енгиллик яратмоққа интилар эрдилар».

Ҳишомнинг оталари ривоят қиладирлар: «Оиша разияллоҳу анҳо: «Эй, синглимнинг ўғли (жияним)! Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам асрдан кейинги икки рақъат намозни менинг ҳузуримда ўқимаган кунлари бўлмагандир»,— дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдоддан олдинги ва асрдан кейинги ўқийдирган икки рақъат намозларини яширмас ҳам эрдилар, эълон ҳам қилмас эрдилар»,— дейдилар.

Асвад ва Масруқ разияллоҳу анҳумонинг айтишларича, Оиша онамиз: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кунда асрдан кейинги икки рақъат намозни ўқимай менинг ҳузуримга келмас эрдилар»,— деган эканлар.

33- боб. Ҳаво булут бўлган куни намозни эртароқ ўқимоқ ҳақида

Абу Мулайх ривоят қиладирлар: «Ҳаво булут бўлган куни Бурайда бирлан бирга эрдик. Ул: «Намозни эртароқ ўқингиз! Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Аср намозини ўқимаган киши гўёким бирор иши барбод бўлган киши янглиғдир!» — деганлар»,— деб айтди».

34- боб. Азон вақти ўтган бўлса ҳам азон айтилгани тўғрисида

Абу Қатода оталаридан нақл қиладирлар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга кечаси йўлга чикдик. Йўлда учраган қавмлардан бири: «Е Расулаллоҳ, бизга бир меҳмон бўлиб кетсангиз!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ухлаб қолиб, намозга туролмай қолгайсизларми, деб қўрқгаймён»,— дедилар. Шунда Билал: «Мен сизларни уйғотиб қўюрмен»,— деди. Меҳмондорчиликдан кейин уйқуга ётишди, Билал туясига ястаниб

ужлаб қолди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйғотганларида офтоб юзидан ниқобини олган эрди. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Билол! Қани айтганингни қилганинг?» — дедилар. Билол: «Уйқу мени енгиб қўйибдир», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло истаган вақтида жонингизни олиб, истаган вақтида сизга жон ато этгайдир, эй Билол, тургил, азон айтиб, одамларни намозга чақиргил!» — дедилар. Кейин, туриб таҳорат қилдилар. Қуёш кўтарилиб, кун ёришиб кетганда намоз ўқидилар».

35- боб. Вақт ўтган бўлишига қарамасдан одамлар бирлан жамоат бўлиб намоз ўқимоқ хусусида

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Хандақ уни қуёш ботгач, Умар ибн Хаттоб келиб, Қурайш кофирларини сўка бошладилар, сўнг: «Ё Расулаллоҳ, қуёш ботай деб турганда зўрға аср ўқиб улгурдим», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Худо ҳаққи, намоз ўқимабсен», — дедилар. Кейин, Батҳонга жўнадик, етиб боргач, таҳорат олдилар, биз ҳам таҳорат олдик. Сўнг, қуёш ботгач, аср ўқидилар, ундан кейин шом ўқидилар».

36- боб. Бирор намозни эсидан чиқариб ўқимаган одам эсига тушганда ўша намознигина иода қилгайдир (қайта ўқиғайдир)

Иброҳим разияллоҳу анҳу: «Кимки йигирма йил давомида намозлардан бирини ўқимаган эрса, ўша ўқимаган намозинигина иода қилгайдир», — дейдилар.

Анас' разияллоҳу анҳунинг айтишларича, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бирор намозни унутиб ўқимаган эрса, эсига тушганда ўқиғайдир, ўқилмай қолган намоз учун ўша намознинг ўзини иода қилмакдан бошқа каффорат йўқдир, (Оллоҳни) хотирлаб намоз ўқиғил!» — деган эканлар.

37- боб. Аввал қазо бўлган намоз ўқилгайдир

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Хандақ уни Умар ибн Хаттоб Қурайш кофирларини сўқиб: «Ё Расулаллоҳ, қуёш ботай деб турганда зўрға аср ўқиб улгурдим», — дедилар. Кейин, Батҳонга бордик. Қуёш ботгандан сўнг аср, кейин шом ўқидилар».

38- боб. Хуфтондан кейин гаплашиб ўтирмоқни ёқтирмаганликлари ҳақида

Абу Минҳол ривоят қиладилар: «Отам бирлан бирга Абу Барзанинг ҳузурларига бордик. Отам ул кишига:

«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам беш вақт намозни нечук ўқир эрдилар, бизга айтиб беринг!» — дедилар. Абу Барза: «Сизлар увло деб атайдирган пешинни кун оққан пайтда, асрни бирортамиз шаҳарнинг энг чеккасига бориб уйимизга қайтганимизда ҳам куннинг тафти ҳали ўлмаган пайтда ўқир эрдилар (Шом ҳақида айтган сўзларини эсимдан чиқариб қўйибдирман), хуфтонни эрса, кечиктириб ўқимакни афзал кўрар эрдилар, хуфтондан олдин ухламакни ҳам, ундан кейин сўзлашиб ўлтирмакни ҳам ёқтирмас эрдилар. Бомдодни киши ёнида ўлтирган намозхонни танийдирган даражада ҳаво ёришганда ўқиб бўлур эрдилар ва олтмиштадан юзтагача оят тиловат қилур эрдилар», — деб айтдилар».

39- боб. Хуфтондан кейин фикҳ ва савоб ҳақида сўзлашиб ўтирмак

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни ярим кечага яқинлашиб қолган пайтда Набий-саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб биз бирлан намоз ўқидилар, сўнг: «Одамлар намоз ўқиб бўлиб, аллақачон ухладилар, шундоқ эмасмидир? Сизлар эрсангиз, ҳануз жойнамозни тарк этганингиз йўқдир, савоб умид айлаб ибодат қилмакдасиз, савоб умид айлайверингиз!» — деб хутба айтдилар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаётларида сўнгги бор хуфтон ўқидилар. Икки елкаларига салом берганларидан, сўнг, туриб: «Мана шу кўриб турган кечангиздан бошлаб юз йил ўтгач, Ер юзида ҳозир мавжуд бўлган кишилардан бирортаси ҳам қолмағайдир», — дедилар. Одамлар Жаноб Расулуллоҳнинг сўзларини юз йил ичида ҳеч ким қолмас эркан, деб нотўғри тушунишиб, ваҳимага тушдилар. Аслида эрса, Жаноб Расулуллоҳ бугун мана шу ерда ўтирган тенгқурлардан бирортаси ҳам қолмаслигини назарда тутган эрдилар

40-боб. Хуфтондан кейин бола-чақалари ва меҳмонлар бирлан сўзлашиб ўтирмак ҳақида

Абдулраҳмон ибн Абу Бакр ривоят қиладилар: «Асҳоб ус-суффа, яъни масжиднинг ҳовлисидаги супада яшайдирган уйсиз кишилар ниҳоятда камбағал эрдилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимнинг уйида икки кишига етғулик овқат бўлса, уч кишини, тўрт кишига етғулик овқат бўлса, беш-олти кишини олиб кетиб, тўйғазсин!» — дедилар. Абу Бакр уч кишини олиб келдилар. Жаноб

Расулуллоҳ эрса ўн кишини олиб кетдилар (Уларнинг ичида мен, отам, онам, билмайман, яна хотиним, Абу Бакр бирлан пайгамбаримизнинг хонадонлари ўртасидаги югурдак ҳам бор эрди шекилли). Абу Бакр пайгамбаримизнинг овқатланиб олмоқларини кутиб турдилар. Туннинг худо хоҳлаганча қисми ўтгандан кейин уйларига қайтдилар. Шунда хотинлари: «Меҳмонларни ташлаб қай ерларда юрибсиз?» — деди. Абу Бакр: «Уларни овқатлантирмадингми?» — дедилар. Хотинлари: «Сизни келасиз деб унамадилар, кетиб қолдилар», — деди. Абу Бакр сўкиндиларда: «Ўзларингиз еяверингиз, худо ҳаққи, мен сира емасмен!» — дедилар. Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, овқатни қанча есак ҳам, камаймак ўрнига кўпайиб борар эрди. Биз тўйгуниimizча едик, лекин овқат илгаригидан ҳам кўпайиб кетди. Абу Бакр буни қўриб, хотинларига: «Эй Баний Фироснинг синглиси, нега бундай бўлди?» — дедилар. Хотинлари: «Кўзларимга ишонгим келмас, овқат илгаригидан уч баробар кўпайиб кетди», — деди. Абу Бакр овқатдан едиларда: «Бу шайтоннинг ишидир», — дедилар. Яъни, овқат емасмен, деб ичган қасамларини назарда тутдилар. Кейин, яна бир лўқма еб, қолганини Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб кетдилар. Мен ўша ерда қолиб тонг оттирдим. Биз бирлан бир қавм ўртасида иттифоқ тузилган бўлиб, унинг вақти ўтган эрди. Биз ўн икки киши бўлиб ажралиб чиқдик. Уларнинг ҳар бири бирлан қанча одам келганини билар эрдим, барчалари биргаликда ўша овқатдан едилар.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

АЗОН (АЙТИШ) КИТОБИ

- 1- боб. Азон айтишнинг бошланиши (тарихи) ва Оллоҳ таолонинг: «Агар намозга азон айтғайдирсиз, мушриклар масхара қилғайдирлар, чунким алар Оллоҳга қилинадиргон ибодатга ақли етмайдиргон қавмдир» ҳамда «намозга азон айтилса, жумъа кунидан бошлаб айтилсин!» — деган каломи шарифи

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «(Жаноб Расулуллоҳ) одамларни намозга чақирмоқ учун (аввал) ўт ёқмоқ, занг чалмоқ лозимлигини айтдилар, сўнг яҳудий ва

насороларнинг ибодатга қандай даъват қилганликлари эсларига тушиб, Билолга азон жумлаларини икки мартадан, такбир жумлаларини эрса бир мартадан айтмакни буюрдилар».

Ибн Умар айтар эрдилар: «Мусулмонлар Мадинага келганларида бир ерга тўпланишиб, намоз вақтини белгилаб олишур эрдилар. Намозга азон айтишмас эрдилар. Бир куни намозга чақирмоқ тўғрисида сўзлашиб қолдилар. Баъзилар: «Насоролар занг чалгани каби занг чалингиз!» — деса, баъзилар: «Яҳудийлар шуббур (карнай) чалгани сингари бир нарса чалайлик!» — дейишди. Шунда Ҳазрат Умар: «Намозга чақирмоққа бир кишини юбормайсизларми?» — дедилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Билол, турғил ўрнингдан, намозга чақирғил!» — деб айтдилар».

2- боб. Азон жумлалари икки марта-икки мартадан айтиладир

Анас разияллоҳу анҳу: «Билолга азоннинг жумлаларини жуфт-жуфт қилиб, такбирни тоқ қилиб, «Қад қомат-ис-салот» ни эрса икки марта айтмак буюрилди», — дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу: «Одамлар тўплангач, намоз вақти бўлганлигини бирор нарса бирлан маълум қилмак кераклиги ҳақида сўзлашдилар. Аввал, ўт ёқмак ёким занг чалмак керак, дейишди. Шунда Билолга азонни жуфт қилиб, такбирни эрса тоқ қилиб айтмак буюрилди», — дейдилар.

3- боб. Такбир тоқ, «Қад қомат-ис-салот» жуфтдир

Анас разияллоҳу анҳу: «Билолга азон сўзларини жуфт-жуфт қилиб, такбир сўзларини эрса тоқ айтмак буюрилди», — дейдилар. Исмоил: «Ушбуни Айюбга айтган эрдим, «Лекин, Қад қомат-ис-салот» жуфт айтиладир» — деди», — дейдилар.

4- боб. Азон айтмакнинг фазилати

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу қуйидаги ҳадисни айтиб бердилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Намозга азон айтилган кезде шайтон орқасидан ел чиқариб, то азон эшитилмайдирган ергача қочғайдир. Азон айтиб бўлингач, тагин қайтиб келғайдир. Такбир айтилмоғи бирлан яна орқасига қочғайдир. Муаззин такбир айтмакни тугатгач, намозхонларнинг дилига ғулғула солмак учун тагин қайтиб келғайдир. Шайтон: «Фалон нарсани эслағил, пистон нарсани эслағил», — деб намозхоннинг намоздан

олдин эсига келмаган нарсаларни эслатгайдир, хатто намоз-хон неча ракъат ўқиганини билмай қолгайдир»,— деганлар».

5- боб. Баланд овоз бирлан азон айтмоқ

Умар ибн Абдулазиз: «Азонни аниқ, баланд овоз бирлан, оҳангга солмасдан айтгил, агар шундоқ қилмассен, бизга муаззинлик қилмоққа ярамассен!» — деганлар.

Абдуллаҳмон ибн Абдуллоҳга боболари қуйидаги ҳадиси айтиб берган эрканлар: «Абу Саъид ал-Худрий менга: «Назаримда, сен қўйни ва далани яхши кўрадирган кўрингайсен, агар қўй боқаётган эрсанг ёким шуннаки далада эрсанг-у, намозга азон айтсанг, азонни баланд овоз бирлан айтгил, чунким паст овоз бирлан айтсанг, узокдаги хоҳ жин, хоҳ инсон, хоҳ жонли ва хоҳ жонсиз нарса бўлсин, товушингни эшитмай қолгайдир. Улар қиёматда сенинг азон айтганингга гувоҳлик бергайдир»,— дегандилар. Абу Саъид ал-Худрий: «Буни мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитгандим»,— дейдилар».

6- боб. Азон овозини эшитиши бирлан қон тўқмоқни тўхтатгайдир

Анас ибн Молик қуйидаги ҳадиси айтиб бердилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар биз бирлан бирор қавм уруш қилаётган эрса, тонг отгунча урушгани қўймас эрдилар. Тонгда азон овозини эшитиб урушни тўхтатар эрдилар, азон овозини эшитмасалар, урушни давом эттираверардилар. Бир куни Хайбарга қараб йўлга чиқиб, тунда етиб бордик. Тонг отгач, ҳали азон айтилмаган пайтда, отам Абу Талҳа уловларини миндилар, мен орқаларига мингашиб олдим, оёғим Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аёқларига тегиб борар эрди. Хайбарликлар сават ва кетмонларини кўтариб, қаршимизга чиқдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўриб: «Бу Муҳаммаддир, худо ҳаққи, бу Муҳаммаддир! — дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни кўриб: «Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар, Хайбар хароб бўлди, биз бирор қавмнинг ҳовлисига келиб тушсак, бизни чақимчилик қилганларнинг ҳолига войдир!» — дедилар».

7- боб. Азон овозини эшитган киши не дейдир?

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Азон овозини эшитганингиз муаззин айтаётган сўзларни такрорлаб турингиз!» — дейдилар».

Исо ибн Талха: «Бир куни мен Муовиянинг муаззин айтаётган сўзларни «Ашҳаду анна Муҳаммадан Расулulloҳ» деган жойигача такроран айтиб турганини кўрдим»,— дейдилар.

Яҳё ибн Абу Касийр юқоридаги ҳадисга ўхшаш ҳадисни ривоят қила туриб, дедилар: «Баъзи биродарларимиз менга айтдиларки, Муовия, муаззин «Ҳаййа алас-салот» деганда, «Ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳи» деб айтибди-да: «Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳам шундоқ деганларини эшитгандирман»,— дебди».

8-боб. Азонни эшитиб бўлгач, дуо айтмоқ

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки азонни эшитгач, «Илоҳи, ушбу мукаммал даъват ҳамда абадий намоз соҳиби бўлмиш Муҳаммад алайҳиссаломнинг мартабасини улуғ қилиб, неъматларингни анга бисёр қилғайсан, ул зотга ўзинг ваъда қилган мақоми маҳмудни (энг шарафли ўринни) ато этғайсан!» деса, қиёматда мен уни шафоат қилғайдирман»,— деганлар.

9-боб. «Мен азон айтаман» деб талашмоқ

Бир куни қавмлар азон айтмакни талашиб қолдилар. Шунда Саъд ибн Ваққос чек ташладилар, чекига тушган киши азон айтди.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одамлар азон айтмакнинг ҳамда биринчи сафда туриб намоз ўқимакнинг қанчалик савоби борлигини билганларида эрди, ҳеч бўлмаганда чек ташлаб, ўз ниятларига эришган бўлур эрдилар. Агар одамлар жамоат бирлан намоз ўқимакнинг савобини билғай эрдилар, ким ўзарга масжидга югуриб кетган бўлур эрдилар. Агар одамлар бомдод бирлан хуфтон намозини жамоат бирлан бирга ўқимақда не савоб борлигини билсалар эрди, эмақлаб бўлса ҳам боришғай эрдилар»,— деганлар».

10-боб. Азон айтаётиб бошқа сўзларни айтиб юбориш

Сулаймон ибн Сурд азон айтаётиб бошқа сўзларни ҳам гапириб юбордилар.

Ҳасан Басрий: «Азон ёким такбир айтаётиб кулмоқнинг зарари йўқдир»,— дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Ҳарс ривоят қиладилар: «Ёғингарчилик бўлиб турган кунлардан бирида Ибн Аббос бизга ваъз

айтдилар. Муаззин «Хаййа ала-с-салот» деб айтаётганда Ибн Аббос уни тўхтатиб, «Намозни ҳар ким ўз жойида ўқисин!» — деб қичқирмакни буюрдилар. Кишилар ажабланиб бир-бирларига қарадилар. Шунда Ибн Аббос: «Ибн Аббосдан яхшироқ киши (яъни, Расулуллоҳ) ҳам шундай қилгандирлар. Бугун жумъа, шундай қилса бўлғайдир», — дедилар».

11- боб. Кўзи ожиз одам, агар унга намоз вақти бўлганлиги хабар қилинса, азон айтиши мумкин

Солим ибн Абдуллоҳнинг оталари Абдуллоҳ ибн Умар қўйидаги ҳадисни айтиб бердилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Билол (бомдод намози учун) жуда эрта азон айтғайдир. Сизлар Ибн Умми Мактум азон айтгунча еб-ичиб ўтираверингиз», — дедилар. Ибн Умми Мактум кўзи ожиз одам эрди. Бирор киши унга: «Тонг отди, тонг отди» деб айтмагунча, азон айтмас эрди».

12- боб. Тонг отгандан кейин азон айтмоқ

Абдуллоҳ ибн Умар нақл қиладирлар: «Умм ул-муъминин (мўминлар онаси) Ҳафса (Расулуллоҳнинг хотинлари): «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муаззин бомдодга азон айтмакдан кечикиб қолса-ю, тонг отиб қолса, (масжидда) намоз бошланмагидан аввал енгилгина икки ракъат намоз ўқиб олар эрдилар», — деб айтганлар».

Оиша разияллоҳу анҳо нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод намози учун айтиладиган азон бирлан такбир ўртасида енгилгина икки ракъат намоз ўқиб олар эрдилар».

Абдуллоҳ ибн Умар қўйидаги ҳадисни айтиб бердилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Билол кечаси (жуда эрта) азон айтғайдир, сизлар Ибн Умми Мактум азон айтгунча еб-ичаверингиз», — деганлар».

13- боб. Бомдоддан аввал азон айтмоқ

Абдуллоҳ ибн Масъуд бундай дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Билол азон айтганда бирортангиз саҳарлик қилмоқдан тўхтамангиз, чунким муаззин ухлаб ётганларни уйғотмоқ учун, уйғоқларни намозга чорламоқ учун қоронғуда азон айтғайдир», — дедилар. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бармоқлари омонга кўтариб пастга туширдилар-да, «Бу ҳали тонг отганини англатмағайдир, мана бундоқ бўлса,

тонг отган бўлур»,— деб бармоқларини энди уфқ бўйлаб юргиздилар» (яъни, қуёш нурлари аввал тиккасига таралгайдир, бу тонг ётди, дегани эрмас, нур қўндалангига таралсагина тонг отган ҳисоблангай).

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Оиша онамиз бундоқ дегандилар»,— дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Билол кечаси азон айтгайдир. Сизлар Ибн Умми Мактум азон айтгунча, еб-ичаверингиз,— деганлар».

14- боб. Азон билан такбир орасида қанча вақт бор?
Намоз ўқишнинг бошланмоғини кутиб ўтирган киши

Абдуллоҳ ибн Мағфал ал-Музаний ривоятлари: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир азон бирлан такбир ўртасидаги вақтда истаган киши бир қарра намоз ўқиб олса бўлур»,— деб уч бор қайтариб айтдилар».

Анас ибн Молик қўйидагини айтиб бердилар: «Муаззин азон айтса, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари ўринларидан туриб, ўзлари намоз ўқийдирган устунлар қаршисига шошилишар эрди, ҳатто Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйларида чикқанларида улар азон бирлан такбир оралиғида ўқийдирган намозни ўқиётган бўлишарди. Шом намозидан аввал улар ҳам икки ракъат намоз ўқиб олишарди. Азон бирлан такбир ўртасидаги вақт унчалик кўп бўлмас эрди».

Имом Бухорий: «Шом намозининг азони бирлан такбири орасида ҳеч қанча вақт йўқ эрди»,— дейдилар. Имом Нававий: «Шомнинг азони бирлан такбири ўртасида икки ракъат намоз ўқимақ мустаҳабдир»,— дейдилар. Имом Молик: «Шомда азон бирлан такбир орасида намоз ўқимоқ жоиздир»,— дейдилар. Ҳанафийлар эрса: «Шомнинг азони бирлан такбири ўртасида уч қадам юргудек фурсат бордир»,— дейишади.

15- боб. Такбир айтилмоғини кутиб турган киши

Оиша онамиз бундай деганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муаззин бомдод намозига азон айтиб бўлгач, ўринларидан туриб, тонг отгунича енгилгина икки ракъат намоз ўқиб олар эрдилар, сўнг муаззин такбир айтгунича ўнг томонларини босиб ёнбошлар эрдилар».

16- боб. Хоҳлаган киши ҳар бир азон бирлан такбир ўртасида намоз ўқиб олмоғи мумкин

Абдуллоҳ ибн Мағфал бундай деганлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир азон бирлан такбир

ўртасида намоз бордир, ҳар биз азон бирлан такбир ўртасида намоз бордир, учинчиси хоҳлаган кишига», — дедилар».

17-боб. «Биттангиз азон айтингиз», деган киши хусусида

Молик ибн ал-Хувайрис ривоят қиладирлар: «Қавмимга тегишли бир неча киши бирлан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг уйларига келдим. Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларида 20 кун турдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жуда ҳам раҳмдил ва меҳрибон эрканлар. Аҳлимизни соғинганимизни кўргач, «Аҳлингизга қайтингиз, улар бирлан бирга бўлингиз, уларга ўргатингиз, намоз ўқингиз, намоз вақти бўлса, бир киши азон айтсин, ичингизда каттароғингиз эрса имомлик қилсин», — дедилар».

18- боб. Мусофирлар учун азон ва такбир айтмоқ, шунингдек Муздалифада азон ва такбир айтмоқ; муаззиннинг совуқ кечада ёким ёмғирли кечада «намозни жой-жойларингизда ўқингиз», деб азон чақирмоғи

Абу Зарр ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга эрдик. Муаззин азон айтмоқчи бўлганда, Расулуллоҳ унга: «Салқинлатғил (шошмай турғил)», — дедилар. Кейин у яна азон айтмоқчи эрди, Расулуллоҳ яна: «Салқинлатғил», — дедилар. Кейин яна азон айтмоқчи бўлганида, Расулуллоҳ яна: «Салқинлатғил», — дедилар, ҳатто тепаликларнинг сояси ўзи баробарлиғига келди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Куннинг ҳарорати жаҳаннамдан келаётгандек», — дедилар».

Молик ибн ал-Хувайрис нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларида сафарга кетаётган икки киши кириб келди. Расулуллоҳ уларга: «Сафарга чиққанларингизда аввал азон айтингиз, сўнг такбир айтингиз, кейин каттангиз имоматга ўтсин», — дедилар».

Молик ибн ал-Хувайрис нақл қиладирлар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг уйларида ёш йигитлик вақтимизда бориб, 20 кун турдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам раҳмдил ва меҳрибон эрдилар. Жаноб Расулуллоҳ аҳлимизни соғинганимизни билиб, уйимизда кимларни ташлаб келганлигимизни сўрадилар. Биз айтдик. Шунда Расулуллоҳ: «Аҳлингиз олдида қайтин-

гиз. Улар бирлан бирга бўлингиз, уларга шарият ҳукмларини ўргатингиз. Мен сизларга буюрганларимни уларга ҳам буюрингиз»,— деб анча насихат қилдилар (уларнинг баъзиси ёдимдан чиққан), кейин, «Мен нечук намоз ўқиган эрсам, шундоқ намоз ўқингиз. Намоз вақти бўлса, биттангиз азон айтингиз, каттангиз имоматга ўтсин»,— дедилар».

Нофиз ривоят қиладилар: «Ибн Умар совуқ кечалардан бирида Дажнонда (тепалик номи) азон айтдилар, кейин бизга: «Жой-жойларингизга бориб намоз ўқингиз, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам азон айтгандан кейин муаззинга: «Сафардалиғ кезингизда совуқ кеча ёким лойгарчилик бўлса, жой-жойларингизда намоз ўқингиз» деб айтмоқни буюрардилар»,— дедилар».

Авн ибн Абу Жуҳайфа оталаридан эшитганларини ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни Абтахда (жойнинг номи) кўрдим. Билол келиб азон айтдилар. Кейин, учи найза ҳассаларини олиб чиқиб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг рўпараларига санчиб қўйдилар, сўнг такбир айтдилар».

19- боб. Муаззин азон айтаётганда бошини у ёқ, бу ёққа қаратадирми ё гавдасини у ёқ, бу ёққа ўгирадирми?

«Билол азон айтаётганда икки бармоғини икки қулоғига тикди, Ибн Умар эрса икки бармоғини қулоғига тикмас эрди», деб зикр қилинадир. Иброҳим: «Таҳоратсиз азон айтмоқнинг зарари йўқдир»,— дейдилар. Ато: «Азон айтмоқ учун таҳорат олмоқ ҳам фарз, ҳам суннатдир»,— деганлар. Оиша онамиз: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳамма вақт ҳам Оллоҳнинг зикрини қилаверар эрдилар»,— дейдилар.

Авн ибн Абу Жуҳайфа ривоят қиладирлар: «Менинг отам бир куни Билолнинг азон айтаётиб бошини у ёқдан бу ёққа бураётганини кўрган эрканлар».

20- боб. Киши: «Намоз вақти ўтиб кетибдир»,— деса бўладиirmi?

Ибн Сирин: «Намоз вақти ўтиб кетибдир»,— демоқни макруҳ санаб, «Бунинг ўрнига, намозга етолмай қолибмиз, десин»,— дейдилар. Имом Бухорий эрса Ибн Сириннинг сўзини рад қилиб, «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сўзлари («Намоз ўтиб кетибдир») тўғри»,— дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Абу Қатоданинг оталари бундай деган эканлар: «Бир вақт биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва

саллам бирлан намоз ўқиётган эрдик, бирдан одамларнинг шовқин-сурони эшитилди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиб бўлганларидан сўнг: «Сизларга не бўлди?» — дедилар. «Намозга шошилдик», — дейишди. Расулуллоҳ: «Намозга келганда ундоқ қилмангиз, тинчликка риоя қилингиз. Намознинг қай ерига етиб келсангиз, ўша жойидан қўшилиб ўқийверингиз, қанчаси ўтиб кетган эрса, кейин ўзингиз тўлдириб ўқиб олингиз!» — дедилар».

21- боб. Киши намозга ҳовлиқмай, виқор бирлан келсин!

Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Намозга қачон етиб келсангиз, келган жойидан давом эттираверингиз, қолганини кейин тўлдириб ўқиб олингиз!» — деганлар», — дейдилар Қатода разияллоҳу анху.

Абу Ҳурайра нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар такбир айтилганини эшитсангиз, ҳовлиқмай, виқор бирлан намозга келингиз. Намозга қачон етиб келсангиз, келган жойидан жамоатга қўшилиб ўқийверингиз, қолганини тўлдириб ўқиб олғайсизлар», — деганлар».

22- боб. Киши, имом такбир айтаётганини кўрса, қачон сафга турадир?

Абдуллоҳ ибн Абу Қатоданинг оталари ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Такбир айтилаётган пайтда, то мени кўрмагунингизча, сафга турмангиз!» — деганлар».

23- боб. Киши намозхонлар сафига шошилиб келиб турмасин, тинчлик сақлаб, оҳисталик бирлан турсин!

Абдуллоҳ ибн Абу Қатоданинг оталари ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Такбир айтилаётганда сафга турмангиз, тинчликка риоя қилингиз!» — деганлар».

24- боб. Такбир айтилгандан сўнг киши бирор сабаб бирлан масжиддан чиқса бўлғайми?

Абу Ҳурайра нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳужраларидан чиқдилар. Намозга такбир айтилди, сафлар тикланди, Жаноб Расулуллоҳ меҳроб қаршисига келиб турдилар. Намозга такбири таҳрима айтилмоғини кутиб турган эрдик, «Ўринларингиздан қи-

мирламангиз!» — деб хужраларига кириб кетдилар, шу ҳолатимизда туриб қолдик. Бир оздан сўнг сочлари ҳўл, бошларидан сув томиб турган ҳолда қайтиб чиқдилар, ғўсл қилибдирлар».

25- боб. Агар имом: «**Ўрнингиздан қимирламангиз!**» — деб чиқиб кетса, қайтиб келгунича кутиб турилғайдир

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Намозга такбир айтилди, одамлар сафларини тўғрилашди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хужраларидан чиқиб, олдинга ўтдилар. У киши жимоъдан кейинги ҳолатда эрканлар. «**Ўрнингиздан қимирламангиз!**» — деб қайтиб кириб кетдилар. Сўнг, ғўсл қилиб чиқдилар, сочларидан сув томиб турарди. Кейин, одамлар бирлан намоз ўқидилар».

26- боб. Кишининг «**Ҳали намоз ўқимадик**», — демоғи

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Хандақ воқеаси куни Ҳазрат Умар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб: «Е Расулаллоҳ, Оллоҳ ҳаққи-хурмати, кун ботиб кетди ҳамки, намози асрни ўқиёлмай қолдим», — дедилар. Бу гапни айтганларида ифтор қилиб бўлинганди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, мен ҳам ҳали намози асрни ўқимабман», — дедилар. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Батҳон деган жойга бордилар, мен ҳам у киши бирлан бирга бордим, таҳорат олдилар, сўнг (кун ботгандан кейин) намози асрни ўқидилар, ундан кейин шомни ўқидилар».

27- боб. Такбир айтилгандан кейин имом бирор зарурат билан банд бўлмоғи мумкинми?

Анас разияллоҳу анҳу нақл қиладилар: «Намозга такбир айтилди ҳамки, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжиднинг ёнида бир киши бирлан гаплашиб туравердилар, ҳатто (айрим) намозхонлар ухлаб қолдилар».

28- боб. Намозга такбир айтилгандан сўнг (бирор билан) сўзлашмоқ

Ҳумайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Собит ал-Бунонийдан намозга такбир айтилгандан кейин (бирор билан) гаплашган киши тўғрисида сўрадим. Шунда у: «Намозга такбир айтилгандан кейин бир киши келиб

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни гапга тутиб қолганди, деб Анас. менга айтганди», — деди».

29- боб. Жамоат бирлан намоз ўқишнинг вожиблиги

Ҳасан Басрийни оналари меҳрибончилик қилиб, хуфтон намозини жамоат бирлан ўқимақ учун масжидга боришдан қайтарибдирлар, шунда ул киши итоат қилмабдирлар.

Абу Ҳурайра нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло ҳаққи-ҳурмати, одамларга «Ўтин йиғингиз!» деб буюрсаму ўтин йиғсалар, кейин, «Намоз ўқингиз!» десаму бир киши азон айтса, иккинчиси имомлик қилса, сўнгра намозга келмаган кишиларнинг уйларига бориб, устиларидан ўт ёқиб юборсам! Оллоҳга қасамёд қилиб айтурменким, жамоат бирлан намоз ўқимоққа келмаган ўша кишиларнинг биронтаси бу ерга (масжидга) келганда пиширилган ёғли гўшт ёким калла-поча емоқни билса эрди, албатта хуфтонга келган бўлур эрди», — дедилар».

30- боб. Жамоат бирлан намоз ўқимоқнинг фазилати

Асвад ибн Язид ўз жамоатлари бирлан намоз ўқимоққа улгурмай қолсалар, бошқа масжидга борар эрдилар. Анас намоз ўқиб бўлинганди масжидга келдилар, сўнг азон ва такбир айтиб, (бошқа) жамоат бирлан намоз ўқидилар.

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жамоат бирлан ўқилган намоз савоби ёлғиз ўқилган намоз савобидан 27 марта ортиқдир», — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Жамоат бирлан ўқилган намоз савоби ёлғиз ўқилган намоз савобидан 25 марта ортиқдир», — деганларини эшитган эрканлар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар», — деб ривоят қиладилар: «Кишининг жамоат бирлан ўқиган намозининг савоби уйда ёлғиз ўқиган намози ва бозорда ўқиган намозининг савобидан 25 баробар ортиқ бўлғайдир. Бунга киши яхшилаб таҳорат олиб, уйдан масжидга фақат намоз ўқийдирман, деган ниятда чиқсагина эришмоғи мумкиндир. Шу ниятда босган ҳар бир қадамини кўтариб улгурмасидан Оллоҳ таоло унинг мартабасини бир даража кўтарғайдир ва битта гуноҳидан кечғайдир. Намоз ўқиётганида эрса малоикалар унинг тепасида: «Илоҳи, бул бандангни ярлақағайсен, бул бандангга раҳм қилғайсен!» — деб илтижо қилиб туришғай-

дир. Қайси бирингиз намоз ўқийдирман, деб кутиб турган эрсангиз, намоз ўқиётган ҳисобида бўлғайдирсиз»!

31- боб. Намози бомдодни жамоат бирлан ўқимоқнинг фазилати

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан қуйидаги ҳадиси эшитганман»,— дейдилар: «Ҳар бирингизнинг жамоат бирлан ўқиган намозингизнинг савоби ёлғиз ўқиган намозингиз савобидан 25 марта ортиқ бўлғайдир. Тунги фаришталар бирлан кундузги фаришталарнинг барчаси намози бомдодга келиб жамулжам бўлишғайдир». Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Агар хоҳласангиз, «Инна куръон-ал-фажри кона машхудан (намози бомдодда қилинган қироат фаришталар ҳам қатнашса арзийдирган қироат бўлди)» — деган ояти каримани ўқингиз»,— дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Умар: «Жамоат намози 27 марта ортиқдир»,— деганлар.

Умму Дардоъ ривоят қиладилар: «Абу Дардоъ олдимга газабланиб кириб келдилар. «Нечун газабланмакдасиз?» — дедим. «Оллоҳга қасамёд қилиб айтурменким, Муҳаммад умматининг жамоат бирлан намоз ўқимоғидан бўлак бирор савоблик йши қолмади»,— дедилар».

Абу Мусо нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Намоздан энг кўп савоб оладирган одам масжиддан энг узокда турадирган одамдир, чунки ул кўп юриб, кўпроқ азият чекиб келғайдир. Жамоат бирлан намоз ўқимақни кутаётган кишига тегадирган савоб, ўзи намозини ўқиб, ётиб олган одамга тегадирган савобдан беҳад ортиқдир»,— деганлар».

32-боб. Пешин намозига эртароқ бормоқнинг фазилати

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деган эдилар»,— деб ривоят қиладилар: «Бир куни бир киши кўчада кетаётган эрди. Йўлда ётган тиканни кўриб, четга олиб ташлади. Оллоҳ таоло унинг қилмишидан рози бўлди ва унинг гуноҳларини кечирди.

Бешта сабабдин ўлган кишилар шаҳид бўладилар: вабодан ўлганлар, қорин оғриғи бирлан ўлганлар, ғарқ бўлиб ўлганлар, бирор нарсанинг тагида қолиб ўлганлар ва Оллоҳ таоло йўлида жиход қилиб ўлганлар.

Одамлар азон айтмоқ ва намозда биринчи сафда турмоқнинг нечоғлиқ савобли эрканини билганларида, ҳеч иложини

топмасалар, чек ташлаб ўз ниятларига эришган бўлур эрдилар.

Намозга эртароқ бормакнинг қандоқ савоби борлигини билганларида, масжидга қараб ким ўзарга югурган бўлур эрдилар, ҳуфтон бирлан бомдод намозининг савобини билганларида, масжидга эмаклаб бўлса ҳам борур эрдилар.

33- боб. Масжид томон босган қадамларни ҳисобламоқ

Анас разияллоҳу анҳу нақл қилади: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Баний Салама, изларингизни ҳисоблаб юрмайдирмисиз?»,—дедилар. Мужоҳид «Қилган ишларини ва изларини ёзиб қўйгайдирмиз» деган ояти каримадаги «изларини» сўзини «қадамларини» деб тафсир қилди».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Баний саламаликлар ўз жойларини ташлаб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга яқинроқ ерга кўчиб келмоқчи бўлди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинанинг хувиллаб қолмоғини истамай: «Изларингизни (қадамларингизни) ҳисоблаб юрмайдирмисиз?»—дедилар (яъни, масжидга қанча узоқ йўл босиб келсангиз, шунча савоб бўлгайдир, деган маънода). Мужоҳид: «Изларингизни» дегани—«ерда яёв қадам босиб келмоқ демакдир»,—дейди».

34- боб. Ҳуфтон намозини жамоат бирлан ўқимоқнинг фазилати

Абу Ҳурайра: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар»—дейдилар: «Мунофиқларга намози бомдод бирлан намози ҳуфтондан кўра оғирроқ намоз йўқдир. Иккала намозда қанча савоб борлигини билганларида масжидга эмаклаб бўлса ҳам келгай эрдилар. Муаззинга буюрсам, азон айтса, кейин бир кишига буюрсам, одамларга имомлик қилса, кейин азонни эшитиб, намозга чиқмаганларнинг устидан ўт қўйсам!»

35- боб. Икки киши ва ундан ортиғи жамоатдир

Молик ибн ал-Ҳувайрис ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (сафарга кетаётган икки кишига): «Намоз вақти келса, бирингиз азон ва такбир айтингиз, каттагиз имом бўлсин»,—деганлар».

36-боб. Масжидда намоз вақти бўлмоғини кутиб ўтирган кишининг ҳамда масжидларнинг фазилати баёни

Абу Ҳурайра нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Таҳоратини синдирмай жойнамозда намоз вақти бўлмоғини кутиб ўтирган ҳар бир кишини малоикалар: «Илоҳи, бул кишининг гуноҳларини мағфират қилгайсен, бул кишига раҳматингни дариг тутмагайсен!» — деб дуо қилгайдирлар. Намоз ўқийдирман деган ниятдагина уйига кетмай масжидда ўтирган киши намоз ўқиётган баробарида бўлгайдир»,— деганлар».

Абу Ҳурайра қуйидаги ҳадисни айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло етти тоифа мўминларга, охират куни ҳеч соя қолмаганда, Аршининг соясидан жой бергусидир: одил бошлиққа; раббига тақво бирлан ибодат қилиб улгайган йититга; масжидлардан кўнглини узолмайдирган кишига; Оллоҳни деб биров бирлан дўстлашган ва Оллоҳни деб дўстидан узоқлашган (воз кечган) кишига; мартабали, келишган бир аёл зинога таклиф қилса, «Мен Оллоҳдан кўркурмен»,— деган кишига; ўнг қули қилганини чап қули билмайдирган қилиб хуфёна садақа берган кишига; хилватда Оллоҳ таолони эслаб хўнг-хўнг йиғлаган кишига»,— деганлар».

Ҳумайд ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам узук таққанмилар?» — деб Анасдан сўрашди. «Ҳа, таққанлар. Бир куни Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтон намозини ярим кечагача кечиктирдилар, биз бирлан намоз ўқигани чиқдилар. Намоздан кейин: «Одамлар аллақачон намоз ўқиб ётдилар, сизлар эрсангиз хануз намоз ўқимақдасиз»,— дедилар. Ўшанда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг узуклари ярқирашига қараб турганим ҳалигидек кўз ўнгимдадир»,— деди Анас».

37- боб. Масжидга эрта бориб, кеч қайтмоқнинг фазилати

Абу Ҳурайра нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки масжидга эрта бориб, кеч қайтгайдир, Оллоҳ таоло унга ҳар бир кеч қайтгани учун жаннатда зиёфат тайёрлаб қўйгусидир»,— деганлар».

38- боб. Намозга такбир айтилса, фарз намоздан бошқа намозлар тўхтатилгайдир

Абдуллоҳ ибн Молик: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кишининг ёнидан ўтдилар» деб бошланадиган

бир ҳадисни айтиб берган эрканлар. Имом Бухорий : «Ушбу ҳадисни Азудлик Молик ибн Буқайна исмлиғ бир киши Ҳафс ибн Осимга қуйидагича ривоят қилган эркан»,— дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозга такбир айтилгандан кейин ҳам икки рақъат намоз ўқиган бир кишини кўриб, ул томонга ўтирилдилар, уни одамлар ўраб олди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бомдод суннатини тўрт рақъат ўқийдирмисан? Бомдод суннатини тўрт рақъат ўқийдирмисан?» — деб уни койидилар (чунким имомга иқтидо қилмоғи лозим эрди)».

39- боб. Касал кишининг жамоат олдига чиқмоққа ҳадди борми? (имоматга ўта оладирми?)

Асвад разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оиша онамизнинг ҳузурларида эрдик. Жамоат бирлан намоз ўқимоқ ва унинг афзалликлари тўғрисида сўзлашиб ўтирдик. Шунда Оиша онамиз қуйидагиларни айтиб бердилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг вафотларидан олдинги касаллик кунларидан бирида азон айтилди. Жаноб Расулуллоҳ: «Абу Бакрга буюрингиз, имоматга ўтсин!» — дедилар. «Абу Бакр кўнгли бўш, йиғлоқ одам. Сизнинг ўрнингизда имомлик қила олмағай»,— дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бояги сўзларини такрорладилар (Оиша онамиз бирлан бошқалар яна рад қилдилар). Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам учинчи марта: «Сиз хотинлар Юсуф алайҳиссаломнинг қиссасидаги Зулайҳо ва унинг дугоналарига ўхшаган хотинлардирсиз (дилингиздаги гапнинг аксини айтурсиз), Абу Бакрга буюрингиз, жамоат олдига ўтиб имомлик қилсин!» — дедилар. Абу Бакр чиқиб имоматга ўтдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларини бир оз енгил ҳис қилдилар. Сўнг, икки киши ёнларига кириб, қўлтиқлаб намозга олиб чиқди. Бетобликдан оёқларини зўрға судраб босаётганлари ҳозиргидек кўз ўнгимда. Абу Бакр Жаноб Расулуллоҳнинг чиқиб келаётганларини кўриб жой бўшатмоқчи бўлдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўрнингда турғил!» — деб ишора қилдилар. Сўнг, Абу Бакрнинг ёнларига келиб ўтирдилар».

Аъмашдан «Абу Бакр Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга, одамлар эрса Абу Бакрга иқтидо қилганмилар?» — деб сўрашди. Аъмаш «ҳа» деган маънода бош ирғаб қўйдилар. Абу Муовия бунга қўшимча қилиб: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Бакрнинг чап ёнида ўтириб ўқидилар, Абу Бакр эрса тик туриб ўқидилар»,— дедилар.

Убайдуллоҳ ибн Абдуллоҳ Оиша онамиздан қуйидаги

ҳадиси эшитган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, оғирлашиб қолган пайтларида, тузалгунларича менинг уйимда ётмоқчи эканликларини айтиб ҳамма хотинларидан ижозат сўрадилар. Улар рози бўлишди. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки киши ёрдамида оёқларини зўр-базўр босиб менинг уйимга чиқдилар. Бир қўлтиқларидан Аббос ва иккинчи қўлтиқларидан бир киши ушлаб олиб чиқишди».

«Оиша онамиз айтиб берган ҳадиси Ибн Аббосга ҳикоя қилиб бердим,— дейдилар Убайдуллоҳ, у мендан: «Оиша онамиз тилга олмаган уша кишининг ким эканлигини билурмисен?» — деб сўради. Мен: «Йўқ»,— дедим. «Бул — Али ибн Абу Толиб эрдилар»,— деди».

40- боб. **Ёмғир ёки касаллик туфайли масжидга бормай ўз уйида намоз ўқимоққа рухсат берилгани ҳақида**

Ноғиб ривоят қиладилар: «Ибн Умар совуқ ва шамол бўлиб турган тунда намозга азон айтдилар. Кейин: «Намозни жой-жойларингизда ўқийверингиз, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муаззинга: «Ёмғирли, совуқ кечада намозни жой-жойларингизда ўқийверингиз, деб айтмакни буюрар эрдилар»,— дедилар».

Маҳмуд ибн ар-Рабиъ нақл қиладилар: «Атбон ибн Молик кўзи ожиз ҳолда қавмига имомлик қилур эрди. Бир куни у Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, (гоҳ) кеча қоронғи бўлғайдир, (гоҳ) сел бўлғайдир, мен эрсам кўзи ожиз одамдирмен, менинг уйимга бориб бир жойда намоз ўқиб берингиз, ўшал ерни намозгоҳ қилиб олайин»,— деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг уйига келиб: «Қаерда ўқиб бермоғимни истайдирсен?»— дедилар. Ул бир жойни кўрсатди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўшал жойда намоз ўқиб бердилар».

41- боб. **Имом жумъа куни, ёмғир ёғиб турган бўлса, ҳозир бўлганлар билан намоз ўқиб, хутба айтадирми?**

Абдуллоҳ ибн Ҳарс ривоят қиладилар: «Ибн Аббос ёмғир ёғиб, лойгарчилик бўлган куни бизга хутба айтдилар, сўнг муаззинга азоннинг «Ҳайъа алас-салот» деган жойига челғанда «намозни жой-жойингизда ўқийверингиз», деб айтмакни буюрдилар. Ҳозир бўлганлар бу гап ёқмагандек бир-бирларига қараб қўйишди. Шунда Ибн Аббос: «Сизл бу гапни ёқтирмадингиз шекилли. Бу гапни мендан яхширс

киши, яъни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтгандирлар. Ул киши шундоқ қилмоқни буюргандирлар. Мен сизларни машаққатга қўймоқни хоҳламадим»,— дедилар». Бошқа бир ҳадисда Ибн Аббос: «Мен сизларни гуноҳкор қилмақни хоҳламадим, сизлар тиззангиздан лой кечиб келган бўлур эрдингиз, деб айтганди»,— дейилади.

Абу Саламадан нақл қиладирлар: «Абу Саъид ал-Худрийдан Лайлат ул-Қадр тўғрисида сўрадим. Ул киши: «Бир булут келиб, масжиднинг устига ёмғир ёғди. Масжиднинг томига хурмо шохлари ёпилган эрди, ёмғир шипдан ўтиб кетди. Намозга такбир айтилди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жиққа лой устида сажда қилаётганларини, ҳатто пешоналарига лой ҳам текканини кўрдим»,— дедилар».

Анас ибн Сирин ривоят қиладирлар: «Ансорийлардан бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, мен сиз бирлан бирга намоз ўқий олмасмен»,— деди. Ул семиз, йўғон киши эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни овқат тайёрлаб, уйига чақирди. Сув сепиб, тозалаб бир бўйрани тағларига солиб берди. Бўйра устида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки рақъат намоз ўқидилар».

Олулжорудлик бир киши Анасга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам чошгоҳ намозини ўқир эрдиларми?» — деди. Анас: «Ўқиганларини фақат ўшал куни кўрдим»,— дедилар.

42- боб. Овқат тайёр бўлса-ю, намозга такбир айтилса...

Ибн Умар овқатланиб олгач, намоз ўқир эрдилар. «Дили хотиржамлик бирлан намоз ўқимоқ учун аввал ҳожатини чиқариб олмоқлик кишининг фақиҳлигидандир»,— дейдилар Абу Дардоъ разияллоҳу анҳу.

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар олингизга кечки овқат олиб келинган бўлғайдир-у, намозга такбир айтилғайдир, аввал овқатни еб олингиз»,— деб айтганлар».

Анас ибн Молик нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кечки овқатингиз тайёр бўлса, шомни ўқимоқдан аввал, овқатни еб олингиз, овқатни шошмасдан енгизлар»,— деганлар».

Ибн Умар қўйидаги ҳадисни айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар (кечки) овқатингизни олдингизга олиб келиб қўйғайдирлар-у, намоз вақти бўлиб қолғайдир, аввал овқатни еб олингиз, шошмасдан, тўйиб еб олингиз»,— деганлар». Ибн Умар олдиларига овқат қў-

йилса-ю, намозга такбир айтилса, овқатни тўйиб еб олма-гунларича намозга келмас эрдилар. Имомнинг қироатини эшитиб турсалар ҳам овқатланишда давом этардилар.

Ибн. Умар нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бирингиз овқат устида бўлғай-дирсиз-у, намозга такбир айтилғайдир, нафсингиз овқатга қонгунча намозга шошилмангиз», — деганлар».

43- боб. Имомнинг қўлида егулик нарса бўлса-ю, намозга чақирилса...

Жаъфар ибн Амр оталари Амр ибн Умаййадан эшитганла-рини ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўйнинг қўл гўштини кесиб еяётганларини кўрдим. Шунда намозга чақирилди. Ўринларидан турдилар, пичоқни ташлаб, таҳорат олмай намоз ўқидилар».

44- боб. Кимки уйда бир зарур иш қилиб турган бўлса-ю, намозга такбир айтилса, ишини ташлаб, намозга чиқадир

Асвад разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Оиша онамиздан «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйларида не қилур эрдилар?» — деб сўрадим. «Уй юмушлари бирлан банд бўлур эрдилар (Жаноб Расулуллоҳ хотинларига ёрдам бермоқларини назарда тутадилар), намозга чақирилган кезде қилаётган ишларини ташлаб чиқар эрдилар», — дедилар».

45- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қандай намоз ўқиганларини ҳамда ул зотнинг буюрган суннатларини ўргатиш ниятидагина одамларга намоз ўқиб берган киши

Айюб разияллоҳу анҳу: «Абу Қилоба бундай деганди», — дейдилар: «Бизнинг мана шу масжидимизга, Молик ибн Хувайрис келиб: «Мен ўзи намоз ўқимоқчи бўлмасам-да, сизларга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг нечук намоз ўқиганларини кўрган бўлсам, ўшандоқ намоз ўқиб берайин», — дедилар. Мен Абу Қилобадан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам нечук намоз ўқир эрканлар?» — деб сўрадим. «Мана бу шайхимиз сингари», — деди. Шайхимиз (кекса одам эрдилар), биринчи рақъатда саждадан бош кутарганларидан кейин, озгина ўтириб олар эрдилар».

Абу Мусо ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бетоб бўлиб қолдилар. Касаллари кучайгач: «Абу Бакрга буюрингиз, жамоат олдига чиқиб имомлик қилсин!» — дедилар. Оиша онамиз: «Абу Бакр кўнгли юмшоқ кишидирлар, сизнинг ўрнингизда туриб имомлик қила олмағайлар», — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Одамларга буюрингиз, Абу Бакр жамоат олдига чиқиб имомлик қилсин!» — деб қайтариб айтдилар. Оиша онамиа яна рад қилдилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Абу Бакрга буюрингиз, жамоат олдига чиқиб имомлик қилсин! Сиз хотинлар Юсуф алайҳиссаломнинг қиссасидаги хотинлар сингаридирсизлар», — деб яна қайтариб айтдилар. Жаноб Расулуллоҳнинг буйруқларини Абу Бакрга етказишди. Абу Бакр Жаноб Расулуллоҳнинг ҳаётлиқларида жамоат олдига чиқиб имомлик қилдилар».

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бетоб ётганларида: «Абу Бакрга буюрингиз, жамоат олдига чиқиб имомлик қилсин!» — дедилар. Мен: «Абу Бакр ўрнингизга имомлик қилсалар, йиғлаб юборгайдирлар, одамлар қироатларини эшитолмай қолғайдир, Умарга буюрингиз, имомлик қилсин!» — дедим. Кейин: «Абу Бакр сизнинг ўрнингизда турсалар, йиғиларидан қироатлари эшитилмай қолғайдир, имомликни Умарга буюра қолингиз, деб Расулуллоҳга айтгил!» — дедим Ҳафсага. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тек тургил, сизлар Юсуф алайҳиссаломнинг қиссасидаги хотинлар сингаридирсизлар, Абу Бакрга буюрингиз, имомлик қилсин!» — дедилар Ҳафсага».

Шунда Ҳафса: «Сендан ҳеч яхшилиғ кўрмадим-да!» — деган эрканлар Оиша онамизга.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ўн йил эргашиб юрдим, ул кишининг хизматларини қилиб, суҳбатларида бирга бўлдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафотларидан олдин бетоб ётганларида Абу Бакр жамоатга имомлик қиларди. Душанба куни биз саҳобалар намозда саф тортиб турган эрдик, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳужраларининг пардасини очиб, бизга қарадилар. Жаноб Расулуллоҳ оёқларида тик турар эрдилар, юзлари худди китоб варағидек оппоқ, озгин ва чиройлиг эрди. Кейин, бизга табассум қилиб жилмайдилар. Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўриб, суюнганимиздан сафдан чиқмоқчи бўлдик. Абу Бакр Сиддиқ эрса биринчи сафга кириб олмоқ учун орқасига тисарила бошлади. Ул,

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозга чиқмоқчилар, деб ўйлади. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, намозни давом эттираверингиз, деган маънода бизга ишора қилдилар-да, пардани ёпиб қўйдилар. Ул зот шу куни вафот этдилар».

Анас разияллоҳу анҳу нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уч кун намозга чиқа олмадилар. Намозга такбир айтилди, Абу Бакр олдинга (имомликка) ўтди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хужраларининг пардасини кўтардилар. Ҳеч қачон Жаноб Расулуллоҳнинг чехраларини кўрган кезимиздагидек суюнмаган эрдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Бакрга «Олдинга (имомликка) ўтгил!» деб ишора қилдилар-да, пардани ёпдилар. Кейин, вафот этгунларича пардани очмоққа дармонлари етмади».

Ҳамза ибн Абдуллоҳнинг оталари Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладирлар: «Жаноб Расулуллоҳ оғир ётганларида, «Намозга чиқа оласизми?»— дейишди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Абу Бакрга айтингиз, жамоатга имомлик қилсин!»— дедилар. Оиша онамиз: «Абу Бакр кўнгли бўш одамдирлар, қироат қилсалар, йиғидан тўхтай олмағайлар»,— дедилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Буюрингиз унга, жамоатга имомлик қилсин!»— дедилар. Оиша онамиз яна бояги сўзларини такрорладилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам яна: «Буюрингиз унга, жамоатга имомлик қилсин! Сизлар Юсуф алайҳиссалом қиссасидаги хотинлар сингаридирсиз»,— дедилар».

47- боб. Бирор сабабга кўра, намозхонлардан бирининг имомнинг ёнида турмоғи

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бетоб ётганларида Абу Бакрга жамоатга имомлик қилмоқни буюрдилар. Абу Бакр (ўшанда) имомлик қилган эрдилар». Урва разияллоҳу анҳу ушбу ҳадисни қуйидагича давом эттирадирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларини енгил ҳис этиб, намозга чиқдилар. Абу Бакр жамоатга имомлик қилаётган эрди. Расулуллоҳни кўргач, (ўрин бўшатмак мақсадида) орқасига тисарила бошлади. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Ўрнингдан жилмағил!»— деб ишора қилдилар. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Бакрнинг ёнига келиб ёнма-ён ўтирдилар. Абу Бакр Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга иқтидо қилиб тик туриб намоз ўқидилар. Одамлар эрса Абу Бакрга иқтидо қилиб намоз ўқишди».

48- боб. **Кеч қолаётган имомнинг ўрнига ўтиб имомлик қилаётган одам, имом келиб қолса, тисарилиб ўрнини бўшатса ҳам, бўшатмаса ҳам, намоз жоиз бўладир**

Саҳл ибн Саъд нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Амр қабиласи низосини тинчитмоқ учун кетган эрдилар. Намоз вақти бўлиб қолгач, муаззин Абу Бакрга келиб: «Такбир айтайинми?» — деди. Абу Бакр: «Майли», — дедилар. Абу Бакр жамоатга имомлик қилиб турганларида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб қолдилар. Одамлар сафдан жой бердилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биринчи сафга келиб турдилар. Одамлар Абу Бакрни огоҳлантирмоқ учун чапак чалдилар. Абу Бакр пайқамадилар. Одамлар қаттиқроқ чапак ура бошладилар. Шундагина Абу Бакр Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг келганларини кўрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўрнингда тургил!» — деб ишора қилдилар. Абу Бакр разияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (ишонч билдириб) «Жойингда туравергил!» — деб буюрганларидан хурсанд бўлиб, Оллоҳга ҳамд айтиб, икки қўлларини тепага кўтардилар-да, орқаларига тисарилиб, биринчи сафга туриб олдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жойларига ўтиб жамоатга имомлик қилдилар. Намоз тугагач, Абу Бакрга: «Буюрганимдан сўнг нечун жойингизда туравермадингиз?» — дедилар. Абу Бакр: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларида намоз ўқимоққа Абу Бакрнинг ҳаққи йўқдир!» — деб жавоб бердилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Не бўлди сизларга, кўп қарсак чалдингиз? Кимки намозда бирор нарсани кўрғайдир, тасбиҳ (субҳоналлоҳ) айтсин, тисбиҳ айтса, унга қарайдилар. Чапак чалмоқ эрса хотинларнинг ишидир», — дедилар».

49- боб. **Агар намозхонларнинг қироати бир хил бўлса, ораларида ёши улуғи имомлик қиладир**

Молик ибн Хувайрис нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келдик. Ҳаммамиз тенгқур, ёш йигитлар эрдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида 20 кунча туриб қолдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жуда меҳрибон эрдилар, (юртимизни соғинганимизни билиб): «Юртингизга қайтсангиз, у ердагиларга динни ўргатингиз, фалон вақтда фалон намозни, фалон вақтда фалон намозни ўқийдирсиз, деб уларга буюрингиз, намоз вақти

булганда бирингиз азон айтингиз, орангизда каттангиз имомликка ўтсин!» — дедилар».

50- боб. Имом бирор қавмнинг зиёфатига борса, намоз вақтида уларга имомлик қиладир

Атбон ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни уйимга таклиф этган эрдим. Ул киши келиб, киришга ижозат сўрадилар. Кейин: «Уйингнинг қай ерида намоз ўқиб бермоғимни истайдирсан?» — дедилар. Мен бир жойни кўрсатдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозга турдилар. Биз у кишига иқтидо қилдик. Намоздан кейин салом бердилар. Биз ҳам салом бердик».

51- боб. Имомга иқтидо қилмоқ керак, ул шунинг учун имом қилингандир!

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, вафотларидан олдинги бетоблик пайтларида, ўтириб имомлик қилар эрдилар. Ибн Масъуд: «Намозхон бошини имомдан аввал кўтарса, қайтариб туширғайдир-да, имом бошини иккинчи бор кўтармагунча кутиб турғайдир, кейин имомга эргашғайдир», — деганлар. Ҳасан Басрий: «Имом бирлан бирга икки рақъат ўқиб, сажда этолмаган одам охири рақъатда икки марта сажда қилғайдир, кейин бир рақъатини қайта ўқигайдир, сажда қилмоқни эсдан чиқариб, ўрнидан туриб кетган одам қайта ўтириб сажда қилғайдир», — дейдилар.

Убайдуллоҳ ибн Абдуллоҳ нақл қиладилар: «Оиша онамизнинг ҳузурларига кирдим. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бетоб ётган пайтлари тўғрисида менга сўзлаб берсангиз!» — деб илтимос қилдим. Оиша онамиз: «Майли», — деб ҳикоя қила кетдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам оғирлашиб қолганларида: «Одамлар намоз ўқидиларми?» — деб сўрадилар. Биз: «Йўқ, сизни кутишмоқда», — дедик. «Тоғорага ўтқазиб, устимдан сув қуйингиз!» — дедилар. Биз айтганларини қилдик. Ўринларидан тура бошлаганларида ҳушларидан кетдилар. Ҳушларига келгач: «Одамлар намоз ўқидиларми?» — дедилар. Биз: «Йўқ, сизни кутишмоқда», — дедик. Жаноб Расулуллоҳ: «Тоғорага ўтқазиб, устимдан сув қуйингиз!» — дедилар. Биз айтганларини қилдик. Ўринларидан турмоқчи эрдилар, яна ҳушларидан кетдилар. Ҳушларига келгач: «Одамлар намоз ўқидиларми?» — дедилар. Биз: «Йўқ, сизни кутишмоқда», — дедик. Масжидда одам лик тўла. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хуфтон намозига чиқишларини кутишмоқда. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Бакрга

имомлик қилмакни буюрдилар. Бир киши бориб, Абу Бакрга: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сизни жамоатга имомлик қилсин, деб буюрдилар», — деди. Абу Бакр кўнгли юмшоқ одам эрдилар. Шунинг учун ҳам Умарга: «Сиз имомлик қилингиз!» — дедилар. Умар: «Ўзингиз бунга мендан кўра ҳақлироқдирсиз!» — дедилар. Абу Бакр ўша кун имомлик қилдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларини бир оз енгил ҳис этиб, икки кишининг ёрдамида намозга чиқдилар, улардан бири Аббос эди. Абу Бакр Жаноб Расулуллоҳни кўриб жой бўшатмоқчи бўлдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Орқангизга тисарилмангиз, жойингиздан жилмангиз!» — деб ишора қилдилар. Кейин Аббосга: «Мени ёнларига ўтқазингиз!» — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни Абу Бакрнинг ёнига ўтқаздилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўтириб намоз ўқидилар. Абу Бакр тик туриб Расулуллоҳга иқтидо қилдилар. Одамлар эрса Абу Бакрга иқтидо қилишди».

Убайдуллоҳ разияллоҳу анҳу бундай ривоят қиладирлар: «Абдуллоҳ ибн Аббос ҳузурига кириб, «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бетобликлари ҳақида Оиша онамиз менга айтиб берганларини сизга айтайинми?» — дедим. «Айтгил!» — дедилар. Мен айтдим. Бирор сўзимни инкор қилмадилар, лекин: «Отам Аббос бирлан бирга бўлган иккинчи кишининг номини сенга айтдиларми?» — деб сўрадилар. Мен: «Йўқ», — дедим. «Ул Али эрди!» — дедилар».

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бетоб бўлганларидан уйда ўтирган ҳолда намоз ўқидилар. Иқтидо қилаётганлар эрса тик туриб ўқишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «ўтирингиз!» деб ишора қилдилар. Намоздан кейин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Имом иқтидо қилмоқлари учун тайинлангандир, агар ул рукуъ қилғайдир, рукуъ қилингиз, рукуъдан бош кўтарғайдир, бош кўтарингиз, ўтириб намоз ўқигайдир, ўтириб намоз ўқингиз!» — дедилар».

Анас ибн Молик нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам от миниб йиқилдилар, ўнг томонлари шилиниб кетди. Намозни ўтирган ҳолда ўқидилар. Шунда биз ҳам ўтириб ўқидик. Намозни тугатгач, бизга ўгирилиб: «Гап шулким, имом иқтидо қилмоқлари учун имом қилингандир, агар ул тик туриб ўқигайдир, тик туриб ўқингиз, рукуъ қилғайдир, рукуъ қилингиз, рукуъдан бош кўтарғайдир, бош кўтарингиз, «Самияллоҳу лиман ҳамидаҳу» деса, «Раббано ва лакалҳамд» деб айтингиз. Агар тик туриб ўқигайдир, тик туриб ўқингиз!» — дедилар». Имом Бухорий

айтадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Имом ўтириб ўқиғайдир, ўтириб ўқингиз!» деган сўзларини бундан илгариги бетоблик пайтларида айтганлар, сўнгги касал бўлганларида эрса Жаноб Расулуллоҳ ўтириб намоз ўқиганлар. Одамлар тик туриб ўқишган, уларга ўтирмоқни буюрмаганлар. Охиргиси ҳисобга олинғайдир, зеро охиргиси Жаноб Расулуллоҳнинг табиатларига мосдир».

52- боб. Имомга иқтидо этиб намоз ўқиётган одам қачон сажда қиладир?

Анас разияллоҳу анҳу: «Имом сажда қилса, сажда қилинғиз!» — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Язид: «Қуйидагини менга Барро айтиб берган эрди, ул ҳеч ёлғон сўзламайдир», — дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» деб саждага бормагунларича, биронтамиз саждага бормас эрдик, кейин сажда қилар эрдик».

53- боб. Имомдан аввал бошини кўтарган одамнинг гуноҳи

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ораларингизда кимдир имомдан аввал бошини кўтарғайдир, унинг бошини Оллоҳ таоло эшакнинг бошига ёким кўринишини эшакнинг кўринишига айлантириб қўймоғидан қўрқмағайми (қўрқмағайдирми)?» — дедилар».

54- боб. Қул ёки озод қилинган қулнинг имомликка ўтмоғи ҳақида

Оиша онамизга Заквон деган қуллари имомлик қилур эрди, Қуръонга кўра, ҳароми бола ҳам, бадавий ҳам, балоғатга етмаган бола ҳам имом бўлмоғи жоиздир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Имомликка Қуръони Каримни мукаммал билган киши ўтғайдир», — деганлари учун ҳам Имом Бухорий: «Қул, бирор айби бўлмаса, жамоатга қатнашмакдан маҳрум қилинмағайдир», — дейдилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Қубодаги Асаба деган жойга келган дастлабки муҳожирларга (Расулуллоҳнинг келишларидан аввал) Абу Ҳузайфанинг озод қилинган қули Солим имомлик қилур эрди. У Қуръонни ҳаммадан яхшироқ билур эрди».

Анас разияллоҳу анҳу нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Гарчи сизларга боши

майиздек қоп-қора қул бошлиқ қилиб тайинланса ҳам, унга қулоқ солиб, итоат этингиз!» — деганлар».

55- боб. Имом ёмон имомлик қилса, гуноҳи ўзига

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Имомлар сизларга имомлик қилиб намоз ўқийди. Агар тўғри, тўлиқ ўқигандирлар, сизларга ҳам, ўзларига ҳам савоб бўлғандир. Хато қилсалар, сизларга савоб-у, гуноҳи ўзларига бўлғандир», — деганлар».

56- боб. Йўлдан озган ва бидъатчи одамнинг имомлиги хусусида

Ҳасан Басрий: «Бидъатчининг орқасида ҳам намоз ўқийверғил, бидъатининг зарари ўзигадир», — деганлар. Имом Бухорий: «(Ушбу ҳадисни) бизга Муҳаммад ибн Юсуф айтиб бердилар», — дейдилар.

Убайдуллоҳ ибн Адий ибн Хиёр Усмон ибн Аффоннинг ҳузурларига кирди. Ҳазрат Усмон сиқилиб ўтирган эрканлар. Усмонга: «Сиз жамоат имомидирсиз, бошингизга нечук ишлар тушди, кўриб турибсиз. Бизга эрса фитначи кишилар имом бўлиб олмишлар, биз уларга иқтидо қилиб, гуноҳкор бўлмакдан қўрқадирмиз», — деди. Шунда Усмон: «Намоз одамлар қилаётган ишларнинг энг яхшисидир. Агар кишилар хайрлик иш қилаётган бўлсалар, сен ҳам уларнинг хайрлик ишларига бош қўшғил, агар ёмон ишга қўл урган бўлсалар, уларнинг ёмонлигидан четланғил!» — дедилар. Зухрий: «Жуда зарур бўлмаса, хотинчалиш (хунаса) одамга иқтидо қилинмайдир», — дейдилар.

Анас ибн Молик нақл қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Заррга: «Агар боши майиздек қоп-қора ҳабаш имом эрса ҳам, унга қулоқ солғил ва итоат этғил!» — деган эканлар».

57- боб. Агар намоз ўқийётганлар икки киши бўлса, бири имом бўлиб, иккинчиси унинг ўнг томонига ўтиб иқтидо қилади

Ибн Аббос ривоят қилади: «Маймуна холамникида тунаб қолдим. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтонни масжидда ўқидилар. Кейин, уйларига келиб тўрт рақъат намоз ўқидилар. Сўнг, ухладилар, кейин ўринларидан туриб, таҳорат олиб намоз бошладилар. Мен чап ёнларига бориб турдим. Мени ўнг ёнларига ўтказиб қўйдилар. Аввал беш рақъат, кейин икки рақъат намоз

ўқидилар, сўнг ухладилар, ҳатто пишиллаганларини эшитдим. Кейин, намози бомдодни ўқигани чиқиб кетдилар».

58- боб. **Агар иқтидо қилғувчи биргина бўлса-ю, имомнинг чап томонида турса, имом уни ўнг томонига ўтказиб қўйса, намозлари бузилмайдир**

Ибн Аббос нақл қиладилар: «Маймуна холамникида тунаб қолдим. Ҳаша кечаси Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам холамнинг уйларида эрканлар. Таҳорат олиб намозга турдилар, Мен чап томонларида туриб иқтидо қилдим, мени ўнг томонларига ўтказиб қўйдилар. Шунда ўн уч рақъат намоз ўқидилар. Кейин, ухладилар, ҳатто пишилладилар ҳам. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ухласалар, пишилла эдилар. Кейин, ул кишини муаззин келиб чақирди. Чиқиб жамоатга имомлик қилдилар, таҳорат олмадилар (ёнбошлаб дам олганларида, қалблари уйғоқ бўлгани учун таҳоратлари синмас эрди)».

59- боб. **Кишининг имомлик қиламан деган нияти бўлмаса-ю, одамлар келиб унга иқтидо қилишса...**

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Маймуна холамникида тунаб қолдим. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам кечаси туриб намоз ўқидилар. Мен ҳам туриб у киши бирлан ўқидим. Чап томонларида турган эрдим, белимдан ушлаб ўнг томонларига ўтказиб қўйдилар».

60- боб. **Агар имом намозни чўзиб юборса-ю, иқтидо қилғувчининг бирор ҳожати бўлса, у сафдан чиқиб, ўзи ўқиб олса...**

Жобир ибн Абдуллоҳ нақл қиладилар: «Муоз ибн Жабал Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бирлаң бирга хуфтонни ўқиб, сўнг бориб қавмига имомлик қилур эрди. (Бир куни) хуфтонда қавмига имомлик қилаётиб Сураи Бақарани зам қилди. Шунда бир киши сафдан ажралиб чиқди-да, ўзи алоҳида намоз ўқиб, кетди. Муоз у кишини ёмонлагандек бўлди. Буни Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламга етказдилар. Шунда Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам Муозга: «Сен фитначидирсан, фитначидирсан, фитначидирсан!» ёки «Бунақа ҳолда фитначи бўлиб қолғайсан, фитначи бўлиб қолғайсан, фитначи бўлиб қолғайсан!» — деб уч марта. айтдилар-да, бундан кейин (ўлчами) ўртачароқ иккита сурани зам қилмакни буюрдилар. «Расу-

луллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам буюрган ўша суранинг қайси эканлигини эслай олмаётирман»,— дейдилар Амр разияллоҳу анҳу».

61- боб. Имомнинг қиёмни енгилроқ, рукуъ ва сужудни тўлароқ қилмоғи хусусида

Абу Масъуд ривоят қилади: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Мен, фалончи имом намозни чўзиб юбораётгани учун намози бомдодга бормаётирман»,— деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ваъз айтаётганларида ўша кундагидан кўра ғазабланганроқ ҳолатларини кўрмаганман. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўшанда: «Сизларнинг ораларингизда одамларни жамоат намозидан бездираётганлар бордир. Қай бирингиз жамоатга имомлик қилгайдирсиз, намозни осонлаштирингиз, чунки намозхонлар орасинда заиф, касалманд, кекса ва иши зарур одамлар бордир!» — дедилар».

62- боб. Агар киши намозни ёлғиз ўзи ўқиса, хоҳлаганича чўзаверсин!

Абу Ҳурайра ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирортангиз жамоатга имомлик қилгайдирсиз, намозни осонлаштириб ўқингиз, чунки намозхонлар орасинда заиф, касал ва кексалар бордир. Агар қайси бирингиз намозни ёлғиз ўзингиз ўқигайдирсиз, истаганча чўзаверингиз!» — дедилар».

63- боб. Имом намозни чўзиб юборганда устидан шикоят қилган киши

Абу Усайд: «Намозимизни жуда ҳам чўзиб юбординг, эй болам!» — деган эканлар.

Абу Масъуд ривоят қилади: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, имом намозни чўзиб юбораётганидан бомдод намозига бормаётирман»,— деди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ғазабландилар. Ўша кундагидан кўра қаттиқроқ ғазабланганларини кўрмаган эрдим. Жаноб Расулуллоҳ: «Эй одамлар, сизларнинг ораларингизда намоздан бездирғувчилар бордир. Кимки имом бўлиб (намоз) ўқигайдир, енгил ўқисин, чунки унинг орқасинда заиф, кекса ва иши зарур кишилар бордир!» — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ нақл қилади: «Қоронғи кеча эрди. Муоз жамоатга имомлик қилиб хуфтон ўқиётган пайтда бир киши икки туяни етаклаб келиб қолди.

Туяларини қўйиб, Муозга иқтидо қилди. Муоз «Сураи Бақарани» ёки «Сурай Нисони» зам қилиб ўқий бошлаганда бояги киши орадан чиқиб кетди. Муоз унинг орқасидан ёмонлаб қолди. Буни ул кишига етказишган эрди, бориб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга шикоят қилди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Муозга: «Эй Муоз, сен фитначидирмисан ёким ғайбатчидирмисан?» — деб уч марта қайтариб айтдилар, кейин: «Саббиҳ-исма раббика-л-аъло...» ва «Ва-ш-шамси ва зуҳоҳо...» ҳамда «Ва-л-лайли изо йағшо...» деб бошланадиган сураларни зам қилиб ўқисанг бўлмағаймидир?! Ахир сенинг орқангда кекса, заиф ва ҳожатманд кишилар ҳам бор-ку!» — дедилар».

64-боб. Намозни қисқа ва мукаммал ўқимоқ тўғрисида

Анас ибн Молик: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозни қисқа қилиб ҳам, мукаммал қилиб ҳам ўқир эрдилар» — дейдилар.

65-боб. Чақалоқ йиғлаб қолганда намозни қисқароқ ўқимоқ хусусида

Абу Қатода ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен намозни узунроқ қилиб ўқимоқчи бўлганимда, чақалоқ йиғлаб қолса, онасига оғир тушмасин деб, қисқароқ ўқийдирмен», — деган эканлар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан кўра намозни қисқароқ ва мукаммалроқ ўқийдирган бирорта одамни учратмадим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам чақалоқ йиғисини эшитиб, онасига қийин бўлмасин деб, намозни қисқароқ ўқир эрдилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен намозни узунроқ ўқимоқчи бўлиб бошлайдирман-у, аммо чақалоқнинг йиғисини эшитиб, онасига оғир бўлмасин деб, қисқартирғайман», — деган эканлар».

Анас разияллоҳу анҳу нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен, намозни узунроқ ўқийдирман, деганимда чақалоқнинг йиғисини эшитиб қолғайман. Шунда унинг онасига оғир тушмоқлигини фаҳмлаб, намозни енгиллатғайман», — деган эканлар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен намозни узунроқ ўқимоқчи бўлиб бошлайдирман-у, аммо бола йиғисини эшитиб қолиб, унинг онаси азият чекмоғини ўйлаб, енгиллатғайман», — деган эканлар».

66-боб. Бир киши имомга иқтидо қилиб намоз ўқиса-ю, сўнг ўз қавмига бориб имомлик қилса...

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Муоз разияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга иқтидо қилиб намоз ўқидилар, сўнг ўз қавмларига бориб имомлик қилдилар».

67-боб. **Имомнинг такбирини одамларга эшиттириб турган киши**

Оиша онамиз ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам оғир ётганларида Билол намозга чақириб келди. Шунда Расулуллоҳ: «Абу Бакрга буюрингиз, жамоатга имомлик қилсин!» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, Абу Бакр кўнгли бўш одамдирлар, ул киши сизнинг ўрнингизда имомлик қилсалар, одамлар йиғиларидан қироатларини эшитолмай қолғайдир, яхшиси Умарга буюрингиз!» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Абу Бакрга буюрингиз, жамоатга имомлик қилсин!» — деб қайтариб айтдилар. Мен Ҳафсага: «Абу Бакр кўнгли бўш одамдирлар, ўрнингизда турсалар, йиғиларидан одамлар қироатларини эшитмай қолғайдирлар, Умарга буюра қолингиз, деб Расулуллоҳга айтгил!» — дедим. Расулуллоҳ: «Сизлар Юсуф алайҳиссалом қиссасидаги хотинлар сингаридирсизлар. Буюрингиз Абу Бакрга, жамоатга имомлик қилсин!» — дедилар. Абу Бакр намозни бошлагач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам енгил тортдилар. Кейин, икки киши ёрдамида оёқларини зўрға босиб масжидга чиқдилар. Абу Бакр Расулуллоҳнинг шарпаларини сезиб жой бўшатмоқ учун орқага тисарила бошладилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўрнингдан қимирламагил!» — деб ишора қилдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Бакрнинг чап ёнларига келиб ўтирдилар. Абу Бакр тик туриб ўқидилар. Жаноб Расулуллоҳ ўтирган ҳолларида ўқидилар. Абу Бакр Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг айтаётган такбирларини одамларга эшиттириб турдилар».

68-боб. **Бир киши имомга, одамлар эрса унга иқтидо қилмоғи хусусида**

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Сиз менга иқтидо қилингиз, сизга орқангиздагилар иқтидо қилсинлар!» — деганлари хусусида қуйидаги ҳадис зикр қилинади:

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам оғир ётганларида Билол ул кишини намозга чақириб келди. Жаноб Расулуллоҳ: «Абу Бакрга буюрингиз, жамоат олдига ўтиб имомлик қилсин!» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, Абу Бакр кўнгли бўш одамдилар, ул киши сизнинг ўрнингизда имомлик қилсалар, йиғиларидан одамлар қироатларини эшитолмай қолгайдилар, яхшиси Умарга буюра қолингиз!» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Абу Бакрга буюрингиз, жамоатга имомлик қилсин!» — дедилар. Шунда мен Ҳафсага: «Абу Бакр кўнгли бўш одамдилар, ўрнингизга имомлик қилсалар, йиғлаб юборадилар, одамлар қироатларини эшитолмайдилар, Умарга буюра қолингиз, деб Расулуллоҳга айтгил!» — дедим. Расулуллоҳ: «Сизлар Юсуф алайҳиссалом қиссасидаги хотинларга ўхшайдирсизлар, буюрингиз, Абу Бакр жамоатга имомлик қилсин!» — дедилар.

Абу Бакр имомлик қилмоққа киришгач, Расулуллоҳ енгил тортдилар, сўнг икки киши кўмагида оёқларини судраб босиб масжидга чиқдилар. Абу Бакр Жаноб Расулуллоҳнинг келаётганларини сезиб, жой бўшатмоқчи бўлдилар. Расулуллоҳ: «Ўрнингда туравергил!» — деб ишора қилдилар. Расулуллоҳни Абу Бакрнинг чап ёнларига олиб бориб ўтказишди. Расулуллоҳ ўтирган ҳолларида имомлик қилдилар, Абу Бакр ул кишига, одамлар эрса Абу Бакрга иқтидо қилдилар».

69-боб. Имом иккиланса, одамларнинг сўзига ишонадирми?

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки рақъат ўқиб, намозни тугатдилар, салом бериб одамларга ўғирилдилар. Шунда Залядайн: «Ё Расулаллоҳ, намоз қисқардими ё эсингиздан чиқардингизми?» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Зулядайн тўғри айтмакдами?» — дедилар.

Одамлар Зулядайннинг сўзини тасдиқлашди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам яна икки рақъат ўқидилар, одамлар ул кишига иқтидо қилдилар, сўнг салом бердилар. Кейин, такбир айтиб, аввалдагидек ёким ундан ҳам узунроқ саждаи сахв қилдилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин намозини икки рақъат ўқидилар. Шунда Жаноб Расулуллоҳга: «Икки рақъат ўқидингиз», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ яна икки рақъат намоз ўқиб, салом бердилар, кейин саждаи сахв қилдилар».

70-боб. Имом намозда йигласа...

Абдуллоҳ ибн Шаддод ривоят қиладирлар: «Ҳазрат Умарнинг «Иннамо ашқу бассий ва ҳузний ила-л-лоҳи» (Дарду ғамимдан фақат Оллоҳнинг ўзигагина шикоят қилгайдурмен) деган оятни ўқиётиб йиғлаётганларини мен охирги сафда туриб ҳам эшитдим».

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам касал бўлиб ётганларида: «Абу Бакрга буюрингиз, жамоатга имомлик қилсин!» — дедилар. Мен: «Абу Бакр сизнинг ўрнингизга турсалар, йиғиларидан одамлар қироатларини эшита олмағайдирлар, Умарга буюрингиз, жамоатга имомлик қилсинлар!» — дедим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Абу Бакрга буюрингиз, жамоатга имомлик қилсин!» — деб қайтариб айтдилар. Шунда мен Ҳафсага: «Абу Бакр сизнинг ўрнингизга турсалар, одамлар йиғиларидан қироатларини эшита олмағайдирлар, Умарга буюрингиз, имомлик қилсин, деб Расулуллоҳга айтгил!» — дедим. У шундай деди. Шунда Расулуллоҳ: «Тек тургил, сизлар Юсуф алайҳиссалом қиссасидаги хотинлар кабисизлар: Дилингиздагининг аксини айтгайсизлар. Абу Бакрга буюрингиз, жамоатга имомлик қилсин!» — дедилар.

Ҳафса менга: «Сендан ҳеч яхшилиғ кўрмадим!» — деди хафа бўлиб».

71-боб. Такбир айтаётганда ва ундан кейин сафларни тўғрилаш

Нўъмон ибн Башир нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳга қасамёд қилиб айтурменким, сафларингизни тўғриламасангиз, Оллоҳ таоло дилларингизни бир-бирига қарама-қарши қилиб қўйгайдир!» — деб айтганлар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сафларни тўғрилангиз, мен сизларни тескари туриб ҳам кўргайдурмен!» — дедилар».

72-боб. Сафлар тўғриланаётганда имомнинг одамларга ўгирилиб қарамоғи

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Намозга такбир айтилди. Расулуллоҳ юзларини бизга ўгириб қарадилар-да: «Сафларни тўғрилангиз, жипселашиб турингиз, мен сизларни тескари туриб ҳам кўргайдурмен!» — дедилар».

73-боб. Биринчи саф

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дегандилар»,— дейдилар: «Сувда ғарқ бўлганлар, қорин оғриғи ва вабодан ўлганлар ёким бирор нарса босиб қолиб ўлганлар шаҳид ўлган, ҳисобланур. Кишилар намозга эрта келмоғнинг нечук савоби борлигини билсалар эрди, (масжидга ким олдин бормака) мусобақа қилишур эрди. Намози хуфтон бирлан намози бомдодда нечук савоб борлигини билганларида, судралиб (эмаклаб) бўлса ҳам (масжидга) келишур эрди. Биринчи сафда нечук савоб борлигини билишса эрди, қуръа (чек) ташлашар эрди».

74-боб. Сафни тўғриламоқ намознинг мукаммал бўлмоғи шартларидандир!

Абу Ҳурайра қуйидаги ҳадисни айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Имом иқтидо қилмоқлари учун имом қилингандир, бунга риоя қилингиз. Агар рукуъ қилғайдир, рукуъ қилингиз, агар «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» дегайдир, «Раббано ва лака-л-ҳамд» деб айтингиз! Агар сажда қилғайдир, сажда қилингиз, агар ўтириб ўқиғайдир, ҳаммангиз ўтириб ўқингиз! Намозда сафни тўғрилангиз, чунким сафнинг тўғри бўлмоғи намоз кўркидир!» — дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сафларингизни тўғрилангиз, чунким сафларни тўғри қилмоқ намознинг мукаммал бўлмоғидир!» — дедилар».

75-боб. Сафни тўғриламаган (тўлдирмаган) кишининг гуноҳи

Башир ибн Ясор ривоят қиладирлар: «Анас разияллоҳу анҳу Басрадан Мадинага келди. Анасга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларидан кейин биздан қандай камчилик топдингиз?» — дейишди. Анас: «Сизлар сафни тўғрилаб, тўлдирмас экансизлар, бундан бўлак хато топмадим»,— деди. (Имом Бухорий сафни тўғриламоқни — вожиб, мужтаҳид уламолар эрса — суннат деб ҳисоблагайлар. Чунки Анас уларга намозни қайтариб ўқимакни буюрмадилар)».

76-боб. Сафда оёқни оёққа, елкани елкага тегизиб турмоқ

Нуъмон ибн Башир: «(Сафда) ҳар биримизнинг тавони-

миз ёнимиздагининг тавонига тегиб турганининг шоҳиди бўлганман»,— дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сафингизни тўғрилаб турингиз, мен сизларни тескари туриб ҳам қўрғайдирмен»,— деган эрдилар. Биз, Расулуллоҳнинг даврларида сафда турганимизда ҳар биримизнинг елкамиз ёнимиздагининг елкасига, оёғимиз оёғига тегиб турар эрди».

77-боб. Агар иқтидо қилувчи киши имомнинг чап ёнига келиб турса, имом уни орқа томонидан айлантириб, ўнг ёнига турғизиб қўйса, намоз бузилмайдир

Ибн Аббос қуйидаги ҳадисни айтдилар: «Бир куни тунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга намоз ўқидим. Ўшанда чап томонларига келиб турган эрдим. Жаноб Расулуллоҳ мени бошимдан ушлаб, орқа томонларидан айлантириб, ўнг ёнларига турғизиб қўйдилар. Намоздан кейин ёнбошладилар, сўнг муаззин келди, ўринларидан туриб намоз ўқидилар, (қайта) таҳорат олмадилар».

78-боб. Аёлнинг якка ўзи бир саф бўлади

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Мен ва бир етим бола бизникида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга иқтидо қилиб намоз ўқидик, онам Умму Сулайм эрса орқамизда туриб иқтидо қилдилар».

79-боб. Имом ва масжиднинг ўнг томони афзал

Ибн Аббос қуйидаги ҳадисни айтдилар: «Бир куни кечаси Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг чап томонларида туриб иқтидо қилдим. Шунда Расулуллоҳ қўлимдан ушлаб, «Орқамдан айлангил!» — деб ишора қилдилар-да, ўнг томонларига ўтказиб қўйдилар».

80-боб. Агар имом билан қавм (намозхонлар) ўртасида девор ёким қандайдир тўсиқ бўлса...

Ҳасан Басрий: «Сен бирлан имом ўртасида дарё бўлса ҳам унга иқтидо қилиб намоз ўқимоғингнинг зарари йўқдир»,— дейдилар. Абу Мижлаз: «Гарчи намозхон бирлан имом орасидан йўл ўтган бўлса-да, такбир овози эшитилиб турса, иқтидо қилиб намоз ўқиладир»,— дейдилар.

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси бир тўсиқ ортида намоз ўқий бошладилар, тўсиқнинг бўйи паст эрди. Одамлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўриб, ўрталарида тўсиқ бўлса-да, ул кишига иқтидо қилиб намоз ўқидилар. Тонг отгунча намоз ўқидилар, кейин ўртада тўсиқ бўлганда намоз ўқимоқ ҳақида суҳбатлашдилар. Эртаси кечаси ҳам Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозга турдилар, одамлар ул кишига иқтидо қилишди. Бу нарса 2 ёки 3 кеча қайтарилгач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўша жойга намоз ўқимоққа чиқмадилар. Тонг отгач, одамлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бу кеча намозга чиқмаганликларининг сабабини сўрашди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен кечаси туриб намоз ўқимоқ сизларга фарз бўлиб қолмоғидан қўрқдим»,— дедилар».

81-боб. Кечаси (туриб) намоз ўқимоқ

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир бўйралари бўларди. Кундузи (устиди) ўтирар эрдилар, кечаси эса (намоз ўқиётганларида ўша бирлан қибла томонни) тўсиб қўяр эрдилар. Одамлар ул кишига иқтидо қилиб намоз ўқишар эрди».

Зайд ибн Собит қуйидаги ҳадисни айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларига тўсиқ қилиб олдилар (назаримда, Бусур ибн Саъид менга: «Рамазонда бўйрадан тўсиқ қилиб олдилар»,— деганди). Рамазонда бир неча кеча намоз ўқидилар, баъзи саҳобалар тўсиқ ортида туриб ул кишига иқтидо қилиб намоз ўқидилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам буни билиб қолиб, ташқарига чиқмай, уйларида намоз ўқидилар. Кейин чиқиб: «Эй одамлар, мен сизларнинг қилаётган ишларингиздан бохабармен, (нафлни) уйлариңгизда ўқингиз. Чунким (нафл) намозини уйда, фарз намозини эрса масжидда ўқимоқ афзалдир»,— дедилар».

82-боб. Намозни «Оллоҳу акбар» деб такбири таҳрима айтиш билан бошламоқнинг фазилати

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам отдан йиқилиб, ўнг ёнлари шикастланди. Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қайси бир намозда ўтирган ҳолларида имоматга ўтдилар. Биз ҳам ўтириб иқтидо қилдик. Намоздан кейин

Жаноб Расулуллоҳ бизга: «Имом иқтидо қилмоқлари учун имом қилингандир. Агар ул тик туриб ўқиғайдир, тик туриб ўқингиз. Агар рукуъ қилғайдир, рукуъ қилингиз. Агар «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» дегайдир, «Раббано ва лака-л-ҳамд» деб айтингиз!» — дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу қуйидаги ҳадиси айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам отдан йиқилиб, оёқлари шилиниб келдилар. Шунда биз билан ўтириб намоз ўқидилар, биз ҳам ўтирган ҳолда иқтидо қилдик. Намоз тугагач, бизга ўгирилиб: «Имом иқтидо қилмоқлари учундир. Ул такбири таҳрима айтса, такбири таҳрима айтингиз. Рукуъ қилса, рукуъ қилингиз, рукуъдан турса, турингиз. Агар «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» деса, «Раббано ва лака-л-ҳамд» деб айтингиз. Сажда қилса, сажда қилингиз!» — дедилар».

Абу Ҳурайра қуйидаги ҳадиси айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Имом иқтидо қилмоқлари учун имом қилинғайдир, агар имом такбири таҳрима айтғайдир, такбири таҳрима айтингиз, рукуъ қилғайдир, рукуъ қилингиз, «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» дегайдир, «Раббано ва лака-л-ҳамд» деб айтингиз, сажда қилғайдир, сажда қилингиз. Ўтириб ўқиғайдир, ўтириб ўқингиз!» — дедилар».

83-боб. Такбири таҳрима айтмоқ айти пайтда қўлни кўтармоқ бирлан бошланур

Солим ибн Абдуллоҳнинг оталари Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқишни бошлаётганларида қўллари елка баробар кўтарар эрдилар, такбир айтиб рукуъ қилаётганларида ҳам, рукуъдан бош кўтараётганларида ҳам қўллари елка баробар кўтарар эрдилар ва «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу», «Раббано ва лака-л-ҳамд», — дер эрдилар. Лекин сажда қилаётганда бундай қилмас эрдилар».

Абдуллоҳ ибн Умар нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз ўқиётиб қўллари елка баробарида кўтарганларини кўрдим. Такбир айтиб рукуъ қилаётганларида ҳам, рукуъдан бошларини кўтараётганларида ҳам шундай қилар эрдилар».

84-боб. Такбири таҳрима айтаётганда қўлни қаерга-ча кўтармоқ лозим?

«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобалар бирлан намоз ўқиётиб қўллари елка баробарида кўтардилар», — дейдилар Абу Ҳумайд.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу қуйидаги ҳадиси айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тақбири таҳрима айтаётганларида қўллари елка баробарида кўтарганларини кўрдим, рукуъда тақбир айтаётганларида ҳам, «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» деганларида ҳам шундай қилдилар. Сажда қилаётганларида «Раббано ва лака-л-ҳамд» дедилар, лекин қўллари кўтармадилар, саждадан бошларини кўтараётганларида ҳам бундай қилмадилар».

85-боб. Иккинчи рақъатдан турганда қўлни кўтармоқ

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу тақбири таҳрима айтиб намозни бошлаётганларида қўллари елка баробарида кўтарар эрдилар. Рукуъ қилганларида ҳам, «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» деганларида ҳам, иккинчи рақъатдан турганларида ҳам шундай қилар эрдилар (Ибн Умар разияллоҳу анҳу буни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга нисбат бергайдирлар)».

86-боб. Намозда (қиёмда) ўнг қўлини чап қўлининг устига қўймоқ

Саҳл ибн Саъд нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга намозда (қиёмда) турганда ўнг қўли чап билак устига қўймоқни буюрар эрдилар (Ибн Ҳазм: «Бундай қилмоқни ким буюрганлигини аниқ айта олмасмен, амма Саҳл ибн Саъд буни Жаноб Расулуллоҳга нисбат бергайдир»,— дейдилар. Имом Бухорий: «Нисбат берилгайдир»,— дейдилар-у, бироқ кимга нисбат берилмоғини айтмайдилар)».

87-боб. Намозда (Оллоҳга) бўйин эгиб турмоқ

Абу Ҳурайра қуйидаги ҳадиси айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мени сизлар фақат қарши-сидагини кўрғайдир, деб ўйлайдирмисиз? Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, менга сизларнинг рукуъларингиз ҳам, хушуларингиз (худога бўйин эгиб туришларингиз) ҳам махфий эрмасдир, мен сизларни орқамни ўгириб турганимда ҳам кўрғаймен»,— дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Рукуъ ва саждаларни тўлатўқис бажарингиз, мен сизларнинг рукуъ ва саждаларингизни орқамни ўгириб туриб ҳам кўрғаймен (ёким «кетимдан ҳам кўриб турғаймен»),— деган эдилар шекилли».

88-боб. Намозхон такбири тахримадан кейин нима-
ни ўқийдир?

Анас разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Абу Бакр ва Умар намозни «Алҳамду лиллоҳи рабб ил-оламийн» ни ўқимоқ бирлан бошлар эрдилар»,— дейдилар.

«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам такбири тахрима бирлан намоз қироати ўртасида жим қолар эрдилар»,— деб айтган эрканлар Абу Ҳурайра.

«Ўшанда Абу Ҳурайра: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу/ алайҳи ва саллам бир оз жим қолар эрдилар»,— деб айтган эрди шекилли. Мен бир куни Жаноб Расулуллоҳга: «Ё Расулаллоҳ, ота-онам ҳаққи-хурмати, такбири тахрима бирлан намоз қироати ўртасида жим қолганингизда ичингизда неларни ўқийдирсиз? деб айтдим»,— дейдилар Абу Зарр. Жаноб Расулуллоҳ: «Илоҳи, мен бирлан хатоларим орасини Мағриб бирлан Машриқ оралиғидек узоқ қилғил, оппоқ матога теккан доғни сув, қор ва муз бирлан ювиб кетгазгандек, мени гуноҳларимдан фориғ этғил! дейман»,— дедилар».

Асмо бинти Абу Бакр ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуёш тутилганда ўқиладирган намоз (салот ул-кусуф) ўқидилар. Қиёмда узоқ туриб қолдилар. Кейин, рукуъ қилдилар, рукуъда ҳам узоқ туриб қолдилар. Кейин, яна рукуъ қилдилар, бу гал ҳам узоқ туриб қолдилар. Сўнг, қадларини тиклаб ундан ҳам узоқ туриб қолдилар, сўнгра узоқ рукуъ қилдилар, кейин сажда қилдилар, саждада ҳам узоқ туриб қолдилар. Саждадан бошларини кўтариб, яна сажда қилдилар. Бу сафар ҳам узоқ туриб қолдилар. Сўнгра, қиёмга туриб узоқ жим қолдилар, кейин узоқ рукуъда турдилар, сўнг туриб, қиёмда узоқ турдилар, кейин яна рукуъ қилдилар, рукуъда узоқ турдилар, сўнг рукуъдан туриб, қиёмда узоқ турдилар, кейин яна рукуъ қилдилар, рукуъда узоқ турдилар, сўнгра рукуъдан туриб, яна сажда қилдилар, саждада узоқ турдилар, кейин саждадан бош кўтариб, яна сажда қилдилар, саждада узоқ турдилар. Сўнг, намозни (тугатиб) ўғирилдилар-да: «Ҳозиргина жаннат менга жуда яқин келди, ҳатто журъат қилиб қўл узатсам, меваларидан сизларга олиб чиққан бўлур эрдим. Дузах ҳам менга шундоққина яқин келди, ҳатто: «Ё раббий, мен шулар бирлан биргаманми (улар бирлан бирга мени ҳам азоблагайдирсанми)?» — деб юбордим. Ногаҳон, мушук тирнаб азоблаётган бир хотинга кўзим тушди: «Бунинг не гуноҳи бордир?» — дедим. «Мушукни қамаб қўйиб, унга овқат бермаган, ўзи емак топиб есин, деб ҳам қўйиб юбормаган. Натижада мушукни очликдан ўлдирган»,— дедилар».

Нофиъ: «Ўшанда, Жаноб Расулуллоҳ: «Ўзи ҳашарот топиб есин деб ҳам қўйиб юбормаган» дегандилар шекилли»,— дейдилар.

89-боб. Намоз ўқиётиб имомга қарамоқ

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Кун тутилганда ўқиладиган намоз ҳақида гапираётиб: «Мен дўзахнинг парчаланиб айқаш-уйқаш бўлиб кетганини кўриб, ваҳмдан орқамга тисарилдим»,— дедилар».

Абу Маъмар разияллоҳу анҳу нақл қиладилар: «Биз Хаббобдан «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешинда ва асрда зам сура ўқирми эрдилар?»— деб сўрадик. «Ха»,— деди. «Бун қандай қилиб билур эрдингиз?»— дедик. «Соқолларининг қимирлашидан»,— деди (демак, ул киши намоз вақтида имомга қараганлар)».

Барро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саҳобалар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга иқтидо қилиб намоз ўқиётганларида Жаноб Расулуллоҳнинг саждага борганларини кўрмагунларича сажда қилишмас эрди».

Абдуллоҳ ибн Аббос нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида Кун тутилди. Жаноб Расулуллоҳ Кун тутилганда ўқиладиган намозни ўқидилар. Намоздан кейин: «Ё Расулаллоҳ, қиёмда турганингизда ниманидир ушламоқчи бўлиб қўл узатганингизни ва орқангизга тисарилганингизни кўрдик»,— дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Мен жаннатни кўриб, унинг мевасидан олмоқчи бўлдим. Агар олганимда, уни қиёматга қадар тановул қилиб юрган бўлур эрдингизлар»,— дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биз бирлан намоз ўқиб, сўнг минбарга кўтарилдилар. Қўллари бирлан масжиднинг қибла томонига ишора қилиб: «Ҳозиргина, сиз бирлан намоз ўқиётганимда ана шу девор томонда жаннат ва дўзахни кўрдим, худди сурати туширилгандек жуда аниқ кўрдим, яхшилик бирлан ёмонликнинг фарқини бугунгидек аниқ кўрмаган эрдим»,— деб уч марта айтдилар».

90-боб. Намоз ўқиётиб осмонга назар ташламоқ

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одамларга не бўлибдир ўзи? Намоз ўқиётиб нукул осмонга қарайдилар?»— дедилар. Кейин, бу ҳақда: «Одамлар намоз ўқиётиб осмонга қарамоқни бас қилсалар, қилгайлар, бўлмаса кўзлари кўр қилингайди»,— деб қаттиқроқ гап айтдилар».

91-боб. Намоз ўқиётиб у ёқ, бу ёққа аланглашнинг макруҳлиги

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Намоз ўқиётиб у ёқ, бу ёққа алангламоқ тўғрисида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўрадим. Жаноб Расулуллоҳ: «Бу — шайтоннинг банданинг намозидан бир чангал (ўғирлаб) олмоғидир!» — дедилар».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам гулдор қамиса кийиб намоз ўқидилар. Сўнг: «Бу кийимнинг гуллари дилимни машғул қилди (мени алахситди). Буни Абу Жаҳмга олиб бориб берингиз, ўрнига анбижонийа (кўйлак) олиб келингиз!» — дедилар».

92-боб. Намозхон намоз вақтида содир бўлган бирор ишга эътибор берадими ёки нақ қибла томондаги бирор нарсага қарайдими?

«Абу Бакр ўгирилиб қараган эрдилар, ёнларида Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўрдилар», — дейдилар Саҳл разияллоҳу анҳу.

Ибн Умар нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жамоат олдида намоз ўқиётиб, масжиднинг қибла томони деворидаги тупукка кўзлари тушди. Дарров уни қириб ташладилар. Намоз тугагач: «Қайси бирингиз намоз ўқиётган эрсангиз, Оллоҳ таоло олд томонингизда бўлғайдир. Шунинг учун ҳеч бирингиз олд томонга тупурмангиз!» — дедилар».

Анас ибн Молик нақл қиладилар: «Саҳобалар намози бомдод ўқишаётганда Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Оиша онамизнинг хужралари пардасини очиб, уларга табассум қилиб қараб қўйганлари саҳобаларни таажжубга солди. Абу Бакр, Жаноб Расулуллоҳни намозга чиқмоқчилар, деб ўйлаб жой бўшатмоқчи бўлдилар. Жаноб Расулуллоҳ саҳобалар намозни тўхтатмоқчи бўлаётганларини пайқаб, «Намозни давом эттирингиз!» — деб ишора қилдилар-да, пардани ёпиб қўйдилар. Шу куннинг охирига бориб Жаноб Расулуллоҳ вафот этдилар».

93-боб. Имом ва унга иқтидо қилгувчиларнинг барча намозларда — сафарда ва сафарда бўлмаган пайтда ўқиладирган намозларда ҳам, овоз чиқариб ва ичида ўқиладирган намозларда ҳам қироат қилмоғининг вожиблиги

Жобир ибн Сумра ривоят қиладилар: «Куфа аҳли Саъд устидан халифа Умарга шикоят қилганда Ҳазрат Умар уни

амирликдан бўшатиб, ўрнига Амморни тайинлаган эрдилар. Ўшанда Куфа ахли Саъднинг ҳар бир ишидан кир қидириб шикоят қилишган эрди, ҳатто «Саъд намозни яхши ўқимайдир»,— деб ҳам айтишган эрди. Ҳазрат Умар Саъдга одам юбордилар. Келгач, унга: «Эй Абу Исҳоқ, Куфа ахли сени, намозни яхши ўқимайдир, дейишмоқда»,— дедилар. Абу Исҳоқ: «Улар не десалар, деяверсинлар, аммо мен Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, уларга имомлик қилганимда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам нечук намоз ўқиган бўлсалар, ўшандоқ намоз ўқиётирман, бирор нарсани тушириб қолдираётганим йўқ, овоз чиқариб ўқийдирган жойини овоз чиқариб, ичида ўқийдирган жойини ичимда қироат қилаётирман, хуфтон намозининг дастлабки икки ракъатида узоқроқ тургайман, кейинги икки ракъатида эрса озроқ тургайман»,— деди. Ҳазрат Умар: «Бу сенинг фикрингдир»,— деб у бирлан бирга бир кишини (ёки бир неча кишини) Куфага юбордилар. Саъд бирлан бирга борган киши Куфанинг ҳар бир масжидига кириб, аҳлидан Саъд хусусида сўради, ҳамма Саъдни мақтади. Лекин, Баний Абас масжидига кирганларида бир киши (исми — Усома ибн Қатода, кунyasi — Абу Саъда) ўрнидан туриб: «Аммо, Оллоҳни ўртага қўйиб биздан сўрар эркансан, тўғриси айтмоқ керак. Саъд кичик ҳарбий қисм бирлан урушга бормайдир, фақат йирик қисмлар бирлан борадир. Ўлжаларни тенг бўлишмайдир, адолатли ҳукм чиқармайдир»,— деб айтди. Бунга жавобан Саъд: «Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, сени уч марта дуои бад қилгайман. Илоҳи, агар шу банданг ёлғон сўзлаётган бўлса-ю, шуҳрат учун риё йўлига кирган бўлса, унинг умрини узун қилиб, фақирлигини (муҳтожлигини) зиёда этгил, боши сира фитналардан чиқмасин!» — деди. Кейинчалик Ибн Қатодани кўриб, ундан ҳол-аҳвол сўрасам: «Мен балога гирифтор бўлган бир кекса чолман. Менга Саъднинг дуои бади урди»,— деб айтди. Абдумалик менга: «Кейинчалик мен ҳам уни кўрдим. Кексалигидан қошлари ўсиб кетган, ҳатто кўзларини ҳам ёпиб турибдир, ўзи эрса йўлда учраган қиз-жувонларга кўз қисадир»,— деди».

Убода ибн Сомит разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Алҳамдуни (Фотиҳа сурасини) ўқимаган кишининг намози намоз эрмас! деганлар»,— дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидга кирдилар. Кетларидан бир киши ҳам масжидга кириб намоз ўқиди. Намоздан сўнг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга салом берди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саломига алик олиб: «Қайта намоз ўқигил, чунким

сен намоз ўқимадинг!» — дедилар. У жойига қайтиб бориб аввалгидек намоз ўқиди. Сўнг келиб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга салом берди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам яна: «Қайтғил, қайта бошдан намоз ўқигил, чунки сен намоз ўқимадинг!» — дедилар. Уч марта шундай қилдилар. У киши охири: «Сизни ҳақ пайғамбар қилиб юборган Оллоҳга қасам ичиб айтурмен-ким, бундан яхшироқ ўқий олмасмен. Менга ўргатинг», — деди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Аввал такбири таҳрима айтғил, сўнг Қуръондан билганларингни ўқигил, кейин шошмасдан рукуъ қилғил. Рукуъда бир оз тин олғил, кейин қаддингни яхшилаб тиклагил, сўнг сажда этғил, бир оз тин олғил, сўнгра саждадан туриб ўтирғил, яна бир оз тин олғил. Намозингнинг қолганини ҳам худди шундоқ қилиб ўқигил!» — деб айтдилар.

94-боб. Пешин намозида қироат қилмоқ

Жобир ибн Сумра разияллоҳу анҳу нақл қиладилар: «Саъд разияллоҳу анҳу Ҳазрат Умарга: «Уларга имомлик қилганимда пешин ва аср намозини Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўқиганларидек қилиб ўқиётган эрдим. Ҳеч нарсани унутаётганим йўқ эрди. Аввалги икки ракъатни чўзиб, кейинги икки ракъатни эрса қисқа қироат қилаётган эрдим», — деди. Шунда Ҳазрат Умар: «Бу сенинг фикрингдир», — деган эрдилар».

Абдуллоҳ ибн Абу Қатоданинг оталари нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин намозининг дастлабки икки ракъатида Сураи «Фотиҳа» бирлан яна битта сура ўқир эрдилар. Биринчи ракъатни узунроқ, иккинчи ракъатни эрса қисқароқ ўқир эрдилар, гоҳ баъзи оятни эшиттириб қироат қилар эрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам аср намозида ҳам, бомдод намозида ҳам Сураи «Фотиҳа» бирлан яна битта сура ўқир эрдилар, биринчи ракъатни узоқроқ, иккинчи ракъатни эрса қисқароқ ўқир эрдилар».

Абу Маъмар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин ва аср намозларида қироат қилармидилар?» — деб Хаббондан сўрадик. «Ҳа», — деди. «Буни қандай билардингиз?» — дедик. «Соқолларининг қимирлашидан», — деди».

95-боб. Аср намозида қироат қилмоқ

Абу Маъмар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам аср ва пешин намозларида қироат қилармидилар?» — деб Хаббондан сўрадик. «Ҳа», — деди.

«Буни қандай билардингиз?»—дедик. «Соқолларининг қи-мирлашидан»,—деди».

*Абдуллоҳ ибн Абу Қатоданинг оталари Абу Қатода нақл қилади*рлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин ва асрнинг дастлабки икки рақъатида Сураи «Фоти-ҳа» бирлан яна битта сура ўқир эрдилар, гоҳо баъзи оятни эшиттириб қироат қилур эрдилар».

96-боб. Шомда қироат қилмоқ

*Ибн Аббос ривоят қилади*рлар: «Онам Умм ул-Фазл менинг «Ва-л-мурсалоту урфан» сурасини ўқиётганимни эшитиб: «Эй болам, Оллоҳга қасамёд қилиб айтурменким, шу сурани ўқишинг бирлан бир нарсани эсимга туширдинг. Бу сура мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитган охирги сурадир, уни шом намозида ўқиган эрди-лар»,—дедилар».

*Марвон ибн Ҳакам нақл қилади*рлар: «Зайд ибн Собит менга: «Не бўлди сенга, шом намозида қисқа сураларни ўқиётирсан? Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва сал-ламнинг энг узун сураларни ўқиётганларини эшитган-ман»,—деди».

97-боб. Шом намозида овоз чиқариб қироат қилмоқ

Муҳаммад ибн Жубайрнинг оталари: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шом намозида «Ат-Тур» сурасини ўқиётганларини эшитдим»,—дедилар.

98-боб. Хуфтон намозида овоз чиқариб қироат қилмоқ

*Абу Рофиъ ривоят қилади*рлар: «Мен Абу Ҳурайра бирлан хуфтон намозини ўқидим. Абу Ҳурайра хуфтон намозида «Иза-с-самоуншаққат» сурасини қироат қилиб сажда қилдилар. Шунда бунинг сабабини сўрадим. Абу Ҳурайра: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтонда имомлик қилганларида шу сурани ўқиб сажда қилгандирлар, мен ҳам иқтидо қилиб сажда этгандирман, энди ул киши бирлан қиёматда учрашгунимча шу сурани ўқиб сажда қилавергайман»,—дедилар».

Адий разияллоҳу анҳу: «Мен Барронинг «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафарда эрканликларида хуфтон намозининг икки рақъатидан бирида «Ва-т-тийн ва-з-зайтун» сурасини ўқидилар»\деганини эшитганман»,—дейдилар.

99-боб. Хуфтон намозида (сура) қироат қилиб сажда қилмоқ

Абу Рофиъ ривоят қиладилар: «Абу Хурайра бирлан бирга хуфтон намозини ўқидим. Ул хуфтон намозида «Иза-с-самоуншаққат» сурасини ўқиди, сўнг сажда қилди. Шунда унга: «Бу несидур?» — дедим. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтонда имомлик қилганларида шу сурани ўқиб сажда қилган эрдилар, мен иқтидо қилиб сажда этган эрдим. Энди қиёматда ул киши бирлан учрашгунимизча шу сурани ўқиб сажда қилавергайман», — дедилар.

100-боб. Хуфтон намозида қироат қилмоқ

Адиъга Барро бундай дебдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хуфтон намозида «Ва-т-тийн ва-з-зайтун» сурасини ўқиганларини эшитдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан кўра овози ёким қироати яхшироқ кишини кўрмаганман».

101-боб. Намозхон хуфтоннинг дастлабки икки ракъатида узунроқ, кейинги икки ракъатида эса қисқароқ қироат қиладир

Абу Авнга Жобир ибн Сумра бундай деб айтган эканлар: «Ҳазрат Умар: «Саъд, сенинг устингдан ҳар бир нарса тўғрисида, ҳатто намоз тўғрисида ҳам шикоят қилдилар», — дедилар. Саъд: «Аммо мен дастлабки икки ракъатда узунроқ, кейинги икки ракъатда эрса қисқароқ қироат қилгайман. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга иқтидо қилиб ўқиганимдек ўқиётирман», — деди. «Тўғри айтдинг, бу ўзинг ҳаққингдаги фикрингдир» ёким «Бу менинг сен тўғрингдаги фикримдир», — дедилар Ҳазрат Умар».

102-боб. Бомдод намозида қироат қилмоқ

«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Ат-Тур» сурасини қироат қилдилар», — дейдилар Умму Салама разияллоҳу анҳо.

Ясор ибн Салома ривоят қиладилар: «Мен ва отам иккимиз Абу Барза Асламий ҳузурларига кириб намоз вақтлари тўғрисида сўрадик. Ул киши бундай дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин намозини кун оққанда ўқир эрдилар. Асрни ўқиб бўлганларидан кейин, агар киши шаҳарнинг энг чеккасига борса, ҳали

Куёшнинг ҳарорати пасаймаган бўлур эрди (Абу Барза шом тўғрисида не деганларини билмасман, ёдимдан кўтарилиб-дир). Туннинг учдан бир қисми ўтгунча кутиб ўтирмай хуфтонни ўқиб олар эрдилар. Хуфтондан аввал ухламакни ва хуфтондан кейин сўзлашиб ўтирмакни ёқтирмас эрдилар. Намози бомдодни ўқиб бўлганларида киши ёнидаги шеригини танийдирган даражада ёруғ бўлур эрди. Бомдоднинг иккала рақъатида ёким бир рақъатининг ўзида 60 дан 100 тагача оят ўқир эрдилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладирлар: «Ҳар бир намозда Қуръон ўқилғайдир. Жаноб Расулуллоҳ бизга нелар деган бўлсалар, ҳаммасини сизларга етказдик, нени бизга айтмаган бўлсалар, ўшани биз ҳам сизларга айтмадик. Сураи «Фотиҳа» га бошқа сурани зам қилмасангиз ҳам бўлғайдир, бироқ зам қилсангиз, нур устига аъло нур!».

103-боб. Бомдод намозини овоз чиқариб қироат қилмоқ

Умму Салама айтадирлар: «Одамларга эргашиб Каъба-туллоҳни тавоф қилдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрсалар бомдод намозини ўқиётиб, «Ат-Тур» сура-сини қироат қилаётган эрдилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир жамоа саҳобалар бирлан бирга Укоз бозорига бормакни ният қилиб чиқдилар. (Шу пайт) шайтонлар билан осмондан келадирган хабар йўли оралиғи тўсилди, осмонга кулоқ солмоқчи бўлган шайтонларга ўт отилди. Шайтонлар бир-бирларига: «Осмондан келадирган хабар йўлининг тўсилиб қолганига фақат ерда бирор ходиса рўй берганлиги сабаб бўлмоғи мумкин. Ерни Мағрибдан Машрикқача айланиб кўрингларчи, нега осмондан келадирган хабар йўли бизга тўсиб қўйилган эркан?» — дейишди. Тухома тоғи томон йўлланган шайтонлар у ердан қайтаётиб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни Наҳла деган жойда саҳобалар бирлан бомдод намозини ўқиётганларида учратиб қолишди. Шайтонлар Қуръонни эшитиб: «Худо ҳаққи, осмондан келадирган хабар йўлини биздан тўсиб турган нарса худди мана шулдир», — деб ўз қавмлари олдиға қайтиб кетишди. Етиб боришгач: «Эй қавмимиз, биз тўғри йўлга чорловчи ажойиб Қуръон эшитдик, унга иймон келтирдик, раббимизга ҳеч бир ширк келтирмаймиз», — д.дилар. Шунда Оллоҳ таоло Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга «Кул уҳйиа илайҳа» деб бошланадирган «Жин сурасини» нозил қилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга жинлар айтган гаплар ҳам ваҳий қилинди».

Ибн Аббос ривоят қиладирлар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намознинг овоз чиқариб ўқиш буюрилган жойини овоз чиқариб ўқидилар, буюрилмаган жойини ичларида ўқидилар. Оллоҳ таолонинг «Ва мо кона раббука насийан» — «Раббингиз унутгувчи эрмасдир» (ушбу оятда Оллоҳ таоло намознинг қаерини овоз чиқариб ва қаерини овоз чиқармай ўқимоқ кераклигини Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга аён қилди) ҳамда «Лақади кона лакум фи расулиллоҳи усватан ҳасанатан» — «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сизларга яхши ибратлари бордир» (ушбу оятда Оллоҳ таоло Дини исломни фақатгина Қуръон бирлан эрмас, балким Расулуллоҳнинг қилмишлари бирлан ҳам мукаммал қилажагини айтадир) деган оятлари мана шу хусусдадир».

104-боб. Бир рақъатда икки сурани жам қилиб ўқимоқ; суранинг охирги оятларини ўқимоқ; суранинг каттасидан аввал кичигини ўқимоқ ҳамда суранинг дастлабки оятларини ўқимоқ

Абдуллоҳ ибн Соиб ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод намозида «Муъминун» сурасини ўқидилар. Мусо ва Хорун ёким Исо тўғрисидаги оятга келган вақтларида ул кишини йўтал тутган эрди, рукуъ қилдилар (бу — суранинг баъзи бир қисмини зам қилмоқ мумкинлигини билдирадир). Умар разияллоҳу анҳу биринчи рақъатда «Бақара» дан 120 оят ўқидилар, иккинчи рақъатда эрса (7 та катта сурадан ташқари) битта сура (100 оятга яқин) ўқидилар. Аҳнаф ибн Қайс разияллоҳу анҳу биринчи рақъатда «Каҳф» сурасини, иккинчи рақъатда эрса «Юсуф» ёким «Юнус» сурасини ўқидилар.

Аҳнаф Ҳазрат Умар бирлан бирга бомдод намозида шу икки сурани ўқиганини айтди. Ибн Масъуд разияллоҳу анҳу биринчи рақъатда «Анфол» сурасидан 40 оят, иккинчи рақъатда эрса «Тиволи муфассал» дан бир сура ўқидилар. «Бир сурани икки рақъатга бўлиб ёким бир сурани икки рақъатда такроран ўқимоқ жоиздир, зеро буларнинг ҳар бири Оллоҳнинг китобидир», — дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу нақл қиладирлар: «Ансорийлардан бир киши Қубо масжидида имомлик қилур эрди. Ул ҳар сафар намозда бир сура қўшиб ўқийдирган бўлса, «Қул хуваллоҳу аҳад» ни ўқир эрди. Агар ундан кейин яна бир сура ўқийдирган бўлса, унга ҳам «Қул хуваллоҳу аҳад» ни қўшиб ўқир эрди. Ҳар бир рақъатда шундай қилур эрди. Шунда унинг қавми: «Сиз намозни доимо «Ихлос» сураси

бирлан бошлайсиз. Шунинг ўзи кифоя қилмағайдир, деб ўйлайсизми? Нечун унга яна бир сура қўшгайсиз? «Ихлос» сурасининг ўзинигина ёким унинг ўрнига бошқа бир сурани ўқисангиз бўлмағайми?» — дейишди. Ул киши: «Мен бундай қила олмасман. Агар мени яхши кўрсангиз, шунга кўнгайсиз, акс ҳолда мен сизларга имомлик қилмасман», — деди.

Қавми уни жуда яхши кўрар ва ул кишидан бўлак кишининг имом бўлмоғини истамас эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўша қавмнинг қишлоғига борганларида бу ҳақда маълум қилишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Эй фалончи, қавминг буюрган ишни қилмоғингга не монелик қилур, не сабабдин ҳар ракъатда шул сурани ўқиғайсен?» — дедилар. «Мен шул сурани яхши кўргаймен», — деб айтди имом. «Бул сурага нисбатан бўлган муҳаббатинг сени жаннатга киритғусидир», — дедилар Жаноб Расулуллоҳ.

Абу Воил ривоят қиладилар: «Бир киши Ибн Масъуднинг ҳузурларига келиб: «Кечки намознинг бир ракъатида «Муфассал» даги сураларнинг ҳаммасини ўқидим», — деди. Шунда Ибн Масъуд унга: «Бу қилганинг яхши эрмас, унда, шеърни шариллатиб ўқигандек ўқибдирсан-да! Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир-бирига қўшиб ўқийдирган ўхшаш сураларни билур эрдинг-ку?!» деб, «Муфассал» даги ҳар ракъатда 2 таси ўқиладирган 20 та сурани эслатдилар».

105-боб. Фарз намозининг охирги икки ракъатида сураи «Фотиҳа» ни ўқиш

Абдуллоҳ ибн Абу Қатоданинг оталари ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешиннинг аввалги икки ракъатида Сураи «Фотиҳа» бирлан яна икки сурани ва кейинги икки ракъатида Сураи «Фотиҳа» нинг ўзини ўқир эрдилар. (Баъзи бир) оятни бизга эшиттириб ўқир эрдилар. Биринчи ракъатни чўзиб, иккинчи ракъатни эрса қисқароқ ўқир эрдилар. Намози асрда ҳам бомдодда ҳам шундай қилур эрдилар».

106-боб. Пешин ва асрни овоз чиқармай ўқиш

Абу Маъмар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин ва аср намозларида ҳам қироат қилармидилар?» — дедим Хаббобга. «Ҳа», — деди. «Қандоқ билур эрдинг?» — дедик. «Соқолларининг қимирлаганидан», — деди Хаббоб».

107- боб. Имом (баъзи) оятни эшиттириб ўқиса...

Абдуллоҳ ибн Абу Қатоданинг оталари ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин ва аср намозларининг аввалги икки ракъатида Сураи «Фотиҳа» бирлан яна битта сура ўқир эрдилар, гоҳо оятни бизга эшиттириб ўқир эрдилар. Биринчи ракъатда узунроқ ўқир эрдилар».

108-боб. Намозхон биринчи ракъатда узунроқ қироат қилғайдир

Абу Қатоданинг оталари ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин намозининг биринчи ракъатида узунроқ, иккинчи ракъатида эрса қисқароқ қироат қилур эрдилар. Бомдод намозида ҳам шундоқ қилур эрдилар».

109- боб. Имомнинг «Омин» деб эшиттириб айтмоғи

Ато разияллоҳу анҳу: «Омин — дуодир»,— деганлар. Абдуллоҳ ибн Зубайр: «Омин»,— дедилар ва орқаларидагилар ҳам: «Омин»,— дейишди, ҳатто масжид жаннатдек гуркираб кетди. Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу имомга: «Оминни шошилиб айтмангиз!» — дердилар. «Ибн Умар «Омин»да яхшилик (савоб, фазилат) бор, деб айтур эрди»,— дейдилар Нофиъ.

Абу Ҳурайра ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Имом «омин» деса, сизлар ҳам «омин» деб айтингиз, чунким кимнинг «омин» дегани малоикаларнинг «омин» деганига тўғри келғайдир, қилган гуноҳлари кечирилғайдир»,— деганлар. Ибн Зухрий: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «омин» дер эрдилар»,— дейдилар».

110- боб. «Омин» демоқнинг фазилати

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизлар «омин» десангиз-у, осмонда малрикалар ҳам сиз бирлан баробар «омин» десалар, қилган гуноҳларингиз мағфират этилғайдир»,— деганлар».

111- боб. Намозхонларнинг овоз чиқариб «омин» демоғи

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Имом «Фай-

рил мағзуби алайҳим валаззоллин» деса, «омин» деб айтингиз! Чунким кимнинг «омин»и фаришталарнинг «омин»ига тўғри келиб қолғайдир, қилган гуноҳлари кечирилғайдир»,— деганлар.

112- боб. Намозхон сафга кирмасдан аввал рукуъ қилса, жоизми?

Мусо ибн. Исмоил ривоят қиладилар: «Абу Бакр, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам рукуъ қилиб турганларида, масжидга етиб келди, сўнг сафга етмасдан аввал рукуъ қилди, кейин бу қилмишини Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтди. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу айлаҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло намозга ихлосмандлигингизни зиёда қилсин, бошқа бундай қилмангиз!»—дедилар (бошқа бир ривоятда «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Намозга келсангиз, сафга кириб, сўнг рукуъ қилингиз! деганлар»,— дейилади).

113- боб. Рукуъда такбирни тўлиқ айтмоқ

Имрон ибн Ҳусайн ривоят қиладилар: «Ҳазрат Али бирлан бирга Басрада намоз ўқидик. Ҳазрат Али Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ўқиб юрган намозимизни эслатиб, «Ул. киши ҳар гал саждадан бош кўтарганларида ва ҳар гал сажда қилганларида такбир айтар эрдилар»,— дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тўғрларида гапиратиб: «Ул зот намозда саҳобаларга имомлик қилсалар, ҳар саждага борганларида ва ҳар саждадан бош кўтарганларида такбир айтар эрдилар, мен ҳаммангиздан кўра кўпроқ Жаноб Расулulloҳга ўхшатиб намоз ўқийдирман»,— дедилар.

114- боб. Саждага кетаётганда ва саждадан қайтаётганда такбирни тўлиқ айтмоқ

Мутарраф ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Мен ва Имрон ибн Ҳусайн Ҳазрат Алига иқтидо қилиб намоз ўқидик. Ҳазрат Али саждага бораётганларида ҳам, саждадан бош кўтараётганларида ҳам, иккала рақъатдан тураётганларида ҳам такбир айтар эрдилар. Намоз тугагач, Имрон ибн Ҳусайн менинг қўлимни ушлаб туриб: «Мана бу кишининг (яъни, Ҳазрат Алининг) ҳозир ўқиган намози менга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намозларини эслатди (Бизга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намозларини ўқиб берди)»,— деди».

Икрима разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир кишининг (Абу Ҳурайрининг) Маккаи Мукаррамадаги Мақоми Иброҳимда намоз ўқиётиб, саждага бош қўйганда ҳам, саждадан бош кўтарганда ҳам такбир айтганини кўрдим. Буни Ибн Аббосга айтиб берган эрдим, ул: «Ахир бу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намозлари-ку, эй етимча!» — дедилар».

115- боб. Саждадан тураётганда такбир айтмоқ

Икрима разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Макада бир чолга (Абу Ҳурайрага) иқтидо қилиб намоз ўқидим. 22 марта такбир айтди. Шунда Ибн Аббосга: «Бу кишининг ақли жойидами ўзи?» — дедим. «Ҳе, онанг вой болам, деб қолгур, бу Абулқосим — Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатлари-ку!» — дедилар».

Абу Бакр ибн Абдуллаҳмонга Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу қўйидагини айтиб берган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқисалар, аввал тик туриб такбири таҳрима айтар эрдилар, кейин рукуъ қилаётганда ва рукуъдан тураётганда «Самийаллоҳу лиман ҳамидаҳу» дер эдилар. Қиёмда эрса «Раббано лака-л-ҳамд» дер эрдилар. Абдуллоҳ эрса бундай дейдилар: «(Жаноб Расулуллоҳ) «Ва лака-л-ҳамд»,— дер эрдилар, кейин биринчи саждага бораётиб ҳам, ундан бош кўтараётиб ҳам, шунингдек иккинчи саждага бораётиб ҳам, ундан бош кўтараётиб ҳам такбир айтар эрдилар. Намознинг ҳамма рақъатларида шундай қилур эрдилар. Иккинчи рақъатга тураётганда ва ўтираётганда ҳам такбир айтар эрдилар».

116- боб. Рукуъда кафтларни тиззага қўймоқ (tizза кўзини чангалламоқ)

Абу Ҳумайд: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобалар олдида рукуъ қилаётиб, тиззаларини чангалладилар»,— дейдилар.

Муъсабибн Саъд бундай дедилар: «Отам Саъд ибн Абу Ваққос ёнларида намоз ўқидим. (Рукуъда) қўлларимни мушт қилиб сонимга қўйдим. Отам мени койиб: «Биз ҳам илгари шундай қилар эрдик, ҳозир бу макруҳ қилингандир, энди қўлларимизни тизза кўзига қўйиш буюрилган»,— дедилар».

117- боб. Намозхон чала рукуъ қилса...

Зайд ибн Ваҳб ривоят қиладирлар: «Ҳузайфа разияллоҳу анҳу рукуъ бирлан саждани тўлиқ қилмаётган бир

кишини кўриб: «Намоз ўқиганинг йўқ. Агар ўлсанг, Оллоҳ таоло Муҳаммад алайҳиссаломга ҳидоят қилган маслакдан бошқа маслакда кетасан»,—дедилар».

118- боб. Рукуъда белни текис букмоқ

Абу Ҳумайд: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир жамоа биродарлари ҳузурида рукуъ қилганларида белларини текис қилиб букдилар»,—дебдилар.

119- боб. Рукуънинг мукаммаллик ва текислик чегараси ҳамда унинг тўғрилигидан қаноат ҳосил қилмоқ

Барро разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам рукуълари, саждалари; икки сажда орасидаги ўтиришлари, рукуъдан бош кўтариб, қоматни ростлашлариға (қиёмға) деярли бир хил вақт сарфлар эрдилар».

120- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам рукуъни мукаммал қилмаган одамга намозни қайтариб ўқишни буюрдилар

Абу Ҳурайра нақл қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидга кирдилар, кетларидан бир киши ҳам кириб намоз ўқиди. Кейин келиб Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга салом берди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саломига алик олиб: «Борғил, қайтадан ўқиғил, чунким намоз ўқимадинг!»—дедилар. Бояги киши 3 марта қайтадан намоз ўқиди, сўнг келиб: «Сизни ҳақ дин бирлан юборган Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, бундан яхши қилолмаман. Менга ўргатингиз!»—деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Намоз ўқисанг, аввал такбири таҳрима айтғил, кейин Қуръондан билганларингни ўқиғил, сўнг шошилмасдан астойдил рукуъ қилғил, кейин туриб астойдил қадингни ростлагил, ундан сўнг астойдил сажда қилғил, кейин астойдил саждадан бош кўтарғил, сўнг астойдил ўтиргил, сўнг астойдил сажда қилғил, кейин намозингнинг қолган қисмини ҳам шундай давом эттиргил!»—дедилар».

121- боб. Рукуъ қилаётганда дуо айтмоқ

Оиша онамиз ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам рукуъ ва сажда қилаётганларида «Субҳонака оллоҳумма раббано ва биҳамдика оллоҳуммағфирли»,—дер эрдилар».

122- боб. Имом рукуъдан бош кўтарганда нима дейди ва орқасидаги намозхонлар нима дейди?

Абу Ҳурайра ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (рукуъдан кўтарилаётганларида) «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» десалар, (қоматларини ростлагач), «Оллоҳумма раббано ва лакал-ҳамд» дер эрдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам рукуъ қилганларида ва саждадан бош кўтарганларида «Оллоҳу акбар» деб такбир айтар эрдилар. Иккинчи саждадан турганларида ҳам «Оллоҳу акбар» деб такбир айтар эрдилар».

123- боб. «Оллоҳумма раббано ва лакал-ҳамд»нинг фазилати

Абу Ҳурайра ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Имом «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» деса, «Оллоҳумма раббано лакал-ҳамд» деб айтингиз. Чунки кимнинг айтганлари малоикаларнинг айтганларига тўғри келиб қолгайдир, қилган гуноҳлари кечирилгайдир»,— деганлар».

124- боб.

Абу Ҳурайра: «Мен албатта сизларга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз ўқишларига яқин намоз ўқиб бергайман»,— деганлар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу пешин, хуфтон ва бомдод намозларининг охирги рақъатларида «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» дегандан сўнг, «Кунут» дуосини ўқиб, мўъминларни дуо қилар эрдилар, кофирларга лаънат айтур эрдилар.

Анас разияллоҳу анҳу: «Кунут» дуоши шом ва бомдод намозларида ўқилар эрди»,— деганлар.

Рифоат ибн Рофиъ ривоят қилади: «Бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга иқтидо қилиб намоз ўқиётган эрдик, рукуъдан бош кўтараётиб, «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» деганларида бир киши: «Раббано ва лакал-ҳамд ҳамдан касиран таййибан муборакан фийҳи»,— деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозни тугатиб орқаларига ўгирилгач: «Сўзлаган кимдир?»— дедилар. Ул: «Мен»,— деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «30 нечта ҳам фариштанинг биринчи бўлиб ёзиб олмоққа шошилаётганларини кўрдим»,— дедилар».

125- боб. Намозхоннинг рукуъдан бош кўтарганда
бир зум нафас ростлаб олмоғи

Абу Ҳумайд: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам. рукуъдан бош кўтаргач, умуртқаларининг ҳар бир бўғинини жой-жойига тушириб, бир зум нафасларини ростлаб олдилар»,— дейдилар.

Собит разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Анас разияллоҳу анҳу бизга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қандай намоз ўқишларини таърифлаб, ҳам кўрсатиб (ўқиб) бердилар. Шунда, рукуъдан бош кўтарганда, бир зум тик туриб қолар эрдилар, ҳатто биз сажда қилмоқ эсларидан чиқиб қолдимикин?» — дер эрдик».

Барро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг рукуъ, сажда ва қиёмларига ҳамда иккала сажда орасида ўтирмоқларига деярли бир хил вақт сарфланар эрди».

Абу Қилоба ривоят қиладилар: «Молик ибн Ҳувайрис бизга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг нечук намоз ўқишларини кўрсатиб берар эрдилар. Бу — намоздан ташқари вақтда бўлур эрди. Қадларини ростладилар-да, бир зум тин олдилар, кейин рукуъ қилдилар, яна бир оз тин олдилар, сўнг бошларини кўтариб бир оз жим турдилар. Молик ибн Ҳувайрис бизга мана шу шайхимиз Абу Бурайднинг намозига ўхшаш намоз ўқиб берди. Абу Бурайд охирги саждадан бош кўтарса, бир оз ўтириб олиб, кейин турар эрди».

126- боб. Такбир айтиб сажда қилинғайдир

Нофий: «Ибн Умар (саждага борганда) тиззасини (ерга) қўйишдан аввал қўлини қўяр эрди»,— дейдилар (бу Моликийлар мазҳабида, аммо қолган уч мазҳабда аввал тизза, кейин қўл қўйилғайдир).

Зухрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу барча намозда, буюрилган ва буюрилмаган намозларда ҳам такбир айтур эрдилар. Фарз-да ҳам, суннатда ҳам, Рамазонда ҳам, қиёмда ҳам, рукуъда ҳам такбир айтар эрдилар. Кейин, «Самияллоҳу лиман ҳамидаҳу» деб бошларини кўтарар эрдилар, сўнг саждага кетишдан аввал, «Раббано ва лакал-ҳамд» дер эрдилар. Кейин, «Оллоҳу акбар» деб саждага кетар эрдилар, сўнг саждадан бош кўтараётганда такбир айтар эрдилар. Кейин, иккинчи саждага бораётганда такбир айтар эрдилар, сўнг иккинчи саждадан бош кўтараётганда такбир айтар эрдилар. Ҳамда ташаххуддан тураётганда такбир айтар эрдилар. Юқорида кўрсатилганларни ҳар бир ракъатда, то намоз

тугагунча қилар эрдилар. Намоздан қайтаётиб: «Жоним қўлида бўлган зотга қасамёд қилиб айтурменким, ҳамманинг намоз ўқишингиздан кўра, менинг намоз ўқишим кўпроқ Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз ўқишларига ўхшайдир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам то дунёдан охиратга ўтиб кетгунларича ана шундай намоз ўқиганлар»,— дедилар. Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу Абу Бакр ва Абу Саламага бундай дебдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам рукуъдан бош кўтараётиб, «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу»,— қиёмда эрса «Раббано ва лакал-ҳамд» дер эрдилар. Кейин: «Илоҳи, Валид ибн Валидга нажот бергил, Салама ибн Ҳишомга ҳам нажот бергил, Иёш ибн Абу Рабиъага ҳам нажот бергил, шунингдек заиф, эзилган мўъминларга нажот бергил. Илоҳи, Музар кофирларига қаттиқ азоб бергил ва уларга Юсуф алайҳиссалом давридаги қаҳатчиликдек қаҳатчилик юборгил!» — дер эрдилар. Ўша кунларда Музар қабиласидан бўлмиш Машриқ аҳли Расулуллоҳга душман кишилар эрди».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам от устидан йиқилиб тушдилар (Абу Суфён: «Отдан йиқилдилар»,—деб эрди шекилли). Шунда ўнг томонлари шилиниб кетди. Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўргани кирдик. Намоз вақти бўлди. Бизга ўтирган ҳолда имомлик қилдилар, биз ҳам ўтириб ўқидик (Суфён: «Бир марта ўтирган ҳолимизда ўқидик»,— деганди). Намоздан кейин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Имом иқтидо қилмоқлари учун имом қилинган. Агар ул такбир айтгайдир, такбир айтингиз, агар рукуъ қилгайдир, рукуъ қилингиз, рукуъдан бош кўтаргайдир, бош кўтарингиз, «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» деса, «Раббано ва лакал-ҳамд» деб айтингиз. Сажда қилгайдир, сажда қилингиз!» — дедилар. Али ибн Абдуллоҳ: «Маъмар ҳам шу ҳадисни ривоят қилганмиди? — деб сўрадилар. «Ҳа»,— дедим. Суфён: «Маъмар, Зухрий қандай айтиб берган бўлса, шундайича эслаб қолибдир»,— дедилар. Маъмар: «Илоҳи, ўзингга шукур! Зухрийнинг «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўнг ёнлари бирлан отдан йиқилдилар» деганини яхши эслаб қолганман. Зухрийнинг ҳузуридан чиққанганимизда Ибн Журайх: «Ўшанда мен ҳам Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларида эдим. Ўнг оёқлари (болдирлари) шикастланган эрди»,— деди».

127- боб. Сажданинг фазилати

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Одамлар: «Ё Расулаллоҳ, қиёмат куни раббимизни кўрғаймизми?» — деб

сўрашди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Хаво очик кечада 14 кунлик Ойни кўрмоққа шубҳа қилмағаймисиз?» — дедилар. «Йўқ, ё Расулаллоҳ!» — дейишди. «Булутсиз кунда Қуёшни кўрмоққа шубҳа қилмағаймисиз?» — дедилар. «Йўқ», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ таолони ҳам шунингдек шаксиз кўрғайдирсизлар. Қиёмат куни одамлар тўпланғайдир. Шунда Оллоҳ таоло: «Ким нега сиғинган эрса, ўшанга эргаши!» — дегайдир. Айрим кишилар Қуёшга, баъзилар Ойга эргашғайдир, кимлардир шайтонларга эргашғайдир. Маҳшарда фақат ислом уммати қолғайдир, уларнинг ичида мунофиқлари ҳам бўлғайдир. Сўнг, Оллоҳ таоло келиб (кўринмасдан): «Мен сизнинг раббингиздирман», — дейдир. «Раббимиз келгунча турадирган жойимиз шу ерми? Раббимиз келса, биз уни таниймиз», — дейишғайдир одамлар (Оллоҳга ширк келтириб қўймоқдан қўқиб шундай дейишғайдир). Шунда Оллоҳ таоло келиб (кўриниб): «Мен раббингиздирман», — дейдир. «Сен раббимизсан!» — дейишғайдир мўъминлар. Уларни рабби (Оллоҳ) даъват қилғайдир. Жаҳаннам устига Сирот кўприги қурилғайдир. Мен пайғамбарлар ичида биринчи бўлиб умматим бирлан (Пули Сиротдан) ўтғайдирман. Ўша куни пайғамбарлардан бошқа ҳеч ким сўзламағай. Ўша куни пайғамбарлар: «Илоҳи, саломат қилгил, Илоҳи, саломат қилгил!» — деб бутун умматларига меҳру шафқат тилағайдирлар. Жаҳаннамда қиёқ тиканлари янглиғ тиканлар бордир. Қиёқ тиканини кўрганмисиз?» — дедилар. Саҳобалар: «Ҳа», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ яна сўзларини давом эттирдилар: «Қиёқ тиканларига ўхшайдир-у, аммо унинг катталигини Оллоҳдан бошқа ҳеч ким билмайдир. Гуноҳларига қараб, баъзилар ўтга, баъзилар тиканга ташлаб юборилғайдирлар. Сўнг, дўзахга тушган кишилардан қайси бирига Оллоҳ таоло раҳмат қилмоқни истағайдир, ул нажот топғусидир. Оллоҳ таоло фаришталарига Оллоҳнинг ўзигагина ибодат қилган кишиларни дўзахдан чиқармоқни буюрғайдир, сўнг уларни дўзахдан чиқарғайдирлар. Ёлғиз Оллоҳга ибодат қилган бандаларни баданларида қолган сажда изларидан танишғайдир. Оллоҳ таоло ўтга бандаларнинг сажда излари қолган аъзоларини куйдирмоқни манъ қилғайдир. Одам боласи бутун аъзоси куйган-у, аммо сажда қилган аъзоларигина куймаган ҳолда дўзахдан чиқарилғайдир. Дўзах оташидан чиққан бандалар устидан ҳаёт суви қуйилғайдир. Баданлари худди селойқасига тушган уруғ унган янглиғ ёшариб, кўркам бўлғусидир. Оллоҳ таоло бутун бандалари ўртасида адолат тарозиси орқали қозилик ҳукмини ниҳоясига етказгач, бир киши жаннат бирлан дўзах ўртасида қолғайдир. Аҳли дўзахлардан бўлмиш бул киши жаннатга энг кейин

киргайдир. Ул юзи дўзах ўтига қараган ҳолда: «Ё раббий, юзимни дўзах ўтидан бошқа ёққа бурғил, дўзахнинг захарли тутуни мени захарлаб, унинг алангаси мени куйдирмоқда»,— дейдир. Оллоҳ таоло: «Агар айтганинг қилинғайдир, ундан кейин бошқа нарсани сўрамасми-сен?» — дейдир. Банда: «Ё раббий, сўрамасмен»,— деб онт ичғайдир. Оллоҳ таоло бандасининг ваъдасини олгандан сўнг, унинг юзини дўзах томондан жаннат томонга бурғай-дир. Банда жаннатнинг сўлим ва кўркамлигини кўриб, Оллоҳ хоҳлаганича вақт жим қолғайдир. Сўнг, «Ё раббий, мени жаннат эшигининг ёнига етказгил!» — дейдир. Оллоҳ таоло унга: «Ҳали сўраган нарсангдан бошқа ҳеч нарса сўрамасмен, деб ваъда қилмаганми эрдинг?» — дейдир. «Ё раббий, ваъда бердим-у, бироқ сенинг лутфу кара-мингдан умидвормен»,— дейдир. Оллоҳ таоло: «Агар сўра-ганингни берсам, бошқа ҳеч нарса сўрамасми-сен?» — дейдир. Банда раббига қасамёд айтиб: «Бошқасини сўрамасмен»,— дейдир. Уни жаннат эшигига келтирғайдирлар. Жаннат эшигига етганда ундаги гўзаллик, сўлимлик ва хурсандчи-ликларни кўриб ҳайратга тушғайдир ва Оллоҳ таоло хоҳлаганча вақт жим қолғайдир. Сўнг: «Ё раббий, мени жаннатга киргизгил!» — дейдир. Оллоҳ: «Воҳ, сени қара-гил-а! Нечоғлиқ ваъдангга вафосиздирсен. Эй одам боласи, бундан бошқа нарса сўрамасмен, деб ваъда бермаганми эрдинг?» — дейдир. Банда: «Эй раббим, мени энг бахтсиз банда қилиб қўймагил!» — дейдир. Ҳақ таоло кулғайдир ва бандасига жаннатга кирмоққа ижозат бериб: «Хоҳла-ганингча тилайвергил, бандам!» — дейдир. Банда кўнглида борини тилағайдир. Шунда Оллоҳ таоло унга: «Фалон, фалон ва фалон нарсаларни ҳам қўшиб сўрагил!» — деб айтадир. Банда Оллоҳ таоло айтганларининг ҳаммасини тилағайдир. Оллоҳ таоло унга: «Бу ҳам сенгадир, у ҳам сенгадир»,— деб яна қанча нарсаларни айтғайдир».

128- боб. Намозхон саждада билагининг ич тарафи-ни кўрсатиб, қорнини сонидан узоқлашти-риб турадир

Абдуллоҳ ибн Молик: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқисалар, (саждада) тирсакларини биқин-ларидан узоқроқ тутар эрдилар, ҳаттоки қўлтиқларининг оппоқлиги ҳам кўриниб турар эрди»,— дейдилар.

129- боб. Намозхон оёқ панжалари учини қиблага қаратғайдир

Абу Ҳумайд: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деб айтганлар»,— дейдилар.

130- боб. Намозхон саждани тўлиқ қилмаса...

Хузайфа бир кишининг чала рукуъ ва сажда қилаётганини кўриб, намозни тугатгач: «Намоз ўқимадинг! — деди. Абу Воил: «Назаримда, «Агар ўлсанг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам маслагидан бошқа йўлда ўлган бўлурсен, деб ҳам айтганди», — дейдилар.

131- боб. Тананинг еттита аъзоси билан сажда қилмоқ

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тананинг еттита аъзоси бирлан сажда қилмоқни буюриб, сочни орқага тарамоқни ҳамда кийимни (этаги, енги, почаси ва бошқани) букламоқни, манъ қилдилар. Ўша еттита аъзо: пешона, 2 қўл, 2 тизза ва 2 оёқдир».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сочни орқага тарамай ва кийимни орқага қайтармай, етти аъзо бирлан сажда қилмоққа буюрилдик», — дейдилар».

Барро ибн Озиб (у ёлгон сўзламайдир) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга иқтидо қилиб намоз ўқир эрдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Самияллоҳу лиман ҳамидаҳу» деганларида то саждага бошларини қўймагунларича биронтамиз белни эгмас эрдик».

132- боб. Бурни билан сажда қилмоқ

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «7 аъзо бирлан — пешона (қўллари бирлан бурунларини кўрсатдилар), 2 қўл, 2 тизза ва 2 оёқ учи бирлан сажда қилмоққа ҳамда сочни орқага тарамасликка ва кийимни орқага қайтармасликки буюрилдим», — дедилар».

133- боб. Ер лой бўлган вақтда бурун бирлан сажда қилмоқ

Абу Салама ривоят қиладилар: «Абу Саъид ал-Худрийнинг хузурига кирдим-да: «Биз бирлан суҳбатлашгани хурмо боғига чиқмасмисиз?» — дедим. «Хўп», — деб чикдилар. «Бизга Лайлатулқадр тўғрисида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитганингизни айтиб берингиз», — дедим. Абу Саъид: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазоннинг дастлабки 10 кунда масжиддан чиқмасдан ибодат қилмоққа ният қилдилар, биз ҳам ният

қилдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қошларига Жаброил Алайҳиссалом келиб: «Сиз сўраётган нарсага ҳали вақт эртадир»,— дебдилар. Жаноб Расулуллоҳ иккинчи 10 кунликда ҳам эътикоф қилдилар. Биз ҳам у киши билан бирга эътикоф қилдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қошларига Жаброил алайҳиссалом келиб: «Сиз сўраётган нарсага ҳали вақт бордир»,— дебдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазоннинг 20-кунида бомдодда хутбага чиқиб: «Кимки Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга эътикоф қилган эрса, яна эътикоф қилсин, чунки менга Лайлатулқадр кечасининг муддати айтилган эрди, мен уни унутдим. Ул охириги 10 кунликнинг тоқ кечаларидан бирида бўлмоғи лозим. Мен тушимда кўрсам, гуёким лойга сажда қилаётган эрканман»,— дедилар. Масжиднинг томига хурмо шохлари ёпилган эрди, осмонда битта ҳам булутни кўрмас эрдик. Бирдан осмонда бир кичик булут пайдо бўлиб, устимизга ёмғир ёғди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқидилар, биз у кишига иқтидо қилдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг пешоналари ва бурунларининг учига лой ва сув текканини кўрдик. Бу билан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кўрган тушлари исбот бўлди».

134- боб. Кийимни боғлаб ва орқага қайтариб олмоқ

Намозхон аврати очилиб қолмоғидан кўрқса, намоздан аввал боғлаб олғайдир.

Саҳл ибн Саҳл: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан намоз ўқиган одамлар изорлари кичиклигидан олкаларига боғлаб олар эрдилар, аёлларга эркаклар тўлиқ ўтириб олмагунча, саждадан бошларини кўтармаслик буюрилган эрди».

135- боб. Намозхон (намозда) сочини орқага қайтармайдир

Ибн Аббос: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тананинг етти аъзоси билан сажда қилмоққа ҳамда кийим ва сочини орқага қайтармасликка буюрилдилар»,— дейдилар».

136- боб. Намозхон (намозда) кийимини орқага қайтармайдир

Ибн Аббос: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Етти аъзо билан сажда қилмоққа ҳамда сочим билан кийимини орқага қайтармасликка буюрилдим, деб айтганлар»,— дейдилар.

Оиша онамиз ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам рукуъ ва сажда қилганларида «Субҳонакаллоҳумма, раббано ва биҳамдика, Оллоҳуммағфирли» деган дуони кўп ўқир эрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуръондаги («Фасаббих биҳамди раббика вастағфирху») оятни талқин қилиб шундай дер эрдилар».

138- боб. Икки сажда ўртасида бир зум тин олмоқ

Молик ибн Ҳувайрис шерикларига: «Эй, сизларга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қандоқ намоз ўқиганларини айтиб берайинми ё кўрсатиб берайинми?» — деди. «Бу намоздан ташқари вақтда бўлган эрди», — дейдилар Абу Қилоба. Молик ўрнидан туриб, такбир айтиб намоз ўқимоққа киришди, кейин рукуъ қилди, сўнг такбир айтиб рукуъдан бошини кўтарди, кейин бир оз тин олиб, сажда қилди, сўнг саждадан бош кўтариб, бир оз тин олди. Абу Қилоба: «Ул шайхимиз Амр ибн Саламага ўхшаб намоз ўқиди», — дейдилар. «Ўша шайх намозда бошқалар қилмайдиган нарсаларни қилар эрди, 3-нчи рақъатнинг охири в 4-нчи рақъатнинг бошланишида бир оз тин олур эрди», — дейдилар Айюб разияллоҳу анху. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида бир ой турдик, — дейдилар Молик, — шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга: «Аҳлингизга қайтсангиз, фалон намозни фалон вақтда ва фалон намозни фалон вақтда ўқингиз. Намоз вақти бўлса, ораларингиздан бир киши азон айтсин, ёши каттаси имом бўлсин!» — дедилар».

Барро ибн Озиб: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сажда, рукуъ ва икки сажда ўртасидаги ўтиришга деярли бир хил вақт сарфлар эрдилар», — дейдилар. Анас разияллоҳу анху: «Мен, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биз бирлан нечук намоз ўқиган бўлсалар, сизлар бирлан ҳам худди шундоқ намоз ўқигайдирман», — дедилар. «Анас намозда бошқалар қилмайдирган ҳаракатларни қилар эрди, мен сизларнинг бундоқ қилганингизни кўрмаганман. Ул рукуъдан бош кўтарганда ва икки сажда ўртасида бир оз тин олар эрди, ҳатто биз (саждага бориш) эсидан чиқиб қолдимикин, деб ўйлар эрдик», — дейдилар Собит разияллоҳу анху.

139- боб. Намозхон саждада билакларини ерга теккизмайдир

Абу Ҳумайд: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билакларини ерга теккизмай ва биқинларига сиқиб олмай

сажда қилар эрдилар»,— дейдилар.

Анас ибн Молик: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга: «Ўрта миёна сажда қилингиз, билақларингизни ҳаддан зиёд чўзиб, ит ётиш қилмангиз! деб айтганлар»,— дейдилар.

140- боб. Намозхоннинг, тоқ ракъат қилганда, аввал бир оз ўтириб олиб, кейин турмоғи

Молик ибн Хувайрис Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз ўқиётганларини кўрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тоқ ракъат қилганларида ҳам аввал бир оз нафасни ростлаб олиб кейин турдилар.

141- боб. Намозхон ракъатдан тураётганда ерга қандай тиралади?

Абу Қилоба разияллоҳу анҳу Айюб разияллоҳу анҳуга бундай дебдилар: «Молик ибн Хувайрис мана шу масжидимизга келиб биз бирлан намоз ўқидилар. Ул киши бизга: «Ўзим намоз ўқимоқчи бўлмасам-да, сизларга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг нечук намоз ўқиганларини кўрсатиб берайин»,— дедилар. «Жаноб Расулуллоҳ қандай намоз ўқир эрканлар? деб сўрадим»,— дейдилар Айюб. «Мана шу шайхимиз сингари ўқир эрканлар»,— дебдилар Абу Қилоба.

«Ўша шайх (рукуъдан рукуъга ўтишда) тўлиқ такбир айтар эрди. Иккинчи саждадан бош кўтаргач, бир оз ўтириб, кейин ерга тираниб турар эрди»,— дейдилар Айюб.

142- боб. Намозхон 2-нчи ракъатдан тураётиб такбир айтадир

Ибн Зубайр (ракъатдан) тураётиб такбир айтар эрди.

Саъид ибн Ҳарс ривоят қиладилар: «Абу Саъид бизга намоз ўқиб берди, такбирни овоз чиқариб айтди. Саждага бораётганда ҳам ва ундан бош кўтараётганда ҳам, иккала ракъатдан тураётганда ҳам такбир айтди. Кейин: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шундай намоз ўқиётганларини кўрганман»,— деди».

Мутарраф ибн Абдуллоҳ нақл қиладилар: «Имрон бирлан мен Ҳазрат Алига иқтидо қилиб намоз ўқидик. Ҳазрат Али сажда қилсалар ҳам, саждадан бош кўтарсалар ҳам, иккала ракъатдан тураётганларида ҳам такбир айтар эрдилар. Салом бергандан сўнг Имрон менинг қўлимни ушлаб туриб: «Мана бу киши биз бирлан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сингари намоз ўқиди» ёки

«Мана бу одамнинг намоз ўқиши менга Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз ўқишларини эслатди»,— деди».

143- боб. Ташаҳҳудда ўтиришнинг суннати (қонун-қоидаси)

Умму Дардоъ намозда эркак киши сингари ўтирар эрди. У фикҳ олимаси эрди.

Абдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Умарнинг чордана қуриб ташаҳҳудда ўтирганларини кўрдим. Ёшлик қилиб мен ҳам шундай қилдим. Шунда Абдуллоҳ ибн Умар менга: «Бундай қилмағил, намознинг суннатига кўра, ўнг оёгингни тиклаб, чап оёгингни букиб ўтирмоғинг лозим»,— дедилар. Мен: «Сиз чордана қуриб ўтирибсиз-ку!» — дедим. «Менинг оёқларим ярамайдир»,— дедилар».

Муҳаммад ибн Амр ибн Ато ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир жамоа саҳобалари бирлан бирга ўтирган эрдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг нечук намоз ўқиганларини эсладик. Шунда Абу Хумайд Ас-Соъидий: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қандай намоз ўқиганларини ҳаммангиздан кўра кўпроқ билурмен. Жаноб Расулуллоҳ тақбир таҳрима айтганларида қўлларини елка баробарида кўтардилар, рукуъга борганларида тиззаларини ушладилар, кейин қоматларини ростладилар. Рукуъдан бош кўтарганларида умуртқаларининг ҳар бир бўғини жой-жойига келгунча қадларини ростладилар. Кейин, билакларини ерга теккизмай ва биқинларига сиқиб олмай ҳамда оёқ панжаларининг учларини қиблага қаратиб сажда қилдилар. Иккинчи рақъатда ўнг оёқларини тиклаб, чап оёқларининг устига ўтирдилар. Охири рақъатда эрса чап оёқларини олдинроққа узатиб, ўнг оёқларини тиклаб, думбаларини ерга қўйиб ўтирдилар».

144- боб. Дастлабки ташаҳҳудга ўтириш фарз эрмас

Чунким Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам иккинчи рақъатдан кейин ўтирмасдан туриб кетганларида (саҳобалар тасбиҳ айтиб эслатишганда) қайтиб ўтирмадилар.

Зухрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Менга Абдуррахмон ибн Хурмуз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг улар бирлан пешин намозини ўқиганларини айтди. Жаноб Расулуллоҳ иккинчи рақъатдан кейин ўтир-

масдан туриб кетибдилар, одамлар ҳам у киши бирлан бирга ўринларидан туришибди. Намоз тугагач, одамлар пайғамбаримизнинг салом бермоқларини кутишибди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрса ўтирган ҳолларида салом бермасдан такбир айтиб, икки марта сажда (саждаи саҳв) қилибдилар, сўнг салом берибдилар».

145- боб. Дастлабки ташаҳхудга ўтирмоқ

Абдуллоҳ ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биз бирлан пешин намозини ўқидилар. (Иккинчи рақъатдан кейин) ташаҳхудга ўтиришлари лозим бўла туриб, туриб кетдилар. Намоз тугагач, ўтирган ҳолларида икки марта сажда қилдилар».

146- боб. Охирги ташаҳхудга ўтирмоқнинг вожиблиги

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга иқтидо қилиб намоз ўқиганимизда: «Жаброил ва Микоилга салом, фалончи ва пистончига салом»,—деб айтардик. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга: «Оллоҳ таолонинг исмларидан бири — саломдир. Қайси бирингиз намоз ўқигайдирсиз, «Барча мадҳу олқишларимиз, тоат-ибодату эзгу амалларимиз Оллоҳ таолога муносибдир, эй пайғамбар алайҳиссалом, сизга Оллоҳ таолонинг саломи, раҳмати ва баракоти бўлсин, бизга ҳамда ҳамма солиҳ бандаларга эрса Оллоҳ таолонинг саломи бўлсин!»—деб айтингиз. Агар шундоқ (ҳамма солиҳ бандаларга) десангиз, еру кўкдаги ҳамма солиҳ бандаларга савоби теккайдир»,—дер эрдилар. (Дуонинг давоми): «Оллоҳдан бошқа илоҳ йўқ, деб гувоҳлик бергайдирмен, шунингдек Муҳаммад Оллоҳнинг бандаси ҳамда бизга юборган элчисидир, деб ҳам гувоҳлик бергайдирмен».

147- боб. Намозда салом беришдан аввал дуо ўқи-моқ

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозда «Оллоҳумма инний аъзузу бика мин азоби қабрин ва аъзузу бика мин фитнат-ил-Масиҳи-д-Дажжол ва аъзузу бика мин фитнат-ил-маҳйо ва фитнат-ил-мамоти, Оллоҳумма инний аъзузу бика мин ал-маъсами ва-л-мағрами» деган дуони ўқир эрдилар (Дуонинг маъноси: «Илоҳи, мени қабр азобидан, Дажжол фитнасидан сақлагил, тирикликда-ю ўлим олдида бўлади-

ган фитналардан асрагил! Илоҳи, мени гуноҳкор ва кишилардан қарздор бўлмоқдан ўзинг асрагил!»). Шунда бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Нечун мунча, қарздор қилиб қўймагил, деб илтижо қилурсиз?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар киши тўлаёлмайдиган даражада қарздор бўлиб қолгайдир, доимо ёлғон гапиргайдир, ваъда қилса, устидан чиқмагайдир», — дедилар».

Оиша онамиз: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз охирида Дажжол фитнасидан асрамоқни Оллоҳдан илтижо қилганларини эшитдим», — дейдилар.

Абу Бакр Сиддиқ, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: Намозда ўқийдирган бир дуо ўргатинг», — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Илоҳи, мен ўз жонимга кўп зулм қилдим, (бундай) гуноҳларни сендан бошқа ҳеч ким кечира олмагайдир, фақат ўзинг кечира олгайдирсан. Илоҳи, фазлу марҳаматингни дариг тутмай, мени мағфират қилгайсен, мендан раҳматингни аямагайсен. Сен гуноҳларни кечиргувчи ва бандаларни мағфират қилувчи зотдирсен! деган дуони ўқиғил!» — дедилар. Мазкур дуонинг арабчаси: «Оллоҳумма инний заламту нафсий зулман касиро ва ло йағфиру-з-зунуба илло анта, фағфирлий мағфиратан мин индика варҳамний, иннака ант-ал-ғафурур-рахийм».

148- боб. Ташаххўддан кейин ўқишга дуо танламоқ

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга намоз ўқиганимизда «Ассалому алаллоҳи мин ибодиҳи. Ассалому ало фулонин ва фулонин» дер эрдик. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ассалому алаллоҳи» демангиз, чунким салом — Оллоҳнинг исмларидан. Ат-Таҳиййоту лиллоҳи вас-салавоту ват-таййибот, ассалому алайка аййуҳан-набиййу ва раҳматуллоҳи ва баракотух. Ассалому алайно ва ало ибодиллоҳис-солиҳийн» деб айтингиз. Агар сиз шундай деб айтсангиз, осмондаги (ёким еру осмон ўртасидаги) ҳар бир солиҳ бандага савоби теккайдир (Дуонинг давоми: «Ашҳаду алла илоҳа иллаллоҳу ваҳшаду анна Муҳаммадан абдуҳу ва расулуҳу»), ундан кейин дуолардан ўзингизга ёққанини танлаб олиб ўқийверингиз», — дедилар».

149- боб. Пешона ва бурнига теккан лойни намозни ўқиб бўлмагунча артмаган киши

Имом Бухорий: «Хумаиднинг намоз вақтида пешонага

теккан нарсани (лой, чангни) артиб бўлмаслигига қуйидаги ҳадисни далил қилаётганининг шоҳиди бўлдим»,— дейдилар:

Абу Салама: «Абу Саъид ал-Худрийдан шул туғрида сўрадим»,— дейдилар. Абу Саъид ал-Худрий: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг лой жойда сажда қилаётганларини, ҳатто пешоналарига теккан лойни намоз тамом бўлмагунча артмаганларини кўрдим»,— деб жавоб берибдилар».

150- боб. Намоз ўқиб бўлгач, салом бермоқ

Умму Салама онамиз Ҳинд бинти ал-Ҳарсга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозда салом берганларидан кейин ҳам аёллар кетмай туришарди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам дарров кетиб қолмас эрдилар»,— деб айтган эрканлар. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, аёлларнинг эркаклар бирлан аралаш кетмасликлари, эркаклар кетиб бўлгач, бемалол ўзлари кетмоқлари учун шундай қилган бўлсалар керак»,— дейдилар. Абу Шиҳоб.

151- боб. Иқтидо қилғувчи имом салом берганда салом берадир

Ибн Умар разияллоҳу анҳу имом салом бергандан сўнг орқадагилар ҳам салом бермоғини маъқуллар эрдилар.

«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга намоз ўқидик, салом берганларида салом бердик»,— дейдилар Атбон разияллоҳу анҳу.

152- боб. «Имомнинг саломига алик қайтармаса ҳам бўладир, намозда берилган салом кифоя қиладир»,— деган киши

Маҳмуд ибн Рабиъ ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни яхши эслармен, ул киши уйимизга келганларида мен ёш бола эрдим, пақирдан бир хўпам сув олиб, ҳазиллашиб юзимга пуркаб юборганларини ҳам яхши эслармен. Менга Маҳмуд Атбон ибн Молик қуйидаги ҳадисни айтиб берган эрдилар: «Мен ўз қавмим бўлмиш Баний Солимга имомлик қилур эрдим. Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб: «Менинг кўзим хира бўлиб қолди, ёгингарчилик бўлса, масжидга боролмаётирман. Бизникига бориб, намоз ўқиб берсангиз, мен сиз намоз ўқиган жойни ўзимга намозгоҳ қилиб олғай эрдим»,— дедим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Иншооллоҳ, шундоқ қилур-

мен», — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан Абу Бакр Сиддиқ кун қизиган вақтда меникига келдилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам киришга рухсат сўрадилар, мен уйга таклиф қилиб, ўтиришга жой кўрсатдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўтирмасдан: «Қаерда намоз ўқиб бермоғимни истагайсен?» — дедилар. Мен ўзимга ёққан жойни кўрсатдим, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқишга киришдилар, биз ул кишига иқтидо қилдик. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам салом берганларида, биз ҳам салом бердик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозда қандай салом берсалар, шундай салом бердик, алик олмадик».

153- боб. Намоздан кейин зикр айтмоқ

Ибн Аббоснинг озод қилинган қули Абу Маъбад: «Менга Ибн Аббос бундай деган эрдилар», — дейди: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида одамлар фарз намозидан сўнг баланд овоз бирлан зикр айтишур эрди, мен бун ияхши эслаб қолганман».

Ибн Аббос: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намозни тугатганларини такбир айтганларидан билур эрдим», — дейдилар (Намоздан сўнг «Субҳоналлоҳ, Алҳамду лиллоҳ, Оллоҳу акбар» деб зикр айтмоқ).

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Фақирлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига келиб: «Жаннатнинг энг яхши жойлари ҳам, дунёнинг энг яхши неъматлари ҳам бойларга теккайдир. Биз қандай намоз ўқисак ва рўза тутсак, улар ҳам шундай намоз ўқиб, рўза тутишгайдир. Бунинг устига улар мол-дунёга ҳам эгадилар. Мол-дунёлари бўлгач, ҳаж қилишгайдир ва садақалар беришгайдир», — дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга жавобан: «Сизга бойлар эришган мартабадан ҳам юсакроқ мартабага сазовор этадирган бир нарсани ўргатайинми? Агар (менинг айтганларимни қилсангиз), сиздан яхшироқ одам бўлмагайдир, сиз эришган мартабага ҳеч ким эриша олмагайдир. Қулоқ солингиз, ҳар бир фарз намозидан сўнг «Субҳоналлоҳ», «Алҳамду лиллоҳ» ва «Оллоҳу акбар» деб 33 мартадан айтгайсиз», — дедилар. Шу онда биз «Субҳоналлоҳ — 33 марта, Алҳамду лиллоҳ — 33 марта, Оллоҳу акбар — 34 марта» деб ўзаро тортишиб қолдик. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кирдик. Жаноб Расулуллоҳ: «Субҳоналлоҳ, Алҳамду лиллоҳ ва Оллоҳу акбарнинг ҳар бирини 33 мартадан айтгайсен, деб айтдилар», — дейдилар Абу Ҳурайра».

Муғира Ибн Шўзбанинг котиби — Варрод разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Муғира Муовияга атаб бундай деб хат ёздирди: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар бир фарз намозидан сўнг «Ло илоҳа иллоҳу ваҳдаҳу, ло шарийка лаҳу, лаҳу-л-мулқу ва лаҳу-л-ҳамду ва ҳува ало кулли шайъин қадийр. Оллоҳумма ло мониъа лимо аътайта ва ло муътияа лимо манаъта ва ло йанфаъу зо-л-жадди минка-л-жадду» деб айтар эрдилар».

154- боб. Имом (намоздан сўнг) салом бергач, одамларга қараб ўгирилиб ўтирадир

Сумра Ибн Жундуб нақл қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиб бўлсалар, бизга қараб ўгирилиб ўтиради эрдилар».

Зайд ибн Халид ал-Жўҳаний ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Худайбия деган жойда кечкурун ёққан ёмғир нами устида биз бирлан бомдод намозини ўқидилар. Намоздан сўнг Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга ўгирилиб: «Раббингиз не дейди, билурмисиз?» — дедилар. Одамлар: «Оллоҳ ва унинг Расули билади», — дейишди, «Оллоҳ: «Бандаларимдан баъзилари менга ишониб мўъмин бўлдилар, баъзилари эрса, менга ишонмай, кофир бўлдилар. Аммо, кимки бизнинг ёмғиримизни Оллоҳнинг фазлу раҳматидан содир бўлди; деса, ул менга иймон келтириб, сайёраларни инкор қилган бўлғайди. Аммо, кимки фалон сайёранинг ундоқ бўлмоғи ва пистон сайёранинг мундоқ бўлмоғидан ёмғир ёғди, деса, ул кофир бўлиб, сайёраларга сиғинган бўлур», — дейди», — дедилар Жаноб Расулulloҳ».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни хуфтон намозини ўқишни ярим кечагача кечиктирдилар. Намоздан сўнг бизларга ўгирилиб: «Одамлар аллақачон намозларини ўқиб бўлиб ётдилар, аммо сизлар эрсангиз ҳануз жойнамоз устидасизлар», — дедилар».

155- боб. Имомнинг, салом бергандан кейин ҳам жойнамоз устида қолмоғи

Нофиз разияллоҳу анҳу нақл қилади: «Ибн Умар, фарз ўқиб бўлгандан кейин ҳам, жойнамоздан жилмасдан нафл ўқийверар эрдилар. Ҳазрат Абу Бакрнинг невараси Қосим ҳам шундай қилур эрди».

Абу Ҳурайра: «Имом фарз ўқиган жойда нафл ўқимайди, деган ҳадисни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга нотўғри нисбат беришади», — дейдилар.

Умму Салама ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз тугаб, салом берганларидан сўнг, хотинлар масжиддан чиқиб кетар эрдилар. Улар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжиддан чиққунларигача уйларига етиб олар эрдилар».

156-боб. Имом (намоз тугаб, салом бергач) бирор зарур нарсани эслаб намозхонларни тарк этиши мумкинми?

Уқба разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Мадинада Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга намозда имомлик қилдилар. Намоз тугаб, салом берганларидан сўнг, одамларни оралаб ўтиб, хотинларидан бирининг ҳужрасига кириб кетдилар. Жаноб Расулуллоҳнинг шошиб туриб кетганлари одамларни хавотирга солди. Бир оздан кейин ул зот ҳужрадан чиқиб келдилар ва шошиб туриб кетганларининг боисини айтдилар: «Бизда бир оз тилла бор эрди, шу ёдимга тушиб қолди. Фикримни чалғитмасин, деб одамларга улашиб бермоқни буюрдим».

157-боб. Чап ёким ўнг томони бирлан намозхонларга ўгирилиб қарамоқ

Анас разияллоҳу анҳу ўнг томонлари бирлан ҳам, чап томонлари бирлан ҳам намозхонларга ўгирилиб қарайверар эрдилар. Фақат бир томони бирлан ўгирилиб қарайдиганларни қоралар эрдилар.

Асвад разияллоҳу анҳу нақл қиладирлар: «Абдуллоҳ ибн Масъуд: «Ҳеч қайсингиз ўзингизча, фақат ўнг томон бирлан ўгирилмоқ лозим, деб айтиб, шайтонга намозингиздан насиба улашмангиз! Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг чап томонлари бирлан ҳам ўгирилганларини кўп кўрганман», — дейдилар».

158-боб. Хом саримсоқ, хонаки ва ёввойи пиёз ейиш тўғрисида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Қимки очиликданми ёким бошқа сабабданми, саримсоқ ва хом пиёз еган эрса, бизнинг масжидимизга келмасин!» — деганлари тўғрисида

Ибн Умар ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хайбар уруши кетаётган кунлардан бирида: «Қимки мана бу кўкатдан, яъни саримсоқдан еган эрса, бизнинг намозгоҳимизга яқинлашмасин!» — деб айтганлар».

Жобир ибн Абдуллоҳ нақл қиладириллар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки мана бу кўкатдан еган эрса (саримсоқни кўрсатдилар), бизнинг масжидларимизга келмасин!»—деб айтганлар. Ато разияллоҳу анҳу: «Жаноб Расулуллоҳ хом саримсоқни айтдиларми ёким пишганиними?»—деб мендан сўрадилар. «Назаримда, фақатгина хомини айтдилар»,—деб жавоб бердим».

Ато разияллоҳу анҳу Жобир ибн Абдуллоҳдан эшитганларини Ибн Шихобга бундай деб ривоят қилган эрканлар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки саримсоқ ёким пиёз егайдир, биздан ҳам, масжидимиздан ҳам нарироқ юрсин, уйда ўтирсин!» — дейдилар. Бир пайт Жаноб Расулуллоҳга кўкатлардан тайёрланган таом келтирилди. Унда қанақадир ҳид борлигини сезиб, нималардан тайёрланганлигини сўрадилар. Унинг ичидаги бор кўкатларни бирма-бир айтиб беришди. Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ саҳобаларни овқатга таклиф қилдилар, лекин улар ул кишининг ўзлари емаганлари учун тортинишди. Шунда Расулуллоҳ: «Сизлар еврейингиз, менга бўлмайдир, чунким мен фаришталар бирлан сўзлашурмен, улар бу ҳидни ёмон кўришгайдир»,— дедилар».

Абдулазиз ривоят қиладириллар: «Бир киши: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саримсоқ тўғрисида не деганлар?» — деб Анасдан сўради. Анас: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки мана бу кўкатни (саримсоқни) егайдир, бизга яқинлашмасин ва биз бирлан бирга намоз ўқимасин!» деб айтганлар»,— деди.

159- боб. Қачон болаларга ғусл ва таҳорат вожиб бўладир? Қачон улар жамоат йиғинлари, ҳайитлар ва жанозаларда қатнашадирлар, катталар сафида туриб намоз ўқийдирлар?

Шаъбий қуйидаги ҳадисни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ташландиқ боланинг қабрига бориб жаноза ўқиган кишидан эшитибдир: «Жаноб Расулуллоҳ жанозада имомлик қилдилар. Одамлар Жаноб Расулуллоҳга иқтидо қилишди (ёш болалар ҳам қатнашишди). Сулаймон мендан: «Бу ҳадисни ким айтиб берган эрди?» — деб сўради. Мен: «Ибн Аббос»,— дедим».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладириллар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жумъа куни ғусл қилмоқлик ҳар бир балоғатга етган инсонга вожибдир»,— деганлар».

Ибн Аббос ривоят қиладириллар: «Холам Маймунаникида бир кеча тунаб қолдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва

саллам ҳам уйқуга ётдилар. Кечанинг бир қисми ўтгач, Жаноб Расулulloҳ туриб деворга осиглиқ мешчани олдилар, сўнг енгил-елпи таҳорат олиб, намоз ўқий бошладилар. Мен ҳам ул киши, сингари таҳорат олиб, чап томонларига келиб турган эрдим, ўнг томонларига ўтказиб қўйдилар. Сўнг, Оллоҳ хоҳлаганча намоз ўқидилар, кейин ёнбашладилар, ҳатто пишиллаганлари ҳам эшитилди. Бир оздан кейин муаззин келиб намозга чақирди. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қайта таҳорат олмай муаззин бирлан бирга намозга чиқиб кетдилар. Суфён разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кўзлари ухлайди-ю, қалблари ухламайдир»,— дейди. Амр: «Пайғамбарларнинг кўрган тушлари Оллоҳнинг уларга юборган ваҳийидир»,— деб, «Мен тушимда кўрсам, сени Оллоҳ йўлида қурбон қилаётган эрканман» деган ояти каримани ўқиди».

Анас ибн Молик нақл қиладилар: «Катта бувим Мулайка таом тайёрлаб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни меҳмонга чақирдилар. Расулulloҳ таомни еб бўлгач: «Турингиз, бирга намоз ўқиймиз»,— дедилар. Мен туриб, эскилигидан қорайиб кетган бўйрамизга сув сепдим, сўнг Расулulloҳ намозни бошладилар. Мен бирлан бир етим бола орқаларида сафга турдик, бувим бўлсалар, бизнинг орқамизда турдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам 2 рақъат намоз ўқидилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир ургочи эшак миниб Минога келдим. Балоғатга етиб қолган эрдим. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Минода сутрасиз (қибла томонни тўсмай) одамлар бирлан намоз ўқийётган эрканлар. Баъзи бир сафларни оралаб ўтдим-да, эшакдан тушиб, уни ўтлагани қўйиб юбордим, кейин сафга келиб турдим. Бу қилмишим учун менга ҳеч ким танбех бермади».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтонга кеч қолдилар, ҳатто Ҳазрат Умар: «Ёш болалар, хотинлар ухлаб қолдилар»,— деб овоз қилдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам чиқиб: «Дарҳақиқат, Ер юзидаги аҳолининг бирортаси ҳам ҳозир хуфтон ўқийётгани йўқ»,— дедилар. Уша кунларда Мадина аҳлидан бошқа ҳеч ким намоз ўқимас эрди».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Менга бир киши: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ҳайит намозида қатнашганмисиз?»,— деди. Мен: «Ҳа, қатнашганман, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга яқинлигим бўлмаганда, ёшим кичиклиги сабабли қатнаша олмаган бўлар эрдим»,— дедим-да, қўйи-

дагиларни ҳикоя қилиб бердим: «Жаноб Расулуллоҳ Кусайр ибн Салт ҳовлиси ёнида менга туғни тутқиздилар, сўнг аввал эркакларга, кейин аёлларга ваъз айтдилар, охиратни эслатиб, садақа қилмоққа буюрдилар. Аёллар узук ва сиргаларини олиб Билолнинг этагига ташлай бошладилар. Шундан кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳ ва Билол уйларига кетдилар».

160- боб. Аёлларнинг кечаси ва гира-ширада масжидларга чиқмоқлари

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтон намозига кеч қолдилар, ҳатто Ҳазрат Умар: «Хотинлар ва болалар ухлаб қолдилар»,— деб овоз қилдилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам чиқиб: «Ер юзида сиздан бўлак бирор киши бу намозни ўқийман, деб тургани йўқ»,— дедилар. Ўша кунларда Мадинадан бошқа жойда намоз ўқилмас эрди. Мадина аҳли хуфтон намозини Куёш ботаётгандаги шафақнинг йўқолишидан бошлаб, то туннинг 3/1 бўлаги тугагунча бўлган вақт ичида ўқир эрди».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар хотинларингиз кечаси намоз ўқимоқ учун масжидга чиқмоққа ижозат сўрасалар, ижозат берингиз»,— деганлар».

Ҳинд бинти ал-Ҳарса Умму Салама қуйидаги ҳадисни айтиб берган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида аёллар фарз намозини ўқиб бўлиб, салом беришгач; ўринларидан туриб уйларига кетишар эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан эркаклар эрса, аёллар кетиб олсин, деб бирмунча вақт кутиб туришар эрди».

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод намозини ўқир эрдилар, намоздан сўнг хотинлар чимматларига ўралиб гира-ширада уйларига қайтишар эрди, қоронғида уларни ҳеч ким танимас эрди».

Абдуллоҳ ибн Абу Қатоданинг оталари ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен, чўзиброқ намоз ўқийман, деганимда гўдакларнинг йиғисини эшитиб, онасига оғир тушмасин, дегайман-да, намозни енгиллатгайман»,— деганлар».

Оиша онамиз: «Агар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаёт бўлиб, аёлларда пайдо бўлган ушбу зебу зийнатларни кўрганларида эрди, Баний Исроил каби уларнинг масжидларга бормақларини албатта манъ қилган бўлур эрдилар»,— деган эрканлар.

Яҳе шу ҳақда гапира туриб, «Баний Исроил хотин-қизларининг масжидларга бориши манъ қилинган эрди-ми?»— деб сўрабди Умрадан. Шунда Умра: «Ҳа»,— деган эркан.

161- боб. Аёлларнинг эркаклар орқасида сафга турмоғи

Умму Салима қуйидаги ҳадиси айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиб бўлиб салом берганларида аёллар ўринларидан туриб уйларига кетишар эрди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўзлари эрсалар, ўринларидан турмай бир оз ўлтирар эрдилар. Зухрий бу ҳақда: «Ул зот, эркаклардан аввал хотинлар уйларига етиб олсинлар, деб шундай қилган бўлсалар керак, яна Оллоҳ билгайдир»,— дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Умму Сулаймникида намоз ўқидилар. Мен ва бир етим бола Расулуллоҳнинг орқаларида иқтидо қилиб сафга турдик, Умму Сулайм эрса, бизнинг орқамизда турдилар».

162- боб. Аёллар бомдод намозидан кейин уйларига қайтмоғлари ҳамда масжидда камрок ушланиб турмоғлари лозим

Оиша онамиз: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод намозини ўқиб бўлганларидан кейин аёллар уйларига қайтишар эрди. Ғира-ширада уларни ҳеч ким танимас эрди»,— дейдилар.

163- боб. Аёл кишининг масжидга чиқмоқ учун эридан ижозат сўрамоғи

Солим ибн Абдуллоҳнинг оталари Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирортангизнинг хотинингиз масжидга чиқмоқда ижозат сўрагайдир, рухсат берингиз,— деганлар».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИМИ

ЖУМЪА КИТОБИ

1- боб. Жумъанинг фарз эканлиги

Оллоҳ таоло: «Агар жумъа куни жумъа намозига азон айтиб чақирилгайдир, олди-сотдини қуйиб, Оллоҳни зикр

этмоққа шошилингиз. Агар билсангиз, Оллоҳни зикр этмоққа шошилмоқ сизлар учун хайрлидир!» — дейдир.

Абу Ҳурайра: «Бу ҳусусда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар», — дедилар: «Биз бу дунёда энг охиргилармиз, қиёмат кунида эрса, ҳурмат-эҳтиром жиҳатдан энг биринчилармиз. Аммо, Аҳли китобларга биздан аввал китоб нозил қилинган ҳамда уларга шу жумъа кuni ҳафталик байрам сифатида фарз қилинган эрди. Аммо, улар жумъа кунини байрам қилмоқ тўғрисида ҳелиша олмадилар. Бу кунни байрам қилмоқни Оллоҳ бизга муяссар этди. Барча биздан кейин байрам қилғайдир, яҳудийлар эртага, насоролар эрса, индинга байрам қилишғайдир».

2- боб. Жумъа кuni ғусл қилмоқнинг афзаллиги; балоғатга етмаган болаларнинг ёким аёлларнинг жумъага қатнашмоқлари лозими?

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бирингиз бўлмангиз, жумъага келсангиз, ғусл қилиб келингиз!» — деганлар».

Ибн Умар нақл қиладирлар: «Умар ибн ал-Хаттоб жумъа кuni минбарда тикка туриб хутба айтаётган эрдилар, ногаҳон Расулуллоҳнинг саҳобаларидан бир киши (масжидга) кириб келди. Шунда Ҳазрат Умар баланд овоз бирлан: «Ҳозир қай вақт бўлди? (нечун кеч қолдинг?)» — дедилар. «Мен бир иш бирлан банд эрдим, уйимга ҳам боролганим йўқ, азонни эшитдим-у, таҳорат олиб югурдим», — деди бояги киши. «Ғусл қилмасдан таҳорат қилганини қарангиз! Ваҳоланки, сен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жумъага ғусл қилиб келмоқни буюрганларини билурсен», — дедилар Ҳазрат Умар».

Абу Саъид ал-Худрий: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жумъа кuni ғусл қилмоқ ҳар бир балоғатга етган инсон учун вожибдур!» — деганлар», — дейдилар.

3- боб. Жумъага хушбўй нарсалар сепиб бормоқ

Абу Саъид ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жумъа кuni ғусл қилмоқ, шунингдек тиш тозаламоқ ва топилса, хушбўй нарсалар сепмоқ ҳар бир балоғатга етган одам учун вожибдир!» — деганлар. «Ғусл қилмоқ — вожиб эканлигига гувоҳман, лекин тиш тозаламоқ ва хушбўй нарсалар сепмоқ вожибмидир ё йўқмидир, буни Оллоҳ билғайдир. Ҳадисда эрса, вожиб деб айтилган», — дейдилар Амр разияллоҳу анҳу».

4- боб. Жумъанинг афзалликлари

Абу Ҳурайра: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар»,— дейдилар: «Кимки, жумъа куни наҳс бўлганида ғусл қилганидек ғусл қилиб масжидга биринчи бўлиб борғайдир, гўёким бир туя қурбонлик қилгандек савоб олғайдир ва кимки иккинчи бўлиб борғайдир, гўёким бир сигир сўйиб қурбонлик қилгандек савоб олғайдир ва кимки учинчи бўлиб борғайдир, бир қўй сўйиб қурбонлик қилгандек савоб олғайдир ва кимки тўртинчи бўлиб борғайдир, бир товук садақа қилгандек савоб олғайдир ва кимки бешинчи бўлиб борғайдир, бир тухум садақа қилгандек савоб олғайдир. Имом хутба айтгани чиқса, малоикалар ҳам хутба эшитмоқ учун ҳозир бўлишғайдир, аммо малоикалар бундан кейин келганлар учун савоб дафтарларини ёпиб қўйғайдилар».

5- боб.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу жумъа куни хутба айтиб турган эрдилар, масжидга бир киши кириб келди. Шунда Умар унга: «Нега намозга кеч қолдингиз?» — дедилар. Ул киши: «Азонни эшитдим-у, таҳорат олиб келавердим»,— деди. Умар: Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ҳар бирингиз жумъага ғусл қилиб борингиз!» деганларини эшитмаганмисиз?» — дедилар».

6- боб. Жумъага гул ёғи суртиб бормоқ

Салмон ал-Форсий нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кишиким жумъа куни ғусл қилиб, қўлдан келганча покланиб, хушбўй ёғлар бирлан соч-соқолларини мойлаб ёқим уйида бор бўлган хушбўй нарсалардан ўзига сепиб, сўнг масжидга келса ва икки киши орасидан уларга озор бермай ўтиб, Оллоҳ таоло насиб қилганча намоз ўқиса, имом гапирганда жим туриб қулоқ солса, ўша жумъа бирлан ўтган жумъа ўртасидаги гуноҳларининг ҳаммаси кечирилғайдир»,— деганлар».

Товус разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жумъа куни наҳс бўлма-сангиз ҳам ғусл қилингиз ва бошларингизни ювингиз, ўзингизга хушбўй нарсалар сепингиз! деганлар»,— дейишадди, шунга сиз не дерсиз? деб. Ибн Аббосга айтдим. Ибн Аббос: «Ҳа, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ғусл ҳақида шундоқ деб айтганлар, аммо хушбўй нарсалар тўғрисида нелар деганларини билмасмен»,— деди».

«Ибн Аббос Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жумъа куни гусл қилмоқ тўғрисида айтган гапларини сўзлаб берди. Шунда мен: Хушбўй нарсалар сепадирми ёким бор бўлса, хушбўй ёғлар суртадирми? деб Ибн Аббосдан сўрадим»,— дейдилар Товус разияллоҳу анҳу. Ибн Аббос: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қайсинини назарда тутганларини аниқ билмасмен»,— дебди.

7- боб. Жумъа намозига энг яхши кийимларни кийиб бормоқ

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу масжид эшиги олдида ипак матодан тикилган чопон сотишаётганини кўриб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, шу чопонни сотиб олсангиз, жумъа куни ва меҳмонлар келганда кияр эрдингиз»,— дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу чопонни охиратдан умидини узган одам кийгайдир»,— дедилар. Кейинчалик, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ўша ипак чопондан бир нечасини ҳадя қилиб юборишди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам чопонлардан бирини Ҳазрат Умарга бердилар. Ҳазрат Умар: «Ё Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, ипак чопонни менга кийдирдингиз, ваҳоланки бу тўғрида бошқа нарсa деган эрдингиз?!»— дедилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен сенга чопонни ўзинг кийгил, деб берганим йўқ»,— дедилар. Умар ибн ал-Хаттоб чопонни Маккадаги мушрик (Оллоҳга ширк келтирган) укаларига кийдириб юбордилар».

8- боб. Жумъа куни мисвок бирлан тиш тозаламоқ

Абу Саъид ал-Худрий: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тишларини мисвок бирлан тозалар эрдилар»,— дейдилар.

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Умматимга кийин қилиб қўйгаймен демаганимда, ҳар бир намоз ўқишдан олдин мисвок бирлан тиш тозаламоқни буюрар эрдим»,— деганлар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизларга мисвок бирлан тиш тозаламоқ тўғрисида жуда ҳам кўп айтдим»,— деганлар».

Хузайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси ташаххудга турганларида оғизларини мисвок бирлан тозалар эрдилар».

9-боб. Бировнинг мисвоки бирлан тиш тозалаган киши

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Абдуррахмон ибн Абу Бакр кўлида мисвок бирлан хужрамга кириб келди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга қарадилар. Мен Абдуррахмонга: «Шу мисвокни менга беринг»,— дедим. Менга бердилар. Мисвокнинг ишлатилган қисмини синдириб ташладим, сўнг учини тишлаб юмшатдим-да, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бердим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (бетоб бўлиб ётгандилар) кўкрагимга суяниб туриб, тишларини тозаладилар».

10- боб. Жумъа куни бомдодда ўқиладиган зам сура

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жумъа куни бомдод намозининг биринчи рақъатида «Алиф, лом, мим танзил» сурасини, иккинчи рақъатида эрса, «Ҳал ато ала-л-инсон» сурасини ўқир эрдилар».

11- боб. Қишлоқ ва шаҳарларда жумъа ўқимоқ

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг масжидларида ўқилган жумъадан кейинги биринчи жумъа Баҳрайн қишлоқларидан биридаги Абд ул-Қайс масжидида ўқилди».

Ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ҳар бирингиз васийдирсиз» деганларини эшитганман»,— деди. Лайс ибн Саъид эрса: «Менга Юнус бундоқ деганди» деб қуйидагини қўшимча қилдилар: «Бир куни Разийқ ибн Ҳаким Водий ул-Қурода турганида Ибн Шихобга масала сўраб: «Эй Ибн Шихоб, қўл остидагиларни жумъа намозига тўплайнми ёким йўқми?» деб хат ёзди, мен ҳам ўша ерда эрдим. Разийқ ўша вақтларда далада иш бошқарувчи бўлиб, қўл остида суданлик бир жамоа хизматчилар ва бошқалар ишлашар эрди. Разийқ Айла деган шаҳарга амирлик қилиб турган кунлардан бирида Ибн Шихоб унга жавоб йўллади. Разийқ хатни ўқиётганида мен эшитиб турган эрдим, унда Ибн Шихоб Разийққа қўл остидагиларни жумъага йиғмоқни буюриб, бундай деганди: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ҳар бирингиз ўз қўл остингиздагиларга васий ва масъулдирсизлар. Имом ўз қўл остидагиларга васий ва масъулдир. Эркаклар ўз оила аъзоларига васий ва масъулдирлар, аёллар ўз эрининг уйидаги бор нарсаларга масъулдир. Хизматкор ўз хўжайинининг молига масъул бўлиб,

уларни эҳтиётламоғи лозим» деганларини Абдуллоҳ ибн Умардан эшитганман». Назаримда, Ибн Шихоб: «Бола ўз отасининг молига масъул бўлиб, уни эҳтиётламоғи лозим, ҳар бирингиз ўз қўл остингиздагиларга васий ва масъул-дирсизлар» деб ҳам ёзганди шекилли».

12- боб. Жумъада қатнашмайдирган аёллар, болалар ва бошқаларга жумъа куни ғусл лозимми ёки йўқми?

Ибн Умар: «Жумъа куни ғусл қилмоқлик жумъа ўқиши фарз бўлган кишиларгагина лозимдир,— дейдилар.

Солим ибн Абдуллоҳнинг оталари — Абдуллоҳ ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки жумъага келса, ғусл қилиб келсин!» деб айтганлар»,— дейдилар.

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жумъа куни ғусл қилмоқ ҳар бир балоғатга етган инсонга лозимдир!» деб айтганлар»,— дейдилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биз бу дунёда охиргилармиз, Қиёмат куни эрса, иззат-ҳурмат жиҳатидан биринчилардирмиз. Аввал уларга, кейин бизга Китоб нозил бўлди. Улар ўзаро тортишиб жумъа кунини байрам куни деб белгилай олмадилар. Бу кунни байрам қилмоқни Оллоҳ бизга муяссар этди. Яҳудийлар эртага, насоролар эрса, индинга байрам қилишгайдир»,— деб бир оз жим қолдилар, кейин яна: «Ҳар бир мусулмон 7 кунда бир марта бошдан-оёқ ювиниб ғусл қилмоғи лозимдир!» — деб қўшиб қўйдилар».

Абу Ҳурайра: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ ҳаққи-ҳурмати, ҳар бир мусулмон 7 куннинг бирида ғусл қилмоғи лозимдир!» — деганлар»,— дейдилар.

Ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Аёлларга кечаси масжидларга бориб намоз ўқимоққа рухсат берингиз!» деганлар»,— дейдилар.

«Умарнинг бир хотини бор эрди. Бомдод ва хуфтон намозларини масжидда жамоат билан ўқир эрди. Унга: «Нега жамоат олдига чиқгайсен? Бу Умарга ёқмаслигини, одамлардан сени рашк қилмоғини билурсен-ку, ахир! — дейишди. Хотин: «Мени бундан қайтармоғи учун не монъелик қилгайдир?» — деди. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Оллоҳ бандаларининг Оллоҳ масжидларига бормоқларига монъелик қилмангиз!» деган сўзлари монъелик қилгайдир»,— дейишди.

**13- боб. Ёмғирли кунда жумъага келмасликка рух-
сат**

Ибн Аббос ёмғир ёгаётган кунни муаззинга: «Ашҳадунна Муҳаммадан Расулуллоҳ» деганингдан кейин «Хаййа алассалот» демоқ ўрнига «Саллуу фи буйутикум» (Уйларингизда ўқингиз) деб айтгин! — дедилар. Шунда одамларга бу гап ёқмагандек бўлди. Ибн Аббос: «Мендан яхшироқ киши (Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳам шундоқ қилганлар. Бугун жумъага келмоқ оғир, мен сизларга қийин бўлмасин, лойу сув кечиб келмангиз, деб шундоқ қилдим», — дедилар.

**14- боб. Қанчалик узоқ жойдан жумъага келинадир
ва кимга (жумъага) келмоқ вожиб?**

Оллоҳ таоло: «Жумъа кунни жумъага азон айтилғайдир, олди-сотдингизни қўйиб, Оллоҳни зикр этмоққа ошиқингиз!» — дейди. Ато разияллоҳу анҳу: «Агар жумъа намози ўқиладирган қишлоқда бўлсанг-у, жумъа намозига азон айтилса, азонни эшитсанг ҳам, эшитмасанг ҳам жумъага келмоғинг лозим ва фарздир!» — дейдилар. Анас разияллоҳу анҳу жумъани гоҳо ўз қасрида, гоҳо масжидда ўқир эрди. Қасри Басрадан 2 фарсах (тахм. 15—16 км) нарида эрди.

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Одамлар навбати бирлан узоқ қишлоқлардан, шаҳар чеккаларидан чаңгу тупроққа ботиб, терлаб-пишиб жумъага келишар эрди. Бир кунни бир киши Расулуллоҳни меникида эканликларида кўргани келди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қани энди, мана шу кунингизни (жумъани) деб яхшироқ поқлансангиз!» — дедилар».

**15- боб. Қуёш қиёмдан оққанда жумъа вақти
бошланадир**

Яҳё ибн Саъид ривоят қиладирлар: «Амра деган аёлдан жумъа кунни ғусл қилмоқ ҳақида сўраганимда, ул Оиша онамизнинг шу хусусда айтиб, берган сўзларини айтди: «Меҳнаткаш одамлар кун қиёмдан оққач, ўша аҳволда жумъага келаверар эрдилар. Шунда уларга, ғусл қилиб келсангиз эрди, тер ҳиди кўтартиб кетар эрди, дейиларди».

Анас ибн Молик ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жумъа намозини қуёш қиёмдан оққан пайтда ўқир эрдилар».

Анас разияллоҳу анҳу: «Жумъа намозини эртароқ ўқиб, кейин бир оз ухлаб олар эрдик», — дейдилар.

16- боб. Жумъа куни кун қаттиқ исиб кетса...

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам совуқ кунлари жумъа намозини эртароқ, кун қаттиқ исиб кетганда эрса, кечроқ ўқир эрдилар».

Абу Хулда: «Амиримиз биз бирлан жумъа ўқидилар», — деди, сўнг Анасдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешинни нечук ўқир эрдилар?» — деб сўради (Байҳақий: «Қишда эртароқ, ёзда эрса, кечроқ ўқир эрдилар», — дейдилар).

17- боб. Жумъа намозига (пиёда) бормоқ; Оллоҳ таолонинг «Жумъа намозига азон айтилса, Оллоҳни зикр этмакка шошилингиз!» деган ояти каримаси; «шошилингиз» деган сўз «жумъага тезроқ тайёргарлик кўриб, масжидга ошиқмай боришни англатадир» деган кишилар ҳақида

Ибн Аббос: «Жумъага азон айтилгандан сўнг олди-сотди қилиш манъ (ҳаром) қилинғайдир», — дейдилар. Ато эрса: «(Умуман) ҳар қандай тирикчилик билан шуғулланмак манъ (ҳаром) қилинғайдир», — дейдилар. Зухрий разияллоҳу анҳу: «Жумъа куни муаззин азон айтса, мусофир бўлсанг ҳам жумъага бормоғинг лозим», — дейдилар.

Абойя ибн Рифоъа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жумъага кетаётган эрдим, йўлда Абу Абс менга дуч келиб: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Кимнинг оёғи Оллоҳ йўлида юриб чанг бўлғайдир, Оллоҳ таоло уни дўзах ўтида куйдирмағайдир» деб айтганларини эшитдим», — деди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Намозга такбир айтилса, сафга турмоққа шошилмангиз, тинчгина, осойишталик бирлан келиб турунгиз. Намознинг қаерига қелишган бўлса, ўша жойидан бошлаб биргалашиб ўқийверингиз, қолганини кейин ўзингиз ўқиб олингиз!» — деганлар».

Абдуллоҳ ибн Абу Қатода ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мени кўрмагунингизча сафга турмангиз, тинчликка риоя қилингиз!» — деганлар».

18- боб. Жумъа куни намозда сафда турган кишиларнинг орасидан ёриб ўтилмасин!

Салмон Форсий нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки жумъа куни гусл қилиб,

ўзига хушбўй нарсалар сепиб, намозга келса ва сафда турганлар орасига қўполлик билан суқилиб қирмаса, насиб этганча намоз ўқиса, имом минбарга чиқиб, хутба айтаётганда жим туриб қулоқ солса, унинг шу жумъа бирлан ўтган жумъа орасидаги гуноҳлари кечирилгайдир», — деганлар».

19- боб. Жумъа куни биродарини турғизиб юбориб, ўрнига ўтириб олинмайдир

Нофиз разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Мен Ибн Журайжга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозда биродарини турғизиб юбориб, ўрнига ўтириб олишни қоралабдилар, буни менга Ибн Умар айтди», — дедим. Шунда Ибн Журайж: «Жумъа намозидами?» — деди. Мен: «Жумъада ҳам, бошқа намозларда ҳам», — дедим».

20- боб. Жумъа куни азон айтмоқ

Соиб Ибн Язид бундай дейдилар: «Жумъа кунидаги биринчи азон, Расулуллоҳ, Абу Бакр ва Умарнинг даврларида, имом минбарга бориб ўтирганда айтилган. Усмон халифалик қилган даврларида Мадинаи Мунавварада одам кўпайиб, Завроъ (масжид ёнидаги жой)да учинчи азон айтиладиган бўлди».

21- боб. Жумъа куни бир киши муаззинлик қиладир

Соиб ибн Язид: «Жумъа кунидаги учинчи азонни Усмон ибн Аффон жорий қилганлар, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муаззинлари биттадан ортиқ бўлмаган ва жумъа куни азон имом минбарга бориб ўтирганда айтилган», — дейдилар.

22- боб. Имом азонни эшитса, минбарда ўтириб, сўзларини такрорлаб туради

Абу Умома ривоят қилади: «Муовия ибн Абу Суфённинг минбарда ўтириб азон калималарини қайтариб айтаётганини эшитдим. Муаззин: «Оллоҳу акбар, оллоҳу акбар», — деганда, у ҳам: «Оллоҳу акбар, оллоҳу акбар», — деди. Муаззин: «Ашҳаду алла илоҳа иллоҳ», — деганда, Муовия: «Мен ҳам гувоҳлик бергаймен», — деди. Муаззин: «Ашҳаду анна Мухаммадан расулуллоҳ», — деганда, Муовия: «Мен ҳам гувоҳлик бергаймен», — деди. Муаззин

азонни айтиб бўлгач,* Муовия: «Эй одамлар, мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муаззин азон айтаётганда мана шу жойда ўтириб ҳозир мен айтган сўзларни айтганларини эшитганман», — деди».

23- боб. Азон айтилаётганда хатибнинг минбарда ўтирмоғи — суннат

Соиб ибн Язид қуйидагича ривоят қиладилар: «Жумъа куни масжидда одам кўпайиб кетганда Усмон разияллоҳу анҳу иккинчи марта азон чақирмоқни буюрдилар. Жумъа куни азон имом минбарда ўтирганда айтилар эрди».

24- боб. Хутба вақтида азон айтмоқ

Зухрийга Соиб ибн Язид бундай дебдилар: «Жумъа кунидаги биринчи азон Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Абу Бакр ва Умар даврларида, имом минбарда ўтирган вақтда айтилар эрди. Усмон разияллоҳу анҳу халифалик қилган вақтга келиб, одам кўпайди. У жумъа куни Завроъ деган жойда учинчи азон айтмоқни буюрди. Шу-шу, бу одат бўлиб қолди».

25- боб. Минбарда хутба айтмоқ

Анас: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбарга чиқиб хутба айтдилар», — дейдилар.

Абу Ҳазм ибн Динор ривоят қиладилар: «Бир неча одам минбарнинг нимадан ясалганлиги тўғрисида тортишиб қолдилар, сўнг Саҳл ибн Саъд ас-Соъидий ҳузурига келиб, шу ҳақда ундан сўрадилар. Саҳл ибн Саъд ас-Соъидий бундай деди: «Қасамёд қилурменким, мен унинг нимадан ясалганини жуда яхши билурман. Уни олиб келиб қўйишган куннинг ўзидаёқ кўрганман, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўша куни унга биринчи марта ўтириб кўрганларини ҳам кўрганман. Минбарнинг ясалиш тарихига келсак, Жаноб Расулуллоҳ фалончи хотинга одам юбордилар (Саҳл хотиннинг отини айтган эрди), келгач, унга: «Дурадгор ғуломингга буюрсанг, одамларга гапирганимда устига чиқиб ўтирадиган бир минбар ясаб берса», — дедилар. Хотин ғуломига буюрди. Ғулом тарфо деган дарахт ёғочидан минбар ясади, хотин уни Расулуллоҳга юборди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбарни шу ерга қўймакни буюрдилар. Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг минбар устида намоз ўқиганларини кўрдим. Минбар устида такбири таҳрима айтдилар, сўнг (минбар устида) рукуъ қилдилар, кейин

(минбардан) тисарилиб тушиб, ерда сажда қилдилар. Кейин, яна (минбарга) қайтиб чиқдилар. Намоз ўқиб бўлганларидан сўнг одамларга қараб: «Эй одамлар, менинг намоз ўқишимни ўрганиб олингиз ва сизлар ҳам мен каби намоз ўқингиз, деб шундай қилдим»,— дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладирлар: «Бир хурмо тўнкаси бўлиб, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг устига чиқиб хутба айтар эрдилар. Жаноб Расулуллоҳга минбар қўйиб беришгач, тўнка янги туққан туя бўзлагандек йиғлаганини эшитдик, ҳатто Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбардан тушиб, муборак қўлларини унинг устига қўйдилар. Шундан кейингина тўнка жимиб қолди.

Солимнинг оталари Ибн Умар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг минбар устида туриб: «Ким жумъага келса, ҳусл қилиб келсин!» — деганларини эшитган эрканлар».

26-боб. Тик туриб хутба қилмоқ

Анас разияллоҳу анҳу: «Бир вақт қарасам, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тикка туриб хутба қилаяптилар»,— деб айтдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳозир сиз қилаётганингиздек тик туриб хутба айтар эрдилар, сўнг ўтирар эрдилар, кейин яна турар эрдилар»,— дедилар.

27-боб. Имом одамларга қараб хутба айтадир, одамлар эрса, имомга қараб тинглашгайдир

Ибн Умар ва Анас ибн Молиқ имомга тикилиб турдилар.

Абу Саъид ал-Худрий: «Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбарга ўтирдилар, биз эса у кишининг атрофларида ўтириб тингладик»,— дейдилар.

28-боб. Хутбада Оллоҳга сано айтгандан сўнг «Аммо баъд» («Андин сўнг эрса») деган киши ҳақида

Ҳишом разияллоҳу анҳу қўйидаги ҳадиси Фотимадан эшитган эрканлар, унга Асмо айтиб берган эркан: «Оиша онамизнинг ҳузурларига кирсам, одамлар намоз ўқишаётган эркан. «Одамларга не бўлди?» — дедим. Оиша онамиз: «Бирла осмонга ишора қилдилар. «Бу (охират) аломатими?» — дедим. «Ҳа» дегандек бош қимирлатиб қўйдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз-

ни жуда ҳам узоқ ўқидилар, ҳатто менинг кўзим тиниб кетди. Ёнимда мешчада сув бор эрди. Оғзини очиб бошимга сув қуя бошладим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиб бўлдилар ҳамки, қуёш тутилиши тўхтаб, кун ёришиб кетди. Жаноб Расулуллоҳ Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтдилар, сўнг «Аммо баъд» («Андин сўнг эрса»), деб одамларга хутба қилдилар. (Оллоҳ таолога айтилган ҳамду сано бирлан одамларга айтмоқчи бўлган хутбаларини бир-бирига қўшиб юбормаслик учун «Аммо баъд» дедилар). Шу пайт бир тўда ансорий аёллар ғовур-ғувур қилиб қолишди. Мен уларни тинчитиб, кейин (эшитмай қолганим учун): «Расулуллоҳ не дедилар?» — деб Оиша онамиздан сўрадим. Оиша онамиз Расулуллоҳнинг ҳамма айтганларини менга қуйидагича гапириб бердилар: «Менга кўрсатилмаган нарса қолмади, ҳатто мана шу жойда туриб жаннатни ҳам, дўзахни ҳам кўрдим. Менга ваҳий қилинди, сизлар қабрда Масиҳ Дажжол фитнаси каби ёки шунга яқин бир синовдан ўтгайсизлар. Олдингизга келиб: «Мана бу кишини (Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни) танийсанми?» — деб сўрагайлар. Сўралгучи мўъмин (шу ерда Ҳишом: «ёким тақводор», — деб иккилангайдир) бўлса, «Бу киши Расулуллоҳ, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламдирлар. Бизга мўъжизалар ва ҳидоят йўлини олиб келганлар, биз у кишига ишониб, айтганларини қабул қилганмиз, у кишига эргашганмиз, ҳамма айтганларини тасдиқлаганмиз», — дейди. Унга: «Роҳатланиб ухлайвер. Биз сенинг мўъмин эканлигингни билур эрдик», — дейишади. Аммо, сўралгучи мунофиқ (шу ерда Ҳишом: «ёки шубҳаланувчи», — деб иккилангайдир) бўлса, «Бу кишини танийсанми?» — дейишганда, «Йўқ, билмасман, одамлар бу киши хусусларида нелардир дейишар эрди, мен ҳам ушалардан эшитганларимни айтар эрдим», — дейди (Ҳишом: «Уша мунофиққа айтишадирган оғир гапларни Фотима менга айтган эрди, лекин ёдимдан кўтарилиб-дир», — дейди)).

Амр ибн Тағлиб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ўлжа моллар ва асирлар келтирилди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўлжаларни тақсимладилар. Баъзи кишиларга бердилар, баъзиларига бермадилар. Шунда ўлжа тегмаган кишилар норози бўлаётганини айтишди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳамду сано айтиб, сўнг «Аммо баъд» («Андин сўнг эрса») деб қўйдилар-да, «Оллоҳ ҳаққи-хурмати, мен баъзи бир кишига ўлжа бергайман, баъзисига эрса, бермагайман. Лекин, ўлжа олмаган киши менга ўлжа олган кишидан кўра маҳбуброқдир. Қалбида қаноатсизлик, мол-дунёга ҳирси борлигини сезган кишимга

ўлжа бергайман. Оллоҳ қалбларига кўзи тўқлик ва қаноат жо қилган кишиларни эрса, янада назари тўқ ва қаноатли бўлмоққа ундагайман, Амр ибн Тағлиб ўша сабрлилар тоифасидандир»,— дедилар. Худо ҳаққи, Жаноб Расулуллоҳнинг бу гаплари менга ҳар қанча молу дунёдан ортиқ эрди».

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни ярим кечада масжидга чиқиб намоз ўқидилар, одамлар ҳам уларга иқтидо қилиб, нафл ўқишди. Тонг отгач, одамлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ярим кечада масжидга чиқиб намоз ўқидилар»,— деб ўзаро гаплашишди. Эртасига кечқурун ундан ҳам кўп одам йиғилиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга намоз ўқидилар. Тонг отгач, яна шу ҳақда ўзаро сўзлашдилар. Учинчи кечада масжид аҳли жуда ҳам кўпайиб кетди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидга чиқиб намоз ўқидилар, одамлар ҳам ўқишди. Тўртинчи кеча Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидга чиқмадилар, фақат тонг отганда бомдод намозига чиқдилар. Намозни ўқиб бўлгач, Оллоҳга ҳамду сано айтганларидан сўнг «Аммо баъд» деб сўз бошладилар: «Сизларнинг бу саъйи кушишларингиз, албатта, яхши, бироқ кечаси намоз ўқимоқ фарз бўлиб қолиб, кейин қийналиб қолмангиз, дедим».

Абу Ҳумайд ас-Созидий ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоздан кейин ўринларидан туриб Оллоҳга муносиб ҳамду сано ва таҳлил айтганларидан сўнг, «Аммо баъд» деб сўз бошладилар».

Мисвар ибн Махрама ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринларидан туриб ҳамду сано айтаётганларида «Аммо баъд» деганларини эшитдим».

Ибн Аббос ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам энларига изор кийиб, бошларига катта салла ўраб, сўнгги марта минбарга чиқдилар, Оллоҳга ҳамду сано айтгандаридан сўнг: «Эй одамлар, менга яқинроқ келингиз!» — дедилар. Одамлар Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларига тўпланди. Расулуллоҳ «Аммо баъд» деб сўз бошладилар: «Мана бу ансорийлар қабиласи келажакда озайгайди, (бошқа) одамлар эрса, кўпайғусидир. Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам умматига мансуб мансабдор одамнинг бирор кишига зарари ёким фойдаси тегса, яхшилигини қабул қилиб, ёмонлигини афв этсинлар!»

29-боб. Жумъа куни имомнинг икки хутба ўрта-сида ўтириб дам олмоғи

Абдуллоҳ ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва

саллам (жумъада) икки марта хутба айтар эрдилар. Иккинчи хутбани бошлашдан олдин ўтириб дам олар эрдилар», — дейдилар.

30- боб. Жумъа куни хутба тингламок

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтганлар», — дедилар: «Жумъа куни малоикалар масжид эшиги олдида биринчи бўлиб келганларни биринчи деб, иккинчи бўлиб келганларни иккинчи деб ёзиб туришгайдир. Жазирама иссиқда биринчи бўлиб келганлар битта туя, иккинчи бўлиб келганлар битта сигир, ундан кейингилари битта қўчқор, ундан кейингилари битта товуқ, ундан ҳам кейингилари эрса, битта тухум садақа қилганчалик савоб олгайдир. Сўнг, имом сўзга чиқса, малоикалар дафтарларини ёпиб, унинг суҳбатига қулоқ солишгайдир».

31- боб: Имом хутба айтиб турганида бир кишининг кириб келганини кўрса, унга икки ракъат намоз ўқимоқни буюради

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладирлар: «Жумъа куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга хутба айтиб турган эрдилар, бир киши кириб келди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Эй фалончи, намоз ўқидингми?» — дедилар. У «Йўқ», — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Турғил, икки ракъат намоз ўқигил!» — дедилар».

32-боб. Имом хутба айтаётганда келиб, икки ракъат енгил намоз ўқиган киши

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жумъа куни хутба айтиб турганларида бир киши масжидга кириб келди. Расулulloҳ унга: «Намоз ўқидингми?» — дедилар. «Йўқ», — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Турғил, икки ракъат ўқигил!» — дедилар».

33- боб. Имомнинг хутба айтаётиб қўлларини кўтариб дуо қилмоғи

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Жумъа куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хутба айтиб турган эрдилар, бирдан бир киши ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, йилқилар ҳалок бўлди, қўйлар ҳалок бўлди. Оллоҳ таолодан бизга ёмғир сўраб берингиз!» — деди. Жаноб

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини кўтариб дуо қилдилар».

34- боб. Жумъа куни хутбада ёмғир сўрамок

Анас разияллоҳу анҳу нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида қурғоқчилик бўлди. Жумъа куни Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хутба айтиб турган эрдилар, бир бадавий ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, мол-қоллар ҳалок бўлди, бола-чақалар оч қолди. Оллоҳ таолодан бизга ёмғир сўраб берингиз!» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини кўтариб дуо қила бошладилар. осмонда эса бир парча ҳам булут кўринмасди. Жоним кўлида бўлган зотга қасамд этиб айтурменким, қўлларини дуодан туширмасданок осмонни тоғдек-тоғдек булут босди. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг минбардан тушиб улгурмасларидан соқолларидан ёмғир томчилари томаётганини кўрдим. Ўша куни, унинг эртаси ва индинига ҳам ёмғир ёғиб, ҳатто кейинги жумъагача давом этди. Кейинги жумъада ўша ёки бошқа бир бадавий: «Ё Расулаллоҳ, бинолар босиб қоляпти, мол-қоллар фарқ бўлаётир, Оллоҳ таолодан бизга ёмғирни тўхтатмакни сўраб берингиз!» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дуога қўлларини кўтариб: «Илоҳи, устимизга эрмас, атрофимизга ёмғир ёғдиргил!» — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўллари бирлан қайси томонга ишора қилсалар, ўша томоннинг булутлари тарқаб кетар эрди. Ниҳоят, Мадинаи Мунаввара осмони доира шаклида очилди. Ёмғир эрса, водийга бир ой ёғди. Ўша томондан ким келмасин, кўп ёмғир ёғаётгани ҳақида гапирар эрди».

35- боб. Жумъа куни имом хутба айтаётганда ўзаро сўзлашаётганларни тинчитиш ҳақида

Агар киши ёнидаги биродарига «Жим тургил!» деса ҳам ноўрин гап қилган бўлур. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Имом сўзлаётганда одамлар жим туриб тингламоғи лозим» деганлар», — дейдилар Салмон.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жумъа куни имом гапириб турганда ёнингдаги биродарингга «Жим тургил!» десанг, ноўринг гап қилибсан», — деганлар»

36- боб. Жумъа куни дуо ижобат бўладиган вақт, тўғрисида

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жумъа куни ҳақида гапира туриб: «Жумъа кунида бир муайян вақт

бордир. Мусулмон банданинг ўқиётган намози ўша вақтга тўғри келиб қолмоғи қийиндир, бордию тўғри келиб қолгайдир, ўша банда Оллоҳ таолодан бирор нарса сўрагайдир, сўраганини бергайдир», — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муборак қўллари бирлан ўша вақтнинг қисқа эканлигига ишора қилдилар.

37- боб. Жумъа куни одамлар имомни ташлаб намоздан чиқиб кетиб қолишса, имом ва у билан қолган кишиларнинг намози жойздир

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Бир куни пайғамбаримиз Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга жумъа намозини ўқиётган эрдик, бирдан Шом томондан дон ортилган карвон келиб қолди. Одамлар (намозни ташлаб) карвон томонга қараб кетишди, ҳатто Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга 12 киши қолди, холос. Шунда: «Агар одамлар бирор олди-сотдини ёким ўйин-кулгини кўриб қолишгайдир, сени намозда тик турганингча қолдириб кетишгайдир», — деган ояти карима нозил бўлди».

38- боб. Жумъадан кейин ва жумъадан аввал намоз ўқимоқ

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйларида пешиндан аввал 2 рақъат, пешиндан кейин 2 рақъат, шомдан кейин 2 рақъат ва хуфтондан кейин 2 рақъат намоз ўқир эрдилар. Жумъадан кейин ҳам уйларига қайтиб келганларидан кейин 2 рақъат намоз ўқир эрдилар».

39- боб. Оллоҳ таолонинг «Жумъа намози ўқиб бўлингач, тирикчилигингизни қилингиз ва Оллоҳ таолодан ҳалол ризқ тилангиз!» деган ояти каримаси

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Биз томонда бир хотин бор эрди, даласига қанд лавлаги экар эрди. Жумъа куни бўлса, қанд лавлагини юлиб, бир ҳовуч арпа бирлан қайнатиб қўяр эрди. Қанд лавлаги илигдек бўлар эрди. Намози жумъадан қайтаётиб аёлга салом бериб ўтар эрдик, у бизга ўша таомдан келтирар эрди. Ундан ялар эрдик. Кейин, яна қачон жумъа куни келар эркан, деб орзу қилар эрдик. Жумъа куни намоздан кейингина қайтула қилар эрдик, тушликни ҳам фақат жумъадан сўнг ер эрдик».

«Жумъага эртароқ бориб келиб, қайлула қилар эрдик»,— дейдилар Анас разияллоҳу анху.

«Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан, бирга жумъа намозини ўқиб, сўнг дам олар эрдик»,— дейдилар Саҳл разияллоҳу анху.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

41- боб. Салот ул-хавф (хавф туғилганда ўқиладиган намоз)

Оллоҳ таоло ўз ояти каримасида бундай дейдир: «Агар сафарда бўлғайдирсиз-у, кофирларнинг фитна қилиб ҳужум этиб қолмакларидан чўчигайдирсиз, намозни қисқароқ ўқимогингизнинг зарари йўқдир, зеро кофирларнинг сизларга душманлик қилмоғи турган гапдир. (Эй пайғамбар), агар сен саҳобаларнинг бирлан бирга бўлғайдирсен-у, имомлик қилиб намоз ўқимоқчи бўлғайдирсен, уларнинг бир қисми, сен бирлан намоз ўқисин, иккинчи қисми эрса, сизларни қурол тутиб орқангиздан қўриқлаб турсин! Биринчи ракъат тугагач, намоз ўқимаган қўриқчи қисм келиб сен бирдан бирга иккинчи ракъатни ўқисин! Биринчи қисм эрса, эҳтиёт чораларни қўриб турсин! (Чунким) қурол-аслаҳаларингизни ташлаб намоз ўқиётганингизда кофирлар сизларни гафлатда қолдириб бирдан ҳужум қилиб қолмоқлари мумкиндир. Лекин, ёмғир ёғиб, дойғарчилик бўлса бқим касал эрсангиз, қурол аслаҳаларингизни қўйиб, намоз ўқисангиз бўлғайдир. Огоҳ бўлингиз, Оллоҳ таоло кофирларни таҳқирловчи азоб тайёрлаб қўйгандир!»

Шуғайб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам салот ул-хавф ўқиганмилар?» — деб Зухрийдан сўрадим. Ул: «Менга отам Абуллоҳ ибн Умар бу хусусда бундай деган эрдилар»,— деб қуйидагиларни айтиб берди: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга газотга чиқдим. Нажд томонда душманнинг туғрисига келиб саф торгдик. Расудуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқимакка турдилар, бир гуруҳ одамлар ул кишига иқтидо қилди, иккинчи гуруҳ эрса, душманни кузатиб турди. Расудуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга иқтидо этиб намоз ўқиётган кишилар бир марта рукуъ айлаб, икки марта сажда қилди, сўнг, улар намозгоҳни тарк этдилар, ўринларига қўриқлаб турган иккинчи гуруҳ бориб турди. Расудуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам улар бирлан бирга ҳам бир марта рукуъ ва икки марта сажда қилдилар, сўнг салом бердилар. Иккинчи гуруҳдаги киши-

ларнинг ҳар бири ўзлари мустақил равишда яна бир марта рукуъ ва икки марта сажда қилиб олди».

42- боб. Тик туриб ва от минган ҳолда салот ул-хавф ўқимок

Ибн Умар: «Аралашиб кетган вақтда (яъни, душманлар ҳар томондан ҳужум қилиб турганда) тик туриб намоз ўқилгайдир, чунким Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Душман хавфи яна ҳам кучайиб кетса, тик туриб ва от минган ҳолда намоз ўқийверингиз!» деб айтганлар», — дейдилар.

43- боб. Салот ул-хавф ўқиладиганда намозхонлар бир-бирларини қўриқлайдилар

Ибн Аббос ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бир гуруҳ кишилар намоз ўқимакка турдилар. Расулуллоҳ тақбири таҳрима айтдилар, қолганлар ҳам айтишди. Расулуллоҳ рукуъ қилдилар, қолганлар ҳам рукуъ қилишди, Расулуллоҳ сажда қилдилар, қолганлар ҳам сажда қилишди. Сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам иккинчи ракъатни ўқимакка турдилар. Бирга намоз ўқиган гуруҳ иккинчи гуруҳга жой бўшатиб, уларни қўриқлаб турди. Иккинчи гуруҳ Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга рукуъ ва сажда қилди. Шу тариқа галма-галдан бир-бирини қўриқлаб туриб, ҳамма намоз ўқиб олди».

44- боб. Қалъани забт этиш ва душманга ҳужум бошлаш олдидан ўқиладиган намоз

Ал-Авзоъий бундай дейдилар: «Агар қалъани фатҳ қилишга киришилса-ю, намоз ўқишга имкон бўлмаса, ҳар бир киши имо-ишора бирлан ўзи алоҳида намоз ўқиб олгайдир. Агар имо-ишора бирлан ҳам намоз ўқиш имкони бўлмаса, уруш сусайгунча намозни кечиктиргайдир. Уруш сусайгач, икки ракъат намоз ўқийдир. Агар бунга ҳам имкони бўлмаса, бир ракъат ва икки сажда қилиб намоз ўқийдир. Мободо буни ҳам қилолмаса, унда қуруқ тақбирнинг ўзи намоз ўрнига ўтмайдир. Намозни душман хавфи йўқолгунича кечиктиргайдир».

Анас разияллоҳу анҳу бу хусусда бундай дейдилар: «Тастур қалъасини олишда қатнашдим. Тонг отар пайтида жанг авжига чиқиб, саҳобалар то кун ёйилгунча намоз ўқий олмадилар. Кун ёйилгандан сўнг намоз ўқидик. Биз билан бирга Абу Мусо ал-Ашъарий ҳам бор эрдилар. Сўнг, қалъа

фатҳ қилиниб, аҳолиси исломга киргизилди. Уша қазо бўлган намоз ўрнига бутун дунёни ва ундаги бор нарсаларни берсалар ҳам мен хурсанд бўлмас эрдим!».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладирлар: «Хандақ қазилган куни (хижратнинг 4-нчи йили) Ҳазрат Умар келиб Қурайш кофирларини (мўъминларни намоздан қолдиргани учун) сўка бошладилар. Сўнг: «Ё Расулаллоҳ, Қуёш ботиб кетаёзди, мен ҳали асрни ўқиганим йўқ»,— дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳни ўртага қўйиб айтурменким, мен ҳам ҳалигача ўқиганим йўқ»,— дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Батҳон деган жойда (туядан) тушиб, тахорат олдилар ва кун ботгандан кейин намозни (асрни), ундан сўнг намози шомни ўқидилар».

45- боб. Душманини қувиб кетаётган ва орқасидан душман қувиб келаётган одамнинг от устида намоз ўқимоғи

Валийд Ал-Авзоъийга: «Мен Шарҳабийл ибн ас-Самт ва унинг шерикларини от устида намоз ўқиб кетаётганларини кўрдим»,— деди. Ал-Авзоъий: «Ҳа, намоз қазо бўлмоғидан чўчисак, от устида имо-ишора билан намоз ўқиб кетаверар эрдик»,— деди. Валийд Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Ҳеч ким Баний Қурайзадан бошқа жойда намози аср ўқимасин!» деган сўзларини далил қилиб келтирди.

46- боб.

Ибн Умар нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хандақ ғазотидан қайтганларидан сўнг: «Бирор киши Баний Қурайзага етиб олмагунча аср намозини ўқимасин!»— дедилар. Баъзи бировлар асрни йўлда ўқиди, баъзилар: «Бормагунча ўқимаймиз»,— дейишди, яна айримлар: «Ўқийвергаймиз, «Намоз ўқимангиз!» деганларидан мақсад, маъзилга тезроқ етиб олмоқдир»,— дейишди. Кейин, бу гапни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга етказишди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларнинг бирортасини ҳам койимадилар».

47- боб. Намози бомдодни тонг отмасдан барвақтроқ ўқимоқ; ҳужум ва уруш олдидан намоз ўқиб олмоқ

Анас ибн Молик ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Хайбарни ишғол қилиш

олдидан) ғира-шира пайтда намози бомдодни ўқиб олдилар. Сўнг, отга миниб йўлга тушдилар. Хайбар кўринган вақтда: «Оллоҳу акбар, Хайбар хароб бўлди, биз бирор қавмнинг ерига келиб тушсак, уларнинг ҳолига войдир!» — дедилар. Хайбар аҳли шошиб кўчаларга чиқишди, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўриб: «Муҳаммад катта қўшин бирлан келибдир», — дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларнинг қаршилиқ кўрсатганларини ўлдириб, қолганларини асир олдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам асира Сафиййани Дихйа ал-Калбийга бердилар, лекин саҳобалар тавсияси бирлан шу заҳоти Дихйани рози қилиб, уни қайтариб олдилар. Кейин, уни озод этиб, (унга) уйландилар. Абдулазиз Собитга: «Сиз маҳрига не берганларини Анасдан сўрадингизми?» — деганда, маҳрига озодлик берганлар», — деб қулиб қўйди».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

ИККИ ҲАЙИТ ҲАҚИДА КИТОБ

1- боб. Икки ҳайит ва уларда ясаниш тўғрисида

Солим ибн Абдуллоҳга Абдуллоҳ ибн Умар бундай деган эканлар: «Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу бозордан битта ипак чопон сотиб олдилар-да, Расулуллоҳнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, ман бу чопонни сотиб олингиз, уни ҳайитда ва меҳмон қутганингизда кийгайдирсиз», — дедилар». Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу кийим охиратдан насибаси йўқ одамнинг кийимидир!» — дедилар. Оллоҳ ирода қилганча вақт ўтиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Умарга битта ипак чопон тортиқ қилиб юбордилар. Ҳазрат Умар ипак чопонни олиб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келдилар-да: «Ё Расулаллоҳ, сиз: «Бу чопон охиратдан насибаси йўқ одамнинг чопонидир! — деб айтган эрдингиз-ку! Энди буни менга юборибсиз?!» — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Чопонни сотиб, бирор ҳожатингизга яратгайдирсиз», — дедилар».

2- боб. Ҳайит куни қиличбозлик, найзабозлик ўйинларининг жоизлиги

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг ҳужрамга кирганларида икки чўри қиз ёнимда ўлтириб «Буос» деган машҳур ашулани айтаётган эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринларига ёнбошлаб, юзларини ўгириб олдилар.

Шунда Ҳазрат Абу Бакр Сиддиқ (Оишанинг оталари) кириб, мени ва ашулачи қизларни қаттиқ койидилар-да: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурлари-да шайтон сурнайи чалинғайдирми?» — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Бакр Сиддиққа қараб: «Қўяверингиз уларни!» — дедилар. Абу Бакр Сиддиқ биз томонга қарамай турганларида чўри қизларга ишора қилдим, чиқиб кетишди. Бу воқеа ҳайит куни бўлган эрди. Ўша куни суданликлар найзабозлик, қиличбозлик ўйинлари кўрсатишганди. Ўшанда, ёки мен ўзим Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Кўрсам майлими?» — деб сўрагандим, ёхуд Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўзлари менга: «Томоша қиласанми?» — дегандилар. Шунда мен: «Ҳа», — дегандим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг орқаларида туриб томоша қилгандим, юзим юзларига шундоққина тегиб турганди. Жаноб Расулуллоҳ: «Эй Баний Арфада, бўш келмангиз!» — деб хитоб қилган эрдилар. Кейин, менинг зерикканимни билиб: «Бўлдимми?» — дегандилар. Мен: «Ҳа», — деб айтгандим. «Борғил бўлмаса, кетақол!» — дегандилар».

3- боб. Ҳайит куни дуо айтмоқ

Барро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хутба айтиб туриб: «Албатта бугун (ҳайит куни) биринчи бўлиб қиладирган ишимиз — намоз ўқимоқ, кейин эрса, бориб қурбонлик қилмоқдир. Кимки шундай қилса, бизнинг суннатимизни бажо келтирибдир!» — дедилар».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Ҳузуримга (отам) Абу Бакр кирдилар. Олдимда иккита ансорий чўри қиз ансорийларнинг «Буос» кунига бағишланган байтларини ашула қилиб айтаётган эрди. Лекин, иккала чўри қиз ҳам ашулачи эрмас эрди. Шунда Абу Бакр Сиддиқ: «Шайтоннинг сурнайлари (келиб-келиб) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг уйларида чалинғайдирми?» — деб койидилар. Бу воқеа ҳайит куни бўлган эрди. Ўшанда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Абу Бакр, ҳар бир қавмнинг ўз байрами бордир, бу кун бизнинг байрамимиз!» — дегандилар».

4- боб. Рамазон ҳайити куни ҳайит намозига чиқишдан олдин овқатланмоқ

Анас разияллоҳу анҳу нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир неча хурмо еб олмасдан ҳайит намозига чиқмас эрдилар».

Анас разияллоҳу анҳу нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хурмони тоқлаб (1, 3, 5) ер эрдилар».

5- боб. Қурбон ҳайити кунини ҳайит намозидан сўнг овқатланмоқ

Анас разияллоҳу анҳу нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ҳайит намозидан аввал қурбонлик қилган эрса, қайта қурбонлик қилсин!» — дедилар. Шунда бир киши: «Бу кун иштаҳа бирлан гўшт ейдирган кун!» деб қўшнилари тўғрисида гапирди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг ўз қўшнилари тўғрисидаги сўзини маъқуллагандек бўлдилар. Кейин, бояги киши: «Менда икки яшар бўлай деб қолган бир эчки бордир, у менга иккита қўйдан ҳам афзалдир»,— деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўша эчкини қурбонлик қилмоққа рухсат бердилар. Эчкини қурбонлик қилмакка фақат ўша кишига рухсат бердиларми ёким ҳаммагами, билмайман».

Барро ибн Озиб ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қурбон ҳайити кунини ҳайит намозидан сўнг хутба айта туриб: «Кимки биз сингари намоз ўқиб, қурбонлик қилгайдир, қурбонлиги қабул бўлгайдир, аммо кимки ҳайит намозидан аввал қурбонлик қилгайдир, ҳисобга ўтмагайдир»,— дедилар. Абу Бурда ибн Найор (Барронинг тоғаси): «Мен қўйимни ҳайит намозидан илгари сўйдим. Бугун еб-ичадирган кун эрканлигини билганим учун, қўйимни қурбонлик қилинадирган қўйлар ичида биринчи бўлсин, деб уйимда сўймоқни афзал кўрдим, шул сабабдан қурбонлик қўйимни ҳайит намозига келишдан аввал сўйиб, гўштидан пишириб, овқатланиб келдим»,— деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қўйинг қурбонлик эрмас, гўштга сўйилган қўй бўлибдир»,— дедилар. Ибн Найор: «Ё Расулаллоҳ, бизда икки яшар бўлай деб қолган бир эчки бордир, у менга иккита қўйдан ҳам афзалроқдир, ўшани қурбонлик қилсам, кифоя қилгайдирми?» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳа, сенга кифоя қилгайдир. Сендан бошқа ҳеч кимга икки яшар бўлай деб қолган эчки қурбонликка ўтмагайдир»,— дедилар (Икки ёшга тўлган эчки қурбонликка ярайдир, лекин икки ёшга тўлмагани — ярамайдир)».

6- боб. Минбар бўлмаган намозгоҳда ваъз айтмоқ

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рўза ҳайити ва Қурбон

хайитида намозгоҳга чиқар эрдилар. Дастлаб намоз ўқир эрдилар, сўнг ўринларидан туриб одамларга юзланар эрдилар. Одамлар эрса, саф тортиб ўтиришар эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга ваъз айтар эрдилар, васият қилар эрдилар ҳамда ҳалолликка даъват этиб, ҳаромдан ҳазар айламакни буюрар эрдилар. Агар бирор томонга аскар юбормоқчи бўлсалар, буюрар эрдилар. Сўнг, Мадинага қайтар эрдилар. Одамлар шу тартибга кўникиб қолдилар. Бу тартиб Мадина амири Марвон давригача давом этди. Бир куни мен ва Марвон, Қурбон ҳайитимиди, Рамазон ҳайитимиди, намозгоҳга чиқдик. Намозгоҳга етганимизда Қасир ибн Салт ясаб берган минбарга назарим тушди. Шу вақт Марвон намоз ўқимасдан аввал минбарга чиқмоқчи бўлди. Мен унинг этагидан тортдим, ул эса этагини мендан тортиб олиб, минбарга кутарилди-да, намоздан аввал хутба айтди. Сўнг, мен унга: «Худо ҳаққи, ўзгартириб юбордингиз!» — дедим. Марвон: «Эй Абу Саъид, билган нарсаларимиз унут бўлди!» — деди. Мен унга: «Билган нарсаларим, худо ҳаққи, билмаган нарсаларимдан афзалроқдир!» — дедим. Марвон: «Одамлар намоздан кейин хутбага қулоқ солиб ўтирмай қўйдилар, шунинг учун хутбани намоздан аввал айтдим», — деди.

7-боб. Ҳайит намозига пиёда ва уловда бормоқ ҳамда хутбадан аввал азон ҳам, такбир ҳам айтмай, намоз ўқимоқ

Абдуллоҳ ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қурбон ҳайити ва Рўза ҳайитида намоз ўқиб, сўнг хутба айтар эрдилар», — дейдилар.

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рўза ҳайити куни намозгоҳга чиқдилар. Аввал намоз ўқидилар, сўнг хутба айтдилар. Абдуллоҳ ибн Зубайр халифаликни қабул қилиб, байъат (қасам) қилган куни Ибн Аббос юборган одам келиб, унга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида ҳайит намозида азон ўқилмас эрди ва хутба намоздан кейин айтилар эрди», — деб айтган экан».

Жобир ибн Абдуллоҳ ва Ибн Аббос: «Рўза ва Қурбон ҳайитларида азон айтилмас эрди», — дейдилар.

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳайит куни ўринларидан туриб, аввал намоз ўқидилар, кейин эркакларга хутба айтдилар. Хутбадан сўнг, хотинлар ёнига бориб Билолнинг қўлига таянган ҳолда ваъз айтдилар. Билол эрса, этагини тутиб турар эрди, хотинлар унга иона ташлар эрдилар. Ибн Журайж: «Ҳозирги кунда ҳам имомнинг хотинларга ваъз

айтмоғи лозимми?» — деб Атога мурожаат қилди. Ато: «Ҳа албатта, улар шундай қилмоқлари лозим. Лекин, нечун бундай қилмағайлар, билмасман», — деди».

8- боб. Ҳайит намозини ўқигандан кейин хутба айтмоқ

Ибн Аббос ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Абу Бакр ва Усмон разияллоҳу анҳулар бирлан бирга ҳайит намозини ўқидим. Уларнинг ҳаммалари ҳам ҳайит намозини хутбадан аввал ўқидилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам, Абу Бакр ва Умар ҳам иққкала ҳайит намозини хутбадан аввал ўқидилар», — дейдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рўза ҳайити куни икки рақъат ҳайит намози ўқидилар, ҳайит намозидан аввал ҳам, кейин ҳам намоз ўқимадилар. Сўнг, хотинлар жамоаси олдига бордилар, ул киши бирлан бирга Билол ҳам бор эрди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хотинларни садақа бермакка даъват қилдилар. Хотинлар Билолнинг этагига садақа ташлай бошладилар. Биров сирғасини, биров билагузугини ташлади».

Барро дейдилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бугун (ҳайит куни) энг аввало ҳайит намозини ўқигаймиз, кейин бориб, қурбонлик қилғайдирмиз. Ким шундай қилғайдир, бизнинг суннатимизни бажарган бўлур. Ким намоздан аввал қўй сўйган бўлса, бола-чақасига гўшт ғамлаб берибдир, қурбонлик қилмабдир», — дедилар. Шунда ансорийлардан Абу Бурда деган саҳоба: «Ё Расулаллоҳ, намозга келишимдан аввал қўй сўйиб эрдим. Менда яна икки ёшга етмаган бир эчкича бордир, икки яшардан ҳам кўркамроқ, шуни қурбонлик қилсам бўлғайдирми?» — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Урнига ўшани қурбонлик қила қолғил, лекин сендан бошқа ҳеч кимга бу рухсат этилмайдир!» — дедилар».

9- боб. Ҳайитда ва ҳарамда қурол кўтариб юрмоқнинг макруҳлиги

Ҳасан Басрий: «Ҳайит куни саҳобаи киромларга қурол тақиб (ёким олиб) юрмоқ манъ қилинган бўлиб, душман хавфи бўлгандагина рухсат қилингандир», — дейдилар.

Саъид ибн Жубайр ривоят қилади: «Ибн Умар бирлан бирга от миниб кетаётганимизда ул кишининг оёқларининг кафтига найзанинг учи кириб қадалиб қолди. Мен отдан тушиб суғуриб ташладим. Бу воқеа Минода

бўлган эрди. Бундан хабар топган Ҳажжож кўргани келиб: «Найзани сизга ким тикқанини билганимизда эрди!» — деди. Шунда Ибн Умар: «Сиз тикдингиз!» — дедилар (Ҳажжож суиқасд қилмоққа буюрган эрди). Ҳажжож: «Қандай қилиб?» — деди. Ибн Умар: «Қурол олиб юрмоқ мумкин бўлмаган кунда қурол олиб юрмоққа ижозат бердингиз. Ҳарамга қурол бирлан кирмоқ мумкин эрмас эрди, бунга ҳам рухсат бердингиз!» — дедилар.

Сағид ибн ал-Осим: «Отам бундай деб айтган эрдилар», — дейдилар: «Ҳажжож Ибн Умар ҳузурларига кирганда мен ҳам ўша ерда эрдим. «Аҳволингиз нечук?» — деди Ҳажжож. «Яхши», — дедилар Ибн Умар. «Ким найза урди сизга?» — деб сўради Ҳажжож. Ибн Умар: «Қурол кўтармоқ мумкин бўлмаган кунда қурол кўтармоққа рухсат берган киши урди», — дедилар.

10- боб. Ҳайит намозига эртароқ бормоқ

Абдуллоҳ ибн Бусур: «Биз худди шу вақтда ҳайит намозини ўқиб бўлган бўлур эрдик, бу нафл намоз ўқимоқ мумкин бўлган вақтга тўғри келғайдир», — деди.

Барро разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қурбон ҳайити куни бизга хутба айта туриб: «Албатта, мана шу кунимизда энг биринчи қиладирган ишимиз — намоз ўқиғаймиз, сўнг қайтиб бориб қурбонлик қилғайдирмиз. Кимки шундай қилғайдир, шубҳасиз бизнинг суннатимизни адо этган бўлур. Аммо, кимки ҳайит намозидан аввал қўй сўйса, оиласига гўшт тайёрлаб берган бўлиб, қурбонлик қилган ҳисобига ўтмағайдир», — дедилар. Шунда тоғам Абу Бурда ўринларидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, мен ҳайит намозидан аввал қўйни сўйиб қўйибман. Менда икки ёшга етмаган бир эчкича бордир», — дедилар. Расулulloҳ: «Ўрнига ўша эчки боласини қурбонлик қила қолгил, лекин бу сендан кейин ҳеч кимга рухсат қилинмайдир!» — дедилар.

11- боб. (Ташриқ кунларида) 1—4-ҳайит кунларида қилинадирган амали, солиҳларнинг фазилати

Оллоҳ таоло: «Муайян кунларда Оллоҳни зикр қилингиз!» — деганда, Зулҳижжа ойининг биринчи ўн кунлигини, «... ва саноқли кунларда» — деганда, ҳайитнинг 1—4-кунларини тушунмоқ керак», — дейдилар Ибн Аббос. Ибн Умар ва Абу Ҳурайра Зулҳижжа ойининг 1—10-кунлари бозорга чиқиб такбир айтишар эрди, одамлар ҳам уларга қўшилиб такбир айтишар эрди. Муҳаммад ибн Али нафл намозидан кейин ҳам такбири ташриқ айтдилар.

Ибн Аббос қуйидаги ҳадисни айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Зулҳижжа ойининг биринчи 10 кунда қилинадирган амаллардан афзалроқ амали солиҳ йўқдир!» — дедилар. «Ё Расулаллоҳ, жиҳоддан ҳам афзалдирми?» — дейишди саҳобалар. «Ҳа, жиҳоддан ҳам! — дедилар Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам — ўз жону молини хатарга қўйиб, Оллоҳ йўлига тикиб чиққан ва молидан ҳеч нарсани қайтариб олиб келмаган киши афзалдир!»

12- боб. Арафотга чиқаётганда ва Мино кунларида такбири ташриқ айтмоқ

Умар разияллоҳу анҳу Минодаги чодирларида такбири ташриқ айтар эрдилар, уни эшитган масжид ва бозор аҳли ҳам қўшилиб айтар эрди, ҳатто Мино бундан ларзага келур эрди. Ибн Умар ўша кунлари Минода бетўхтов такбири ташриқ айтур эрдилар, беш вақт намоздан кейин ҳам, чодир ичида ҳам, ўрин-тўшак устида ҳам, ўтирган ўринларида ва юрган йўлларида ҳам такбири ташриқ айтур эрдилар. Маймуна онамиз ва бошқа аёллар ҳам ташриқ кунлари масжидда Аббон ибн Усмон ва Умар ибн Абдулазиз бошлиқ эркаклар орқасида ўтириб такбири ташриқ айтишди».

Муҳаммад ибн Абу Бакр ривоят қиладирлар: «Минодан Арафотга кетаётиб Анасдан талбия (лаббайка Оллоҳумма, лаббайка, демоқ) ҳақида сўрадим: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга қандай талбия айтар эрдингизлар?» Анас: «Хоҳлаган киши — талбия, хоҳламаган — такбири ташриқ айтур эрди, унга ҳеч ким ҳеч нарса демас эрди», — деди».

Умму Атиййа ривоят қиладирлар: «Ҳайит куни бизга ҳайит намозига чиқмоқни буюришар эрди, ҳатто бокира қизлару ҳайз кўрган хотинлар ҳам ҳайит намозига чиқишар эрди. Эркаклар орқасида туриб, улар такбир айтишса, такбир айтур эрдик, дуо айтишса, дуо айтур эрдик. Ўша куннинг баракотини тилаб, гуноҳларимиздан фориғ бўлмоқни ният қилур эрдик».

13- боб. Ерга санчиб қўйилган найзага қараб намоз ўқимоқ

Ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам иккала ҳайитда ҳам рўпараларига найзани санчиб қўйиб (қибла томонни тўсиб қўйиб), намоз ўқидилар», — дейдилар.

14- боб. **Ҳайит кун**и имом ҳузурида аназа (учида темири бор ҳасса) ёки ҳарба (калта найза) кўтариб юрмоқ

Ибн Умар ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозга чиқсалар, кетларидан аназа кўтариб юришар эрди. Намоздан олдин уни рўпараларига санчиб қўйишар эрди. Жаноб Расулуллоҳ ўшанга қараб намоз ўқир эрдилар».

15- боб. **Ҳайз кўрмаган ва ҳайз кўрган хотинларнинг** намозга чиқиши

Умму Атиййа: «Паранжи ёпинадиган қизларимизга ҳам (ҳайит) намозига чиқмоқни буюришар эрди»,— дейдилар.

Ҳафса онамиз мазкур ҳадисга қўшимча қилиб: «Эндигина бўйига етган (ҳали турмушга чиқмаган) қизларга ҳам, паранжи ёпинадирган қизларга ҳам ҳайит намозида қатнашмақни буюришар эрди. Ҳайз кўрган аёллар намозгоҳдан четроқда турар эрдилар»,— дейдилар.

16- боб. **Ёш болаларнинг** намозгоҳга чиқмоғи

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Рўза ҳайити ёким Қурбон ҳайити куни намозгоҳга чиқдим (мен ёш бола эрдим). Ҳайит намозини ўқиб бўлиб, (эркакларга) хутба айтдилар, сўнг хотинлар олдига бориб, уларга ҳам ваъз айтиб, насиҳат қилдилар ҳамда уларни садақа бермақка даъват қилдилар».

17- боб. **Ҳайит** намози ўқилгандан кейин имомнинг одамларга қараб хутба айтмоғи

Абу Саъид: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга қараб хутба айтдилар»,— дейдилар.

Барро разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қурбон ҳайитида икки рақъат ҳайит намози ўқиғач, бизга қараб: «Бизнинг бугун қиладирган биринчи қурбонлиғимиз — энг аввало намоз ўқимоқдир, кейин эрса, қўй сўйиб қурбонлик қилғаймиз. Кимки шундай қилғайдир, бизнинг суннатимизни адо этган бўлур, аммо кимки ҳайит намозидан аввал қўй сўйса, ўз оиласига гушт тайёрлаб берган бўлур. Қурбонликка бунинг ҳеч алоқаси йўқдир!» — дедилар. Шунда бир киши туриб: «Ё Расулаллоҳ, мен ҳайит намозидан аввал қўй сўйиб қўйибдирман. Менда яна икки яшардан ёшроқ бир эчки

боласи бордир», — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўшани сўя қолғил, лекин бу сендан кейин бирор кишига рухсат этилмағайдир! — дедилар.

18- боб. Намозгоҳга ўрнатилган байроқ

Ибн Аббосдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ҳайит намозига борганмисиз?» — деб сўрашди. «Ҳа, борганман, лекин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга яқин одам бўлмаганимда намозга боролмаган бўлур эрдим, чунким мен ҳали ёш бола эрдимда!» — дедилар Ибн Аббос, кейин яна давом этиб, қуйидагиларни айтиб бердилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Касир ибн Салт ҳовлиси ёнида ўрнатилган байроқ ёнига келиб ҳайит намозини ўқидилар, сўнг эркакларга хутба айтдилар. Кейин, хотинлар олдига бориб (ёнларида Билол ҳам бор эрди), уларга ҳам ваъз айтиб, насиҳат қилдилар, уларни садақа бермакка даъват этдилар. Хотинларнинг қўлларини чўзиб, Билолнинг этагига тақинчоқларини садақа қилиб ташлаётганларини кўрдим. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Билол бирлан бирга уйларига қайтдилар».

19- боб. Имомнинг ҳайит намозида хотинларга ваъз-насиҳат айтмоғи

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рўза ҳайитида ўринларидан туриб ҳайит намозини ўқидилар, сўнг хутба айтдилар. Хутба айтиб бўлиб, минбардан тушдилар ва хотинлар олдига бордилар. Билолнинг қўлига суяниб туриб, уларга ваъз-насиҳат қилдилар. Хотинлар Билолнинг этагига садақа ташлай бошладилар. Мен: «Фитри рўза беришганмиди, ўшанда?» — деб Атодан сўрадим. Ато: «Йўқ, фитри рўза эрмас эрди, лекин ўшанда хотинлар сирга ва билагузукларини садақа қилишганди», — деди. «Не деб ўйлайдирсиз, имом ҳозир ҳам ўша пайтдагидек хотинларга садақа бермакни буюрмоғи ва уларга ваъз-насиҳат қилмоғи мумкинми?» — деб сўрадим. «Ҳа, албатта, шундай қилмоқлари керак, лекин имомлар нега бундай қилишмағайдир, билмасман», — деди Ато».

Ибн Аббос нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Абу Бакр, Умар ва Усмон бирлан бирга ҳам Рўза ҳайитларида намоз ўқиганман. Уларнинг ҳаммалари ҳам ҳайит намозини хутбадан аввал ўқир эрдилар, сўнг хутба қилар эрдилар. Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳайит намозига чиқдилар. Ўша кунги воқеа ҳалигача кўз ўнгимда. Ўшанда Расулуллоҳ саллалло-

ху алайхи ва саллам эркакларга қўллари бирлан «Ўтирингиз!» деб ишора қилгандилар, эркаклар сафини оралаб ўтиб, хотинлар олдига боргандилар. Ул киши бирлан бирга Билол ҳам бор эрди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайхи ва саллам «Эй пайғамбар алайҳиссалом, агар мўъмин хотинлар сенга байъат (қасам) қилмакка келсалар...» деган ояти каримани ўқиб: «Эй хотинлар, сизлар ўша ваъдада турибсизларми?» — дегандилар. Хотинлардан бири: «Ҳа, биз ўша сўзда турибмиз», — деб жавоб берганди. Бошқа хотинлар эрса индамаганди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайхи ва саллам: «Шундай эркан, унда садақа қилингиз!» — дегандилар. Билол эрса этагини очиб: «Ота-онам сизларга фидо бўлсин, марҳамат қилингиз!» — деганди. Шунда хотинлар сирғалари борми, узуклари борми, ҳаммасини Билолнинг этагига ташлаганди».

Абдурраззоқ: «Жоҳилия даврида узук ва сирғалар катта-катта бўлар эрди», — дейди.

20- боб. Хотин кишининг ҳайит намозига ёпиниб чиқишга паранжиси бўлмаса...

Ҳафса бинти Сирин ривоят қиладилар: «Ҳайит куни аёлларимизнинг ҳайит намозига чиқишларини манъ қилар эрдик. Бир вақт бир аёл (Умму Атиййа) келиб Баний Халаф қасрига тушди. Мен бориб у билан гаплашдим. Опасининг эри Расулуллоҳ саллаллоҳу алайхи ва саллам бирлан бирга 12 марта ғазот қилган эркан. Опаси ҳам эри бирлан бирга 6 та ғазотда қатнашган эркан. Ўша опаси: «Биз касалларга қарар эрдик, ярадорларни даволар эрдик. Бир куни: «Ё Расулаллоҳ, биронтамизнинг ёпинчигимиз бўлмаса, ҳайит куни намозга чиқмасак, гуноҳ бўлмағайми?» — дебди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайхи ва саллам: «Дугонасининг ёпинчигларидан бирини олиб турсин, яхшиликка (ҳайит намозига) қатнашсин ва мўъминлар бирлан дуо ўқисин!» — дебдилар. Умму Атиййадан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайхи ва саллам фалон нарсалар ҳақида не деганлар, эшитганмисиз?» — деб сўрадим. «Ҳа, отам ҳаққи-хурмати, эшитганман (ул, Жаноб Расулуллоҳнинг номларини тилга олганда, кўпинча «отам ҳаққи-хурмати», — деб қўярди). Расулуллоҳ саллаллоҳу алайхи ва саллам эндигина бўйига етган қизларга ҳам, паранжи ёпинадирган аёлларга ҳам, ҳайз кўрган хотинларга ҳам намозга чиқмоқни буюрар эрдилар», — деди. «Ҳайз кўрган хотинларга ҳамми?» — деб сўрадим. Шунда у: «Ҳа, ҳайз кўрган хотин Арафотга чиқмайдирми? Ёким фалон қилмайдирми, ё пистон қилмайдирми? дея ҳаж маросимларини санай кетди».

**21-боб. Ҳайз кўрган хотинларнинг, намозгоҳдан
нарида турмоғи**

Умму Атиййа: «Бизга намозгоҳга чиқмакни буюришар эрди, ҳайз кўрганлар ҳам, эндигина бўйига етган қизлар ҳам, паранжи ёпинадирган аёллар ҳам, ҳаммамиз чиқардик. Аммо, ҳайз кўрган хотинлар намозгоҳдан четда туриб иштирок этишди»,— дейдилар.

22-боб. Ҳайит куни намозгоҳда қурбонлик қилмоқ

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қурбон ҳайити куни намозгоҳда (туя, сигир ёким қўй) сўйиб қурбонлик қилур эрдилар».

**23-боб. Ҳайит намози хутбасида имом ва одам-
ларнинг гапирмоғи; Имомдан бирор
нарсa тўғрисида сўралса, жавоб берадирми?**

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қурбон ҳайити куни намоздан сўнг хутбага чиқиб: «Кимки биз сингари намоз ўқиб, қурбонлик қилгайдир, ул шубҳасиз тўғри қурбонлик қилибдир. Кимки қурбонликка аталган қўйни ҳайит намозидан аввал сўйган эрса, ул қурбонлик эрмас, гўштдир!» — дедилар. Шунда Абу Бурда ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳга қасамёд этиб айтурменким, ҳайит намозига чиқишдан олдин қурбонликка аталган қўйни, бугун еб-ичадирган кун деб тушуниб, шошиб сўйиб қўйибман. Гўштидан ўзим ҳам едим, қўшниларим ва бола-чақаларимга ҳам едирдим»,— деди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ул гўштга сўйилган қўйдир!» — дедилар. Абу Бурда: «Менда бир яшар эчки бор, икки яшар қўйдан ҳам яхшироқ, ўшани сўйсам, қурбонликка ўтгайдирми?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа, бўлур, лекин бу сендан кейин бирор кишига ҳам рухсат этилмагайдир!» — дедилар. Кейин, яна бундай деб қўшиб қўйдилар: «Кимки ҳайит намозидан аввал қурбонлик сўйган бўлса, намоздан кейин ўрнига бошқасини сўйсин! Кимки сўймаган бўлса, намоздан кейин «Бисмиллоҳ» деб сўйсин!»

**24-боб. Ҳайит намозидан қайтаётганда борган йўл
қолиб, бошқа йўлдан юрганлари**

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қурбон ҳайити куни ҳайит

намозини ўқиб, кейин хутбага чиқдилар. Ким намоздан аввал қурбонликни сўйиб қўйган бўлса, қайтадан сўймоқни буюрдилар. Шунда ансорийлардан бир киши туриб: «Ё Расулаллоҳ, менинг қўшниларим бор («улар муҳтожроқ ёким фақирроқ»,— деди), шунинг учун мен намоздан аввал қурбонликни сўйдим. Менда яна бир яшар эчкича бор, у менга иккита қўзидан ҳам афзал,— деди. Расулуллоҳ унга ўша эчкини қурбонлик қилмоқни буюрдилар».

Жундуб разияллоҳу анҳу нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳайит куни намоз ўқиб, хутба қилдилар, сўнг қурбонлик сўйдилар».

Жобир разияллоҳу анҳу нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳайит куни намозга борган йўл қолиб, бошқа йўлдан қайтар эрдилар».

25- боб. Ҳайит намозига улгурмай қолган эркаклар ҳам, намозгоҳга кела олмаган хотинлар ҳам, уйда ва қишлоқда қолганлар ҳам икки ракъат намоз ўқийдир

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу кун (яъни, ҳайит) биз аҳли исломларнинг байрамимиздир!» — деб айтганлар.

Анас ибн Молик шаҳардан четда яшовчи Ибн Абу Утба деган мавлосига (озод қилинган қулига) бола-чақаларини йиғмоқни буюрди. Ибн Абу Утба бола-чақаларини чақириб келгач, Анас шаҳарликлар қандай намоз ўқиб, такбир айтишса, ўшандай намоз ўқиб, такбир айтди. «Қора халқ ҳайитда тўпланиб,— дейди Икрима,— мамлакат бошлиғи ўқигандек икки ракъат намоз ўқийдир». «Ҳайит намозига улгурмай қолган одам икки ракъат намоз ўқийдир»,— дейди Ато.

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Абу Бакр Оиша онамизнинг ҳузурларига кирдилар. Оиша онамиз олдиларида икки чўри қиз, Мино кунлари бўлишига қарамай, доира чалиб ўйнашар эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кийимларига бурканиб ётар эрдилар. Абу Бакр Сиддиқ чўриларни койиб бердилар. Шунда Жаноб Расулуллоҳ юзларини очиб: «Қўяберинг уларни, эй Абу Бакр! Бу кунлар байрам кунлари, Минога чиқадиган кунлар»,— дедилар. Оиша онамиз: «Масжид ҳовлисида ҳарбий ўйин ўйнаётган ҳабашларни томоша қилаётганимда Жаноб Расулуллоҳ мени пана қилиб турганларини эслайман. Ўшанда (Умар) ўйинни тўхтатган эрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эса Умарга: «Қўяберинг, биз уларга рухсат бердик, ўйнаверинглар, эй Баний Арфада!» деган эрдилар»,— дейдилар».

26- боб. Ҳайит намозидан аввал ва ундан кейин
намоз ўқиш мумкинми?

Абулмуъалло: «Ибн Аббос, ҳайит намозидан аввал намоз ўқиш макруҳ, деб айтибдирлар, бунга менга Саъид айтди»,— дейдилар.

Ибн Аббос ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рўза ҳайитида намозгоҳга чикдилар ва икки рақъат ҳайит намози ўқидилар. Ҳайит намозидан аввал ҳам, кейин ҳам бошқа намоз ўқимадилар. Ўшанда Жаноб Расулуллоҳ бирлан бирга Билол ҳам бор эрди».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

27- боб. Витр ҳақидаги ҳадислар

Ибн. Умар ривоят қиладирлар: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан тунда ўқиладирган намоз ҳақида сўради. Шунда Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тунги намоз икки рақъат-икки рақъатдан ўқилғайдир. Қайси бирингиз намози бомдоднинг қазо бўлиб қолишидан чўчисангиз, бир, рақъат ўқингиз, шу ўқиганингиз витр бўлғайдир»,— дедилар».

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Абдуллоҳ ибн Умар витр намозининг биринчи рақъати бирлан иккинчи рақъати ўртасида ҳам салом берар, ҳатто бирор ҳожатлари бўлса, бажариб келмакни бўжурар эрдилар».

Курайб разияллоҳу анҳуға Ибн Аббос қуйидаги ҳадисни айтиб берган эрканлар: «Бир куни Маймуна холамникида тунаб қолдим. Естиқнинг энсиз томонига мен, энли томонига эрса Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан хотинлари — Маймуна холам бош қўйиб ётдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ярим кечагача ухладилар. Сўнг, ўринларидан туриб уйқуни кетказиш учун юзларини қўллари бирлан ишқадилар. Кейин, «Оли Имрон» дан 10 оят ўқидилар, сўнг ўринларидан туриб, осиклиқ мешчани олиб яхшилаб таҳорат қилдилар. Кейин, намозга турдилар. Мен ҳам таҳорат олиб ёнларига бориб турдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўнг қўллари бирлан қулогимни (эркалатиб) ишқаб қўйдилар, сўнг икки рақъат, кейин икки рақъат, кейин икки рақъат, кейин икки рақъат, кейин икки рақъат, кейин яна икки рақъат намоз ўқидилар. Кейин, бир рақъат витр ўқидилар, сўнг муаззин келгунча ёнбошладилар. Муаззин келгандан кейин ўринларидан туриб икки рақъат намоз ўқидилар, кейин ҳужраларидан чиқиб одамлар бирлан икки рақъат бомдод ўқидилар».

Абдуллоҳ ибн Умар нақл қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кечасиги намоз икки рақъат-икки рақъатдан ўқилгайдир. Намоздан уйингга қайтгинг келганда бир рақъат ўқигил. Ўша юқорида ўқиган намозларингнинг ҳаммаси витр бўлгайдир»,— дедилар. Қосим: «Балоғатга етганимиздан (яъни, масжидга чиқадиган бўлганимиздан) бошлаб, одамларнинг уч рақъатдан витр ўқиётганини кўрдик. Бир рақъат ўқишнинг ҳам, уч рақъат ўқишнинг ҳам, менимча ҳеч бир зарари бўлмаса керак»,— дейди».

Урва ибн Зубайрға Оиша онамиз бундай дебдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўн бир рақъат витр ўқир эрдилар (тунда ўқийдирган намоз назарда тутилаётир). Сажда қилганларида, сиз 50 оят ўқимакка қанча вақт сарф қилсангиз, ўшанча муддат бош кўтармай турардилар. Намози бомдодни ўқишдан аввал икки рақъат суннат ўқир эрдилар. Сўнг, муаззин келиб намозга чақиргунча ўнг қўлларини босиб ёнбошлаб ётар эрдилар».

28- боб. Витр ўқиладирган вақтлар

Абу Ҳурайра: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйкуга ётишдан аввал витр ўқимакни тавсия қилдилар»,— дейдилар.

Анас ибн Сурин: «Айтинг-чи, намози бомдоддан аввал ўқиладирган икки рақъат суннатни узунроқ қироат қилайинми?» — деб Ибн Умардан сўрабдилар. Ибн Умар бундай деб жавоб берибдирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси икки рақъат-икки рақъат намоз ва бир рақъат витр ўқир эрдилар. Намози бомдоддан аввал эрса, тезлик бирлан икки рақъат намоз ўқиб олар эрдилар».

Оиша онамиз: «Ҳар кеча Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тонг отаргача витр ўқир эрдилар»,— дейдилар.

29- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинларини витрга уйғотганлари

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси намоз ўқир эрдилар. Мен эрсам, ул кишининг рўпараларида кўндаланг бўлиб тушакда ётар эрдим. Қачон витр ўқийдирган бўлсалар, мени уйғотар эрдилар, мен ҳам витр ўқир эрдим».

30- боб. Намозхон кечасиги намознинг охирини витр қилсин!

Абдуллоҳ ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва

саллам: «Кечасиги намозингизнинг охирини витр қилингиз!» деб айтганлар»,— дейдилар.

31-боб. От-улов устида витр ўқимок

Саъид ибн Ясор ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Умар бирлан бирга Макка кўчаларидан бирида кетаётган эрдим. Шунда тонг отиб қолмоғидан кўрқиб, отдан тушдим-да, витр ўқиб олдим. Кейин, Абдуллоҳга етиб олдим. Абдуллоҳ менга: «Қаерда қолиб кетдинг?»— деди. Тонг отиб қолмоғидан кўрқиб, витр ўқиб олдим, дедим. Абдуллоҳ: «Бу борада Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ибрат олсанг бўлмайдирми?!» — деди. «Оллоҳ ҳаққи, албатта шундоқ»,— дедим. Абдуллоҳ: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам туя устида ҳам витр ўқир эрдилар»,— деди».

32-боб. Сафарда витр ўқимок

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафарда қаёққа қараб кетаётган бўлсалар, ўша томонга қараб улов устида имо-ишора бирлан, кечасиги нафл намозларини ўқиб кетаверар эрдилар. Лекин, фарз ва витр намозларини улов устида ўқимас эрдилар».

33-боб. Рукуъдан аввал ва рукуъдан кейин Қунут дуосини ўқимок

Муҳаммад ибн Сирин ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод намозида Дуои Қунутни ўқирмидилар?»— деб Анасдан сўрашди. «Ҳа, ўқир эрдилар»,— дедилар. «Рукуъдан аввал ўқиганмилар?»— дейишди яна. «Рукуъдан бир оз кейинроқ»,— дедилар».

Осим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Анас ибн Моликдан Дуои Қунут тўғрисида сўрадим. «Қунут— шаръий, бор нарса»,— дедилар. «Рукуъдан аввалми ёким кейинми?»— дедим. «Рукуъдан аввал»,— дедилар. «Менга фалончи айтдиким, сиз «Рукуъдан кейин» деган эмишсиз?!»— дедим. «Ёлғон айтибдир!— дедилар Анас ибн Молик,— гап шундаким, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир ойгина рукуъдан кейин Қунут ўқиганлар. Ўшанда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам етмишга яқин қориларни мушрик қавмлардан бирига (исломга даъват қилгани) юборган эрдилар. Ҳар икки томон ўртасида сулҳ тузилганлигига қарамай, мушриклар қориларни ўлдиришган эрди. Шу боисдан Расулуллоҳ саллаллоҳу

алайҳи ва саллам бир ой мобайнида беш вақт намознинг охирги рақъатларида ўлдирганларни дуои бад қилиб Қунут дуосини ўқигандилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир ой давомида беш вақт намознинг охирги рақъатларида Раъл ва Заквон қабилаларини дуои бад қилиб, Қунут дуосини ўқидилар».

Анас разияллоҳу анҳу: «Қунут шом ва бомдод намозларида ўқилар эрди»,— дейдилар.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

34- боб. Оллоҳ таолодан ёмғир сўрамоқ; Жаноб Расулуллоҳнинг ёмғир сўраб илтижо қилганлари

Ибод ибн Тамимнинг амакилари бундай деган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таолодан ёмғир сўрамоқ учун (намозгоҳга) чиқдилар, сўнг ридоларини таналарига яхшилаб ўраб олиб, илтижо қила бошладилар».

35- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Илоҳи, уларга Юсуф алайҳиссалом даврларидагидек қурғоқчилик (йилларини) юборғил!» деб дуои бад қилганлари ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар доим охирги рақъатдан бош кўтарганларида: «Илоҳи, Ийюш ибн Абу Рабиъага нажот берғил! Илоҳи, Салама ибн Ҳишомга нажот берғил! Илоҳи, Валид ибн Валидга нажот берғил! Илоҳи, заиф мўъминларга нажот берғил! Илоҳи, Музар қабиласига нисбатан азобингни кучайтириб, уларга Юсуф алайҳиссалом даврларидагидек қурғоқчилик (йилларини) юборғил!» — деб илтижо қилар эрдилар. Кейин, яна: «Оллоҳ таоло Ғифор (қабиласининг) гуноҳларини мағфират қилсин! Оллоҳ таоло Аслам (қабиласига) омонлиқ берсин!» — деб қўяр эрдилар».

Ибн Абу аз-Зинод: «Жаноб Расулуллоҳ бу дуоларнинг ҳаммасини бомдод намозида айтар эрдилар, деб отам айтгандилар»,— дейди.

Масруқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Масъуднинг ҳузурида ўтирган эрдик. Шунда ул: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қурайш аҳлининг исломдан юз ўгирганини кўриб, «Илоҳи, Қурайшга етти йил давомида Юсуф алайҳиссалом даврларидагидек

қахатчилик юборғил!» деб дуои бад қилгандилар», — деди. Кейин, шундан сўнг бўлган воқеаларни бирма-бир ҳикоя қилиб берди: «Қурайш бошига қахатчилик тушди, ўсимликларнинг барча тури қуриб, қовжираб кетди. Қурайшликлар ҳаром ўлган ҳайвонларнинг ҳатто терисигача еб битиришди. Очликдан силлалари қуриб, осмонга қарасалар, кўзлари тиниб, бошлари айланадирган бўлиб қолди. Шунда Абу Суфён Жаноб Расулуллоҳ ҳузурларига келиб: «Эй Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам, сиз бизга Оллоҳга итоат қилмакни ва қариндошчиликка риоя қилмакни буюрғайсиз-ку! Қариндошларингиз бўлмиш Қурайш аҳли қахатчилик ва очликдан ҳалок бўлмоқда, уларнинг ҳаққига Оллоҳ таолодан нажот тилаб, дуо қилингиз!» — дедилар. Шунда Жаноб Расулуллоҳ Оллоҳ таоло ояти каримасининг «Осмонни тутун қоплайдирган кунни кутғил!» деган жойидан, «... Биз қаттиқ жазолаб (уриб), қасос оладирган кунни кутғил!» деган жойигача ўқидилар. (Мана, ўзингиз билурсиз) осмонни тутун қоплайдирган кун ҳам, қаттиқ жазолаб (уриб), ўч оладирган кун ҳам бўлиб ўтди. Ўшанда Жаноб Расулуллоҳ ўқиган оятлари — «Рум» сурасининг дастлабки оятидир».

36- боб. Қахатчилик бўлганда одамларнинг «Оллоҳ таолодан ёмғир тилаб беринг!» деб имомга айтмоғи

Абдуллоҳ ибн Динорга отилари қуйидагича ривоят қилган эрканлар: «Ибн Умарнинг «Эй Танғрим, бевабечоралар ва етим-есирлар ҳаққи, ёмғир ёғдирғил!» деган мазмундаги Абу Толиб ёзган шеърни ўқиб илтижо қилаётганини эшитдим».

Солимга отаси Абдуллоҳ ибн Умар бундай деб айтган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг минбарда туриб ёмғир сўрашлари биланоқ юзларига ёмғир томчилай бошлаганини кўрганимда шоир Абу Толибнинг «Эй Танғрим, бевабечоралар ва етим-есирлар ҳаққи, ёмғир ёғдирғил!» деган мазмундаги шеъри ёдимга тушган эрди шекилли».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар, қурғоқчилик бўлганда, Аббос ибн Абд ул-Муталлибни ўртага қўйиб Оллоҳдан ёмғир сўраб эрдилар. «Илоҳий, биз сендан пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламни ўртага қўйиб ёмғир сўраб эрдик, ёмғир берар эрдинг. Энди биз Расулуллоҳнинг амакиларини ўртага қўйиб сендан ёмғир сўраймиз, ёмғир берғил бизга!» деб илтижо қилур эрдилар. Сўнг, Оллоҳ таоло ёмғир юборар эрди».

37- боб. **Емғир сұраётганда ридони танага яхшилаб
ўраб олмоқ**

Абдуллоҳ ибн Зайд ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ридоларини яхшилаб ўраб олиб, кейин Оллоҳ таолодан ёмғир сўрадилар».

Абдуллоҳ ибн Зайд ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозгоҳга чиқиб, ёмғир сўрадилар. Сўнг, қиблага қараб туриб ридоларини таналарига яхшилаб ўраб олдилар-да, икки ракъат намоз ўқидилар».

38- боб. **Жомеъ масжидида ёмғир сўрамоқ**

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Бир киши жумъа куни масжидга минбар тўғрисидаги эшикдан кирди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тик туриб хутба айтаётган эрдилар. Бояги киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга юзланиб, тик турган ҳолда: «Ё Расулаллоҳ, чорва қирилиб кетди, кўчалар ҳувиллаб қолди, Оллоҳ таолодан сўрангиз, бизга ёмғир берсин!» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини кўтариб: «Илоҳи, бизга ёмғир бергил! Илоҳи, бизга ёмғир бергил! Илоҳи, бизга ёмғир бергил!» — деб уч марта дуо қилдилар. Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, ўшанда ҳаво мутлақо очиқ бўлиб, осмонда бир парча ҳам булут кўринмас эрди, хуллас, ҳавонинг ёмғир ёғадиган сиёғи йўқ эрди. Биз турган жой бирлан Салъ (Мадинаи Мунавварадаги тоғ) оралиғида бирорта уй ҳам, ҳовли ҳам йўқ эрди. Тўсатдан тоғ ортидан қалқонсимон бир булут пайдо бўлиб, тобора катталаша бошлади ва ниҳоят бутун осмонни қоплаб олди. Сўнг, ёмғир ёғди. Олти кун Қуёшни кўрмадик. Кейинги жумъада ҳам Расулуллоҳ тик туриб хутба айтаётган эрдилар. Бирдан ўша эшикдан бир киши кириб келиб: «Ё Расулаллоҳ, ёмғир кўплигидан чорва қирилиб кетди, кўчалар ҳувиллаб қолди, Оллоҳ таолодан сўранг, ёмғирни тўхтатсин!» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини кўтариб: «Илоҳи, атрофимизга ёғдиргил, устимизга ёғдирмагил! Илоҳи, тепаликларга, тоғларга, водийларга, ўтлоқларга ёғдиргил!» — деб дуо қилдилар. Дам ўтмай ёмғир тўхтади, масжиддан чиқиб кетаётганимизда Қуёш чарақлаб турарди».

Кейинчалик, Шарийк разияллоҳу анҳу: «Жаноб Расулуллоҳнинг олдиларига кейинги келган одам, ўша ёмғир сўраб келган одамнинг ўзимиди?» — деб сўраганда, Анас: «Ёдимда йўқ», — деган эканлар.

39- боб. Жумъа хутбасида қиблага қарамай ёмғир
сўрамоқ

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Жумъа куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тик туриб хутба айтаётганларида қозихона томондаги эшикдан бир киши кириб келиб: «Ё Расулаллоҳ, чорва қирилиб кетди, кўчалар ҳувиллаб қолди, Оллоҳдан сўраб берингиз, бизга ёмғир берсин!» — деди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини кўтариб: «Илоҳи, ёмғир бергил бизга! Илоҳи, ёмғир бергил бизга! Илоҳи, ёмғир бергил бизга!» — деб уч бор дуо қилдилар. Оллоҳга қасамёд этиб айтурменким, ҳаво очик бўлиб, осмонда бир парча ҳам булут йўқ эрди. Биз бирлан Салъ (Мадинаи Мунавварадаги тоғ) оралигида на бирорта бино ва на ҳовли бор эрди. Ногаҳон тоғ ортидан қалқондек булут кўриниб, биз томонга кела бошлади, секин-аста катталашиб, бутун осмонни қоплаб олди. Кейин, ёмғир ёғди. Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, олти кунгача Қуёш юзини кўрмадик. Кейинги жумъа куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хутба айтиб турганларида ўша эшикдан бир киши кириб келиб: «Ё Расулаллоҳ, чорва қирилиб кетди, кўчалар ҳувиллаб қолди, Оллоҳдан сўрангиз, ёмғирни тўхтатсин!» — деди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини кўтариб: «Илоҳи, атрофимизга ёғдиргил, устимизга ёғдирмагил! Илоҳи, тепаликларга, водийларга, боғу роғларга, ўтлоқларга ёғдиргил!» — деб дуо қилдилар. Бир оз ўтмай ёмғир тўхтади. Масжиддан чиққанимизда Қуёш чарақлаб турган эрди».

Кейинчалик, Шарийк разияллоҳу анҳу: «Жаноб Расулуллоҳнинг олдиларига кейинги келган одам, ўша ёмғир сўраб келган одамнинг ўзимиди?» — деб сўраганда, Анас: «Едимда йўқ», — деб айтган эканлар.

40- боб. Минбарда туриб ёмғир сўрамоқ

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жумъа куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хутба айтиб турган эрдилар, бирдан бир киши кириб келиб: «Ё Расулаллоҳ, ёмғир ёғмай қўйди, Оллоҳдан сўраб берингиз, бизга ёмғир берсин!» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дуо қилдилар, Оллоҳ таоло бизга ёмғир юборди. Шунчалик кўп ёғдики, ҳатто уйлариимизга етолмай қолаёздик. Ёмғир келаси жумъагача тинмай ёғди. Шунда ёмғир сўраб келган (ёки бошқа бир) одам: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таолодан сўраб берингиз, ёмғирни биздан бошқа ёққа юборсин!» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва сал-

лам: «Илоҳи, атрофимизга ёғдирғил, устимизга ёғдирма-ғил!» — дедилар. Буни қарангки, булутларнинг ўша дам-даёқ ҳар томонга (ўнга-чапга) тарқаб кетаётганини кўрдим. Мадинанинг ўнг ва сўл томонларига ёмғир ёғди-ю, лекин Мадина аҳли устига ёғмади».

41-боб. Ёмғир сўрашда жумъа намозининг ўзи билангина кифояланмоқ

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, чорва қирилиб кетди, кўчалар ҳувиллаб қолди», — деди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дуо қилиб эдилар, жумъадан жумъагача ёмғир ёғди. Бояги киши яна келиб: «Ё Расулаллоҳ, уйлар босиб қолди, кўчалар ҳувиллаб қолди, чорва қирилиб кетди, Оллоҳ таолодан сўрангиз, ёмғирни тўхтатсин!» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Илоҳи, адирларга, паст-текисликларга, водийларга, экинзор ва ўтлоқларга ёғдирғил!» — деб дуо қилдилар. Ечилган кийим баданни қандоқ тарк этса, булут ҳам Мадина осмонини шундоқ тарк этди».

42-боб. Ёмғир кўп ёғиб, кўчалар ҳувиллаб қолганда дуо айтмоқ

Анас ибн Молик ривоят қилади: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, (қурғоқчиликдан) чорва қирилиб кетди, кўчалар ҳувиллаб қолди, Оллоҳ таолодан ёмғир сўраб берингиз!» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дуо қилдилар, жумъадан жумъагача ёмғир ёғди. Сўнг, бир киши келиб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, уйлар бузилди, кўчалар ҳувиллаб қолди, чорва қирилди», — деди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дуога қўл очиб: «Илоҳи, тоғ чўққиларига, адирлару водийларга, экинзору ўтлоқларга ёғдирғил!» — дедилар. Булут Мадинадан «ёчилган кийимдек» чиқиб кетди».

43-боб. Жумъа куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ёмғир сўраганларида ридоларини яхшилаб ўраб олмаганлари тўғрисида айтилган гаплар

Анас ибн Молик ривоят қилади: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга чорваси ҳалок

бўлганию аҳли аёлининг қийналиб қолгани тўғрисида шикоят қилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ёмғир сўраб дуо қилдилар.

Мазкур ҳадисда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ридоларини яхшилаб ўраб олганлари ҳақида ҳам, қиблага қараб дуо қилганлари тўғрисида ҳам ҳеч нарса дейилмаган.

44-боб. Одамлар «Ёмғир сўраб берингиз!» деб илтимос қилса, имом рад қилмаслиги лозим

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига бир киши келиб: «Ё Расулаллоҳ, чорва ҳалок бўлди, кўчалар хувиллаб қолди, Оллоҳдан сўраб берингиз, бизга ёмғир берсин!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ дуо қилиб эдилар, жумъадан жумъагача ёмғир ёғди. Сўнг, бир киши келиб: «Ё Расулаллоҳ, уйлар бузилиб кетди, кўчалар хувиллаб қолди, чорва қирилиб кетди», — деди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Илоҳи, тоғ устига, тепаликлар ва водийларга, экинзор ва ўтлоқларга ёғдиргил!» — дедилар. Булут «ечилган кийимдек» Мадинани тарк этди».

45- боб. Мушриклар қаҳатчиликда мусулмонлардан шафқат қилишни сўраганда...

Масруқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Масъуднинг ҳузурларига борган эрдим, менга қуйидаги ҳадисни айтиб бердилар: «Қурайш аҳли исломга кирмоқни пайсалга солди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни дуои бад қилиб, Оллоҳ таолодан қаҳатчилик ва қурғоқчилик юборишини сўрадилар. Қурайш аҳли ўша йилларда ҳалокатга учраб, ҳатто ўлимтик ва суякларгача еди. Сўнг, Абу Суфён келиб: «Эй Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам, бизга доимо раҳм-шафқатли бўлмоқни буюрдингиз, Қурайш эрса, сизнинг қавмингиз, улар қурғоқчилик ва қаҳатчиликдан ҳалокатга учраяпти. Оллоҳ таолодан уларга нажот тилангиз!» — дедилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Осмонни тутун қоплайдирган кунни кутгил!...» деган оятни ўқидилар. Мазкур кунлар ўтиб кетгач, мушриклар яна кофирлик қилавердилар. Бунга нисбатан Оллоҳ таоло: «Кофирларни қаттиқ жазолаб, қасос оладирган кун келгайдир, кутгил!» — деди. Бадр уруши бўлган кун — ўша кун эрди».

Мансур разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таолодан ёмғир сўраб дуо

қилдилар, Оллоҳ таоло етти кун ёмғир ёғдирди. Одамлар ёмғир кўп ёғаётганидан шикоят қилишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Илоҳи, атрофимизга ёғдиргил, устимизга ёғдирмагил!» — деб илтижо қилдилар. Булут Мадина устидан тарқаб кетиб, фақат шаҳар атрофига ёмғир ёғди».

46- боб. Ҳаддан зиёд ёмғир ёққанда «атрофимизга ёғдиргил, устимизга ёғдирмагил!» — деб илтижо қилмоқ

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жумъада хутба айтиб турганларида одамлар ул кишига баланд овоз бирлан: «Ёмғир ёғмай кўйди, дов-дарахтлар қуриди, Оллоҳдан сўраб берингиз, бизга ёмғир юборсин!» — дейишди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Илоҳи, бизга ёмғир бергил!» — деб икки марта дуо қилдилар. Оллоҳга қасамёд этиб айтурменким, ҳаво очиқ эрди, ҳатто осмонда бирор парча булут ҳам кўринмас эрди. Бирдан қаердандир булут пайдо бўлиб, ёмғир ёғди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбардан тушиб, жумъа намозини ўқидилар. Намоз ўқиб бўлганларида ҳам ёғаётган ёмғир келаси жумъагача тинмади. Келаси жумъа куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринларидан туриб хутба айтаётганларида одамлар қичқириб: «Ё Расулаллоҳ, уйлар бузилиб кетди, кўчалар ҳувиллаб қолди, Оллоҳдан сўрангиз, ёмғирни тўхтатсин!» — дейишди. Шунда Расулуллоҳ табассум қилиб: «Илоҳи, атрофимизга ёғдиргил, устимизга ёғдирмагил!» — деб дуо қилдилар. Мадинада ҳаво очилиб, ёмғир шаҳар атрофига ёға бошлади. Мадина устига бир томчи ҳам ёғмади. Мадинага қарасам, тож сингари товланиб турарди».

47- боб. Тик турган ҳолда ёмғир сўраб дуо айтмоқ

Абу Исҳоқ разияллоҳу анҳу нақл қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Язид ва ул киши бирлан бирга Барро ибн Озиб ҳамда Зайд ибн Арқам (Оллоҳ таоло улардан рози бўлсин) Оллоҳдан ёмғир сўраб саҳрога чиқдилар. Абдуллоҳ ибн Язид ва ул бирлан бирга чиққан одамлар оёқ яланг тик туришди. Абдуллоҳ ибн Язид Оллоҳ таолога истиғфор айтиб ёмғир сўради (минбарга чиқмади, чунким минбар йўқ эрди). Сўнг, анон ҳам, такбир ҳам айтмай, эшиттириб қироат қилиб, икки рикъат намоз ўқиди. Абдуллоҳ ибн Язид Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўрган саҳобалардан эрди».

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари бўлмиш Ибод ибн Тамимнинг амакилари бундай деб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ

таолодан одамларга ёмғир сўраб бермоқ учун улар бирлан намозгоҳга чиқдилар. Шунда минбарга чиқмай, тик турган ҳолда Оллоҳ таолодан ёмғир сўраб дуо қилдилар. Сўнг, қибла томон юзланиб, ридоларини яхшилаб ўраб олдилар-да, намоз ўқидилар, кейин ёмғир ёғди».

48- боб. Ёмғир сўраб намоз ўқиганда овоз чиқариб қироат қилмоқ

Ибод ибн Тамим ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таолодан одамларга ёмғир сўраб бермоқ учун намозгоҳга чиқдилар, қиблага юзланиб дуо қилдилар. Кейин ридоларини яхшилаб тузатиб олдилар-да, овоз чиқариб қироат бирлан намоз ўқидилар».

49- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ёмғир сўраётганда) одамларга қандай қилиб орқа ўгириб турдилар?

Ибод ибн Тамимнинг амакилари ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни Оллоҳдан одамларга ёмғир сўраб намозгоҳга чиққан кунлари кўрдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга орқаларини ўгирдилар-да, қиблага қараб дуо қилдилар. Сўнг, ридоларини яхшилаб тузатиб олиб, икки ракъат намоз ўқидилар. Қироатлари бизга аниқ эшитилиб турди».

50- боб. Ёмғир сўраб ўқиладирган намоз икки ракъатдир

Ибод ибн Тамимнинг амакилари ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳдан ёмғир сўраб, икки ракъат намоз ўқидилар. Намоздан аввал ридоларини яхшилаб тузатиб олгандилар».

51- боб. Намозгоҳга чиқиб ёмғир сўрамоқ

Ибод ибн Тамимнинг амакилари ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозгоҳга чиқиб ёмғир сўрадилар. Ридоларини яхшилаб тузатиб олиб, икки ракъат намоз ўқидилар. Абу Суфёнга Ал-Масъудий, унга эса Абу Бакр бундай деган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ридоларини ўнгдан чапга ўраб, тузатиб олдилар».

52- боб. Ёмғир сўраётганда қиблага қараб турмоқ

Ибод ибн Тамимнинг амакилари ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таолодан

ёмғир сўраб намоз ўқигани одамлар бирлан намозгоҳга чиқдилар. Ридоларини тузатиб олдилар-да, қиблага қараб дуо қилдилар».

53- боб. Имом ёмғир сўраётганда одамларнинг ҳам у бирлан баравар дуога қўл очмоқлари

Анас ибн Молик ривоят қиладирлар: «Жумъа куни бир бадавий Расулуллоҳ ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, чорва кирилиб кетди, бола-чақалар, одамлар ҳалок бўлди»,— деди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини очиб дуо қилдилар, одамлар ҳам баравар дуога қўл очишди. Буни қарангким, масжиддан чиқиб улгурмасимиздан устимизга ёмғир ёға бошлади. Ёмғир келаси жумъагача тинмади. Ҳалиги киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига яна келиб: «Ё Расулаллоҳ, йўлларда юриб бўлмай қолганидан мусофирлар кетолмай қолдилар»,— деди».

Яҳё ибн Саъид ва унинг шерикларига Анас: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини дуога кўтардилар, ҳатто мен қўлтиқларининг оппоқлигини кўрдим»,— деб айтган эрканлар.

54- боб. Имомнинг ёмғир сўраётганда дуога қўл очмоғи

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳеч қачон қўлларини очиб дуо қилмас эрдилар. Аммо, Оллоҳ таолодан ёмғир сўраётганларида қўлларини баланд кўтариб дуо қилар эрдилар, ҳатто қўлтиқларининг оппоқлиги кўринар эрди».

55- боб. Ёмғир ёққанда нима дейиладир?

Ибн Аббос: «Қуръони Кариймдаги «Ав ка-саййибин» иборасидаги «саййиб» сўзи ёмғир демакдир»,— дейдилар.

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ёмғир ёғаётганини кўриб: «Оллоҳумма саййибан нофиъан (Илоҳи, нафи тегадирган ёмғир бергил!)»,— деб айтар эрдилар».

56- боб. Соқолидан сув томғунча ёмғирда турган киши ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида қурғоқчилик йили бўлди. Жумъа кунларидан бирида Жаноб Расулуллоҳ хутба ййтиб турган эрдилар, бир бадавий ўрнидан туриб: «Ё Расу-

лаллоҳ, чорва қирилиб, кетди, бола-чақа оч қолди, Оллоҳдан бизга ёмғир сўраб берингиз!» — деди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини очиб дуо қилдилар, осмонда бир парча ҳам булут йўқ эрди. Ногаҳон, қаердандир тоғдек-тоғдек булут пайдо бўлди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбардан тушмасларидан соқолларидан ёмғир томчиларининг юмалаб тушаётганини кўрдим. Ёмғир ўша кунни ҳам, эртасига ҳам, индинига ҳам ёғиб, келаси жумъагача тинмади. Келаси жумъада бояги бадавий (ёким бошқаси) ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, уйлар босиб қолди, моллар ғарқ бўлди, Оллоҳдан сўраб берингиз, ёмғирни тўхтатсин!» — деди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини очиб: «Илоҳи, атрофимизга ёғдирғил, устимизга ёғдирмағил!» — деб дуо қилдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам осмоннинг қайси томонига ишора қилиб кўрсатсалар, ўша томондаги булутлар тарқаб кетар эрди. Ҳаттоки, Мадинаи Мунаввара тепаси доира шаклида очилиб қолди. Водийларда эрса, бир ой давомида ёмғир ёғиб анҳор-анҳор сел оқди. Ўша кунлари кимки водийдан биз томонга келса, нуқул мўл ёмғир ёғаётганидан гапирар эрди».

57- боб. Қаттиқ шамол эсганда...

Хумайд разияллоҳу анҳу Анасдан бундай деб эшитган эрканлар: «Қаттиқ шамол турса, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг юзларида хавотир аломати сезилар эрди».

58- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Оллоҳ таоло тонгги шамол ила менга зафар йўллади»,— деганлари

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ таоло менга тонгги шамол ила зафар йўллади, Од қавмини эрса, Дабур шамоли (кун ботар томондан эсадирган кечки шамол) ила ҳалокатга учратди»,— дедилар».

59- боб. Зилзила ва ҳар хил офатлар тўғрисида айтилган ҳадислар

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Илм (ислом илми) бутунлай йўқ бўлмагунча, зилзила кўпаймагунча, вақт (умр) тез ўтадирган бўлмагунча, фитна ва гуноҳлар ошкора қилинадирган бўлмагунча қиёмат бўлмағайдир. Қиёматга яқин шунчалик бойиб кетғайдирсизким, ҳатто мол-дунёингиз (уйингизга) сиғмай кетғайдир»,— дедилар».

Ибн Умар: «Илоҳи, бизнинг ўнгу сўлимиздаги мамлакатларга баракот ато этгил!» — дедилар. «Бизнинг Наждга ҳам баракот ато этгил, денг!» — дейишди саҳобалар. **Ибн Умар:** «Ул ерда зилзилалар, фитналар бўлажакдир ҳамда шайтон жамоаси юзага келажакдир», — дедилар.

60- боб. Оллоҳ таолонинг «Ризқни ёлғонга чиқармангиз!» деган ояти каримаси; Ибн Аббоснинг «ризқ» сўзини «шўкр» деб талқин қилгани

Зайд ибн Халид ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунлардан бирида Худайбияда ёмғирдан намиққан ерда (бизга имомлик қилиб) бомдод намозини ўқидилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоздан сўнг одамларга ўгирилиб: «Билурмисиз, раббингиз не дейдир?» — деб айтдилар. Саҳобалар: «Оллоҳ ва унинг Расули билгайдир», — дейишди. «Оллоҳ таоло: «Бандаларимнинг баъзилари менга иймон келтирди, баъзилари эрса, мени инкор қилиб, кофир бўлди. Кимки ёмғирни Оллоҳнинг бандаларига юборган марҳамати, дегайдир, ул мўъмин бўлиб, сайёраларни илоҳ сифатида инкор этган бўлур, аммо кимки ёмғир сайёраларнинг ундоқ ёким бундоқ бўлмоғидан, дегайдир, ул кофир бўлиб, сайёраларга сиғинган бўлур, деб айтди», — дедилар Жаноб Расулуллоҳ».

61- боб. Ёмғир қачон ёғмоғини Оллоҳдан ўзгаси билмагайдир!

Абу Ҳурайра: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бешта нарсани Оллоҳ таолодан ўзгаси билмагайдир, деганлар», — дейдилар.

Ибн Умар ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ғойиб (инсон билолмайдиган) нарсалар бешта бўлиб, уларни Оллоҳнинг ўзигина билур, холос. Улар қуйидагилар: 1. Эртага не бўлмоғини билмас; 2. Ҳомиланинг ўғил ёким қиз эрканини билмас; 3. Эртага қай ердан ризқини топиб ёмоғини билмас; 4. Қай ерда ўлмоғини билмас; 5. Ёмғир қачон ёғмоғини билмас», — дедилар».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

КУН ТУТИЛИШИ ТЎҒРИСИДАҒИ КИТОБ

1- боб. Қуёш тутилганда намоз ўқиш

Абу Бакр разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида (суҳбат-

лашиб ўтирган) эрдик, Қуёш тутилиб қолди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринларидан турдилар-да, ридоларини судраб масжидга кириб кетдилар. Ортларидан биз ҳам кирдик. То Қуёш тутилиб бўлгунча биз бирлан бирга икки рақъат намоз ўқидилар (намозни чўзиб ўқидилар), сўнг: «Қуёш ва Ой бирор кишининг ўлгани учун тутилмағайдир. Қачонким Қуёш ёки Ой тутилганини кўрғайдирсиз, тутилиб бўлгунча намоз ўқиб ва дуо айтиб Оллоҳ таолога илтижо қилингиз!» — дедилар».

Қайс разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қуёш ва Ой бирор кишининг ўлгани учун тутилмағайдир, албатта. Лекин, улар Оллоҳ таолонинг чексиз қудратга эга эрканлигини исботловчи иккита далилдир. Қачонким уларнинг тутилганини кўрғайдирсиз, тезда ўрнингиздан туриб намоз ўқингиз!» — деган эрканлар. Бунга менга Абу Масъуд айтди».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қуёш бирлан Ой бирор кишининг вафот этгани ёким тутилгани учун тутилмағайдир. Лекин, Қуёш бирлан Ой Оллоҳ таолонинг қудратини исботловчи иккита далилдир. Қачонким, уларнинг тутилганини кўрғайдирсиз, намоз ўқингиз!» — деганлар».

Муғира ибн Шуъба разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида Расулуллоҳнинг ўғиллари Иброҳим вафот этган куни Қуёш тутилди. Шунда одамлар: «Иброҳим вафот этгани учун Қуёш тутилди», — дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қуёш бирлан Ой бирор кишининг вафот этгани ёким тутилгани учун тутилмағайдир, қачонким уларнинг тутилганини кўрғайдирсиз, намоз ўқиб ва дуо айтиб, Оллоҳга сиғинингиз!» — деб айтдилар».

2- боб. Қуёш тутилганда садақа қилмоқ

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида Қуёш тутилди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жамоат бирлан намоз ўқидилар. Қиёмда узоқ турдилар, сўнг рукуъ қилиб, рукуъда ҳам узоқ турдилар. Кейин, қадларини ростлаб, қиёмда узоқ турдилар, лекин рукуъдан аввалги қиёмга кўра камроқ турдилар. Сўнг, яна рукуъ қилдилар, рукуъда узоқ турдилар, лекин биринчи рукуъга нисбатан камроқ турдилар. Кейин, сажда қилдилар, саждада ҳам узоқ турдилар. Сўнгги рақъатда ҳам шундоқ қилдилар. Намоз тугаганда Қуёш тутилиб бўлганди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга хутба айтдилар. Кейин, Оллоҳга ҳамду

санолар айтиб: «Қуёш бирлан Ой Оллоҳ таоло қудратини исботловчи иккита далилдир. Қачонким уларнинг тутилганини кўрғайдирсиз, Оллоҳга сиғиниб дуо қилингиз, такбир айтингиз ва намоз ўқингиз ҳамда садақа берингиз!» — дедилар. Сўнг, бир оз сукут сақлаб тургач: «Эй Мухаммад уммати, Оллоҳга қасамёд қилиб айтурменким, хоҳ аёл ва хоҳ эркак банда бўлсин, зино қилса, Оллоҳдан кўра кўпроқ ғазабланиб, рашк қилғувчи зот бўлмаса керак! Агар мен билган нарсани билганингизда эрди, кўпроқ йиғлаб, камроқ кулар эрдингиз!» — деб қўшиб қўйдилар».

3- боб. Қуёш тутилганда жамоат бўлиб намоз ўқиш учун одамларни намозга чақирмоқ

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида Қуёш тутилганда жамоат бўлиб намоз ўқимоқ учун одамлар чақирилди».

4- боб. Қуёш тутилганда имомнинг хутба айтмоғи

Оиша онамиз ва уларнинг опалари: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуёш тутилганда одамларга хутба айтдилар»,— дейишади.

Урва разияллоҳу анҳу Оиша онамиздан эшитиб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаёт даврларида Қуёш тутилди. Буни кўриб масжидга чиқдилар. Одамлар Жаноб Расулуллоҳнинг орқаларида саф тортишди. Расулуллоҳ такбири таҳрима айтиб намозни бошладилар. Сўнг, узоқ қироат қилдилар, кейин такбир айтиб рукуъ қилдилар, рукуъда узоқ турдилар. Сўнг, «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» деб рукуъдан турдилар. Саждага бормасдан аввал олдингига нисбатан қисқароқ қироат қилдилар. Сўнг, такбир айтиб рукуъ қилдилар, рукуъда аввалгига кўра камроқ турдилар, кейин «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу, раббано ва лака-л-ҳамд» деб сажда қилдилар. Сўнг, иккинчи ракъатда ҳам шундоқ қилдилар. Ундан кейин, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тўрт рукуъ ва тўрт сажда қилиб икки ракъат намоз ўқидилар. Қуёш тутилиб бўлганда қали намоз тугамаган эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиб бўлгач, ўринларидан туриб Оллоҳга муносиб ҳамду санолар айтдилар, сўнг: «Қуёш бирлан Ой Оллоҳнинг қудратини исботловчи иккита далилдир. Улар бирор кишининг ўлгани ёким туғилгани учун тутилмағайдир. Агар (ким) уларнинг тутилганини кўрғайдирсиз, намоз ўқингиз!» — дедилар».

Урва разияллоҳу анҳу Оиша онамиздан эшитиб ривоят қилиб берган мазкур ҳадисга монанд бошқа бир ҳадисни Ибн Аббос ҳам ҳикоя қилиб берган эрканлар: «Зухрий разияллоҳу анҳу: «Аканг — Абдуллоҳ ибн Зубайр Қуёш тутилганда Мадинада намози бомдодга ўхшаш икки ракъат намоз ўқиди, ортиқча ҳеч нарса ўқимади-ку!» — деганларида, Урва: «Ҳа, тўғри, акам намознинг суннатида янглишдилар», — деб айтган эркан».

5- боб. «Қуёш тутилди» деб айтиладирми ёким «Қуёш куйди» деб айтиладирми?

Оллоҳ таоло: «Ва хасафа-л-Қамар (Ой тутилди)», — дейдир.

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуёш тутилган куни намоз ўқидилар. Ўринларидан туриб, аввал такбири таҳрима айтдилар, сўнг Сураи «Фотиҳа»ни ўқиб, унга узун бир сурани зам қилдилар. Кейин, узоқ рукуъ этдилар, сўнг «Самиъаллоҳу лиман Ҳамидаҳу» деб қадларини ростладилар, кейин аввалгидан кўра қисқароқ қироат қилдилар, сўнг узоқ сажда айладилар. Иккинчи ракъатда ҳам шундоқ қилдилар, сўнг салом бердилар. Қуёш тутилиб бўлгач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга хутба айтдилар. Жумладан, Қуёш ва Ойнинг тутилиши тўғрисида шундоқ дедилар: «Қуёш бирлан Ой Оллоҳнинг қудратини кўрсатувчи иккита далилдир. Улар бирор кишининг ҳаёти ёким вафоти туфайли тутилмағайдир. Агар ким уларнинг тутилганини кўрғайдирсиз, намоз ўқингиз!»

6- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Оллоҳ таоло бандаларини Кун куйиши бирлан қўрқитғайдир» деган сўзлари тўғрисида

Абу Бакр разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кун бирлан Ой Оллоҳ таоло қудратини намоен қилғувчи икки далилдир. Улар бирор кишининг ўлгани сабабли куймағайдир, бироқ Оллоҳ таоло бу бирлан бандаларини қўрқитғайдир» — дедилар.

7- боб. Қуёш тутилганда намоз ўқиётиб, Оллоҳдан гўр азобидан асрашини сўрамоқ

Умра бинти Абдулраҳмондан: «Бир яҳудий хотин Оиша онамиздан хайр-садақа сўраб келиб: «Оллоҳ таоло сени гўр азобидан асрасин!» — деди. Оиша онамиз Расулул-

лоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Одамлар қабрда азоблангайдирми?» — деб сўрадилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳдан гўр азобидан паноҳ тилаб: «Ҳа, қабр азоби ҳақдир!» — дедилар. Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳарлаб улов миниб чиқиб кетдилар. Шу куни Қуёш тутилди. Жаноб Расулуллоҳ эрталаб қайтдилар-да, хужраларининг орқасига ўтиб намоз ўқимоққа тутиндилар, одамлар ҳам Расулуллоҳнинг орқаларида туриб намоз ўқишди. Жаноб Расулуллоҳ қиёмда узоқ турдилар, сўнг узоқ рукуъ қилдилар; кейин рукуъдан туриб, қиёмда аввалгидан кўра камроқ турдилар. Сўнг, аввалги рукуъдан қисқароқ рукуъ қилиб, кейин қадларини кўтардилар-да, сажда этдилар. Қадларини ростлагач, қиёмда аввалгидан кўра камроқ турдилар, кейин қисқароқ рукуъ қилиб, сўнг қадларини кўтардилар-да, саждага бош қўйдилар. Намозни тугатиб ўтирилгач, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ хоҳлаганча ваъз-насихат айладилар. Сўнг, одамларга Оллоҳ таолодан гўр азобидан нажот тиламоқни буюрдилар».

8- боб. Қуёш тутилганда ўқиладирган намоз саждаси ҳақида

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида Қуёш тутилганда одамлар жамоат бирлан намоз ўқимоқ учун чақирилдилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки марта рукуъ қилиб, бир марта сажда этдилар. Кейин, туриб яна икки марта рукуъ ва бир марта сажда қилдилар. Сўнг, ўтирдилар. Қуёш ҳам тутилиб бўлди. Ушанда Оиша онамиз: «Бу намоздан кўра узунроқ намоз ўқимаган эрдим», — деган эрдилар».

9- боб. Қуёш тутилганда ўқиладирган намозни жамоат бўлиб ўқимоқ

Ибн Аббос Зам-зам супасида жамоат бирлан намоз ўқидилар, унинг ўғли Али эрса, одамларни намозга тўплади; Ибн Умар ҳам жамоат бирлан намоз ўқидилар.

Абдуллоҳ ибн Аббос ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ даврларида Қуёш тутилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқимакка тутиндилар. Сураи «Бақара» қироатига кетган вақтча қиёмда турдилар, кейин юз оят ўқимакка кетган вақтча рукуъ қилдилар, сўнг қадларини ростлаб, «Оли Имрон» сурасини ўқимакка кетган вақтча қиёмда турдилар. Бу гал олдинги қиёмда турганла-

ридан кўра камроқ вақт сарф айладилар. Кейин, узоқ рукуъ қилдилар, бунга ҳам олдингисига нисбатан камроқ вақт сарф этдилар, кейин сажда қилдилар. Сўнг, узоқ қиёмда турдилар, буниси аввалгисидан қисқароқ бўлди, кейин узоқ рукуъ қилдилар, буниси ҳам аввалгисидан қисқароқ бўлди, кейин узоқ қиёмда турдилар, буниси ҳам аввалгисидан қисқароқ бўлди, кейин узоқ рукуъ этдилар, буниси ҳам аввалгисидан қисқароқ бўлди, кейин сажда айладилар. Намозни ўқиб бўлдилар ҳамки, Қуёш тутилиб бўлди. Жаноб Расулуллоҳ одамларга ўгирилиб бундай дедилар: «Қуёш бирлан Ой Оллоҳ таоло қудратининг икки далилидир. Уларнинг тутилмоғи бирор кишининг ҳаёти ёким мамоти бирлан боғлиқ эрмас. Агар уларнинг тутилганини кўрсангиз, Оллоҳни зикр қилингиз!» — дедилар. Шунда саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, биз сизнинг турган ўрнингизда бир нарсага қўл узатиб олмоқчи бўлганингизни, кейин орқага тисарилганингизни кўрдик», — дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен жаннатни кўрдим ва бир шингилга қўл узатдим. Агар ололғай эрдим, дунё тургунча еб адо қилолмаган бўлур эрдингиз. Кейин, дўзахни ҳам кўрдим, бугунгидек қўрқинчлироқ манзарани кўрмаганмен. Қарасам, дўзах аҳлининг кўпчилиги хотинлар эркан» — дедилар. Саҳобалар: «Не учун кўпчилиги хотинлар, ё Расулаллоҳ?» — дейишди. «Оллоҳга ношукурчиликлари, эрларининг қадрига етмаганликлари ва эрларининг яхшилигларини билмаганликлари учундир. Агар хотинларнинг биронтасига бир умр яхшилиғ қилгайдирсен-у, сўнг сендан бир ёмонлик кўрғайдир, сендан ҳеч яхшилиғ кўрмадим, дейдир», — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам.

10- боб. Қуёш тутилганда эркаклар бирлан бирга аёлларнинг ҳам намоз ўқимоғи

Асмо ривоят қиладилар: «Қуёш тутилган куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари — Оиша синглимникига бордим. Қарасам, одамлар намоз ўқишгаётган эркан. Оиша қиёмда турган вақтида: «Одамларга не бўлди?» — деб сўрадим. У қўллари бирлан осмонга ишора қилиб: «Субҳоналлоҳ», — деди. «Азоб (қиёмат) аломатими?» — дедим. «Ҳа» деган маънода бош ирғаб қўйди. Кейин, мен ҳам улар бирлан бирга намоз ўқишга тутиндим, ҳатто кўп ўқиганимдан бошим айланиб кетди. Кейин, ўзимга келай деб бошимдан сув қуя бошладим. Жаноб Расулуллоҳ намоз ўқиб бўлгач, Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтдилар, сўнг: «Мен кўрмаган нарса қолмади, ҳатто шу ерда туриб жаннатни ҳам, дўзахни ҳам кўрдим. «Сизлар қабрда ётганингизда Дажжол фитнаси янглиғ бир имтиҳондан

ўтгайдирсизлар» деб менга ваҳий қилинди»,— дедилар. Ўшанда «Дажжол фитнаси янглиғ» дедиларми ёким «Дажжол фитнасига яқин», дедиларми, аниқ эсимда йўқ. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ бундай деб давом этдилар: «Ҳар бирингиз қабрда ётганингизда бир фаришта келиб: «Бу кишини (Расулуллоҳни) танийсанми?» — деб сўрайди. Агар қабрда ётган банда иймонли (ёким «тақводор»,— дедилар шекилли) эрса: «Бу киши Муҳаммад Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдирлар, бизга мўъжизалар ва ҳидоят олиб келганлар. Биз ишониб қабул қилганмиз, эргашганмиз»,— дейди. Унга: «Биз сенинг мўмин эканлигингни билур эрдик, ором олиб ухлайвергил!» — дейишади. Аммо, мунофиқ (ёким «иккиланувчи»,— дедилар шекилли) эрса: «Билмадим, одамлар (бу киши тўғрилида) нималардир дейишар эрди, мен ҳам ўшалар айтганини айтар эрдим»,— дейди».

**11- боб. Қуёш тутилганда қулни озод қилмакни
яхши кўрадирган киши ҳақида**

Асмо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуёш тутилганда қул озод қилмакни буюрдилар»,— дедилар.

**12- боб. Қуёш тутилганда ўқиладирган намозни
масжидда ўқимок**

Умра бинти Абдулрахмондан: «Бир яҳудий хотин тиламчилик қилиб келди. Мақсади ҳосил бўлгандан сўнг, Оиша онамизга: «Оллоҳ таоло сени қабр азобидан сақласин!» — деди. Оиша онамиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Одамлар қабрда азобланадирми?» — деб сўрадилар. Жаноб Расулуллоҳ (жавоб ўрнига): «Илоҳи, қабр азобидан ўзинг асрагил!» — деб қўйдилар. Бир куни саҳарда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам улов миниб чиқиб кетдилар. Салдан кейин Қуёш тўтилди. Расулуллоҳ эрталаб қайтиб келдилар. Хужраларининг орқасига (яъни, масжидга) ўтиб намозга тутиндилар, одамлар ҳам ул кишининг орқаларида туриб намоз ўқидилар. Жаноб Расулуллоҳ қиёмда узоқ турдилар, сўнг, узоқ рукуъ қилдилар, кейин қадларини ростлаб, қиёмда аввалгидан камроқ турдилар. Сўнг аввалги рукуъдан қисқароқ рукуъ қилиб, кейин қадларини кўтардилар-да, сажда этдилар, саждада узоқ турдилар. Қадларини ростлагач, қиёмда аввалгидан кўра камроқ турдилар, кейин аввалгидан қисқароқ рукуъ айлаб, қиёмга турдилар. Қиёмда аввалгидан камроқ турдилар, сўнг аввалгисидан қисқароқ рукуъ қилиб, саждага бош қўйдилар. Намозни ўқиб бўлиб, Оллоҳ истаганча ваъз-насиҳат этдилар.

Сўнг, одамларга Оллоҳ таолодан қабр азобидан нажот тиламоқни буюрдилар».

13- боб. Қуёш бирор кишининг дунёга келгани ёким вафот қилгани туфайли тутилмайдир

Абу Масъуд ривоят қилади: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қуёш ва Ой кимнингдир ўлгани ёким туғилгани учун тутилмағайдир, бироқ улар Оллоҳ таоло қудратининг икки далилидир. Агар уларнинг тутилганини кўрғайдирсиз, икки рақъат намоз ўқингиз!» — дедилар».

Оиша онамиз ривоят қилади: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам даврларида Қуёш тутилди. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ўринларидан туриб жамоат бирлан намоз ўқимакка киришди. Қиёмда туриб узок қироат айлади, сўнг рукуъ қилди, рукуъда узок турди, кейин бошларини кўтариб узок қироат этди, бу гал қисқарок қироат айлади. Сўнг рукуъ қилди, бу галги рукуъда камрок турди, кейин бошларини кўтариб, икки марта сажда қилди. Иккинчи рақъатни ҳам шундай ўқиди. Намоздан кейин, одамларга хутба айтгани ўринларидан турди. Ҳамду санодан сўнг: «Қуёш бирлан Ой бирор кишининг туғилгани ёким ўлгани учун тутилмағайдир, бироқ иккаласи Оллоҳ таоло қудратининг икки далилидир. Оллоҳ таоло уларни бандаларига кўрсатиб, ўз қудратини намойиш қилади. Агар Қуёш ва Ой тутилганини кўрсангиз, дарҳол намоз ўқингиз!» — дедилар.

14- боб. Қуёш тутилганда зикр айтмоқ

Абу Мусо ривоят қилади: «Қуёш тутилди. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам «Қиёмат бўлиб қолдими?» деб қўқиб ўринларидан турди-да, масжидга чиқиб намоз ўқиди. Қиём, рукуъ ва саждаларда узок туриб қироат қилди. Мен ул кишининг шундай намоз ўқиганларини бошқа кўрмадим. Намоздан сўнг, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло намоён қилаётган бул нарсалар (Қуёш ва Ой тутилиши) кимнингдир туғилгани ёки ўлгани учун содир бўлмағайдир, балким Оллоҳ таоло бул бирлан бандаларини кўрқитғайдир. Агар улардан биронтасининг тутилганини кўрсангиз, дарҳол намоз ўқингиз!» — дедилар».

15- боб. Қуёш тутилганда дуо ўқимоқ

Муғийра ибн Шуъба ривоят қилади: «Жаноб Расулulloҳнинг ўғиллари вафот этган кунини Қуёш тутилган эрди.

Одамлар: «Қуёш Иброҳим вафот этгани учун тутилди»,— дейишди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қуёш бирлан Ой Оллоҳ қудратининг икки далилидир. Улар бирор кишининг туғилгани ёким ўлгани учун тутилмағайдир. Агар уларнинг тутилганини кўрсангиз, токим тутилиб бўлмагунча Оллоҳга илтижо қилиб, дуо ва намоз ўқингиз!» — дедилар».

16- боб. Имомнинг Қуёш тутилганда хутба айтаёғиб, «аммо баъд» демоғи

Асмо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиб бўлганларида Қуёш тутилиб бўлган эрди. Сўнг, хутба қилдилар. Хутбанинг сўнггида Оллоҳга муносиб ҳамду сано айтгач: «Аммо баъд»,— деб қўйдилар».

17- боб. Қуёш ёким Ой тутилганда намоз ўқимоқ

Абу Бакр ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам замонларида Қуёш тутилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки ракъат намоз ўқидилар».

Абу Бакр ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида Қуёш тутилди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ридоларини судраб масжидга чиқдилар. Ёнларига одам тўплангач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам улар бирлан икки ракъат намоз ўқидилар. Шу пайт Қуёш ҳам тутилиб бўлди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қуёш ва Ой Оллоҳ таоло қудратининг икки далилидир. Улар бирор киши вафот этгани учун тутилмағайдир. Агар (Қуёш ёким Ой) тутилғайдир, токим тутилиб бўлмагунча намоз ўқингиз, дуо айтиб Оллоҳга илтижо қилингиз!» — дедилар. Расулуллоҳнинг бундай демоқларининг сабаби бор эрди. Чунким Расулуллоҳнинг Иброҳим деган ўғиллари ўша куни вафот этган бўлиб, одамлар Қуёш тутилмоғини шунга боғлашган эрди».

18- боб. Қуёш тутилганда ўқиладирган намознинг биринчи ракъати — энг узун ракъат

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуёш тутилганда тўрт рукуъ ва икки сажда қилиб намоз ўқидилар. Биринчи ракъат иккинчисига қараганда узоқроқ давом этди».

19- боб. Қуёш тутилганда ўқиладирган намозда овоз чиқариб қироат қилмоқ

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Қуёш тутилган кездеги намозда овоз чиқариб қироат қилдилар. Қироат айлаб бўлгач, такбир айтиб рукуъ этдилар. Рукуъдан бош кўтараётганда: «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу, раббано ва лака-л-ҳамд»,— дедилар. Кейин, Қуёш тутилганда ўқиладирган намозни икки ракъат, тўрт рукуъ ва тўрт сажда қилиб ўқийдирган бўлдилар».

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам замонларида Қуёш тутилди. Шунда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Жамоат бирлан намоз ўқимоқ учун одамларни тўплағил!»— деб жарчи юбордилар. Одамлар тўплангач, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам имомликка ўтиб, икки ракъат, тўрт рукуъ ва тўрт сажда қилиб намоз ўқидилар».

Зухрий разияллоҳу анҳу: «Аканг Абдуллоҳ ибн Зубайр Қуёш тутилганда Мадинада бомдод намозига ўхшаш икки ракъат намоз ўқиди, ортиқча ҳеч нарса ўқимади-ку?!»— деганларида, Урва: «Ҳа, тўғри, акам намознинг суннатида янглишдилар»,— деб жавоб берган эркан».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИМИ

ҚУРЪОН ТИЛОВАТ ҚИЛГАНДА САЖДА ҚИЛМОҚ ВА УНИНГ СУННАТ ЭКАНЛИГИ ҲАҚИДАГИ БОБЛАР

Ибн Абдуллоҳ ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Маккада «Ан-Нажм» сурасини тиловат айлаб сажда этдилар, бир мўйсафиддан ташқари ҳамма ул киши бирлан бирга сажда қилди. Мўйсафид бир сиқим туфроқни (ёким қумни) олиб пешонасига суртдида, шу менга кифоя қилғайдир»,— деди. Кейинчалик, мен ушал мўйсафиднинг кофирлигича ўлдириб юборилганининг шохиди бўлдим».

1- боб. «Танзийл ус-сажда» сурасини тиловат қилиб сажда этмоқ

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам жумъа куни бомдод

намозида «Алиф, лом, мим танзийл ус-сажда» сурасини ҳамда «Ва ҳал ато ала-л-инсони» сураларини ўқир эрдилар».

2- боб. «Сод» сурасини тиловат қилиб сажда этмоқ

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Сод» сурасини тиловат қилиб сажда этмоқ буюрилган бўлмаса-да; Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шул сурани ўқиб сажда айлаганларини кўрдим».

3- боб. «Ан-Нажм» сурасини тиловат қилиб сажда этмоқ

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Ан-Нажм» сурасини ўқиб сажда қилдилар. Қавмнинг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сажда этмаган бирорта ҳам аъзоси қолмади, фақат бир кишигина бир сиқим туфроқ (ёким кум) олиб юзига суртди-да: «Менга шул ҳам кифоя қилғайдир», — деди. Кейинчалик, унинг кофирлигича ўлдирилганини кўрдим».

4- боб. Мусулмонларнинг мушриклар бирлан бирга сажда қилмоғи

Дарҳақиқат, мушрик — нажасдир! Ул таҳорат нелигини билмайдир. Ибн Умар разияллоҳу анҳу таҳоратсиз ҳам сажда қилур эрди.

Ибн Аббос ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Ан-Нажм» сурасини ўқиб сажда айлаганларида, мусулмонлар ва мушриклар ҳам, жинлар ва инслар ҳам сажда этдилар».

5- боб. Сура тиловат қилиб сажда этмаган киши ҳақида

Ато ибн Ясор Зайд ибн Собитдан «Ан-Нажм» сурасини ўқиб бўлиб сажда қилмоқ ҳақида сўради. Зайд ўзининг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларида «Ан-Нажм» сурасини ўқиб сажда этмаганини таъкидлади.

6- боб. «Иза-с-самоу-н-шаққат» сурасини тиловат қилиб сажда этмоқ

Абу Салама ривоят қиладирлар: «Абу Хурайранинг «Иза-с-самоу-н-шаққат» сурасини ўқиб сажда этганларини кўрдим. Шунда мен: «Эй Абу Хурайра, сизнинг сажда

қилаётганингизни кўриб қолдим-ку!» — дедим. Абу Ҳурайра: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (шу сурани ўқиб) сажда айлаётганларини кўрмаганимда эрдим, сажда қилмас эрдим!» — дедилар.

7- боб. Қорига (саждасига) қўшилиб сажда қилмоқ

Тамим ибн Ҳазламнинг болалик чоғлари эрди. Бир куни ул сажда этиладирган оятни қироат қилиб берганида, Ибн Масъуд: «Сажда қилғил, сен бизнинг имомимиздирсан!» — деган эдилар.

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сажда қилинадирган сурани ўқир эрдиларда, сажда этар эрдилар, биз ҳам биргаликда сажда айлар эрдик. Баъзан (одам кўплигидан) бир пешона сиққудек жой тополмай қолар эрдик».

8- боб. Имом сажда қилинадирган оятни ўқиганида одамларнинг тўпланмоғи

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сажда қилинадирган оятни ўқиганларида биз ҳам ул кишининг олдиларида бўлар эрдик, ул киши сажда қилар эрдилар, биз ҳам ул киши бирлан бирга сажда этар эрдик. Одам кўплигидан баъзи биримиз пешона сиққудек жой тополмай қолар эрдик».

9- боб. «Оллоҳ таоло сажда этиладирган оят тиловат қилингандан кейин сажда этмоқни вожиб айламаган», — деган фикрга борган кишилар

Имрон ибн Ҳусайнга: «Бир киши сажда қилинадирган оятни эшитса ҳам, тўхтамай, ўтиб кетаверди», — дейишди. Имрон: «Тўхтамаган эрса, не бўлибдир?» — дедилар. Имом Бухорий: «Имрон бунини вожиб деб ҳисобламади, шекилли», — дейдилар. Сажда қилинадирган оят ўқилгандан кейин бошқалар сажда айлаб, Салмон Форсий сажда этмай ўтиб кетаверганларида ул кишига одамлар: «Нега сиз сажда қилмадингиз!» — дейишди. Шунда Салмон Форсий: «Биз бул оятни эшитмоқ ниятида чиққанимиз йўқ эрдик, биз уни тасодифан эшитиб қолдик», — деган эканлар. Ҳазрат Усмон: «Бул — сажда қилинадирган оятни эшитмоқни атайлаб ният этган кишиларгагина вожибдир!» — дейдилар. Зухрий: «Таҳоратли кишигина сажда қилғайдир. Агар сажда этмоқчи бўлсангиз, қиблага қараб сажда этингиз. От миниб сафарга кетаётганингизда, кетаётган томонингизга қараб сажда қилаверингиз, бунинг зарари йўқдир», — дейдилар. Соиб ибн

Язид разияллоху анху эрса, қисқа тиловат қилганларида сажда этмас эрдилар.

Абу Бакр ибн Абу Мулайка ривоят қиладилар: «Рабийъа одамларнинг мумтози эрди. Ул менга Ҳазрат Умар ҳузурида бўлгани ҳақида гапириб, бундай деганди: «Ҳазрат Умар жумъа куни минбарда туриб «Ан-Наҳл» сурасини ўқидилар, сажда қилинадирган оятга келганда, минбардан тушиб сажда этдилар, одамлар ҳам сажда этишди. Кейинги жумъада яна «Ан-Наҳл» сурасини ўқидилар, сажда қилинадирган оятга келганда: «Эй одамлар, биз сажда қилинадирган оятга келдик, кимки сажда этгайдир, суннатга амал қилган бўлур. Кимки сажда қилмаса, гуноҳи йўқдир»,— деб ўзлари сажда қилмадилар».

Нофиъ разияллоху анху Ҳазрат Умар ҳақларидаги ривоятга қўшимча қилиб: «Ўшанда Ҳазрат Умар, «Оллоҳ таоло сажда қилинадирган оят ўқилгач, сажда этмоқни фарз қилгани йўқ, хоҳласак сажда қилғаймиз» деб айтган эрдилар»,— дейдилар.

10- боб. Намоз ўқиётиб сажда оятига келганда сажда қилган киши

Абу Рофиъ ривоят қиладилар: «Абу Хурайра бирлан бирга хуфтон намозини ўқидим. Шунда ул киши «Иза-с-самоу-н-шаққат» сурасини ўқиётиб сажда қилинадирган оятга келганда сажда этдилар. Намоз тугагач, мен: «Бу нечук сажда бўлди?» — дедим. Абу Хурайра: «Шул оятга келганда Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва салламга иқтидо қилиб сажда қилганман. Шул сабабдан Расулуллоҳни қиёматда учратмагунимча (то ўлгунимча) сажда қилаверғумдир!» — дедилар».

11- боб. Тиқилинчда сажда қилмоққа жой топмаган киши

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам сажда қилинадирган ояти бор сурани ўқиб, сажда этар эрдилар, биз ҳам ул киши бирлан бирга сажда айлар эрдик. Одам кўплигидан баъзи биримиз пешонамизни қўйгудек жой тополмай қолар эрдик».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИМИ

НАМОЗНИ ҚАСР (ҚИСҚАРТИРИБ) ЎҚИШ ҲАҚИДАГИ БОБЛАР

1- боб. Қаср ўқиш ва унинг муддати ҳақидаги ҳадислар тўғрисида

Ибн Аббос ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам 19 кун Маккада туриб қаср ўқидилар (Макка фатҳ қилинганда). Шунинг учун биз ҳам сафарда 19 кун қаср ўқийдирмиз».

Анас разияллоҳу анҳу Яҳё ибн Абу Исҳоққа бундай деб ривоят қилган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Мадинадан Маккага йўл олди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага қайтиб келгунимизча фарз номозини икки рақъат-икки рақъатдан ўқидилар». Яҳё ибн Абу Исҳоқ: «Маккада кўп турмагандирсизлар?» — деб Анасдан сўрабдилар. Анас: «Маккада ўн кун турдик», — деб жавоб берибдилар.

2- боб. Минода намоз ўқиш

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Минода икки рақъат қаср ўқидим. Абу Бакр Сиддиқ бирлан ҳам, Умар ва эндигина амирлик қилаётган Усмон бирлан ҳам икки рақъат қаср ўқиганман. Кейин, Усмон тўлиқ ўқийдирган бўлдилар».

Ҳориса ибн Ваҳб: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биз бирлан бирга Минода тўрт рақъат ўрнига икки рақъат намоз ўқидилар», — дейдилар.

Абдурраҳмон ибн Язид ривоят қилади: «Усмон ибн Аффон биз бирлан бирга Минода тўрт рақъат намоз ўқиди. Буни Абдуллоҳ ибн Масъудга етказишди. Шунда Абдуллоҳ ибн Масъуд шул хусусдаги бир воқеани эслаб, бундай дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Минода фарзни тўрт рақъат ўрнига икки рақъатдан ўқидик, Абу Бакр бирлан ҳам, Умар бирлан ҳам Минода икки рақъатдан ўқидик. Кошки эрди, фарз тўрт рақъат ўрнига икки рақъат деб қабул қилинган бўлса эрди!»

3- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳажда неча кун турдилар?

Ибн Аббос ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва ул кишининг саҳобаи киромлари

Маккаи Мукаррамага Зулҳижжа ойининг 4-нчи куни тонгда етиб келдилар. 4-нчи куннинг пешинидан бошлаб 8-нчи куннинг асригача ҳаж учун талбия айтдилар. Жаноб Расулulloҳ 8-нчи куни Минога чиқдилар. Маккада 21 та фарз намози ўқидилар. Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қурбонлик олиб келмаган саҳобаларга умра (кичик ҳаж) қилиб эҳромни ечмоқни, қурбонлик олиб келганларга эрса, эҳромни ечмай ҳажни (катта ҳажни) давом эттирмоқни буюрдилар.

4-боб. Неча кунлик сафарда қаср ўқиладир?

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кеча-ю бир кундузлик йўлни «сафар» деб атадилар. Ибн Умар ва Ибн Аббос 4 бурудлик (16 фарсах — 36 км) йўлга чиқсалар, намозни қаср қилиб, рўзани очар эрдилар.

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Хотин киши 3 кеча-ю кундузлик йўлга ёлғиз ўзи сафар қилмағайдир, балким маҳрами бирлан бирга сафар қилғайдир»,— деганлар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таолога ва охират кунига ишонган хотиннинг маҳрамсиз ёлғиз ўзи бир кеча-ю кундузлик йўлга сафар қилмоғи жоиз эрмас»,— дейдилар».

5-боб. Уйидан сафарга чиқиши биланоқ намозни қаср ўқийверадир

Ҳазрат Али сафарга чиқдилар. Йўлда кетаётиб, ҳали уйлари кўришиб турган бўлса ҳам, намозни қаср ўқидилар. Сафардан қайтишда ҳамроҳлари Ҳазрат Алига: «Мана, Куфа ҳам кўриниб қолди, энди намозни тўлиқ ўқиймизми?» — дейишди. Ҳазрат Али: «Йўқ, то шаҳарга кирмагунча тўлиқ ўқимасмиз»,— деб жавоб қилдилар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга пешинни Мадинаи Мунавварада ўқидик. Зул-Ҳулайфа деган ерга борганда эрса, икки рақъат аср ўқидик (Маккага 6 мил қолганди)».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Дастлаб, намоз икки рақъат, деб фарз қилинган эрди. Сафарда шул икки рақъатлигича қолди. Лекин, муқимликда тўрт рақъат қилиб тўлдирилди. Зухрий: «Оиша онамиз «тўлдирилди» деганларида нимани назарда тутган эрдилар»,— деб Урвадан сўради. Урва: «Усмон разияллоҳу анҳу бу хусусда (яъни, намозни тўрт рақъат ўқимоқ тўғрисида) не деган бўлсалар, ўшани назарда тутдилар»,— деди».

6- боб. Шом сафарда уч ракъат ўқиладир

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафарда шошилиб турганларида шомни кечиктириб, хуфтонга қўшиб ўқиганларини кўрдим. Солим: «Менинг отам Абдуллоҳ ҳам сафарда шошиб турган бўлсалар, шундай қилар эрдилар»,— дейди».

Ибн Шижоб Зухрийга Солим бундай деб ривоят қилган эркан: «Ибн Умар Муздалифа деган ерда хуфтон вақти бўлди ҳамки, шом ўқимадилар. Бир пайт Ибн Умар хотинлари Сафия бинти Абу Ubайдга бақриб гапириб турган эрдилар, мен: «Намозга!»— дедим. «Юравергил, ҳали»,— дедилар. Мен яна: «Намозга!»— дедим. «Юравергил, ҳали»,— дедилар. Мен яна: «Намозга!»— дедим, ул киши тагин: «Юравергил»;— дедилар. Шу тариқа 2—3 мил юрдик, сўнг тушиб намоз ўқидик. Намоздан кейин: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сафарда шошилиб турганларида шундай намоз ўқиганларини кўрганман. Ул киши шомни уч ракъат ўқиб, салом берган эрдилар, бир оздан кейин эрса, такбир айтиб, икки ракъат хуфтон ўқиган эрдилар, кейин салом берган эрдилар. Хуфтондан кейин тонггача нафл ўқимаган эрдилар»,— дедилар».

7- боб. Улов устида нафл ўқимоқ

Абдуллоҳ ибн Амрнинг оталари ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг туяда кетаётган томонларига қараб намоз ўқиётганларини кўрганман».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам улов минган ҳолда қибладан бошқа томонга қараб ҳам намоз ўқийверар эрдилар».

Нофиз ривоят қиладилар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу сафарда улов устида ҳам нафл ва витр ўқийверар эрдилар. Кейин: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай қилар эрдилар»,— деб айтар эрдилар».

8- боб. Улов устида имо-ишора бирлан нафл ўқимоқ

Абдуллоҳ ибн Динор ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Умар сафарда улов миниб кетаётган томонларига қараб нафл ўқийверар эрдилар. Имо-ишора бирлан рукуъ ва сажда қилар эрдилар, яъни гўё рукуъ ва сажда қилаётгандек ҳаракат қилиб қўяр эрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам худди шундоқ қилар эрдилар».

Омир ибн Рабийъа ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг улов (кетаётган томонга қараб) устида имо-ишора бирлан рукуъ ва сажда қилиб, нафл ўқиб кетаётганларини кўрганман. Лекин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам фарз намозини бундай ўқимас эрдилар (уловдан тушиб ўқир эрдилар)».

Ибн Шайхоб ривоят қиладирлар (ул кишига Зухрий, Зухрийга эрса, Солим айтиб берган эркан): «Абдуллоҳ ибн Умар сафарда юрганларида кечаси улов устида намоз ўқир эрдилар. Қайси томонга қараб кетаётганларига сира парво қилмас эрдилар. Ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам улов устида қайси томонга қараб бўлса ҳам, нафл ва витр ўқийверар эрдилар. Бироқ фарз намозини улов устида ўқимас эрдилар»,— дейдилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам улов миниб шарқ томонга кетаётган бўлсалар ҳам, нафл ўқийверар эрдилар. Лекин, қачон фарз намози ўқимоқчи бўлсалар, уловдан тушиб, қиблага қараб ўқир эрдилар».

10- боб. Эшак миниб кетаётиб нафл ўқимоқ

Анас ибн Сирин ривоят қиладирлар: «Анас ибн Молик Шом шахридан келаётганларида биз кутгани чиқдик. «Айн ут-Тамр» деган ерда учрашдик. Шунда ул кишининг эшак устида нафл ўқиб келаётганларини кўрдим. Юзлари қибланинг чап томонига қараган ҳолда эрди. Мен ул кишига: «Сизнинг қибладан бошқа ёққа қараб намоз ўқиётганингизни кўрдим»,— дедим. Анас ибн Молик: «Агар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шундоқ қилганларини кўрмаганимда эрдим, бундоқ қилмаган бўлар эрдим»,— дедилар».

11- боб. Сафарда фарз намозидан кейин нафл ўқимаган киши

Ибн Умар ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарга чиқдим. Жаноб Расулуллоҳнинг сафар вақтида фарз намозидан кейин нафл ўқиганларини кўрмадим. Оллоҳ таоло: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламда сизларга яхши ибрат бўлгулик нарсалар кўпдир!»—дейдир».

Ибн Умар ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафар қилганларида ёнларида бирга юрдим. Жаноб Расулуллоҳ фарз намозини икки рақъатдан

ортиқ ўқимас эрдилар (яъни, суннатини ўқимас эрдилар). Абу Бакр бирлан ҳам, Умар ва Усмон бирлан ҳам сафарда бирга юрдим, улар ҳам шундоқ қилишар эрди».

12- боб. Сафарда фарз намозидан аввал ва кейин ўқиладирган суннат намозларидан ташқари нафл ҳам ўқиган киши

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод намозининг икки ракъат суннатини ўқидилар.

Ибн Абу Лайло ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг чошгоҳда намоз ўқиганларини бир киши кўриб айтиб берди. Умму Ҳониъ эрса бундоқ деди: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Макка фатҳ бўлган куни менинг уйимга кириб ғусл қилдиларда, 8 ракъат нафл ўқидилар. Бундан кейин ул кишининг бунчалик қисқа (енгил) намоз ўқиганларини кўрмаганман. Бироқ қисқа (енгил) ўқиган бўлсалар ҳам, маромига етказиб рукуъ ва сажда қилганлар».

Абдуллоҳ ибн Омирнинг оталари ривоят қиладирлар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кечаси сафарда улов миниб кетаётиб нафл ўқиганларини кўрдим».

Ибн Умар ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафарда туя миниб кетаётиб (туя кетаётган томонга қараб) имо-ишора бирлан рукуъ-сажда қилиб нафл ўқийверар эрдилар».

Ибн Умар ҳам шундоқ қилар эрдилар.

13- боб. Сафарда шом ва хуфтон намозларини қўшиб ўқимоқ

Солимнинг оталари Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафар оғир бўлса, шом бирлан хуфтонни қўшиб ўқир эрдилар».

Ибн Аббос ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар сафарда улов миниб кетаётган бўлсалар, пешин бирлан асрни ҳамда шом бирлан хуфтонни қўшиб ўқир эрдилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шом бирлан хуфтонни қўшиб ўқир эрдилар».

14- боб. Сафарда намозхон шом бирлан хуфтонни қўшиб ўқиганда, азон ва такбир айтадирми, йўқми?

Абдуллоҳ ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва

салламнинг шошилинч сафар вақтида шом намозини кечиктириб, хуфтонга қўшиб ўқиганларини кўрганман», — дейдилар. «Абдуллохнинг ўзлари ҳам шундоқ қилар эрдилар, — дейдилар Солим разияллоху анху, — агар сафарда шошилиб турган бўлсалар, такбир айтиб, ўч ракъат шом ўқир эрдилар. Кейин, салом бериб, бир оз турар эрдилар-да, хуфтонга такбир айтар эрдилар, сўнг икки ракъат ўқиб салом берар эрдилар. Шом бирлан хуфтон ўртасида ҳам, хуфтондан кейин ҳам бирор ракъат қўшимча суннат намоз ўқимас эрдилар. Фақат ярим кечада таҳажжуд ўқир эрдилар».

Анас разияллоху анху: «Расулуллох саллаллоху алайхи ва саллам сафарда мана бу икки намозни, яъни шом бирлан хуфтонни қўшиб ўқир эрдилар», — дейдилар.

15- боб. Кун оғмасдан илгари сафарга чиқса, пешинни асрга қўшиб ўқийдир

Анас ибн Молик разияллоху анху ривоят қиладирлар: «Расулуллох саллаллоху алайхи ва саллам Қуёш оғмасдан илгари сафарга чиқсалар, пешинни аср вақтигача кечиктириб, кейин иккала намозни қўшиб ўқир эрдилар. Қуёш оғган бўлса, пешинни ўқиб, кейин йўлга чиқар эрдилар».

16- боб. Кун оғгандан кейин сафарга чиқадиранган бўлса, пешинни ўқиб, кейин йўлга чиқади

Анас ибн Молик разияллоху анху ривоят қиладирлар: «Расулуллох саллаллоху алайхи ва саллам кун оғмасдан илгари йўлга чиқсалар, пешинни асргача кечиктириб, кейин уловдан тушар эрдилар, иккала намозни қўшиб ўқир эрдилар. Агар кун оғгандан кейин сафарга чиқадиган бўлсалар, пешинни ўқиб кейин йўлга чиқар эрдилар».

17- боб. Ўтириб ўқийдирган намоз

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллох саллаллоху алайхи ва саллам бетоб бўлиб қолганларида уйда ўтирган ҳолда намоз ўқидилар. Одамлар эрса, тикка турган ҳолда иқтидо қилишди. Шунда Расулуллох саллаллоху алайхи ва саллам уларга: «Ўтириб ўқингиз!» — деб ишора қилдилар. Намоз тугагач: «Имом иқтидо қилмоқлари учун имом қилингандир, агар ул рукуъ қилгайдир, сизлар ҳам рукуъ қилингиз, рукуъдан бош кўтаргайдир, сизлар ҳам бош кўтарингиз!» — дедилар».

Анас разияллоху анху ривоят қиладирлар: «Расулуллох саллаллоху алайхи ва саллам отдан йиқилиб, ўнг оёқлари

шилинди. Шунда ул кишини кўргани кирдик, бир оздан кейин намоз вақти бўлди. Бизга ўтирган ҳолда имомлик қилдилар, биз ҳам ўтириб ўқидик. Намоздан кейин бизга: «Имом иқтидо қилмоқлари учун имом қилингандир. Имом такбир айтса, такбир айтингиз, рукуъ қилса, рукуъ қилингиз, рукуъдан бош кўтарса, бош кўтарингиз. Агар «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳу» деса, «Раббано ва лака-л-ҳамд» деб айтингиз!» — дедилар».

Имрон ибн Ҳусайн ривоят қиладирлар: «Менинг бавосир касалим бор эрди. Жаноб Расулуллоҳдан ўтирган ҳолда намоз ўқимоқ ҳақида сўрадим. Шунда бундай дедилар: «Тик туриб ўқиган намоз ўтириб ўқиган намоздан афзалроқдир, чунким ўтириб намоз ўқиган кишига, тик туриб намоз ўқиган кишига тегадирган савобнинг ярмиси теккайдир. Кимки ёнбошлаб ўқиғайдир, ўтириб ўқиган кишига тегадирган савобнинг ярмисини олғайдир».

18- боб. Ўтирган ҳолда имо-ишора бирлан намоз ўқимоқ

Имрон разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ўтирган ҳолда намоз ўқимоқ тўғрисида сўрадим. Шунда бундай дедилар: «Ким тик туриб ўқиғайдир, ўтириб ўқигандан афзалдир, ким ўтириб ўқиғайдир, унга тик туриб ўқиганнинг ярим савоби берилғайдир, ким ёнбошлаб ўқиғайдир, унга ўтириб ўқиганнинг ярим савоби теккусидир».

19- боб. Агар киши ўтириб ўқинга ярамаса, ёнбошлаб ўқийдир, агар қиблага ўгирилишга қодир бўлмаса, тўғри келган томонга қараб ўқийдир

Имрон ибн Ҳусайн разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Менинг бавосир касалим бор эди. Шул боисдан ҳам мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бетоб одамнинг намоз, ўқимоғи тўғрисида сўрадим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Аввало тик туриб ўқиғил, агар бунга қодир бўлмасанг, ўтириб ўқиғил, унга ҳам қодир бўлмасанг, ёнбошлаб ўқиғил!» — дедилар».

20- боб. Агар ўтирган ҳолда намоз ўқиётган киши намоз давомида соғайиб қолса ёким ўзини енгил ҳис қилса, намозини охирига етказадир, қайтариб ўқимайдир

Ҳасан Басрий: «Касал одам, хоҳласа, намознинг икки

ракъатини тик туриб кейинги икки ракъатини эрса ўтириб ўқийдир»,— дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Юсуф ривоят қиладилар: «Оиша онамиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг то кексайгунларича кечаси ўтирган ҳолда намоз ўқиганларини сира ҳам кўрмаган эрканлар. Жаноб Расулуллоҳ рукуъ қилмоқчи бўлсалар, аввал ўринларидан туриб 30 ёким 40 оят ўқиб, кейин рукуъ қилар эрдилар».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўтирган ҳолда намоз ўқиб, қироат қилар эрдилар. Қироат қилишга 30 ёким 40 оят қолганда ўринларидан туриб қироат қилар эрдилар, сўнг рукуъ қилар эрдилар, кейин сажда қилар эрдилар. Иккинчи ракъатда ҳам айнан шундоқ қилар эрдилар. Намозни тугатгач, менга қарар эрдилар, агар уйғоқ бўлсам, мен бирлан сўзлашиб ўтирар эрдилар, ухлаётган бўлсам, ўзлари ҳам ёнбошлар эрдилар».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

КЕЧАСИ ТАҲАЖЖУД ЎҚИМОҚ ВА ОЛЛОҲ ТАОЛОНИНГ «ЎЗИНГГА ҚЎШИМЧА ВАЗИФА (НАФЛ) ТАРИҚАСИДА КЕЧАСИ ТАҲАЖЖУД ЎҚИГИЛ!» ДЕГАН КАЛОМИ ШАРИФИ ХУСУСИДА

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси таҳажжудда қуйидаги дуони ўқир эрдилар: «Оллоҳумма лака-л-ҳамду, анта қаййиму-с-самавоти ва-л-арзи ва ман фийҳинна, ва лака-л-ҳамду, лака мулку-с-самавоти ва-л-арзи ва ман фийҳинна, ва лака-л-ҳамду, нуру-с-самавоти ва-л-арзи, ва лака-л-ҳамду, анта малику-с-самавоти ва-л-арзи, ва лака-л-ҳамду, анта-л-ҳаққу ва ваъдука-л-ҳаққу ва лиқоука ҳаққун ва қавлука ҳаққун ва-л-жаннату ҳаққун ва-н-нору ҳаққун ва-н-набиййуна ҳаққун ва Муҳаммадун саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаққун ва-с-соъату ҳаққун, Оллоҳумма лака асламту ва бика оманту ва алайка таваккалту ва илайка инабту ва бика хосамту ва илайка ҳокамту, фағфирлий мо қаддамту ва мо аҳхарту ва мо асрарту ва мо аъланту, анта-л-муқаддамү ва анта-л-муаххару, ло илоҳа илло анта ав ло илоҳа ғайрука». Суфён разияллоҳу анҳу: «Абд ул-Карийм Абу Умаййа юқоридаги дуога «Ва ло ҳавла ва ло қуввата илло би-л-лоҳ» ни қўшимча қилган»,— дейдилар.

Дуонинг таржимаси: «Илоҳи, жамики мақтовлар сенга хосдир! Сен еру осмонларнинг ва ундаги борлиқнинг яратувчиси ва бошқариб турувчисидирсен, жамики мақтовлар сенга хосдир! Сен еру осмонлар ва ундаги барча нарсаларнинг эгасидирсен, жамики мақтовлар сенга хосдир! Еру осмонлар ёруғлиги сендандир, жамики мақтовлар сенга хосдир! Сен ҳақдирсен ва ваъданг ҳам ҳақдир, охиратда сени кўрмоқ ҳам ҳақдир. Сўзинг ҳақдир, жаннат ҳам ҳақ, дўзах ҳақдир. Жамики пайғамбарлар ҳам ҳақдир, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ҳақ ва қиёмат ҳам ҳақдир. Илоҳи, сенга бўйинсундим ва сенга иймон келтирдим ҳамда ўзингга таваккал қилдим, дилдан сенга тавба қилдим, сени деб (душманларинг бирлан) курашдим, уларга ўзинг жазо бергайсен, ўтган ва келгуси гуноҳларимни, хуфёна ва ошкора хатоларимни ўзинг кечирғил, сен якка-ю ягонадирсан, сендан бошқа илоҳ йўқдир!».

• 1-боб. Тунда туриб намоз ўқишнинг фазилати

Солимнинг оталари Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаётликларида бирор киши туш кўрса, (Расулуллоҳга) айтиб берар эрди. Мен ҳам бир туш кўрсам-у, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтиб берсам, деб орзу қилар эрдим. Ёш йигитча эдим. Бир куни масжидда ухлаб ётганимда туш кўрдим. Тушимда икки фаришта келиб мени ушлаб дўзахга олиб боришди. Қарасам, дўзах қудуқ сингари атрофи ўралган бўлиб, унинг икки минораси бор эркан. Дўзахда одамлар юрибдир, уларни мен танидим. Сўнг, «Мени дўзах ўтидан асрағил!» деб Оллоҳга илтижо қила бошладим. Шу пайт ёнимизга яна бир бошқа фаришта келиб менга: «Қўрқмағил!» — деди (кейин уйғониб кетдим). Кўрган тушимни Ҳафса опамга айтиб бердим, ул эса Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтиб берибдир. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Абдуллоҳ ўзи яхши йигит-у, лекин қошки эрди кечаси туриб намоз ўқишнинг одат қилса эрди!» — дебдилар».

Шундан кейин Абдуллоҳ кечалари ухламай намоз ўқиб чиқадирган бўлган эркан.

2-боб. Тунги намозда узокроқ сажда қилмоқ

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси 11 рақъат намоз ўқир эрдилар. Ҳар бир саждада сизлар 50 оят ўқиганингизда кетганча фурсат бош кўтармай турар эрдилар. Бомдод намозидан

аввал эрса, икки ракъат суннат ўқиб олар эрдилар. Кейин, муаззин намозга чақиргунча ёнбошлар эрдилар».

3-боб. Касал одам тунги намозни ўрнидан турмай, ўтириб ўқийдир

Асвад разияллоҳу анҳуга Жундуб разияллоҳу анҳу қуйидаги ҳадиси ривоят қилган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бетоб бўлдилар. Шунда кечаси ўқийдирган намозни ўринларидан турмай, (ўтириб) ўқидилар».

Жундуб ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаброил алайҳиссалом Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига бирмунча вақт келмай қўйдилар. Қурайш қабиласидан бир хотин: «Шайтони унинг олдига келмай қўйди» — деб гап тарқатди. Шунда, «Ва-з-зу-ҳо ва-л-лайли изо сажо мо ваддаъака раббука ва мо қало» деган оят нозил бўлди. Таржимаси: «Еруғ кун ва қоронғу кеча ҳаққи, раббинг сендан ўз алоқасини узгани ҳам йўқдир ва сени ёмон кўриб, қолгани ҳам йўқдир».

4-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тунги намоз ва нафл ўқишга мажбур қилмай ундаганлари; Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (қизлари) Фотимани ва (куёвлари) Ҳазрат Алини (иккаларидан ҳам Оллоҳ рози бўлсин!) эшикни тақиллатиб, тунги намозга уйғотганлари

Умму Салама разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни кечаси уйғониб: «Субҳоналлоҳ, бул кеча нечук фитналар ва нечук хазиналар нозил бўлди эркан?! (яъни, кимларга азоб ва кимларга раҳмат нозил бўлди эркан?!). Ким ҳужраларда ётганларни уйғотғайдир! Ё раб, бу дунёда кийимликлар у дунёда яланғочдилар!» — дедилар».

Ҳазрат Али ибн Абу Толиб ривоят қиладилар: «Бир куни кечаси Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мен бирлан қизлари Фотимани эшикни тақиллатиб уйғотдилар-да, «Намоз ўқисаларингиз бўлмайдирми?» — дедилар. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, жонимиз Оллоҳ таолонинг қўлидадир, агар бизни уйғотмоқни хоҳласа, ўзи уйғотғайдир», — деган эрдим, менга бир сўз ҳам айтмадилар. Бироқ қайтиб кетаётганларида қўлларини сонларига уриб: «Инсон ўзи азалдан шундоқ айтишқоқ эрди», — деганларини эшитдим».

Осиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга фарз бўлиб қолмоғини

қўрқиб ўзларига ёққан баъзи бир амалларни қилмас эрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Зуҳо» намозини ўқиганларида, албатта мен ҳам бирга ўқийдирман».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни кечаси масжидда намоз ўқидилар, уларга эргашиб, бир қанча кишилар ҳам ўқишди. Эртаси куни кечаси одам анча кўпайди. Учинчи ва тўртинчи кечага бориб эрса, ниҳоятда кўпайиб кетди. Келаси куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидга чиқмадилар. Тонг отгач, бомдод намозидан сўнг: «Тарових намози ўқийдирман, деб қилган саъйу кушишингизни кўриб хурсанд бўлдим. Олдингизга чиқмоғимга ҳеч нарса монеълик қилгани йўқдир. Аммо, кечаси намоз ўқиш сизларга фарз бўлиб қолмоғидан қўрқаймен»,— дедилар. Бу воқеа Рамазон ойида бўлган эрди».

5- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг оёқлари шишиб кетгунча нафл ўқиганлари

Оиша онамиз: «Ҳатто оёқлари ёрилиб кетар эрди»,— дегандилар.

Муғййра ибн Шуъба разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси туриб намоз ўқир эрдилар, ҳатто (рукуъ, сажда қилавериб), оёқлари (ёким болдирлари) шишиб кетар эрди. Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ахир, сизнинг бутун гуноҳларингизни Оллоҳ афв қилган-ку!» — дейишди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шукр қилгувчи банда бўлмайинми?» — дедилар».

6- боб. Саҳарда (турмай) ухлаган киши ҳақида

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (бир куни менга) бундай дегандилар: «Оллоҳ таолога кўпроқ Довуд алайҳиссаломнинг намоз ўқимақлари ва рўза тутмақлари ёқар эрди. Довуд алайҳиссалом ярим кечагача ухлар эрдилар. Кечанинг 1/3 қисмида ибодат қилар эрдилар ва 1/6 қисмида ухлар эрдилар. Кунора рўза тутар эрдилар».

Масруқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам нима қилмоқни яхши кўрар эрдилар?» — деб Оиша онамиздан сўрадим. «Доимий ибодатни»,— дедилар. «Қачон туриб намоз ўқир эрдилар?» — дедим. «Хўроз қичқирганда»,— дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ

саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳўрознинг биринчи қичкирини эшитибок туриб намоз ўқир эрдилар».

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг ҳужрамда ётиб қолган кунлари бирор марта ҳам туриб сахарни қарши олган эрмаслар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир кеча Расулуллоҳ бирлан бирга намоз ўқидим. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қиёмда узоқ туриб қолганларидан ҳатто ниятим бузилди»,— дедим Абу Воилга. «Не қилмоқчи бўлдингиз?» — деб сўради Абу Воил. «Расулуллоҳни қиёмда қолдириб, ўзим ўтириб олсаммикин, деган ҳаёлга бордим, дедим».

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси таҳажжуд намозига турсалар, оғизларини мисвок бирлан тозалар эрдилар».

7- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунги намозни қандай ўқир эрдилар? Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тунги намозлари неча рақъат бўларди?

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир киши: «Е Расулаллоҳ, тунги намоз нечук ўқилур? — деди. «Икки-икки рақъатдан бўлғайдир, тонг отиб қолдимикин, деганингда эрса, бир рақъат ўқиб, витр қилғайсен»,— дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тунги намозлари 13 рақъат бўлур эрди. Ҳар 2 рақъатдан сўнг салом берар эрдилар».

Масруқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Оиша онамиздан Расулуллоҳнинг тунги намозлари ҳақида сўрадим. Оиша онамиз: «Гоҳида 7 рақъат, гоҳида 9 рақъат ва баъзан 11 рақъат бўлар эрди, бомдод намозининг 2 рақъат суннати бунга кирмайдир»,— дедилар».

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси 13 рақъат намоз ўқир эрдилар, бунга витр ва бомдоднинг 2 рақъат суннати ҳам кирғайдир».

8- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тунги намозлари ва уйқулари тўғрисида ҳамда кечаси намоз ўқишнинг фарз эканлигини бекор қилмоқ тўғрисида

Оллоҳ таоло тунги намоз тўғрисида бундай дейдир: «Эй бурканиб ётган Пайғамбар алайҳиссалом, кечаси туриб

намоз ўқигил, туннинг озроқ қисмида (ёким ярмида ёким ундан ҳам озроғида ёким сал кўпроғида) ухлағил! Қуръони Кариймни шошилмасдан, тартиб бирлан ўқигил, Биз сенга бул дунёда амал қилмоқ оғир, бироқ охиратда тарози босадирган ояти кариймалар нозил қилғайдирмиз. Кечаси туриб намоз ўқимоқ қийин бўлса ҳам, матни зеҳнга мустаҳкам ўрнашғайдир. Сенинг кундузи кўп тоат-ибодат қилмоғингни билурмен». Оллоҳ таоло яна бундай дейдир: «Оллоҳ таоло туни бирлан ибодат қилиб чиқмоққа қурбингиз етмаслигин билур, шунинг учун ҳам сизларни кечирғайдир. Кечаси қўлингиздан келганича намоз ўқингиз! Оллоҳ таоло баъзи бирингизнинг бемор эканлигингизни, баъзи бирингизнинг ризқ истаб, дунё кезиб, юрганингизни ва баъзи бирингизнинг Оллоҳ йўлида ғазот қилаётганингизни билғайдир. Шунинг учун қўлингиздан келганича Қуръон тиловат қилингиз, намоз ўқингиз, закот берингиз ва Оллоҳ йўлида хайр-садақалар қилингиз! Бу дунёда неки яхшилиғ қилғайдирсиз, охиратда Оллоҳ ҳузурида бунинг эвазига ўйлаганингиздан кўра кўпроқ савоб топғайдирсиз!» Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Оятдаги «Ношиат ал-лайли» деган ибора ҳабашчасига кечаси туриб таҳажжуд намоз ўқимоқни билдирғайдир»,— дейдилар. Имом Бухорий: «Ашадду ватъан» деган ибора Қуръон оятларининг киши қулоғи, кўзи ва қалбига яхши ўрнашувчан эрканлигини англатғайдир»,— дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу Ҳумайдга бундай деб ривоят қилган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон ойининг айрим кунлари рўза тутмай юрар эрдилар, ҳатто бутунлай рўза тутмасалар керак, деб ўйлар эрдик, баъзи кунлари эрса, қаторасига рўза тутар эрдилар, ҳатто энди оғиз очмасалар керак, деб ўйлар эрдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кечаси қачон намоз ўқимақларини билмоқчи бўлиб, қай вақт борманг, ушал вақтда намоз ўқиётганларини кўрар эрдингиз, шунингдек қачон ухламақларини билмоқчи бўлиб, қай вақт борманг, ушал вақтда ухлаётганларини кўрар эрдингиз».

9- боб. Агар инсон кечаси туриб намоз ўқимаса, шайтон унинг орқа миясини тугиб қўядир

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар биронтангиз кечаси туриб намоз ўқимай ётаверсангиз, шайтон орқа миянгиңизга учта тугун тугкайдир, ҳар бир тугунча: «Кеча ҳали узоқ, ухлайвергил!» — деб дам урғайдир (куф-суф қилғайдир). Киши, агар уйқусидан уйғониб Оллоҳнинг зикрини қилса, тугуннинг биттаси ечилғайдир, агар туриб таҳорат олса, иккинчиси

ечилгайдир, агар намоз ўқиса, учинчи тугун ҳам ечилиб, тоат-ибодатга ғайратли, дили хуш бўлиб қолгайдир. Агар кечаси уйғониб шундай қилмаса, эртаси дили ғаш ва ялқов бўлиб юргайдир»,— деб айтдилар.

Сумра ибн Жундуб разияллоҳу анҳу туш тўғрисида ривоят қила туриб: «Кимки тушида бошини тош бирлан ёраётганларини кўрса, демак ул Қуръони Қариймни ёдламак ва унга амал қилмакни тарк этган ва фарз намозини ўқимай ухлаган одамдир!» — дедилар.

10- боб. Кимки намоз ўқимай ухласа, шайтон унинг қулоғига сийиб қўядир

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларидаги бир суҳбатда «Бир киши тонг отгунча ухлаб, кечаси намозга турмади»,— деб айтишди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ул кишининг қулоғига шайтон сийиб қўйибдир»,— дедилар.

11- боб. Тун охишлаб қолганда туриб дуо ва намоз ўқимок

Оллоҳ таоло: «Яхши мўъминлар кечаси оз ухлаб, сахарлари Оллоҳга истиғфор айтгайдирлар»,— дейди.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Раббимиз — Оллоҳ таоло Ҳазратлари хар кечанинг $\frac{1}{3}$ қисми қолганда осмоннинг ерга энг яқин қаватига тушиб: «Ким мени даъват қилгайдир, мен унга лаббай дегаймен, кимки мендан тилак тилагайдир, тилагига етказгаймен, ким мендан кечирим сўрагайдир, уни кечиргайдирмен»,— дейди».

12- боб. Туннинг биринчи қисмида ухлаб, унинг охириги қисмини бедор ўтказган киши

Салмон Форсий Абу Дардоъ разияллоҳу анҳуға: «Туннинг биринчи қисмида ухлаб, унинг охириги қисмида уйғоқ бўлғил! Расулуллоҳ шундай деганлар»,— деб айтдилар.

Асвад разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси нечук намоз ўқир эрдилар?» — деб Оиша онамиздан сўрадим. Оиша онамиз: «Кечанинг биринчи қисмида ухлаб, охириги қисмида намоз ўқир эрдилар. Кейин, жимоъ қилгилари келса, тўшакка келиб ётар эрдилар. Муаззин келиб азон айтганда, агар лозим бўлса, ғусл қилар эрдилар, лозим бўлмаса, таҳорат олиб намозга чиқар эрдилар».

13- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Рамазон ва бошқа кунлари кечаси туриб намоз ўқиганлари ҳақида

Абу Салама разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон кечалари нечук намоз ўқир эрдилар?» — деб Оиша онамиздан сўрадилар. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Рамазон ойида ҳам, бошқа ойлarda ҳам кечаси туриб ўқийдирган намозлари 11 рақъатдан ошмас эрди,— дедилар Оиша онамиз,— аввал 4 рақъат ўқир эрдилар. Ҳар бир рақъатни нақадар узоқ ва маромига етказиб адо этмакларини сўрамасанг ҳам бўлур. Кейин, яна тўрт рақъат ўқир эрдилар, буни ҳам шу қадар узоқ ва маромига етказиб адо этар эрдиларки, асти қўявергил! Ундан сўнг, яна уч рақъат намоз ўқир эрдилар. Бир куни Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, витр ўқимай ухлайдирмисиз?» — десам, Эй Оиша, кўзим ухлайдир-у, қалбим ухламайдир», — деб жавоб қилдилар».

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тунги намознинг ҳар бир рақъатида ўтириб қироат қилганларини кўрмадим. Фақат, кексайиб қолганларидагина кечаси нафл намозини ўтириб ўқир эрдилар, шунда ҳам 30—40 оят қолганда ўринларидан туриб ўқир эрдилар, кейин рукуъ қилар эрдилар».

14- боб. Кеча-ю кундуз таҳоратли юрмоқнинг фазилати

Абу Ҳурайра ривоят қиладирлар: «Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод намози олдидан Билолга: «Эй Билол, қани айтгил-чи менга, ислом йўлида қилган энг савобли ишинг қайсидир? Чунким мен жаннатда ёнгинамда сенинг оёқ товушларингни эшитдим», — дедилар. Билол: «Мен кечасими, кундузим, доимо таҳорат олиб юрғайдирмен ва шул таҳоратим бирлан менга буюрилган ҳамма намозларни ўқигайдирмен», — дедилар».

15- боб. Ибодатни қийинлаштириб юборишнинг макруҳлиги тўғрисида

Анас ибн Молик ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидга кирсалар, масжиднинг икки устунига арқон боғлаб қўйилган эркан. Шунда, «Бу нечук арқондир?» — деб сўрадилар. «Бу — Зайнаб онамизнинг арқонлари. Намоз ўқиётганларида шунга осилиб қиёмга турғайдирлар», — дейишди саҳобалар. Расулуллоҳ: «Бундай қилмангиз, ҳар ким қувватига қараб намоз ўқисин, қиёмга туролмаса, ўтириб ўқисин!» — дедилар».

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Баний Асад қабиласига мансуб бир аёл хузуримда ўтирган эрди. Шул пайт Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйга кириб келиб: «Бу аёл кимдир?» — деб сўрадилар. «Бу — ўшал, кечаси ухламай намоз ўқиб чиқадирган аёл», — дедим. Сўнг, мазкур аёлнинг нечук намоз ўқимоғи тўғрисида сўзлашдик. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бундай қилмангиз, амали солиҳларни қурбингиз етганча адо этингиз, қанча ибодат қилсангиз ҳам, Оллоҳ таолога малол келмайди-ю, бироқ ўзингизга малол келиб қолмасин!» — дедилар».

16- боб. Кечалари ибодат қиладирган одамнинг тарки одат қилмоғи макруҳ

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Эй Абдуллоҳ, фалончи қабилида иш тутмағил! Ул кечалари туриб ибодат қилур эрди, энди эрса, тарки одат қилди», — дедилар».

17- боб.

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Сенинг тўғрингда менга айтган сўзлари тўғрими? Сен кечалари туриб ибодат қилур эркансан, кундузи эрса, рўза тутар эркансан?» — дедилар. Мен: «Ҳа, шундоқ қилурмен», — дедим. «Агар шундоқ қилур эрсанг, кўзинг киртайғайдир, силланг қуриғайдир, ахир, баданингнинг ҳам, бола-чақангнинг ҳам сенда ҳаққи бордир-ку! Баъзи кунлари рўза тутғил, баъзи кунлари тутмағил, кечанинг айрим соатларида ибодат қилғил ва айрим соатларида ухлаб дам олғил!» — дедилар Жаноб Расулуллоҳ».

18- боб. Кечаси уйғониб намоз ўқиган одамнинг фазилати ҳақида

Убода ибн Сомит: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу хусусда бундай деганлар», — деб ривоят қиладирлар: «Кимки кечаси уйғониб: «Ло илоҳа илла-л-лоҳу ваҳдаҳу, ло шарийка лаҳу, лаҳу-л-мулк ва лаҳу-л-ҳамду ва ҳува ало кулли шайъин қадийр. Ал-ҳамду ли-л-лоҳи ва субҳона-л-лоҳи ва ло илоҳа илла-л-лоҳу ва-л-лоҳу акбар ва ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ» (таржимаси: «Оллоҳдан бошқа тангри йўқдир, унинг ёлғиз ўзигина мавжуддир, унинг шериги йўқдир, жамики мулк уникидир, барча мақтовлар унга хосдир ва у ҳар бир нарсага қодирдир! Оллоҳга мадҳу мақтовлар бўлсин! Оллоҳдан ўзга тангри йўқдир, Оллоҳ энг буюқдир! Оллоҳ иродасисиз ҳеч нарса бўлмағайдир») деган дуони ўқиб, сўнг «Илоҳи, мени

кечиргил!» деса, дуоסי мустажоб бўлғайдир, кейин таҳора олиб намоз ўқиса, намози қабул бўлғусидир».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Абдуллоҳ ибн Равоҳа албатта, ёмон (нотўғри) сўз айтмағайдир»,— деб қуйидаги қиссани (шеърни) айтиб бердилар:

«Доимо Оллоҳ Китобин ўқир Ҳазрат Расулуллоҳ, Қоп-қаро тун бағрини юз пора қилган тонг гувоҳ. Кўрсатиб бизга ҳидоят; ҳақ йўлига бошлади, Бихамдиллоҳ, сўқир кўзлар очилди, бўлмадик гумроҳ. Мушприкийлар жисмига парқу тўшак ҳам ботганида, Расулуллоҳ остлари қотди тўшаксиз тун бўйи, э воҳ!»

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида туш кўрсам, қўлимда бир парча «истабрак» деган мато бор эрмиш. Мен ўшал мато парчаси Жаннатнинг қай ерига учиб борса, ўша жойга бормакни истар эмишман. Бир пайт, икки киши келдию, мени ушлаб дўзахга олиб бормоқчи бўлди. Йўлда бир фаришга йўлиқиб менга: «Қўрқмагил!»— деди. Кейин, уларга қараб: «Қўйиб юборингиз!»— деб айтди. Мен тушимни Ҳафса опамга айтган эрдим, ул Расулуллоҳга айтиб берибдир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Абдуллоҳ ўзи қандоқ яхши йигитдир, бироқ кечаси туриб намоз ўқиса эрди!»— дебдилар».

«Шу-шу Абдуллоҳ кечаси туриб намоз ўқийдирган бўлди,— дейдилар Нофиъ,— Бир куни саҳобаи киромлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга кўрган тушларини айтиб, таъбирини сўрашди. Рамазоннинг охириги 10 кунлигининг 7-нчи кечаси (Қадр кечаси) эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Назаримда, барчангизнинг тушингиз Рамазоннинг охириги 10 кунлигига тўғри келиб қолибдир. Кимки Қадр кечасини кутиб олмоқчи эрса, Рамазоннинг охириги 10 кунлигида кутсин!»— дедилар».

19- боб. Бомдодда икки ракъат қўшимча намоз ўқиш ҳақида

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтон ўқидилар, кейин яна 8 ракъат намоз ўқидилар, сўнг ўтирган ҳолда икки ракъат намоз ўқидилар. Бомдоднинг азони бирлан такбири ўртасида эрса, икки ракъат (қўшимча) намоз ўқиб олдилар. Бу одатни сира ҳам тарк этмас эрдилар».

20- боб. Бомдоднинг икки ракъат суннатини ўқигандан сўнг ўнг қўлини босиб ёнбошламоқ

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод намозининг икки ракъат суннатини ўқиганларидан сўнг ўнг қўлларини босиб ёнбошлар эрдилар».

21- боб. Бомдод намозининг икки рақъат суннатини ўқиб бўлгандан кейин ёнбошлаш ўрнига сўзлашиб ўтирмак

Ойша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод намозининг суннатини ўқиб бўлганларидан кейин, агар уйғоқ бўлсам, мен бирлан сўзлашиб ўтирар эрдилар, агар уйғоқ бўлмасам, муаззин азон айтгунча ёнбошлар эрдилар».

22- боб. Нафл намозларини икки-икки рақъатдан ўқиш тўғрисидаги ҳадислар

Аммор, Абу Зарр, Анас, Жобир ибн Зайд, Икрима ва Зухрий (Оллоҳ улардан рози бўлсин!) ҳам нафл намозларининг икки-икки рақъатдан ўқилмоғини эслатиб ўтганлар. Яҳё ибн Саъид: «Кундузи ўқиладирган нафлнинг ҳар икки рақъатидан кейин салом бермаган бирорта ҳам уламони (фақиҳни) билмасмен»,— дейдилар.

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга Қуръони Карийм сураларини ўргатганларидек ҳар бир ишда истихора (Оллоҳдан тилак тиламоқ) айтишни ўргатар эрдилар. Бир куни Жаноб Расулуллоҳ: «Агар бирор ишга бел боғласангиз, аввал икки рақъат фарзсиз намоз ўқингиз, сўнг мана бу дуони айтингиз, дедилар: «Оллоҳумма астахийрука билмика ва астақдирука би-қудратика ва асъалука мин фазлик-ал-азийм, фа-иннака тақдиру ва ло ақдиру ва таъламу ва ло аъламу ва анта аллому-л-ғуйуб, Оллоҳумма ин кунта таъламу анна ҳоза-л-амр хайрун лий фий дийний ва маъоший ва оқибати амрий (ав қола ожили амрий) ва ожилиҳи фа-қдирху лий ва йассирху лий, сумма борик лий фийҳи ва ин кунта таъламу ҳоза-л-амр шаррун лий фий дийний ва маъоший ва оқибати амрий (ав қола фий ожили амрий) ва ожилиҳи фа-срифху анний ва-срифний анху ва-қдир лийи-л-хайр ҳайсу кона, сумма арзиний биҳи». «Мазкур дуони айтиб бўлгач,— дедилар Жаноб Расулуллоҳ,— Оллоҳга ўз тилагингизни айтгайсиз».

Дуонинг таржимаси: «Илоҳи, мени илмингдан огоҳ қилгил! Қудратинг ила мени бардам қилгил! Чексиз фазлу карамингдан мени баҳраманд этгил! Илоҳи, мен бел боғлаган иш динимга, ҳаётимга ҳамда касбу коримга яхшилиғ келтирадим, йўқми, ўзинг билгайдирсен. Агар яхшилиғ келтирадирган бўлса, уни менга насиб айлаб, осон қилгил ва унга барака ато этгил! Илоҳи, мен бел боғлаган иш динимга, ҳаётимга ва касбу коримга ёмонлиғ келтирадим, йўқми, ўзинг билгайдирсен. Агар ёмонлиғ келтирадирган бўлса, уни мендан, мени ундан йироқ айлагил! Менга яхшилиғ келтирадирган ишни раво кўриб, рози қилгил!»

Абу Қатода разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бирингиз (намоздан ташқари вақтда) масжидга кирсангиз, ўтирмасдан аввал икки рақъат намоз ўқингиз!» — деганлар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга имомлик қилиб, икки рақъат намоз ўқидилар, сўнг: «Меҳмондорчиликдан қайтишда дуо ўрнига намоз ўқингиз!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга пешиндан аввал икки рақъат, пешиндан кейин ҳам икки рақъат намоз ўқидим, сўнгра жумъадан кейин ҳам, шомдан кейин ҳам, хуфтондан кейин ҳам икки рақъат намоз ўқидим».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жумъада хутба қилатуриб: «Бирортангиз имом хутбада турган пайтда ёким хутба айтгани чиқаётган вақтда масжидга келсангиз, икки рақъат намоз ўқингиз!» — дедилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Уйга келганимда менга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Каъбатуллоҳга кириб кетганларини айтишди. Жаноб Расулulloҳни Каъбадан чиқиб келаётганларида учратдим. Каъба эшиги олдида Билол турган эркан, «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбада намоз ўқидиларми?» — деб сўрадим. «Ҳа, намоз ўқидилар», — деди Билол. «Каъбанинг қай ерида?» — дедим. «Анави икки устун оралиғида намоз ўқидилар, сўнг ташқарига чиқиб, Каъбага юзланиб яна икки рақъат намоз ўқидилар», — деди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Пайғамбаримиз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга икки рақъат Зуҳр намозини ўқимакни тайинладилар», — дейдилар.

Атбон разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Абу Бакр Сиддиқ кун ёйилганда меникига келдилар, биз Расулulloҳнинг орқаларида саф тортдик, ул киши бизга имомлик қилиб, намоз ўқидилар, — дейдилар».

23- боб. Бомдод намозининг икки рақъат суннатини ўқигандан кейин сўзлашиб ўтирмак

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки рақъат намоз ўқиб, менга қарар эрдилар, агар мен уйғоқ бўлсам, мен бирлан сўзлашиб ўтирар эрдилар, агар уйғоқ бўлмасам, ёнбошлар эрдилар», — дейдилар.

Али ибн Абдуллоҳ: «Бомдоднинг икки рақъат суннатида шундоқ қилганлар, дейишади, деб Суфёнга айтганимда, ул: «Ҳа, бомдоднинг икки рақъат суннатида, деб тасдиқлади», — дейдилар».

24- боб. Бомдодда икки ракъат суннат ўқишни одат қилмоқ ва бомдоднинг икки ракъат суннати «нафл» деган киши ҳақида

Оиша онамиз ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам нафл намозларининг бирортасига ҳам бомдоднинг фарзидан аввал ўқиладирган икки ракъат намозга одатлангандек, қаттиқ одатланган эрмаслар».

25- боб. Бомдод намозининг икки ракъат суннатида нималар ўқилади?

Оиша онамиз ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси 13 ракъат намоз ўқир эрдилар, сўнг бомдодга азон айтилганини эшитиб, икки ракъат суннат ўқир эрдилар, суннатда «Қўл ё аййуҳа-л-кофирун» бирлан «Қўл ҳува-л-лоҳу аҳад»ни қироат қилур эрдилар».

Оиша онамиз ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдоднинг икки ракъат суннати жуда қисқа ўқир эрдилар, ҳатто мен ўзимга-ўзим: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Фотиҳа» сурасини ўқидилармикан?» — деб қўярдим».

НАФЛ НАМОЗЛАР ҲАҚИДАГИ БОБЛАР

1- боб. Фарз намозлардан кейин ўқиладирган нафл намозлар

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга пешин намозидан аввал икки ракъат намоз ўқидим, пешин намозидан кейин ҳам, шом намозидан кейин ҳам, хуфтондан сўнг ҳам икки ракъат намоз ўқидим. Жумъанинг фарзларидан кейин ҳам икки ракъат намоз ўқидим. Аммо, Жаноб Расулуллоҳ шом ва хуфтоннинг суннатларини уйларида ўқидилар. Опам Ҳафса: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тонг отгач, қисқагина икки ракъат намоз ўқир эрдилар»,— дердилар. Ўша пайтларда мен Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига кирмас эрдим».

2- боб. Фарз намозидан сўнг нафл ўқимаган киши ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга

бирданига 8 ракъат, кейин 7 ракъат намоз ўқидик», — дедим. Шунда Амр ибн Динор: «Эй Абу Мусо, назаримда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешиннинг қазосини асрга, шомнинг қазосини хуфтонга қўшиб ўқидиларми, дейман», — деди. «Мен ҳам шундоқ бўлса керак, деб ўйлайман», — дедим».

3- боб. Сафарда зуҳо намози ўқимоқ ҳақида

Муварриқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Ибн Умарга: «Зуҳо намозини ўқийдирсизми?» — дедим. «Йўқ», — деди. «Усмон-чи?» — дедим. «Йўқ», — деди. «Абу Бакр Сиддиқ-чи?» — дедим. «Йўқ», — деди. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам-чи?» — дедим. «Йўқ, деб ўйлайман», — деди».

Абдурраҳмон ибн Абу Лайло ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг зуҳо намозини ўқиганлари ҳақида Умму Ҳониъдан бошқа бирор киши бизга ҳадис айтмади. Умму Ҳониъ бундай деганди: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Макка фатҳ қилинган куни менинг уйимга кириб, ғусл қилдилар ва 8 ракъат намоз ўқидилар. Ҳанузгача мен бунчалик тез намоз ўқиган кишини кўрмаганман. Бироқ, тез ўқиган бўлсалар-да, рукуъ ва саждаларни меъёрига етказиб адо этдилар».

4- боб. Зуҳо намозини ихтиёрий деб ўқимаган киши ҳақида

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг зуҳо намозини ўқиганларини кўрмаганман, бироқ ўзим ўқиганман».

5- боб. Муқимликда зуҳо намози ўқимоқ

Атбон ибн Молик разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг уйимда зуҳо намози ўқидилар, биз ул кишига иқтидо қилдик», — дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Дўстим Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга то ўлгунимча уч нарсага амал қилмоқни — ҳар ойда уч кун рўза тутмоқни, зуҳо намозини ўқимоқни ва витр намозидан кейин ухламоқни васият қилдилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладирлар: «Бир бақалоқ ансорий Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, мен масжидга келиб сиз бирлан бирга намоз ўқимоққа қодир эрмасман», — деб узрини айтди. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам учун бир таом

тайёрлаб, уйига чақирди. Бир бўйрани тозалаб, ерга солиб берди. Жаноб Расулуллоҳ бўйра устида икки рақъат намоз ўқидилар». Фалон ибн Фалон ибн ал-Жоруд: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам зуҳро намози ўқирми эрдилар?» — деб Анасдан сўради. Анас: «Ўшал кунлардан бошқа кунги ўқиганларини кўрмаганман», — деди.

6- боб. Пешиннинг фарзидан аввал икки рақъат намоз ўқимоқ

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан 10 рақъат суннат намозини ёдлаб (ўрганиб) олдим: пешиннинг фарзидан аввал икки рақъат, фарзидан кейин икки рақъат, шомнинг фарзидан сўнг икки рақъат (уйларида ўқидилар) ва хуфтоннинг фарзидан кейин икки рақъат (уйларида ўқидилар), бомдоднинг фарзидан аввал икки рақъат (бу вақтда Расулуллоҳ ҳузурларига биров кирмас эрди). Менга Ҳафса опам: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муаззин азон айтганда (тонг отганда) икки рақъат намоз ўқир эрдилар», — деб айтдилар.

Оиша онамиз: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешиннинг фарзидан аввалги тўрт рақъат, фарзидан кейинги икки рақъат ҳамда бомдоднинг фарзидан аввалги икки рақъат намозни канда қилмас эрдилар», — дейдилар.

7- боб. Шом намозидан аввал намоз ўқимоқ

Абдуллоҳ ал-Мозиний ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шом намозидан аввал икки рақъат намоз ўқингиз!» — деб уч марта айтганларидан кейин, «Одамлар буни суннат деб тушунмасинлар, тагин!» деган ўй бирлан: «Хоҳлаган киши ўқисин!» — деб қўйдилар».

Мурсад ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Уқба ибн Омир ал-Жуханий ҳузурига бориб: «Абу Тамийм ҳақида бир сўз айтиб, сизни ажаблантирайинми? Ул шом намозидан аввал икки рақъат намоз ўқийдир», — дедим. Шунда Уқба: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида шундоқ қилур эрдик», — деди. «Ҳозир шундоқ қилмоғингизга не монёлик қилур?» — дедим. «Ишимнинг кўплиги», — деди Уқба».

8- боб. Нафл намозларни жамоат бўлиб ўқимоқ ҳақида

Анас ибн Молик ва Оиша онамиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг нафл намозларни жамоат бўлиб

ўқимоқ лозимлиги ҳақида сўзлаганларини ривоят қилиш-
гайдир.

Маҳмуд ибн ар-Рабийъ ал-Ансорий Расулуллоҳ саллалло-
ҳу алайҳи ва салламнинг уларнинг ҳовлисидаги қудуқдан
сув олиб юзига пуркаганларини ҳамда Расулуллоҳ билан
бирга Бадр жангида қатнашган Атбон ибн Моликдан
эшитганларини эслаб, «Атбон менга бундоқ деганди»,—
дедилар: «Мен ўз қавмим бўлмиш Баний Солимга имомлик
қилур эрдим. Қавмим яшайдирган қишлоқ бирлан менинг
уйим оралиғида бир водий бор эрди ва ёмғир ёққанда ўтиб
бўлмайдирган бўлиб қолар эрди. Бир куни Расулуллоҳ
саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига бориб: «Менинг
кўзим хиралашиб қолди, ёмғир ёққанда қавмим бирлан
ўзимнинг ўртамдаги водийни кесиб ўтмоқ менинг учун жуда
оғирдир, уйимга бориб бир тайинли жойда намоз ўқиб
берсангиз-у, мен ўшал ерни ўзимга намозгоҳ қилиб
олсам!» — дедим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:
«Хўп, шундоқ қилгайдирмен»,— дедилар. Ниҳоят, Расулул-
лоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйимга келиб, эшигимни
тақиллатдилар. Мен чиқиб, ичкарига таклиф этдим. Жаноб
Расулуллоҳ ўтирмасдан: «Уйингнинг қай ерида намоз
ўқиб берайин?» — дедилар. Мен ўзим хоҳлаган жойимни
кўрсатдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам
такбири таҳрима айтиб намоз бошладилар, биз ул кишининг
орқаларида саф тортиб, иқтидо қилдик. Икки ракъъат намоз
ўқиб, сўнг салом бердилар. Биз ҳам салом бердик. Кейин,
кетмоқчи бўлган эрдилар, «Сиз учун атайлаб ҳазир (таом)
тайёрлатиб қўйганман, еб кетингиз!» — деб қўймадим.
Маҳалла аҳли Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг
меникига келганларини эшитиб, ул зотни зиёрат қилгани
киришди. Ҳовлимга одам тўлиб кетди. Қўшниларимдан
бири: «Молик нега кўринмайдир?» — деди. Шунда бир
киши: «Ул мунофиқ одам, Оллоҳ ва унинг Расулини яхши
кўрмайдир»,— деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва
саллам бунини эшитиб: «Ундоқ демағил, Оллоҳни юз-хотир
қилиб, Ло илоҳа илла-л-лоҳу деганини билурсен-ку!» —
дедилар. «Оллоҳ ва унинг Расули билгувчироқдир, аммо биз
Оллоҳга қасамёд қилиб айтурмизким, ул фақат мунофиқлар
билангина дўстлашиб, фақат ўшалар билан ҳамсухбат
бўлгайдир»,— деди бояги киши. Жаноб Расулуллоҳ саллал-
лоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таолони юз-хотир қилиб, Ло
илоҳа илла-л-лоҳу деган кишини Оллоҳ таоло дўзах ўтида
куйдирмагайдир»,— дедилар. «Бу воқеани кўпчилик орасида
айтиб бердим,— деб ҳикоя қиладир Маҳмуд ибн ар-
Рабийъ,— улар орасида ўшанда Расулуллоҳ саллаллоҳу
алайҳи ва салламнинг ғазотда шаҳид бўлган саҳобалари Абу
Айюб ҳамда Рум мамлакатига амир қилиб тайинланган

Язийд ибн Муъовия ҳам бор эрди. Абу Айюб менинг айтганларимни рад қилиб: «Қасамёд қилиб айтурменким, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сен айтган сўзларни ҳеч қачон айтмаган бўлсалар керак»,— деди. Абу Айюбнинг бул гапи менга жуда оғир ботди. Агар ғазотдан Оллоҳ таоло мени саломат қайтарса, агар Атбон ибн Моликни тирик топсам, маҳалласининг масжидида албатта ундан бу ҳақда сўрағайдирмен, деб қасамёд қилдим. Ғазотдан саломат қайтдим, кейин ҳажга (ёким умрага) эҳром боғлаб, йўлга тушдим-да, Мадинаи Мунавварага келдим. Баний Солим маҳалласига бордим. Қарасам, кўзи ожиз, мўйсафид Атбон ибн Молик ўз қавмига имомлик қилиб, намоз ўқиб турган эркан. Намоз тўгаб, салом бергач, олдида бориб салом бердим. Сўнг, ҳалиги ҳадисни сўрадим, Атбон ибн Молик олдин қандоқ айтиб берган бўлса, худди ўшандоқ қилиб ривоят қилиб берди».

9- боб. Уйда нафл намози ўқимоқ

Ибн Умар ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уйингизда ҳам нафл намоз ўқиб, турингиз, уйингизни қабристон қилиб қўймангиз»,— дедилар».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИМИ

1- боб. Маккаи Мукаррама ва Мадинаи Мунаввара масжидларида ўқилган намознинг фазилатлари тўғрисида

Қазъа разияллоҳу анҳуга Абу Саъид (Жаноб Расулуллоҳ бирлан бирга 12 та ғазотда қатнашган): «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан қуйидаги тўрт насиҳатни эшитганман»,— дебди: «Хотин киши икки кунлик йўлга фақат маҳрами йўлдошлиғида чиқмоғи лозим; иккала ҳайитда рўза тутмаслик керак; бомдоддан кейин кун чиққунча ва асрдан кейин кун ботгунча намоз ўқимоқ ярамайди; кўпроқ савоб олурмен деган одам Ал-Масжид ал-Ҳаромга (Қаъбатуллоҳда), Масжид ур-Расул саллаллоҳу алайҳи ва салламга (Мадинада) ва Масжид ул-Ақсога (Қуддусда) чиқмоғи лозимдир».

Абу Хурайра ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кўпроқ савоб олурмен деган одам бошқа масжидларга изғимай, фақат Ал-Масжид ал-Ҳаром,

Масжид ур-Расул саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва Масжид ул-Ақсога чиқсин!» — деганлар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Менинг масжидимда ўқилган битта намоз мингта намоздан савоблироқ бўлиб, унга фақат Ал-Масжид ал-Ҳаромда ўқилган намозгина тенглаша олғайдир», — деганлар».

2- боб. Қубо масжиди ҳақида

Ноғиз разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу фақат икки кун — Маккага ва Қубо масжидига келган кунлари зуҳро намози ўқир эрдилар. Маккага айнан зуҳро намози ўқиладирган вақтда етиб келар эрдилар-да, Байтуллоҳни тавоф айлаб, сўнг Мақоми Иброҳимда икки рақъат намоз ўқир эрдилар. Қубо масжидига эрса, ҳар шанба кuni келиб, намоз ўқимасдан кетмас эрдилар. Ибн Умар менга бундай деган эрдилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам баъзан отлиқ, баъзан пиёда Масжид ул-Қубони зиёрат қилур эрдилар, саҳобаи киромлар ҳам шундоқ қилишғайдир, мен ҳам улардан ўрнак олиб шундоқ қилмоқдамен. Мен ҳеч кимнинг, хоҳ кундузи ва хоҳ кечаси бўлсин, истаган вақтда намоз ўқимоғига монёълик қилмасмен, фақат кун чиқаётган ёким ботаётган вақтда ўқимаса, бўлди!»

3- боб. Қубо масжидига ҳар шанба келган киши ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар шанба кuni Қубо масжидига гоҳ пиёда, гоҳ от миниб келар эрдилар». (Буни кўриб Абдуллоҳ ибн Умар ҳам шундоқ қилар эрдилар).

4- боб. Қубо масжидига от миниб ёким пиёда келмоқ

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қубо масжидига гоҳ отда, гоҳ пиёда келар эрдилар». Ибн Нумайр юқоридаги ҳадисга қўшимча қилиб: «Ибн Умар Қубо масжидига келган заҳоти икки рақъат намоз ўқиб, сўнг утирар эрди», — дейдилар.

5- боб. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қабрлари бирлан минбарлари орасида намоз ўқимоқнинг фазилати

Абдуллоҳ ибн Зайд ал-Мозиний ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уйим бирлан

минбарим оралиғидаги жой жаннат боғларидан биридир!» — деганлар».

Абу Ҳурайра ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уйим бирлан минбарим оралиғидаги жой жаннат боғларидан биридир! (Охиратда) минбарим Ҳавзи Кавсарим қирғоғида бўлғайди», — деб айтганлар».

6-боб. Байт ул-Муқаддас масжиди ҳақида

Зиёдиннинг озод қилинган қули Қазъа ривоят қилади: «Абу Саъид ал-Худрий Жаноб Расулуллоҳдан эшитган тўрт васиятни айтиб, мени таажжубга солдилар, хурсанд қилдилар. Улар қуйидагилар: «Аёл киши икки кунлик йўлга ёлғиз ўзи сафар қилмағайди, балким эри ёким бир маҳрами бирлан сафар қилғайди; икки ҳайит куни рўза тутилмағайди; бомдоддан кейин кун чиққунча, асрдан сўнг кун ботгунча намоз ўқилмағайди; фақат учта масжид — Ал-Масжид ал-Ҳаром, Масжид ул-Ақсо ва менинг масжидимдан кўпроқ савоб топғайдирсиз!»

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

НАМОЗДА ҚИЛИНАДИРГАН ҲАРАКАТЛАР ТУҒРИСИДАГИ БОБЛАР

1-боб. Намозда (агар буюрилган бўлса) қўлдан фойдаланиш ҳақида

Ибн Аббос ривоят қилади: «Намозхон намоз ўқиётиб ўз тана аъзоларидан истаганча фойдаланмоғи мумкин. Масалан, Абу Исҳоқ намоз ўқиётиб қўли бирлан кулоҳини олиб қўйди, кейин яна кийиб олди. Ҳазрат Али разияллоҳу анҳу эрса, уннг кафтларини чап қўлларининг бўғини устига қўйиб, қўл боғлар эрдилар, агар бирор жойларини қашимоқчи ёким кийимларини тузатиб олмоқчи бўлсалар, қўл боғламини ечиб, қўлларини бемалол ҳаракат қилдираверар эрдилар».

Абдуллоҳ ибн Аббос ривоят қилади: «Бир куни кечаси Маймуна холаминикида ётиб қолдим. Мен ёстиқнинг энсиз томонига, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва хола эрса, энли томонига бош қўйиб ётдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ярим кечагача ёким ундан сал камроқ ёким кўпроқ вақт ухладилар. Кейин, уйғониб, ўринларидан туриб ўтирдилар-да, уйқуни қочирмоқ учун

қўллари бирлан қўзларини ишқадилар. Сўнг, Сураи «Оли Имрон»нинг охиридан ўн оят ўқидилар. Кейин, ўринларидан туриб, деворга осиглиқ мешчани олдилар-да, яхшилаб таҳорат қилдилар, сўнг намоз ўқимоққа тутиндилар. Мен ҳам Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сингари таҳорат олдим-да, ёнларига бориб турдим. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўнг қўллари бирлан (ўнг томонимда туришинг керак эрди, деган маънода) ўнг қулоғимни ишқаб қўйдилар (бошқа ҳадисда: «Қулоғимдан ушлаб, мени ўнг томонларига ўтказиб қўйдилар»,— дейилган). Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки рақъат, сўнг икки рақъат, кейин икки рақъат, сўнгра икки рақъат, кейин икки рақъат, сўнгра икки рақъат намоз ўқидилар. Сўнг, витр ўқиб бўлгач, муаззин келиб азон айтгунча ёнбошладилар. Кейин, қисқагина қилиб икки рақъат намоз ўқиб олдилар. Сўнг, бомдод ўқигани масжидга чиқиб кетдилар.

2- боб. Намоз вақтида сўзлашмоқ манъ қилинадир

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиётганларида салом берар эрдик, бизга алик олар эрдилар. Аммо, Ҳабашистондаги Ан-Нажойи деган жойдан қайтганимизда намоз ўқиётган эрқандар, салом берсак, алик олмадилар. Намоздан кейин: «Намоз улуг машғулотдир! Унда бошқа нарсалар бирлан машғул бўлмоқ ярамағайдир»,— дедилар».

Абу Амр аш-Шайбоний: «Менга Зайд ибн Акрам разияллоҳу анҳу бундоқ деганди»,— дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида, ислом эндигина тарқалаётган вақтда Оллоҳ таолонинг «Намозларда тартиб сақлангиз!...» деган ояти қариймаси нозил бўлмагунча бир-биримиз бирлан дунёвий ишларимиз ҳақида сўзлашаверар эрдик».

3- боб. Намозхоннинг намозда тасбиҳ ва ҳамд айтмоғи жоиз

Саҳл разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Баний Амр ибн Авфни келиштириб қўймоқ учун чиққан эдилар ҳамки, намоз вақти бўлди. Шунда Билол Абу Бакрнинг олдига келиб: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ушланиб қолдилар, сиз ўрниларига имомлик қилмағаймисиз?» — деди. Абу Бакр: «Майли, агар истасангиз»,— деб рози бўлдилар. Кейин, Билол азон айтди. Абу Бакр эрса, меҳробга ўтиб намоз бошладилар. Шу пайт Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва

саллам келдилар-да, одамларни оралаб ўтиб, биринчи сафга турдилар. Одамлар (Абу Бакрга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келганларини билдирмоқ учун) чапак чала бошладилар. Абу Бакр шунда ҳам сезмадилар. Одамлар қаттиқроқ чапак чалганларидан кейингина атрофга аланглаб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг биринчи сафда турганларини кўриб қолдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Ўрнингда туравергил!» деб ишора қилдилар. Шунда Абу Бакр қўлларини кўтариб Оллоҳга ҳамд айтдилар-да, орқага тисарилдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам олдинга ўтиб, намозни давом эттирдилар».

4- боб. Намозда айтиш мумкин эмаслигини билмаган ҳолда бирор қавмнинг номини тилга олмоқ ёким бир-бирига салом бермоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Биз илгарилари намоз ўқиётиб ҳам бир-биримизга салом бераверар эрдик ва марҳумларнинг исмларини бирма-бир айтиб дуо қилар эрдик. Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам буни эшитиб қолиб: «Ат-Таҳиййоту ли-л-лоҳи ва-с-салавоту ва-т-таййиботу, ас-салому алайка аййуҳа-н-набиййу ва раҳмат-ул-лоҳи ва баракотух, ас-салому алайно ва ало ибоди-л-лоҳи-с-солиҳийна, ашҳаду алло илоҳа илла-л-лоҳу ва-шҳаду анна Муҳаммадан абдуҳу ва расулуҳ» десангиз, Оллоҳ таолонинг еру кўкдаги барча солиҳ бандаларини дуо қилган бўлурсиз»,— дедилар». Дуонинг таржимаси: «Барча олқишу мақтовлар, беш вақт намозу эзгуликлар Оллоҳга бўлсин! Эй Оллоҳнинг элчиси (пайғамбари) Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам! Оллоҳ таоло сизга салом, баракот ва раҳмат йўлласин! Бизга ҳамда Оллоҳнинг жамики солиҳ бандаларига ҳам Оллоҳ салом йўлласин! Оллоҳдан бошқа илоҳ йўқлигининг шоҳидиман, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳам Оллоҳнинг бандаси ва элчиси (пайғамбари) эканлигининг шоҳидидирман».

5- боб. Қарсак чалмоқ хотинларга ҳос қилиқ эканлиги ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тасбиҳ айтмоқ эркаларга, қарсак чалмоқ эрса, хотинларга ҳос одатдир! » — деганлар (бу ерда имомни огоҳлантирмоқ учун чапак чалиб овоз чиқармоқ назарда тутилган)».

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллал-

лоху алайхи ва саллам: «Тасбиҳ айтиб (имомни) огоҳлантирмоқ эркакларга, кафтни кафтга уриб овоз чиқариб (имомни) огоҳлантирмоқ хотинларга хос одатдир»,— деганлар».

6- боб. Намоз ўқиётиб орқага тисарилган ёким бирор сабабга кўра олдинга (намозхонларнинг олдинги сафига) ўтиб олган кишилар ҳақида

Саҳл ибн Саъд бу ҳақда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тўғриларидаги ҳадисларда ривоят қилганлар.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Сешанба куни мусулмонлар Абу Бакр Сиддиқ имомлигида (Расулуллоҳ бетоб эрдилар) бомдод намозини ўқишаётган эрди. Шу пайт Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оиша онамизнинг ҳужраларидаги пардани очиб, уларга жилмайиб қараб қўйдилар. Абу Бакр Сиддиқ, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозга чиқмоқчилар, деб ўйлаб, жой бўшатмоқ мақсадида орқаларига тисарилдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўриб хурсанд бўлиб кетган мусулмонлар намозни бузиб қўяй дейишди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозни давом эттирингиз, деган маънода ицора қилдилар-да пардани ёпиб қўйдилар. Ул зот шул куни вафот этдилар».

7- боб. Намоз ўқиётган болани онаси чақириб қолса...

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Менга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўйидаги воқеани ривоят қилиб берган эрдилар»,— дейдилар. «Бир бола ўз ҳужрасида (намоз ўқиб) турган эрди. Шу пайт онаси: «Эй Ҳурайж»,— деб чақириб қолди. Бола (онасининг овозини эшитгач): «Илоҳи, чиқайин десам, намоз ўқимоғим керак, чиқмайин десам, онам чақирмакдалар, не қилсам эркан?»— деди. Онаси: «Эй Ҳурайж»,— деб иккинчи марта чақирди. Бола яна: «Илоҳи, чиқайин десам, намоз ўқимоғим керак, чиқмайин десам, онам чақирмакдалар, не қилсам эркан?»— деди. Онаси: «Эй Ҳурайж»,— деб учинчи марта чақирди. Бола яна: «Илоҳи, чиқайин десам, намоз ўқимоғим керак, чиқмайин десам, онам чақирмакдалар, не қилсам эркан?»— деди. Онаси: «Илоҳи, Ҳурайж фоҳиша хотинлар юзига назари тушмай ўлмасин!»— деб қарғади.

Ҳурайжнинг ҳужрасига бир чўпон хотин кириб-чиқиб юрар эрди. Бир куни шу хотин туғиб қўйди. Хотиндан: «Болани кимдан туғдинг?»— деб сўрашди. Хотин: «Ҳурайж-

дан», — деди. Бунн эшитган Журайж хужрасидан чиқиб келиб: «Болани мендан тукқанман, дейётган хотин қани?» — деди, сўнг болага қараб: «Эй гўдак, отанг ким?» — деб сўради. «Отам қўйбоқар чўпон», — деди чақалоқ (Журайж намозни онасидан ҳам устун қўйгани учун Оллоҳ таоло унга ана шундоқ қаромат ато қилди)».

8-боб. Намоз ўқиётиб сажда қилинадирган ерни майда тошлардан тозалаб ташламоқ

Муъаййиқиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саждага бош қўйиладирган ерни майда тошлардан тозалаб ташлаётган кишига: «(Намоз давомида) бир марта шундоқ қилмоғинг мумкин», — дедилар».

9-боб. Саждага бош қўйиладирган ерга кийимини ёзиб қўймоқ

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга жазирама иссиқда намоз ўқиётиб, ернинг ниҳоятда қизиб кетганлигидан бирортамиз ҳам саждада пешонамизни ерга теккизолмай қолдик. Шунда кийимимизни саждагоҳга ёзиб қўйиб, ўшанинг устига сажда қилдик».

10-боб. Намозда қандай ҳаракатлар қилмоқ жоиз бўладир?

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиётганларида қибла томонларида оёғимни узатиб ётган бўлардим. Сажда қиляётганларида оёғимни йиғиштириб олардим, саждадан бош кўтарганларида эрса, яна узатиб юборар эдим (қоронғуда)».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиб бўлиб, бундай дедилар: «Намоз ўқиётганимда шайтон пайдо бўлиб, намозимни бузмоқ ниятида менга ҳамла қилди. Оллоҳ таоло мадади бирлан уни даф қилмакка муяссар бўлдим. Эрталаб сизлар кўрингиз, деб уни тутиб масжиднинг устунига боғлаб қўймоқчи бўлганимда, Сулаймон алайҳиссаломнинг «Илоҳи, мени шундоқ бир нарсага эга қилгилким, токи мендан кейин унга ҳеч ким муяссар бўлолмасин!» — деган гаплари ёдимга тушди. Шунда Оллоҳ таоло шайтоннинг умидини пучга чиқариб қувиб юборди».

11-боб. Намоз ўқиётган одамнинг улови бўшаб
(ечилиб) кетса...

Қатода разияллоҳу анҳу: «Намозхон кийимини ўғри олиб қочса, намозни қўйиб, ўғрини қувлағайдир»,— дейдилар.

Ал-Азрақ ибн Қайс ривоят қиладилар: «Аҳвоз деган ерда хаворижлар бирлан урушаётган эрдик. Мен дарё бўйида турган эрдим. Бир вақт, бир кишининг оти юганини ушлаб турган ҳолда намоз ўқиётганини кўриб қолдим. Оти кучлилик қилиб уни жойнамоздан нарига судраб кета бошлади». Мазкур ривоятни Шуъба разияллоҳу анҳу бундай деб давом эттирадилар: «Ўша намозхон Абу Барза ал-Асламий бўлиб, уни хаворижлардан бир киши: «Илоҳи, бу чолни балога гирифтор қилғил!» — деб дуоибад қилди. Абу Барза намозини тугатгач: «Мен сизларнинг гапингизни эшитдим. Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга олти (ёким етти, ёким саккиз) йил ғазот қилдим, умматларига намоз хусусида бир қанча енгиллик берганларини кўрдим. Отим судраб кетаётган бўлса ҳам намоз ўқиганим афзал, чунким уни ўз ҳолига қўйиб юборсам ўтлаб узоқларга кетиб қолғайдир»,— деди».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Қуёш тутилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринларидан туриб узун сура ўқидилар, сўнг рукуъ қилдилар, рукуъда узун турдилар, кейин рукуъдан бош кўтариб, бошқа бир сурани ўқий бошладилар. Сўнг рукуъ қилиб, сажда қилдилар-да биринчи ракъатни якунладилар. Иккинчи ракъатни ҳам шу тариқа ўқидилар. Кейин, бизга қараб: «Қуёш бирлан Ой Оллоҳ таоло қудратининг икки далилидир. Уларнинг тутилганини кўрсангиз, тутилиб бўлгунча намоз ўқингиз!» Мана шу ерда туриб менга ваъда қилинган ҳамма нарсани кўрдим. Қўлимни узатиб олдинга интилаётганимни кўрган вақтларингизда мен жаннатдан бир мева узиб олмоқчи бўлган эрдим, орқамга (чўчиб) тисарилганимда эрса, жаҳаннам ўтининг гуриллаб ёнаётганини кўрган эрдим. Жаҳаннамда Амр ибн Луҳони кўрдим, ул (хаётлигида уй ҳайвонларини ўз ҳолига ташлаб қўйган одам эрди»,— дедилар».

12-боб. Намозда тупуриш ва уф тортиш ҳақида

Абдуллоҳ ибн Амр: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуёш тутилганда намоз ўқиётиб уф тортдилар»,— дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжиднинг қиблагини

қараган деворидаги тупукни кўриб, масжид аҳлидан хафа бўлганларидан: «Намоз ўқиётганингизда Оллоҳ таоло ҳар бирингизнинг рўпарангизда бўлғайдир, шунинг учун қиблага қараб тупура кўрмангиз!» — дедилар-да, муборак қўлларига бир тош олиб девордаги тупикни қириб ташладилар».

«Қайси бирингиз тупурмоқчи бўлсангиз, чап ёнингизга тупурингиз!» — дедилар Ибн Умар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Намоз ўқиётган ҳар бир мўмин ўз рабби билан суҳбатлашғайдир. Шунинг учун олд томонига ва ўнг ёнига тупурмасин, чап ёнига ёким оёғининг остига тупурсин!» — дедилар».

13- боб. Эркак киши, мумкин эмаслигини билмасдан имомни бирор нарсадан огоҳлантирмоқ учун кафтини кафтига уриб овоз қилса, намози бузилмайдир

Юқорида Саҳл ибн Саъднинг шунга доир ҳадиси келтириб ўтилган.

14- боб. Агар намозхонга «олдинга ўтғил ёким кутиб турғил!» дейилса, кутиб тургани маъқул

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга намоз ўқиётган одамлар изорларини кичиклигидан бўйинларига танғиб олишар эрди. Шунда хотинларга: «Эркаклар батамом ўтириб олгунларича бошларингизни саждадан кўтармангиз!» — деб буюришар эрди (чунким эркаклар сажда қилганда авратлари кўриниб қоларди)».

15- боб. Намозда саломга алик олинмайдир

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга намоз ўқиётганларида ҳам салом берар эрдим. Менга алик олар эрдилар. Лекин, бир куни Ҳабашистондан қайтиб келганимизда Жаноб Расулуллоҳга намоз ўқиётганларида салом берсам, алик олмадилар. Намоздан кейин: «Намоз, ўқиётиб бошқа нарсаларга чалғимаслик керак», — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени ўзларининг бир ҳожатларини бажариб келмакка юбордилар. Мен топшириқни бажаргач, қайтиб келиб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга салом бердим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва

саллам саломимга алик олмадилар. Биргина Оллоҳга аён, ўшанда анча кўнглим ранжиди. Ўзимга-ўзим: «Эҳтимол, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечикиб қолганим учун мендан хафа бўлиб юргандирлар?» — дедим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга қайта салом берсам, яна алик олмадилар, дилим аввалгидан ҳам кўпроқ ранжиди, кейин яна салом бердим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу гап саломимга алик олиб: «Саломингга алик олмоғимга намоз моғеълик қилди, мен намоз ўқиётган эрдим», — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам улов устида қибладан бошқа ёққа қараган ҳолда намоз ўқиётган эрдилар».

16- боб. Намоз ўқиётиб бирор зарурат билан кўлини тепага кўтармоқ ҳақида

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қулоқларига «Баний Амр ибн Авф қабиласи Қубо масжидида жанжаллашиб қолишибди» деган хабар етди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир қанча саҳобаларини олиб, уларни яраштирмоққа чиқдилар. Муҳокама чўзилиб кетиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир оз ушланиб қолдилар. Намоз вақти ҳам бўлди. Билол келиб Абу Бакр Сиддиққа: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ушланиб қолдилар. Намоз вақти бўлди, жамоатга имомлик қилмайдирмисиз?» — дедилар. «Истасангиз, майли», — дедилар Абу Бакр. Билол азон айтдилар, Абу Бакр Сиддиқ эрса, меҳробга ўтиб такбири таҳрима айтдилар. Шу пайт Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб биринчи сафга турдилар. Одамлар Абу Бақрни огоҳлантирмоқ учун чапак чала бошлашди. Абу Бакр шунда ҳам сезмадилар, Одамлар қаттиқроқ қарсак чалишгандан кейингина атрофга аланглаб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўриб қолдилар. Жаноб Расулуллоҳ ул кишига «Намозни давом эттиравергил» деган маънода қўллари бирлан ишора қилдилар. Абу Бакр қўлларини тепага кўтариб Оллоҳга ҳамд айтдилар-да, орқага тисарилдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ул кишининг биринчи сафга келиб турганларини кўриб олдинга ўтиб имомлик қилдилар. Намоздан кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга қараб: «Эй, одамлар, сизларга не бўлди ўзи? Худди бир нарсга бўлгандек намозда қарсак чалдингиз. Қарсак чалмоқ хотинларнинг ишидир, намоз вақтида бирор кишига бир нима бўлиб қолса, (имомни огоҳлантирмоқ учун) «Субҳоналлоҳ» десин!» — дедилар. Сўнг, Абу Бакрга: «Эй Абу Бакр, намозни давом эттираверингиз» деб ишора қилганимда, нега

жойингизда қолавермадингиз?» — дедилар. Абу Бакр: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларига ўтиб, намоз ўқимоғим ўринли эмасдир», — деб жавоб қилдилар».

**17-боб. Намозда қўлни белга қўйиб турмоқ
жоиз эрмас**

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиётиб белни ушламакни манъ қилганлар», — дейдилар.

Умар ибн Али: «Менга Абу Ҳурайра айтдиларким, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозда белга қўлни қўйиб турмоқни макруҳ қилган эрмишлар», — дейдилар.

**18-боб. Намоз ўқиётиб бошқа бир нарса ҳақида
фикр юритмоқ**

Ҳазрат Умар: «Мен намоз ўқиётиб аскарларимни жиходга тайёрлағайман», — деган эканлар.

Уқба ибн Ҳафса ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга аср ўқидим. Жаноб Расулуллоҳ салом бердилар-да, тезда ўринларидан туриб, хотинларининг хужрасига кириб кетдилар. Бир оздан кейин чиқиб, қавмларининг юзларидаги таажжуб аломатини кўриб: «Намоз ўқиётганимда уйимизда тилла, борлиги ёдимга тушиб қолди, мен унинг туни бирлан уйимизда туриб қолмоғини истамай, одамларга улашиб бермакни буюрдим», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Намозга азон айтилса, шайтон азон овози эшитилмайдирган ергача орқасидан ел чиқариб қочғайдир. Муаззин тўхтаса, яна келғайдир ва намозхонга «Уни эслағил, буни эслағил» деб токим ул неча рақъат ўқиганини эсидан чиқаргунча чалғитғайдир», — дедилар».

Абу Салама ибн Абдуллоҳ: «Қайси бирингиз намозда шу аҳволга тушсангиз, ташаххудга ўтиргандан кейин яна икки марта сажда қилингиз!» — деганлар. Бу сўзни ул киши Абу Ҳурайрадан эшитибдирлар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Одамлар: «Абу Ҳурайра Расулуллоҳ хусусларида жуда кўп ҳадис ривоят қилғайдир!» — дейишади. Мен бир кишини учратиб, унга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кеча тунда қайси сурани ўқидилар?» — дедим. «Билмасман», — деди. «Унда, намозда бўлмабсан-да?!» — дедим.

«Нега, қатнашганман», — деди бояги киши. «Фалон ва фалон сураларни ўқиганларини мен биламан-ку!» — дедим (демак, Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларини ёдлаб қолмоқ учун бутун вужудлари бирлан қулоқ солганлар)».

- 19- боб. Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми
Саждаи саҳв ҳақида (намознинг иккинчи рақъатида ўтирмасдан туриб кетгандаги хатони тузатмоқ учун қилинадиган сажда)

Абдуллоҳ ибн Бухайна разияллоҳу анҳу ривоят қила-
дирлар: «Беш вақт намозлардан бирида Расулуллоҳ саллал-
лоҳу алайҳи ва саллам бизга имомлик қилдилар. Шунда
иккинчи рақъатдан кейин, ўтирмасдан туриб кетдилар.
Кетларидан одамлар ҳам туришди. Намозни тугатиб, салом
бермоқларини кутиб турдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи
ва саллам салом бермоқдан аввал, ўтирган ҳолларида такбир
айтиб икки марта сажда қилдилар-да, сўнг салом бердилар».

Абдуллоҳ ибн Бухайна ривоят қиладириллар: «Расулуллоҳ
саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин намозининг иккинчи
рақъатидан сўнг, ўтирмасдан туриб кетдилар. Шунда
намозни тугатгач, икки марта сажда қилиб, кейин салом
бердилар».

- 20- боб. Агар намозхон тўрт рақъатли намозни беш
рақъат қилиб ўқиб қўйса...

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладириллар: «Расулуллоҳ
саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин намозини беш рақъат
ўқиб юбордилар. Саломдан сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу
алайҳи ва салламга: «Намознинг рақъати кўпайтирилди-
ми?» — деб сўрашди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва
саллам: «Нега бундоқ дерсизлар?» — дедилар. «Беш рақъат
ўқидингиз», — дейишди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу
алайҳи ва саллам саҳв учун (хатони ювмоқ учун) яна икки
марта сажда қилдилар».

- 21- боб. Намозхон иккинчи ёки учинчи рақъатда
билмай салом бериб қўйса, одатдаги сажда
каби ёки ундан узоқроқ яна икки марта
сажда қиладир

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладириллар:
«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга имомлик
қилиб пешин ёким аср намозини ўқидилар. Иккинчи рақъат-

га келганда салом бердилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга Зулйадайн деган киши: «Ё Расулаллоҳ, намоз қисқардимми?» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларига қараб: «Зулйадайн тўғри айтаётирми?» — дедилар. Саҳобалар: «Ҳа», — деб жавоб беришди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳв учун яна икки рақъат намоз ўқиб, сўнг икки марта сажда қилдилар.

Саҳд ривоят қиладилар: «Урва ибн Зубайр бизга имом бўлиб шом ўқиганида иккинчи рақъатдан кейин салом берди. Сўнг, (биз бирлан) бир оз сўзлашгач, намознинг қолганини ўқиб, саждаи саҳв қилди-да: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундоқ қилганлар», — деди».

22- боб. Саждаи саҳв қилгандан сўнг «Ат-Таҳиййот» ни ўқимай салом берган киши хусусида

Анас разияллоҳу анҳу ва Ҳасан Басрий саждаи саҳвдан сўнг «Ат-Таҳиййот»ни ўқимадилар. Қатода: «Саждаи саҳвдан сўнг «Ат-Таҳиййот» ўқилмайдир», — дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки рақъат ўқиб, намозни тугатдилар. Шунда ул кишига Зулйадайн: «Ё Расулаллоҳ, намоз қисқардимми ёки ёдингиздан чиқардингизми?» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Зулйадайн тўғри айтаётирми?» — дедилар. Одамлар: «Ҳа», — дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам яна икки рақъат намоз ўқиб, салом бердилар, сўнг такбир айтиб, одатдагидек ёким ундан узоқроқ сажда қилдилар. Кейин, саждадан бошларини кўтариб («Ат-Таҳиййот» ни ўқимай) салом бердилар-да, ўринларидан турдилар».

Салама ибн Алқама ривоят қиладирлар: «Муҳаммад ибн Сириндан: «Саждаи саҳвдан сўнг «Ат-Таҳиййот» ўқилғайдирми?» — деб сўрадим. «Абу Ҳурайранинг ҳадисида йўқ-ку!» — дедилар».

23- боб. Намозда янглишган одам ҳар иккала саждаи саҳвда такбир айтадир

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин ёким аср намозида (Муҳаммад ибн Сирин: «Аср намозида бўлса керак, деб ўйлайман», — дейдилар) икки рақъат ўқиб, салом бердилар, кейин ўринларидан турдилар-да, масжидга кираверишдаги ёғочга бориб суяндилар. Намозхонлар орасида Абу Бакр ва Умар ҳам бор эдилар, лекин бу тўғрида Жаноб

Расулуллоҳга гапирмоққа истиҳола қилишди. Одамлар бир-бирларига «Намоз қисқардими, намоз қисқардими?» — дея шошиб масжиддан чиқиб кела бошладилар. Уларнинг орасида бир киши бор эрди, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни «Зулайдайн» дер эдилар. Уша киши: «Ё Расулаллоҳ, ёдингиздан чиқардингизми ёким намоз қисқардими?» — деб сўради. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эсимдан чиқарганим ҳам йўқ, намоз қисқаргани ҳам йўқдир», — дедилар. Зулайдайн: «Йўқ, ёдингиздан чиқардингиз», — деди. Шундан кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам яна икки рақъат намоз ўқиб, салом бердилар, сўнг такбир айтиб, одатдагидек ёким ундан узунроқ сажда қилдилар, сўнг бошларини кўтариб такбир айтдилар. Саждага бошларини қўяётиб ҳам одатдагидек ёким ундан узоқроқ такбир айтдилар».

Абдуллоҳ ибн Бухайна разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин намозиди киёмда турган эрдилар, фақат охирги ўлтирмоқ қолган эрди. Намозни тугатганларидан сўнг, салом бермай туриб, икки марта саждаи саҳв қилдилар. Ҳар бир саждадан кейин, ўтирган ҳолларида такбир айтдилар, одамлар ҳам Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга саҳв бўлган охирги ўтириш эвазига сажда қилишди».

24- боб. Уч ёки тўрт рақъат ўқиганини унутса, саждаи саҳв қиладир.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Намозга азон айтилса, шайтон азон эшитилмайдирган ергача орқасидан ел чиқариб қочғайдир. Азон тугаса, қайтиб келғайдир. Намозга такбир айтилса, яна қочғайдир, такбир тугаса, яна қайтиб келиб, намозхонни васваса қилмоқ учун: «Уни эслағил, бун эслағил», — деб ёдига келмаган нарсаларни эслатғайдир. Пировардида намозхон неча рақъат намоз ўқиганини билмай қолур. Агар бирортангиз шу куйга тушғайдирсиз, ўтирган ҳолда саждаи саҳв қилингиз!» — деганлар.

25- боб. Фарз ва нафл намозларида, саждаи саҳв қилмоқ

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу витр намозидан сўнг саждаи саҳв қилдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз (нафл ёким фарз) намози ўқиётган эрсангиз, шайтон келиб фикрингизни чалғита бошлағайдир, ҳатто неча рақъат

ўқиганингизни билмай қолурсиз. Агар шундоқ аҳволга тушгайдирсиз, ўтирган ҳолда саҳв учун икки марта сажда қилингиз!» — деб айтганлар.

26- боб. Биров намоз ўқиётган кишига гапирса-ю, у: «нари турғил!»—деб ишора қилганда қулоқ солиб, нари кетса

Яҳё ибн Сулаймон ривоят қиладирлар: «Ибн Аббос, Мисвар ибн Махрама ва Абдуррахмон ибн Азҳарлар Курайбга Оиша онамиз ҳузурларига бориб, аввало ҳаммаларидан салом айтмакни, кейин аср намозидан сўнг ўқиладирган икки рақъат намоз тўғрисида сўраб, билиб келмакни топширишди. Кейин: «Биз сизнинг аср намозидан кейин икки рақъат намоз ўқимоғингиздан хабардормиз, бироқ Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам асрдан кейин намоз ўқимакни манъ қилганлар, деб ҳам эшитдик. Ибн Аббос: «Отам Умар ибн Хаттоб асрдан кейин намоз ўқиган одамларни урар эрдилар»,— дейдилар, сиз не дейдирсиз? деб айтғил!» — дейишибди. «Оиша онамиз ҳузурларига кириб, менга тайинланган гапларни айтдим,— дейди Курайб,— Оиша онамиз Умму Саламадан сўрағил!» — дедилар. Мен Умму Салама онамизга бор гапни айтган эрдим, ул киши бундоқ дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг асрдан сўнг намоз ўқимакни манъ қилганлари тўғрисида эшитдим-у, бироқ ўзларининг асрдан кейин менинг хужрамга кириб икки рақъат намоз ўқиганларини кўрдим. Ўшанда ансорий, қабилалардан бири бўлмиш Баний Ҳаром қабиласига маъсуб бир гуруҳ хотинлар меникида ўтиришган эрди. Мен чўримга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам олдиларига борғилда, «Ё Расулаллоҳ, асрдан кейин намоз ўқимакни манъ қилгандирсиз, деб эшитган эрдик, ўзингиз бўлсангиз, ўқиётирсиз!» — дегил, агар қўллари бирлан «Нари турғил!» деб ишора қилсалар, нари турғил!» — дедим. Чўри шундоқ қилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўллари бирлан ишора қилдилар, чўри нари турди. Намоздан кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Абу Умайянинг қизи, асрдан кейин ўқиладирган икки рақъат намоз тўғрисида сўрадинг. Мен сенга бир гап айтайин. Абд ул-Қайс қабиласидан ҳузуримга одамлар келишган эрди. Ўшалар бирлан банд бўлиб қолиб, пешиннинг икки рақъатини ўқиёлмай қолган эрдим, ҳозир ўшал қазо бўлган икки рақъатни ўқидим»,— дедилар».

27- боб. Намозда ишора қилмоқ ҳақида

Саҳл разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни Баний Амр қабила-

сида бўлган жанжалдан хабардор қилишди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ уларни келиштириб қўймак учун чиқиб, бир оз ушланиб қолдилар. Намоз вақти бўлди. Билол разияллоҳу анҳу Абу Бакр разияллоҳу анҳуга: «Эй Абу Бакр, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ушланиб қолдилар, намоз вақти бўлди. Одамларга имомлик қилмайдирсизми?» — дедилар. Абу Бакр «Майли, агар истасангиз», — дедилар. Кейин, Билол азон айтдилар, Абу Бакр эрса, такбири таҳрима айтиб, имомлик қилдилар. Шу пайт Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафларни оралаб ўтиб, биринчи сафга келиб турдилар. Одамлар ул кишининг келганларини билдирмоқ мақсадида чапак чала бошлашди. Лекин, Абу Бакр эътибор қилмадилар. Одамлар қаттиқроқ чапак чалдилар. Шундагина Абу Бакр атрофга аланглаб Расулуллоҳнинг келганларини кўрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Бакрга ишора қилиб, намозни давом эттирмакни буюрдилар. Абу Бакр қўлларини тепага кўтариб, Оллоҳга ҳамд айтдилар-да, орқаларига тисарилиб биринчи сафга келиб турдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам олдинга ўтиб имомликни давом этирдилар. Намоз тугагач: «Эй одамлар, сизларга не бўлди, намоз вақтида бир нарса бўлгандек чапак чалдингиз? Қарсак чалмоқ аёлларга ҳос қилиқдир. Кимда-ким намозда бирор нарса бўлганини сезгайдир, «Субҳоналлоҳ» десин! «Субҳоналлоҳ» деганда кўпчиликнинг диққатини тортмагайдир, имомнинг ўзигина сезиб, қарагайдир. «Эй Абу Бакр, имомликни давом эттираверингиз!» деб ишора қилганимда нега қулоқ солмадингиз?» — дедилар. Шунда Абу Бакр: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларига ўтиб намоз ўқимакни Абу Бакр ўзига эп кўрмагайдир», — дедилар».

Асмо бинти Абу Бакр ривоят қиладилар: «Мен Оиша разияллоҳу анҳо ҳузурларига кирсам, улар ҳам, одамлар ҳам қиёмда туриб намоз ўқишаётган эркан. Мен: «Одамларга не бўлди?» — дедим. Улар бошларини ирғаб осмонга ишора қилдилар. Мен: «Нима, бу охират аломатими?» — дедим. Улар «ҳа» деган маънода яна бош ирғаб қўйдилар».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бетоб бўлиб қолганларида уйда ўтирган ҳолларида намоз ўқиётган эрдилар, одамлар ул кишига иқтидо қилиб тик туриб намоз ўқишаётган эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўллари бирлан уларга «Ўтириб ўқингиз!» деб ишора қилдилар. Намоз тугагач, одамларга қараб: «Имом иқтидо қилмоқлари учун имом қилингандир. Ул рукуъ қилгайдир, рукуъ қилингиз, рукуъдан бош кўтаргайдир, бош кўтарингиз!» — дедилар».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

1- боб. Жаноза ва кимнинг охирги айтган сўзи «Ло илоҳа иллаллоҳ» бўлса, ўшалар (яъни, ўликлар) ҳақидаги боблар

Ваҳб ибн Мунаббаҳга: «Ло илоҳа иллаллоҳ» жаннатнинг қалити эрмасми?» — дейишди. Ваҳб: «Ҳа шундоқ, бироқ тишсиз калит калит эрмас. Калитингнинг тиши бўлсагина сенга жаннатнинг эшиги очилгайдир, борди-ю, калитинг тишсиз эрса, жаннатнинг эшиги сенга очилмагайдир», — дедилар.

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулудлоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Раббим ҳузуридан менинг олдимга бир киши (Жаброил алайҳиссалом) келиб, хушхабар айтди. Менинг умматимдан кимки Оллоҳга ширк келтирмай жон таслим қилгайдир, жаннатга киргай эркан», — дедилар. «Зино ва ўғирлик қилса ҳамми?» — дедим. Жаноб Расулудлоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Зино қилса ҳам, ўғирлик қилса ҳам», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Молуд ривоят қилади: «Расулудлоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки Оллоҳга ширк келтириб ўлгайдир, дўзахга киргайдир», — дедилар. Мен: «Кимки ширк келтирмай ўлса, жаннатга киргайдир», — дедим».

2- боб. Жанозада қатнашмоқ тўғрисида берилган буйруқ

Барро разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулудлоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам 7 нарсага одат қилиб, 7 нарсадан ҳазар қилмакни буюрдилар. «Қуйидагиларни одат қилингиз!» — дедилар:

1. Жанозага қатнашмакни;
2. Қасални бориб кўрмакни;
3. Чақирилган жойга бормакни;
4. Мазлумга ёрдам бермакни;
5. Қасам ичса, қасамида турмакни;
6. Саломга алик олмакни;
7. Акса урган киши «Алҳамду лиллоҳ» деса, унга «Йарҳамука-л-лоҳ» демакни.

«Қуйидагилардан ҳазар қилингиз!» — дедилар:

1. Кумуш идиш тутмоқдан;
2. Тилла узук тақмоқдан;
3. Ипакли кийим киймоқдан (эрканлар назарда тутилган);
4. Дебож (гулдор ипакли кийим) киймоқдан;
5. Қасий (дағал матодан тикилган кийим) киймоқдан;

6. Истабрақ (атласга ўхшаган мато) киймоқдан;

7. (бу ривоятда 7-нчиси тушириб қолдирилган).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир мусулмоннинг иккинчи бир мусулмонда 5 та ҳаққи бордир»,— деганлар. Булар қуйидагилар:

1. Саломига алиқ олмоқ;

2. Касал бўлганда бориб кўрмоқ;

3. Вафот этса, жанозасига қатнашмоқ;

4. Даъватига жавоб бермоқ;

5. Акса уриб «Алҳамду ли-л-лоҳ» деса, «Йарҳамука-л-лоҳ» демоқ».

3- боб. Кафанлаб қўйилган ўлик ётган уйга кирмоқ

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Абу Бакр Сиддиқ разияллоҳу анҳу Сунуҳ деган жойдаги ҳовлиларидан от миниб келдилар. Отдан тушиб масжидга кирдилар-да, одамларга гапирмасдан тўппа-тўғри Оиша онамизнинг ҳужраларига Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўргани кирдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (вафот этган эрдилар) яманий кўк тўнларига ўраб қўйилган ҳолда ётар эдилар. Абу Бакр Сиддиқ Жаноб Расулуллоҳнинг муборақ юзларини очиб, кучоқлаб ўпдилар. Сўнг, йиғлаб туриб: «Ота-онам сизга фидо бўлсин, ё Расулаллоҳ! Оллоҳ таоло сизга икки ўлим бермағайдир (Кимлардир: «Жаноб Расулуллоҳ яна тирилғайдирлар»,— дегани учун шундай дедилар). Аммо, Оллоҳ таоло пешонангизга ёзган ўлимни адо этдингиз»,— дедилар».

Абу Салама мазкур ривоятнинг давомини Ибн Аббос разияллоҳу анҳудан эшитган эрканлар, ул киши бундоқ дейдилар: «Абу Бакр Сиддиқ разияллоҳу анҳу ҳужрадан қайтиб чиққанларида Умар разияллоҳу анҳу одамлар бирлан сўзлашиб турган эрдилар. Абу Бакр Сиддиққа: «Ўтирингиз!» — дедилар. Абу Бакр қаттиқ хафа бўлганларидан ўтиргилари келмади. Шунда ул киши яна: «Ўтирингиз!» — дедилар. Абу Бакр барибир ўтирмадилар. Сўнг, Абу Бакр Сиддиқ Калимаи Шаҳодат айтдилар, одамлар ул кишига ўгирилиб қарашди. Шунда Абу Бакр: «Аммо баъд, кимки (шул кунгача) Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламга ибодат қилиб келган эрса, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этдилар. Кимки (шул кунгача) Оллоҳ таолога ибодат қилиб келган эрса, Оллоҳ таоло ҳамиша тирикдир, ул ҳеч қачон ўлмағайдир! Оллоҳ таоло Каломи Шарифида: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаммангизга ўхшаган инсондир, сизлардан фарқи шулдирким, ул Оллоҳ-

нинг бандаларига юборган элчисидир» деган»,— дедилар (Сураи «Оли Имрон» Ҳинг «аш-Шокирийн» деган жойигача ўқидилар). Оллоҳга қасамёд қилиб айтурменким, одамлар Оллоҳ таоло ушбу оятни қариймани нозил қилганини билишмагандек, Абу Бакр Сиддиқ ўқиганларида ўрганиб олдилар. Ушбу оятни Абу Бакрдан бошқа бирор кишининг ўқиганини ҳеч ким эшитмаган эрди».

Хорижа ибн Зайд ибн Собит ривоят қиладирлар: «Ансорийлардан Умм ул-Ало деган бир хотин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг номларини ўртага қўйиб, байъат қилиб (онт ичиб) бундай деди: «Муҳожирлардан ким кимнинг уйида қолмоғини аниқламоқ учун ўзаро чек ташлашдик. Шунда Усмон ибн Мазъун бизнинг чекимизга тушдилар. Биз ул кишини уйимизга жойлаштирдик. Кейин бирдан бетоб бўлиб қолиб вафот этдилар. Маййитни ювиб, ўз кийимига қафанлашди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам маййитни (Усмонни) кўргани кирган эрдилар, «Оллоҳ раҳмат қилсин сизни, эй Усмон! Сизни Оллоҳ таоло мукаррам қилганининг шохиди бўлиб турибдирмен»,— дедим. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло уни мукаррам қилганини қаёқдан билдингиз?» — дедилар. «Отам фидо бўлсин сизга, ё Расулаллоҳ! Оллоҳ таоло шул одамни мукаррам қилмаса, кимни мукаррам қилгайдир?!» — дедим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Афсуски, Усмон вафот этди. Оллоҳга қасамёд этиб айтурменким, мен унинг охирати бахайр бўлмоғини жуда ҳам истагайдирман. Оллоҳга қасамёд этиб айтурменким, ўзим Оллоҳнинг расули бўлатуриб охиратда нечук муомала бўлмоғини билмасман»,— дедилар. Оллоҳга қасамёд этиб айтурменким, ўшандан кейин бирор маййитни олдиндан жаннати деб айтмоққа жазм қилмадим».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладирлар: «Отам (жангда) ўлдирилгач, юзларига ёпиб қўйилган кийимни йиғлаб-сиқтаб оча бошладим. Саҳобалар мени йиғидан тиймоққа интилишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрса, мени йиғидан тиймадилар. Аммо, Фотима ҳам йиғлай бошладилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Йиғласанг ҳам, йиғламасанг ҳам, малоикалар то қабрга олиб боргунларича қанотлари бирлан соя солиб тургайдирлар»,— дедилар».

4- боб. Вафот этган одамнинг тепасида бўлган кишининг оиласига шахсан ўзи хабар етказмоғи жоиз

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Наҷоший вафот этган куни саҳобаи кромларига шахсан ўзлари хабар

бердилар, кейин саҳобалари бирлан намозгоҳга чиқиб, саф тортиб, тўрт марта такбир айтиб (ғойибона) жаноза ўқидилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўзлари жикқа ёшга тўлиб: «(Жангда) байроқни Зайд қўлида тутиб борар эрди, шаҳид бўлди, сўнг байроқни Жаъфар қўлига олди, ул ҳам шаҳид бўлди, кейин байроқни Абдуллоҳ ибн Рувоҳа олди, ул ҳам шаҳид бўлди. Байроқни Холид ибн Валид қўлига олди, зафар бизга ёр бўлди»,— дедилар бир неча қайта».

5- боб. Жанозага чақирмоқ

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (масжидда хизмат қилиб юргувчи бир кишининг жанозасини ўқиб, кўмиб юборишганда): «Мени чақирсангиз бўлмасмиди?» — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир одамни касаллигида бориб кўриб келиб турардилар. Ўша киши кечаси вафот этиб қолди. Саҳобалар уни ўша кечасиёқ дафн қилдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга эрса, тонгда хабар беришди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Менга унинг вафот этгани тўғрисида ўз вақтида хабар қилмоғингизга не монёлик қилди?» — дедилар. «Кечаси бўлгани учун сизни қийнаб қўймоқни истамадик»,— дейишди. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўша кишининг қабрига бориб жаноза ўқидилар».

6- боб. Боласи ўлган одамнинг Оллоҳнинг иродасига рози бўлиб, сабр-тоқат қилмоғининг афзаллиги

Оллоҳ таоло азза ва жалла: «Сабр қилганларга (Оллоҳнинг раҳмати ҳақида) хушxabар айтингиз!» — дейдир.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одамлар орасида учта боласи ўлган мусулмон бўлса, Оллоҳ таоло уни ўша болаларига нисбатан қиладирган раҳмати туфайли жаннатга киргизгайдир»,— дедилар».

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир тўда аёллар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: Муайян бир кунни белгилаб, бизга ваъз қилсангиз»,— дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кунни белгилаб, хотинларга ваъз айтдилар: «Қайси бир хотиннинг уч боласи ўлса, ўшал болалари уни парда бўлиб

дўзах ўтидан тўсиб туришгайдир»,— дедилар. Бир хотин: «Иккита боласи ўлган бўлса-чи?» — деб сўради. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Иккита бўлса, ҳам»,— дедилар. Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Агар норасида болалари ўлган бўлса, деганлар»,— дейдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Илоҳи, бирорта мусулмоннинг учта боласи ўлмасин! Мободо, учта боласи ўлган мусулмон дўзахга тушса ҳам бирров кириб чиқгайдир, холос (Оллоҳ таолонинг: «Орангизда дўзахга кирмайдиганингиз бўлмагайдир» деган сўзига биноан)»,— дедилар».

**7- боб. Қабр устида йиғлаб ўтирган аёлга
«Сабр қилингиз!» деган киши ҳақида**

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қабр устида йиғлаб ўтирган бир аёлнинг ёнидан ўтаётиб: «Оллоҳдан кўрқингиз (дод-вой қилмангиз), сабр қилингиз!» — дедилар».

**8- боб. Ўликни сув ва сидр (хушбўй ишқор) бирлан
ювиб, таҳорат қилдириб қўймоқ**

Ибн Умар разияллоҳу анҳу Саъид ибн Зайд ўғли (Оллоҳ ундан рози бўлсин!) ўлганида, унинг жасадига хушбўй ханут сепдилар, сўнг уни ташқарига кўтариб чиқиб, жаноза ўқидилар. Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Мусулмоннинг тириги ҳам, ўлиги ҳам пок бўлгайдир»,— дейдилар. Саъид ибн Абу Ваққос: «Агар пок бўлмаганида қўлимни теккизмас эрдим»,— дейдилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрса: «Мўмин нопок бўлмагайдир»,— дейдилар.

Умму Атиййа разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизлари Зайнаб вафот этганда бизнинг олдимизга кириб: «Уч марта ёким беш марта ювингиз, агар лозим топсангиз, ундан ҳам кўпроқ ювингиз, сув ва сидр (хушбўй ишқор) бирлан ювингиз! Энг охирида кофурдан (камфарадан) ҳам бир оз қўшингиз, ювиб бўлганингиздан сўнг мени чақирингиз!» — дедилар. Ювиб бўлгач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни чақирдик, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга ўз ҳақварини (белга ўрайдирган катта матони) бериб: «Мана шунга ўрангиз!» — дедилар (Умму Атиййа «ҳақв» деганларида изорни назарда тутдилар, шекилли)».

9- боб. Ўликни тоқ марта ювмоқнинг мустаҳаблиги

Умму Атиййа разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизлари Зайнабнинг

жасадини юваётганимизда бизнинг олдимизга кириб: «Уч марта ёким беш марта, балким ундан ҳам кўпроқ сидр ва сув бирлан ювингиз! Охирги марта юваётганингизда кофур (камфара) қўшингиз, ювиб бўлганингиздан сўнг, менга хабар қилингиз!»— дедилар. Ювиб бўлганимиздан сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга хабар қилдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга ўз ҳақвларини (изорларини) узатиб: «Қизимни аввал шунга ўрангиз!» — дедилар. Айюб разияллоҳу анҳу айтадилар: «Ҳафса менга Муҳаммад ибн Сирин айтган ҳадисга ўхшаш бошқа бир ҳадисни айтиб берди. Ҳафса айтган ҳадисда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Майитни тоқ ювингиз, уч марта ёким беш марта ёким етти марта, аввал ўнг томонидан, таҳорат қилинадирган жойларидан бошлангиз!» — деганлар»,— дейилган. Умму Атиййа эрса: «Сочини уч ўрим қилиб ўриб қўйдик»,— деб айтгандилар».

10- боб. Майитни ўнг аъзоларидан бошлаб ювиладир

Умму Атиййа ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизлари Зайнабнинг жасадини юваётганимизда бизга: «Аввал ўнг аъзоларидан ва таҳоратда ювиладирган жойларидан бошлаб ювингиз!» — деганлар».

11- боб. Эркак кишининг изорига аёл кишини кафанлаб бўладирми?

Умму Атиййа ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизлари вафот этганда бизга: «Уни уч марта ёким беш марта ёким лозим топсангиз, ундан ҳам кўпроқ ювингиз, ювиб бўлганингизда менга хабар қилингиз!» — дедилар. Биз майитни ювиб бўлиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга хабар қилдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам изорларини бизга узатиб: «Уни (Зайнабни) аввал шунга ўрангиз!» — дедилар».

12- боб. Энг охирида сувга кофур қўшиб ювиладир

Умму Атиййа ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қизларидан бири вафот этди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам олдимизга кириб: «Уни сувга сидр қўшиб уч марта ёким беш марта ёким етти марта, зарур бўлса, ундан ҳам кўпроқ ювингиз, энг охири кофур қўшиб ювингиз! Ювиб бўлганингиздан кейин менга хабар қилингиз!» — дедилар. Ювиб бўлгач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни чақирдик. Расу-

лудлоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам изорларини бизга узатиб: «Аввал шунга ўрангиз!» — дедилар».

Ҳафса разияллоҳу анҳо Умму Атиййанинг мазкур ривоятини эслаб: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уч марта ёким беш марта ёким етти марта, зарур деб ҳисобласангиз, ундан ҳам кўпроқ ювингиз!» — деганлар. Умму Атиййа эрса: «Сочини уч ўрим қилиб қўйдик, деб айтганди», — дейдилар.

13- боб. Вафот этган хотиннинг сочини тараб қўймоқ

Ибн Сирин: «Ўликнинг сочини тараб қўймоқнинг зарари йўқдир», — дейдилар.

Умму Атиййа разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ювғучи аёллар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизларининг сочини тараб, уч ўрим қилдилар, сўнг ювдилар, сўнг яна тараб уч ўрим қилдилар».

14- боб. Ўлик ички кафан бирлан қандай ўраладир?

Ҳасан Басрий: «Кафаннинг 1/5 бўлаги бирлан аёл маййитнинг икки сони ва думбалари ўралгадир, кейин булар (янги) қўйлак остида қолгадир», — дейдилар.

Муҳаммад ибн Сирин ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга байъат қилган бир ансория аёл ўғлини кўргани Басрага келиб, уни тополмагач, Умму Атиййанинг ҳузурларига кирди. Шунда Умму Атиййа бизга қуйидаги ҳадисни айтиб бердилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизларининг жасадини юваётганимизда олдимизга кириб бизга: «Уч марта ёким беш марта, агар зарур бўлса, ундан ҳам ортиқ ювингиз, сувга сидр қўшингиз. Энг охирида кофур ҳам қўцингиз! Ювиб бўлгач, менга хабар қилингиз!» — дедилар. Ювиб бўлгач, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга хабар қилдик, ул киши бизга изорларини узатиб: «Аввал шунга ўрангиз!» — дедилар». (Ибн Сирин ҳадиснинг давомини айтмади). Айюб разияллоҳу анҳо: «Расулulloҳнинг қайси қизлари тўғрисида сўзлаганини билолмай қолдим», — дейдилар. Ул киши: «Ишъор» (ички кафан ўраш) деганда, ташқи кафан (бутун баданини ялписига ўрайдиган кафан) ўрамакни тушунгайман», — дейдилар. Шунингдек, Ибн Сирин ҳам аёл жасадининг аввал белдан пастини эрмас, балки биратўла бутун баданини кафанламоқни буюрар эрдилар.

15- боб. Аёл маййитнинг сочини уч ўрим қилинадир

Умму Атиййа: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўлган қизларининг сочини уч ўрим қилдик», —

дейдилар. Суфён: «Пешона устидаги сочни бир ўрим, икки чаккадаги сочни икки ўрим қилдилар»,— дейдилар.

16- боб. Аёл маййитнинг сочи орқасига ташлаб қўйилади

Умму Атиййа ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қизларидан бири вафот этди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам олдимизга келиб: «Сувга сидр қўшиб тоқ марта — уч, беш ёким етти марта, зарур бўлса, ундан ҳам кўпроқ ювингиз, энг охирги ювишда кофурдан бир оз қўшингиз, ювиб бўлганингиздан сўнг менга айтингиз!» — дедилар. Ювиб бўлганимизни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтган эрдик, бизга изорларини узатдилар. Вафот этган қизнинг сочини уч ўрим қилиб, орқасига ташлаб қўйдик». !

17- боб. Оқ матодан кафанлик қилмоқ

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муборак жасадларини уч эн яманий оқ сурп билан кафанлашди. Кафан остида на кўйлак ва на салла бор эрди».

18- боб. Икки қават қилиб кафанлашнинг жоизлиги

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир киши Арафот тоғида туя миниб турган эрди, бирдан туядин йиқилиб кетиб, бўйни синиб ўлди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маййитни сув ва сидр бирлан ювиб, икки қават қилиб кафанлангиз, ҳанут (хушбўй модда) сепмангиз ва бошини ўрамангиз! Чунким, ул қиёмат куни талбия (Лаббайка Оллоҳумма, лаббайка) айтиб турган ҳолида тирилтирилғайдир»,— дедилар».

19- боб. Ўликни ҳанутламоқ (хушбўй моддалар сепмоқ)

Ибн Аббос ривоят қиладирлар: «Бир вақт бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Арафотда турган эрди. Бирдан туядан йиқилиб, ўша захотиёқ ўлди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маййитни сув ва сидр бирлан ювиб, икки қават қилиб кафанлангиз, ҳанутламангиз, бошини ҳам ўрамангиз! Чунки Оллоҳ таоло бул кишини қиёмат куни талбия айтиб турган ҳолида тирилтирилғайдир»,— дедилар».

**20-боб. Маййитнинг эғнида эҳроми бўлса,
қандай кафанланадир?**

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир кишини туяси йиқитиб юборди. Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ўша ерда эрдик. Бояги одамнинг эғнида эҳроми (ҳаж кийими) бор эрди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бул кишини сув ва сидр бирлан ювиб, икки қават қилиб кафанлангиз, унга хушбўй нарсалар сепмангиз, бошини ҳам ўрамангиз! Чунким Оллоҳ таоло қиёмат куни уни талбия айтиб турган ҳолида тирилтирғайдир»,— дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Арафотда турган эрдик, бир киши туясидан йиқилиб тушди (Айюб: «Бўйни узилиб кетди»,— дейдилар. Амр: «Бўйни синиб кетганидан, тил тортмай ўлди»,— дейдилар). Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уни сув ва сидр бирлан ювиб, икки қават қилиб кафанлангиз, хушбўй нарсалар сепмангиз, бошини ҳам ўрамангиз! Чунки ул қиёмат кунида... (Айюб: «Талбия айтиб туриб тирилғайдир»,— дейдилар. Амр эрса: «Талбия айтиб турган ҳолида тирилтирилғайдир», дейдилар)».

**21-боб. Этаги бўкилган ёки бўкилмаган кўйлакка
кафанламоқ**

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Абдуллоҳ ибн Убай вафот этганда ўғли Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга келиб: «Ё Расулуллоҳ, отамни кафанламак учун менга кўйлагингизни берсангиз, отамга жаноза ўқиб, Оллоҳ таолодан унга талаби мағфират қилсангиз!»— деди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўйлаklarини бериб: «Менга хабар қилгил, жаноза ўқиғайдирман»,— дедилар. У Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга хабар қилди. Жаноб Расулуллоҳ жаноза ўқимоқ учун жамоат олдиға ўтмоқчи бўлганларида Ҳазрат Умар кийимларидан тортиб: «Оллоҳ таоло сизга мунофиқларга жаноза ўқимоқни манъ этмаганми?»— дедилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Менга икки яхшиликдан бирини танламак ихтиёри берилгандир. Оллоҳ таоло: «Улар ҳаққига иста, талаби мағфират қилгил, иста, талаби мағфират қилмагил! Агар уларга етмиш карра талаби мағфират қилсанг ҳам, Оллоҳ таоло уларни мағфират қилмағайдир, деган»,— дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳ ибн Убайга жаноза ўқидилар. Шунда: «Булардан бирор киши ўлса, сира ҳам жаноза ўқимагил!»— деган оят нозил бўлди».

Амр ибн Динор ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳ ибн Убай дафн қилингандан кейин келдилар. Шунда қабрдан ул кишини чиқармакни буюрдилар. Маййит қабрдан чиқарилгандан сўнг, Жаноб Расулуллоҳ унинг баданига тупукларини суртиб, эгнига ўзларининг кўйлакларини кийдириб қўйдилар».

22- боб. Кўйлак кийдирмай кафанламоқ

Оиша онамиз: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни салласиз ва кўйлаксиз ҳолда уч қават қилиб кафанладилар»,— дейдилар.

23- боб. Салла кийдирмай кафанламоқ

Оиша онамиз ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни уч қават яманий сурп бирлан кафанладилар. Кафан ичида салла ҳам, кўйлак ҳам йўқ эрди».

24- боб. Кафанлик ҳақи маййитдан қолган молу маблағдан чегириб қолинғайдир

Ато, Зухрий, Амр ибн Динор ва Қатода ҳам шундоқ фикрдадилар. Амр ибн Динор: «Маййитга ишлатиладирган хушбўй нарсалар, гарчи ундан қолган молу маблағнинг ҳаммаси кетса ҳам, харид қилинғайдир»,— дейдилар. Иброҳим ан-Накасий: «Маййитдан қолган молу маблағ аввал кафан харид қилмоқ учун, сўнг қарзини узмоқ учун, ундан кейин эрса, мерос учун тақсимланғайдир» — дейдилар. Суфён: «Гўрков ва ғассол ҳақи ҳам кафанга ажратилган маблағдан тўланғайдир»,— дейдилар.

Саъд ибн Иброҳим ривоят қилади: «Бир куни Абдуррахмон ибн Авф разияллоҳу анҳуга таом келтиришди. Ул киши (овқатлана туриб): «Мусъаб ибн Умайр шаҳид бўлди. Ул мендан кўра яхши эрди. Уйидан кафанликка яроқли бирор нарса топилмади. Унинг биргина чопони бор эрди, холос. Кейин, Амир Ҳамза ўлдирилди. Ул ҳам мендан яхши эрди. Унинг уйидан ҳам кафанлик учун бирор нарса топилмади. Унинг, ҳам битта чопони бор эрди, холос. Охиратда кўрсатиладирган яхшиликлар бизга бу дунёда кўрсатилмаптимкан, деб қўрқаймен»,— дея хўнграб йиғлай бошладилар (чунким, ул киши ўзларига тўқ одам эрдилар)».

25- боб. Маййитни кафанлаш учун кийимидан бошқа нарса топилмаса...

Саъд ибн Иброҳим ривоят қилади: «Абдуррахмон ибн Авфга (рўзада) оғиз очмоқ учун таом келтиришди. Шунда

Абдуррахмон: «Мусъаб ибн Умайр шаҳид бўлди. Ваҳоланки, ул мендан яхшироқ эрди. (Кафанлик топилмай) биргина чопониға ўраб кўмдилар. Чопон қалталиғидан оёғини ёпса, боши очилиб қолар эрди, бошини ёпса, оёғи очилиб қолар эрди. Амир Ҳамза ҳам ўлдирилди, ваҳоланки, ул ҳам мендан яхшироқ эрди. Уни ҳам биргина чопониға ўраб дафн қилдилар, Бизга эрса, бисёр мол-дунё берилди. Барча яхшилиғларни шу дунёда кўриб, охиратда ҳеч нарса қолмаса эрди, деб қўрқаймиз»,— дея йиғлай бошладилар, ҳатто ифтор вақтида овқат ҳам емадилар».

26- боб. **Маййитга бошини ёпса, оёғи, оёғини ёпса, боши очилиб қоладирган нарсадан бўлак кафанлик топилмаса, бош томонини ўрайдир**

Хаббоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Оллоҳ ризолиғини истаб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ҳижрат қилдик. Оллоҳ таоло бу дунёда бизга ато этмоғи лозим бўлган мукофотларини охиратга мўлжаллаб олиб қолди, чунким орамиздан ул дунёга рихлат қилганлардан бирортаси ҳам ўшал мукофотлардан заррача баҳраманд бўлгани йўқдир. Улардан бири — Мусъаб ибн Умайр. Бироқ орамизда бул дунёда мукофотини олиб, айшини суриб юрганлар ҳам бордир. Мусъаб эрса, Уҳуд жангида ўлдирилди, уни кафанламоққа (уйидан) ҳеч нарса тополмадик. Бошини ёпса, оёғи, оёғини ёпса, боши очилиб қоладирган биргина чопони бор эркан, холос. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам чопони бирлан бош томонини ўрамоқни, очилиб қолган оёғини эрса, изхир (ўсимлик) бирлан ёпмоқни буюрдилар».

27- боб. **Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам замонларида ўзига кафан тайёрлаб қўйган кишини қойишмагани ҳақида**

Саҳл разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир хотин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга четига попуқ тикилган бурда (устки узун кўйлак) олиб келиб, ҳадя қилди. Шунда: «Билурмисиз, бурда қандоқ кийимдир?» — деб сўрадим. Саҳобалар: «Бу — шамладир (бутун баданни қамраб турадирган кийимдир)»,— дейишди. Мен: «Ҳа, топдингиз!» — дедим. Бояги аёл Жаноб Расулуллоҳга: «Бунни атайлаб сизга ўз кўлим бирлан тўқиб, келтирдим»,— деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни ўзларига керак бўлгани учун олдилар, кейин ичкарига кириб (изор ўрнига) белдан пастларига ўраб чиқдилар. Шунда фалончи (Абдуррахмон ибн Авф): «Қандоқ яхши эркан, менга

кийдира қолингиз!» — деди. Саҳобалар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларига керак бўлгани учун кийиб эрдилар, яхши қилмадинг, сўраган нарсангни йўқ демай бермакларини билурсен-ку!» — дейишди. Абдуллаҳмон: «Оллоҳга қасамёд қилиб айтурменким, кўйлакни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан киймоқ учун, сўраганим йўқ, уни ўзимга кафанлик қилиб олиб кўймоқчиман», — деди. Ўшал кўйлак (кейинчалик) унга кафанлик бўлди».

28- боб. Аёлларнинг жанозада иштирок этмоғи ҳақида

Умму Атиййа разияллоҳу анҳо: «Бизга жанозада қатнашмоқ манъ қилинди, аммо қатъиян эрмас», — дейдилар.

29- боб. Аёл кишининг эридан бошқа яқинлари вафот қилганидаги азадорлик муддати ҳақида

Муҳаммад ибн Сирин ривоят қиладилар: «Умму Атиййа разияллоҳу анҳонинг ўғиллари ўлди. Учинчи куни сафра (суртиладиган рангли хушбўй модда) келтирмакни буюрдилар, олиб келинган, уни ўзларига суртдиларда: «Аёлларга эридан бошқа яқинларига уч кундан ортиқ аза тутмоқ макруҳ қилингандир», — дедилар».

Зайнаб бинти Абу Салама ривоят қиладилар: «Шомдан Абу Суфённинг вафот этганлиги ҳақидаги хабар етиб келганда, учинчи куни Абу Суфённинг қизлари Умму Ҳабиба (Расулulloҳнинг хотинлари) сафра келтирмакни буюрдилар. Олиб келишгач, уни ёноқлари, манглайлари, қулоқларининг таги ва билакларига суртдиларда: «Агар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Оллоҳга ва охират кунига ишонган аёлнинг ўлигга уч кундан ортиқ аза тутмоғи макруҳдир, эри ўлсагина тўрт ойу ўн кун мотамда бўлғайдир» демаганларида, мен бундоқ қилмас эрдим», — дедилар».

Зайнаб бинти Абу Салама ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари Умму Ҳабибанинг ҳузурларига кирдим. Ул киши менга: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Оллоҳга ва охиратга ишонадирган аёлнинг уч кундан ортиқ ўлигга аза тутмоғи макруҳдир, эри ўлсагина тўрт ойу ўн кун аза тутғайдир» деганларини эшитганман» — дедилар. Сўнг, Зайнаб бинти Жаҳшнинг ҳузурларига акалари ўлганда кирдим. Шунда улар хушбўй нарсалар олиб келмакни буюрдилар, хушбўйликни ўзларига суртиб, сўнг: «Менинг хушбўй нарсалар суртмакка ҳушим йўғ-у, лекин мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг минбарда туриб, «Оллоҳга

ва охиратга ишонган аёлнинг ўлиikka уч кундан ортиқ аза тутмоғи макруҳдир, эри ўлсагина тўрт ойу ўн кун аза тутғайдир» деганларини эшитганман»,— дедилар».

30- боб. Қабрларни зиёрат қилмоқ ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қабр тепасида йиғлаб ўтирган бир аёлнинг ёнидан ўтаётиб унга: «Оллоҳдан қўрқингиз, сабр қилингиз!» — дедилар. Хотин: «Йўлингиздан қолмангиз, сизнинг бошингизга бундоқ мусибат тушмаган-да!» — деди. У Расулulloҳни танимас эрди. Одамлар хотинга: «Ул киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрдилар»,— дейишди. Шунда хотин Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг эшиклари олдига келди. Қараса, эшик олдида (подшоҳ саройларида бўладирган) дарвозабон йўқ. Хотин (ичкарига кириб) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Сизни танимабмен»,— деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одам бошига мусибат тушган дастлабки кунларда сабр-тоқат қилмоғи керак!» — дедилар».

31- боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Агар маййит ҳаётлигида ўз аҳлини ўлиikka аза тутганда (ортиқча) йиғи-сиғи қилмакка ўргатиб қўйган бўлсаю, ўзи ўлганда аҳли унга аза тутиб, оҳ-воҳ қилиб йиғласа, қабрида унга азоб берилғайдир»,— деганлари

Оллоҳ таоло: «Эй мўминлар, ўзингизни ва аҳлингизни жаҳаннам ўтидан сақлангиз!» — деган.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бирингиз бошлиқдирсиз ва ҳар бирингиз ўз қўл остингиздаги кишиларга масъулдирсиз. Агар маййит ҳаётлигида ўз аҳлини ўлиikka аза тутганда, дод-вой қилиб йиғламакка ўргатиб қўйган бўлмаса, (қабрида азоб чекмағайдир)»,— деганлар. Оиша онамиз айтганларидек, биров бировнинг гуноҳи учун гуноҳкор бўлмағайдир. Мана бул оятнинг мазмуни ҳам худди шу хусусда: «Агар биров ўзи қилган гуноҳларининг кўплигидан аларни кўтаролмай қолса-ю, бошқа бир одамни чақириб, унга: «Бир қисмини ўзингга олғил!» — деса, ул заррачасини ҳам олмағайдир.

Овоз чиқармай йиғлашга рухсат берилганлиги ҳақида

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биров бировни ноҳақ ўлдирмағайдир, мабодо ноҳақ ўлдирса, Одам алайҳиссаломнинг тўнғич ўғиллари Қобил кенжа ўғиллари

Хобилни ўлдиргани сабабли, унинг гуноҳига шерик бўл-
гайдир, чунким, дунёда ул биринчи бўлиб одам ўлдир-
макни, ноҳақ қон тўкмакни одат қилган шахсдир!» —
деганлар».

Усома ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар:
«Расулуллоҳнинг қизлари (Зайнаб): «Ўғлим жон таслим
қилай деяпти, ота, тезроқ келингиз!» — деб Жаноб Расу-
луллоҳга одам юбордилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва
саллам эрса, бунга жавобан салом айтиб: «Фарзанд бера-
дирган ҳам Оллоҳ, уни қайтиб оладирган ҳам Оллоҳ.
Оллоҳнинг даргоҳида уларнинг умри аниқ белгилаб қўйил-
гандир. Ўзига Оллоҳдан сабру қаноат тилаб, унинг иродасига
бўйинсунсин!» — деб айтиб юбордилар. Қизлари: «Отам
адбатта келсинлар!» — деб яна одам юбордилар. Бу гапни
эшитиб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринлари-
дан турдилар, ул киши бирлан бирга Саъд ибн Убода,
Муоз ибн Жабал, Убай ибн Каъб, Зайд ибн Собит ва бир
қанча кишилар ҳам туриб, йўлга тушдилар: Етиб боришгач,
Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга болани уза-
тишди, бола маҳмаса ҳолатида (жон бериш вақтидаги
ҳолатда) эрди. Назаримда, бола суви йўқ мешдек қуриган-у,
жон танасидан чиқиб кетайин, деб тургандек эрди. Буни
кўриб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг
муборак икки кўзларидан дувуллаб ёш оқди. Шунда Саъд:
«Ё Расулаллоҳ, бу несидир?!» — дедилар. Жаноб Расу-
луллоҳ: «Бу кўз ёши — Оллоҳнинг бандалари қалбига
солган раҳматидир! Оллоҳ таоло раҳмдил бандаларига раҳм
қилгайдир (яъни, бу дод-вой солиб йиғлагандаги кўз ёши
эрмасдир)», — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллал-
лоҳу алайҳи ва саллам қизларининг (Умму Гулсумнинг)
жанозасида эрдик. Қарасам, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи
ва саллам қабр ёнида ўтирибдирлар-у, кўзларидан дув-дув
ёш оқаётир. Ногаҳон, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва
саллам: «Орангизда бу кеча хотинига яқинлик қилмаган
бирор киши бордирми?» — деб сўрадилар. Шунда Талҳа:
«Мен», — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва сал-
лам: «Ундоқ бўлса, қабрга тушгил!» — дедилар. Талҳа
(маййитни қўгани) қабрга тушдилар».

Абдуллоҳ ибн Убайдуллоҳ ибн Абу Мулайка разияллоҳу
анҳу ривоят қиладилар: «Маккада Усмон разияллоҳу
анҳунинг қизлари вафот этди, жанозасига қатнашгани
бордик. Жанозага Ибн Умар ва Ибн Аббос разияллоҳу
анҳулар ҳам келишди. Иккинчилари менинг ёнимга келиб
ўтирдилар. Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу Усмоннинг
ўғли Амрга: «Хотинларни йиғидан тўхтатсангиз-чи! Ахир,
Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маййит ўз аҳли-

нинг йиғисидан (қабрда) азобланғайдир, деганлар-ку!» — дедилар. Шу ерда ўтириб Ибн Аббос менга бир воқеани айтиб бердилар:

«Ҳазрат Умар бирлан бирга Маккаи Мукаррамадан (Мадинага) қайтиб келаётиб Байдоъ деган ерга етганимизда, ногаҳон самура дарахтининг соясида турган бир жамоага Ҳазрат Умарнинг кўзлари тушди. Ҳазрат Умар менга: «Бориб қарагил-чи, анави жамоа кимлар эркан?» — дедилар. Бориб қарасам, Суҳайб (жамоаси) эркан. Ҳазрат Умарга келиб буни айтдим. «Менга чақириб бергил уни!» — дедилар. Мен Суҳайбнинг олдига бориб: «Турингиз, Амир ул-мўъмининга етиб олингиз!» — дедим. Ҳазрат Умар Мадинага борганларидан сўнг, мусибат содир бўлиб (Ҳазрат Умарга бир одам пичоқ урган эрди), Суҳайб «вой биродарим, вой дўстим» лаб йиғлаб кирди. Шунда Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу: «Эй Суҳайб, сен мени деб (дод солиб) йиғлаётирмисен? Ваҳолаки, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маййит ўз-аҳлининг (баъзи бир) йиғиси сабабли азобланғайдир, деб айтганлар», — дедилар.

«Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳунинг вафотларидан сўнг, бу сўзни Оиша онамизга айтдим, — дедилар Ибн аббос разияллоҳу анҳу, — шунда Оиша онамиз: «Ҳазрат Умарни Оллоқ раҳмат қилсин! Оллоқ таолога қасамёд қилиб айтурменким, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўъмин одам ўлганда, аҳли йиғласа, Оллоқ таоло уни азоблағайдир» — демаганлар. Лекин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кофир одам ўлганда, аҳли йиғласа, уни Оллоқ қаттиқ азоблағайдир»» — деганлар. Сизларга Куръоннинг ўзи далилдир, биров бировнинг гуноҳи учун азобланмағайдир», — деб айтдилар. «Кулдирган ҳам, йиғлатган ҳам Оллоҳнинг ўзидир!» — дедим. Оллоҳга қасамёд қилиб айтурменким, Ибн Умар разияллоҳу анҳу (Ибн Аббоснинг ушбу ривоятини эшитиб) ҳеч нарса демадилар».

Амра бинти Абдурраҳмон Оиша онамиздан бундоқ деб эшитган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир яҳудий хотиннинг қабри ёнидан ўтаётиб, ўшал ерда унинг қариндошлари йиғлаб ўтирганини кўрдилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Булар хотинга аза тутиб йиғлашмакда, хотин эрса, қабрда азобланмакдадир», — дедилар».

Абу Бурданнинг оталари бундай деган эрканлар: «Умар разияллоҳу анҳуга мусибат (пичоқ урилган эрди) етганда Суҳайб разияллоҳу анҳу «вой биродарим» лаб йиғлай бошлади. Шунда Умар разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Маййит тирикнинг йиғиси сабабли азобланғайдир, деганларини билмасмисен?» — дедилар».

32- боб. Маййитга (аза тутиб) дод солиб йиғлашнинг макруҳлиги

Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу: «Кўявергил уларни, Абу Сулаймонга аза тутиб йиғлашаверсин, бошларига туфрок сочиб ва дод солиб йиғлашмаса, бўлгани!» — дедилар. Имом Бухорий: «Нақъ — бошга туфрок сочмоқ, лақлақа — дод-вой солмоқ деганидир», — дейдилар.

Муғйира разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитганман», — дейдилар: «Албатта, менинг номимдан ёлғон сўз айтмоқ, бошқа бирор кишининг номидан ёлғон сўз айтмоқ каби эрмасдир. Кимки менинг номимдан қасддан ёлғон сўз тўқиғайдир, дўзахдан ўзига жой шайлайверсин! Қайси маййитга ким аза тутиб, дод солиб йиғлағайдир, ўшал маййит дод солиб йиғлангани туфайли азобга қолғусидир».

Ибн Умар разияллоҳу анҳунинг оталари ривоят қилдирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўлик, унга аза тутгувчиларнинг дод солиб йиғлагани сабабли, қабрида азобланғайдир», — деганлар».

Шуъба разияллоҳу анҳу: «Ўлик, унга аза тутгувчи тирикнинг йиғиси сабабли, азобланғайдир», — деганлар.

33- боб.

Ибн ул-Мункадирга Жобир ибн Абдуллоҳ бундай деб ривоят қилган эрканлар: «Ухуд жанги куни отамнинг ўлигини кийимларига ўралган ҳолда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларига келтириб қўйишди-да, ул кишининг қулоқ ва бурунлари кесиб ташланганини айтишди. Мен бориб юзларини очмоқчи эрдим, қариндошларим қўйишмади, сўнг яна бориб очмоқчи бўлганимда, қариндошларим яна қўйишмади, сўнг яна очмоқчи бўлиб бордим, қариндошларим бу гал ҳам рухсат беришмади. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўзлари «Очингиз!» деб буюрдилар, юзларини очишди. Шунда бир хотиннинг додлаган овози эшитилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимдир ул?» — дедилар. «Амрнинг қизи ёким Амрнинг синғлиси», — дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Йиғламасин!» — дедилар. Кейин, тобутни кўтаришгунча фаришталар қанотлари билан отамнинг тепаларида соя солиб туришди».

34- боб. Азада ёқасини йиртиб дод солган киши биздан эрмас (мусулмон эрмас)!

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қилдирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки

(мусибат етганда) ўзи ўзининг юсига уриб, ёқа йиртиб, исломдан олдинги жоҳилия давридаги одамларнинг ножоиз, ноўрин сўзларини айтиб йиғлағайдир, ул биздан эрмасдир!» — деганлар».

35- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Саъд ибн Хавлага марсия айтганлари

Амр ибн Саъдга оталари Саъд ибн Хавла бундай деган, эрканлар: «Ҳажжат ул-Видоъ йилида мен қаттиқ касал бўлувдим, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени кўргани келдилар. Шунда мен: «Касалим кучайиб кетди, аҳволим оғир. Мен бадавлат кишидирман, бир қизимдан бошқа мерос оладирган одамим йўқдир. Молимнинг $1/3$ қисмини эҳсон қилайинми?» — дедим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Йўқ»,— дедилар. «Ярмини садақа қилайинми?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам яна: «Йўқ»,— дедилар. Сўнг: « $1/3... 1/3$ қисми ҳам анча кўп нарсадир, албатта сен болаларингни одамлардан тиланадирган фақир қилиб қолдирганингдан кўра, бойроқ қилиб қолдирганинг яхшироқдир. Агар сен хайру садақа учун молингни сарфлайдирган бўлсанг, албатта бунинг эвазига Оллоҳдан савоб олғайсан, ҳатто хотинингнинг оғзига солиб қўйган луқманг учун ҳам»,— деб қўшиб қўйдилар. «Ё Расулуллоҳ, мен саҳоба биродарларимнинг орқасида қолармиканман (яъни, тузалиб кетармиканман)?» — дедим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сен бордию, (саҳоба биродарларингдан) кейин қолиб, амали солиҳ қилсанг, бунинг эвазига Оллоҳ даргоҳида даража ва мартабанг зиёда бўлғайдир, шоядки, кейин қолсанг-у, сендан бир қанча мўъминлар фойдалансалар ва бир қанча мушриклар зарар топсалар! Илоҳи, саҳобаларимнинг ҳижратини беҳатар қилгил, уларни (Мадинадан) орқага қайтармагил!» — дедилар».

Лекин, бечора Саъд ибн Хавла Маккада вафот этганда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга марсия айтдилар.

36- боб. Мусибат етганда сочини юлмоқни манъ қилганлари ҳақида

Абу Бурда ибн Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қилдилар: «Абу Мусо (отам) қаттиқ бетбб бўлиб қолиб, ҳушларидан кетдилар, бошлари хотинларидан бирининг қучоғида бўлиб, бирорта ҳам сўз айта олмас эрдилар. Ҳушларига келганларидан кейин: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кимдан нафратланган бўлсалар, мен ҳам

ўшандан нафратлангайман. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бошига мусибат тушганда дод-вой солган, сочини юлган ва ёқасини йиртган хотинлардан нафратлангайман! дер эрдилар», — деб айтдилар.

37- боб. Бошига мусибат тушганда юзига шапалоқлаб уриб, дод-вой солганлар биздан эрмасдир (мусулмон эрмасдир)!

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ўзи ўзининг юзига уриб, ёқа йиртиб, дод-вой солиб, исломдан аввалги одамларнинг шариатга номувофиқ қилиқларини қилгайдир, ул биздан эрмасдир!» — деганлар».

38- боб. Бошига мусибат етганда жоҳилия давридагидек дод солиб, шариатга номувофиқ сўзларни айтиб йиғламоқни манъ қилганлари

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бошига мусибат етганда жоҳилия давридагидек шариатга номувофиқ сўзларни айтиб, ёқа йиртиб, юзига уриб йиғлаган одам биздан эрмасдир!» — деганлар».

39- боб. Бошига мусибат тушган одамнинг хафалиги юзидан билиниб турса...

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Ибн Ҳориса, Жаъфар ва Ибн Рувоҳаларнинг ўлдирилганлиги тўғрисидаги хабар келган куни. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидда ўтирганларида хафаликлари юзларидан билиниб турди. Шунда мен эшикнинг тирқишидан қараб турган эрдим, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хузурларига бир киши келиб, Жаъфарнинг хотинлари йиғлашаётганини айтди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни йиғидан тўхтатмакни буюрдилар. Хотинларни юпатмоққа кетган одам қайтиб келиб: «Итоат қилишмаётир», — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам яна: «Турғил, бориб уларни йиғидан тўхтатғил!» — дедилар. У киши яна қайтиб келиб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳга қасамёд қилиб айтурменким, хотинлар бизга бўйинсунмаётирлар», — деди. Шунда мен: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бояги кишига «Бориб хотинларнинг юзига туфроқ сочғил!» дедилар, деб ўйлаб, «Вой, Оллоҳ бурнингни ерга ишқагур! Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг

айтганларини қилмай, ул кишини қийнаб қўйдинг-ку!» — дедим».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Нажд қабиласига юборилган қорилар ўлдирилганда бир ой давомида «Қунут» дуосини ўқидилар. Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўша пайтдагидан кўра қаттиқроқ хафа бўлганларини кўрмаганман».

40- боб. Бошига мусибат етганда хафалигини билдирмаган киши

Муҳаммад ибн Каъб: «Жазаъ сўзи — ёмон сўз айтиш ва ёмон ҳаёлга бориш ҳамда Оллоҳ таоло охиратда берадирган яхшилиқлардан ноумид бўлиш, демақдир», — деганлар. Яъқуб алайҳиссалом: «Мен ўз дарду қайғумни ёлғиз Оллоҳнинг ўзига изҳор қилгайдирман», — деганлар.

Анас ибн Молик ривоят қиладирлар: «Бир куни Абу Талҳанинг ўғли касал бўлиб, вафот этганди. Ўшанда Абу Талҳа ташқарида юрган эрди. Хотини ўғлининг ўлганини кўриб, маййитга керак бўладирган айрим нарсаларни тайёрлаб, уйнинг бир чеккасига олиб бориб қўйди. Абу Талҳа уйга кириб: «Боланинг аҳволи нечук?» — деб сўради. Хотини: «Бир оз тинчиб қолди, ором олиб ухлаётган бўлса керак», — деди. Абу Талҳа хотини рост айтаяпти, деб ўйлади. Ўша кеча ётиб, эрта билан туриб ғусл қилди. Кейин, уйдан чиқиб кетмоқчи бўлганида, хотини боласининг вафот этганини айтди.

Абу Талҳа Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга намоз ўқиб бўлгач, хотини бирлан ўзи ўртасида бўлган воқеани айтиб берди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шоядки, Оллоҳ таоло иккалангизнинг ҳам тунигизга баракот берса (яъни, Оллоҳ фарзанд берса)!» — дедилар. Суфён разияллоҳу анҳу: «Ансорийлардан бир киши Абу Талҳанинг хотини тўққизта бола кўрганини, уларнинг ҳаммаси Қуръон тиловат қилмакка моҳир бўлганини менга айтди», — дейдилар».

41- боб. Бошига мусибат тушган дастлабки вақтларда сабру тоқат қилмоқ ҳақида

• *Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар:* «Адолат ҳам яхши, бунинг эвазига олинадирган савоб ҳам яхшидир! Шундоқ одамлар бордирки, бошларига мусибат тушганда: «Инно ли-л-лоҳи ва инно илайҳи рожиъун» (Биз Оллоҳнинг бандаларидирмиз ва ҳаммамиз унинг даргоҳига

қайтиб борғаймиз) деб айтишади. Ана шундоқ дейдиган инсонларни Оллоҳ таоло ярлақайдир ва улардан раҳматини дариғ тутмайдир, ана шундоқ инсонлар ҳидоятга эришган бандалардир! Оллоҳ таоло бу хусусда бундоқ дейдир: «Ва-стаъийнуу би-с-сабри ва-с-салоти ва иннаҳо ла-кабийратун илло ала-л-хошиъийн» (сабру тоқат қилсангиз, намоз ўқисангиз, дарду аламингиз ёзилғайдир, дарҳақиқат, сабру тоқат қилмоқ ҳамда намоз ўқимоқ Оллоҳдан қўрқувчилардан ўзгаларгагина амри маҳолдир!).

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бошига мусибат тушган дастлабки вақтларда сабру тоқат қилмоқ кўпроқ савоблидир»,— деганлар».

42- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Виз сендан ажраб қолаётганимиздан хафамиз»,— деганлари

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Мусибат етганда) кўздан ёш оқғайдир, кўнгил ғам чеккайдир»,— деганлар».

43- боб. Касал ҳузурда йиғламоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладирлар: «Саъд ибн Убода бетоб бўлиб қолдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдурраҳмон ибн Авф, Саъд ибн Абу Ваққос ва Абдуллоҳ ибн Масъуд бирлан бирга кўргани кирганларида, бола-чақалари унинг теварагида туришган эркан. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Вафот этдими?» — дедилар. «Йўқ, ё Расулаллоҳ»,— дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам йиғладилар. Ул кишининг йиғлаганларини кўриб, бошқалар ҳам йиғлади. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эшитмақдамисиз, Оллоҳ таоло кўз ёши ва дил қайғуси учун азоб бермағайдир. Лекин, мана бунинг учун азоб берғайдир ёки раҳм қилғайдир»,— деб тилларига ишора қилдилар».

Маййит ўз аҳлининг унга мотам тутиб (дод солиб) йиғлаши сабабли (қабрда) азоб чеккайдир. Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу дод солиб йиғлаганларни асос бирлан урур эрдилар, тош отиб, туффроқ сочиб ҳайдар эрдилар.

44- боб. Жаноб Расулуллоҳнинг дод солиб йиғламоқни манъ қилганлари ва уни қаттиқ қоралаганлари

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Зайд ибн Ҳориса, Жаъфар ва Абдуллоҳ ибн Рувоҳанинг ўлдирилгани тўғри-

сидаги хабар етиб келганда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг юзларидан хафаликлари шундоққина билиниб турар эрди. Мен эшикнинг тирқишидан қараб тургандим. Шунда Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир киши келиб: «Ё Расулаллоҳ, Жаъфарнинг хотинлари йиғлашаётир»,— деб айтди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни йиғидан тўхтатмакни буюриб, одам юбордилар. У киши қайтиб келиб: «Улар менга итоат қилишмаётир»,— деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам иккинчи марта хотинларни йиғидан тўхтатмакни буюрдилар. Бояги киши кетди, кейин яна қайтиб келиб: «Оллоҳга қасамёд қилиб айтурменким, улар менга бўйинсунмаётирлар»,— деди. Мен бўлсам: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам у кишига: «Йиғлаётган хотинларнинг оғзига туфроқ сочғил!» — дедилар, деб ўйлаб, «Оллоҳ бурнингни ерга ишқагур! Ё буйруқни бажармадинг ва ё Расулуллоҳни овора қилмакдан тўхтамадинг!» — дедим».

Умму Атиййа разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бошимизга мусибат тушганда дод солиб йиғламасликка Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга байъат қилдик (қасам ичдик). Лекин, қуйидаги бешта аёлдан бошқаси ўз онтига вафо қилмади: Умму Сулайм, Умм ул-Ало, Муознинг хотини — Бинти Абу Сабра ва яна икки хотин» (ёки «Бинти Абу Сабра, Муознинг хотини ва бошқа хотинлар»,— дедилар).

45- боб. Жанозани кўрганда ўрнидан турмоқ

Омир ибн Рабиъа ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаноза келаётганини кўрсангиз, ўрнингиздан туриб, ўтиб кетгунча кутиб турингиз!» — деганлар. Хумайдий разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (жаноза) ўтиб кетгунча ёки маййит (елкадан) ерга қўйилгунча, деганлар»,— деб қўшимча қиладилар.

46- боб. Жанозани ҳурмат қилиб ўрнидан турган одам қачон ўтирадир?

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирортангиз жаноза келаётганини кўрсангиз-у, жаноза бирлан бирга (масжидга ёким мазорга) бормак ниятингиз бўлмаса, уни ўтказиб юборгунингизча ёким у ўтиб кетгунча ёким маййит (елкадан) ерга қўйилгунча ўрнингиздан туриб, кутиб турингиз!» — деганлар».

Саъид ал-Мақйурий ривоят қиладирлар: «Бир жанозада эрдик, Абу Ҳурайра Марвонни қўлидан ушлаб, «ўтирайлик» деб имлади, иккалалари маййит ерга қўйилмасдан бурун ўтириб олишди. Шунда Абу Саъид разияллоҳу анҳу келиб, Марвонни қўлидан ушлаб: «Тургил ўрнингдан! Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, (Абу Ҳурайра) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг маййит (елкадан) қўйилмасидан бурун ўтирмоқни манъ қилганларини (яхши) билгайдир»,— дедилар. Шунда Абу Ҳурайра: «Тўғри айтадилар»,— деди».

47- боб. Тобутни кўтаришиб борган киши, уни одамлар елкаларидан тушириб, ерга қўймагунларича ўтирмайдир, мабодо ўтирса, туриш буюрилади

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар жаноза келаётганини кўрсангиз, ўрнингиздан турингиз, башарти кўтаришиб борсангиз, елкалардан туширилиб, ерга қўйилмагунча ўтириб олмангиз!» — деганлар».

48- боб. Яҳудий маййитнинг тобутини кўриб, ўрнингдан турган киши ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Ёнимиздаг бир маййитнинг тобутини кўтариб ўтишди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринларидан турдилар, биз ҳам турдик. Сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Ё Расулаллоҳ, бу маййит яҳудий-ку?!» — дедик. Расулуллоҳ: «Маййитни кўрганингизда ўрнингиздан турингиз!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ривоят қиладирлар: «Саҳл ибн Ҳаниф ва Қайс ибн Саъд Қодисияда ўтиришган эрди, ёнларидан бир маййитнинг тобутини кўтариб ўтдилар. Шунда икковлари ўринларидан туришди. Буни кўрганлар улардан: «Бу маййит зиммийлардан-ку?!» — дейишди. Шунда улар бундай деб жавоб қилдилар: «Бир куни Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ёнларидан бир маййитнинг тобутини кўтариб ўтиб қолдилар. Шунда ул зот ўринларидан турдилар. Кейин, унинг яҳудий маййити эканини айтишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «У руҳ эмасдирми?!» — дедилар».

49- боб. Маййитни (тобутни) хотинлар эрмас, эркаклар кўтарадир

Саъид ал-Мақйурий отасидан, у эрса Абу Саъид ал-Худрийдан бундай деб эшитган эркан: «Расулуллоҳ сал-

лаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маййит тобутга солинғач, уни эркақлар елкаларига кўтарганда, агар ул солиҳ банда бўлса, «Мени тезроқ олиб борингиз!»— дейдир, агар солиҳ банда бўлмаса, «Вой шўрим, мени қаёққа олиб кетмоқдасизлар?»— дейдир. Унинг овозини инсондан бошқа ҳамма нарса эшитгайдир, агар инсон эшитса эрди, ҳушидан кетиб йиқилгай эрди!»— деганлар».

50-боб. Жанозани (тобутни) тез олиб бормоқ

Анас разияллоҳу анҳу: «Жанозани (маййитни) кузатиб бораётганингизда тобутнинг олдида ҳам, орқасида ҳам, ўнгида ҳам, чапида ҳам юраверингизлар!» — деган эрканлар. Бошқа бир киши эрса: «Жанозага (тобутга) яқин юрингизлар!» — деган эркан.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маййитни тезроқ олиб борингизлар! Агар ул солиҳ банда бўлса, унга яхшилиғ қилиб, тезроқ манзилга етказган бўлурсиз, агар аксинча бўлса (яъни, солиҳ банда бўлмаса), ёмонни елкангиздан тезроқ тушириб, ундан тезроқ қутулган бўлурсиз», — дедилар».

51-боб. Тобутда ётган маййитнинг «Мени тезроқ олиб борингиз!» деб айтиши ҳақида

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маййитни тобутга солиб, уни кишилар елкаларига кўтаришганда, агар ул солиҳ банда бўлса, «Мени тезроқ олиб борингиз!» — дейдир, башарти солиҳ бўлмаса, «Вой шўрим, мени қаёққа олиб кетмоқдасизлар?» — дейдир. Унинг овозини инсондан бошқа ҳамма нарса эшитгайдир, агар инсон эшитса эрди, ҳушидан кетиб йиқилгай эрди», — деганлар».

52-боб. Жанозада имомнинг орқасида икки ёки уч саф бўлиб турмоқ

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ҳабаш подшоҳи) Нажошийга (гойибона) жаноза ўқидилар, мен иккинчи ёки учинчи сафда турдим».

53-боб. Жанозадаги сафлар баёни

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Нажошийнинг

вафот этганини саҳобаларга айтиб, сўнг олдинга — имомликка ўтдилар. Саҳобалар ул зотнинг орқаларида саф тортдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тўрт бор такбир айтдилар».

Шайбий разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўрган зотлардан бири менга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир муъминнинг жанозасига бориб, саҳобаларни саф қилдиларда, тўрт марта такбир айтиб жаноза ўқидилар»,— деб эрди».

Шайбоний: «Эй Абу Амр, сизга буни ким айтди?» — деб Шайбийдан сўраганда, у: «Ибн Аббос разияллоҳу анҳу айтди»,— деган эркан.

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бугун Ҳабашистонда бир солиҳ одам вафот этди, келингиз, шул ерда туриб унга (ғойибона) жаноза ўқийдирмиз!» — дедилар. Биз саф тортдик, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам олдинга ўтиб, унга жаноза ўқидилар, биз ул кишига иқтидо қилдик».

Абу Зубайрга Жобир: «Мен ўшанда иккинчи сафда турган эрдим»,— деган эрканлар.

54- боб. Жаноза намозида болаларнинг катталар бирлан бирга сафда туриши

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам нотаниш бир маййитнинг қабри ёнидан ўтаётиб: «Бу маййит қачон дафн қилинди?» — дедилар. «Кеча кечаси»,— дедик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мени чақирсангиз бўлмасмиди?» — дедилар. Саҳобалар: «Қоронғи кечада кўмдик, сизни безовта қилмакни хоҳламадик»,— дейишди. Сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жаноза ўқимоққа киришдилар. Биз орқаларида саф тортдик. Мен эрсам ўша пайтда ёш бола эрдим».

55- боб. Маййитга жаноза ўқишнинг суннат эканлиги тўғрисида

Имом Бухорий ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки маййитга жаноза ўқигайдир, унга бир қийрот савоб теккайдир»,— деганлар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дўсту биродарларингизга ўзингиз жаноза ўқингизлар!» — деганлар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Нажошийга жаноза ўқингизлар!» — деганларида, жанозани «намоз» деб атаб:

«Унинг рукуъ ва саждалари бўлмағайдир, уни ўқиётганда (дунёвий сўзлар) сўзланмайди, фақат такбири таҳрима айтилиб, салом берилғайдир»,— деганлар. Ибн Умар жанозадан аввал албатта таҳорат олар эрдилар ҳамда кун чиқаётган ва ботаётганда жаноза ўқимас эрдилар. Ибн Умар разияллоҳу анҳу қўлларини кўтариб такбир айтар эрдилар. «Саҳобалар ва уларнинг авлодлари орасида шундоқ кишиларни учратдимки,— дейдилар Хасан Басрий,— улардан жаноза ва фарз намозларини ўқимоққа ҳақлилари, жаноза вақтида ёким ҳайит намозиди таҳоратлари синиб қолса, таяммум қилмай, сув қидириб топиб, албатта қайта таҳорат олғай эрдилар. Агар жаноза ўқиладиган вақтда келиб қолишса, ўзлари такбири таҳрима айтишиб, бошқаларга қўшилиб жаноза ўқийверар эрдилар».

Ибн Мусаййаб: «Киши жаноза намозиди хоҳ кечаси бўлсин, хоҳ кундузи бўлсин, хоҳ муқимликда ва хоҳ мусофирликда бўлсин, барибир тўрт марта такбир айтғайдир»,— дейдилар. Анас разияллоҳу анҳу: «Биринчи такбир — намозни бошлашда айтиладирган такбири таҳримадир, Оллоҳ таоло: «Мунофиқлардан бирортаси ўлса, унга зинҳор жаноза ўқимангиз!» — дейдир. Жаноза намозиди одамлар саф тортғайдир, имом эрса, олдинга ўтиб жаноза ўқийғайдир»,— деганлар.

Шайбий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бир мўъминнинг жанозасига борган киши: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жанозада бизга имомлик қилдилар, биз орқаларида саф тортдик»,— деб айтди». «Эй Абу Амр, бу ҳадисни сизга ким айтди?»— деб Шайбийдан сўрашганда, у: «Ибн Аббос айтди»,— деб жавоб берган эркан.

56- боб. Жанозага боришнинг фазилати

Зайд ибн Собит разияллоҳу анҳу: «Жаноза ўқисанг, зиммаңдаги вазифани бажарибсан»,— дейдилар. **Хумайд ибн Ҳилол:** «Жаноза ўқиб бўлгандан сўнг, жаноза эгаларидан уйга қайтмоққа ижозат сўрашнинг суннат эканлигини билмасмиз-у, бироқ кимки жаноза ўқиб уйига қайтса, унга бир қийрот савоб тегмоғини яхши билурмиз»,— дейдилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайра: «Кимки жаноза намозига қатнашғайдир, унга бир қийрот савоб теккайдир»,— дедилар. Кейин у киши бизга яна жуда кўп ҳадислар ҳам айтиб бердилар. Шунда Оиша онамиз Абу Ҳурайранинг сўзини тасдиқлаб: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шундоқ деганларини мен ҳам эшитгандирмен»,— дедилар. Мен: «Унда, жуда кўп қийрот савобларни бой берибмиз-да!» — дедим».

57- боб. Маййит дафн қилингунча кутиб турган киши ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки жанозада қатнашиб, жаноза намозини ўқиғайдир, унга бир қийрот савоб теккайдир, кимки жаноза намозини ўқиб, маййит дафн этилгунча кетмай турса, унга икки қийрот савоб теккайдир?» — дедилар. Шунда одамлар: «Ё Расулаллоҳ, икки қийрот қанчадир?» — деб сўрашди. Жаноб Расулуллоҳ: «Иккита катта тоғдек келур», — дедилар».

58- боб. Катталар бирлан бирга ёш болаларнинг ҳам жаноза намози ўқимоғи ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир қабрнинг олдида келганларида, саҳобалар: «Бу қабрдаги киши ўтган куни дафн қилинган», — дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг орқаларида саф тортдик, ул киши қабрдаги маййитга жаноза ўқидилар (Ибн Аббос ўша пайтда ёш бола бўлганлар)».

59- боб. Намозгоҳда ва масжидда жаноза намози ўқимоқ

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳабашистон подшоҳи Нажошийнинг вафот этганлигини бизга айтиб: «Биродарингиз ҳаққига талаби мағфират қилингизлар!» — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаи киромларини намозга сафладилар, сўнг тўрт марта такбир айтиб, марҳум Нажошийга жаноза намози ўқидилар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладирлар: «Яҳудийлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига зино қилган бир эркак бирлан бир хотинни тутиб олиб келишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам буюрдилар, уларни масжид олдидаги жаноза ўқийдирган жойга олиб боришиб, тошбўрон қилишди».

60- боб. Қабрларни саждагоҳ қилиб олмоқнинг макруҳлиги ҳақида

Ҳазрат Алининг ўғиллари Ҳасан вафот этганда хотинлари Фотима қабр устига чодир қурдилар. Чодир бир йилгача

ўша ерда турди, сўнг бузиб йиғиштиришди. Шунда хотифдан: «Аё, йўқотган кишиларини топишдими?» — деган овоз келди. Унга иккинчи бир овоз: «Аксинча, умидсиз бўлиб қайтиб кетдилар», — деб жавоб қайтарди».

Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам вафот этмасларидан олдин бетоб бўлиб ётганларида: «Оллоҳ таоло яҳудий ва насороларга лаънат юборсин! Улар собиқ пайғамбарлар қабрларини саждагоҳ қилиб олдилар», — деган эдилар».

Оиша онамиз шу сўзни эслаб: «Агар қабрларни саждагоҳга айлантириб олмоқ хавфи бўлмаганда эрди, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг қабрлари атрофини очиқ ҳолда қолдиришар эрди. Афсуски, Жаноб Расулulloҳнинг қабрларини маҳкамлашга тўғри келди. Лекин, мен ҳали ҳам Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ётган ҳужрани масжид қилиб олмоқларидан кўрқайман», — дедилар.

61- боб. Туғолмай ўлган хотинларга жаноза ўқимок ҳақида

Сумра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг орқаларида туриб (яъни, иқтидо қилиб), туғолмай вафот этган хотинга жаноза ўқидим. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам эрса, маййит белининг тўғрисида туриб жаноза ўқидилар».

62- боб. Имом хотин кишининг жанозасида қаерда туради-ю эркак кишининг жанозасида қаерда туради?

Сумра ибн Жундуб разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг орқаларида туриб, туғолмай ўлган бир хотиннинг жанозасини ўқидим. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам эрса, маййитнинг бели қаршисида турдилар».

63- боб. Жаноза намозида тўрт марта такбир айтмоқ

Хумайд ривоят қиладирлар: «Анас разияллоҳу анҳу бизга имомлик қилиб жаноза намози ўқидилар. Шунда ул кишига: «Уч марта такбир айтдингиз», — дейишди. Анас яна бир марта такбир айтиб, сўнг салом бердилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Нажоший вафот этган куниёқ бу ҳақда хабар бердилар. Сўнг, саҳобаи

киромлар билан намозгоҳга чиқдилар. Уларни сафлаб, тўрт марта такбир айтиб, Нажошийга жаноза намози ўқидилар».

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳабашистон подшоҳи Нажошийга тўрт марта такбир айтиб, жаноза намози ўқидилар».

64- боб. **Жаноза намозида сураи «Фотиҳа» ни ўқи-
моқ**

Ҳасан Басрий ривоят қиладилар: «Гўдак боланинг жанозасида сураи «Фотиҳа» ўқилгайдир; кейин «Оллоҳумма-жъалҳу лано салафан ва фартан ва ажран (Илоҳи, бу гўдакни, жаннатга биздан аввал бориб, жой тайёрлаб тургувчи ва эрта вафот этганлигига сабр қилмоғимиз эвазига бизларга савобу мукофотлар ато этмоғингга сабабчи қилгайсен!)», — дейиладир».

Талҳа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Аббос разияллоҳу анҳуга иқтидо қилиб намоз ўқидим. Ўшанда у киши сураи «Фотиҳа» ни ўқиб, сўнг: «Сураи «Фотиҳа» ни жанозада ўқимоқ суннат эканлигини билишсин, деб атайлаб ўқидим», — дедилар».

65- боб. **Маййит дафн қилингандан сўнг қабр ёнида
жаноза намози ўқимоқнинг жоизлиги**

Шағбий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бир мўъмин банданинг жанозасига борган киши: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қабр тепасида жаноза намози ўқидилар, саҳобалар ул кишига иқтидо қилдилар», — деди».

Шайбоний: «Бу ҳадисни сизга ким айтди?» — деб Шағбийдан сўраганимда, у менга: «Ибн Аббос разияллоҳу анҳу айтди» деб жавоб қилди», — дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Масжидни супуриб юрадирган бир қора одам вафот этди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундан беҳабар эрдилар. Бир куни ўшал одам ёдларига тушиб: «Анави одамга не бўлди?» — дедилар. Саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, у вафот этган», — дейишди. «Менга билдирмабсизларда!» — дедилар Расулulloҳ. Саҳобалар: «У ундоқ эди, бундоқ эди», — деб уни камситишди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Менга қабрини кўрсатингиз!» — дедилар. Саҳобалар унинг қабрини кўрсатишган эрди, Жаноб Расулulloҳ унга жаноза намози ўқидилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маййит қабрга қўйилгач, барча биродарларининг қайтиб кетаётгандаги оёқ товушларини эшитиб тургайдир. Қабрга иккита фаришта кириб, маййитни ўтиргизиб қўйгайдир. Шунда иккала фаришта маййитга: «Мана бул киши, яъни Муҳаммад алайҳиссалом тўғрилида не дер эрдинг?» — дейдир. Маййит: «Бул кишининг Оллоҳнинг бандаси ва элчиси эканлигига гувоҳлик бергаймен», — дейдир. Шунда унга: «Дўзахдаги ўрнингга қарағил, Оллоҳ таоло сенга унинг ўрнига жаннатдан жой алмаштириб берди», — дейишадир. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сўзларида давом этиб, яна бундай дедилар: «Банда (маййит) ўзининг дўзахдаги ва жаннатдаги ўрнини ҳам кўргайдир. Аммо, ул кофир ёким мунофиқ эрса: «Бул киши ким?» — дейилганда, «Одамлар бир нарса дер эрди, мен ҳам улар не дейишган бўлса, шундоқ дер эрдим», — дейдир. Шунда Мункар-Накир: «Ул кишини ҳам танимагандирсен (билмагандирсен), Қуръони Кариймни ҳам тиловат қилмагандирсен», — деб олов-гурзи бирлан қулоғининг тагига ургайдир. Маййит қаттиқ қичқиргайдир, унинг овозини атрофдаги барча нарсалар эшитгайдир, фақат инсонлар ва жинлар эшитмагайдир».

67- боб. Байт ул-Муқаддасга ёки шу каби (муқаддас) жойларга дафн этилмоғини истаган шахс ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Оллоҳ таоло Малак ул-мавтни (Ўлим фариштасини) Мусо алайҳиссаломнинг ҳузурларига юборди. Мусо алайҳиссалом (уйга ижозатсиз кирган одам, деб ўйлаб) бир мушт уриб, унинг кўзини чиқардилар. Малак ул-мавт Оллоҳ таолонинг даргоҳига қайтиб бориб: «Мени ўлмоқни истамаган кишининг олдига юборибдирсен», — деди. Оллоҳ таоло фариштанинг кўзини қайтариб бериб (жойига келтириб): «Мусонинг олдига қайтиб бориб айтғил, қўлини ҳўкизнинг устига қўйсин, қўли ёпиб турган тукларнинг ҳар бири учун унга бир йилдан умр бергайдирмен!» — деди. Мусо: «Е Раббий, андин кейин-чи?» — дедилар. Оллоҳ таоло: «Андин сўнг — ўлим!» — деди. Мусо алайҳиссалом: «Ундоқ бўлса, ҳозир (жонимни ола қолсин)!» — дедилар-да, Оллоҳ таолодан: «Менинг қабрим «Байт ул-Муқаддасга бир тош отим масофада яқин бўлса!» — деб илтимос қилдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар ўшал ерда бўлганларингизда эрди, мен сизларга Мусонинг йўл ёқаси-

даги қизил қум тепалиги устида ўрнашган қабрини кўрсат-
гай эрдим», — дедилар».

68- боб. Кечаси дафн қилмоқ

Абу Бакр Сиддиқ разияллоҳу анҳу кечаси дафн қилин-
ганлар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расу-
луллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси дафн қилинган
бир кишига жаноза намози ўқидилар. Жаноб Расулуллоҳ
саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринларидан турдилар,
орқаларидан саҳобалар ҳам туришди. Сўнг, Расулуллоҳ
саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қабрдаги кимдир?» — деб
сўраган эрдилар, саҳобалар: «Фалончи, кеча кечаси дафн
қилинди», — дейишди».

69- боб. Қабр устига масжид қурмоқ

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар:
«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бетоб бўлиб
ётганларида, хотинлари (Умму Салама ва Умму Ҳабиба) ул
кишига Ҳабашистонда ўзлари қўрган каниса тўғрисида
сўзлаб беришди. Уша каниса «Мария» деб аталар эрди. Уни
Умму Салама бирлан Умму Ҳабиба разияллоҳу анҳумо
Ҳабашистонга боришганда қўрган бўлиб, уларни каниса-
нинг чиройи ва унинг ичидаги суратлар жалб этган эрди.
Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бошларини
кўтариб: «Улар, агар ораларидан бир солиҳ киши вафот
этгайдир, унинг қабри устига каниса қўрғайдирлар, сўнг
ичига суратлар чизгайдирлар. Улар Оллоҳ таоло даргоҳида
энг ёмон отлиғ инсонлардир!» — дедилар».

70- боб. Хотин кишини қабрга ким қўядир?

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ
саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қизлари—Умму Гулсум-
нинг дафн маросимида қатнашдик. Шунда Расулуллоҳ
саллаллоҳу алайҳи ва салламга қарасак, қабр ёнида
турибдилар-у, кўзларидан дув-дув ёш оқаётир. Ногаҳон:
«Орангизда бул кеча аёлига яқинлик қилмаган киши
бормидир?» — деб сўрадилар. «Мен», — дедилар Абу Талҳа.
Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тушгил
қабрга!» — дедилар. Абу Талҳа қабрга тушиб, маййитни
лаҳадга қўйдилар». Фулайх разияллоҳу анҳу: «Назаримда,
Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Бул кеча гуноҳ
қилмаган ким бордир?» — деб айтдилар шекилли», — дейди-
лар.

71- боб. Шаҳидга жаноза ўқимоқ тўғрисида

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Уҳуд жангида шаҳид бўлганларнинг ҳар иккитасини бир қабрга қўйдиар эрдилар. Қабрга қўйилмоғидан аввал: «Булардан қайси бири Қуръонни кўпроқ ёдлагандир?» — деб сўрар эрдилар. «Мана буниси» деб кўрсатишган маййитни олдин лаҳадга қўйдиар эрдилар. Сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бул кишиларга (Оллоҳ йўлида жонини қурбон қилганларга) қиёмат куни мен гувоҳдирмен!» — деб, уларнинг қонларини ювдирмай ва жаноза ҳам ўқитмай дафн қилдиар эрдилар».

Уқба ибн Омир ривоят қилади: «Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Уҳуд жангида шаҳид бўлганларга ўз ажали бирлан ўлган маййитга ўқигандек жаноза ўқидилар. Сўнг, минбарга чиқиб: «Мен сизлардан аввал бориб (жаннатдан жой) тайёрлаб турғувчимен ва мен сизнинг (қилган яхши амалларингизга) гувоҳдирмен. Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, ҳозир мен Ҳавзи Кавсарни кўриб турибдирмен, менга Ер хазиналарининг калитлари (ёким «Ер калитлари», — дедилар шекилли) берилди. Оллоҳ ҳаққи-ҳурмати, мен ўлганимдан кейин сизлардан хотиржамдирмен, фақат, мол-дунё кетидан қувмасангизлар, деб кўрқаймен, холос», — дедилар».

72- боб. Икки ёки уч маййитни бир қилиб дафн этмоқ ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Уҳуд жангида шаҳид бўлган кишиларнинг ҳар иккитасини бир қилиб қабрга қўйдиар эрдилар».

73- боб. «Шаҳидларни ювмоқ лозим эрмас», — деган кишилар ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шаҳидларни (ювмай) қонлари бирлан дафн қилаверингизлар!» — дедилар. Ушал куни шаҳидларни ҳеч ким ювмади».

74- боб. Лаҳадга (бирданига бир неча ўлик қўйилдирган бўлса) ким аввал қўйилгайдир?

Имом Бухорий «лаҳад» сўзининг маъноси ҳақида бундай дейди: «Лаҳад қабрга нисбатан нишаброқ бўлгани учун

ҳам лаҳад дейилғайдир, ҳар бир жабр қилғувчи одам эрса, мулҳид дейилғайдир. Қуръони Кариймдаги «мултаҳидан» сўзи ҳам «бир текис нишаб» деган маънони англатғайдир. Агар лаҳад (қабр) нишаб бўлмаганда эрди, зарих (соғона) бўлган бўлар эрди».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Уҳуд жангида ҳалок бўлганларнинг ҳар иккитасини бир қабрга қўйдиран эрдилар. Қабрга қўйишдан аввал: «Қайси бири Қуръонни кўп ёдлагандир?» — деб сўрар эрдилар. «Қуръонни кўп ёдлаган мана шулдир», — деб кўрсатишган маййитни олдин лаҳадга қўйдиран эрдилар. Сўнг: «Мен буларнинг (Оллоҳ йўлида шаҳид бўлганлигига) гувоҳдирман!» — деб уларнинг жароҳатларидаги қонни ювдирмай ва жаноза ҳам ўқитмай дафн қилдиран эрдилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Уҳуд жангида ҳалок бўлган ҳар икки шаҳиддан бирини кўрсатиб: «Буларнинг қайси бири Қуръонни кўп ёдлагандир?» — деб сўрар эрдилар. Сўнг, қайси бирини кўрсатишса, ўшани шеригидан аввал қабрга қўйдиран эрдилар. Менинг отам бирлан амаким ҳам бир жангда ҳалок бўлиб, иккалалари битта кафанга кафанлангандилар»(?).

75- боб. Қабрни (лаҳадни) беркитишда изхир ва бошқа ўт-ўланлардан фойдаланмоқ

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Маккаи Мукаррамани муҳтарам қилди. Унда қон тўкмоқ мендан аввал ҳам бирор кишига рухсат этилмаган, мендан кейин ҳам бирор кишига рухсат этилмағайдир. Менга эрса, фатҳ куни (Макка забт этилган куни) бир соатгагина уруш қилмоққа ижозат берилди. Макканинг ҳатто кўкатларини юлмоқ, дарахтларини синдирмоқ ҳам макруҳдир! Унда ов қилинмағайдир, тушиб қолган нарсага тегилмағайдир. Тушиб қолган нарсани одамларга маълум қилмоқ учунгина қўлга олмоқ мумкиндир», — дедилар. Шунда мен: «Изхирнигина юлмоққа рухсат берингиз, чунким биз ундан бўёқ олғаймиз ва уни қабрни (лаҳадни) ёпишда ишлатғайдирмиз», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Изхирни бўлса, майли!» — дедилар. Абу Ҳурайра: «Расулуллоҳ ўшанда «Қабрларимиз ва уйларимиз учун бўлса, майли!» деб айтдилар», — дейдилар».

76- боб. Маййит, бирор сабабга кўра, қабрдан ёки лаҳаддан қайта кавлаб олинадирми?

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳ ибн Убай қабрга

қўйилгандан сўнг келиб, уни қайта кавлаб олмоқни буюрдилар. Абдуллоҳни қабрдан чиқариб олишди. Сўнг, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳнинг бошини тиззаларига қўйиб, дам солдилар-да, унга ўзгарининг қўйлакларини кийдирдилар (бунинг сабабини Оллоҳ билгайдир). Абдуллоҳ, ҳаётлигида, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг амакиларига бир қўйлак кийдирган эрди. Суфён бирлан Абу Ҳурайра бундоқ дейишади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг иккита қўйлаклари бўлиб, бир куни Абдуллоҳнинг ўғли: «Ё Расулаллоҳ, устингиздаги қўйлагингизни отамга кийдирингиз!» — деб айтди». «Саҳобалар, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳнинг амакиларига қилган яхшилиғи эвазига ўз қўйлакларини бердилар, деб ўйлашди», — дейдилар Суфён. Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Уҳуд жанги кетаётган кўнлардан бирида, кечаси мени отам чақириб: «Назаримда, Расулulloҳнинг саҳобаларидан биринчи бўлиб мен шаҳид бўладирганга ўхшайман. Менинг қарзим бор, уни ўзгил, опа-сингилларингга яхшилик қилгил!» — дедилар. Тонг отди. Отам раҳматлик биринчи бўлиб шаҳид бўлдилар. Отамга қўшиб яна бир кишини қабрга қўйишди. Отамни бошқа бир киши бирлан бирга қабрда қолдирмоққа кўнглим бўлмади. Олти ойдан сўнг отамни қабрдан қайта кавлаб олдим. Бундоқ қарасам, ул киши худди шу бугун, эндигина қабрга қўйилгандек ётибдилар. Фақат қулоқларининг биттаси сал ўзгарган». Жобир разияллоҳу онҳу ривоят қиладилар: «Отамга қўшиб яна бир кишини қабрга қўйишди. Отамни бегона киши бирлан бирга қабрда қолдирмоққа кўнглим бўлмади. Сўнг, отамни қабрдан қайта кавлаб олиб, алоҳида дафн қилдим».

77-боб. Қабрга лаҳад ва ёрма қилмоқ

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Уҳуд жангида ўлганларнинг иккитасини бир қилиб қабрга қўйдиран эрдилар. Қабрга қўйишдан аввал: «Қайси бири Қуръонни кўпроқ билгайдир», — деб сўрар эрдилар. Қайси бирини кўрсатишса, ўшанисини олдин лаҳадга қўйдиран эрдилар. Сўнг: «Мен буларга қиёмат куни гувоҳдирмен!» — дер эрдилар. Жаноб Расулulloҳ шаҳидларнинг жароҳатларидаги қонни ювдирмай ва гусл қилдирмай, дафн қилдиран эрдилар».

78-боб. Агар бола исломга кириши билан ўлса, унга жаноза намози ўқиладирми?

Ҳасан Басрий, Шурайх, Иброҳим ва Қатодалар бундай дейишган эркан: «Агар бирор оиладаги ота-онадан биттаси

исломга кирса, боласи ҳам у бирлан бирга исломга кирган ҳисобланур. Масалан, Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ҳам ўз қавмининг динида қолган отаси бирлан бирга эрмас, балки ислом ҳали заиф бўлган вақтда мусулмон бўлган онаси бирлан бирга эрди. Ислом юксалгайдир, ундан ўзга динлар юксалмагайдир!»

Солим ибн Абдуллоҳ ривоят қилади: «Ҳазрат Умар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бир тўда одамлар йўлдошлигида Ибн Сайёд яшайдирган томонга бордилар. Ибн Сайёдни Баний Муғола қалъаси ёнида болалар бирлан ўйнаб турганда учратишди. Ибн Сайёд балоғатга етиб қолаёзган эрди. У, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муборақ қўллари бирлан елкасига қоқма-гунларича, келганларини сезмади. Жаноб Расулуллоҳ: «Менинг Оллоҳнинг элчиси эрканлигимга гувоҳлик бергил!» — дедилар. Ибн Сайёд Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга қараб: «Гувоҳлик бергаймен, сиз, дарҳақиқат, уммийларнинг (саводсизларнинг) пайғамбаридирсиз, лекин сиз ўзингиз ҳам менинг Оллоҳнинг элчиси эрканлигимга гувоҳлик бергаймисиз?» — деди шаккоклик қилиб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг гапини рад қилиб: «Мен Оллоҳ ва унинг пайғамбарларига ишонгаймен, сен не демоқчидирсан ўзи?» — дедилар. Ибн Сайёд: «Менга (миямга) гоҳи чин, гоҳи ёлғон гаплар келгайдир», — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сени шайтон васваса қилгайдир, мен сенга кўнглимдаги бир гапни айтайин!» — дедилар. Ибн Сайёд «Дух...» деганча қолди. Расулуллоҳ: «Жим бўлгил, ҳеч қачон сен пайғамбарларга келадирган ваҳийдан бохабар бўлолмассен!» — дедилар. Дарҳақиқат, Жаноб Расулуллоҳ «Фа-ртақиб йавма таътийу-с-самоъу би-духонин мубийнин» деган оятни ўқи-моқчи бўлган эрдилар. Ибн Сайёд ана шу оятдаги «духон» (тутун) сўзига ишора қилган эрди (оятнинг мазмуни: «Осмонни тутун қоплайдирган кунни кутгил!»). Шунда Ҳазрат Умар: «Уни менга қўйиб берингиз, калласини олиб ташлайдирмен!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар у Дажжол бўлса, унга сиз ҳукмингизни ўтказа олмассиз, борди-ю, Дажжол бўлмаса, ўлдирмоғингиздан сизга не наф?» — дедилар».

«Кейинчалик, — дейдилар Ибн Умар, — Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Убай ибн Каъб бирлан бирга Ибн Сайёд бирлан учрашишган ўшал хурмо дарахти остига боришди. Улар Ибн Сайёдга йўликмасдан илгари унинг тўғрисида бирор нарса билиб олмоқчи бўлишган эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қарасалар, Ибн Сайёд бир бахмал мато устида ёнбошлаб ётибдир. Матода қандайдир бир сирли аломат (ёким овоз) борлиги сезилиб

турар эрди. Шунда Ибн Сайёднинг онаси Жаноб Расулуллоҳнинг хурмо дарахти панасидан кузатиб турганларини кўриб қолиб, «Эй Соф (онаси уни шундоқ дерди), қарагил, ана Муҳаммад!» — деди. Ибн Сайёд ўрnidан сапчиб турди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар онаси индамай турганида, Ибн Сайёднинг сирини билиб олган бўлур эрдик», — дедилар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир яҳудий бола Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хизматларини қилиб юрар эрди. Бир куни у касал бўлиб қолди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни кўргани бордилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг бош томонига ўтириб: «Исломга киргил!» — дедилар. Бола ёнида ўтирган отасига қаради. Отаси болага: «Абулқосим саллаллоҳу алайҳи ва салламга (яъни, Расулуллоҳга) итоат этгил!» — деди. Бола исломга кирди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Болани дўзах ўтидан қутқарган Оллоҳга шукр!» — деб ташқари чиқдилар.

Убайдуллоҳга Ибн Аббос бундайдеган эрканлар: «Мен ва онам (Маккадан Мадинага ҳижрат қила олмай, Маккада қолган) заиф ва ночор мусулмонлардан эрдик. Мен болаларнинг, онам эрса аёлларнинг орасинда энг ночори эрди».

Ибн Шайхоб ривоят қиладирлар: «Ҳар бир вафот этган болага, гарчи уни кофир ёким бузуқ хотин туққан бўлса ҳам, жаноза ўқилғайдир. Ислом миллатида туғилган, ота-онаси мусулмонликни даъво қилаётган ёким онаси мусулмон бўлмаса ҳам, отаси ўзини «мусулмонман» деяётган ҳар бир тирик туғилган болага жаноза ўқилғайдир. Чирқираб туғилмаган болага, тушиб қолганлиги сабабли, жаноза ўқилмайдир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Аслида ҳар бир бола табиатан (соғлом) мусулмон туғилғайдир. Кейин, ота-онаси уни, камчиликсиз туғилган ҳайвон боласининг думи, қулоғи ёким шохини қирқишгандек, истаса — яҳудий қилғайдир, истаса — насоро қилғайдир, истаса — мажусий қилғайдир. Бирорта бузоқнинг қулоғи ёким думи кесилган ҳолда туғилганини кўрганмисизлар?» — дер эрдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Оллоҳ таоло инсонга ато этган табиат — исломга мойил табиатдир, бунга Оллоҳ таолонинг ояти кариймаси далилдир!» дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Исломга қалби мойил бўлиб туғилмаган бирорта ҳам бола бўлмағайдир, барча болаларнинг қалби исломга мойил бўлиб туғилғайдир, кейин ота-онаси уни, ҳамма аъзоси бенуқсон туғилган ҳайвон боласининг думи, қулоғи ёким шохини кесишгандек, ё яҳудий, ёким насоро, ёҳуд мажусий қилғай-

дир. Ёким бирортангиз ҳайвон боласининг қулоғи ё бурни кесик ҳолда туғилганини кўрганмисиз?» — дер! эрдилар. Оллоҳ таоло инсон боласига азалдан ато этган табиатни ўзгартирмоқ ярамайдир, бунга «Оллоҳнинг махлуқини (Оллоҳ яратган жонзодни) ўзгартириш мумкин эрмас!» деган ояти карийма далилдир!»

79- боб. Агар мушрик ўлими олдидан «Ло илоҳа иллаллоҳ» деса....

Саъид ибн Мусаййабнинг оталари ривоят қиладилар: «Абу Толиб вафот этаётганларида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам у кишининг ҳузурларига келдилар. У ерда Абу Жаҳл ибн Ҳишом ва Абдуллоҳ ибн Абу Умаййа ибн ал-Муғйрани кўрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Толибга: «Эй амаки, «Ло илоҳа иллаллоҳ» деб калима келтирингиз! Мен бунга Оллоҳ тасло ҳузурида гувоҳ бўлайин!» — дедилар. Шунда Абу Жаҳл ва Абдуллоҳ ибн Абу Умаййа: «Эй Абу Толиб, Абд ул-Муталлиб динидан қайтгаймисен?» — дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Калима келтирингиз!» — деб қайта-қайта айтавердилар. Боягилар бўлса, ўзларининг гапларидан қолишмади. Ниҳоят, Абу Толиб ўзининг Абд ул-Муталлиб динида эканлигини айтиб, жон таслим қилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қасамёд этиб айтурменким, агар Оллоҳ таоло рад этмаса, ундан сизни кечирмоғини сўрагаймён!» — дедилар. Оллоҳ таоло: «Пайгамбарнинг ҳаққи йўқ...» — деган оятни нозил қилди».

80- боб. Қабрга ҳўл чўп (новда) санчиб қўймоқ

Бурайда ал-Асламий ўзининг қабрига иккита ҳўл чўп (новда) санчиб қўймакларини васият қилди. Ибн Умар, Абдуррахмоннинг қабри устидаги чодирни кўриб: «Олиб ташлагил, эй бола! Абдуррахмонга унинг қилган яхши амаллари соя бергайдир!» — дедилар. Хорижа ибн Зайд: «Усмон ибн Аффоннинг замонида биз ёш йигитча эрдик. Ичимизда энг сакровчанамиз Усмон ибн Мазъуннинг қабридан бир сакраб ўтиб кетган эрди», — дедилар (демак, қабр устида сағана бўлиб, ундан қабрда ётган маййитга на фойда ва на зарар бордир, фойда — маййитнинг ҳаётлигида қилган солиҳ амалларидир!).

Усмон ибн Ҳаким: «Хорижа мени қўлимдан ушлаб қабр, устига ўтқазиб қўйди-да, амакиси Язид ибн Собитнинг қабр устида қазои ҳожат қилмоқни қоралаганини айтди» — дейдилар. Нофиъ разияллоҳу анҳу: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу қабр устига ўлтириб ҳам дам олаверар эрдилар», — дейдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки қабр ёнидан ўтаётиб: «Бу икки қабрдаги майитлар азобланмоқдалар, аммо катта гуноҳлари учун азобланаётганлари йўқ. Улардан бири сийдигидан эҳтиёт бўлмас эрди, иккинчиси эрса, чакимчилик қилур эрди»,— дедилар. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир ҳўл новдани олиб, иккига бўлдилар-да, ҳар бир қабрга биттадан санчиб қўйдилар. Шунда саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, нега бундоқ қилдингиз?» — деб сўрашди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шояд, шу икки новда қуригунча азоб ҳам барҳам топса!» — дедилар».

81- боб. Муҳаддиснинг қабр олдида ваъз айтмоғи ва тингловчиларнинг унинг атрофида тўпланиб ўтирмоғи

Ҳазрат Али ривоят қиладилар: «Бақий ул-Ғарқад деган жойда жанозада бўлди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизнинг олдимизга келиб ўтирдилар, биз эса атрофларида ўтирдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қўлларида ҳассалари бор эрди. Жаноб Расулуллоҳ бошларини қуйи солиб фикр қилдилар, сўнг ҳассалари бирлан ерни тўқиллатиб: «Орангизда жаннатдаги ҳамда дўзахдаги ўрни олдиндан белгилаб қўйилмаган бирорта ҳам киши йўқдир»,— дедилар. Шунда бир киши туриб: «Ё Расулаллоҳ, ундоқ бўлса, тақдирга тан бериб, яхши ишларга қўлимиз бормаё қолмағайдирми? Орамизда кимки азалдан бахтли қилиб яратилган бўлса, у турган гапки, бахтли кишиларга хос ишларни қилғайдир, аммо пешонасига азалдан бахтсизлик битилган киши эрса, маълумки, бахтсиз кишиларга хос ишларни қилғайдир»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бахтли кишиларга бахт келтиргувчи ишлар, бахтсизларга эрса, бахтсизлик келтиргувчи ишлар муяссар бўлғайдир»,— дедилар. Сўнг: «Фа аммо ман аъто ва-т-тақо» деган оятни ўқидилар.

82- боб. Ўзини-ўзи ўлдирувчилар ҳақидаги ҳадислар

Собит ибн аз-Заҳҳок разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ислом динидан бошқа динни ўртага қўйиб, атайлаб ёлғондан қасам ичғайдир, ўша ўзи айтган динга мансуб бўлиб қолғайдир. Кимки ўзини темир бирлан ўлдирғайдир, ўшал темир бирлан унга жаҳаннамда азоб берилғайдир»,— деганлар».

Ҳасан разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Жундуб разияллоҳу анҳу бизга мана шу масжидда ҳадис айтиб берган эрдилар, биз уни ҳали унутганимизча йўқ. Биз, Жундуб разияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида ёлгон гап айтади, деб ҳам қўрқмағаймиз. У кишининг айтишларича, Жаноб Расулуллоҳ бундай деб айтган эрканлар: «Бир киши ўзини-ўзи жароҳатлаб ўлдирди. Шунда Оллоҳ таоло: «Бандам мендан илгари ўз жонини ўзи олди, уни мен жаннатдан маҳрум қилдим!» — деди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўзини-ўзи бўғиб ўлдирган одамни дўзахда бўғишгайдир ва ўзига-ўзи пичоқ уриб ўлдирган одамни дўзахда пичоқлашгайдир», — деди».

83- боб. Мунофиқларга жаноза ўқишнинг ва мушрикларнинг гуноҳларини тилаб истиғфор айтишнинг макруҳлиги ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу бундай деб ривоят қилади: «Абдуллоҳ ибн Убай салул вафот этганда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни унга жаноза ўқиш учун чақиришди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жаноза ўқишга шайланганларида, мен: «Ё Расулуллоҳ, Ибн Убайга жаноза ўқийдирмисиз? Ахир, у фалон ва фалон кунлари ундок деганди ва бундок деганди, деб унинг иллатларини санай кетдим. Мен кўп сўзлаб юбордим шекилли, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга табассум қилиб: «Эй Умар, қани нарироқ тургил-чи! Менга Оллоҳ таоло томонидан танламак ихтиёри берилган, мен танладим. Агар мен етмишдан ортиқ истиғфор айтганимда Оллоҳ таоло унинг гуноҳларини мағфират қилмоғини билсам, етмишдан ортиқ истиғфор айтган бўлур эрдим», — деди. Шундан кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга жаноза ўқиб, уйларига қайтди. Бир оз ўтмай «Бароат» сурасининг икки ояти нозил бўлди («Улардан кимки ўлғайдир, сира ҳам жаноза ўқимагил!» деган жойидан то «Улар фосиқлардир!» деган еригача). Мен кейинчалик, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга журъат қилиб сўзлаганимдан таажжубланиб юрдим. Оллоҳ ва унинг Расули энг кўп билгувчидир!»

84- боб. Одамларнинг майитни мадҳ этишлари ҳақида

Абдуллоҳ ибн Суҳайб: «Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан бундай деб эшитдим», — дейди: «Бир кишини

тобутда олиб ўтдилар. Одамлар уни мақтаб, яхши сўзлар айтишди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Вожиб бўлди»,— дедилар. Кейин, бошқа бир маййитни олиб ўтишди. Одамлар унинг шаънига ёмон сўзлар айтдилар. Жаноб Расулуллоҳ бу гал ҳам: «Вожиб бўлди»,— дедилар. Умар ибн Хаттоб ажабланиб: «Не вожиб бўлди?» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Бу бандага яхшилиғи раво кўриб, мақтадингизлар, демак унга жаннат вожиб бўлди, кейингисига эрса, ёмонлиғи раво кўриб, ёмонладингизлар, демак унга дўзах вожиб бўлди. Сизлар Оллоҳ таолонинг ер юзидаги гувоҳларидирсиз!» — дедилар».

Абу ул-Асвад ривоят қиладирлар: «Мен Мадинага келсам, шаҳар аҳли бир касалликка мубтало бўлган эркан. Шунда Умар ибн Хаттобнинг ёнларида ўтирган эрдим. Ногаҳон, бир маййитни тобутда кўтариб ўтиб қолдилар, одамлар унинг шаънига яхши сўзлар айтишди. Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу: «Вожиб бўлди»,— дедилар. Кейин, яна бир маййитни олиб ўтдилар, одамлар унинг шаънига ҳам яхши сўзлар айтишди. Ҳазрат Умар тагин: «Вожиб бўлди»,— дедилар. Ундан сўнг, учинчи бир маййитни олиб ўтдилар, одамлар бу гал унинг шаънига ёмон сўзлар айтишди. Ҳазрат Умар яна: «Вожиб бўлди»,— дедилар. Мен ажабланиб: «Ё Амир ал-муъминийн, не вожиб бўлди?» — деб сўрадим. Ҳазрат Умар бундай дедилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг айтган сўзларини қайтардим, холос. Жаноб Расулуллоҳ бизга: «Қайси бир мусулмонга тўрт киши яхши деб гувоҳлик берса, уни Оллоҳ таоло жаннатга киритгайдир»,— деганлар. Биз ул кишидан: «Агар гувоҳ учта бўлса-чи?» — деб сўрадик. «Учта бўлса ҳам, бўлур»,— дедилар. «Иккита бўлса-чи?» — дедик. «Иккита бўлса ҳам, бўлур»,— дедилар. Кейин, бизнинг ул кишидан: «Гувоҳ битта бўлса-чи?» — деб сўрагимиз келмади».

85- боб. Қабр азоби ҳақидаги ҳадис ва оятлар

Барро ибн Озб разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Муъмин бандани қабрига келиб, ўтқазиб қўйишгайдир. Сўнг, муъмин банда: «Оллоҳ таолодан бошқа илоҳ йўқдир, Мухаммад Оллоҳ таолонинг элчисидир»,— деб гувоҳлик берур. Бу хусусда Оллоҳ таоло бундай дейдир: «Бандалар қатъий сўзлари бирлан (яъни, калимаи шаҳодат айтиб) Оллоҳ таолога бўлган ишончларини исботлагайдирлар»,— дедилар».

Ҳундар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Шуъба разияллоҳу анҳу бизга (юқоридаги ҳадисни) ривоят қила

туриб, «Қабр азоби тўғрисида «Бандалар Оллоҳ таолога бўлган ишончларини исботлағайдирлар» деган оят нозил бўлган» деб қўшимча қилдилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу Нофиъга бундай деб ривоят қилган эрканлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қурайш қабиласига мансуб кишиларнинг ўликлари ётган чуқур тепасига келиб: «Раббингизнинг ваъдаси ҳақ эрканин билдингизми?» — деб хитоб қилдилар. Шунда одамлар: «Ўликларни чақирмакдамисиз?» — деб сўрашди. Жаноб Расулуллоҳ: «Сизлар улардан кўра кўпроқ эшитиб турганингиз йўқ, улар сўзлай олмайдилар, холос», — дедилар».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Улар (ўликлар) менинг айтганларим ҳақ эрканлигини жуда яхши билишғайдир», — дедилар». Оллоҳ таоло: «Сен ўликларга сўзингни ўтказа олмағайдирсен (яъни, иймони йўқ шахсларга, гарчи улар тирик бўлсалар ҳам, сўзинг ўтмағайдир)», — дейди».

Масруқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир яхудий аёл Оиша онамизнинг ҳузурларига кириб, қабр азоби ҳақида гапира туриб: «Сизни Оллоҳ таоло қабр азобидан сақласин!» — дебдир. Шунда Оиша онамиз Жаноб Расулуллоҳдан қабр азоби тўғрисида сўрабдилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа, қабр азоби ҳақ!» — дебдилар. Оиша разияллоҳу анҳо: «Шундан бери мен, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз ўқиганларида, Оллоҳ таолодан ўзларини қабр азобидан сақламакни сўрамай қўйганларини сира кўрмадим», — дейдилар».

Урва ибн Зубайрнинг холаси Асмо Абу Бакр қизи бундай деган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хутбада бандага бериладирган қабр азобини эслатиб ўтдилар. Шунда хутба тинглаб ўтирган мусулмонлар (кўрқувдан) бақириб юборишди».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар: «Қабрга қўйилган банда жанозага келганларнинг қайтиб кетаётгандаги оёқ товушларини эшитиб ётғайдир. Кейин, икки фаришта келиб, майитни ўтиргизиб қўйғайдир-да, «Бул киши, яъни Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида не дер эрдинг?» — деб сўрашғайдир. Агар, банда мўъмин-мусулмон бўлса, «Бул кишининг Оллоҳнинг бандаси ва унинг элчиси эрканлиғига гувоҳлик берурмен», — дейдир. Шунда фаришталар: «Қарағил, Оллоҳ таоло сенга дўзах ўрнига жаннатдан жой ато этди!» — дейишғайдир, бандага бирварақайига дўзах ҳам, жаннат ҳам кўрсатилғайдир». Ушбу ҳадисни Анасдан эшитган Қатода: «Кейин, банда қабрида сиқилмай, бемалол ётғусидир», — деб қўшимча қилдилар-да, Анаснинг ривоятини бундай деб давом

эттирдилар: «Аммо, банда мунофиқ ва кофир эрса, «Бул киши ҳақларида не дер эрдинг?» — деб сўрашганда, «Кўпчилик не деган эрса, мен ҳам шундоқ деганман», — деб жавоб бергайдир. Фаришталар унга: «(Ул кишини) билмагандирсан ҳам, (Қуръон) тиловат қилмагандирсан ҳам», — деб темир гурзи бирлан уришгайдир. Шунда банда шунчалик қаттиқ қичқиргайдирким, буни инсон ва жинлардан бошқа, атрофдаги барча маййитлар эшитгайдир».

86- боб. «Қабр азобидан сақлағил!» деб Оллоҳ таолога илтижо қилмоқ ҳақида

Абу Айюб Ансорий ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуёш ботган пайтда ташқарига чиқдилар. Шунда (хотифдан) бир овозни эшитиб, «Яхудийлар қабрларида азоб тортмоқдалар», — дедилар».

Халид ибн Сағид ибн ал-Осийнинг қизи: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Оллоҳ таолога сиғиниб, қабр азобидан паноҳ сўраётганларини эшитганман» деб айтди», — дейдилар Мусо ибн Уқба.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй парвардигор, мени қабр ва ўт азобидан, ҳаёту мамот ҳамда Масих Дажжол фитнасидан сақлағил, деб сенга илтижо қилгаймен!» — дер эрдилар».

87- боб. Ғийбатчиликдан ва сийдикдан ҳазар қилмаганлик учун қабрда бериладирган азоб тўғрисида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки қабр ёнидан ўтаётиб, «Бу қабрдаги маййитлар азоб чекмоқда, бироқ катта гуноҳ учун азобланаётганлари йўқдир. Булардан бири ҳақимчилик қилар эрди, иккинчиси эрса, сийдигидан ваҳтиёт бўлмас эрди», — дедилар. Кейин, бир ҳўл новдани олиб, иккига бўлдилар-да, ҳар бир қабрга биттадан санчиб қўйиб: «Шояд, шул чўплар қуригунча азоблари енгиллашгайдир!» — дедилар».

88- боб. Маййитга эртами-кечми борадирган жойини кўрсатиб қўймоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирортангиз ўлсангиз, сизга қабрда эртами-кечми борадирган жойингизни кўрсатишгайдир. Агар жаннатга лойиқ

эрсангиз, жаннатга; агар дўзахга муносиб эрсангиз, дўзахга тайин қилинғайдирсиз. Кейин, сизга: «Оллоҳ таоло сени қиёмат куни қайта тирилтиргунча, борадиган жойинг қай ер эрканлигин билиб қўйғил!» — дейишғайдир».

89- боб. Жанозада маййитнинг сўзлаши тўғрисида

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар: «Маййит тобутга қўйилиб, одамлар уни елкаларига кўтаришганда, агар ул ҳаётлигида солиҳ банда бўлган эрса, «Мени тезроқ олиб бордингиз!»— дейдир, башарти солиҳ банда эрмаса, «Вой шўрим, мени қаёққа олиб кетмоқдасизлар?»— деб айтғайдир. Унинг овозини одамлардан бошқа ҳамма нарсa эшитғайдир, агар одамлар ҳам эшитса эрди, ҳушидан кетиб, йиқилғай эрди».

90- боб. Мусулмонларнинг болалари тўғрисида нималар дейилган?

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимнинг норасида учта боласи ўлса, улар ота-онасини дўзах ўтидан парда бўлиб тўсиб турғайдир, ёким ушбу ота-она ўлган норасида болалар туфайли жаннатга кирғайдир»,— деганлар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бирорта ҳам мусулмоннинг норасида учта боласи ўлмасин! Мабодо, ўлса, Оллоҳ таоло уни ўшал болалари туфайли жаннатга киритғайдир»,— деганлар».

Барро разияллоҳу анҳу Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг (ўғиллари) Иброҳим алайҳиссалом вафот қилганларида, «Жаннатда унинг ризоъий онаси бордир» деб айтганларини эшитган эрканлар.

91- боб. Мушрикларнинг болалари ҳақида нималар дейилган?

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан мушрикларнинг болалари тўғрисида сўрашганда, ул киши: «Оллоҳ таоло уларни яратган вақтда не қилмоқлари лозимлигини айтган»,— дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан мушрикларнинг ўлган норасида болалари хусусида сўрашганда, ул киши: «Оллоҳ таоло уларнинг не қилмоқларини айтган эрди»,— дедилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир бола табиаган мусулмон бўлиб туғилгайдир, бироқ ота-онаси уни, ҳайвон ўз боласини ҳайвон қилиб тарбиялагандек, яҳудий ёким насоро ёҳуд мажусий қилиб тарбиялагайдир. Айтингиз-чи, сизлар ҳайвон боласининг бирор аъзоси (шоҳи, бурни, қулоғи) кесик ҳолда дунёга келганини кўрганмисизлар?» — дедилар».

92- боб.

Сумра ибн Жундуб разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиб бўлгач, бизга юзланиб: «Бул кеча ким туш кўрди?» — деб сўраб эрдилар. Одамлар кўрган тушларини айтиб беришар эрди, Жаноб Расулуллоҳ эрса, «Оллоҳ таоло не хоҳласа, ўша бўлгайдир!» — деб таъбир айтар эрдилар. Бир куни биздан: «Бирортангиз туш кўрдингизми?» — деб сўрадилар. Биз: «Йўқ», — дедик. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Аммо, мен бул кеча туш кўрдим, тушимда икки киши қўлимдан етаклаб, мени Байт ул-Муқаддасга олиб боришди. Қарасам, у ерда бир киши ўтирибдир ва бир киши тик турибдир. Тик турган киши қўлидаги (ривоятнинг давоми) ни Мусо ибн Исмоилдан эшитганмиз, дейишади айрим саҳобалар) темир чангакни ўтирган кишининг бу лунжига тикиб, иккинчи лунжидан чиқармакдадир, кейин иккинчи лунжига тикиб, бу лунжидан чиқармакдадир. Чангакни суғуриб олди дегунча, лунжи тузалиб қолаётир. Тик турган киши ўтирган кишининг лунжига темир чангакни шу тариқа тўхтовсиз тикиб, суғураб эрди. Буни кўриб, «Бу не қилганларингдир?» — дедим. Улар: «Қани, юргил, кетдик!» — дейишди. Бир жойга борсак, бир киши чалқанча ётибдир, яна бир киши бошида тик турибдир. Унинг қўлида муштдек тош бўлиб, чалқанча ётган кишининг бошига урмакдадир, тош сапчиб кетиб, нарига бориб тушмакдадир. У тошни тагин олиб келгунча чалқанча ётган кишининг боши тузалиб қолаётир. Шу тариқа тик турган киши чалқанча ётган кишининг бошини қайта-қайта мажақламокдадир. Мен: «Бу кимдир?» — деб сўрадим. Улар: «Юргил, кетдик!» — дейишди. Бир жойга борсак, тандирга ўхшаш оғзи тор, туби кенг бир чуқурлик бор эркан, унинг ичидаги аланга кучайганда одамлар аланга бирлан бирга чуқурдан учиб чиқиб кетай дейишаётир, аланга пасайганда эрса, аланга бирлаң бирга яна чуқур тубига тушиб кетишмакдадир. Ўтда куюётганлар орасинда қип-яланғоч эркаклар ҳам, аёллар ҳам бордир. «Булар кимлардир?» — деб сўрадим. Улар: «Юргил, кетдик!» — дейишди. Юра-юра

қон дарёси бўйдан чиқиб қолдик. Дарёнинг қирғоғида бир одам, ўртасида эрса, бошқа бир одам турибдир. Дарёдаги одам қирғоққа чиқмаймен деса, қирғоқдагиси унинг лунжига тош бирлан уриб, дарёга қайтариб тушириб юбормақдир. У яна чиқмаймен деса, тагин уриб тушириб юбормақдир. «Бу недир?» — дедим. Улар: «Юрғил, кетдик!» — дейишди. Биз бу гал ям-яшил боғ олдидан чиқиб қолдик. Боғда бир азим дарахт бор эркан, унинг тағида бир чол ва бир тўда болалар ўтиришибдир. Дарахтга яқин жойда бир киши ўт ёқмақдир. Шерикларим мени кўтариб дарахтнинг устидаги бир уйга олиб кирдилар. Мен шул чоққача бундоқ муҳташам уйни кўрмагандирмен, унинг ичида (кишилар) чоллар, йигитлар, болалар ва аёллар бор эркан. Кейин, мени дарахтнинг юқори қирғоғидаги бошқа бир уйга олиб чиқдилар, буниси аввалгисидан ҳам муҳташамроқ ва файзлироқ эрди. Унда чоллар ва йигитлар ўтиришган эркан. Мен шерикларимга қараб: «Бул кеча мени роса сайр қилдирдингизлар, энди кўрганларимни тушунтириб берингиз!» — дедим. Улар: «Бўпти!» — деб менга тушунтира кетдилар: «Лунжига темир чангак тиқилаётган одам каззоб (ёлғончи) бўлиб, унинг гаплари ҳатто уфққа қадар етиб боргандир. Унга, ўзинг кўрганингдек, қиёматгача азоб берилғайдир. Боши мажақланаётган одам эрса, Оллоҳ таоло Қуръондан беҳабар қилган одам бўлиб, у кечалари ғафлат уйқусида ётган, кундузи ҳам тиловат қилмаган. Унга қиёматгача бошини мажақлаб, азоб берилғайдир. Чуқурда кўрганларинг — зино қилган одамлардир, дарёда кўрганларинг эрса, судхўрлардир. Дарахт тағида ўтирган чол эрса, Иброҳим алайҳиссалом, теграсидаги болалар — одамларнинг норасида ёшда вафот этган болаларидир. Ўт ёндираётган шахс ўт ёқувчилар нозиридир. Сен кирган биринчи уй, умум мўминлар уйидир, аммо кейинги уй эрса, шахидлар уйидир. Мен бўлсам, Жаброилдирмен, бул эса Микоилдир». Шундан сўнг, Жаброил ва Микоил менга: «Бошингни кўтарғил!» — дедилар. Мен бошимни кўтарсам, тепамда булутга ўхшаш бир жой кўринди. Улар: «Бу сенинг масканингдир!» — дейишди. Мен: «Қўйиб юборингиз, ўшал масканимга кирайин!» десам, улар: «Ҳали умринг тугагани йўқдир, тугаса, ўшал манзилингга келғайдирсан», — дейишди».

93- боб. Душанба кунги ўлим ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Абу Бакр разияллоҳу анҳунинг ҳузурларига кирганимда ул киши мендан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни неча қават қилиб қафанладингизлар?» — деб сўрадилар. Мен:

«Уч қават оқ суҳулийи бирлан кафанладик, кафан остида на салла ва на кўйлак бор эрди»,— дедим. «Жаноб Расулуллоҳ қайси куни вафот этган эрдилар?»—деб сўрадилар. «Душанба куни»,— дедим. «Бугун қайси кундир?»—дедилар. «Душанба кунидир»,—дедим. «Шу сониядан то тунгача вафот этсам, деган умиддадирмен!»—дедилар. Сўнг, эгниларигадаги бетоб бўлиб ётган кезларида кийдирилган кийимларига қараб қўйдилар. Унда заъфароннинг доғи бор эрди. «Мана шул кийимимни ювиб, унга тагин икки эн кафанлик қўшиб, кафанлангизлар!»—дедилар. «Бул эски-ку!»—деган эрдим, «Ўликдан кўра, тирик'янги кийим киймакка ҳақлироқдир! Кафан бадандан оқадиган ҳар хил нарсалар учун керакдир»,—дедилар. Абу Бакр сешанба кечасигача вафот этмадилар. Дафн қилинганларида ҳали тонг отмаган эрди».

94- боб. Бехос ўлим

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Онамнинг жони бирданига чиқиб кетди, сўзлашга улгурганларида эрди, садақа қилмакка буюрар эрдилар. Агар мен онамнинг номларидан садақа қилсам, ул кишига савоби теккайдир?»—деб сўради. «Ҳа»,—дедилар Жаноб Расулуллоҳ».

95- боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Абу Бакр ва Умар разияллоҳу анҳумо қабрлари ҳақидаги ривоятлар

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Агар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам оғир бетоб бўлиб қолсалар, «Бугун қай ердадирмен-у, эртага қай ерда бўлғаймен?» деб менинг ҳузуримда бўладирган кунларини орзиқиб кутар эрдилар. Буни қарангим, Жаноб Расулуллоҳ худди менинг навбатим келган куни қучоғимда Оллоҳ таолога жон таслим қилдилар ва менинг хонамга дафн этилдилар!».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сўнгги бор бетоб бўлиб ётганларида (шу касалликдан сўнг вафот этганлар): «Оллоҳ таоло яҳудий ва насороларни лаънатлади, чунким улар собиқ пайғамбарларнинг қабрларини масжид қилиб олдилар»,—деган эрдилар. Ана шу хавф (масжид қилиб олмоқ хавфи) бўлмаганида, Жаноб Расулуллоҳнинг қабрлари очик қолдирилар эрди».

Суфён ат-Таммор: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қабрлари дўппайиб турганини кўргандирмен»,—деган эрканлар.

Ҳишом ибн Урва оталаридан эшитганларини ривоят қиладилар: «Валид ибн Абд ул-Малик замонасида Ҳужра-йи Саъодатнинг (Расулulloҳ дафн этилган ҳужранинг) девори йиқилганида, уни қайта тикламоққа киришдилар. Шунда (девор кесаклари орасидан) оёқ кўриниб қолди. Одамлар даҳшатга тушиб, уни Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг оёқлари, деб гумон қилдилар. Бул кимнинг оёғи эрканлигини биладирган ҳеч ким йўқ эрди. Шунда отам Урва: «Худо ҳаққи, бу Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг оёқлари эрмас, балки Умар разияллоҳу анҳунинг оёқларидир»,— деган эрканлар».

Ҳишом ибн Урва оталаридан эшитганларини ривоят қиладилар: «Оиша онамиз Абдуллоҳ ибн аз-Зубайрга: «Мени уларнинг ёнига дафн этмагил, Бақиъдаги дугоналарим (Расулulloҳнинг бошқа аёллари) ёнига дафн этгил, мен у жойга мутлақо лойиқ эрмасдирман!» — деб васият қилган эрканлар» (уларнинг ёнига деганда Расулulloҳ, Абу Бакр, Умар назарда тутилган).

Амрибн Маймун разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳуни кўрдим. «Эй Абдуллоҳ ибн Умар, мўъминларнинг онаси Оиша разияллоҳу анҳога бориб, мендан салом айтгил, сўнг менинг икки дўстимнинг ёнига дафн этилмоғимга ижозат сўрагил!» — дедилар. Оиша онамиз: «Илгари мен ўзим ўшал ерга дафн қилинмоғимни истар эрдим, энди бўлса, буни ўзимга эп кўрмаётирман»,— дедилар. Абдуллоҳ қайтиб келиб, Ҳазрат Умарга учрашганларида, ул киши: «Наҳук хабар келтирдинг?» — деб сўрадилар. Абдуллоҳ: «Эй Амир ал-мўъминин, сизга рухсат бердилар»,— деб айтдилар. Шунда Ҳазрат Умар: «Менинг учун ўшал жойдан табаррукроқ жой бўлмагандир, агар ўлсам, мени ўшал ерга элтиб, салом айтингиз! Кейин сен: «Умар ибн Хаттоб рухсат сўраётир»,— дегил. Агар рухсат берсалар, мени ўшал ерга дафн қилингизлар, рухсат бермасалар, унда мени мусулмонлар мазорига олиб бориб, дафн қилаверингиз! Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ризо бўлган ўшал вафот этиб кетган кишилардан кўра, халифаликка лойиқроқ бошқа бирорта одамни билмасмен. Мендан кейин кимни халифа қилсангизлар, унга итоат этиб, қулоқ солингизлар!» — дедилар. Сўнг, Усмон, Али, Талҳа, Зубайр, Абдуррахмон ибн Авф ва Саъд ибн Абу Ваққоснинг исмларини тилга олдилар. Шу пайт, бир ансорий йигит кириб келиб: «Эй Амир ал-мўъминин, Оллоҳ таолонинг сизга кўрсатган башоратидан хурсанд бўлингиз! Ислолда ўз ўрнингиз бордир, буни билурсиз, кейин адолат бирлан халифалик қилдингиз, тагин бунинг устига шаҳид ҳам бўлдингиз!» — деди. Ҳазрат Умар: «Эй биродар, кошки эрди, шулар

етарлик бўлса эрди! Ўзимдан сўнг бўладирган халифа муҳожирларга яхшилиғ қилсин, уларнинг ҳақини тан олсин, ҳурматларини ўрнига қўйсин, деб васият қилгаймен. Ўзимдан кейинги халифага яна бундай деб васият қилгаймен: «Мадина ва иймонни (қалбларига) жо айлаган ансорларга яхшилиғ қилсин, яхши ишларини мақбул кўриб, камчиликларини афв этсин! Унга тагин бундоқ деб васият қилгаймен: «Оллоҳ ва унинг Расули ўз зиммасига олган аҳолига (Аҳлу-з-зиммага; мусулмон халифалигида жизъя — жон солиғи тўлаб яшаган ғайридинларга) берилган ваъдага вафо айласин, уларни қирғин қилмасин, уларнинг елкаларига қурблари етмайдирган юкни қўймасин!»

96- боб. Маййитларни ҳақорат қилмоқнинг макруҳлиги тўғрисида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маййитларни ҳақорат қилмангизлар, чунким улар келадирган жойларига келиб бўлдилар!» — деганлар». Бу ҳадисни Абдуллоҳ ибн Абд ул-Қуддус ва Муҳаммад ибн Анас ҳам Аъмашдан эшитиб ривоят қилиб беришган, Али ибн Жаъд эрса, уни давом эттирган.

97- боб. Маййитларнинг ҳаётликларида қилган ёмонликларини эслаш

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Абу Лаҳаб алайҳи лаънату-л-лоҳи (унга Оллоҳнинг лаънати бўлсин) Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Келгуси ҳаётинг қуриб кетсин!» — деди. Шунда, «Абу Лаҳабнинг икки қўли қурисин!» — деган оят нозил бўлди».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИМИ

98- боб. Закот бермоқнинг вожиблиги тўғрисида

Оллоҳ таоло бу хусусда: «Намоз ўқингиз ва закот берингиз!» — деб айтадир.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Абу Суфён разияллоҳу анҳу менга ҳадис айта туриб, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир сўзларини эслади. Кейин у: «Жаноб Расулуллоҳ бизга намоз ўқимоқни, закот бермоқни, қариндошлик, алоқаларини узмасликни ва пок бўлмоқни буюрганлар», — деди».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маоъ разияллоҳу анҳуни Яманга юбора туриб: «Уларни (Яман аҳлини) Оллоҳдан бошқа илоҳ йўқлиғига ва менинг Оллоҳнинг Расули эканлигимга гувоҳлик бермоққа даъват этгил! Агар даъватингни қабул айласалар, унда Оллоҳ таоло ҳар кечакундузда беш вақт намоз ўқимоқни фарз қилганини ҳам айтгил! Агар буни ҳам қабул этсалар, унда Оллоҳ таоло бой кишиларнинг мол-дунёсидан садақалар (закотлар) олиб, фақирларга қайтариб бермоқни ҳам фарз қилганини маълум айлагил!» — деб айтдилар».

Абу Айюб разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир киши: «Не қилсам, жаннатга киргайман, менга ўргатингиз!» — деди. Одамлар: «Не иши бор эркан, не иши бор эркан?» — деб сўрашди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бир иш бирлан келибдир», — деб жавоб бердилар. Кейин, бояги одамга қараб: «Оллоҳ таолога ибодат айлағайсен, унга ҳеч нарсани ширк келтирмағайсен, намоз ўқиб, закот берғайсен ва қариндошларингга оқибатли бўлғайсен!» — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир аъробий (бадавий) Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Менга бир ишни ўргатингизким, уни бажариб мен жаннатга кирайин!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳга ибодат айлаб, унга ҳеч нарсани ширк келтирмағайсен, буюрилган беш вақт намозни ўқигайсен, фарз қилинган закотни адо этгайсен ва рамазонда рўза тутгайсен!» — дедилар. Аъробий: «Жону таним қўлида бўлган Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, шу айтганларингиздан ошириб юбормағаймен!» — деди. У киши қайтиб кетгач, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким жаннати одамни кўриб, хурсанд бўлмоқни истаса, шул кишига қарасин!» — дедилар».

Абу Ҳайён: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам хусусларидаги мазкур ҳадисни менга Абу Зуръа айтиб берган эрди», — дейдилар.

Абу Жамрага Ибн Аббос бундай деб айтган эрканлар: «Абд ул-Қайсининг (қабиланинг) вакиллари Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб, «Ё Расулаллоҳ, анави Рабийъа қавми — зараркунанда кофирлар сиз бирлан бизнинг ўртамизда раҳна бўлиб туришибдир, биз муҳаррам ойидагина сизнинг олдингизга кела олурмиз, холос. Бизга буюрингиз, айтганларингизни ўрганиб, ўзимиз ҳам бажарайлик, уйимизга қайтиб боргач, қавму қариндошларимизга ҳам ўргатайлик!» — деди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ бундай деб амр қилдилар: «Сизларга тўрт нарсани буюриб, тўрт нарсани манъ қилгаймен. Калимаи шаҳодат

(ло илоҳа илла-л-лоҳ) айтиб, Оллоҳга иймон келтирингиз (қўлларини мушт этиб, кўрсаткич бармоқлари бирлан манъ бундай қилиб ишора айладилар), намоз ўқингиз, закот берингиз ва қўлга киритган ўлжангизнинг бешдан бир қисмини улашингиз! Сизларга дуббо, ҳантам, нақийр ва зафтни манъ қилгайдирмен!»

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этиб, Абу Бакр разияллоҳу анҳу халифа бўлганларида айрим араб қавмлари исломдан тондилар. Шунда Умар разияллоҳу анҳу бундай деган эрдилар: «Одамлар (кофирларга қарши) нечук урушмоқдалар? Ахир, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Менга Оллоҳ таоло томонидан одамлар «Ло илоҳа илла-л-лоҳ» демагунларича уруш қилмоқ буюрилди, кимки шундоқ деса, молу жонини мендан омон сақлаб қолгайдир, бошқа гуноҳлари учун эрса, Оллоҳ таоло даргоҳида жавоб бергайдир»,— деганлар-ку!»

Абу Бакр: «Оллоҳга қасам ичурменким, намоз бирлан закотни фарқлаган (яъни, бирининг иккинчисидан аҳамияти ортиқроқ ёким камроқ деган) кишига қарши жанг қилгаймен, чунким закот ислом йўлида қилинадирган хайр-эхсондир. Агар Жаноб Расулуллоҳга (бева-бечораларга тарқатмоқ учун) олиб келинаётган эчкилардан биттаси кам бўлса ҳам, худо ҳаққи, жанг қилгайдирмен!»— дейдилар. Ҳазрат Умар: «Оллоҳ таоло Абу Бакрнинг қалбига қанчалар шижоат ато этгандир! Мен унинг ҳақ эканлигини тушунгайдирмен»,— дейдилар.

99- боб. Закот бераман, деб байъат қилмоқ

Оллоҳ таоло бу хусусда: «Агар тавба қилиб, намоз ўқисалар ва закот берсалар, сизнинг диндош биродарларингиздирлар»,— дейдир.

Жарир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга, намоз ўқиғайдирмен, закот бергайдирмен ва ҳар бир мусулмонга (бу ҳақда) насиҳат қилгайдирмен, деб байъат (қасам) қилдим»,— дейдилар.

100- боб. Закот бермайдирган (одам) нинг гуноҳи

Оллоҳ таоло бу хусусда бундай дейдир: «Хазина-хазина тилла ва кумушлар жамлаб, Оллоҳ йўлида сарф қилмайдирганларни қиёмат куни бериладирган қаттиқ азобдан огоҳ қилингизлар! Ўшал куни бутун жамлаган хазиналари жаҳаннам ўтида қиздирилиб, у бирлан хазина соҳибининг пешонаси, икки биқини ва орқаси дазмол қилингайдир. Жамлаган мол-дунёингизнинг сизга кўрсатадирган оқибати

мана шул бўлур. Қиёмат куни жамлаган хазиналарингизнинг мазасини бир татиб кўрингиз-чи!»

Абу Ҳурайра ривоят қилади: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки туяси кўп бўлатуриб, закот бермаган эрса, қиёмат куни энг семиз туяси келиб, уни тепкилагайдир, агар қўйи кўп бўла туриб, закот бермаган эрса, энг семиз (бақувват) қўйи келиб, уни туёқлари бирлан тепкилаб, шохлари бирлан сузгайдир»,— дедилар («Уларни сув бўйига олиб бориб суғормоқ ҳам закотдир»,— дейдилар Имом Бухорий). Жаноб Расулulloҳ яна бундай дедилар: «Қиёмат куни қайси бирингиздир елкангизда маъраб турган қўй кўтариб келиб: «Эй, Муҳаммад!» — дерсиз. Шунда мен: «Сен учун ҳеч нарса қилолмасман, мен илгари айтгандим»,— дерман. Кейин, биттангиз елкангизда бўкириб турган туя кўтариб келиб: «Эй Муҳаммад!» — дерсиз. Шунда мен: «Сен учун ҳеч нарса қилолмасман, мен илгари айтгандим»,— дерман».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимга Оллоҳ таоло мол-дунё берган бўлса-ю, у закот бермаган бўлса, жамғарган бойлиги қиёмат куни илон шаклига кириб, эгасининг танасига ўралиб олиб чақгайдир, сўнг: «Мен мол-дунёнингдирман, мен хазинангдирман» — деб айтгайдир»,— дедилар. Кейин, «Хасислик қилғувчилар ўйламасинлар-ким...» деган оятни ўқидилар».

101- боб. Закоти берилган бойлик хазина эмас!

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу хусусда: «Молингиз беш уққадан (6,240 кг дан) кам бўлса, садақа лозим эрмас»,— деганлар.

Холид ибн Аслам ривоят қилади: «Бир куни Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу бирлан бирга (кўчага) чиқдик. Шунда бир аъробий (бадавий): «Оллоҳ таолонинг «Тилла ва кумушларни тўплаб, хазина қилиб, Оллоҳ йўлида сарф қилмайдирган шахслар...» деган оятини менга тушунтириб берингиз!» — деди. Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Ким бойлик (мол-дунё) тўплаб, закот бермаса, унинг ҳолига войдир! Оллоҳ таоло закотни фарз деб буюриб, уни бойликни ҳалолловчи восита қилди»,— дедилар».

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар: «Оғирлиги беш уққадан (6,240 кг дан) кам (сочилувчан бўлмаган) нарсалар учун, сони бештадан оз қўй, эчки, мол, от, туя каби ҳайвонлар учун ҳамда беш авсақдан (тахм. 720 кг дан) енгил (сочилувчан) нарсалар учун садақа (закот) берилмагайдир».

Зайд ибн Ваҳб ривоят қилади: «Рабза» деган ердан ўтиб кетаётган эрдим, Абу Заррни учратиб қолиб, унга: «Не

сабабдин уйингизни тарк этиб, бу ерларда юрибдирсиз?» — дедим. Абу Зарр менга бундай дедилар: «Шомга борган эрдим, Оллоҳ таолонинг «Тилла ва кумушларни тўплаб, хазина қилиб, Оллоҳ йўлида сарф қилмайдирган шахслар...» деган ояти ҳақида Муовия бирлан тортишиб қолдим. Муовия: «Бу оят аҳли китоблар учун нозил бўлган», — деди. Мен: «Бу оят барчамизга, биз учун ҳам, улар учун ҳам нозил бўлган», — дедим. Кейин, шу тариқа тортишиб қолдик. У киши мендан шикоят қилиб, Усмон разияллоҳу анхуга мактуб юборди. Усмон менга: «Мадинага келгил!» — деб хат ёзувди, мен бордим. Шунда одамлар гўё мени илгари кўрмагандек қуршаб олишиб, нега келганлигимнинг боисини суриштира кетдилар. Мен бу ҳодисани Усмонга айтдим. У киши: «Агар сиз раво кўрсангиз, шаҳар чеккасидан жой берсаму ўшал ерда турсангиз, бизнинг кўнглимизни хушнуд этган бўлардингиз!» — деди. Мана шу сабабли мен шу ердан, агар менга ҳабаш қулни раҳбар қилиб қўйсалар, мен унга қулқ солиб, итоат қилган бўлур эрдим».

Аҳнаф ибн Қайс ривоят қиладилар: «Қурайш қабиласига мансуб бир гуруҳ одамлар бирлан ўтирган эрдим. Шунда сочлари тўзғиган, кийимлари йиртиқ, жуссаси қўпол бир одам келиб ўтирганларга салом берди-да: «Мол-дунё йиғувчиларга айтиб қўйингиз, уларнинг баданларига жаҳаннам ўтида қиздирилган тош босилгайдир! Қиздирилган тош аввал эмчаги учига қўйиб босилгайдир, курагидан тешиб чиқгайдир, кейин курагига қўйиб босилгайдир, эмчаги учидан тешиб чиқгайдир. Шунда тош титраб, қалтираб турар», — деди. Кейин, бир устуннинг тагига бориб ўтирди, мен ҳам унга эргашиб, ёнига бориб ўтирдим, лекин ким эканини билмайман. Мен унга: «Сизнинг айтган сўзларингиз, назаримда, одамларга ёқмади», — дедим. Бояги киши: «Уларнинг ҳеч нарсасага ақли етмагайдир, буни менга дўстим айтган эрди», — деди. «Дўстингиз ким?» — деб сўрадим мен. Бояги одам: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам!» — деб жавоб берди-да, кейин бўлган воқеани ҳикоя қила кетди: «Бир куни Жаноб Расулulloҳ менга: «Эй Абу Зарр, Уҳудни (тоғни) кўриб турибдирсанми?» — дедилар: Шунда мен, бир ёққа иш бирлан юбормоқчилар шекилли, деб ўйлаб, Қуёшга қараб куннинг қолган қисмини чамаладим-да, «Ҳа», — дедим. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Менинг Уҳуд тоғидек тиллам бўлса, бир кунлик ҳожатимга уч динор олиб қолиб, қолганини Оллоҳ йўлида сарф қилур эрдим!» — дедилар». Абу Зарр ҳикоясини шу ерда тўхтатиб, менга: «Анавилар ўйламай-нетмай мол-дунё тўплаб ётибдилар, худо ҳаққи, мен Оллоҳ таолонинг даргоҳига боргунимча ҳам улардан бойлик талаб қилмасман ва маслаҳат ҳам сўрамасман!» — деди».

102- боб. Бойликни тўғри сарф қилмоқ ҳақида

Ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир кишига бундоқ деганларини эшитган эрдим: «Фақат икки нарсага ҳасад (ҳавас) қилмоқ мумкин: бири — Оллоҳ таоло бир кишига мол-дунё берса-ю, у ўз бойлигини эзгу йўлда сарфлаб тугатса, иккинчиси — Оллоҳ таоло бир кишига илму ҳикмат ато этса-ю, у билимидан тўғри фойдаланиб, бошқаларга ҳам ўргатса».

103- боб. Садақани миннат қилмоқ ҳақида

Оллоҳ таоло бу хусусда қуйидаги оятни нозил қилган: «Эй иймон келтирган бандалар, берган садақаларингизни (одамларга) миннат қилиб ва озор бериб, йўққа чиқармангиз...» («ал-кофирийн» деган жойигача ўқингиз).

104- боб. Ҳаром йўл бирлан топилган бойликдан қилинган садақани Оллоҳ таоло қабул қилмайдир, ҳалол касб туфайли топилган бойликдан қилинган садақанигина қабул қиладир

Оллоҳ таоло бу хусусда: «Кетидан озор эргаштириб келадирган садақадаң кўра, кўнгилни кўтарадирган ва мағфиратли сўз афзалдир. Оллоҳ бой ва кўнгилчандир!» — дейдир.

105- боб. Ҳалол йўл бирлан топилган бойликдан қилинадирган садақа ҳақида

Оллоҳ таоло бу хусусда бундай дейдир: «... (Оллоҳ таоло) садақаларни боқиб катта қилғайдир (берилган садақага баракот ато этиб, кўпайтириб, эгасига қайтарғайдир), Оллоҳ таоло ҳар бир осий кофирни ёмон кўрғайдир, аммо иймон келтирган, яхшиликлар қилган, намоз ўқиган ва закот берган бандаларга Оллоҳ таоло мукофотлар инъом қилғайдир, аларга ҳеч қандайин хавфу хатар йўқдир, алар ғам чекмағайдирлар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ҳалол касб қилиб, бир дона хурмочалик садақа қилғайдир, Оллоҳ таоло уни бажонудил қабул этғайдир, сўнг сизлар тойчоқни қандоқ боқиб улғайтирсангиз, Оллоҳ таоло ҳам берган садақангизни тоғ баробаринда қилиб, ўзингизга қайтарғайдир», — дедилар».

Ҳориса ибн Ваҳб: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитгандирман»,— дейдилар: «Садақа қилиб қолингиз, чунким садақангизни оладирган одам топилмайдирган даврлар келгайдир, ўшанда бирор кишига садақа олиб борсангиз, «Кеча келганингда сўзсиз қабул қилгай эрдим, аммо бугун унга менинг ҳеч қандоқ ҳожатим йўқдир»,— дейдир».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мол-дунёнгиз тўлиб-тошиб кетмагунча қиёмат бўлмагайдир. Шундоқ даврлар келгайдирким, ҳатто бадавлат одам кимга садақа бермоғин билмай қолиб, дуч келган одамга садақа тутавергайдир, бироқ «Менинг муҳтожлигим йўқдир» деб ҳеч ким олмагайдир»,— дедилар».

Адий ибн Ҳотим разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида эрдим, икки киши кириб келди. Улардан бири қашшоқлигидан, иккинчиси эрса, қароқчилардан шикоят қилди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Йўлтўсарлар масаласига келсак, ҳатто карвон Маккага соқчиларсиз йўл олганда ҳам, сенга уларнинг зарари камроқ теккайдир, аммо қашшоқлик масаласига келсак, сизлар садақа бергайман деганингизда бирортангиз ҳам садақа олғувчи одамни қидириб тополмайдирган давр келмагунча қиёмат бўлмагайдир. Сўнг, қай бирингиздир. Оллоҳ таолонинг қаршисида тик туриб жавоб берурсиз, ўртангизда парда ҳам, сўзингизни таржима қилиб турадирган тилмоч ҳам бўлмагайдир. Шунда Оллоҳ таоло: «Сенга мол-дунё ато қилмаганми эрдим?!» — дейдир. Банда: «Ҳа»,— деб жавоб берур. Сўнг, Оллоҳ таоло: «Сенга пайғамбар юбормаганми эрдим?!» — дейдир. Банда: «Ҳа»,— деб жавоб берур. Кейин, банда ўнг томонига қарайдир, дўзахдан бошқа нарсани кўрмагайдир, сўнг чап томонига қарайдир, тагин дўзахдан ўзга нарсани кўрмагайдир. (Шунинг учун) ҳар бирингиз лоақал яримта хурмо садақа қилиб, у ҳам бўлмаса, лоақал битта яхши сўз айтиб, ўзингизни дўзах ўтидан асрангиз!»

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Жаноб Расулуллоҳ бундай дедилар: «Шундай замонлар келадирки, ўшанда киши тиллани садақа қилгаймен деса ҳам, садақа олғувчини қидириб тополмагайдир, аёлларнинг кўплиги ва эркакларнинг озлигидан қирқ аёл битта эркакнинг кетидан ялиниб юргайдир».

107-боб. Яримта хурмо садақа қилиб бўлса ҳам ўзингизни дўзах ўтидан асрангиз! Озгина садақа ҳам садақадир!

Бу хусусда Оллоҳ таоло қуйидаги оятни нозил қилган: «Мол-дунёсини Оллоҳ таолони ризо қилмоқ йўлида ва унга нисбатан бўлган ўз садоқатини исбот этмоқ учун сарф қилғувчилар...» («ҳар бир мевалардан» деган сўзигача).

Абу Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Садақа ояти» нозил бўлгач, биз ҳаммоллик қилиб, топган пулимиздан садақа қилур эдик. Бир куни бир киши келиб, кўп нарса садақа қилди. Шунда мунофиқлар: «Ўзини кўрсатмоқ учун шундоқ қилаётир»,— дейишди. Кейин, бошқа бир киши келиб, бир соъ (тахминан 2,5 кг) хурмо садақа қилди. Мунофиқлар уни ҳам иғво қилиб: «Унинг бир соъ садақасига Оллоҳ таоло мухтож эрмас»,— дейишди. Шунда: «Кўнгилдан чиқариб садақа қилғувчи мўъминлар устидан кулғувчилар ва пешона тери бирлан ишлаб топғувчилар...» деган оят нозил бўлди».

Абу Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга садақа қилмоқни буюрсалар, баъзи биримиз бозорга бориб ҳаммоллик қилур эрдик, кейин шундан тушган пулга бир муд (600 мисқол) овқат ёки хурмо сотиб олиб, бировга садақа қилур эрдик. Ҳозир эрса, айримларимизда 100 минг дирҳамгача пул бордир».

Абдуллоҳ ибн Маъқил ривоят қилади: «Адий ибн Ҳотим разияллоҳу анҳунинг «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Яримта хурмо садақа қилиб бўлса ҳам ўзингизни дўзах ўтидан сақлангиз!» — деб айтганлар» деганини эшитганман».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қилади: «Бир аёл икки қизчасини етаклаб, садақа сўраб кирди. Менда бир дона хурмодан бўлак ҳеч нарса бўлмагани учун ўша хурмони бердим. Уни икки қизалоғига бўлиб берди, ўзи емади, кейин ўрнидан туриб чиқиб кетди. Ўша куни Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг хужрамга кирдилар, мен бўлган воқеани айтиб бердим. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар қизчалардан бирортаси бирор дардга чалиниб, вафот этса, охиратда онасини дўзах ўтидан парда бўлиб тўсиб тургайдир»,— дедилар».

108- боб. Қандай садақа афзал эканлиги ва соғлом, хасис одамнинг садақаси ҳақида

Оллоҳ таоло бундай дейди: «Эй мўъмин бандалар, ўлмасингиздан бурун биз сизларга ато этган ризқдан

бошқаларга ҳам улашингиз!» ва «Эй иймон келтирган бандалар, савдо-сотиқ қилинмайдирган кун келмасидан бурун биз сизларга ато этган ризқдан бошқаларга ҳам улашингиз!»

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир киши келиб: «Ё Расулаллоҳ, қандай садақанинг савоби улугроқдир?» — деб айтди. Жаноб Расулуллоҳ: «Сен ўзинг соғлом ва хасис эрсанг-у, камбағал бўлиб қолмоқдан қўрқиб ҳамда бой бўлмоқни орзу қилиб садақа қилсанг, ана шу садақангнинг савоби улугроқдир! Жонинг ҳалқумингга келмасидан бурун садақа қилиб қолғил! Кейин, «фалончига бунча, пистончига мунча бермоғим керак эрди», — дерсан, бироқ, барча мол-дунёнг меросхўрга қолиб кетгусидир», — дедилар».

109- боб.

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан хотинларидан айримлари: «Қай биримиз сизга тезроқ етишгайдирмиз?» — деб сўрашди. Жаноб Расулуллоҳ: «Қай бирингизнинг қўлингиз узунроқ бўлса», — дедилар. Шунда ўзлари экадирган шакарқамиш поясидан келтиришиб, бир-бирларининг қўлларини ўлчашди, Савданинг қўли бошқа хотинларининг қўлидан узунроқ бўлиб чиқди. Кейин, билсак, Жаноб Расулуллоҳ «Энг қўли узун», — деганларида, энг кўп садақа қилғувчи аёлни назарда тутган эрканлар. Ҳақиқатан ҳам, Савда Расулуллоҳга тезроқ етишди, ўзи ҳам биздан кўра, кўпроқ садақа қилар эрди-да!»

110- боб. Ошкора садақа

Оллоҳ таоло бу хусусда қуйидаги оятни нозил қилган: «Ўз мол-дунёларини кечаю-кундуз хуфия ва ошкора садақа қилаётганлар...» («Улар ҳам чекмағайдирлар» гача ўқингиз).

111- боб. Хуфия садақа

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитганларини ривоят қиладирлар: «Шундоқ одамлар бордирким, садақа қилганларини бировга билдирмағайдирлар, ҳатто ўнг қўллари қилган ишни чап қўллари билмай қолур! Оллоҳ таодо: «Агар ошкора садақа айласангиз, сизга шул садақангизчалик савоб теккайдир, агар фақирларга хуфия садақа айласангиз, кўпроқ савоб олғайдирсиз», — дейдир».

112- боб. Бадавлат одамга билмай садақа берса...

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтгандилар»,— дейдилар: «Бир киши садақа бергайман, деб аҳд қилиб чиқиб, садақасини (билмай) бир ўғрининг қўлига тутқазиб юборди. Шунда одамлар ўғрига садақа берди, деб маломат қилдилар. Бояги киши: «Эй парвардигор-о, садақа бермоғим учун ўғрини бўлса ҳам менга рўпара қилганингга шукр!» — деди. Кейин, яна садақа олиб чиқиб, бир бузуқ аёлнинг қўлига берди. Одамлар яна маломат қилиб: «Бу кеча бузуқ аёлга садақа берди»,— дейишди. Бояги киши: «Эй парвардигор-о, садақа бермоғим учун менга бузуқ аёлни бўлса ҳам рўпара қилганингга шукр!» — деди. Сўнг, яна садақа олиб чиқди-да, бир бойнинг қўлига бериб юборди. Одамлар: «Бойга садақа қилди»,— деб уни яна гап қилдилар. Шунда у: «Эй парвардигор-о, ўғригами, бузуқ аёлгами, бойгами, садақа қилмоғимни менга насиб этганинг учун сенга шукр!» — деб айтди. Кейин, тушида унга: «Ўғри, берган садақанг туфайли, шояд, ўғрилиқдан қайтса, бузуқ аёл шояд тўғри йўлга кирса, бой эрса, шояд Оллоҳ таоло берган бойлигидан садақа қилмоқни ўрганса!» — деб айтилди».

113- боб. Боласига билмай садақа берса...

Маън ибн Язид разияллоҳу анҳу қуйидаги ҳадиси айтиб бердилар: «Мен, отам ва бобом Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга байъат қилдик. Ул зот шахсан ўзлари совчилик қилиб, мени уйлантириб қуйдилар. Бир куни отам бир неча динорни (биров келиб олар, деб) масжидда ўтирган бир кишининг олдига қўйган эрдилар. Мен бориб ўша пулларни олиб, отамнинг олдларига келдим. Шунда отам: «Бунини сенга садақа қилмоқчи эмасдим»,— дедилар. Мен воқеани Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтиб бердим. Ул зоти олий: «Эй Язид, не ниятда садақа қилмоқчи бўлган эрсанг, ўшал ниятинг ўзингга (ёр бўлсин), эй Маън, сен не олган эрсанг, ўшал сеникидир!» — дедилар».

114- боб. Ўнг қўли бирлан садақа бермоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло ўзининг соясидан бошқа соя бўлмайдирган куни (яъни қиёмат куни) етти кишини — одил имомни (ёки ҳар қандай раҳбарни), Оллоҳ таолога ибодат қилиб улғайган йигитни, масжидлардан кўнгил узолмайдирган кишини, Оллоҳни деб

биров бирлан дўстлашган ҳамда Оллоҳни деб ундан узоқ
лашган (кечган) кишини, гўзал бир мансабдор аёл яқинлик
қилмоқни таклиф қилганда, «Мен Оллоҳ таолодан қўрқай-
ман» деб таклифини рад этган кишини, унг қўли берган сада-
қани чап қўли билмайдирган қилиб пинҳона ҳайр-аҳсон ай-
лаган кишини ва хилватда ўтириб, Оллоҳ таолонинг зикрида
дув-дув кўз ёши тўккан кишини ўз соясига олгайдир».

Ҳориса ибн Ваҳб ал-Хузоъий: «Мен Расулуллоҳ саллалло-
ҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитган-
дим»,— дейдилар: «Садақа қилиб қолингиз, чунким шундоқ
даврлар келгайдирким, одамлар кимга садақа бермоқни
билмай, сарсон бўлур. Кимга садақа узатилса, ўшал: «Кеча
олиб келганингизда олар эрдим, лекин бугун садақага
эҳтиёжим йўқдир»,— дейдир».

**115- боб. Хизматчиси орқали садақа берган киши
ҳақида**

Абу Мусо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам
садақа бергувчилардандирлар»,— дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ
саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар аёл яхши ният бирлан
ўз уйидаги егуликлардан садақа қилса, ўшал берган
нарсасига яраша унга савоби бўлгайдир, ишлаб топиб келган
эрига ҳам савоби теккайдир, шунингдек хазиначисига ҳам
савоби бордир. Уларнинг барчаси баравар савоб олишгайдир,
бириники биридан кам бўлмагайдир»,— деганлар.

**116- боб. Ўзи муҳтож бўла туриб қилинган садақа
садақа эрмас!**

Ўзи ёки оиласи муҳтож бўлган ёхуд бировдан қарзи бўлган
киши садақа бергандан кўра ва қул озод қилгандан кўра,
аввал қарзини узмоғи лозим, чунки унинг хайру эҳсони
барибир қабул бўлмагайдир. Бировларнинг молини сарф
қилмоққа унинг ҳаққи йўқдир!

Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу
хусусда бундай деганлар: «Ким бировнинг молини совурмоқ
ниятида олса, Оллоҳ таоло ул бандани ҳалокатга маҳкум
этгайдир. Аммо, сабр-тоқатлилиги бирлан танилган ва
муҳтож киши, бировдан қарзи бўлса ҳам, садақа қилмоғи
мумкин».

Чунончи, Абу Бакр разияллоҳу анҳу ҳам
шундай қилган эрдилар, Мадина ансорлари ҳам муҳожир-
ларни шу тариқа кутиб олишганди. Набий саллаллоҳу
алайҳи ва саллам ўз бойлигини бекорга сарф қилмоқни манъ
қилганлар, демак одам бировнинг молини ҳам совурмоққа

ҳаққи йўқдир. Каъб разияллоҳу анҳу: «Ё Расулаллоҳ, мен қатъий тавба қилганим туфайли барча бойлигимни Оллоҳ ва унинг Расули йўлида сарф қилмоқчиман»,— деганларида, Жаноб Расулуллоҳ: «Молингдан бир қисмини ўзингга ҳам қолдирганинг яхшидир»,— дебдилар. Шунда Каъб: «Ҳайбардаги мулкимни ўзимга қолдиргайман»,— деб айтибдилар.

Саъид ибн Мусаййаб Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитган эрканлар: «Ўзидан орттириб қилинган садақа энг яхши садақадир, шунинг учун садақа бермоқни энг аввало оилангдан бошлағил!» (яъни, энг аввало оилангни таъминлағил).

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтганлар»,— дейдилар: «Кўтарилган қўл, туширилган қўлдан яхшироқдир (кўтарилган қўл — ишлаб боқувчи қўл, туширилган қўл — тиламчи қўлдир)! Энг аввало оилангга садақа берғил (оилангни боқғил)! Ўзидан орттириб қилинган садақа — энг яхши садақадир! Кимки тавба қилғайдир, Оллоҳ таоло уни кечирғайдир, кимки бойлик тилағайдир, Оллоҳ таоло унга бойлик ато этғайдир!»

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбарда туриб садақа ва поклик тўғрисида эслатиб ўтдилар, сўнг: «Кўтарилган қўл туширилган қўлдан афзалдир, яъни кўтарилган қўл ишлаб боқувчи, туширилган қўл эрса, тиламчи қўлдир!» — дедилар».

117- боб. Берган содақасини миннат қилғувчилар тўғрисида

Оллоҳ таоло бу хусусда қуйидаги ояти каримани нозил қилган: «Ўз бойликларини Оллоҳ йўлида садақа айлаб, кейин кетидан миннат қилмайдирган ва озор бермайдирган бандалар...»

118- боб. Ўз вақтидан кечиктирмай садақа қилмоққа ошиққан киши хусусида

Уқба ибн ал-Ҳарас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга имомлик қилиб намози аср ўқидилар. Кейин, шошилиб уйларига кириб кетиб, бир оз ўтмай қайтиб чиқдилар. Мен ёки орамиздан кимдир бунинг боисини сўрадик. Жаноб Расулуллоҳ: «Садақа қилгайман, деб уйда бир оз тилла олиб қўйган эрдим, туни бирлан унинг уйда қолмоғини истамадим, шуни ҳозир одамларга улашиб келдим»,— дедилар».

119- боб. Садақа беришга ундаш ва шафқат (ёрдам)
қилиб садақа қилмоқ ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Ҳайит куни Жаноб Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидга чиқиб, икки рақъат намоз ўқидилар, илгари ҳам, кейин ҳам бундай намоз ўқимаган эрдилар. Сўнг, аёлларга ўгирилиб, ваъз айтдилар (ёнларида Билол ҳам турган эрди), уларни садақа бермоққа ундадилар. Шунда аёллар билагузук ва тақинчоқларини (Билолнинг этагига) ташлай бошлашди».

Абу Бурда ибн Абу Мусо оталари Абу Мусо разияллоҳу анҳудан қуйидаги ҳадиси эшитган эрканлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бирор киши садақа ёким бошқа нарса сўраб келса, «Ёрдам (шафқат) қилингизлар, савоб топғайдирсизлар!» — дер эрдилар. Оллоҳ таоло ўз Расули саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тилларидан ўзи истаганча айттириб, садақа қилдирар эрди».

Асмо разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Саховат йўлини беркитмағил, Оллоҳ таоло ҳам сенинг учун саховат йўлини беркитмағайдир» деб айтганлар»,— дейдилар.

Усмон ибн Абу Шайба: «Кимга не берганингни санамағил, Оллоҳ таоло ҳам сенга санаб ризқ берғайдир»,— дейдилар.

120- боб. Қурби етганча садақа қилмоқ ҳақида

Аббод ибн Абдуллоҳ ибн Зубайр ривоят қилади: «Асмо бинти Абу Бакр разияллоҳу анҳо Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига борганларида, ул зот «Мумсиклик қилмағил, Оллоҳ таоло ризқингни қирқғайдир, қурбинг етганича садақа қилиб турғил!» — деган эрканлар».

121- боб. Садақа гуноҳларни ювғайдир!

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Умар разияллоҳу анҳу: «Қай бирингиз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг фитна ҳақида айтган ҳадисларидан бирортасини билурсиз?» — деб сўрадилар. Шунда мен: «Жаноб Расулulloҳ қандоқ айтган бўлсалар, шундоқлигича эслаб қолганман»,— дедим. Ҳазрат Умар: «Сен ул киши бирлан бемалол сўзлаша олар эрдинг, қани айтғил-чи, не деганлар?» — дедилар. Шунда мен: «Барча фитна кишининг ўз хотини, болалари ва қўшнисидан чиқғайдир, уни садақа бермоқ, намоз ўқимоқ ва амри маъруф (яхшилиг) қилмоқ бирлан даф этғайдирлар» деб айтганлар»,— дедим.

Ҳузайфа ҳадис айтганда, «Фитна — намоз ўқимоқ, садақа бермоқ ва-л-амр би-л-маъруф (яъни, Исломи шариатида

машхур бўлган амали солихларни бажармоқни буюрмоқ) бирлан даф қилинғайдир» деб ҳам айтарди»,— дейдилар муҳаддислардан бири Сулаймон разияллоҳу анҳу.

Ҳазрат Умар: «Мен буни назарда тутганим йўқдир, мен денгиз тўлқинлари янглиғ мавж урадирган фитна ҳақида сўрамоқчи эрдим»,— дедилар. Мен: «Эй Амир ал-мўминин, ундай фитнадан сиз хавотир олмасангиз ҳам бўлур, сиз бирлан унинг орасидаги эшик ёпиқдир»,— дедим. Ҳазрат Умар: «Ўша эшик синдирилғаймидир ёким ўзи очилғаймидир?»— деб сўрадилар. Мен: «Балки, синдирилғайдир»,— дедим. Ҳазрат Умар: «Агар синдирилса, абадулабад қайтиб ёпилмас»,— дедилар. Мен: «Ҳа»,— дедим».

Абу Воил бундай дейдилар: «Биз Ҳузайфадан ўшал эшик ҳақида сўрашга ботина олмай, Масрукқа: «Сиз сўрангиз!»— деб айтдик. Масрук сўраган эрдилар, Ҳузайфа: «Ўшал эшик Умар разияллоҳу анҳунинг ўзларидирлар»,— деб жавоб қилдилар. Шунда биз Ҳузайфага: «Ҳазрат Умар кимни назарда тутганингизни билдиларми?»— дедик. Ҳузайфа: «Ҳа, эртанги кун келмоғидан олдин тун бўлмоғини билганларидек яхши билғайдирлар. Мен ул кишига бир ҳадис айтиб берганман, шу боисдан мен кимни назарда тутганимни билмоқлари шубҳасиз»,— дедилар».

122- боб. Мушриклигида садақа қилиб, кейин мусулмон бўлган киши хусусида

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни Жаноб Расулуллоҳдан: «Ё Расулаллоҳ, мен жоҳилия даврида (исломдан аввалги даврда) садақа айлаб, қулларга озодлик бериб, қариндош-уруғларимга оқибат қилиб юрғай эрдим, бунинг менга савоби бормидир?»— деб сўрадим. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Илгари қилган яхшиликларинг устига яна мусулмон ҳам бўлдинг!»— деб жавоб қилдилар».

123- боб. Ҳалол хўжайиннинг буйруғига биноан садақа берган хизматчига тегадирган савоб ҳақида

Ойша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар аёл яхши ният бирлан эри ишлаб топиб келган егуликлардан садақа қилса, ўзига ҳам, ишлаб топиб келган эрига ҳам савоб теккайдир, шунингдек, хазиначиси ҳам савобсиз қолмағайдир»,— деб айтганлар».

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар: «Буюрилган нарсани тўла-тукис бажарадирган («берадиган», деб айтган

булишлари ҳам мумкин) ишончли мусулмон хазиначи «Садақа бериб юборғил!» дейилганда мамнуният бирлан садақа бериб юборғайдир. Шу боисдан у ҳам садақа қилғувчилардан биридир!»

124- боб. Тиламчига эрининг уйидан эзгу ниятда садақа олиб чиқиб берган ёки унинг қорнини тўйғизган аёлга тегадирган сабоб ҳақида

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтганлар: «Агар аёл яхши ниятда эрининг уйидан садақа олиб чиқиб берса...» (юқоридаги ривоят такрорланган).

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар аёл яхши ниятда эрининг уйидаги егуликлардан олиб чиқиб, тиламчининг қорнини тўйғизса, ўзига ҳам, эрига ҳам, шунингдек, хазиначига ҳам савоб теккайдир. Эрига ишлаб топиб келгани учун, унга (аёлга) эрса, садақа бергани учун савоб теккайдир»,— деганлар».

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар аёл эзгу ниятда эрининг уйидаги егуликлардан тиламчига садақа қилса, унга ҳам, эрига ҳам, шунингдек хазиначига ҳам савоб теккайдир. Эрига ишлаб топиб келгани учун, унга (аёлга) садақа бергани учун савоб теккайдир»,— деганлар».

125- боб.

Оллоҳ таоло бундай дейдир: «Аммо, кимки (садақалар) берғайдир, (Оллоҳдан) тақво қилғайдир (қўрқғайдир) ва қилган яхшилигига (Оллоҳ) яхшилиғ қайтармоғига ишонғайдир, биз унга фаровонликни муяссар этғайдирмиз, лекин кимки хасислик қилиб, бойиб кетган эрса ва (Оллоҳдан) яхшиликка яхшилиғ қайтмоғини ёлғон деса, биз унга қашшоқликни муяссар айлағайдирмиз!»

Эй, парвардигор, хайр-эхсон қилғувчи бандангининг бойлигини янада зиёда қилғайсен!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Банда ҳар доим эрталаб уйғонганида, икки фаришта осмондан тушиб, улардан бири: «Ё парвардигор, хайр-эхсон қилғувчи бандангининг мол-дунёсини янада зиёда қилғайсен!»— дейдир, иккинчиси эрса, «Ё парвардигор, мумсик (хасис) бандангининг мол-дунёсига қирон келтирғайсен!» дейдир»,— деганлар».

126- боб. Садақа бергувчи ва бахил ҳақидаги мисоллар

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар»,— деб ривоят қиладирлар: «Бахил ва садақа қилгувчи бўғзидан кўкрагигача темир жубба кийиб олган икки кишига ўхшағайдир. Саховатли киши садақа бермоғи бирланоқ жуббаси кенгайиб, ҳатто юзқўлидаги темир излари йўқолғайдир. Аммо, бахил одам садақа қилмоқчи бўлиши бирланоқ жуббасининг ҳар бир ҳалқаси баданини тобора сиқа бошлағайдир, бахил ҳар қанча чиранмасин, жубба кенгаймағайдир» (мантиқ: сахий одам садақани ҳеч қийналмай, чин юракдан берғайдир, аммо хасис одам ўзини зўрлаб, минг азобда берғайдир).

127- боб. Касб-ҳунар ва тижоратдан келадиранг маблағдан қилинадиранг садақа ҳақида

Оллоҳ таоло бундай дейдир: «Эй иймон келтирган бандалар, пешона тери бирлан топган маблағларингиздан ва биз сизларга ердан ундириб бераётган неъматлардан садақа айлаб тулингиз!» (оятнинг «ғанийун ҳамидун» деган жойигача ўқингиз).

128- боб. Ҳар бир мусулмон садақа қилмоғи лозим, агар садақа айламоққа ҳеч нарсаси бўлмаса, яхшилик қилсин!

Саъид ибн Абу Бурда оталаридан, оталари эса, ўз оталаридан қуйидаги ҳадиси эшитган эрканлар: «Жаноб Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир мусулмон садақа қилмоғи лозим»,— дедилар. Саҳобалар: «Ё Набийаллоҳ, агар ҳеч нарсаси бўлмаса-чи?» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Қули бирлан меҳнат қилиб, ўзи ҳам манфаатланғайдир, бировга ҳам садақа берғайдир»,— дедилар. Саҳобалар: «Агар бунга қурби етмаса-чи?» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ожизу жабрдийдаларга ёрдам берғайдир»,— дедилар. Саҳобалар: «Бу ҳам қўлидан келмаса-чи?» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Яхшилик қилмоқ йўлига ўтиб, ёмонликдан қайтсин, ана шунинг ўзи унинг садақа қилганидир!» — дедилар».

129- боб. Қанча миқдорда закот ва садақа бериш мумкинлиги тўғрисида ва бутун бир қўйни эҳсон қилган шахс хусусида

Умму Атиййа разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Нусайба деган бир ансория аёлга қўй юбордим. Ул эрса, шу

қўйнинг гўшtidан Оиша разияллоҳу анҳога юборди».

Оиша анамиз бундай дейдирлар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирор егулик нарса борми?» — деб сўрадилар. «Нусайба юборган қўй гўшtidан бошқа ҳеч вақо йўқдир», — дедим. «Келтиргил, садақа ўз ўрнини топибдир!» — дедилар».

130- боб. Кумуш танга садақа қилмоқ ҳақида

Абу Саъид Худрий ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бештадан кам туя учун садақа лозим эрмас, беш уққийадан (60 дирҳамдан) кам кумуш тангадан садақа қилинмайдир, беш васакдан (1600 ратлдан) оз нарса (мева-чева, дон-дун) учун ҳам садақа берилмайдир», — деганлар».

131- боб. Закотга бериладирган (туланадирган) ашёлар

Товус разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Маъоз разияллоҳу анҳу Яман аҳлига бундай деди: «Арпа ва бугдой ўрнига эски-туски кийимларни садақа қилингиз, бу сизларга осонроқ, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Мадинадаги саҳобаларига эрса, яхшироқдир!»

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Аммо, Холид Оллоҳ йўлида жанг анжомларини шайлаб турибдир», — деб айтдилар (закот бермоқдан бош тортаётган қавмларга нисбатан айtilган). Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тақинчоқларингиздан бўлса ҳам садақа қилингиз!» — дедилар, лекин фарз садақани бошқа тур садақалардан истисно қилмадилар. Бир аёл келиб, исирға ва мунчоқларини садақа қилди. Шунда, «Тилла ва кумуш бўлсин!» деб қайд этишмади.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Абу Бакр разияллоҳу анҳу Оллоҳ ва унинг Расули саллаллоҳу алайҳи ва саллам буюрган аҳкомлар ҳақида менга бундай деб ёзган эрдилар: «Бир яшар урғочи бўталоқ закот қилмоғи лозим бўлган одамнинг бундай бўталоғи бўлмай, икки яшар урғочи бўталоғи бўлса, закотчи ўша икки яшар бўталоғини олиб, қайтимига 20 дирҳам ёки икки қўй бергайдир. Агар закот бергувчининг бир яшар урғочи бўталоғи бўлмай, икки яшар эркак бўталоғи бўлса, ундан шу бўталоқ закотга қабул қилиниб, ҳеч қандай қайтим берилмагайдир (чунки урғочи туя туғиб, кўпаяди)».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни ўртага қўйиб айтурменким, ул киши ҳайит намозини хутбадан олдин ўқидилар, кейин аёлларга овозим етмади, деб ўйлаб, уларга

яқинроқ бордилар. Ёнларида Билол ҳам кўйлагининг этагини (иона ташламоқлари учун) тутиб борар эди. Жаноб Расулulloҳ аёлларга ваъз-насихатлар айтиб, уларни садақа бермоққа даъват қилдилар. Айюб разияллоҳу анҳу Сахтиянинг қулоқ ва бўйнига ишора қилдилар (яъни, сирға ва мунчоқларни садақа айламоқни буюрдилар)».

132-боб. Икки кишига тегишли молни (мулкни) бир-бирига қўшиб қўйиш ҳамда бир одамга тегишли молни (гуё икки кишининг молидек) бўлиб қўйиш ярамайдир

Абу Бакр разияллоҳу анҳу Анас разияллоҳу анҳуга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам фарз қилган садақалар ҳақида бундай деб ёзиб юборган эрканлар: «Закот олинишидан қўриқиб икки кишига тегишли молни бир-бирига қўшиб қўймоқ ва бир кишига тегишли молни иккига бўлиб қўймоқ ярамайдир».

133- боб. Агар икки кишининг моли аралашиб кетган бўлса, улар ўзаро келишиб закот беришгадир

Товус ва Ато бундай дейишадир: «Агар икки кишининг моли аралашиб кетган бўлса-ю, улар ўз молларини таниб ололсалар, унда уларнинг молларини иккига ажратиб ўтирилмайдир». Суфён бундай дейдирлар: «Икки кишининг подаси аралашиб кетган бўлса-ю, улардан ҳар бирининг қўйи қирқтадан бўлмаса, закот вожиб эрмас».

Абу Бакр разияллоҳу анҳу Анас разияллоҳу анҳуга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам фарз қилган закотлар ҳақида бундай деб ёзган эрканлар: «Бир-бирига аралашиб кетган подаларнинг эгалари ўзаро келишиб закот бергайдирлар».

134- боб. Туя закоти

Абу Саъид Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир аъробий (бадавий) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ҳижрат қилмоқ тўғрисида сўради. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Шўринг курсин! Ҳижрат қилмоқ қийиндир, сен закот бериб турмоғинг учун туяларинг борми?» — дедилар (у кишининг ҳижрат қиладирган сиёғи йўқлиги учун бирмунча енгиллик бермоқчи бўлдилар шекилли). Бадавий: «Ҳа», — деб жавоб берди. «Сен денгизлар ортида туриб амали солиҳларни адо этсанг ҳам бўлавергайдир, Оллоҳ таоло қилган амалларининг биттасини ҳам қолдирмай даргоҳида қабул қилғусидир», — дедилар».

135- боб. Закотга бир яшар урғочи бўталоқ бериши
лозим бўлган одамнинг бундай бўталоғи
бўлмаса-чи?

Абу Бакр разияллоҳу анҳу Анас разияллоҳу анҳуга Оллоҳ таоло ўз Расули саллаллоҳу алайҳи ва салламга фарз қилган садақалар (закотлар) ҳақида бундай деб ёзган эрканлар: «Закотга беш яшар туя бермоғи лозим бўлган одамнинг бундай туяси бўлмай, тўрт яшар туяси бўлса, шу туяси закотга қабул қилиниб, устига яна (насиб этса) икки қўй ёким йигирма дирҳам олинғайдир. Аммо, закотга тўрт яшар туя бермоғи лозим бўлган одамнинг бундай туяси бўлмай, беш яшар туяси бўлса, у ҳолда шу туяси закотга қабул қилиниб, икки қўй ёким йигирма дирҳам қайтим берилғайдир. Башарти, закотга тўрт яшар туя бериши керак бўлса-ю, унинг бундай туяси бўлмай, икки яшар урғочи бўталоғи бўлса, унда шу бўталоқ закотга қабул қилиниб, устига икки қўй ёким йигирма дирҳам қўшиб олинғайдир. Қимки икки яшар урғочи бўталоқ закот қилмоғи лозим бўлса, ўрнига тўрт яшар туясини бериб, закотчидан икки қўй ёким йигирма дирҳам қайтим олур. Қимки икки яшар урғочи бўталоқ закот қилиши лозим бўлса-ю, унда бундай бўталоқ бўлмаса, ўрнига бир яшар урғочи бўталоқ бирлан бирга икки қўй ёким йигирма дирҳам қўшиб берғайдир».

136- боб. Қўй ҳисобида тўланадирган закот

Абу Бакр разияллоҳу анҳу Анас разияллоҳу анҳуни Баҳрайнга жўнатганларида, кетларидан ушбу мактубни йўллаган эрдилар: «Бисмиллоҳир раҳмднир раҳийми. Қўйида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўз умматларига, Оллоҳ таоло эрса, ўз Расулига фарз деб буюрган садақаларни (закотларни) баён қилдим. Қайси бир мусулмондан шариатга мувофиқ закот бермоқни сўрашса, берсин; кимдан шариатга ҳилоф равишда ортиқча закот сўрашса, бермасин. Йигирма тўрт ва ундан камроқ туянинг ҳар бештасига бир қўй; йигирма бешдан то ўттиз бештагача туя учун битта бир яшар урғочи бўталоқ; ўттиз олтидан то қирқ бештагача бўлса, битта икки яшар урғочи бўталоқ; қирқ олтидан то олтмиштагача бўлса, битта тўрт яшар урғочи бўталоқ; олтмиш бирдан то етмиш бештагача бўлса, битта беш яшар туя; етмиш олтидан то тўқсонгагача бўлса, иккита икки яшар урғочи туя; агар тўқсон бирдан то бир юз йигирматагача бўлса, иккита тўрт яшар урғочи туя берғайдир. Бир юз йигирматадан ҳам кўп бўлса, ҳар қирқтасига битта икки яшар урғочи бўталоқ ва ҳар элликтасига битта тўрт яшар бўталоқ бермоғи лозим. Қимнинг тўрттадан бошқа

туяси бўлмаса, садақа вожиб эрмас, хоҳласа бергайдир, хоҳламаса йўқ. Туяси бештага етса, битта қўй бергайдир.* Агар, подадаги қўйлар сони қирқтадан бир юз йигирматагача бўлса, битта қўй; бир юз йигирматадан икки юзтагача бўлса, иккита қўй; икки юздан то уч юзтагача бўлса, учта қўй; уч юздан ҳам кўп бўлса, ҳар юз қўйга битта қўй бергайдир. Агар, подадаги қўйлар сони қирқтадан битта кам бўлса ҳам, садақа вожиб эрмас, эгаси хоҳласа бергайдир, хоҳламаса йўқ. Кумуш пулларнинг ҳар йигирма дирҳамидан бир дирҳам берилгайдир, агар кишининг маблағи бир* юз тўқсон дирҳам бўлса, садақа вожиб эрмас».

137- боб. На қари, на нуқсонли (ҳайвон) ва на така, агар закотчи истамаса, закотга қабул қилинмайдир

Оллоҳ ва унинг Расули саллаллоҳу алайҳи ва саллам фарз қилган садақа (закот) ҳақида Абу Бакр разияллоҳу анҳу Анас разияллоҳу анҳуга бундай деб ёзиб юборган эрканлар: «На қари, на нуқсонли (ҳайвон) ва на така, агар садақа йиғувчи (закотчи) истамаса, садақага (закотга) қабул қилинмагайдир».

138- боб. Урғочи бир яшар эчкини садақага (закотга) қабул қилмоқ

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Абу Бакр разияллоҳу анҳу: «Агар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга олиб келишаётган эчкилардан биттасини олиб қолишса ҳам, худо ҳаққи, улар бирлан жанг қилгаймен»,— деб айтганлар. Умар разияллоҳу анҳу: «Оллоҳ таоло Абу Бакр разияллоҳу анҳунинг қалбига қанчалар шижоат жо айлаган! Мен уни яхши тушунгаймен»,— дейдилар».

139- боб. Одамларнинг энг яхши моллари садақага (закотга) олинмайдир

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маоз разияллоҳу анҳуни Яманга юбораётиб: «Сен аҳли китоб бўлмиш қавм олдига кетаётирсан, шул боисдан энг аввало уларни Оллоҳ таолога ибодат қилмоққа даъват айлагил, Оллоҳ таолони тан олсалар (этироф этсалар), Оллоҳ таоло бир кеча-кундузда беш вақт намоз ўқимоқни фарз қилганлигини айтгил, намоз ўқисалар, Оллоҳ таоло уларнинг молларидан закот олиб, камбағалларга қайтариб бермоқни фарз қилганлигини айтгил, закотга ҳам итоат этсалар, улардан закот олгил, аммо одамларнинг энг яхши молларини олмагил!» — деб айтдилар».

140- боб. Бештадан кам туядан садақа олинмайдир

Абу Саъид Худрий разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар», — дейдилар: «Беш васак (1 васак — 60 соъ, 1 соъ — 2,400 г) дан кам хурмодан ҳамда беш укқийа (1 укқийа — 12 дирҳам) дан кам кумуш (пуллар) дан закот олинмайдир, бештадан кам туяга ҳам закот лозим эрмас».

141- боб. Сигир ҳисобида тўланадирган закот

Абу Хумайд ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маъраб турган сигири бўла туриб, Оллоҳ йўлида закот тўламаган одамни қиёматда кўрсатғаймен; ул сигир каби маъраб келгайдир», — деб айтганлар».

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келганимда, ул зот: «Жону таним қўлида бўлган Оллоҳга (ёки «Якка-ю ягона Оллоҳга», дедилар шекилли) қасамёд этиб айтурменким, кимки туя, сигир ёким қўйлари бўла туриб, закот бермаган бўлса, қиёмат куни энг катта ва энг семиз туяси, сигири ёким қўйи келиб, уни туёқлари бирлан тепкилағайдир, шохлари бирлан сузгайдир, кейин кетидан бошқалари ҳам келиб одамлар олдида, то тўланмаган закотнинг ҳаққи олингунча, шу ишни қилгайдир», — дедилар».

142- боб. Қариндошларга закот бермоқ ҳақида

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қариндошларига закот берган одамга иккита савоб теккайдир — бири қариндошларига оқибат қилгани учун, иккинчиси — закот бергани учун», — дедилар.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Абу Талҳа Мадинадаги ансорлар ичида энг кўп хурмозор ерларга эга бўлган бадавлат киши эрди. У ўз мулкларидан, кўпроқ, Байруҳони яхши кўрар эрди. Байруҳо масжиднинг қаршисида бўлиб, Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам у ерга кириб, тотли сувидан ичиб турар эрдилар. Оллоҳ таолонинг «Ўзингиз суйган нарсани эҳсон қилмагунингизча хайр топмағайдирсиз!» деган ояти қариймаси нозил бўлганда Абу Талҳа Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло: «Суюкли нарсангизни садақа қилмай туриб, яхшиликка муяссар бўла олмағайдирсиз!» — дер эркан, унда мен ўзимнинг энг яхши кўрган Байруҳомни Оллоҳ таоло йўлида садақа қилдим, бу менинг Оллоҳ таоло йўлида қилган хайр-эҳсоним бўлмоғини истайдирман. Сиз уни Оллоҳ таоло

йўлида ўзингиз билганингизча тасарруф қилаверингиз!» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен сенинг «Бу мулким қандоқ ажойиб, қандоқ яхши!» деб мақтаганингни эшитгандирман, уни қариндошларингга берсанг дерман», — дедилар. Абу Талҳа: «Хўб бўладир, ё Расулаллоҳ!» — деди. Кейин, Абу Талҳа Байруҳони ўз қариндошларига тақсимлаб берди».

Абу Саъид Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қурбон ёки Рамазон ҳайитида намозгоҳга чиқдилар, сўнг одамларга ўгирилиб ваъз айтдилар, «Эй одамлар, садақа қилингиз», — деб амр қилдилар. Кейин, аёллар ёнидан ўтаётиб: «Эй аёллар жамоаси, садақа қилингиз! Мен сизларни кўпроқ дўзахга тушгувчилардан деб билгайман», — дедилар. Аёллар: «Ё Расулаллоҳ, бунинг боиси недир?» — деб сўрашди. Жаноб Расулуллоҳ: «Кўп қарғаб, эрларингизнинг яхшилигини инкор қилгайдирсизлар. Буни ақлингизнинг пастлиги ва эътиқодингизнинг сустлигидан деб билурмен. Сизлар ақлиҳуши жойида бўлган эрни ҳам ақлдан оздиргайдирсизлар (яъни, тўғрими, нотўғрими, ўз билганингизни қилдиргайдирсизлар)», — дедилар. Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ уйларига йўл олдилар, уйларига келганларида Абдуллоҳ ибн Масъуднинг хотинлари Зайнаб келиб, кирмоққа ижозат сўради. Жаноб Расулуллоҳга: «Зайнаб келди», — дейишди. Ул зот: «Қайси Зайнаб?» — дедилар. «Ибн Масъуднинг хотини», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Рухсат берингиз, кира қолсин!» — дедилар. Зайнаб ичкарига кириб: «Ё Набиййаллоҳ, бугун сиз: «Садақа қилгил!» — деб буюрдингиз. Менда бир тақинчоқ бор эрди, шуни садақа қилмоқчи эрдим. Аммо, (эрим) Ибн Масъуд ва ўғли(м): «Бошқалардан кўра, ўзимиз садақа олмоққа ҳақлироқдирмиз» — дейишмоқда», — деди. Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ибн Масъуд тўғри айтибдир, эринг ва ўғлинг бошқалардан кўра, садақа олмоққа ҳақлироқдир», — деб айтдилар».

143- боб. Мусулмон одам (миниб юрган) оти учун садақа бермайдир

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мусулмон одам оти ва ғуломи борлиги учун садақа бермагайдир», — дейдилар».

144- боб. Мусулмон одам қули борлиги учун садақа бермайдир

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мусулмон одам қули ва оти учун садақа бермагайдир», — дейдилар».

Абу Сағид Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни минбарга чиқиб ўтирдилар, биз ҳам теғраларида ўтирдик. Жаноб Расулulloҳ бизга: «Мен вафот этганимдан кейин бу дунё сизларга ўзининг гузаллиги-ю, зийнатларини намоён қилмасам, деб қўрқаймен», — дедилар (яъни, «Сизлар айшу ишратга берилиб кетмасанглар, деб қўрқаймен», — дедилар). Шунда бир киши: «Ё Расулаллоҳ, яхшилик (яъни, дунёнинг гузаллиги-ю, зийнатлари) ҳам ёмонлик келтирғайдирми?» — деб сўради. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам жим қолдилар. Одамлар бояги кишини «Расулulloҳга гапирмоққа не ҳақнинг бор, ул киши сенга сўзламадилар-ку!» — деб қўйишди. Жаноб Расулulloҳ жим қолганларида биз ваҳий келяпти, деб ўйладик. Бир оздан кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам юзларидаги терни артдилар-да, бояги кишидан мамнун бўлгандек чеҳралари очилиб: «Қани савол берган киши?» — дедилар, сўнг унга қараб: «Яхшилик ёмонлик келтирмағайдир. Баҳорда унадирган ўтлар ичида, оқилат ул-ҳадроъдан бўлак, (ҳайвон) еса ўлдирадирган ёким касал қиладирган ўтлар бордир. Уларни еган (ҳайвон) қорни шишиб, ичи ўтиб, бавл қилиб, офтобда чўзилиб ётғайдир. Кейин, кўзи очлик қилиб, яна ўша ўтдан еғайдир. Мол-дунё ҳам ўша, яшил ўт-ўланга ўхшайдир. Мол-дунёсини мискин, етим ва мусофирларга садақа қилиб, сўнг у дунёга рихлат айлайдирган мусулмон қандоғ ҳам яхшидир!». Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам яна бундай дедилар: «Бировнинг молини эгри, ноҳақ йўл бирлан оладирган одам қанча еса ҳам, тўймайдирган мечкайға ўхшайдир, ўша эгри йўл бирлан олинган мол қиёмат кўни унинг қаллоблигига гувоҳ бўлғайдир!»

146- боб. Эрига ва қарамоғидаги етимларга закот бермоқ

Амр ибн Ҳарасга Зайнаб разияллоҳу анҳо бундай деб ривоят қилган эрканлар: «Масжидда ўтирган эрдим, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тақинчоқларингиздан бўлса ҳам садақа қилингиз!» — дедилар. [Зайнаб (эри) Абдуллоҳга ва қарамоғидаги етимларга садақа қилиб турар эрди]. Мен (эрим) Абдуллоҳга: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўрағил-чи, мен сенга ва мана бу етимларга садақа қилсам, жоиз бўлғаймидир?» — дедим. (Эрим) Абдуллоҳ: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ўзинг сўрағил», — дедилар. Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам-

нинг хузулларига кетдим, эшик олдида бир ансория аёлнинг турганини кўрдим, ул ҳам менга ўхшаш бир юмуш бирлан келган эркан. Шунда ёнимдан Билол ўтиб қолди. Биз (мен ва ҳалиги аёл) унга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўраб бергил-чи, эримиз ва қарамоғимиздаги етимларга закот берсак, бўлурмикин? Фақат ул кишига биз айтганимизни билдирмагил!» — дедик. Билол ичкарига кириб сўради. Жаноб Расулуллоҳ: «Кимдир ул иккаласи?» — деб сўрадилар. Билол: «Зайнаб», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Қайси Зайнаб?» — деб сўрадилар. Билол: «Абдуллоҳнинг хотини», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа, унга икки савоб теккайдир, бири — қариндошларига оқибат қилгани учун, иккинчиси — закот бергани учун», — дедилар.

Умму Салама ривоят қиладилар: «Ё Расулаллоҳ, мен (эрим) Абу Саламанинг болаларига садақа қилсам бўлғаймидир? Ахир, улар ўзимнинг болаларим-ку!» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Уларга садақа қилавергил, сенга садақа қилганинг учун савоб теккайдир», — дедилар.

147-боб. Оллоҳ таолонинг «Қулларга, қарздорларга ва Оллоҳ йўлига...» деган ояти қариймаси ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ўз молининг закотини қул озод қилмоққа ва ҳажга боролмай юрганларга сарф қилур эрди, деб эслашади.

Ҳасан Басрий: «Закот тўлаб, отасини қулликдан сотиб (қутқариб) олмоғи, мужоҳидлар (жиҳод қилғувчилар) ва ҳажга боролмай юрган кишиларга закот бериб, ёрдам қилмоғи мумкин», — дедилар-да, «Дарҳақиқат, садақалар фақирлар учундир!» деган ояти қаримани тиловат қилдилар. Кейин: «Булардан қайси бирига берсанг ҳам бўлавергайдир», — деб қўйдилар.

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Холид Оллоҳ йўлида уруш анжомларини шай қилиб турибдир», — дедилар. Абу Лос: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизни ҳаж учун садақага берилган туяларда олиб бордилар» — деб айтганди», — дейишади.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам садақа қилмоқни буюрдилар. Шунда ул кишига: «Ибн Жамил, Холид ибн Валид ва Аббос ибн Абдулмуталлиб садақа бермоқдан бош тортишмоқда», — дейишди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ибн Жамил фақир бўлмаганда закот бермоқдан бўйин товламас эрди, уни Оллоҳ таоло ва унинг Расули таъминлаб турибдир. Аммо, Холид масаласига келсак, унга жабр қилмақдасизлар, ахир ул Оллоҳ йўлида уруш анжомла-

рини доимо шай тутиб турибди-ку! Лекин, Аббос ибн Абдулмуталлиб (Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг амакилари) бўлса, бир эрмас, икки бор садақа бермоғи лозимдир», — дедилар».

148- боб. Тиламчиларни покликка даъват қилмоқ

Абу Саъид Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Бир тўда ансорийлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан садақа сўрашди, ул киши бердилар, сўнг тагин сўрашди, тагин бердилар, ҳатто олдиларидаги нарсалар тугади. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Менинг олдимда нимаики яхши нарса бўлса, сизлардан аямасмен, кимки ҳаромдан ҳазар қилса, Оллоҳ таоло ҳам уни ҳаромдан асрағайдир, кимки бойлик тиласа, Оллоҳ таоло унга бойлик ато қилғайдир, кимки сабр-тоқат қилса, Оллоҳ таоло унга сабр-тоқат берғайдир. Оллоҳ таоло бандасига инъом этадирган неъматлар ичида сабр-тоқатдан кўра афзалроқ неъмат бўлмаса керак!» — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жону таним қўлида бўлган Оллоҳ таолога қасам ичиб айтурменким, бировнинг олдига бориб (у ҳали садақа берадирми, йўқми?), тиламчилик қилганингиздан кўра, ўтин териб, арқон бирлан орқалаб, тирикчилик қилганингиз маъқулдир!» — дедилар».

Зубайр ибн Аввом айтади: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қўлингизга арқон олиб, бир боғ ўтин териб, сўнг уни елкангизга орқалаб, олиб бориб сотсангиз-у, Оллоҳ таоло бу бирлан сизни (тиламчилик) хижолатидан қутқариб қолса, сиз учун бу — сўрасангиз ё берадирган, ё бермайдирган кишининг олдига бориб садақа тилаганингиздан кўра, афзалдир!» — деганлар».

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу айтади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан садақа сўрадим, бердилар, сўнг яна сўрадим, яна бердилар, тагин сўрадим, тагин бердилар. Кейин менга: «Эй Ҳаким, бу мол-дунё деган нарса ҳайвоннинг кўзига яхши кўринадирган кўм-кўк, ширин ўт-ўлан сингари одамнинг кўзини ўйнатғайдир, кимки ундан очкўзлик қилмай эҳтиёжга яраша олса, Оллоҳ таоло унга барака ато этғайдир, кимки нафси ғолиблик қилиб, беш қўлини оғзига тикса, унинг бири икки бўлмағайдир, ундок одам қанча еса ҳам ҳеч тўймайдирган мечкайга ўхшайдир, кўтарилган қўл (меҳнатга бўйин ёр берган қўл) туширилган қўлдан (садақага узатилган қўлдан) афзалдир!» — дедилар. Шунда мен: «Ё Расулуллоҳ, сизни ҳақлиғ узра пайғамбар қилиб юборган ул зоти олий номига қасам ичиб айтурменким, сиз ўтганингиздан кейин ҳам то у дунёга

риҳлат қилгунимча, бировдан бир нарса олмағайдирман!» — дедим».

Абу Бакр разияллоҳу анҳу Ҳакимни чақириб, ҳадя берсалар, у олмас эрди. Бир куни Умар разияллоҳу анҳу ҳам уни чақириб, нимадир бермоқчи бўлган эрдилар, олмади. Шунда Ҳазрат Умар: «Эй мусулмонлар жамоаси, сизлар гувоҳ бўлингиз, мен Ҳакимга: «Мана бу ўлжадан ўз улушингни олғил!» — десам, олмаётир», — дедилар.

Ҳаким, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вофот қилганларидан кейин ҳам то ўлгунича, ҳеч кимдан ҳеч нарса олмади.

149- боб. Оллоҳ таоло неъмат ато этган, тиламчи ва очкўз бўлмаган одам ҳақида

Оллоҳ таоло: «Уларнинг мол-дунёларида тиламчи ва маҳрумларнинг (муҳтожларнинг) ҳам ҳақлари бордир!» — дейдир.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Ҳазрат Умарнинг бундай деганини эшитганман», — дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга ҳадя берсалар, уни мендан кўра муҳтожроқ одамга берингиз, дер эрдим. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Сенга бергандан кейин олғил-да, ахир сен таъмагир ҳам, гадой ҳам эрмассен-ку! Олғил буни, лекин мол-дунёга хирс қўймағил!» — дедилар».

150- боб. Бойиш ниятида садақа сўраса...

Ҳамза оталари Абдуллоҳ ибн Умардан бундай деб эшитган эрканлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тиламчи, ҳатто қиёмат куни (шармандалиғ, юзсизлиғдан) бетида бир парча гўшт қолмаган ҳолда Оллоҳ таолонинг даргоҳига кириб келса ҳам, тиламчилигини қўймағайдир», — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ яна бундай дедилар: «Қиёмат куни Қуёш (Ерга) яқин келиб, қиздирганда, одамлардан шунчалик кўп тер оқғайдирким, ҳатто ҳамма ёқни тўлдириб, қулоқларининг ярмигача кўтарилғайдир. Шу аҳволда туриб улар Одам Атога, сўнг Мусога, кейин эрса, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламга ёлбориб, ёрдам сўрашғайдир». Абдуллоҳ ибн Солиҳ шу ҳадиснинг давомини Ибн Абу Жаъфардан эшитиб, ривоят қиладирлар: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таоло уларга ҳукм чиқарсин, деб шафоат айлаб, жаннат эшигининг дастасидан тутғайдирлар. Ушол куни Оллоҳ таоло Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламга мақтовга сазовор бир мақом ато этғайдирким, уни барча маҳшардагилар мақтағайдир».

Қанчадан-қанча бойлиқ бор-у, лекин Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларидек, «Оллоҳ таоло йўлида бир қадам ҳам қўймакка ярамайдирган фақирларга (Оллоҳнинг) берадирган бойлиги йўқдир! Оллоҳ таоло уларнинг қилмишларидан бохабардир!»

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мискин, бир ёки икки марта егулик берса, қайтадирган одам эрмасдир, аммо мискиннинг бойлиги йўқдир, у одамлардан ҳаё қилғайдир ёки уларга ёпишиб олиб, садақа сўрай олмағайдир»,— деб айтганлар».

Шазбий разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Муовия Муғийра ибн Шуъбага: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ўзинг эшитган бир ҳадисни менга ёзиб юбор-ғил!» — деб мактуб йўллади. Муғийра ибн Шуъба: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Оллоҳ таоло сизларга уч нарсани — ғийбатни, молни исроф қилмоқни ва қўп садақа сўрамакни манъ қилғайдир» — деганларини эшитганман»,— деб ёзиб юборди».

Саъд ибн Ваққос разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир тўда одамларга ҳадя улашаётган эрдилар, мен ҳам ўшаларнинг орасида ўтирган эрдим. Жаноб Расулulloҳ одамлардан бирига ҳадя бермай ўтиб кетдилар. Ўша киши менга бошқалардан кўра кўпроқ ёқарди. Мен ўрнимдан туриб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга секингина: «Сизга не бўлди, фалончига ҳадя бермадингиз? Худо ҳаққи мен уни мўъмин, деб билурмен»,— дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ёки мусулмон»,— дедилар. Мен бир оз жим қолдим-да, сўнг бояги одамни яхши билганимдан, чидай олмай: «Ё Расулаллоҳ, фалончига нечун ҳадя бермадингиз? Худо ҳаққи, мен уни мўъмин, деб билурмен»,— дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ёки мусулмон»,— дедилар. Мен яна бир оз жим қолдим, кейин бояги кишини яхши билганимдан, чидай олмай, тагин: «Ё Расулаллоҳ, фалончидан хафамисиз? Худо ҳаққи, мен уни мўъмин, деб билурмен»,— дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ёки мусулмон»,— дедилар. Кейин, яна бундоқ дедилар: «Мен ундан кўра суюклироқ кишига ҳам ва ўзгаларга ҳам, дўзах ўтига юз тубан қуламасинлар, деб қўрқиб ҳадя бермағайдирмен».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одамлар (орасинда айланиб юрганида) бир-иккита хурмо, бир-икки

ошам овқат узатсалар, олмай, қайтарадирган одам мискин эрмасдир, балки мискин бойимоқ мақсадида бойлик изламайдирган, одамлар садақа берғайман, деб қидирмайдирган ва ўрнидан туриб бориб одамлардан садақа сўрамайдирган шахсдир!» — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эрта билан қўлга арқон олиб («Тоққа, бўлса керак», — дейдилар Абу Ҳурайра) чиқсангиз, ўтин териб, елкангизга орқалаб, олиб бориб сотсангиз, пулига еб-ичиб, ҳам садақа айласангиз, бу сиз учун одамлардан садақа сўраб, тиламчилик қилгандан афзалдир!» — деганлар».

152- боб. Хурмони чамалаб ўлчамоқ

Ҳумаид Соғидий разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «(Бу воқеа) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга «Табук» ғазотига чиққанимизда бўлганди. Ўшанда, Жаноб Расулуллоҳ «Водийу-л-Қуро» деган ерга етиб борганимизда, бир аёлнинг ўз боғида айланиб юрганини кўриб, саҳобаларга: «Бу аёлнинг боғидаги меваларни чамалаб кўрингиз-чи!» — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўзлари ўн васак (1 васак — 60 соъ, 1 соъ — 2 кг 400 гр) деб чамаладилар. Кейин, аёлга: «Меваларнинг қанча чиққанлигини ҳисоблаб қўйгил!» — дедилар. Табукка етганимизда Жаноб Расулуллоҳ: «Шу кеча қаттиқ шамол қўзғаладиргон кўринадир, биттангиз ҳам турмангиз! Кимнинг туяси бўлса, боғлаб қўйсин!», — дедилар. Биз туяларни боғлаб қўйдик. Кейин, қаттиқ шамол қўзғалди. Бир киши ўрнидан турган эрди, шамол учуриб кетиб, Тайъ тоғига олиб бориб ташлади. (Шамол тингач) Айла подшоси Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга, битта оқ хачир ҳадя қилиб юборди. Жаноб Расулуллоҳ Айла подшосига элчиси орқали ридо (кийим) тортиқ қилиб, «Денгиз соҳилида одамлари бирлан шай бўлиб турсин!» деган мазмунда нома ҳам битиб, бериб юбордилар. Водийу-л-Қурога қайтиб борганимизда, Жаноб Расулуллоҳ мазкур боғдаги аёлдан: «Боғинг қанча ҳосил берди?» — деб сўрадилар. Аёл: «Ўн васак», — деб айтди. Жаноб Расулуллоҳнинг чамалари тўғри чиқди. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ: «Мен Мадинага шошиб турибдирман, кимки Мадинага мен бирлан тезроқ бормақни истаса, юрсин!» — дедилар. Ибн Баккор: «Менинг учун энг азиз шаҳар!» — деган эрди, Жаноб Расулуллоҳ: «Бу Тобадири! (яъни, Мадинадир)», — дедилар. Кейин, Уҳуд тоғини кўриб: «Бу тоғ бизни яхши кўрғайдир, биз ҳам уни яхши кўрғайдирмиз, ансорлардан кимларнинг ҳовлиси яхши эканлигини сизларга айтайинми?» — дедилар. Саҳобалар: «Ҳа», — де-

йишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Баний Нажжорнинг ҳовлиси, Баний Абду-л-Ашҳалнинг ҳовлиси, Баний Соъиданинг ёким Банийу-л-Ҳарас ибн ал-Ҳазражнинг ҳовлиси»,— дедилар, кейин: «Ҳар бир ансорийнинг ҳовлисида яхшилиғ мавжуддир»;— деб қўшиб қўйдилар».

153- боб. Осмон суви (ёмғир) ва оқар сув билан суғориладирган экиндан олинадирган ушр солиғи

Умар ибн Абд-ул-Азиз асалга солиқ солмакни лозим кўрмаганлар.

Солим ибн Абдуллоҳнинг оталари ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Осмон (ёмғир) ва булоқлар ёки ер ости сизот сувлари бирлан суғорилган экинга ушр (ҳосилнинг ўндан бири), чиғир ёрдамида суғорилган экинга эрса, ярим ушр солиқ солинғайдир»,— деб айтганлар».

Имом Бухорий бундай дейдилар: «Бу ҳадис аввалги (яъни, Умар айтган) ҳадиснинг тафсиридир, чунким Умарнинг ривоятида «Осмон (ёмғир) суви бирлан суғориладирган экинга ушр солинмоғи лозимдир» дейилиб, вақти кўрсатилмаган. Солим ибн Абдуллоҳнинг оталари айтган ҳадисда эрса, ушр шартлари кенгроқ баён қилиниб, «Суғорилган экинга», деб вақти аниқ кўрсатилган. Агар ҳадисни субут аҳли (яъни, сўзи ишонарли кишилар) айтган бўлса, уни қабул қилмоқ лозим. Чунончи, Фазл ибн Аббос: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъба ичкарасида намоз ўқимадилар»,— деб айтди, Вилол эрса: «Намоз ўқидилар»,— деди, шунда Фазлнинг гапи ишонарсиз, деб топилиб, Вилолнинг сўзи мақбул қурилди».

154- боб. Беш васак бўлмаса, садақа лозим эрмас

Абу Саъид Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Беш васакдан оз нарсалардан, туялари сони бештадан кам подадан ҳамда беш уққиййадан кам кумуш (пул) дан садақа (закот) олинмағайдир»,— деб айтганлар».

Имом Бухорий бундай дейдилар: «Бу ҳадис дастлабки (Ибн Умар айтган) ҳадиснинг тафсиридир. Ибн Умарнинг ҳадисида: «Беш васак бўлмаса, садақа лозим эрмас»,— дейилган. Бу ерда, «беш васакдан оз» ёки «кўп» деган маъкул. Абу Саъид Худрийнинг ҳадисида эрса, «Беш васакдан оз...», деб аниқ айтилган. Илмда доимо аҳли субутлар аниқ-ойдин қилиб айтган ҳадислар қабул қилинғайдир».

155- боб. Хурмо терилганда олинадирган закот ҳақида; ёш бола закотга берилган хурмони (емай) ташлаб кетадирми?

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Хурмо терими вақтида, ким Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келса, хурмо кўтариб келарди, ҳатто хурмонинг кўплигидан тепалик ҳосил бўлур эрди. Бир куни (набиралари) Ҳасан ва Ҳусан разияллоҳу анҳумо хурмолардан олиб ўйнай бошлашди. Кейин, улардан бири битта хурмо олиб оғзига солди. Жаноб Расулulloҳ бунни кўриб, хурмони унинг оғзидан чиқариб олдилар-да: «Муҳаммад зурриёти садақа емаслигини билмасмисен?!» — дедилар».

156- боб. Кимда-ким ушр ёки закот бермоғи лозим бўла туриб, хурмо меваларини ёки хурмозорнинг ўзини ёхуд ерини ёинки экинини сотиб юборса, тўловни бошқа нарсалар ҳисобига адо этмоғи мумкин

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Меванинг яроқчилигини билмай туриб, сотмангиз!» — дедилар. Демак, мева пишгандан кейин сотишни ҳеч кимга манъ қилганлари йўқ ва закот бермоғи лозим бўлганларни закот бермоғи лозим бўлмаганлардан ажратиб, алоҳида эслатиб ўтмадилар ҳам.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам мева яроқли бўлмагунча сотмоқни манъ қилдилар. «Мева қачон яроқли бўлур?» — деб сўрашганда, «Унинг камчилиги қолмаганда», — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ҳам: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам мева яроқли бўлмагунча сотмоқни манъ қилдилар», — дейдилар.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам меваларни етилмагунча сотмоқни таъқиқладилар», — дедилар, кейин: «Қизармагунча», — деб ҳам қўшиб қўйдилар.

157- боб. Биров садақа қилган нарсани бошқа бир одам сотиб олса бўладирми? Биров садақа қилган нарсани бошқа бир одам сотиб олса, зарари йўқдир, чунки Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам садақа қилган кишигагина ўзи садақа қилган нарсани сотиб олмоқни манъ қилганлар

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Умар ибн Хаттоб Оллоҳ йўлига бир отни садақа қилган

эрдилар. Бир куни ўша отни сотишаётганини кўриб, ўзлари қайтиб сотиб олмоқчи бўлдилар. Аввал Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб, маслаҳат қилдилар. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Садақангни қайтиб олмагил!» — дедилар. Шу-шу бўлди-ю, Ҳазрат Умар, садақа қилган нарсалари қайтиб қўлларига тушиб қолса, дарров бировга бериб юборар эрдилар».

Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Фи сабилиллоҳ бир кишига от миндириб юбордим, лекин у отни хароб қилиб қўйди. (Отга ачиниб) уни қайтиб сотиб олмоқчи бўлдим, арзонроқ берса керак, деб ўйловдим. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга ниятимни айтган эрдим: «Агар бир дирҳамга берса ҳам, садақа қилган нарсангни қайтиб сотиб олмагил! Чунки садақа қилган нарсасини қайтиб оладирган одам, ўз қусуғини қайтиб еган итга ўхшайдир», — дедилар».

158- боб. **Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга қилинадирган садақа хусусида зикр қилинган ҳадис**

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Ҳасан ибн Али разияллоҳу анҳу закотга берилган хурмолардан биттасини оғзиларига солдилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам, хурмони емай оғиздан олиб ташласин деб, «ких-ких» (нафратланганда айтиладирган сўз) дедилар-да, «Биз садақа емаслигимизни билмасмисен?!» — деб койидилар».

159- боб. **Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аёллари озод этган қулга берилган садақа ҳақида**

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам хотинлари Маймуна разияллоҳу анҳонинг озод этилган қулларидан бирига садақа қилинган ҳаром ўлган қўйга кўзлари тушиб: «Унинг терисидан фойдаланмадингизларми?» — дедилар. Улар: «Ҳаром ўлган-ку!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Гўшти-ни емоқ ҳаромдир», — дедилар».

Асвад разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Оиша онамиз Бариани қулликдан озод қилмоқ ниятида сотиб олмоқчи бўлдилар. Лекин, Бариянинг хўжайини унга нисбатан валийлик ҳуқуқини ўзида қолдириш шарти билан сотмоқчи бўлди. Оиша онамиз бу гапни Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтдилар. Шунда, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оиша онамизга: «Сотиб олавергил, валийлик ҳуқуқи қулни озод қилган кишида қолғайдир», — дедилар».

Оиша онамиз бундай дейдилар: «Бир куни Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир оз гўшт келтиришди.

Шунда мен: «Бу Барирага садақами?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Барирага садақа, бизга ҳадя», — дедилар (озод қилинган қул, валийлик ҳуқуқига кўра, озод қилган шахс оиласининг қариндоши ҳисобланиб, мерос олиш ҳуқуқига ҳам эга бўладир).

160- боб. Садақа садақалик хусусиятини йўқотса...

Умму Атиййа разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳу ва саллам Оиша разияллоҳу анҳонинг олдиларига кириб: «Бирор егулик нарса борми?» — дедилар. Оиша онамиз: «Нусайба садақа қилиб бериб юборган қўй гўшtidан бўлак нарса йўқдир», — деб жавоб қилдилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Садақа энди ўз ўрнини топибдир!» — дедилар (яъни, «Бизга садақа эрмас, ҳадядир», — дедилар, чунки мазкур гўшт бошқа бир одамга садақа қилиб юборилган қўйнинг гўшти эрди).

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Барирага садақа қилинган гўшtidан Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳам олиб келишди. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ: «Бу гўшт Барира учун — садақа, биз учун ҳадядир», — дедилар».

161- боб. Ҳамма ерда ҳам бойлардан садақа олиниб, фақирларга бериладир

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маозни Яманга юбора туриб: «Сен аҳли китоб бўлмиш қавм ҳузурига бораётирсен, борсанг, энг аввало уларни «Ло илоҳа илла-л-лоҳу Муҳаммадун Расулуллоҳ» деб калимаи шаҳодат айтмоққа даъват этгил, агар сўзингга кирсалар, Оллоҳ таоло ҳар кеча-кундузда беш вақт намоз ўқимоқни фарз қилганини уларга айтгил, агар бунга ҳам кўнсалар, Оллоҳ таоло бойлардан закот олиб, фақирларга бермоқни ҳам фарз айлаганини уларга маълум қилгил, агар бунга ҳам рози бўлсалар, закотга одамларнинг энг яхши молини олмоқ макруҳлигини билдиргил! Жабрдийда одамнинг қарғишидан қўрқгил! Чунки у бирлан Оллоҳ таоло ўртасида парда йўқдир!» — дедилар».

162- боб. Имомнинг садақа қилган кишини топган-тутганига барака тилаб, дуо қилмоғи лозимлиги; Оллоҳ таоло: «Уларнинг молларидан садақа олингиз, уларни шу восита ила поклаган ва гуноҳлардан фориғ қилган бўлурсиз, уларнинг ҳаққига дуо қилингиз, чунким сизнинг дуойингиз уларга таскин-тасалли бергайдир!» — дейдир

Абдуллоҳ ибн Абу Авфо ривоят қиладилар: «Агар бир қавм Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга садақа олиб

кейса, ул киши: «Е парвардигор, флончининг аждод-авлодларидан раҳматингни дариг тутмағайсен!» — деб дуо қилар эрдилар. Бир куни менинг отам, Жаноб Расулуллоҳга садақа олиб келдилар. Шунда, ул зоти олий: «Е парвардигор, Абу Авфо аҳлидан раҳматингни аямағайсен!» — деб Оллоҳ таолога илтижо қилдилар».

163- боб. Денгиздан олинадирган нарсалар ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Анбар махсус тўпланган хазина эрмас, у денгиз чиқариб ташлайдирган бир нарсадир. Ҳасан Басрий: «Анбар ва маржон учун унинг бешдан бири миқдорида садақа қилинмоғи дозимдир, лекин сувдан топиб олинадирган нарсалар учун эрмас», — деганлар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида ривоят қиладирлар: «Баний Исроилга мансуб бир киши бир қавмдошидан минг динор қарз сўради. Ул киши айтганини берди. Бир куни қарз олган одам қарзини қайтариб олиб бориб бермоқ мақсадида денгиз бўйига келиб, кема учратмади. Нима қилмоғини билмай, минг динорни бир ёғочнинг қавагига тиқиб, денгизга улоқтирди. Тасодифан, қарз берган одам денгиз соҳилига борса, қирғоқ яқинида бир ёғоч қалқиб турибдир. У, ёғочни ўтин қилғайман, деб уйига олиб бориб ёрган эрди, ичидан минг динор пул чиқди».

164- боб. Хазинанинг бешдан бири миқдорида садақа бермоқ лозим

Молик ва Ибн Идрис разияллоҳу анҳумо ривоят қиладирлар: «Хазина жоҳилия давридан қолган дафинадир, у хоҳ кўп бўлсин, хоҳ оз бўлсин бешдан бири миқдорида садақа лозимдир, лекин маъдан хазина эрмас. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Маъдан (қазиш) да жубор (ўлим хатари) бордир (бу ерда, маъдандан закот олинмағайдир, деган маъно келиб чиқмайдир), хазинада эрса, хумс (молнинг бешдан бири ҳисобида олинадирган, солиқ) бордир», — деб айтганлар. Умар ибн Абду-л-азиз маъданларнинг ҳар икки юз дирҳамидан беш дирҳам закот олар эрди. Ҳасан Басрий бундай дейдилар: «Уруш бўлаётган ерларда (конлардан) олинган хазинага хумс, уруш йўқ ерлардан олинган хазинага эрса, закот солинғайдир! Агар душман еридан бирор ёмби (бойлик) топсанг, бу ҳақда хабар бергил, башарти у душманники бўлса, ундан хумс олинғайдир. Баъзилар: «Маъдан ҳам жоҳилия даврининг дафинаси сингари бир хазинадир», — дейишади. Чунки, одатда маъдандан бирор нарса (кумуш ёки тилла) чиқиб қолса, «Маъданнинг таркибида бор эркан», —

дейилади. Хадя берилган кишига ёки (савдо-сотиқдан) кўп фойда олган кишига ёхуд мўл-ҳосил етиштирган кишига: «Бойиб кетдинг!» — дейишганда, у тониб (бойлигини яшириб), хумс тўламаслиги мумкин».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ёввойи ҳайвонлар, қудуқ ва маъдан даромад келтирмағайдир, аммо хазина учун хумс олинғайдир», — деганлар».

165- боб. Оллоҳ таолонинг «... ва-л-омилийна алайҳо» (садақа йиғувчиларни) деган сўзи хусусида ва садақа йиғувчиларнинг (закотчиларнинг) имомга ҳисоб-китоб бермоғи тўғрисида

Абу Ҳумайд Соъидий разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Баний Сулайм аҳлидан садақа (закот) йиғишда Ибн Лутбия номли бир кишининг хизматидан фойдаландилар, у закот йиғиб келгач, Жаноб Расулуллоҳга ҳисоб-китоб берди».

166- боб. Садақага (закотга) берилган туялардан ва уларнинг сутларидан йўловчиларнинг фойдаланмоғи ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Урайна қабиласига мансуб бир гуруҳ одамлар Мадина ҳавосига ўргана олмай, касал бўлиб қолишди. Шунда, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам садақага (закотга) берилган туялар олдида бориб, уларнинг, сути ва сийдигидан (дори учун) ичмоққа рухсат бердилар. Улар эрса (кўрнамаклик қилиб) туякашни ўлдириб, туяларни ҳайдаб кетишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларнинг кетидан аскар юбордилар, тутиб келишгач, қўл-оёқларини кестириб, кўзларини ўйдирдилар, сўнг офтобга ташлаб қўйдилар, (оғриқдан) тош ғажиб ётишди».

167- боб. Имомнинг садақага (закотга) берилган туяларга ўз қўли бирлан тамға уриб чиқмоғи ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Эрта билан Абдуллоҳ ибн Талҳани ёнимга олиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бордим, Абдуллоҳни бир «таҳник» қилиб қўйсалар, деган ниятим бор эрди («таҳник» — бир дона хурмони чайнаб, табаррук қилиб, кейин уни ёш боланинг оғзига солиб, танглайини кўтармоқ одати). Қарасам, Жаноб Расулуллоҳ ўз қўллари бирлан туяларни тамғалаётган эрканлар».

168- боб. Фитр садақасининг фарз эканлиги

Абу-л-Олия, Ато ва Ибн Сирин фитр садақасини фарз, деб ҳисоблайдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар бир мусулмонга, у хоҳ қул, хоҳ озод шахс бўлсин, хоҳ эркак, хоҳ аёл бўлсин, хоҳ ёш ва хоҳ кекса бўлсин, хурмодан бир соъ ёки арпадан бир соъ фитри рўза бермоқни фарз қилиб, уни одамлар ҳайит намозига чиқмасидан бурун адо этмоқни амр қилдилар».

169- боб. Қул ва (ундан) бошқа мусулмон кишиларнинг фитри рўза бермоғи вожиб

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар бир мусулмонга, у хоҳ қул, хоҳ озод шахс бўлсин, хоҳ эркак, хоҳ аёл бўлсин, хоҳ ёш ва хоҳ кеса бўлсин, хурмодан бир соъ ёки арпадан бир соъ фитр закоти бермоқни фарз қилдилар».

170- боб. Арпадан бир соъ фитр закоти бериладир

Абу Саъид разияллоҳу анҳу: «Бир соъ арпани овқат ўрнида фитри рўзага берар эрдик»,— дейдилар.

171- боб. Таомлардан бир соъ фитри рўза бериладир

Аёз ибн Абдуллоҳ ибн Саъд ибн Абу Сарҳ Омирийга Абу Саъид Худрий разияллоҳу анҳу: «Биз фитр закотига бир соъ таом ёки бир соъ арпа ёки бир соъ хурмо ёки бир соъ қурут ёки бир соъ майиз чиқарар эрдик»,— деган эрканлар.

172- боб. Хурмодан бир соъ фитри рўза бериладир

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам фитр закотига бир соъ хурмо ёки бир соъ арпа бермоқни амр қилдилар. Одамлар эрса, бунинг эвазига икки муд буғдой бермоқни одат қилдилар».

173- боб. Майиздан бир соъ фитр закоти бериладир

Абу Саъид Худрий ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида фитр садақасига бир соъ таом ёки бир соъ хурмо ёки бир соъ арпа ёки бир соъ майиз берар эрдик. Муовия даврига келиб, Шом

мамлакатида бугдой мул ҳосил бера бошлади. Шунда Муовия: «Бугдойнинг бир мудди бошқа меваларнинг икки муддига тенгдир, деб ўйлайман,— деди».

174- боб. Садақа ҳайит намозидан олдин бериладир

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга намозга чиқмасдан аввал закот бермоқни амр қилдилар»,— дейдилар.

Абу Саъид Худрий разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам замонларида Фитр ҳайити куни бир соъ таомни садақа қилиб чиқарар эрдик, ушанда бизнинг таомимиз арпа, майиз, қурут ва хурмодан иборат бўлур эрди»,— дейдилар.

175- боб. Озод кишилар ва мамлукларнинг Фитр садақаси бериши лозимлиги ҳақида

Зухрий разияллоҳу анҳу: «Мамлуклар учун, улар сотилганда ҳам, Фитр ҳайитида ҳам закот тўланғайдир»,— дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам эркак, аёл, озод шахс ва мамлукка бир соъ хурмо ёки бир соъ арпа миқдорида фитри рўза (ёки фитри рамазон) бермоғни фарз қилдилар. Одамлар эрса, бунинг ўрнига ярим соъ бугдой берадиган бўлдилар»,— дейдилар».

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Ибн Умар бир соъ хурмо берар эрдилар. Мадина аҳли, хурмо- кам бўлганда, ўрнига арпа берди. Ибн Умар (уйидаги) барча катта-кичиклар номидан, ҳаттоки менинг болаларим номидан ҳам фитри рўза бериб юборар эрдилар. Фитри рўзани фитри рўза йигувчи махсус кишиларга берар эрдилар. Фитри рўзани ҳайитдан бир кун ёки икки кун илгари берар эрдилар».

176- боб. Каттаю-кичик фитри рўза бермоғи лозим!

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам каттаю-кичикка ҳамда озод шахс ва мамлукка бир соъ арпа ёки бир соъ хурмо фитри рўза бермоқни фарз қилдилар»,— дейдилар.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

1-боб. Ҳаж китоби. Ҳажнинг вожиб эканлиги ва унинг фазилати ҳақида

Оллоҳ таоло бу хусусда: «Кимнинг қудрати етғайдир, Оллоҳ йўлида Байтуллоҳга ҳаж қилмоғи фарздир. Кимки Оллоҳнинг ҳукмига қарши чиқғайдир, Оллоҳ ундоқ бандаларга муҳтож эрмасдир!» — дейди.

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Фазл разияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг орқаларида туяга мингашиб олган эрдилар. Шу пайт, Ҳасъам қавмига мансуб бир аёл келди. Фазл бирлан аёл ҳадеб бир-бирларига қарашаверди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Фазлнинг юзини бошқа томонга буриб қўйдилар. Аёл: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ўз бандаларига ҳажни фарз қилган пайт отамнинг туя устида ўтира олмайдирган кексалик вақтларига тўғри келиб қолди; мен отамнинг номларидан ҳаж қилсам бўлурму?» — деб сўради. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа», — дедилар. Бу воқеа Ҳажжат ул-Видоъда бўлганди».

2-боб. Оллоҳ таолонинг «Ўзлари учун савобли бўлган маросимларда иштирок этмоқ учун териси сўнгакларига ёпишган туяларни миниб, ҳар тарафдан ошиқиб олдингизга келғайдилар» деган ояти кариймаси хусусида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Зулхулайфада Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг туяларига минаётганларини кўрдим. Туяга миниб олгач, талбия айтдилар, туя эрса, тик турганча қимирламай турди».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зулхулайфадан (бошлаб), туялари ул кишини кўтариб қимирламай тик турган пайтдан бошлаб таҳлил айтар эрдилар». Анас ва Ибн Аббос ҳам, худди шу ҳадисни ривоят қилишган.

3-боб. Эгарда ўтириб ҳаж қилмоқ тўғрисида

Қосим ибн Муҳаммад ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оиша разияллоҳу анҳони укалари Абдурраҳмон бирлан бирга ҳажга эҳром боғлагани юбордилар. Укалари Оиша онамизни эгарга мингаштириб олиб, Танъимдан бошлаб умра (кичик ҳаж) қилдирдилар».

Умар разияллоҳу анҳу: «Ҳажда, эгар қоринбоғларини каттиқроқ тортингиз, чунки ҳаж икки жиҳоддан биридир!» — деганлар.

Сумома ибн Абдуллоҳ ибн Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Анас эгардан тушмай ҳаж қилди, у ҳасис эрмас эрди (яъни, туясини кўзи қиймаганлигидан шундай қилгани йўқ, балки унга егулик ва бошқа керакли анжомларини ортиб олганди). Анас: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам егулик ва бошқа нарсаларини туяларига ортиб олиб, эгардан тушмай ҳаж қилганлар», — деганди».

Қосим ибн Муҳаммад ривоят қиладилар: «Оиша онамиз разияллоҳу анҳо: «Ё Расулаллоҳ, сизлар умра (кичик ҳаж) қилдингиз, мен умра қила олмадим», — дедилар. Жаноб Расулаллоҳ: «Ё Абдуррахмон, опангни олиб бориб, Таъъимдан бошлаб умра қилдирғил!» — дедилар. Абдуррахмон Оиша онамизни туяга мингаштириб олиб бордилар. Оиша онамиз умра қилдилар».

4- боб. Ҳолис ният бирлан ҳаж қилмоқнинг фази-лати

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Ислом амалларидан қай бириси афзал?» — деб сўрашди. Жаноб Расулаллоҳ: «Оллоҳ ва унинг Расулига иймон келтирмоқ», — дедилар. «Яна қайсиниси? — деб сўрашди. Жаноб Расулаллоҳ: «Ҳолис ният бирла ҳаж қилмоқ», — деб жавоб бердилар».

Оиша бинти Талҳа ривоят қиладилар: «Оиша онамиз: «Ё Расулаллоҳ, жиҳод ислом амалларидан энг афзали, деб билгаймиз, жиҳод қилмагаймизми?» — дедилар. Жаноб Расулаллоҳ: «Лекин, энг афзал жиҳод — ҳолис ният бирла ҳаж қилмоқдир!» — деб жавоб қилдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким ёмон сўзламай ва ёмонлик қилмай Оллоҳ таоло йўлида ҳаж қилса, онасидан бугун туғилгандек гуноҳларидан пок бўлиб қайтгайдир», — деб айтганлар».

5- боб. Ҳаж ва умра мийқотларининг фарз қилинмоғи ҳақида

Зухайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Зайд ибн Жубайр Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳунинг уйлари-га бордилар. Абдуллоҳ ибн Умарнинг ҳовлисида чодир ўрнатилган бўлиб, ҳовли саҳнининг тепасига ҳам ип мато тортилган эрди. «Қаердан умра қилмоқни бошлармен? —

деб сўради Зайд. Абдуллоҳ ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Нажд аҳлига Қарн деган ердан, Мадина аҳлига Зулҳулайфадан, Шом аҳлига эрса, Жухфадан бошламоқни фарз қилганлар»,— дедилар».

6- боб.

Оллоҳ таоло: «Ўзингиз бирлан егулик олиб кетингиз, егуликнинг афзали эрса, тақводир!» — дейди.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Яман аҳли ҳаж қилганда йўлга егулик олмас эрди, «Биз таваккалчилармиз»,— дейишарди. Маккага келгандан кейин эрса, одамлардан овқат сўраб, тиламчилик қилишгай эрди. Шу боисдан Оллоҳ таоло мазкур оятни нозил қилди».

7- боб. Макка аҳлининг ҳаж ва умра учун белгиланган таҳлилгоҳи

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадина аҳлига Зулҳулайфани, Шом аҳлига Жухфани, Нажд аҳлига Қарн ал-Манозилни, Яман аҳлига эрса, Яламламни мийқот қилиб белгилаб бердилар. Ўша жойлар уларга ҳам, бошқа томонлардан ҳаж ва умра қилмоқни ихтиёр айлаб келганларга ҳам мийқотдир. Кимки мазкур белгиланган ерларга яқин турса, ўша турган жойи мийқотдир, ҳатто Макка аҳли ҳам Маккада эҳром боғлагайдир».

8- боб. Мадина аҳлининг мийқоти; улар Зулҳулайфага келмасдан илгари таҳлил айтмайдилар

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мадина аҳли Зулҳулайфадан, Шом аҳли Жухфадан, Нажд аҳли Қарндан бошлаб таҳлил айтгайдир»,— деганлар. Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Яман аҳли Яламламдан бошлаб таҳлил айтгайдир»,— деганларини ҳам билурмен».

9- боб. Шом аҳлининг таҳлилгоҳи

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадина аҳлига Зулҳулайфани, Шом аҳлига Жухфани, Нажд аҳлига Қарн ал-Манозилни, Яман аҳлига эрса, Яламламни мийқот қилиб белгилаб бердилар. Ўша ерлар уларга ҳам, бошқа томонлардан ҳаж ва умра қилмоқни ихтиёр айлаб келганларга

ҳам мийқотдир. Мазкур белгиланган жойларга яқин турадиганлар учун ўзлари турган жой мийқотдир, ҳатто Макка аҳли ҳам шаҳарнинг ўзида эҳром боғлағайдир».

10- боб. Нажд аҳлининг таҳлилгоҳи

Солимнинг оталари Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам мийқотларни белгилаб бердилар»,— деб айтган эрканлар.

Солим ибн Абдуллоҳ оталаридан эшитган ҳадиси ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадина аҳлига Зулҳулайфани, Шом аҳлига Маҳйаъа, яъни Жухфани, Нажд аҳлига Қарни мийқот қилиб белгилаб бердилар».

Ибн Умар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Яман аҳлига Яламламни мийқот қилиб белгилаб берганларини айтишғайдир, лекин мен ўзларидан эшитмаганман»,— дейдилар.

11- боб. Мийқотлари бўлмаганларнинг таҳлилгоҳлари

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадина аҳлига Зулҳулайфани, Шом аҳлига Жухфани, Яман аҳлига Яламламни, Нажд аҳлига Қарни мийқот қилиб белгилаб бердилар. Ўша мийқотлар уларга ҳам, бошқа томонлардан ҳаж ва умра қилмоқни ихтиёр айлаб келганлар учун ҳам мийқот вазифасини ўтағайдир. Мазкур мийқотларга яқин турганлар учун ўша ўзлари турган ер мийқотдир, ҳатто Макка аҳли ҳам Маккада эҳром боғлағайдир».

12- боб. Яман аҳлининг таҳлилгоҳи

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадина аҳлига Зулҳулайфани, Шом аҳлига Жухфани, Нажд аҳлига Қарн ал-Манозилни, Яман аҳлига Яламламни мийқот қилиб белгилаб бердилар. Ўша мийқотлар уларга ҳам, бошқа томонлардан ҳаж ва умра қилмоқни ихтиёр айлаб келгувчиларга ҳам мийқотдир, ҳатто Макка аҳли Маккада эҳром боғлағайдир».

13- боб. Ироқ аҳлига Зоту Ирқ мийқотдир

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бу икки шаҳар — Басра ва Куфа фатҳ бўлганда, одамлар Умар разияллоҳу анҳунинг ҳузурларига келиб: «Эй Амир ал-

мўъминин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Нажд аҳлига Қарни мийқот қилиб белгиладилар, лекин у бизнинг йўлимиз устида эрмас. Агар истаганимизда ҳам, биз ўзимизга алоҳида мийқот белгилаб олмоғимиз қийин»,— дейишди. Хазрат Умар: «Йўлингиз устидаги бирор-та жойни қараб кўрингиз, тўғри келса, ўшани мийқот қилиб ола қолингиз!» — дедилар. Улар бориб қараб келишгач, Зоту Ирқни мийқот қилиб белгилаб бердилар.

14- боб.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хулайфадаги катта селхонага келганларида туяларини чўктирдилар-да, пастга тушиб икки рақъат намоз ўқидилар». Абдуллоҳ ибн Умар ҳам шундай қилар эрдилар.

15- боб. **Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Шажара йўли орқали чиқиб боришлари ҳақида**

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Шажара (Дарахт) йўли орқали чиқиб борар эрдилар, қайтишда эрса, Муъаррас йўли орқали ўтиб, (уйларига) кириб кетар эрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар Маккага йўл олсалар, Шажара масжидида намоз ўқиб ўтар эрдилар, қайтишда эрса, Зулхулайфадаги водийда тўхтаб, намоз ўқирдилар, ўша ерда тонг оттирар эрдилар».

16- боб. **Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ақиқ — табаррук водийдир!» деганлари ҳақида**

Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Ақиқ водийсида туриб: «Бул кеча Оллоҳ таолодан менга хабарчи келди, ул мента: «Шу табаррук водийда намоз ўқигил, сўнг ҳажда умра қилдим, дегил!» — деб айтди»,— деганларини эшитдим» («Ҳажда умра қилдим», яъни «Кичик ҳаж қилгандек бўлдим» дейиш бирлан, мазкур водийнинг табаррук эканлиғига ишора қилинғайдир).

Солим оталари Абдуллоҳ ибн Умардан эшитган ҳадисни ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ақиқ водийсида жойлашган Зулхулайфада дам олиб ётганларида туш кўрдилар. Тушларида «Сиз табаррук сой ўзанида турибдирсиз»,— деб айтишган эмиш».

Мусо ибн Уқба бундай дейдилар: «Солим туяларимизни Абдуллоҳ туясини чўктириб юрадирган жойга чўктирди. Бу ер Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (даъ оладирган) жойлари бўлиб, Ақиқ водийсидаги масжиддан пастроқда, ҳажга бориб келгувчилар қўниб ўтадирган манзил бирлан йўл оралиғидадир».

17-боб. Бадандаги хушбўй ҳид уч марта ювиб кетказилгайдир

Ибн Журайж ривоят қиладилар: «Яъло разияллоҳу анҳу Умар разияллоҳу анҳуга: «Менга Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ваҳий нозил бўлаётган пайтдаги ҳолатларини кўрсатинг!» — деди. Шу пайт, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир нафар саҳобалари бирлан Жиъронада ўтирган эрдилар, бир киши келиб: «Ё Расулаллоҳ, умрага эҳром боғлаб, ўзига хушбўй нарсалар сепиб олган киши хусусида не дерсиз?» — деб сўраб қолди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир соат сукут қилдилар, кейин ваҳий келди. Умар разияллоҳу анҳу Яълога ишора қилган эрдилар, у келди. Ўшанда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тепаларига соя қилмоқ учун кийим осиб қўйилган эрди. Яъло қўйлак ортига бошини тикиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг юзлари қизариб кетганлигини, энтикиб зўрға нафас олаётганларини кўрди. Ваҳий келиши тугагач, Жаноб Расулуллоҳ енгил тортдилар, сўнг: «Умра дўғрисида сўраган бояги киши қани?» — дедилар. Уни чақириб келишгач: «Баданингдаги хушбўй ҳидни уч марта ювиб кетказғил, кийимингни ўзгартиргил, сўнг ҳажда не қилмоғинг лозим эрса, умрада ҳам шундоқ қилғил!» — дедилар. Мен Атодан: «Уч марта ювмоқни амр қилганларида ҳидни кетказмоқни назарда тутдиларми?» — деб сўрадим. «Ҳа», — дедилар Ато разияллоҳу анҳу».

18-боб. Эҳром боғлашдан аввал ўзига хушбўй нарсалар суртмоқ; эҳромга кирмоқ учун нима кийгайдир? Сочларини тараб, ўзига хушбўй нарсалар суртгайдир

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Эҳром боғлаган киши райҳон ҳидлагайдир, кўзгуга қараб ўзини тартибга солгайдир, ўзи (кунда) еб юрадирган зайт (зайтун ёғи) ва самн (ҳайвон ёғи) бирлан ўзини муолажа қилгайдир», — дейдилар. Ато разияллоҳу анҳу: «Эҳром боғлаган одам узук тақгайдир, ҳамёнини (белига) осиб олгайдир», — дейдилар. Ибн Умар разияллоҳу анҳу эҳром боғлаб тавоф қилдилар,

белларига кўйлакларини белбоғ қилиб олган эрдилар. Оиша онамиз тахтиравонларини кўтариб юрадирган кишиларнинг туббон (узунлиги бир қарич келадирган калта иштон) кийиб юришларига эътибор бермас эрдилар».

Саъид ибн Жубайр ривоят қиладирлар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу ўзларига зайт суркаб олардилар. Бу ҳақда Иброҳимга айтган эрдим, у: «Асвадга Оиша онамиз айтиб берган мана бу сўзга нима дерсан? Оиша онамиз: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эҳромдаликларида пешоналарининг хушбўй нарса суртилганидан ялтираб, турганини ҳозир ҳам кўриб тургандекман» — деганлар», — деди».

Абдулрахмон ибн ал-Қосим ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари Оиша разияллоҳу анҳу: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга эҳром боғлаб Каъбани тавоф қилмоқларидан олдин ҳам, тавоф қилиб чиққанларидан кейин ҳам хушбўй нарсалар суртиб қўйгай эрдим», — дедилар».

19- боб. Сочини ихчамлаб олиб таҳлил айтмоқ

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сочларини ихчамлаб олиб, таҳлил айтганларини кўрдим», — дейдилар.

20- боб. Зулҳулайфа масжиди ёнида таҳлил айтмоқ ҳақида

Солим ибн Абдуллоҳ: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зулҳулайфа масжиди ёнига келибгина таҳлил (талбия) айта бошлар эрдилар», — дейдилар.

21- боб. Эҳром боғлайдирган одам қандай кийимларни киймаслиги лозим?

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир киши: «Ё Расулаллоҳ, эҳром боғлайдирган одам қандай кийимлар киймоғи керак?» — деб сўради. Жаноб Расулуллоҳ: «Кўйлак, салла, чолвор, бурнус (бош ва елкани ёпиб турадирган халат), маҳси киймағайдир, мободо маҳсидан бошқа оёқ кийим топмаса, қўнжини тўпигидан паст қилиб кесиб ташлағайдир, агар кийимга заъфарон ва варс (сарик дарахтдан олинадирган ранг) теккан бўлса, киймангиз!» — дедилар».

22- боб. Ҳажда ўзи улов миниб ёки бировнинг орқасига мингашиб юрмоқ

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Усома

разияллоху анху Набий саллаллоху алайхи ва салламнинг орқаларида туяга мингашиб Арафотдан Муздалифагача борди, сўнг Муздалифадан Миногача Фазл мингашиб олди. Усома ва Фазл: «Набий саллаллоху алайхи ва саллам Жамрат ул-Ақабагача талбия айтиб бордилар»,— дейишади».

23- боб. Эҳромдаги киши ридо ва изор каби кийимларни киядирми?

Оиша разияллоху анҳо эҳромда бўла туриб, заъфар бирлан бўялган кийим кийдилар-да: «Чачвон ва чиммат ёпинмагил, варс (сарик дарахтдан олинадирган ранг) ва заъфарон бирлан бўялган кийим киймагил!» — дедилар. Жобир разияллоху анху: «Заъфар бирлан бўялган кийимдан хушбўй ҳид келгайдир, демасман, Оиша онамиз аёлларнинг тақинчоқлар тақмоғи, қора ва қизил кийим ҳамда хуфф (енгил оёқ кийими) киймоғининг зарари йўқдир, деб ҳисоблаганлар. Иброҳим разияллоху анху: «Кийимларини алмаштириб олса ҳам бўлур»,— деганлар.

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоху анху ривоят қиладилар: «Набий саллаллоху алайхи ва саллам сочларини таратиб, баданларига хушбўй нарсалар суркатиб, изор ва ридоларини кийиб Мадинадан йўлга чиқдилар. Жаноб Расулуллоҳ ҳам, у кишининг саҳобалари ҳам ранги баданга юқиб қоладирган заъфаронга бўялган ридо ва изорларнигина киймоқни манъ қилдилар. Жаноб Расулуллоҳ Зулҳулайфада тоғ оттирдилар, сўнг туяларини миниб Байдъ тоғига чиқиб, ўзлари ҳам, саҳобалари ҳам талбия айтишди. Сўнг, қурбонлик эканлигини билдирмоқ учун туяларининг бўйнига наrsa осиб қўйдилар. Шунда, Зулқаъда ойига беш кун қолганди. Жаноб Расулуллоҳ Зулҳижжа ойининг тўртинчи куни Маккага келдилар, Каъбани тавоф айлаб, Сафо ва Марва оралиғида югурдилар, лекин ҳануз қурбонлик қилмаганликлари учун эҳромларини ечолмас эрдилар. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ Макканинг юқори томонидаги Хажун — ҳаж вақтида устига чиқиб талбия айтадирган тоғ ёнига бордилар, лекин илгари тавоф қилганларича Каъбага яқинлашмадилар, Арафотдан орқаларига қайтиб, саҳобаларга Каъбани тавоф қилмоқни, Сафо ва Марва орасида югурмоқни, сўнг сочларини калта қилиб, эҳромларини ечмоқни буюрдилар. Юқоридаги амаллар ўзи бирлан қурбонликка аталган бирор ҳайвон ҳайдаб келмаган ва эҳром боғламай, ўзига хушбўй нарсалар суртиб, одатдаги кийимини кийиб, хотини бирлан бирга ҳажга чиққан кишига тааллуқлидир».

24- боб. Зулхулайфада ётиб қолиб, тонг оттирган одам хусусида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинада тўрт рақъат, Зулхулайфада икки рақъат намоз ўқидилар. Шу куни Зулхулайфада қолиб, тонг оттирдилар. Эрталаб туяларига миниб талбия айтганларида, у қимирламай тек турди».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинада тўрт рақъат пешин, Зулхулайфада икки рақъат аср ўқидилар, энди Зулхулайфада кечаси бирлан қоладирган кўринадирлар»,— деб айтган эканлар.

25- боб. Баланд овоз бирла таҳлил айтмоқ ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинада тўрт рақъат пешин, Зулхулайфада икки рақъат аср ўқидилар, мен Жаноб Расулulloҳ ва саҳобаларнинг баланд овоз бирла таҳлил айтишаётганини эшитдим»,— дейдилар.

26- боб. Талбия айтмоқ тўғрисида

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Лаббайка-л-лоҳумма лаббайк, лаббайка ло шарийка лака лаббайк, инна-л-ҳамда ва-н-ниъмата лака ва-л-мулк, ло шарийка лака» деб талбия айтар эрдилар»,— дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Мен ҳақиқатан ҳам Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қандай талбия айтганларини яхши биламан, у киши: «Лаббайка-л-лоҳумма лаббайк, лаббайка ло шарийка лака лаббайк, инна-л-ҳамда ва-н-ниъмата лака» деб талбия айтар эдилар»,— дейдилар.

27- б о б. Уловга минганда таҳлилдан илгари такбир, тасбиҳ ва ҳамда ҳамд айтмоқ ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биз бирлан бирга Мадинада тўрт рақъат пешин, Зулхулайфада икки рақъат аср ўқидилар, сўнг шу ерда қолиб, тонг сттирдилар. Сўнг; (эрталаб) туяларини миниб йўлга тушдилар. Байдоъга борганда туялари тўхтаб, қимирламай тек турди, Жаноб Расулulloҳ Оллоҳ таолога ҳамд, тасбиҳ ва такбир айтдилар, кейин эрса ҳаж ва умрага таҳлил айтдилар. Бошқалар ҳам шундай қилишди. Етиб борганимизда одамларга амр қилиб эрдилар,

эхромларини ечишди ва Тарвия куни эканлигига қарамай, ҳажга таҳлил айтишди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам туяларни тик турғизиб қўйиб ўз қўллари бирлан қурбонлик қилдилар, Мадинада эрса, иккита ола қўчқор сўйдилар»,— дейдилар.

28- б о б. Туяси устида таҳлил айтган киши хусусида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам туялари тик турган вақтда устида таҳлил айтдилар»,— дейдилар.

29- б о б. Қиблага юзланиб таҳлил айтмоқ

Нофиз ривоят қиладирлар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу Зулҳулайфада бомдод ўқиганларидан кейин туяларини минишга ҳозирлаб олиб келмоқни буюрар эрдилар. Туяни олиб келишгач, уни минар эрдиларда, қиблага юзланиб Масжид ал-Ҳаромга келгунча талбия айтиб келар эрдилар. Зу Туванга келганларида эрса, тонггача ётиб қолар эрдилар. Бомдод ўқисалар, ғусл қилар эрдилар ва «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам шундай қилар эрдилар»,— деб айтардилар».

Нофиз ривоят қиладирлар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу Маккага бормоқчи бўлсалар, ўзларига ҳидсиз мой суртардилар, сўнг Ҳулайфа масжидига келиб намоз ўқирдилар. Намоздан сўнг туяларига миниб, эҳром боғлар эрдилар, шунда туя тик турган бўларди. Кейин: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳам шундай қилганларини кўрганман»,— дер эрдилар».

30- б о б. Водийга тушганда талбия айтмоқ ҳақида

Мужоҳид разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Биз Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ҳузурларида эрдик. Одамлар Дажжолни эслашиб, унийт икки кўзи орасига «кофир» деб ёзилган, дейишди. Ибн Аббос: «Мен буни эшитмаганман, аммо мен Мусо алайҳиссаломнинг водийга талбия айтиб тушиб келаётганларини кўриб тургандекман»,— дедилар.

31- б о б. Ҳайз ва нифос кўрган аёл қандай таҳлил айтадир?

Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Биз Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Ҳажжат ул-Видоъга чиқиб, умрага таҳлил айтдик. Кейин, Жаноб

Расулуллоҳ: «Кимки ўзи бирлан қурбонлик олиб келган бўлса, ҳаж бирлан умрага таҳлил айтсин ва токи иккала ҳажни адо этмагунча эҳромини ечмасин!» — дедилар. Мен Маккага ҳайз ҳолимда келиб, Каъбани тавоф қилолмадим, Сафо бирлан Марва оралиғида югуролмадим. Бу ҳақда Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтувдим, ул киши: «Сочингни ёзиб, тарағил (яъни, ғусл қилгил), сўнг ҳажга эҳром боғлагил, умрани қўя тургил!» — дедилар. Мен айтганларини қилдим. Биз ҳажни тамомлаб бўлганимизда, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени Абдуррахмон ибн Абу Бакр бирлан бирга Танъимга юбордилар, мен умра қилиб қайтдим. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ менга: «Бу, ўша бажара олмаган умранг ўрнига ўтгайдир», — дедилар. Ўшанда умрага ният қилганлар Каъбани тавоф айлаб, Сафо ва Марва оралиғида югуришди, сўнг эҳромларини ечишди. Минодан қайтишгач, яна бир марта Каъбани тавоф қилишди. Аммо, бирваракайига ҳаж ва умрага ният қилганлар фақат бир мартаба Каъбани тавоф қилдилар».

32- боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам замонларида Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам сингари таҳлил айтган киши хусусида

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Али разияллоҳу анҳуга эҳромни ечмасликни амр қилдилар, чунки унинг қурбонлиғи бор эрди».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Али разияллоҳу анҳу Ямандан Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келдилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Нега таҳлил айтдинг, ҳажгами, умрагами?» — дедилар. Ҳазрат Али: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам нимага айтган бўлсалар, мен ҳам ўшанга таҳлил айтдим», — деб жавоб бердилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Мен ҳам сен нимага ният қилиб эҳром боғлаган бўлсанг, ўшанга эҳром боғладим», — дедилар.

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени Ямандаги бир қавм ҳузурига юбордилар. Қайтиб келганимда Жаноб Расулуллоҳ Батҳода эрканлар, мendan: «Нимага ният қилиб, эҳром боғладинг?» — деб сўрадилар. Мен: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам нимага ният қилиб, эҳром боғлаган бўлсалар, мен ҳам ўшанга эҳром боғладим», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Қурбонлик олиб келганми-сан?» — деб сўрадилар. Мен: «Йўқ», — дедим. Кейин, амр қилдилар, мен Каъбани тавоф айлаб, Сафо ва Марва

оралиғида югурдим. Сўнг, менга эҳромимни ечмоқни буюрдилар, ечдим. Кейин, бир аёлнинг олдиға бордим, у сочимни тараб қўйди (ёки бошимни ювиб қўйди). Шу пайт, олдимга Умар разияллоҳу анҳу келиб, менга бундоқ дедилар: «Агар биз Оллоҳнинг Китобини олиб, ўқиб кўрсак, бизга ҳаж амалларини ниҳоясига етказмоқни буюрганини кўрғаймиз. Оллоҳ таоло: «Ҳаж ва умрани ниҳоясига етказингиз!» — дейди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатлари масаласига келсак, ул киши қурбонлик қилмагунларича эҳромларини ечмаганлар».

33- боб. Оллоҳ таолонинг ҳажга оид ояти кариймаси ҳақида

Оллоҳ таоло: «Ҳаж муайян ойларда бўлғайдир, кимки шул ойларда ҳажга ният айлаган эрса, ҳажни ниҳоясига етказмагунча шалоқ сўзларни айтмасин, фосиқлик ва жанжал қилмасин!» ва яна: «Сиздан янги ой чиқмоғи ҳақида сўрашғайдир, янги ой, одамлар вақт ва ҳаж мавсумини белгилāмоқлари учун чиқғайдир, деб айтинг!» — дейдир. Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Шаввол ва Зулқаъда ойларида ҳамда Зулҳижжа ойининг ўн кунлиғида ҳаж қилинғайдир»,— деганлар. Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Фақат ҳаж ойларидагина эҳром боғламоқ суннат қилингандир»,— дейдилар. Усмон разияллоҳу анҳу Хуросондан ёки Кирмондан эҳром боғлаб келмоқни макруҳ, деб ҳисоблаганлар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Биз ҳаж ойларида, ҳаж кечаларида ва ҳаж соатларида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан биргаликда йўлга чиқиб, Сариф деган ерга келиб тушдик. Жаноб Расулуллоҳ саҳобалар олдиға чиқиб: «Қай бирингиз қурбонлик олиб келмаган эрсангиз-у, умрага ният қилган эрсангиз, умрага эҳром боғлангиз, кимки қурбонлик олиб келган эрса, бундоқ қилмасин!» — дедилар. Шунда, баъзи саҳобалар умрага, айримлари ҳажга эҳром боғлашди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва айрим саҳобалар, қудрати етиб, қурбонлик олиб келишгани учун ҳам, умрага эҳром боғлашдан маҳрум бўлдилар. Мен бу сўзни тинглаб, йиғлаб ўтирган эрдим, Жаноб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузуримга кириб келиб: «Эй заифам, нега йиғларсен?» — дедилар. «Сизнинг саҳобаларингизга айтган сўзларингизни эшитдим, мен умра қила олмас эрканман»,— дедим. «Сенга не қилди?» — деб сўрадилар. «Мен намоз ўқий олмасмен (яъни, ҳайз кўрдим)»,— дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Зарари йўқдир, сен ҳам Одам Атонинг қизларидан биридирсан, Оллоҳ таоло уларнинг пешонала-

рига нимаики ёзган бўлса, сенга ҳам ёзгандир, ҳажингда давом қилавергил» — дедилар. Кейин, биз ҳаждан чиқиб, Минога келдик, у ерда мен тоза бўлдим. Сўнг, Минодан чиқиб, Қаъбани тавофи ифоза қилдик. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ бирлан биргаликда Минонинг иккинчи куни (Мино кунлари 4 кун бўлгандир) йўлга чиқиб, Муҳассаб деган ерга келиб тушдик. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ Абдурраҳмон ибн Абу Бакрни чақириб: «Опанг бирлан эҳромдан чиқгил, опанг умрага эҳром боғласин ва умра аҳкомларини бажариб, шул ерга қайтиб келингиз, чунким мен сизларни кутиб тургаймен», — дедилар. Биз йўлга чиқдик, мен умра шартларини ҳам бажардим, тавоф ҳам қилиб бўлдим. Сўнг, саҳарда Жаноб Расулуллоҳнинг олдиларига келдим. Ул киши: «Умра қилиб келдингизларми?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Кейин, саҳобаларга йўлга отланмоқни буюрдилар, одамлар Мадинага қараб йўл олишди».

34- боб. Таматтуъ, икрон ва ифрод ҳақида; қурбонлиги йўқ киши ҳажга қўйилмайдир

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан биргаликда фақат ҳаж қилгаймиз деган ниятда йўлга чиқдик. Етиб боргач, Қаъбани тавоф айладик. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким қурбонлик етаклаб келмаган эрса, эҳромини ечсин!» — деб амр қилдилар. Қурбонлик олиб келмаган бир қанча одамлар ҳамда Жаноб Расулуллоҳнинг (мендан бошқа) хотинлари ҳам эҳромларини ечишиб, ҳаждан маҳрум бўлдилар, чунким уларнинг ҳам қурбонликлари йўқ эрди. Мен эрсам, ҳайз кўриб Қаъбани тавоф қила олмай қолдим. «Ҳасба» кечаси келгач, «Ё Расулаллоҳ, одамлар бир йўла ҳам ҳаж, ҳам умра қилиб қайтмоқда, мен эрсам фақат ҳаж қилдим, холос», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Маккада эканлигимизда тавоф қилмаганми эрдинг?» — дедилар. Мен: «Йўқ», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Ундоқ бўлса, уканг бирлан Танъимга бориб, умрага, талбия айтгил, сўнг фалон вақтда қайтиб келгил!» — дедилар».

Сафия разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Ўшанда одамлар менинг умра қилиб қайтиб келмоғимни кутиб, йўлдан қолишди, деб ўйлайман, чунки мен ҳам ҳайз кўриб қолиб, умра қилолмаган эрдим-да! Жаноб Расулуллоҳ менга: «Нечук бемаънилик! Наҳр кунлари (қурбонлик қиладирган кунлар) тавоф қилмадингми?» — дедилар. Мен: «Йўқ», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳечқиси йўқ, тавоф қилиб келгил!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени Маккадан-чиқиб келаётганларда учратиб қолдилар, шунда мен Маккага кириб кетаётган эрдим, ёки ул киши Маккага кириб кетаётган эрдилар, мен эрсам, Маккадан чиқиб келаётган эрдим».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ҳажжат ул-Видоъ йилида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга йўлга чиқдик. Баъзимиз умрага, баъзимиз эрса, бир йўла ҳам ҳаж, ҳам умрага талбия айтдик. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳажга талбия айтдилар. Аммо, ким ҳажга ният қилган эрса ёким айна вақтда ҳам ҳажга, ҳам умрага талбия айтган бўлса, наҳр кунигача эҳромини ечмади».

Марвон ибн Ҳакам айтадилар: «Мен, Усмон ва Али разияллоҳу анҳумолар халифалик қилишган даврларда, ҳажда бўлдим. Усмон бир йўла ҳам ҳаж, ҳам умра қилмоқни манъ этдилар. Ҳазрат Али эрса, бунга эътибор бермай, «Лаббайка би-умратин ва ҳажжатин» деб, ҳам ҳажга, ҳам умрага ният айладилар-да, «Зинҳор бировнинг сўзига кириб, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларини бажармасдан қўймасмен!» — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Одамлар ҳаж ойларида умра қилмоқни ер юзидаги жамики фосиқликлардан ҳам ёмон,—деб ҳисоблашарди. Шунинг учун ҳам Муҳаррам ойи ўрнига Сафар ойида умра қилишарди. Улар: «Агар туянинг яғири бутунлай тузалиб, изи ҳам қолмаса ва сафар ойи тугаса, умра қилмоқ мумкин бўлур»,— дейишарди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва саҳобалари Зулҳижжа ойининг тўртинчи саҳарида ҳажга талбия айтиб келишди. Жаноб Расулуллоҳ саҳобаларга ҳаж ўрнига умра қилмоқни амр қилдилар. Бу уларга оғир ботиб, «Ё Расулаллоҳ, ҳажга боғлаб келинган эҳромни ечиб, умрага қайта эҳром боғламоқ мумкинми?» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳаж вақтида нимага руҳсат этилган бўлса, ҳаммасини қилмоқ мумкиндир»,— деб жавоб бердилар».

Абу Мусо разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келдим, эҳромни ечмоқни буюрдилар»,— дедилар.

Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг заифалари Ҳафса разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ё Расулаллоҳ, одамлар нега умра қилиб эҳромларини ечмакда-ю, сиз ечмаётирсиз?» — деб сўрадим. Жаноб Расулуллоҳ: «Мен сочимни тўзғимайдирган қилиб ёпиштириб олганман, кейин қурбонлик ҳам атаб қўйганман. Шунинг учун қурбонлигимни сўймасдан туриб эҳромимни ечмасман»,— дедилар».

Абу Жамра Наср ибн Имрон ривоят қилади: «Мен ҳаж ва умра қилмоқ учун рухсат олгандим, лекин одамлар қўйишмади. Шунда, Ибн Аббос разияллоҳу анҳуга шикоят қилдим. Ул киши ҳажни давом эттирмоғимни амр қилдилар. Кейин, туш кўрдим. Тушимда бир киши менга: «Эзгу ниятда қилган ҳажинг ва мақбул умранг муборак бўлсин!» — деди. Мен тушимни Ибн Аббосга айтиб бердим. Ул киши: «Бу, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларини адо этганинг учундир», — дедилар. Кейин, бундай дедилар: «Менинг ҳузуримда бўлгил, мен сенга ўз молимдан улуш ажратиб берайин!» Шуъба мандан: «Нега бундай қилдилар?» — деб сўради. Мен: «Кўрган тушим эвазига», — деб айтдим».

Абу Шайбоб ривоят қилади: «Умра қилиб бўлгач, Маккага келдим. Тарвия кунидан уч кун бурун Маккага кириб келдик. Шунда, айрим маккаликлар менга: «Қилган ҳажингнинг савоби маккаликлар қилган ҳажчалик савобга эгадир», — дейишди. Мен Ато разияллоҳу анҳунинг ҳузурларига фатво сўраб кирдим. Ато бундай дедилар: «Менга Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бир кун давомида бирга қўй етаклаб ҳаж қилишганини айтиб берган эрдилар. «Ўшанда, — деганди менга Жобир, — ҳар ким ўзича ҳажга талбия айтди. Жаноб Расулуллоҳ саҳобаларга: «Каъбани тавоф айлаб ва Сафо ва Марва оралигида саъй этиб бўлгач, эҳромни ечиб, сочларингизни калта қилингиз, тарвия кунигача эҳром боғламангиз, кейин ҳажга талбия айтиб, илгари қилганларингизнинг ҳаммасини қайта адо этингиз!» — дедилар. Саҳобалар: «Нечук қайтадан адо этгаймиз, ахир биз ҳаж қилурмиз, деб қўйганмиз-ку?!» — дейишди. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ: «Айтганимни қилингиз! Агар қурбонлик етаклаб келмаганимда, ўзим ҳам шундоқ қилган бўлур эрдим, бироқ аталган қурбонликни сўймай эҳромимни ечмасман», — дедилар. Шундан сўнг, саҳобалар Жаноб Расулуллоҳнинг амрларига бўйинсуниб, айтганларини қилдилар».

Саъид ибн Мусаййаб ривоят қилади: «Али ва Усмон разияллоҳу анҳумо Усфон деган ерда эканликларида мутъа тўғрисида тортишиб қолдилар. Ҳазрат Али: «Бир йўла ҳам ҳаж, ҳам умра қилмоқни манъ этишинг бирлан, сен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларига қарши чиққан бўлурсен», — дедилар-да, унинг сўзига эътибор бермай, бир вақтнинг ўзида ҳаж бирлан умрага талбия айтдилар».

35- боб. Ҳажга талбия айтиб қўйган киши ҳақида
Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қилади:

лар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Маккага «Лаббайка-л-лоҳумма лаббайка би-л-ҳажжи» деб талбия айтиб келдик. Аммо, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга фармон бериб эрдилар, биз ҳаж ўрнига умра қилдик».

36- боб. Таматтуъ ҳақида

Имрон разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам замонларида таматтуъ қилдик, унинг жоизлиги тўғрисида Қуръон (оят) ҳам нозил бўлди. Бир киши, бир пайтлар ўзбошимчалик қилиб, оғзига келганини айтган эрди (яъни, таматтуъ қилмоқни манъ этган эрди)».

37- боб. Оллоҳ таоло: «Бу — аҳли Масжид ул-Ҳаромда бўлмаганлар учундир!» — дейди

Икрима разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Ибн Аббос разияллоҳу анҳудан ҳаж мутъаси тўғрисида сўраганларида, ул киши бундай деб жавоб бердилар: «Муҳожирлар, ансорлар ва Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аёллари Ҳажжат ул-Видоъда ҳажга эҳром боғлашди, биз ҳам ҳажга талбия айтдик. Маккага келганимизда, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қурбонликка жонлиқ атаб олиб келганлардан ташқари, барчангиз ҳажга қилган ниятингизни ўзгартириб, умрага талбия айтингиз!» — дедилар. Биз Каъбани тавоф айлаб ва Сафо ва Марвада саъй қилиб, сўнг аёлларимиз ёнига келдик-да, кийимларимизни кийиб олдик. Жаноб Расулуллоҳ: «Кимки қурбонликка атаб жонлиқ олиб келган бўлса, жонлигини қурбонлик қиладирган жойга олиб бориб, сўймагунча, эҳромини ечмасин!» — дедилар. Кейин, бизга Тарвия кечаси ҳажга талбия айтмоқни буюрдилар. Биз ҳаж удумларини бажарганимиздан кейин, Каъбани тавоф айлаб, Сафо ва Марвада саъй қилдик. Шу бирлан ҳажни тугатдик, фақат қурбонликка аталган жонлиқни забҳ (сўйиш) қилмоқ қолганди, холос. Оллоҳ таоло айтганидек, «(Кимга)... қурбонликка жонлиқ олиб келмоқ муяссар бўлмаган эрса...», кимки жонлиқ тополмаган эрса, ҳаж вақтида уч кун, уйига қайтгандан кейин, етти кун рўза тутгайди. Қурбонликка бир қўй кифоядир. Бир йилда икки удумни — ҳаж ва умрани адо этингиз! Чунким, Оллоҳ таоло бу ҳақда ўз Китобида нозил қилган ва бу пайгамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатлари ҳамдир! Жаноб Расулуллоҳ Макка аҳлидан бошқа кишиларга бемалол (чекловсиз) ҳаж қилмоққа рухсат берганлар. Оллоҳ таоло: «Бу (ҳукм) — аҳли Масжид ул-Ҳаромда бўлмаганлар учундир!» — дей-

дир. Оллох таоло зикр этган ҳаж ойлари: Шаввол, Зулқаъда ва Зулҳижжа. Кимки мана шу ойларда ҳаждан баҳраманд бўлса, қон чиқармоғи (қурбонлик қилмоғи) ёки бунинг эвазига рўза тутмоғи лозим бўлур. Бундан ташқари, у ҳаж давомида шалоқ сўзлар айтмаслиғи, хотинига яқинлашмаслиғи, фисқу фасод қилмаслиғи ва жанжаллашмаслиғи керак».

38- б о б. Маккага кираётганда ғусл қилмоқ ҳақида

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу Маккага кирадиган бўлсалар, талбия айтмоқдан тўхтаб, Зу Туван деган ерда ётиб қолар эрдилар. Эртасига ўша ерда бомдод ўқирдилар ва ғусл қилардилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам шундай қилардилар».

39- б о б. Маккага кундузи ё кечаси кирмоқ ҳақида

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зу Таванда тонг оттириб, сўнг Маккага кирдилар. Ибн Умар разияллоҳу анҳу ҳам шундай қилар эрдилар.

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зу Туванда қолиб, тонг оттирдилар, сўнг Маккага кирдилар. Ибн Умар разияллоҳу анҳу ҳам шундай қилар эрдилар».

40- б о б. Маккага қайси томондан кириладир?

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага Саниййат ул-Улйо (Макканинг юқори томонидаги йўл) орқали кириб, Саниййат ус-Суфло (Макканинг қуйи томонидаги йўл) орқали (Маккадан чиқиб кетар эрдилар».

41- б о б. Макканинг қайси томондан чиқиладир?

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага Кадоз деган жой орқали, Батҳодаги Саниййат ул-Улйо йўли бўйлаб кириб борар эрдилар, қайтишда эрса, Саниййат ус-Суфло йўли орқали чиқиб кетар эрдилар».

Имом Бухорий ривоят қиладирлар: «Унинг исми Мусаддад (яъни, тўғри, ростгўй) эрди. Одамлар уни исми жисмига монанд, деб таъриф қилишар эрди. Яхё ибн Саъид Яхё ибн Муъийнга бундай деб айтган эркан: «Мен Мусаддаднинг уйига борсам, ҳадис айтиб берар эрдим, ул бунга жуда

муносиб одам эрди. Қоғозга кучириб қўйилган ҳадислар менда турадирми ёким унда турадирми, менинг учун фарқи йўқ эрди (унга шунчалик ишонар эрдим)».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келганларида унинг юқори томонидан кириб, қуйи томонидан чиқдилар»,— дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Жаноб Расулуллоҳ Макка фатҳ бўлган йили шаҳарга Кадоъ томондан кириб, унинг юқори томонидаги Кудодан чиқдилар»,— дейдилар. Ҳишом разияллоҳу анҳу: «Урва иккаласидан ҳам, Кадоъдан ҳам, Кудодан ҳам қираверар эрдилар, лекин кўпинча уйларига яқин бўлган Кадоъдан кирар эрдилар»,— дейдилар».

Ҳишом ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Макка фатҳ бўлган йили шаҳарга юқори томондаги Кадоъдан кирдилар. Урва ҳам кўпинча Кадоъдан кирардилар, чунки у уйларига яқинроқ эди».

Ҳишом ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Макка фатҳ бўлган йили шаҳарга Кадоъ орқали кирдилар, Урва эрса иккаласидан ҳам, Кадоъдан ҳам, Кудодан ҳам қираверар эрдилар, лекин кўпинча уйларига яқин бўлган Кадоъдан кирар эрдилар». Имом Бухорий: «Кадоъ ва Кудо бошқа-бошқа жойдир»,— дейдилар.

42- боб. Макка бирлан ундаги бинонинг фазилати ҳақида

Оллоҳ таоло бу хусусда бундай дейдир: «Биз Каъбани одамлар учун ҳар йили тўпланадирган жой қилиб бердик ва унга тинчлик-омонлик бахш этдик, шундоқ эркан, Иброҳим Мақомини ўзингизга намозгоҳ қилиб олингиз! Биз Иброҳим ва Исмойлга «Уйимни (Байтуллоҳни) тавоф ва эътикоф этгувчилар учун ҳамда рукуъ ва сажда қилмоқ учун покиза қилиңгиз!» деб топширдик. Иброҳим: «Ё раббий, бу юртни тинчлик-омонлик масканига айлантиргил, унинг Оллоҳга иймон келтирган, охират кунига ишонган аҳлига неъматингни бисёр қилгил!» — деб илтижо қилган эрди. Оллоҳ таоло: «Ким кофир бўлса, кам неъмат бергаймен, сўнг уларни дўзах азобига мубтало қилгайдирмен»,— деган. Охират қанчалик даҳшатлидир! Эслангиз, Иброҳим ва Исмойл. Каъбанинг пойдеворини қураётиб: «Ё раббимиз, ушбу биномизни қабул айлағил, ҳақиқатан сен ўзинг эшитгувчи, билгувчи зотдирсен! Ё раббимиз, бизни ўзингга бўйин эгган мусулмон банда қилгил, зурриётимизни ҳам мусулмон уммат қилгил, бизга ҳажда адо этмоғимиз лозим бўлган удумлارни кўрсатгил (айтгил), бизнинг тавбаларимизни қабул этгил, ҳақиқатан сен ўзинг тавбаимизни қабул қилғувчи меҳрибон зотдирсен!»— дейишган».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Каъба қайта қурилатганда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Аббос тош ташимоққа бордилар (келдилар). Аббос Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Изорингни ечиб, елкангга қўйиб олғил!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ шундай қилган эрдилар, кўзлари тиниб, бошлари айланиб, чалқанча йиқилиб тушдилар. Кейин: «Изорим қани, олиб берингиз!» — дедилар. Изорларини олиб беришган эрди, ўраниб олдилар».

Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг заифлари Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Қавминг Каъбани қайта қурган вақтда Иброҳим қурган пойдевори пасайтирганларин билмасмисен?» — дедилар. Мен: «Е Расулаллоҳ, Иброҳим қурган пойдевори аслига келтириб қўймасмисиз?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Агар қавминг яқиндагина кофир бўлмаганда эрди, шундоқ қилган бўлур эрдим», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Агар Оиша разияллоҳу анҳо бу ҳадисни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитган эрсалар, унда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳижр (девор) яқинидаги икки устунни силаб, ўпмаганлар, деёлмасман, чунки Каъбанинг пойдевори Иброҳим давридагидек қилиб, аслига келтирилмаган».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Каъба девори ичкарига олинадирми?» — деб сўрадим. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа», — дедилар. Мен: «Нечук улар деворни Каъба ичига олмаганлар?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Қавмингга нафақа камлик қилган», — дедилар. Мен: «Нечун эшиги баланд қилиб қурилган?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Қавминг ўзлари истаган кишиларни киритиб, истамаганларини қўймаслик учун шундоқ қилишган. Агар қавминг жоҳилиядан чиқиб, эндиgina исломга қадам қўйган бўлмаганида, деворни бузиб, Каъба ичкарисига олар эрдим, эшигини эрса, ерга ёпиштириб (остонасини паст қилиб) қураар эрдим, лекин уларнинг қалблари инкор қилмоғидан (феъллари айниб, исломдан қайтиб қолмоқларидан) чўчиғайдирмен». — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Агар қавминг яқиндагина кофирликни тарк этиб, эндиgina исломга қадам қўйган бўлмаганида эрди, мен Иброҳим алайҳи-с-салот ва-с-салом давридаги пойдевори тиклаб, Каъбани қайта қурган бўлар эрдим. Қурайш аҳли бинони паст қуриб қўйди. Мен орқадан ҳам эшик қурган бўлар эрдим», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Оиша, агар қавминг жоҳилиядан чиқиб, эндигина исломга қадам қўйган бўлганида, мен Каъбани шаксиз бузмоққа амр қилур эрдим, ундан нимаики ташқарига олиб чиқиб қурилган бўлса, ичкарига олар эрдим, мавжуд эшик остонасини пасайтириб, яна иккита — машриқ ва мағриб томондан эшиклар очар эрдим. Иморатнинг пойдеворини Иброҳим алайҳи-с-салот ва-с-салом давридагидек қилиб қурар эрдим», — дедилар. Мана шуларнинг ҳаммасини бузмоқ Ибн Зубайр зиммасига тушди. Язид разияллоҳу анҳу: «Мен Ибн Зубайр Каъбани бузиб, янгидан барпо қилганининг шоҳиди бўлганман, у ҳижрнинг (деворнинг) бир қисмини Каъба ичкарисига олди, кейин мен Иброҳим қурган пойдевор тошини ҳам кўрдим, у туя ўркачига ўхшар эркан», — дейдилар. Жарир разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Мен Язиддан эски пойдеворнинг қаердалигини сўрадим. Ул киши: «Ҳозир сенга кўрсатгаймен», — дедилар-да, мени ҳижр ортига олиб ўтиб, «У мана шул ердадир», — деб кўрсатдилар. Мен пойдеворнинг кенглигини тахминан олти зироъ (1 зироъ: 75 см) деб чамаладим».

43- боб. Муҳаррам маскан фазилати

Оллоҳ таолонинг икки ояти кариймасида бундай дейилар: «Менга, шул шаҳарнинг рабби — уни муҳаррам этмиш Оллоҳ таолога ибодат айламак амр қилинди, барча нарсалар унинг мулкидир ва менга мусулмон бўлмоқ (ҳам) амр қилинди», «Аё, биз уларга ҳар нарсанинг меваси тортиқ қилинажак амн мақоми бўлмиш муҳаррам маскандан жой ато қилмадикми? Ва лекин уларнинг кўплари (бунни) билишмағайдир (кўрнамаклик қилишғайдир)».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Макка фатҳ бўлган куни: «Оллоҳ муҳаррам этган бу масканнинг (ҳатто) тикони (ҳам) юлинмаслиги, жониворлари ҳуркитилмаслиги, унда йўқолган (биров йўқотган) нарсалар (эrsa) эълон қилмоқ ниятидан ўзга мақсадда олинмаслиги лозимдир!» — деганлар».

44- боб. Маккадаги уйларни меросга бериш, сотиш ва сотиб олиш ҳақида; Масжид ул-Ҳаром-дагиларнинг барчаси тенгдир!

Оллоҳ таоло ояти кариймасида бундай дейдир: «Кофир бўлиб, халқни Оллоҳ йўлидан қайтарадиргонларни ҳамда маҳаллий аҳоли ва бегоналар учун биз тенг ҳуқуқли ибодат

маскани қилиб берган Масжид ул-Ҳаромдан қайтарадир-
гонларни, шунингдек, унда эгрилик ила зулм қилмоқни
истаганларни зулм бирла дардли азобга мубтало қилгай-
дурмиз!»

Усома ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар:
«Мен Жаноб Расулуллоҳдан: «Ё Раеулаллоҳ, қай ерга
тушгайсиз, Маккадаги ҳовлингизгами?» — деб сўрадим.
Жаноб Расулуллоҳ: «Ақил бизга бирор ҳовли ва уй
қолдирдимикин?» — дедилар. Ақил ва Толиб оталари Абу
Толибдан мерос олишган бўлиб, Жаъфар ва Али эрса, ҳеч
қандай мерос олишмаган эрди. Чунки улар мусулмон
бўлиб, Ақил ва Толиб кофир эрди. Умар ибн Хаттоб
разияллоҳу анҳу: «Мўъмин кофирдан мерос олмағай-
дир», — дер эрдилар. Ибн Шихоб Зухрий: «Улар Оллоҳ
таолонинг «Оллоҳ таолога иймон келтириб ва Оллоҳ таоло
йўлида ватанларини тарк этиб, ҳижрат айлаган ҳамда молу
жонларини тикиб, жиҳод қилган бандаларга ва муҳожир-
ларга мададкор бўлиб бошпана бергувчилар бир-бирларига
меросхўрдирлар» деган сўзига амал қилишар эрди», —
дейдилар».

45- боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг
Маккага тушишлари (боришлари) ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар:
«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага бор-
моқчи бўлганларида: «Худо хоҳласа, эртага Баний Кинона
куфрга аҳд қилган ерга — Хайфга боргайдирмиз!» — деди-
лар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар:
«Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Минода эканликлари-
да: «Эртага, Наҳр куни биз Баний Кинонанинг Хайфига —
улар кофирликка садоқат билдириб, қасамёд қилган ерга
боргайдирмиз», — дедилар. Шунда ул киши Муҳассабни
(Минодаги тош отадирган жойни) назарда тутдилар. Уша
ерда Қурайш ва Кинона қабилалари Баний Ҳишом ва
Баний Абд ул-Муталлиб (ёки Баний ул-Муталлиб) қабила-
ларига Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламни ушлаб
топширмагунларича ўзаро қиз олди-берди ва савдо-сотик
қилмасликка онт ичишганди».

46- боб.

Оллоҳ таоло икки ояти кариймасида бундай дейдир:
«Иброҳим айтган эрди: «Эй Парвардигор-о, бул шаҳарни
омонлик мақоми айлағил (ва) мени ва менинг фарзандла-
римни бутларга ибодат қилмоқдан сақлағил!»; «Парварди-

горим, булар (бутлар) кўп инсонларни йўлдан оздирмишдир. Кимки менга эргашигайдир, ул менга мансубдир ва кимки менга осийлик қилгайдир, сен албатта мағфиратлик меҳрибондирсен! Эй Парвардигоримиз, ҳақиқатан мен баъзи авлодимни (яъни, Ҳазрат Исмоил алайҳиссаломни, чунки Ҳазрат Исҳоқ ва бошқалар Шомда эрдилар) экин унмайдирган ерга — ҳурматли уйинг қошига жойлаштирдим. Эй раббимиз, улар намоз ўқисинлар, сен айрим инсонларнинг дилларини уларга моил айлагил!»

47- боб.

Оллоҳ таоло ояти кариймасида бундай дейдир: «Оллоҳ таоло Каъбани — Байт ул-Ҳаромни ҳам, ҳурматли ойларни (ҳаж ойларини) ҳам, бўйнига нишон осилган жонликларни (қурбонлик айламоқ ниятида бўйнига бирор аломат осиб қўйилган жонликларни) ҳам инсонларнинг (бу дунёда) тирик турмоқлари учун сабаб қилди. Булар, сизлар Оллоҳ таолонинг осмонларда ва ер остида мавжуд ҳар бир нарсадан хабардор ҳамда ҳар бир нарсани албатта билгувчи зот эрканлигин билиб қўймоғингиз учун шундоқ қилингандир!»

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Каъбани икки болдири ингичка, қуруқшаган ҳабаш хароб қилгайдир», — деганлар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қилади: «Рамазон фарз бўлмоғидан олдин Муҳаррам ойининг ўнинчи куни рўза тутишар эрди. Ўша куни Каъбага парда тутилгай эрди. Оллоҳ таоло Рамазонни фарз қилганида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким истаса, ўша куни рўза тутсин, ким истамаса, тутмасин!» — дедилар».

Абу Саъид Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Яъжуж ва Маъжуж чиққандан кейин ҳам Каъба, албатта, ҳаж ва тавоф қилинғусидир», — дедилар. Шуъба: «Каъба тавоф қилинмай қолгунига қадар қиёмат содир бўлмагайдир», — дедилар».

48- боб. Каъбага жилд кийдирмоқ ҳақида

Абу Воил ривоят қилади: «Мен ва Шайба Каъбадаги курсига келиб ўтирдик. Умар разияллоҳу анҳу ҳам ўша ерда ўтирган эрдилар. Ул киши: «Мен Каъбада тиллани ҳам, кумушни ҳам қолдиргим келмай, барчасини одамларга тақсимлаб бердим», — дедилар (Одамлар Каъбага ташлаб кетган садақалар назарда тутилаётир). Шунда мен: «Сизнинг икки дўстингиз бундоқ қилишмади-ку?!» — дедим.

Ҳазрат Умар: «Улар мен иқтидо қиладирган кишилар-дир»,— дедилар».

49- боб. Каъбанинг бузиб ташланмоғи тўғрисида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир қўшин Каъбага уруш қилмоқчи бўлғайдир, бироқ уларни ер ютиб кетгайдир» деганлар»,— дейдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен Каъбани бузаётган кишини куриб тургандекман, ул қоп-қора, икки оёғи маймоқ бўлиб, Каъбанинг тошларини битталаб кучирмакдадир»,— дедилар».

Абу Ҳурайр разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Каъбани икки болдири ингичка, қуруқшаган ҳабаш бузгайдир» — деб айтдилар»,— дейдилар.

50- боб. Ал-Ҳажар ул-Асвад — Қора Тош ҳақида не дейилган?

Обис ибн Рабийъа ривоят қиладилар: «Умар разияллоҳу анҳу Қора Тошга келиб ўтирдилар-да, «Мен сенинг тош эрканлигини ва зараринг ҳам, фойданг ҳам йўқ эрканлигини билурмен. Агар Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам сени ўпаётганларини кўрмаганимда, мен сени ўпмас эрдим»,— дедилар».

51- боб. Каъбанинг ёпилмоғи ҳақида; Каъбанинг қайси томонига қараб намоз ўқимоқни хоҳласа, ўқийвергайдир

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Усома ибн Зайд, Билол ва Усмон ибн Талҳа Каъбага кириб, эшигини ёпиб қўйдилар. Улар эшикни очишганда мен биринчи бўлиб ичкарига кирдим. Шунда, Билолни учратиб: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъба ичида намоз ўқидиларми?» — деб сўрадим. Билол: «Ҳа, икки яманий устун оралиғида»,— деб жавоб бердилар».

52- боб. Каъбада намоз ўқимоқ тўғрисида

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу, агар Каъбага кирсалар, эшикни орқаларида қолдириб, тўғриларига қараб юрар эрдилар-да, ўзлари бирлан рўпараларидаги девор оралиғида уч тирсак масофа

қолдириб, сўнг намоз ўқир эрдилар. «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам шу ерда намоз ўқиганлар» деб Билол кўрсатган жойни танлар эрдилар. Лекин, Каъбанинг қайси томонига қараб намоз ўқиса ҳам, ҳеч кимга гуноҳ бўлмағайдир».

53- боб. Каъбага мутлақо кирмаган одам ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу кўп ҳаж қилар эрдилар, лекин Каъбага кирмас эрдилар.

Абдуллоҳ ибн Абу Асфо: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам умра қилиб, Каъбани тавоф айладилар. Сўнг, Мақоми Иброҳим ортига ўтиб, икки рақъат намоз ўқидилар. Шунда, ҳамроҳлари ул кишини одамлар назаридан тўсиб туришган эрди. Иттифоқо, бир киши менга: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Каъбага кирдиларми?» — деб айтди. Мен: «Йўқ»,— дедим».

54- боб. Каъбанинг бир чеккасига бориб, такбир айтган одам хусусида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Маккага келганларида, Каъбанинг ичида бутлар бўлгани учун, у ерга кириб намоз ўқигилари келмади. Шунда, Каъбадан бутларни олиб чиқиб ташламоқни амр қилиб эрдилар, уларни олиб чиқиб ташлашди. Кейин, Иброҳим ва Исмоилнинг қўлларида азлом ушлаган ҳолда тасвирланган суратларини ҳам олиб чиқиб ташлашди».

55- боб. Лўкиллаб югуриш удуми қачон бошланган?

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ва ул кишининг саҳобалари Маккага келганларида, мушриклар саҳобаларга қараб: «Сизларни ул (Расулulloҳ) бошлаб келган, аслида сизларни Ясриб (Мадина) мудофааси заифлаштириб қўйгандир»,— дейишди. Шунда, Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам ўз саҳобаларига лўкиллаб югуриб Каъбани уч марта айланиб чиқмоқни, кейин икки устуф оралиғида юрмоқни буюрдилар. Жаноб Расулulloҳ Каъба теграсида кўпроқ лўкиллаб югурмоқни буюрсалар булар эрди-ю, лекин саҳобаларга раҳмлари келди».

56- боб. Маккага келганда тавоф қилмоқни Қора Тошни ўпишдан бошламоқ ва уч марта лўкиллаб югурмоқ тўғрисида

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келиб, энг аввало Қора Тошни ўпар эрдилар, сўнг етти марта ўрнига уч марта Каъбани лўкиллаб югуриб айланиб чиқар эрдилар».

57- боб. Ҳаж ва умрада лўкиллаб югурмоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаж ва умрада уч марта лўкиллаб югуриб, тўрт марта юрдилар».

Абу Аслам ривоят қиладилар: «Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳу Қора Тошга хитоб қилиб: «Аммо, худо ҳаққи, мен сенинг фойданг ҳам, зараринг ҳам йўқ бир тош эрканлигини билурмен. Агар, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сени ўпиб, тавоф қилганларини кўрмаганим-да, мен ҳам сени ўпиб тавоф қилмас эрдим»,— дедилар. Кейин, Қора Тошни ўпиб тавоф қилдилар-да, «Лўкиллаб югурмоқ бизга не бўлибдир! Дарҳақиқат, (бир пайтлар) лўкиллаб югурмоқ бирлан биз мушрикларга ўзимизнинг бақувват эканлигимизни кўрсатиб қўйган эрдик, кейин уларни Оллоҳ таоло ҳалок қилди, энди лўкиллаб югурмоққа ҳожат бўлмаса-да, биз Жаноб Расулуллоҳдан қолган одатни тарк этмоқни истамасмиз»,— дедилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бу икки устунни ўпиб тавоф қилганларини кўрганимдан буён мен ҳам уларни ўпиб тавоф қилмоқни қўймасмен»,— дедилар. Убайдуллоҳ Нофиъга: «Ибн Умар икки рукн орасида юриб тавоф қилурми эрди?» — дедилар. Нофиъ: «Уларни ўпиб тавоф қилмоқ мақсадидагина юрар эрдилар»,— дедилар.

58- боб. Устунни ҳасса бирлан силаб тавоф қилмоқ ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳажжат ул-Видоъда туя минган ҳолда ўстунни ҳассалари бирлан силаб тавоф қилдилар»,— дейдилар.

59- боб. Яманий икки устундан бошқасини ўпиб тавоф қилмаган одам хусусида

Абушшаъсо ривоят қиладилар: «Каъбадаги ҳар бир нарсага тақво кўзи бирлан қараган киши ким эрди? Муовия

у ердаги ҳамма устунларни ўпиб тавоф қилар эрдилар. Ибн Аббос разияллоҳу анҳу Муовияга: «Анави икки устун ўпиб тавоф қилинмағайдир»,— деганларида, Муовия: «Байтуллоҳда тавоф қилинмайдирган нарсанинг ўзи йўқдир!» — дедилар. Ибн Зубайр разияллоҳу анҳу ҳам у ердаги устунларнинг барчасини ўпиб тавоф қилар эрдилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Байтуллоҳдаги икки яманий устундан бошқасини ўпиб тавоф қилганларини кўрмагандирман»,— дейдилар.

60- боб. Қора Тошни ўпиб тавоф қилмоқ ҳақида

Зайднинг отаси Аслам: «Мен Умар разияллоҳу анҳунинг Қора Тошни ўпа туриб: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сени ўпаётганларини кўрмаганимда, мен ҳам сени ўпмас эрдим» — деганларини эшитганман»,— дейдилар.

Зубайр ибн Арабий ривоят қиладилар: «Бир киши Ибн Умар разияллоҳу анҳудан Қора Тошни ўпиб тавоф қилмоқ ҳақида сўради. Ибн Умар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг уни ўпиб тавоф қилаётганларини кўрганман»,— дедилар. Шунда ул: «Агар (бу тўғрида сен бирлан) баҳслашиб енгсам, не дерсан?» — деди. Ибн Умар: «Не дерсанингни ўшал Яманингга бориб айтгайсен! Мен (ҳақиқатан ҳам) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Қора Тошни кучоқлаб, ўпаётганларини кўрганман»,— дедилар».

61- боб. Устун олдида келганда унга ишора қилиб қўймоқ

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу айтадилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам туя миниб Байтуллоҳни тавоф қилар эрдилар ва ҳар гал устун олдида келганларида унга ишора қилиб қўяр эрдилар».

62- боб. Устун олдида туриб такбир айтмоқ ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу айтадилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам туяда Байтуллоҳни тавоф қилдилар. Шунда ҳар гал устун олдида келганларида қўлларидаги нарса бирлан унга ишора қилиб қўйиб, сўнг такбир айтдилар».

63- боб. Маккага келганида, уйга қайтишдан аввал, Байтуллоҳни тавоф қилиб, икки рақъат намоз ўқиб, сўнг Сафога чиқиб борган киши хусусида

Урва ибн Зубайр ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келганларида, энг аввало таҳорат олиб, тавоф айладилар, кейин умра қилмай, ҳаж қилдилар. Сўнг, Абу Бакр ва Умар разияллоҳу анҳу ҳам шундай ҳаж қилдилар. Кейинчалик, мен отам Зубайр разияллоҳу анҳу бирлан ҳаж қилганимда, ул киши ҳам дастлаб тавоф айлаб, сўнг ҳаж қилдилар. Кейин, муҳожир ва ансорларнинг ҳам шундай қилганларини кўрдим. Менинг онам холам Оиша, Зубайр ва фалончи-пистончилар бирлан умрага таҳлил айтиб, устунни силаб тавоф қилишгач, эҳромларини ечишганини менга айтдилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаж ёким умрага эҳром боғласалар, энг аввало уч марта саъй қилиб ва тўрт марта юриб тавоф айлар эрдилар, сўнг икки рақъат намоз ўқигач, Сафо ва Марва оралигини зиёрат қилар эрдилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Байтуллоҳга келсалар, энг аввало уч марта саъй қилиб ва тўрт марта юриб тавоф айлар эрдилар. Сафо ва Марва оралигини тавоф айлаганларида селхона бўйлаб саъй қилар эрдилар».

64- боб. Аёлларнинг эркаклар бирлан бирга тавоф қилиши ҳақида

Ибн Журайж ривоят қиладилар: «Макка валиаҳди Ибн Ҳишом аёлларнинг эркаклар бирлан бирга тавоф айламоғини манъ қилганида, «Қандай қилиб манъ қилгайсен? Ахир, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аёллари ҳам эркаклар бирлан бирга тавоф қилганлар-ку!» — деб айтгандим», — дедилар Ато разияллоҳу анҳу. Мен у кишидан: «Чиммат киймоқ фарз қилинишидан олдинми, кейинми?» — деб сўрадим. Ато разияллоҳу анҳу: «Ўлай агар, ёлгон сўзласам, бу воқеа чиммат киймоқ фарз қилинганидан кейин бўлган эрди», — дедилар. Шунда мен: «Қандай қилиб аёллар эркакларга аралашиб, тавоф айламоғи мумкин?» — деб сўрадим. Ато разияллоҳу анҳу: «Аёллар эркакларга аралашмас эрди. Масалан, Оиша онамиз эркаклардан нарида, бир чекқада туриб тавоф қилаётганларида, бир аёл келиб, «Эй мўъминлар онаси, юрингиз (Қора Тошни) ўпиб, тавоф айлағаймиз!» — деганида, Оиша она-

миз: «Йўқ, ўзинг боравергил!» — деб кўнмаган эрдилар. Лекин, аёллар кечалари ёпингич ёпиниб, тавоф қилгани чиқишарди. Аммо, эркаклар Каъбага кириб кетишганда, улар қайтиб чиққунларича пойлаб туришарди. Эркаклар чиққач, киришарди. Мен ва Убайд ибн Умайр, Оиша онамиз Сабийр деган тоғ дарасида тоат-ибодат бирла машғул бўлиб турганларида, ҳузурларига бордик. Шунда мен: «Оиша онамиз қандай чодирдалар?» — деб шеригимдан сўрадим. «Туркий чодирдалар», — деб айтди. Оиша онамиз бирлан бизнинг ўртамизда ўша чодирдан бўлак тўсиқ йўқ эрди. Мен Оиша онамининг қизил кўйлак кийиб олганларини кўрдим».

Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари Умму Салама разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Мен Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бетоблигимдан нолидим. Ул киши: «Уловда одамларга эргашиб тавоф айлағил!» — дедилар. Мен тавоф этдим, Жаноб Расулulloҳ эрса, Каъба ёнида намоз ўқиб, «Ва-т-Тур» деган сурани тиловат қилдилар».

65- боб. Тавоф вақтида гапирмоқ мумкинми?

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбани тавоф айлаётиб, қўлини тасма бирлан бошқа бир одамнинг қўлига боғлаб олиб, етаклаб кетаётган кишининг ёнидан ўтиб қолдилар. Шунда, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам тасмани кесиб юбордилар-да, унга: «Қўлидан етаклағил!» — дедилар».

66- боб. Тавоф қилаётиб, тасма ёки бошқа макрух нарсани кўрса, кесиб ташлайдир

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбани тасма (ёким шунга ўхшаш нарса) тақиб тавоф қилаётган кишини кўриб, (тасмасини) кесиб ташлади-лар».

67- боб. Яланғоч одам Каъбани тавоф қилмайди ва мушрик ҳаж қилмайди

Хумайд ибн Абдулрахмон ривоят қиладирлар: «Абу Бакр Сиддиқ разияллоҳу анҳу Наҳр куни (қурбонлик қиладирган куни) Ҳажжат ул-Видоъдан олдин Абу Ҳурайрани бир гуруҳ одамлар бирлан бирга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бажармоқни буюрган ҳажга юбориб, «Билиб қўйингиз, бу йилдан кейин мушриклар ҳаж қилмағайди ва яланғочлар Каъбани тавоф айламағайди!» деб жар солмоқни буюрдилар».

68- боб. Тавофи бузилса...

Ато разияллоҳу анҳу: «Агар бирор киши тавоф айлаётганда намоз бошланиб қолса ёким одамлар оқими тавоф қилаётган ўрнидан нарига суриб кетса, тавофини келган жойидан давом эттиргайдир»,— дейдилар. Шу каби ҳадисларни Ибн Умар ва Абдуррахмон ибн Абу Бакр разияллоҳу анҳумолар ҳам ривоят қилишган.

69- боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам еттинчи тавофда икки ракъат намоз ўқидилар

Нофиъ: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу ҳар еттинчи тавофда икки ракъат намоз ўқир эрдилар»,— дедилар. «Тавофнинг икки ракъат намози ўрнига фарз намози ўқиса, кифоядир»,— дедилар Ато. Шунда Зухрий: «Суннатга риоя қилмоқ афзалроқ, чунки Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам етти марта тавоф этсалар, икки ракъат намоз ўқимай қўймас эрдилар»,— дедилар.

Амр ривоят қиладилар: «Биз Ибн Умар разияллоҳу анҳудан: «Умрада, Сафо ва Марва орасини тавоф этмасдан олдин, киши (ўзининг) аёлига қўшила олгайдирми?» — деб сўрадик. Ул киши бундай дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келиб, Каъбани етти мартаба тавоф айладилар, сўнг Мақоми Иброҳим ортига ўтиб, икки ракъат намоз ўқидилар. Кейин, Сафо ва Марва орасини тавоф қилдилар-да, «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламда сизлар учун яхши ибратлар мавжуддир!» деган оятни ўқидилар». Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳудан сўраган эрдим, «Сафо ва Марва орасини тавоф қилиб бўлмагунча, киши аёлига ёқинлашмағайдир»,— дедилар».

70- боб. Каъбани тавоф этиб, Арафотга чиқиб келгандан кейин, қайта Каъбага яқин бормаган ва уни тавоф қилмаган киши хусусида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу айтадилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келиб, Каъбани тавоф айладилар, сўнг Сафо ва Марва орасида саъй қилдилар. Кейин, Арафотга чиқиб келдилар-да, Каъбани бир марта тавоф этганларича, қайтиб тавоф қилмадилар».

71- боб. Тавофнинг икки ракъат намозини масжид ташқарисида ўқиган киши; Умар разияллоҳу анҳу Масжид ул-Ҳаром ташқарисида намоз ўқидилар

Умму Салама разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга тобим йўқлигидан нолидим»,— дейдилар

(Бу ҳадис такроран ривоят қилинадир, шу сабабли тўлиқ келтирилмаган).

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккада эканликларида, Каъбани тавоф этмоққа чиқмоқчи бўлиб турганларида, ҳануз Каъбани тавоф айламаган Умму Салама ҳам бирга чиқмоқчи бўлди. Шунда, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бомдодни ўқиган бўлсанг, туянгга миниб, одамлар намоз ўқиб турган пайтда Каъбани тавоф айлаб олғил!» — дедилар. Умму Салама шундай қилди».

72- боб. Иброҳим Мақоми ортида икки рақъат намоз ўқиган киши

Ибн Умар ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келдилар-да, Каъбани етти мартаба тавоф қилиб, Иброҳим Мақоми орқасида икки рақъат намоз ўқидилар, сўнг Сафога чиқдилар. Оллоҳ таоло: «Расулulloҳда сизлар учун яхши ибратлар мавжуддир», — деган».

73- боб. Бомдод ва асрдан кейин тавоф қилмоқ

Ибн Умар разияллоҳу анҳу тавофнинг икки рақъат намозини Қуёш чиққунгача ўқирдилар. Умар разияллоҳу анҳу бомдоддан сўнг Каъбани тавоф қилдилар, кейин туяларига миниб, Зу Туванга бордилар-да, икки рақъат тавоф намози ўқидилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Бомдод намозидан сўнг, одамлар Каъбани тавоф қилишди, кейин ваъз тинглашди. Ваъздан сўнг эрса, Қуёш чиққанлигига қарамай, намоз ўқишди. Улар намоз ўқимоқ макруҳ қилинган вақт бўлишига қарамай намоз ўқидилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Қуёш чиқиш ва ботиш вақтларида намоз ўқимоқни манъ қилганларини эшитганман», — дейдилар.

Абдулазиз ибн Руфайъ: «Мен Абдуллоҳ ибн Зубайр разияллоҳу анҳунинг бомдоддан кейин Каъбани тавоф қилиб, икки рақъат тавоф намози ўқиганларини кўрдим», — дейдилар.

Оиша онамиз: «Мен Абдуллоҳ ибн Зубайрнинг асрдан кейин икки рақъат намоз ўқиганини кўрдим. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам Каъбага кирсалар, албатта икки рақъат тавоф намози ўқир эрдилар», — дейдилар.

74- боб. Касал одам улов миниб тавоф қиладир

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам туя миниб Каъбани тавоф айладилар, устун олдиға келганларида эрса, асолари бирлан унга ишорат қилиб, такбир айтдилар», — дейдилар.

Умму Салама разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бетоблигимдан нолидим. Шунда, ул киши менга: «Одамларга эргашиб Каъбани тавоф айлағил!» — дедилар. Мен айтганларидек тавоф қилдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрса, Каъба ёнида намоз ўқиб, «Ва-т-Тури ва китаб-им-мастур» сурасини зам қилар эрдилар».

75- боб. Сиқойат ул-ҳожжи — ҳожиларни сув бирлан таъминламоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Аббос ибн Абдулмуталлиб разияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан Мино кунлари Маккада тўхтаб, сиқойат қилиб олмоққа рухсат сўраб эрди, рухсат бердилар».

Икристима разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сиқойат (ҳожилар сув оладирган) жойига келиб, сув сўрадилар. Шунда, Аббос ўғлига: «Эй Фазл, онангнинг олдига борғил-да, ундаги мавжуд сувдан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга элтиб берғил!» — деди. Фазл онасидан сув олиб, Жаноб Расулуллоҳга олиб борганда, ул киши: «Ичириб қўйғил!» — дедилар. Фазл: «Ё Расулаллоҳ, бу сувга қўл тиқилган», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ичирғил, дерман!» — дедилар. Фазл сув ичириб қўйгач, Замзам қудуғи олдига боришди. У ердаги кишилар қудуқдан сув тортиб олиб, ташналарга ичиришаётган эрди. Жаноб Расулуллоҳ уларга: «Ишлайверингиз, сизлар хайрли иш қилмакдасизлар», — дедилар. Кейин, яна: «Агар қаршилиқ қилмасангизлар, туядан тушиб, арқонни елкамга қўйиб, мен ҳам сув тортишар эрдим», — дедилар».

76- боб. Замзам ҳақида қандай ривоятларни келтиришади?

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу Абу Зарр разияллоҳу анҳудан ўзлари эшитган қуйидаги ҳадиси ривоят қиладилар: «Мен Маккадалигимда, — дедилар Жаноб Расулуллоҳ, — уйимнинг томи очилиб, Жаброил алайҳиссалом тушдилар. Кейин, кўкрагимни ёриб, замзам суви бирлан ювдилар-да, тилла лаган тўла ҳикмат ва иймон келтириб, ичига солдилар. Сўнг, кўкрагимни ёпиб, аслига келтирдилар, кейин қўлимдан ушлаб, осмоннинг энг пастки қаватига олиб чиқдилар. Шунда, Жаброил алайҳиссалом осмоннинг энг пастки қавати посбонига: «(Эшикни) очғил!» — дедилар. Посбон: «Бул кимдир?» — деди. Ҳазрат Жаброил: «Бул менман, Жаброилман», — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга тик турганларида замзам ичирдим», — дейдилар. Осим разияллоҳу анҳу эрса: «Ибн Аббоснинг озод қилинган қули (мавло) Икриманинг онт ичиб айтишига қараганда, ўшал куни Жаноб Расулуллоҳ фақат туя миниб юрганлар», — дейдилар.

77- боб. Қорин — бир йўла ҳаж ва умра қиладирган шахс нечук тавоф қиладир?

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Ҳажжат ул-Видоъ куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга чиқиб, умрага эҳром боғладик. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ: «Кимнинг жонлиғи бўлса, бир йўла ҳаж ҳам умрага ният айлаб, эҳром боғласин, ҳар иккала удумни адо' этмагунча эҳромини ечмасин!» — дедилар. Мен ҳайз кўрган ҳолимда Маккага келган эрдим. Ҳаж (катта ҳаж) қилиб бўлганимизда, Жаноб Расулуллоҳ мени (укам) Абдурраҳмон бирлан бирга Танъимга юбордилар, мен умра қилиб қайтдим. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ менга: «Бу (ҳайз бўлиб қолиб, қилолмаган) умранг ўрнига ўтғайдир», — дедилар. Умрага эҳром боғлаганлар (Каъбани) тавоф этишгач, эҳромларини ечишди. Аммо, бир йўла ҳаж ҳам умрага талбия айтганлар Каъбани бир марта тавоф қилишди».

Нофиз разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Ибн Умар ҳузурларига ўғиллари Абдуллоҳ ибн Абдуллоҳ туясини ҳовлида қолдириб, кириб келди-да: «Мен бу йил одамлар орасида уруш бўлмаслигига ишонмасман, Каъбани тавоф қилгани чиқсангиз, йўлингизни (кофирлар) тўсмоғи мумкин. Бу йил ҳаж қилмай турсангиз бўларми эрди?» — деди. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам Каъбани тавоф қилгани чиққанларида Қурайш кофирлари йўлларини тўсиб, ул киши бирлан Каъба оралиғида туриб олган эрди, агар менга ҳам шундоқ қилишса, унда Жаноб Расулуллоҳда сизлар учун яхши ибратлар мавжуддир, дейишадир-ку, ахир!» — дедилар Ибн Умар. Кейин яна: «Сизларни гувоҳ қилиб айтурменким, умра устига албатта ҳаж ҳам қилғайман!» — деб қўшиб қўйдилар, сўнг, Каъбага бориб, иккала ҳаж учун бир марта тавоф қилдилар».

78- боб. Таҳорат олиб тавоф қилмоқ ҳақида

Муҳаммад ибн Абдурраҳмон ибн Навфал Қурайший Урва ибн Зубайрга (таҳорат олиб тавоф қилмоқ ҳақида) савол бердилар. Шунда, Урва бундай деб жавоб қилдилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам, — деб эдилар Оиша онамиз, — Маккага ҳаж қилгани келганларида, дастлаб таҳорат олдилар, сўнг Каъбани тавоф айладилар, лекин умра қилмадилар». Абу Бакр разияллоҳу анҳу ҳам ҳаж қилганла-

рида аввал таҳорат олиб сўнг Каъбани тавоф этганлар, умра қилмаганлар. Умар разияллоҳу анҳу ҳам шундай қилганлар. Кейинчалик, Усмон разияллоҳу анҳу ҳаж қилдилар. Ул кишининг ҳам дастлаб таҳорат олиб, сўнг Каъбани тавоф айлаганларини, аммо умра қилмаганларини кўрдим. Кейин, Муовия бирлан Абдуллоҳ ибн Умар ҳам шундай қилишди. Мен отам Зубайр ибн Аввом бирлан ҳаж қилганимда, ул киши ҳам дастлаб таҳорат олиб, сўнг Каъбани тавоф этдилар, умра қилмадилар. Муҳожир ва ансорларнинг ҳам шундай қилишганини кўрдим. Энг охири бўлиб, Ибн Умарнинг шундай қилганининг шоҳиди бўлдим. У ҳам анъанага кўра, умра қилмади. Мана, Ибн Умар уларнинг олдида кетаётир, ҳеч ким ундан бир нарсани сўрамакка ботинмайдир, ўткинчилар ҳам фақат Каъбани тавоф айламак ниятидагина қадам ташлашаётир... Мана, тавоф ҳам қилиб бўлишди, лекин улар ҳануз эҳромдадирлар. Мен онам бирлан холамнинг ҳам Каъбани тавоф айлаб бўлмагунларича, бошқа бирор нарса қилишмаганининг ҳамда эҳромларини ечишмаганининг шоҳиди бўлгандирман».

Урва разияллоҳу анҳу: «Менга онам айтдиларки, ул киши бирлан холам, Зубайр ва фалончи-пистончилар умрага талбия айтишиб, Қора Тошни силаб тавоф қилишгач, эҳромларини ечишибдир»,— дейдилар.

79- боб. Сафо ва Марвада саъй қилмоқнинг вожиблиги ва унинг Оллоҳ таоло удумларидан бирига айланганлиги ҳақида

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Мен Оиша онамизга: Оллоҳ таолонинг «Сафо ва Марвада саъй қилмоқ Оллоҳ таоло удумларидан биридир, ким Каъбани тавоф айласа ёким умра қилса, уларнинг иккаласини (Сафо ва Марвани) тавоф этмоғи гуноҳ бўлмағайдир» деган қавли ҳақида не дерсиз? Худо ҳаққи, Сафо ва Марвани тавоф айламаса, ҳеч ким гуноҳқор бўлмас эркан!» — дедим. Эй жияним,— дедилар Оиша онамиз,— нечук беъмани сўз айтдинг! Агар бу оятнинг тафсири сен айтганингча бўладирган бўлса, унда Сафо ва Марвани тавоф айламаса, гуноҳқор бўлмас эркан-да?! Аммо, бу оят ансорлар ҳақида нозил бўлган бўлиб, улар мусулмон бўлмоқларидан аввал Мушаллал деган жойдаги ўзлари ибодат қиладирган бутга — мустабид Манотга таҳлил айтишар эрди. Шу боисдан ҳам Сафо ва Марвани тавоф айламакка ҳайиқишар эрди. Улар мусулмон бўлганларидан сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, биз Сафо ва Марвани тавоф қилмоққа ҳайиқар эрдик, шукрим, Оллоҳ таоло «Сафо ва Марвани тавоф айламак Оллоҳ удумларидандир!» деган ояти кариймасини нозил қилди»,— дейишди. Шундан

сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Сафо ва Марвани тавоф этмакни суннат қилдилар, буни қилмасликка ҳеч кимнинг ҳаққи йўқдир!»

«Мен ушбу ҳадисни Абу Бакр ибн Абдуррахмонга айтганимда,— дейдилар Зухрий разияллоҳу анҳу,— у бундай деди: «Ойша зикр қилган бут — Манотга таҳлил айтмайдирган барча одамлар Сафо ва Марвани тавоф қилишарди. Оллоҳ таоло Қуръонда Сафо ва Марвани тавоф айламакни зикр қилмай, Каъбани тавоф этмакни зикр қилганида, одамлар: «Ё Расулаллоҳ, биз Сафо ва Марвани тавоф қилар эрдик, Оллоҳ таоло Каъбани тавоф айламак ҳақида оят нозил қилди, Сафони зикр қилмади, агар биз Сафо ва Марвани тавоф қилсак, гуноҳкор бўлғаймизми?» — дейишди. Шунда, Оллоҳ таоло «Сафо ва Марвани тавоф айламак Оллоҳ удумларидандир!» деган ояти кариймасини нозил қилди». «Бу оят,— деб давом этдилар Абу Бакр,— икки тоифа одамлар хусусидадир, бири — жоҳилия даврида Сафо ва Марвани тавоф этмакка ҳайиққан кишилар, иккинчиси — илгари Сафо ва Марвани тавоф айлаб юриб, кейин, ислом даврига келганда, Оллоҳ таоло Каъбани тавоф этмакни зикр қилиб, Сафони эслатмаганлигидан уларни тавоф айламакка ҳайиқиб қолган кишилар ҳақида нозил бўлган. Шундан сўнг Оллоҳ таоло Сафо ва Марвани ҳам тавоф айламак лозимлигини эслатиб, оят нозил қилган, деб эшитгайман».

80- боб. Сафо ва Марвада саъй қилмоққа доир хабарлар

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Баний Аббод ҳовлисидан Баний Абу Ҳусайн кўчасигача бўлган масофада саъй қилинғайдир»,— дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбанинг дастлабки тавофини адо этсалар, уч марта йўртиб чопардилар ва тўрт марта оддий юриш қилар эрдилар. Сафо ва Марвани тавоф айласалар, улар оралиғида жойлашган селхона бўйлаб саъй қилар эрдилар»,— дейдилар. Убайдуллоҳ ибн Умар: «Абдуллоҳ ибн Умар яманий устун олдига келганда одатдагидек юрармидилар, деб Нофиъдан сўрадим»,— дейдилар. Шунда Нофиъ: «Йўқ, яманий устун олдида одамлар кўпайиб кетгандагина шундай қилардилар, чунки ул киши устунни ўпиб тавоф қилмай қўймас эрдилар»,— деб жавоб қилган экан.

Амр ибн Динор: «Биз Ибн Умар разияллоҳу анҳудан умрада Каъбани тавоф айлаб, Сафо ва Марва орасини тавоф қилмаган киши аёлига яқинлашадирми, деб сўрадик»,— дейдилар. Шунда, Ибн Умар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келиб, Каъбани етти марта тавоф айладилар, Мақоми Иброҳим орқасида икки ракъат намоз ўқидилар,

сўнг Сафо ва Марва орасида етти марта саъй қилдилар-да, «Расулуллоҳда сизлар учун яхши намуналар бордир!»— деб айтдилар»,— деб жавоб қилибдир.

Амр ибн Динор: «Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳудан шу ҳақда сўраганимизда, у киши «Сафо ва Марвада саъй қилмагунча, аёлига мутлақо яқинлашмаслиги керак» деб айтдилар»,— дейдилар.

Амр ибн Динор: «Мен Ибн Умар разияллоҳу анҳунинг «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келиб, Каъбани тавоф айладилар, сўнг икки рақъат намоз ўқидилар, кейин Сафо ва Марвада саъй қилдилар-да, «Расулуллоҳда сизлар учун яхши ибратлар бордир» деган оятни ўқидилар» — деганини эшитдим»,— дейдилар.

Осим разияллоҳу анҳу: «Сафо ва Марва орасида саъй қилмоқни ёқтирмасми эрдингиз, деб Анас ибн Моликдан сўрадим»,— дейдилар. Анас: «Ҳа, чунки у жоҳилия даври удумларидан эрди, ҳатто Оллоҳ таоло «Сафо ва Марва Оллоҳ таолонинг удумларидан биридир, ким Каъбага ҳаж қилғайдир ёким умра қилғайдир, Сафо ва Марвани тавоф айламоғидан гуноҳкор бўлмағайдир» деган оятни нозил қилган»,— деб жавоб берибдирлар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбани тавоф айлаб, Сафо ва Марва орасида мушрикларга ўз куч-қувватларини кўрсатиб қўймоқ учун саъй қилдилар»,— дейдилар. Шунга ўхшаш ҳадисни Ҳумайд ҳам айтиб берган.

81- боб. Ҳайз кўрган аёл барча ҳаж удумларини адо қиладир, фақат тавоф этмайдир; Сафо ва Марва орасида таҳоратсиз саъй қилса...

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен ҳайз кўрган ҳолимча Маккага келиб, на Каъбани тавоф айлай олдим ва на Сафо ва Марвада саъй қилдим. Мен буни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтиб, шикоят этдим. Ул киши: «Тоза бўлгунингча Каъбани тавоф айламағил, ҳожилар не қилсалар, сен ҳам шуни қилғил!» — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳудан: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва асҳоблари ҳажга эҳром боғладилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва Талҳадан бошқанинг қурбонликка аталган жонлиги йўқ эрди. Шу пайт, Али Ямандан жонлиқ етаклаб келиб қолди-да: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам нимага эҳром боғласалар, мен ҳам ўшанга эҳром боғлағайдирман»,— деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларга катта ҳаж ўрнига умра қилмоқни, сочларини калта қилмоқни ҳамда жонлиқ

етаклаб келганлардан ташқари ҳаммага эҳромини ечмоқни амр қилдилар. Шунда саҳобалар: «Минога борғаймизми? Баъзи биримизнинг закаримиздан маний томиб турибдирку?!» — дейишди. Бу гап Жаноб Расулуллоҳнинг қулоқларига етгач: «Мен кейинга сурган ишимни олдин қилмоқчи бўлганимда, жонлиқ олиб келмаган бўлар эрдим, жонлиғим бўлмаганда эрди, мен ҳам эҳромимни ечган бўлар эрдим», — дедилар. Оиша онамиз ҳайз кўрган бўлсалар ҳам, барча ҳаж удумларини адо этдилар, лекин фақат Каъбани тавоф айламадилар, уни покланганларидан кейин тавоф қилдилар. Оиша онамиз: «Ё Расулаллоҳ, сизлар ҳаж бирлан умра қилдингизлар, мен эрсам, ҳаж қилганимча қолдим», — деганларидан, Жаноб Расулуллоҳ: «Уканг Абдуррахмон бирлан Танъимга бориб, умра қилиб келгил!» — дедилар. Шунда, Оиша онамиз ҳаждан кейин умра қилиб қайтдилар.

Ҳафса айтадилар: «Биз жорияларимизни уйдан ташқарига чиқармас эрдик. Бир куни бир аёл Баний Халаф қасрига келиб тушди. У синглисининг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларидан бирининг хотини эканлигини, унинг эри Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ўн икки марта ғазот қилганлигини, шу ғазотларда синглиси ҳам эри бирлан бирга иштирок этиб, ярадорларни даволаганини айтди. «Синглим, — деди бояги аёл, — Жаноб Расулуллоҳдан: «Агар бирортамизнинг ёпинғичимиз бўлмаса-ю, ҳайит намозига чиқолмай қолсак, гуноҳ бўлмағайдирми?» — деб сўраганида, ул киши: «Дугонасининг ёпинғичларидан бирини олиб турсин, хайрли ишдан қолмасин, мўминлар бирлан бирга чиқиб, дуо айтсин!» — дебдилар. Бояги хотин (Умму Атиййа) келганида: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам фалон нарсалар тўғрисида не деганлар, эшитганмисиз, деб сўрашди аёллар. Шунда у: «Ҳа, отам ҳаққи-ҳурмати (у, Жаноб Расулуллоҳнинг номларини тилга олганда, кўпинча «отам ҳаққи ҳурмати» деб кўярди), эшитганман. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эндигина бўйига етган қизларга ҳам намозга чиқмоқни буюрар эрдилар», — деди. «Ҳайз кўрган хотинларга ҳамми?» — деб сўрадим. Шунда у: «Ҳа, ҳайз кўрган хотин Арафотга чиқмағайдирми? Ёки фалон, ё пистон қилмағайдирми?» — дея ҳаж удумларини санай кетди».

82- боб. Маккаликларнинг Батҳо ва бошқа жойда туриб, ҳожиларнинг эса, Минога чиққанида эҳром боғламоғи ҳақида

Ато разияллоҳу анҳудан Маккага яқин жойларда яшайдирган кишиларнинг ҳажга талбия айтмоқлари тўғрисида сўрашди. Ул киши: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу Тарвия куни

туя устида туриб намоз ўқигач, талбия айтар эрдилар», — дедилар.

Абдумалик разияллоҳу анҳу Атадан, ул киши эрса, **Жобир разияллоҳу анҳудан** эшитган қуйидаги ҳадисни ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Маккага келиб, Тарвия кунигача эҳромларимизни ечиб қўйдик ва Маккага орқамизни қилиб, ҳажга талбия айтдик. Абу Зубайр: «Жобир менга, Батҳода туриб эҳром боғладик, деганди», — дейдилар. Убайд ибн Журайж Ибн Умар разияллоҳу анҳуга: «Мен сизнинг, Маккада эканлигингизда, одамлар янги ой чиққанини кўриб, эҳром боғласалар ҳам, Тарвия кунигача эҳром боғламаганингизни кўрдим», — дедилар».

83- боб. Тарвия куни пешинни қаерда ўқийдир?

Абдулазиз ибн Руфайъ ривоят қиладилар: «Мен Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ўзингиз ўрганган бир нарсга ҳақида мени хабардор қилсангиз! Тарвия куни ул киши пешин ва асрни қаерда ўқидилар?» — деб сўрадим. Анас: «Минода», — дедилар. Мен: «Нафр куни (ҳожилар Минодан қайтадирган кун) асрни қаерда ўқидилар?» — дедим. Анас: «Абтаҳда», — дедилар-да, «Амиду умароларинг сингари қилавергил!» — деб қўшиб қўйдилар».

Абдулазиз ривоят қиладилар: «Тарвия куни Минога чиқиб, эшак миниб кетаётган Анас разияллоҳу анҳуни учратдим. «Бугун Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешинни қаерда ўқидилар?» — деб у кишидан сўрадим. Анас: «Умароларинг қаерда ўқиса, сен ҳам ўша ерда ўқийвергил!» — дедилар».

84- боб. Минода намоз ўқиш ҳақида

Убайдуллоҳ оталари Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳудан қуйидаги ҳадисни эшитган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Минода икки рақъат намоз ўқидилар, Абу Бакр, Умар ва Усмон ўз халифалигининг дастлабки йилларида икки рақъат ўқиб, кейинчалик тўрт рақъат ўқишган».

Ҳориса ибн Ваҳб ал-Хузозий разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Минода биз бирлан икки рақъат намоз ўқидилар, Абу Бакр, Умар ва Усмон ҳам ўз халифалигининг дастлабки йилларида қаср ўқиб, кейинчалик тўла ўқийдирган бўлишган», — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга икки рақъат (фарзни қаср қилиб) намоз ўқиганман, кейин Абу Бакр разияллоҳу анҳу бирлан ҳам, Умар разияллоҳу анҳу бирлан ҳам икки рақъат намоз ўқидим. Кейинчалик эрса, сизларнинг йўлларингиз

бўлиниб кетди (яъни, бировлар тўрт, бошқалар икки рақъат ўқийдирган бўлди). Қани энди, тўрт рақъат ўрнига ўша мақбул икки рақъат намоз ўқилса! — дедилар.

85- боб. Арафа куни тутиладирган рўза ҳақида

Солим разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Арафа куни одамлар Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг рўза тутганликларидан шубҳаланишди. Шунда, мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга мева шарбати юборган эрдим, ичдилар».

86- боб. Минодан Арафотга такбир ва талбия айтиб бориш ҳақида

Абдуллоҳ ибн Юсуф ривоят қиладирлар: «Муҳаммад ибн Абу Бакр ас-Сақофий ва Анас ибн Молик разияллоҳу анҳумо иккалалари Минодан Арафотга кетишаётган эрди. Шунда, Муҳаммад ибн Абу Бакр: «Ўша куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Минодан Арафотга кетаётганингизда не қилдингизлар?» — деб Анасдан сўради. Анас: «Баъзи биримиз таҳлил, баъзи биримиз талбия айтиб бордик, Жаноб Расулуллоҳ ҳеч қайсимизга бир нима демадилар», — деди».

87- боб. Арафа куни кечки пайт кўчага чиқиш ҳақида

Солим разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Абдулмалик ибн Марвон ҳаж амалларида Ибн Умарга қаршилиқ қилмасликни буюриб, Ҳажжожга мактуб ёзди. Ибн Умар разияллоҳу анҳу (мен у киши бирлан бирга эрдим) арафа куни, Қуёш ботган пайтда, Ҳажжожнинг чодирини олдига келиб, қичқирдилар. Ҳажжож сариқ кўйлагини кийиб чиқиб: «Эй Абдуррахмоннинг отаси, сизга не бўлди?» — деди. Ибн Умар: «Агар суннатни адо этгинг келса, тез қимирлагил, бир ерга бормоқ керак», — дедилар. «Ҳозирми?» — деди Ҳажжож. «Ҳа», — дедилар Ибн Умар. «Андак сабр қилиб турингиз, бошимдан сув қуйиб олай», — деди Ҳажжож. Ибн Умар туядан тушиб, Ҳажжож чиққунча пойлаб турдилар. Ҳажжож чиққач, Ибн Умар мен бирлан отам иккаламизнинг ўртамизда кетдилар. Мен Ҳажжожга: «Агар суннатни бузмай десанг, хутбани қисқароқ айтиб, вуқуфни тезлаштирил!» — деб эдим, у Абдуллоҳга аланглаб қарай бошлади. Буни сезган Абдуллоҳ: «У тўғри айтаётир», — деди»

88- боб. Арафотда туя миниб туриш ҳақида

Абдуллоҳ ибн Аббоснинг мавлоси (озод қилинган қули) ривоят қиладирлар: Уммулфазл бинти Ҳарас олдида турган одамлар Жаноб Расулуллоҳнинг арафа куни рўза тутганлик-

ларига шубҳа билдиришди, улардан айримлари: «Рўза тутганлар»,— дейишса, айримлари: «Рўза тутмаганлар»,— дейишди. Уммулфазл, Жаноб Расулуллоҳ Арафотда туя миниб турганларида бир коса сўт юборди, ул киши ичдилар.

89- боб. Арафада икки намозни битта қилиб ўқимоқ

Ибн Умар разияллоҳу анҳу жамоат бирлан намоз ўқиёлмай қолсалар, икки намозни бир қилиб ўқирдилар.

Ибн Шихоб Зухрий ривоят қиладилар: «Ҳажжож ибн Юсуф бирлан Абдуллоҳ ибн Зубайр разияллоҳу анҳумо Маккага жанг қилмоқ учун келишган йили Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу Солим разияллоҳу анҳудан: «Арафа куни шул жойда не қилардингиз?» — деб сўрабди. Солим: «Агар суннатга риоя этмакни истасанг, арафа куни намозни кечиктиргил!»? — деб жавоб қилибдилар. Абдуллоҳ ибн Умар: «Улар суннатга кўра, пешин ва асрни бир қилиб ўқишган, деб тўғри айтаётир»,— дебдилар. Мен Солимга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай қилганмилар?» — дедим. Солим: «Саҳобалар Жаноб Расулуллоҳнинг суннатларига амал қилаётирлар-ку, ахир!» — дедилар».

90- боб. Арафада хутбани қисқароқ айтиш ҳақида

Солим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдулмалик ибн Марвон ҳаж амалларида Абдуллоҳ ибн Умарга эргашмакни буюриб, Ҳажжожга мактуб ёздилар. Ибн Умар разияллоҳу анҳу (мен ул киши бирлан бирга эрдим) арафа куни, Қуёш ботган пайтда, Ҳажжожнинг чодирини олдига келиб: «Ул қай ердадир?» — деб қичқирдилар. Ҳажжож олдиларига чиқди. Ибн Умар: «Бир ерга бормоғимиз керак»,— дедилар. Ҳажжож: «Ҳозирми?» — деди. Ибн Умар: «Ҳа»,— дедилар. Ҳажжож: «Андак сабр қилиб турингиз, устимдан сув қуйиб чиқайин»,— деди. Ибн Умар туядан тушиб, Ҳажжож чиққунча пойлаб турдилар. Ҳажжож чиққач, Ибн Умар мен бирлан отам иккаламизнинг ўртамизда кетдилар. Мен Ҳажжожга: «Агар бугун суннатга амал этайин десанг, хутбани қисқартириб, вуқуфни тезлатгил!» — дедим. Ибн Умар: «У тўғри айтаётир»,— дедилар».

91- боб. Арафотда турмоқ ҳақида

Жубайр ибн Мутъим ривоят қиладилар: «Бир туямни йўқотиб қўйган эрдим, арафа куни уни излагани чикдим. Шунда, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Арафотда турганларини куриб қолдим. Ўзимга-ўзим: «Худо ҳаққи, бу киши ҳумс (такводор) одам бўлмасалар, шу пайтда у ерда не қилар эрдилар?!» — деб қўйдим (Жоҳилия даврида динни қаттиқ ушлаган Қурайш қабиласига мансуб кишиларни «ҳумслар» деб аташган)».

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Жоҳилия даврида Қурайш қабиласига мансуб муттақий кишилар (ҳумслар) ва уларнинг болаларидан бошқа одамларнинг барчаси яланғоч тавоф қилишар эрди. Ҳумсларнинг эркаклари эркакларга, аёллари аёлларга, улар яланғоч тавоф айламасин, деб кийим инъом этишар эрди. Улар Оллоҳ таолодан савоб умидида шундай қилишар эрди. Ҳумс кийим бермаган киши Каъбани яланғоч тавоф этар эрди. Кўплаб одамлар Арафот томондан, ҳумслар эрса, Жамъ (Муздалифа) томондан Каъбага тавоф қилгани келишар эрди».

Ҳишом разияллоҳу анҳу: «Оллоҳ таолонинг мана бу «Сўнг, одамлар. (Каъбага) қай томондан гавжум бўлиб келсалар, сизлар ҳам ўшал томондан гавжум бўлиб келингизлар!» деган ояти кариймаси ҳумслар хусусида нозил бўлган экан, отам менга шундай деганлар, отамга эрса, Оиша онамиз айтган эканлар»,— дейдилар. «Илгари одамлар Каъбага Жамъ томондан гавжум бўлиб келишар эрди, энди бўлса, улар Арафотга қайтарилди»,— дейдилар Урва разияллоҳу анҳу.

92- боб. Арафотдан қайтишдаги юриш ҳақида

Ҳишом ибн Урва разияллоҳу анҳуга оталари бундай деб ривоят қилган эрканлар: «Мен Усома ҳузурда ўтирган эрдим, ундан: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Арафотдан қайтишда Ҳажжат ул-Видоъда нечук юрар эрдилар?» — деб сўрашди. Усома: «Секин ҳам эрмас, тез ҳам эрмас, ўртача юрар эрдилар, агар одамлар сийракроқ жойга чиқиб қолсалар, тезлашар эрдилар»,— деди».

93- боб. Арафот бирлан Жамъ (Муздалифа) оралигида тўхтаб ўтиш ҳақида

Усома ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Арафотдан тушиб келишда дарага бурилиб кирдилар-да, қазои ҳожат қилдилар, сўнг таҳорат олдилар. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, намоз ўқийдирсизми?» — деб эдим, ул киши: «Намозга ҳали эрта»,— деб жавоб қилдилар».

Нофиз ривоят қиладирлар: «Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу шом бирлан ҳуфтон намозларини Жамъга (Муздалифага) борганларида қўшиб ўқирдилар, бироқ ул киши ҳам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сингари йўлда дарага бурилиб кириб, қазои ҳожат қилар эрдилар, сўнг таҳорат олардилар, лекин Жамъга боргунга қадар намоз ўқимас эрдилар».

Усома ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Мен Арафотда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам-

нинг туяларига мингашиб олдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Муздалифадан берида жойлашган чап томондаги дарага етиб келганларида, туяларини чўктириб, таҳорат ушатиб келдилар, мен қўлларига сув қуйиб турдим, ул киши енгилгина таҳорат олдилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, намоз ўқийдирсизми?— дедим. Ул киши: «Намозга ҳали вақт бор»,— дедилар. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам туяга миниб, Муздалифага келдилар-да, намоз ўқидилар. Эртасига эрталаб Фазл Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг туяларига мингашиб кетди».

Курайб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жамрага боргунча йўл-йўлакай талбия айтиб кетдилар»,— деб айтибдир Фазл, кейин буни менга Абдуллоҳ ибн Аббос айтдилар».

94- боб. Тавофи ифоза пайтида Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларга оёйишталикни сақламоқни амр қилганлари ва буни уларга қамчин бирлан ишора қилганлари ҳақида

Саъид ибн Жубайр ривоят қиладилар: «Ибн Аббос разияллоҳу анҳу Арафа куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Маккага қайтиб келаётганда, Жаноб Расулуллоҳ орқаларидан келаётган қаттиқ бақирчақир ва туяга урилгандаги қамчи товушларини эшитиб, уларга қамчилари бирлан ишора қилдилар-да, «Эй одамлар, тинчлик сақлангиз, шошқалоқлик бирлан хайриятга эришиб бўлмағайдир»,— деб айтдилар».

95- боб. Муздалифада икки намозни бир қилиб ўқимоқ ҳақида

Курайб Усома ибн Зайд разияллоҳу анҳудан бундай деб эшитган эканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Арафотдан қайтдилар. Шунда, йўл-йўлакай дарада тушиб, таҳорат ушатдилар. Сўнг, енгил-елпи таҳорат олдилар. Мен: «Намоз вақти бўлдимиз?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Намозга ҳали эрта»,— дедилар. Муздалифага келгач, яхшилаб таҳорат олдилар, кейин намоз бошланди, шом ўқидилар. Сўнг, ҳар ким ўз туясини белгиланган жойга олиб бориб чўктирди. Кейин, намоз бошланди, хуфтон ўқидилар, лекин иккала намоз орасида нафл ўқимадилар».

96- боб. Икки намозни қўшиб ўқиб, орасида нафл ўқимаган киши хусусида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жамъда (Муздалифада) шом

бирлан хуфтонни, ҳар бирига алоҳида иқомат (такбир) айтиб, қўшиб ўқидилар, лекин уларнинг орасида ҳам, улардан кейин ҳам нафл ўқимадилар».

Абу Айюб Ансорий; «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Муздалифада, Ҳажжат ул-Видоъ пайтида, шом бирлан хуфтонни қўшиб ўқидилар»,— дейдилар.

97- боб. Ҳар бир намозга алоҳида азон ва иқомат (такбир) айтмоқ тўғрисида

Абдурраҳмон ибн Язид ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ҳаж қилдилар. Муздалифага хуфтонга азон айтиладирган ёки шунга яқин пайтда етиб келдик. Бир кишига буюриб эрдилар, азон ва такбир айтди, кейин шом ўқидилар, кейин икки ракъат намоз ўқидилар, сўнг кечки овқатни олиб келмакни буюрдилар. Тановул қилиб бўлиб, бир кишига яна буюрдилар шекилли, азон ва такбир айтди (Амр разияллоҳу анҳу: «Юқоридаги гапларга Зуҳайрдан бошқа ҳеч ким шубҳа билдирмади»,— дейдилар). Кейин, икки ракъат хуфтон ўқидилар. Тонг отгач, «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам худди шу куни, шу пайтда ва мана шу жойда шу намоздан бошқа намоз ўқимас эрдилар, кечикиб ўқилган икки намоздан бири — одамлар Муздалифага келгандан кейин ўқилган шом намозидир, иккинчиси — тонг ёришиб кетгандан кейин ўқилган бомдод намозидир, мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шундай қилганларини кўрганман»,— дедилар».

98- боб. Оиласидаги заиф одамларни, «Дуолар ўқиб туришсин», деб тунда Муздалифага юборган ва уларни ой ботгандан кейин қайтариб олиб келган киши хусусида

Салим ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу оилаларидаги заиф одамларни тунда Муздалифага юборар эрдилар, улар ўша ердаги Ал-Машъар ул-Ҳаром олдида туриб, қўлларида келганча Оллоҳ таолони зикр қилишарди ва имом вуқуф қилиб қайтмасидан олдин қайтишарди. Улардан айримлари Минога бомдод ўқишга боришарди ва баъзилари шундан кейин Жамрага бориб, тош отишарди. Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга шундай қилмоққа рухсат бердилар»,— дейдилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени Жамъдан кечаси жўнатдилар»,— дейдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Мен, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунда ўз оилаларидаги заиф одамларга қўшиб Муздалифага жўнатган кишилардан биридирман»,— дейдилар.

Асмонинг мавлоси Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Жамъ кечаси Асмо Муздалифага келиб, намоз ўқимоққа тутиндилар. Бир соатча намоз ўқиб, сўнг: «Эй ўғлим, ой ботдими?» — деб сўрадилар. Мен: «Йўқ», — дедим. Тагин бир соатча намоз ўқиб: «Ой ботдими?» — деб сўрадилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Ул киши: «Қўзғолингиз!» — дедилар. Биз йиғиштириниб, йўлга тушдик. Тош отиб, уйларига қайтиб келгач, бомдод ўқидилар. Шунда мен: «Намозни қоронғироқ вақтда (эртароқ) ўқиб қўйдик, шекилли?» — дедим. Ул киши: «Эй ўғлим, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тахти равонли аёлларга бомдодни эртароқ ўқимоққа рухсат берганлар», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Жамъ кечаси Савда Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан олдинроқ кетмакка рухсат сўради, чунки у жуда секин юрарди. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ унга рухсат бердилар», — дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Биз Муздалифага келдик. Савда қадами вазмин бўлганлигидан тикилинчда қолиб кетмаслиги учун Минога олдинроқ кетмоққа Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан рухсат сўради. Жаноб Расулуллоҳ унга рухсат бериб эрдилар, у эртароқ йўлга чиқди. Биз тонг ёришгунча ўрнимизда қолдик. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ қўзғолишлари бирлан биз ҳам қўзғолдик. Мен ҳам Савда каби Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эртароқ кетмакка рухсат сўрасам бўлар эрди, лекин ул киши бирлан бирга бўлмоқдан саодатлироқ нарса йўқдир!»

99- боб. Жамъда бомдод ўқиган шахс хусусида

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг икки намоздан бошқа намозни белгиланган вақтидан ташқари вақтда ўқиганларини кўрмадим. Ул киши шом бирлан хуфтонни қўшиб, бомдодни эрса, ўз вақтидан эртароқ ўқидилар».

Абдурахмон ибн Язид ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу бирлан Маккага бордик, сўнг Жамъга келдик. Ул киши бу ерда икки марта намоз ўқидилар, ҳар бир намозга алоҳида азон ва такбир айтдилар. Иккала намоз орасида хуфтон ҳам ўқидилар. Кейин, тонг отар-отмас, яъни баъзилар: «Ҳали тонг отгани йўқ», — деса, бошқалар: «Тонг отди», — дейдирган пайтда бомдод ўқидилар-да, «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биз мана шу ерда шу икки намознинг — шом ва хуфтоннинг вақтини ўзгартириб ўқидик, бундан буён одамлар ҳам Жамъга биз келган вақтда келиб, бомдодни биз ўқиган вақтда ўқимоқлари лозимдир» — деб айтганлар», — дедилар.

Кейин, Абдуллох тонг шафағи таралгунча пойлаб турдиларда, «Агар ҳозир Амир ул-муъминин тавофи ифоза қилганда эрди, суннатни адо этган бўларди»,— дедилар. Ул киши шу сўзни айтиб улгурдиларми, йўқми, билмасман, Ҳазрат Усмон одамларга йўлга чиқмоқни буюрдилар. Сўнг, Наҳр куни Жамрат ул-Ақабага бориб, тош отгунларига қадар талбия айтиб кетдилар».

100- боб. Жамъдан қачон қайтиладир?

Амр ибн Маймун ривоят қиладирлар: «Мен Умар разияллоҳу анҳунинг Жамъда бомдод намозини ўқиганларини кўрдим. Намоз ўқиб бўлгач: «Мушриклар Қуёш чиқмагунча тавофи ифоза қилмас эрдилар, улар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Қуёш Сабийрдан (Маккадаги тоғдан) ошгач, тавофи ифоза айламоғимизга қаршилиқ қилдилар, сўнг биз Қуёш чиқмасдан тавофи ифоза этдик» — дейишар эрди»,— дедилар».

101- боб. Қурбонлик кунини эрталаб, тош отадирган пайтда, талбия ва такбир айтмоқ ҳамда (туяга) мингашиб юрмоқ ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Фазлни туяларига мингаштириб олиб, тош отадирган пайтгача талбия айтдилар, буни менга Фазлнинг ўзи айтганди»,— дейдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Усома ибн Зайд разияллоҳу анҳу Арафотдан Муздалифагача Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг туяларига мингашиб борди, Муздалифадан Миногача эрса, Фазл мингашиб келди. Уларнинг икковлари ҳам: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ақабада тош отгунларига қадар узлуксиз талбия айтдилар»,— дейишадир»,

102- боб.

Оллоҳ таоло бундай дейдир: «Кимки (бир йилнинг ўзида) умра ва ҳаж қилиб, савоб топтоқчи бўлғайдир-у, жонлигини (хасталиқ ёким бошқа боисга кўра) қурбонлик айламакка муяссар бўлолмай қолғайдир, (бошқа бирор киши орқали бериб юборсин) ва кимки (қурбонлик учун жонлиқ) тополмағайдир, уч кун ҳаж вақтида ва етти кун (уйига) қайтганда рўза тутсин, ҳаммаси бўлиб тўлиқ ўн кун (тутсин)! Булар, аҳли Маккаи Мукаррамада бўлмаганлар учундир!»

Абу Жамра ривоят қиладирлар: «Мен Ибн Аббос разияллоҳу анҳудан мутъага ижозат сўраганимда, менга мутъа қилмакка рухсат бердилар. Кейин, қурбонлик тўғрисида сўраганимда, ул киши: «Мутъа қиладирган одам бир туя ёким бир сигир ёким бир қўй қурбонлик қилмоғи лозимдир,

ёинки, биров бирлан шерикчиликка қурбонлик айламоғи керак», — дедилар. Одамлар бундай мутъа қилмоқни макруҳ, деб ҳисоблашар эрди. Кейин, тушимда биров нидо қилиб: «Ҳажинг хайрли ва мутъанг мақбул бўлғай!» — деди. Буни Ибн Аббос разияллоҳу анҳуға гапириб берганимда, ул киши: «Оллоҳу акбар! Бу — Абулқосим (Расулуллоқ) саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатлари», — дедилар.

Шуъба: «Умранг мақбул ва ҳажинг хайрли бўлғай!» дейилган бўлса керак», — дейдилар.

103- боб. Туя миниш ҳақида

Оллоҳ таоло: «Қурбонлик туяларини Биз сизлар учун Оллоҳнинг нишонларидан қилдик (яъни, туяларни қурбонлик қилмоқ ҳам Оллоҳ удумларидандир), уларнинг ўзларида ва уларни одоб бирлан қурбонлик айламоқликда сизлар учун кўп фойдалар бордир. Уларни турғизиб, Оллоҳ номини зикр қилиб, забҳ айлангиз, уларни ёнбошларига йиқилганларидан кейин истеъмол қилингиз ва қаноатли муҳтожларга ҳамда муҳтож тиламчиларга едирингиз! Ҳайвонларни, шукр қилурсизлар деб, сизларга мусаххар айладик, уларнинг на гўштлари ва на қонлари Оллоҳ ризолигига кифоя этмағайдир, балким сизларнинг дилингиздаги хавфу тақво кифоя қилғайдир. Оллоҳ, сизларга ҳидоят қилгани учун (унга) такбир айтғайсизлар деб, уларни сизларга мана шундоқ мусаххар айладик, хайрли иш қилғувчиларга буни башорат қилингиз!» — дейдир.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам туя ҳайдаб бораётган кишини кўриб: «Уни миниб олғил!» — дедилар. У киши: «Бу қурбонлик-ку?!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ яна: «Миниб олғил!» — дедилар. Бояги киши тагин: «Бу қурбонлик-ку?!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ учинчи ёки иккинчи марта: «Шўринг қурсин, миниб олғил!» — дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам туя ҳайдаб бораётган бир кишини кўриб: «Уни миниб олғил!» — дедилар. У киши: «Бу қурбонлик-ку?!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ яна: «Миниб олғил!» — дедилар. У тагин: «Бу қурбонлик-ку?!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ учинчи марта: «Миниб олғил!» — дедилар».

104- боб. Ўзи бирлан қурбонлик етаклаб олган киши хусусида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳажжат ул-Видоъда (катта) ҳаждан олдин, умра қилиб олдилар. Ул киши Зулхулайфадан ўзлари бирлан қурбонлик ҳайдаб келиб,

аввал умрага сўнг ҳажга эҳром боғладилар, одамлар ҳам Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам сингари ҳаждан олдин умрага эҳром боғлашди. Шунда, баъзилар ўзлари бирлан жонлиқ етаклаб олишган ва айримлар жонлиқсиз келишган эрди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келганларида, одамларга: «Кимки орангизда қурбонлик олиб келган эрса, ҳажни адо этмагунча манъ этилган ишларни қилмоққа рухсат йўқ, кимки жонлиқ олиб келмаган эрса, Каъбани тавоф айлаб, Сафо ва Марва орасида саъй қилсин, сўнг сочини олдириб, эҳромдан чиқсин, шундан кейингина ҳажга эҳром боғласин! Умуман жонлиқ тополмаганлар эрса, ҳаж кунлари уч кун, уйига қайтгач, етти кун рўза тутсин!» — дедилар.

Жаноб Расулуллоҳ Маккага келганларида Каъбани тавоф қилмакни энг аввало рукнини ўпиб истилом қилмакдан бошладилар, сўнг уч марта шитоб айлаб ва тўрт марта оддий юриш қилиб тавоф этдилар, кейин Мақоми Иброҳим олдида икки рақъат тавоф намози ўқиб, салом бериб турдилар-да, Сафога келдилар, Сафо ва Марвани етти мартаба айландилар. Жаноб Расулуллоҳ ҳажни адо этгунларига қадар манъ этилган ишларни қилмадилар. Наҳр куни жонлиқларини забҳ қилиб, ифоза этдилар ва Каъбани тавоф айладилар. Шундан кейингина ҳажда қилиб бўлмайдирган ишларни қилмоқ имконига эга бўлдилар. Расулуллоҳ юқорида нимаики қилган бўлсалар, бошқалар ҳам шундай қилди».

• 105- боб. Йўлда жонлиқ сотиб олган киши ҳақида

Нофиъ ривоят қиладирлар: «Абдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу оталарига: «Бу йил ҳаж қилмай турингиз, чунким мен одамлар ўртасида уруш бўлмаслигига амин эмасман, (кофирлар) сизни Каъбага қўймасликлари мумкин», — деди. Оталари: «Шундай қилинса, унда мен Жаноб Расулуллоҳ сингари иш тутгайдирман. Оллоҳ таоло: «Расулуллоҳда сизлар учун яхши ибратлар мавжуддир», — дейдир. Мен сизларни гувоҳ қилиб, ўзимга умрани вожиб этдим, деб эълон қилгаймен», — дедилар. Шундан кейин, ул киши умрага эҳром боғладилар. Кейин, Байдоъга келиб, бир йўла ҳам ҳаж, ҳам умрага таҳлил айтдилар-да: «Ҳаж ҳам, умра ҳам бир хил савобга моликдир», — дедилар. Кейин, Қудайддан жонлиқ олиб, Маккага келдилар, сўнг ҳаж ва умра учун Каъбани бир маротаба тавоф қилдилар, ҳаж ва умрани тўла-тўқис адо этмагунларича эҳромларини ечмадилар».

106- боб. Зулҳулайфада туясининг бўйнига кавш осиб, қурбонлик эканлигини белгилаб қўйган киши хусусида

Нофиъ ривоят қиладирлар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу

Мадинадан жонлиқ туя ҳайдаб келсалар, Зулҳулайфада уни қиблага қаратиб чўктириб, белги сифатида (бўйнига) кавш осиб қўярдилар, кейин ўркачига пичоқ санчиб, атрофига қон бирлан чизик чизар эрдилар».

Мисвар ибн Махрама ва Марвон ривоят қилишадир: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир неча юз саҳобалари бирлан йўлга чиқдилар. Зулҳулайфага етганларида туялари бўйнига кавшларини осиб, ҳам ўркачини қонатиб, қурбонлик эканлигини белгилаб қўйдилар, сўнг умрага эҳром боғладилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг туялари бўйнига белги боғламоқ учун ўз қўлим бирлан ип йигириб бердим. Жаноб Расулуллоҳ у бирлан белги боғладилар, кейин ўркачини қонатиб, чизиклар чизиб қўйдилар-да, (ҳажга) жўнатдилар. Шунда, ул киши ҳажда қилинмайдирган ишлардан маҳрум бўлмадилар».

107- боб. Туя ва сигир бўйнига белги боғлайдирган ип йигирмоқ ҳақида

Ҳафса разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ё Расулаллоҳ, одамлар эҳромларини ечишди, нега сиз ечмадингиз?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Чунки мен сочимни тўзгимайдирган қилиб (ёпиштириб) олдим, жонлигимга белги осдим, шул сабабдан ҳаждан қутулмагунимча эҳромимни еча олмасман», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинадан жонлиқ ҳайдаб келсалар, бўйнига белги осадирган ипини йигириб берардим. Кейин, ул киши эҳром кийган киши қилмайдирган ишларни ҳам қилаверар эрдилар».

108- боб. Туя бўйнига белги осмоқ ҳақида

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам жонлиқ бўйнига белги осиб ва баданини қонатиб, қурбонлик эканини белгилаб қўйдилар-да, умрага эҳром боғладилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жонлиқлари бўйнига белги осмоқ учун ип йигириб бердим. Кейин, ул киши жонлиқлари бўйнига белги осиб (ёким мен ўзим осиб қўйдим шекилли) ва баданини қонатиб, қурбонлик эканини белгилаб қўйдилар. Сўнг, ўзлари Мадинада қолиб, уни бир киши орқали Маккага жўнатдилар. Шунда, ул киши ҳажда манъ қилинадирган ишлардан маҳрум бўлмадилар».

**109-боб. Жонлиғи бўйнига белгини ўз қўли бирлан
осиб қўйган киши хусусида**

Амра бинти Абдулрахмон ривоят қиладилар: «Зиёд ибн Абу Суфён Оиша разияллоҳу анҳога: «Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу, ҳажга жонлиқ жўнатган киши эҳром боғлаган киши каби жонлиғи забҳ қилингунига қадар макруҳ ишлардан ўзини тийиб турмоғи лозимдир, дейдир»,— деб мактуб йўллади. Оиша разияллоҳу анҳо: «Ибн Аббос айтганича эрмас, мен Жаноб Расулуллоҳнинг жонлиқлари бўйнига белги осадирган ипни ўз қўлим бирлан йигириб берардим, ул киши ўз қўллари бирлан уни боғлардилар, сўнг уни отам (Абу Бакр) орқали ҳажга бериб юборардилар, Шунда, Жаноб Расулуллоҳ жонлиқлари забҳ қилингунга қадар Оллоҳ таоло ҳалол қилган бирор нарсадан маҳрум бўлганлари йўқ»,— деб жавоб йўлладилар».

110-боб. Қўйнинг бўйнига белги осмоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қурбонлик учун ҳажга бир марта қўй юбордилар»,— дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга белги осадирган ип йигириб берардим, ул киши қўйни бўйнига белги осиб, Маккага юборар эрдилар, ўзлари эрса, эҳром боғламай уйда қолар эрдилар»,— дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга белги осадиган ип йигириб берардим, у бирлан қўйнинг бўйнига белги осиб, Маккага юборардилар, ўзлари эрса, эҳром боғламай (уйда) қолар эрдилар»,— дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жонлиқлари бўйнига белги осадиган ип йигириб берардим»,— дейдилар. Яъни, эҳром боғламакдан аввал жонлиқ бўйнига осадиган ипни назарда тутаётирлар.

111-боб. Белги осадирган иплар жундан йигириладир

Умм ул-мўъминин (Оиша онамиз): «Жонлиқ бўйнига белги осадирган ипларни уйимиздаги жунлардан йигирав эрдим»,— дейдилар.

112-боб. Жонлиқ бўйнига кавш осмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набийуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қурбонликка аталган туяни ҳайдаб бораётган бир кишини кўриб: «Уни миниб олгил!»— дедилар. У киши: «Бу қурбонлик-ку!»— деди. «Уни миниб олгил!»— дедилар такроран. Кейин, бояги кишининг Набий

саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан туяга минганшиб кетаётганини, туя бўйнида эрса, кавш осилиб турганини кўрдим».

Бу ҳадисга Муҳаммад ибн Башшор ҳам мутобаъат қилганлар.

113- боб. Туя тўқими ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу туя тўқимига тегмай, ўркачинигина кесар эрдилар. Агар туяни сўядирган бўлсалар, тўқимини, қон тегиб ифлосланиб қолишидан чўчиб, ечиб олар эрдилар, кейин уни садақа қилар эрдилар.

Али разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга сўйган туямнинг тўқими ва терисини садақа қилмоқни буюрдилар»,— дейдилар.

114- боб. Йўлда жонлиқ сотиб олиб, унинг бўйнига белги осган киши ҳақида

Нофиъ ривоят қиладилар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу Зубайр разияллоҳу анҳу халифалиги даврида, Ҳарурия ҳажи йили ҳаж қилмоқчи бўлдилар. Шунда ул кишига: «Одамлар ўзаро урушмоқдалар, улар сизнинг ҳаж қилмоғингизга монетьлик этишмаса, деб қўрқғаймиз»,— дейишди. Ибн Умар «Расулуллоҳда сизлар учун яхши ибратлар мавжуддир»,— деган оятни ўқиб, «Агар шундай қилсалар, Жаноб Расулуллоҳ каби иш тутғайдирмен, сизларнинг ҳузурингизда ўзимга умрани вожиб қилдим, деб эълон этғайдирмен»,— дедилар. Шундан сўнг, ул киши умрага эҳром боғладилар. Кейин, Байдоъга келиб, бир йўла ҳам ҳаж, ҳам умрага талбия айтдилар-да, «Ҳаж ҳам, умра ҳам бир хил савобга моликдир, мен ҳаж ва умрани бирга қўшиб адо этғаймен, деб сизларни гувоҳ қилурмен»,— дедилар. Сўнг, жонлиқ сотиб олиб, бўйнига белги осдилар-да, Маккага жўнатдилар. Ўзлари (ҳам) Маккага келгач, Каъбани тавоф айлаб, Сафода саъй қилдилар, бундан ортиқ ҳеч нарса қилмадилар. Наҳр кунигача эҳром боғлаганларга манъ этилган ишларни қилмадилар. Сўнг, сочларини олдириб, жонлиқларини забҳ қилдиларда, Каъбани бир марта тавоф қилганларича ҳаж ва умрани адо этдим, деб ҳисобладилар. Кейин: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам шундай қилган эрдилар»,— деб қўйдилар».

115- боб. Эркак кишининг ўз хотинлари номидан, улар айтмаган бўлса ҳам, сигир забҳ қилмоғи тўғрисида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга фақат ҳаж қилмоқ ниятида Зулқаъда ойининг охириги беш кунлигида

йўлга чиқдик. Маккага яқинлашганимизда Жаноб Расулуллоҳ: «Кимнинг жонлиги бўлмаса, Каъбани тавоф айлаб, Сафо ва Марвада саъй қилгандан кейин, эҳромини ечсин!» — деб фармон бердилар. Наҳр куни келгач, бизга сигир гўшти олиб келишди. Шунда мен: «Бу нечук гўштдир?» — деганимда, «Расулуллоҳ заифалари номидан сигир забҳ қилдилар», — деб айтишди».

116- боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Минодаги забҳгоҳларида жонлиқ сўйиш ҳақида

Нофиъ: «Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу муайян бир забҳгоҳда жонлиқ сўярдилар», — дейдилар. Убайдуллоҳ ибн Умар: «Бу — Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг забҳгоҳлари эрди», — дейдилар.

Нофиъ ривоят қиладирлар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу, тун охишлаб қолганда Жамъдан, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг забҳгоҳларига олиб бориб сўйсинлар деб, озод кишилар ва мамлуклардан иборат ҳожилар орқали жонлиқ бериб юборар эрдилар».

117- боб. Жонлигини ўз қўли билан забҳ қилган киши хусусида

Анас разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўз қўллари билан етти туяни тик турғазиб забҳ қилдилар ва Мадинада икки ола, шохдор қўчқорни сўйдилар», — деб ҳадисни қисқартириб ривоят қилиб бердилар.

118- боб. Туяни боғлаб сўймоқ ҳақида

Зиё ибн Жубайр: «Мен, Ибн Умар разияллоҳу анҳунинг, бир киши ўз туясини чўктириб бўғизлаётганида келиб қўлиб, унга: «Турғизиб, оёгини боғлаб, забҳ қилгил, бу — Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларидир!» — деганларининг шохидиман», — дейдилар.

119- боб. Туяни тик турғизиб сўймоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатлари (бўйича забҳ қилмоқ лозимдир)», — дедилар. Ибн Аббос разияллоҳу анҳу эрса: «Уларни турғизиб, саф қилиб (забҳ қилмоқ лозимдир)», — дедилар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинада тўрт рақъат пешин ва Зулҳулайфада икки рақъат аср ўқидилар. Ўша куни Зулҳу-

лайфада қолиб, тонг ёришгач, туяларига миниб таҳлил ва тасбиҳ айтганларича йўлга тушдилар. Байдоъга келгач, бирваракайига ҳаж ва умрага талбия айтдилар. Маккага кирганларида одамларга эҳромларини ечмоқни буюрдилар. Кейин, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам еттита туяни турғизиб қўйиб, ўз қўллари бирлан забҳ қилдилар, Мадинада эрса, иккита ола, шохдор қўчқорни сўйдилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинада тўрт рақъат пешин ва Зулҳулайфада икки рақъат аср ўқидилар. Сўнг, тонг отгунча шу ерда қолиб, бомдод ўқидилар, кейин туяларига миниб йўлга чиқдилар. Байдоъга келгач, бир йўла умра ва ҳажга эҳром боғладилар»:

120- боб. Қурбонлик қилган кишига қурбонлигидан улуш берилмайдир

Али разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени туя сўймоққа юбордилар, мен сўйдим. Кейин, менга буюрдилар, гўштларини (одамларга) тақсимладим, кейин яна амр бердилар, тўқими ва терисини ҳам тақсимладим»,— дейдилар.

Али разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга туяларни сўймоқни амр қилдилар, мен сўйдим, лекин менга гўштидан улуш беришмади»,— дейдилар.

121- боб. Жонлиқнинг териси садақа қилинадир

Абдурраҳмон ибн Абу Лайло ривоят қиладилар: «Али разияллоҳу анҳуга Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам туяларни сўймоқни буюрибдирлар, кейин уларни шундайлигича, гўшти, териси ва тўқими бирлан садақа қилиб юбормоқни амр этибдирлар. Шунда, унга ҳеч нарса беришмаган эркан».

122- боб. Туянинг тўқими садақа қилинадир

Али разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам юзта туя қурбонлик қилдилар. Шунда, менга топширдилар, ўнинг гўштларини (одамларга) тақсимладим, яна амр қилдилар, тўқимларини ҳам тақсимладим, тагин буюрдилар, териларини ҳам тақсимладим»,— дейдилар.

123- боб.

Оллоҳ таоло бундай дейдир: «Иброҳимга Хонаи Каъба ерини тайин қилиб берганимизда «Менга ҳеч нарсани ширк келтирмағил ва менинг уйимни тавоф қилғувчилар, унда

тургувчилар, рукуъ ва сажда айлағувчилар учун покиза тутғил, одамларни ҳажга даъват этгил! Улар ҳар тарафдан, узоқ-узоқ йўллардан пиёда ва ориқ туяларни миниб, ўзларига тегадирган манфаатларнинг гувоҳи бўлмоқ учун ва ҳайвонларни ризқу насиба қилиб бергани шукронасига Оллоҳнинг исмини муайян кунларда зикр қилмоқ учун олдингга келишгайдир. Улардан ўзларингиз ҳам тановул қилингиз, ночор фақирларга ҳам едирингиз, кейин баданларининг кирини кеткизсинлар, назрларига вафо қилсинлар ва қадимий Каъбани тавоф айласинлар!» деб эрдик. Булдир ҳукм: Кимки Оллоҳ муҳаррам қилган нарсаларни ҳурмат қилгайдир, Оллоҳ даргоҳида хайриятга эришгусидир!»

124- боб. Жонлиқнинг қаери ейиладир, қаери садақа қилинадир?

Умар разияллоҳу анҳу: «Ов қилинган ёким сўйилган ҳайвоннинг садақа этилган гўштидан эгаси емағайдир, ундан бошқа гўштларини еса бўлур»,— дейдилар. Ато: «Мутъа гўштидан унинг эгаси ҳам, бошқалар ҳам ейдир»,— дейдилар.

Ибн Журайж ривоят қиладилар: «Ато разияллоҳу анҳу: «Мен, Жобир ибн Абдуллоҳнинг «Минода ўзимиз сўйган жонлиқлар гўштидан уч кундан ортиқ емас эрдик. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга: «Тановул ҳам қилингиз, сақлаб ҳам қўйингиз!» — дедилар. Биз айтганларидек, ҳам еб, ҳам сақлаб қўядирган бўлдик» деганини эшитдим»,— дедилар. Мен: «Жобир, Мадинага келгунимизга қадар, деб айтдими?» — дедим. Ато: «Йўқ»,— дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Зулқаъда ойининг беш куни қолганда йўлга чикдик, ҳаж қилмоқдан бошқа ниятимиз йўқ эрди. Маккага яқинлашганимизда, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким қурбонликка жонлиқ етаклаб келган эрса, Каъбани тавоф айлагандан сўнг эҳромини ечсин!» — деб фармон бердилар. Иттифоқо, Наҳр куни бизга гўшт келтиришди. «Бу недир?» — деб сўраганимда, «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам хотинлари номидан қурбонликка мол сўйдилар»,— дейишди».

125- боб. Соч олдимасдан илгари жонлиқ сўйиш ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Жонлиғини сўймоқдан олдин сочини олдириб қўйса, не бўлгайдир?» — деб сўрашди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳечқиси йўқ, зарари йўқ»,— деб жавоб қилдилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Тош

отмасдан бурун тавоф қилиб қўйибдирмен, энди не бўлғайдир?» — деб сўради. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳечқиси йўқ, ҳечқиси йўқ», — дедилар. «Жонлиғимни сўймасдан олдин соч олдириб қўйибдирмен», — деган эрди, «Зарари йўқ», — деб жавоб қилдилар. «Тош отмасдан бурун жонлиғимни сўйиб қўйибдирмен», — деганида ҳам «Ҳечқиси йўқ», — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир киши: «Кеч кирганда тош отибдирмен?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Зарари йўқ», — дедилар. «Қурбонлик қилмасдан бурун соч олдириб қўйибдирмен», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳечқиси йўқ», — дедилар».

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Батҳодаликларида, ҳузурларига бордим. «Ҳаж қилдингми?» — дедилар. «Ҳа», — дедим. «Нимага эҳром боғладинг?» — дедилар. «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам нимага эҳром боғлаган бўлсалар, ўшанга», — дедим. «Яхши қилибдирсен, бориб Қаъбани тавоф этгил, сўнг Сафо ва Марвада саъй айлагил!» — дедилар. Кейин, Баний Қайс қабиласига мансуб бир аёлнинг олдига бордим, у сочимни тозалади, сўнг ҳажга эҳром боғладим. Кейин мен Ҳазрат Умар халифа бўлгунларига қадар, «Сизлар ҳам шундай қилингизлар!» деб бошқаларга фатво бериб юрдим. Ҳазрат Умар халифа бўлганларида буни айтган эрдим, ул киши: «Агар Қуръонни олиб ўқисан, бошлаган ишимизни ниҳоясига етказмоқ, Жаноб Расулуллоҳнинг суннатларига риоя этмоқ буюрилганлигини англағайдирмиз, чунким Расулуллоҳ қурбонликка аталган жонлиқларини забҳ қилмагунларича эҳромларини ечмаганлар», — деб айтдилар».

126- боб. Эҳромни ечишдан олдин сочини тўзғимайдирган қилиб ёпиштириб олиб, кейин уни калта қилиб олдирган киши хусусида

Ҳафса разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо: «Е Расулаллоҳ, одамлар умрани тугатишиб, эҳромларини ечишди-ю, нега сиз ҳануз эҳромингизни ечмаётирсиз?» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Мен сочимни тўзғимайдирган қилиб ёпиштириб олгандирман, энди қурбонликка аталган жонлиғимни забҳ қилмагунимча эҳромимни еча олмасман», — дедилар».

127- боб. Эҳромни ечишдан олдин соч олдирмоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар сафар ҳаждан кейин сочларини олдираар эрдилар», — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ё Оллоҳ, сочини олдирганларга раҳмат айлағил!» — дедилар. Шунда: «Ё Расулаллоҳ, сочини қисқартирганларга ҳам, деб айтингиз!» — дейишди саҳобалар. Жаноб Расулуллоҳ яна: «Ё Оллоҳ, сочини олдирганларга раҳмат айлағил!» — дедилар. «Ё Расулаллоҳ, сочини қисқартирганларга ҳам, деб айтингиз!» — дейишди ёлбориб саҳобалар. Ниҳоят, Жаноб Расулуллоҳ: «Қисқартирганларга ҳам», — дедилар».

Нофиъ ривоят қиладирлар: «Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ сочини олдиргувчиларга раҳмат қилсин!» — деб бир неча бор айтдилар. Шунда, саҳобалар тўрт марта ёлбориб илтимос қилганларидан сўнггина: «Сочини қисқартиргувчиларга ҳам раҳмат қилсин!» — деб қўйдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ё парвардигор-о, сочини олдиргувчиларга раҳм (раҳмат) айлағил!» — дедилар. Саҳобалар: «Сочини қисқартиргувчиларга ҳам», — деб ёлборишди. Жаноб Расулуллоҳ яна: «Ё парвардигор-о, сочини олдиргувчиларга раҳм айлағил!» — дедилар. Саҳобалар тағин: «Сочини қисқартиргувчиларга ҳам», — деб ёлборишди. Жаноб Расулуллоҳ яна: «Ё парвардигор-о, сочини олдиргувчиларга раҳм айлағил!» — дедилар. Саҳобалар тағин: «Сочини қисқартиргувчиларга ҳам», — деб ёлборишди. Ниҳоят, Жаноб Расулуллоҳ: «Сочини қисқартиргувчиларга ҳам», — деб айтдилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва бир гуруҳ саҳобалар соч олдирдилар қолганлар эрса, сочларини қисқартиришди», — дейдилар.

Муовия разияллоҳу анҳу: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сочларини камон ўқининг тиғи бирлан қисқартирдим», — дейдилар.

128- боб. Умра қилгандан кейин сочни қисқартирмоқ ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келганларида саҳобаларга Каъба ҳамда Сафо ва Марвани тавоф айламакни, сўнг эҳромларини ечиб, сочларини олдирмакни ёким қисқартирмакни амр қилдилар», — дейдилар.

129- боб. Наҳр куни тавоф қилмоқ ҳақида

Абу Зубайр: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Наҳр куни) тавоф айламакни кечқурунга қолдирдилар», — дейдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Минодан олдин Каъбани тавоф қилар эрдилар», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «(Наҳр куни) Жаноб Расулуллоҳ (Каъбани) бир марта тавоф айлادилар, энди, қайлула қилиб олгач, Минога боргайдирлар»,— дедилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ҳажга чиқиб, Наҳр куни тавофи ифоза қилдик. Ўша куни Сафийя ҳайз кўриб қолди. Мен буни Жаноб Расулуллоҳга айтган эрдим, ул киши: «Бизни йўлдан қолдирадирган бўлибдир-да»,— дедилар. Шунда саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, у (Сафийя) Наҳр куни тавофи ифоза қилиб олган эрди»,— дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ундоқ бўлса, йўлга чиқингиз!»— дедилар-да, Сафийяга видолашув тавофини қилмасликка ижозат бердилар».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Наҳр куни Сафийя тавофи ифоза қилди»,— дейдилар.

130- боб. Кечқурун тош отиб қўйса ёки забҳ қилмоқдан олдин сочини билмасдан (ёки унутиб) олдириб қўйса...

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан забҳ қилмоқ, соч олдирмоқ ёким тош отмоқни бирининг ўрнига иккинчисини алмаштириб бажариш тўғрисида сўрашганида, ул киши: «Буларнинг ўрнини алмаштира, зарари йўқдир»,— дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Наҳр куни Минода Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга саволлар беришар эрди, ул киши барчасига ҳам: «Бўлавергайдир»,— деб жавоб берардилар. Бир киши: «Забҳдан олдин соч олдириб қўйдим, энди не бўлгайдир?» — деб сўраб қолди. Жаноб Расулуллоҳ: «Забҳ қилавергил, гуноҳи йўқдир»,— дедилар. Бояги киши яна: «Кечқурун тош отиб қўйибдирман»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бўлавергайдир»,— дедилар».

131- боб. Тош отмасдан олдин туя миниб туриб фатво бермоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳажжат ул-Видоъда туя миниб турган эрдилар, одамлар савол бера бошлашди. Бир киши: «Билмай, забҳдан олдин сочимни олдириб қўйибдирман»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Сўявергил, ҳеч нарса қилмағайдир»,— дедилар. Яна бошқа биров: «Тош отишдан олдин, билмай забҳ қилиб қўйибдирман»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Энди тош отавергил, ҳечқиси йўқ»,— дедилар. Ўша куни ким не ҳақида сўрамасин, «Бўлавергайдир, гуноҳи йўқдир»,— деб жавоб бердилар».

Абдуллоҳ ибн Амр ибн ал-Ос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Наҳр куни айтган хутбаларида ҳозир эрдим. Бир киши туриб: «Мен фалон нарса фалон нарсадан олдин бажарилгайдир, деб ўйлардим»,— деди. Яна бошқаси туриб: «Мен ҳам фалон нарса фалон нарсадан олдин адо этилса керак, деб юрар эрдим, Наҳр кунидан олдин соч олдириб қўйибдирман»,— деди. Хуллас, ҳар ким истаган саволини берди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бир амални иккинчисидан олдин бажармоқнинг гуноҳи йўқдир»,— дедилар. Ўша куни ким не ҳақида сўраса: «Бўлавергайдир, ҳечқиси йўқдир» — деб жавоб қилдилар.

132- боб. Мино кунлари хутба айтмоқ ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Наҳр куни хутбада: «Эй одамлар, бугун қайси кундир?» — дедилар. «Муқаддас (табаррук) кундир»,— дейишди. «Бу нечук жойдир?» — дедилар. «Муқаддас (табаррук) жойдир»,— дейишди. «Бу ой қандай ойдир?» — дедилар. «Муқаддас (табаррук) ойдир»,— дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Қонингиз, молу ҳолингиз ва ору номусингиз бир-бирингиз учун шу кун, шу жой ва шу ойнинг муқаддаслиги каби муқаддасдир!» — дедилар. Буни бир неча бор такрорладилар. Кейин, бошларини кўтариб: «Ё парвардигор-о, мен етказа олдимми, етказа олмадимми?» — деб қўшиб қўйдилар. Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, ул кишининг бул сўзлари ўз умматларига қолдирган васиятлари бўлиб, «Мендан кейин ўзаро қон тўкиб, кофир бўлиб кетмангизлар!» деганларидир».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Арафотда хутба ўқиётганларини эшитдим»,— дедилар.

Муҳаммад ибн Сирин ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Наҳр куни бизга хутба ўқидилар, сўнг: «Билурмисиз, бугун қайси кундир?» — дедилар. Шунда биз: «Оллоҳ ва унинг Расули билгайдир»,— дедик. Ул киши жим қолдилар, ҳатто биз бул кунни бошқа бирор ном бирлан атасалар керак, деб ўйладик. Кейин, бошларини кўтариб: «Наҳр куни эрмасми?» — дедилар, биз: «Ҳа»,— дедик. «Бул қайси ойдир?» — дедилар, биз: «Оллоҳ ва унинг Расули билгайдир»,— дедик. Ул киши яна жим қолдилар, ҳатто биз уни бошқа бирор ном бирлан атасалар керак, деб ҳаёл қилдик. Кейин: «Зулҳижжа эрмасми?» — дедилар, биз: «Ҳа»,— дедик. «Бул қандай шаҳардир?» — дедилар, биз: «Оллоҳ ва унинг Расули билгайдир»,— дедик. Ул киши яна сукут сақладилар, ҳатто биз уни бошқа бирор ном бирлан атасалар керак, деб ўйладик. Кейин: «Муқаддас (шаҳар)

эрмасми?»—дедилар, биз: «Ха»,— дедик. Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ таоло сизларнинг қонларингиз ва молларингизни бир-бирингиз учун мана шул муқаддас жойингиз, ойингиз ва кунингиз янглиғ то парвардигорингизга рўпара бўладирган кунингизга қадар муқаддас айлади. Аё, (сизларга) етказа олдимми?» — дедилар. Саҳобалар: «Ха»,— дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ё парвардигор-о, ўз вазифамни адо этганимга гувоҳ бўлгил, шул ерда турганлар бошқаларга (сўзларимни) етказсинлар, чунким тингловчиларга нисбатан ривоят қилгувчилар ёдларида кўпроқ сақлаб қолғайдирлар. Мендан кейин бир-бирининг бўғзига тиг урадирган кофир бўлиб кетмангиз!» — дедилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Минода турганларида: «Билурмисиз, бугун қайси кундир?» — дедилар. «Оллоҳ ва унинг Расули билғайдир»,— дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бу кун муқаддас кундир»,— дедилар. Кейин: «Билурмисиз, бу қандай шаҳардир?» — деб сўрадилар. «Оллоҳ ва унинг Расули билғайдир»,— дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бу муқаддас шаҳардир»,— дедилар. Кейин: «Билурмисиз, бу қайси ойдир?» — дедилар. «Оллоҳ ва унинг Расули билғайдир»,— дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бу муқаддас ойдир»,— дедилар. Сўнг, яна бундоқ дедилар: «Оллоҳ таоло қонингиз, молингиз ва ору номусингизни бир-бирингиз учун ана шул муқаддас шаҳрингиз, табаррук ойингиз ва улуғ айёмингиз янглиғ муқаддас айлади».

Ҳишом ибн ал-Ғоз ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Наҳр куни Ҳажжат ул-Видоъда тошлоқ ерда туриб, «Бу кун ҳажжи акбар — улуғ ҳаж кунидир! Ё парвардигор-о, ўз вазифамни адо этганимга гувоҳ бўлгил!» — деб одамлар бирлан видолашган эрдилар. ўшандан бери одамлар шул кунни Ҳажжат ул-Видоъ — Видолашув ҳажжи деб аташадиган бўлди».

133- боб. Сиқоя ёки бошқа узрли ишлар билан машғул кишилар Мино кечаларида Маккада қўниб қоладирми?

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Аббос разияллоҳу анҳу Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан сиқоя (ҳожиларга сув ичирмоқ) учун Мино кечаларида Маккада қўниб қолмоққа рухсат сўрадилар, ул киши ижозат бердилар»:

134- боб. Тош отмоқ ҳақида

Жобир: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Наҳр куни чошгоҳда ва Қуёш ботгандан кейин тош отдилар»,— дейдилар.

Вабара ривоят қиладирлар: «Ибн Умар разияллоҳу

анхудан: «Қачон тош отайин?» — деб сўрадим. «Ҳаж амири тош отганда, сен ҳам отавергил!» — дедилар. Мен саволимни яна такрорладим. Ул киши: «Биз кеч кирмоғини кутиб турар эрдик, Қуёш ботгач, тош отар эрдик», — дедилар».

135- боб. Водийда туриб, тош отмоқ ҳақида

Абдурраҳмон ибн Язид ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Масъуд водийда туриб, тош отдилар. Мен у кишига: «Эй Абу Абдурраҳмон (лақаблари), одамлар тошни водий ўртасида туриб эрмас, юқорига чиқиб отишгайдир-ку?!» — дедим. У киши: «Яккаю-ягона Оллоҳ номига қасам ичиб айтурменким, бу ер Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга «Бақара» сураси нозил бўлган жойдир!» — дедилар».

136- боб. Еттита тош отмоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Жамраи Куброда бўлганимда Каъбани чап томонимда, Минони эрса, ўнг томонимда қолдириб, еттита тош отдим, «Бақара» сураси нозил қилинган зот — саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам шу тариқа тош отганлар».

137- боб. Каъбани чап томонида қолдириб, Ақаба жамрасини отиш тўғрисида

Абдурраҳмон ибн Язид ривоят қиладилар: «Мен Ибн Масъуд разияллоҳу анҳу бирлан биргаликда ҳаж қилганимда, у кишининг Жамраи Куброни еттита тош отмоқ бирла адо этганларининг гувоҳи бўлдим. Ўшанда у киши Каъбани чап томонда ва Минони ўнг томонда қолдириб, тош отган эрдилар. Ана шул жойда Жаноб Расулуллоҳга «Бақара» сураси нозил бўлган эрди».

138- боб. Ҳар тош отганда такбир айтмоқ ҳақида

Аъмаш ривоят қиладилар: «Мен Ҳажжожнинг минбарда туриб ваъз айтганини эшитдим, ўшанда «Бақара», «Оли Имрон» ва «Нисо» суралари ҳақида зикр қилганди. Бу ҳақда Иброҳим разияллоҳу анҳуга айтгандим, ул киши менга бундай дедилар: «Абдурраҳмон ибн Язид ўзининг Масъуд разияллоҳу анҳу бирлан бирга Жамрат ул-Ақабада бўлганини менга айтган эрди. Ўшанда Ибн Масъуд водийнинг ўртасидаги дарахт ёнига бориб, еттита тош отибдилар, ҳар тош отганларида такбир айтибдилар, кейин: «Якка-ю ягона Оллоҳга қасам ичурменким, «Бақара» сураси нозил бўлганда Жаноб Расулуллоҳ худди мана шу ерда турган эрдилар», — дебдилар».

**139- боб. Жамрат ул-Ақабани адо этиб бўлгач,
тўхтаб турмаслик ҳақида**

Ибн Умар разияллоҳу анҳу Жамрат ул-Ақабани адо этиб бўлгач, тўхтаб турмаслик кераклигини Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан билиб олган эканлар.

**140- боб. Икки жамрада тош отгач, текисликка
тушиб, қиблага юзланмоқ ҳақида**

Ибн Умар разияллоҳу анҳу Жамрат уд-Дунйода кетма-кет еттита тош отар эрдилар-да, текисликка тушиб, қиблага юзланган ҳолда, узок дуо ўқир эрдилар. Сўнг, Жамрат ул-Вустога бориб тош отардилар, кейин текисликка тушиб, яна қиблага юзланган ҳолда узок дуо ўқирдилар. Шундан сўнг, водийнинг ўртасига келиб, Жамрат ул-Ақабада тош отардилар-да, тўхтамай орқага қайтардилар, кейин: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шундай қилганларини кўрганман»,— дер эрдилар.

**141- боб. Икки жамра олдида туриб дуо ўқимоқ
ҳақида**

Зухрий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мино масжиди ёнида еттита тош отар эрдилар, ҳар тош отганларида такбир айтар эрдилар. Сўнг, олдинга юриб (пастликка тушар эрдилар), қўлларини кўтариб узок дуо ўқир эрдилар. Шундан сўнг, иккинчи Жамрага (Жамрат ул-Вустога) бориб, етти марта тош отар эрдилар, ҳар тош отганларида такбир айтар эрдилар. Кейин, водийга тушиб, қиблага юзланган ҳолда қўлларини кўтариб, узок дуо ўқир эрдилар. Сўнг, Жамрат ул-Ақабага бориб, еттита тош отар эрдилар, ҳар тош отганда такбир айтар эрдилар-да, тўхтамай орқага қайтар эрдилар». Солим ибн Абдуллоҳ ҳам шунга ўхшаш ҳадисни оталаридан эшитган эканлар. Ул киши Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шул тариқа тош отганларини ўз кўзлари бирлан кўрган эканлар. Ибн Умар ҳам шундоқ қилар эканлар.

**142- боб. Жамраларда тош отиб бўлгач, хушбўй нар-
салардан фойдаланмоқ ва тавофи ифозадан
кейин соч олдирмоқ ҳақида**

Уз замонасининг нуфузли кишиларидан бўлган Абдур-раҳмон ибн Қосимнинг оталари: «Оиша онамизнинг «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга, эҳром боғлашларидан олдин ҳам, эҳромларини ечганларидан кейин ҳам,

мана шу қўлларим бирлан хушбўй нарсалар суртиб қўяр эрдим, деб айтганларини эшитганман»,— дейдилар.

143- боб. Тавофи видоъ (видолашув тавофи) ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Одамларга энг охири Каъбани тавоф айламоқ амр этилди. Лекин, ҳайз кўрган аёллар бундан истисно қилинди»,— дедилар.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Минода тош отиб қайтганларидан сўнг, пешин, аср, шом ва хуфтон ўқидилар, кейин Мухассабда ухладилар, сўнгра туяга миниб Каъбани тавоф қилдилар»,— дейдилар.

144- боб. Аёл Тавофи ифоза қилгандан кейин ҳайз кўриб қолса...

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг заифалари Сафиййа ҳайз кўриб қолди, бунини Жаноб Расулуллоҳга маълум қилган эрдим, ул киши: «Бизни йўлдан қолдирғайдирми, дерман»,— дедилар. Шунда одамлар: «Сафиййа Тавофи ифоза қилиб улгурган эрди»,— дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ундоқ бўлса, ҳечқиси йўқдир»,— дедилар.

Икрина ривоят қиладилар: «Мадина аҳли (Маккада) Ибн Аббос разияллоҳу анҳудан: «Агар аёл Тавофи ифоза қилиб бўлгандан кейин ҳайз кўриб қолса, не бўлғайдир?» — деб сўрашди. Ибн Аббос: «У ҳолда аёл Тавофи видоъ (видолашув тавофи) қилмасдан қайтиб кетаверғайдир»,— дедилар. Мадина аҳли: «Биз Зайд ибн Собитнинг сўзига ишонғаймиз, сизнинг сўзингизга ишонмасмиз»,— дейишди. Шунда Ибн Аббос: «Ундоқ бўлса, Мадинага бориб сўрангиз»,— дедилар. Мадиналиклар (Маккадан) Мадинага қараб йўл олишди, Мадинага келишгач, мазкур масала хусусида сўрашган эрди, Умму Сулайм Сафиййа воқеасини ҳикоя қилиб бердилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Тавофи ифоза қилган аёлга, агар у ҳайз кўриб қолса, Тавофи видоъ қилмасдан қайтиб кетмакка ижозат берилди»,— дейдилар.

Товус разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Ибн Умарнинг «Ҳайз кўрган аёл Тавофи видоъ қилмасдан кетмағайдир» — деганларини эшитгандим, кейинчалик ўша кишининг ўзларининг «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳайз кўрган аёлни Тавофи видоъ қилмакдан озод қилганлар» — деб юрганларини кўрдим».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ҳаж қилмоқ ниятида Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга йўлга чиқдик. Жаноб Расулуллоҳ Маккага келгач, Каъбани тавоф айлаб, Сафо ва Марвада саъй қилдилар,

лекин эҳромларини ечмадилар, чунки ўзлари бирлан қурбонликка атаб жонлиқ етаклаб келган эрдилар. Ўша куни Расулуллоҳнинг аҳли аёллари ҳамда саҳобалари ҳам тавоф ва саъй қилдилар. Улардан қурбонликка атаб жонлиқ олиб келмаганлари эҳромларини ечишди. Мен эрсам, ҳайз кўриб қолдим. Ҳаж удумларини адо қилганимиздан сўнг Ҳасба (Минодаги бир кеча тунаб қолинадирган тошлоқ жой) кечаси: «Ё Расулаллоҳ, барча саҳобаларингиз ҳаж ва умра қилиб қайтишмоқда; ёлғиз мен (умра қилолмай) қолдим»,— дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Маккага келганимизда тавоф қилмаган эрдингми?»— деб сўрадилар. Мен: «Йўқ»,— дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Ундоқ бўлса, укам бирлан Танъимга бориб, умра қилиб қайтгил, биз сен бирлан фалон жойда учрашғайдирмиз»,— дедилар. Мен укам Абдуррахмон билан Танъимга бориб, умрага эҳром боғладим. Биз йўлга чиқадиранган кеча Сафиййа ҳайз кўриб қолди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сен бизни йўлдан қолдирадирган бўлдинг, Наҳр куни тавоф қилмаганми эрдинг?»— дедилар. Сафиййа: «Ҳа, тавоф қилган эрдим»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ундоқ бўлса, юравергил, ҳечқиси йўқдир»,— дедилар».

145- боб. Нафр куни Абтоҳда аср ўқимоқ ҳақида

Абдулазиз ибн Руфайъ ривоят қиладилар: «Анас ибн Моликдан: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам хусусларидаги хотираларингиздан сўзлаб берингиз!»— деб илтимос қилдим. «Тарвия куни пешинни қай ерда ўқидилар?»— деб сўрадим. Анас: «Минода»,— дедилар. «Ундоқ бўлса, Нафр куни асрни қаерда ўқидилар?»— дедим. «Абтоҳда»,— дедилар. Сўнг: «Ҳаж амирлари не қилсалар, сен ҳам шундоқ қилавергил!»— деб қўшиб қўйдилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида гапираётиб: «Ул киши пешин, аср, шом ва хуфтон ўқидилар, кейин Муҳассабда ухладилар, сўнгра туриб туяга миндилар-да, Каъбани тавоф қилдилар»,— дедилар.

146- боб. Муҳассаб ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўниб ўтадирган манзил дам олмоққа жуда қулай эрди (яъни, Батҳодаги жойни назарда тутаётирлар)».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дам олмоқ ниятидагина Муҳассабга кўниб ўтар эрдилар»,— дейдилар.

**147- боб. Маккага киришдан аввал Зу Туванда ва
Маккадан қайтишда Ҳулайфадаги Батҳода
қўниб ўтмоқ ҳақида**

Нофий ривоят қиладирлар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу Маккага келсалар, Ақаба йўлидаги Зу Туванда қўниб ўтардилар, сўнг икки тепалик оралиғидан ўтиб, Маккага кирардилар. Маккага ҳаж ёки умра қилгани келсалар, туяларини (фақат) Масжид ул-Ҳаром эшиги олдида чўктирар эрдилар-да, ичкарига кириб, қора рукн олдида бориб, тавоф айламакни ўшандан бошлар эрдилар. Кейин, етти марта: уч марта тез, тўрт марта оддий юриш қилиб тавоф айлар эрдилар. Сўнгра, орқага қайтиб, икки рақъат тавоф намози ўқиб, дастлабки келган жойларига қайтмакдан олдин Сафо ва Марва орасини тавоф қилар эрдилар. Ҳаж ёки умра қилиб қайтишларида Зулҳулайфадаги Батҳо текислигида, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам туяларини чўктириб дам олиб ўтадиган ерда ул киши ҳам туяларини чўктирар эрдилар».

Холид ибн Ҳарас ривоят қиладирлар: «Убайдуллоҳдан Муҳассаб ҳақида сўрашди, шунда у киши: «Расулуллоҳ, Умар ва Ибн Умар ўша ерда (Муҳассабда) дам одиб ўтишган деб, Нофийдан эшитганман»,— дедилар».

Холид ибн Ҳарас: «Нофий менга: «Ибн Умар ўша ерда; яъни Муҳассабда пешин ва аср (менимча, шомни ҳам, деганди шекилли) ўқир эрди»,— деганди. Мен Ибн Умарнинг ўша ерда хуфтонни ўқиб, кейин бир оз мизғиб олганига шубҳа қилмасман, чунки Жаноб Расулуллоҳ ҳам ўша ерда шундай қилар эрдилар»,— дейдилар».

**148- боб. Маккадан қайтишда Зу Туванга тушиб
ўтган киши ҳақида**

Нофий разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу Маккага келаётганларида Зу Туванда қўниб, тонг отгач, шаҳарга кирар эрдилар, бу ҳақда у кишидан сўрашганда «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам шундоқ қилар эрдилар»,— деб жавоб берганлар».

**149- боб. Ҳаж мавсумида жоҳилия бозорларида
савдо-сотик қилмоқ ҳақида**

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Зулмажоз ва Укоз жоҳилия давридаги одамлар савдо-сотик қиладирган жой эрди. Ислом даври келгач, мусулмонлар Оллоҳ таолонинг «Оллоҳдан фазлу қарам тиламоқ сизлар учун гуноҳ эрмас» деган ояти каримаси нозил бўлгунга қадар, у ерларда савдо-сотик қилмоқни истамадилар».

150- боб. Тун охирлаб қолганда Муҳассабдан йўлга чиқиш ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Муҳассабдан йўлга чиқадиранган кеча Сафиййа ҳайз кўриб қолди. Шунда у: «Мен сизларни йўлдан қолдирадиранганга ўхшайман»,— деди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сен бизларни йўлдан қолдирадиранган бўлдинг, Наҳр куни тавоф қилмаганми эрдинг?» — дедилар. Сафиййа: «Ҳа, тавоф қилган эрдим»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ундоқ бўлса, юравергил!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан биргаликда ҳажга чиқдик. Маккага келганимизда бизга эҳромларимизни ечмакни буюрдилар. Йўлга чиқадиранган кеча Сафиййа ҳайз кўриб қолиб: «Сизларнинг оёгингизга тушов бўлмасам эрди!» — деди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оёгимизга тушов бўлдинг, Наҳр куни тавофи ифоза қилганми эрдинг?» — дедилар. Сафиййа: «Ҳа»,— деди. «Унда, юравергил!» — дедилар Жаноб Расулуллоҳ. «Ё Расулаллоҳ,— дедим мен,— Маккага келганимда умра қилмаган эрдим». «Ундоқ бўлса, Танъимга бориб, умра қилгил!» — дедилар Жаноб Расулуллоҳ. Мен укам бирлан бирга умра қилгани кетдим. Умра қилиб келаётганимизда Жаноб Расулуллоҳ бирлан йўлда учрашиб қолдик, ул киши: «Сизлар бирлан фалон жойда учрашгайдирмиз»,— дедилар».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

УМРА ҲАҚИДАГИ БОБЛАР

1- боб. Умранинг вожиблиги ва фазилати

Ибн Умар: «Ҳар бир мусулмонга ҳаж ва умра вожибдир!— дейдилар. Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Оллоҳнинг Китобида «Умра ҳажнинг эгизагидир, Оллоҳ йўлида умра ва ҳаж қилингиз!» дейилган»,— дейдилар (яъни, Оллоҳ таоло ҳаж ва умрани бўлмай, биргаликда адо этмакка амр берган).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Умра — икки умра оралиғида қилинган гуноҳларга каффоратдир ва пок ниятда қилинган ҳаж ажри — фақат жаннатдир!» — деб айтганлар».

2- боб. Ҳаждан олдин умра қилган киши хусусида

Ибн Журайж ривоят қилади: «Икрима ибн Холид Ибн Умар разияллоҳу анҳудан ҳаждан олдин умра қилмоқ тўғрисида сўради. У киши: «Бўлавергайдир, чунки Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаждан олдин умра қилганлар»,— дедилар».

3- боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам неча марта умра қилганлар?

Мужоҳид ривоят қилади: «Мен ва Урва ибн Зубайр Мадинадаги Масжид ун-Набийга кирдик, қарасак, Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу Оиша онамизнинг хужралари ёнида утирган эканлар. Одамлар эрса, масжидда чошгоҳ намозини ўқишмоқда эрди. Урва Абдуллоҳдан ушбу намоз ҳақида сўраганда, ул киши: «Бидъат!» — дедилар. Кейин, Урва: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам неча марта умра қилдилар?» — деб сўради. Ул киши: «Тўрт марта, бири Ражаб ойида»,— дедилар. Кейин, биз ул кишидан бошқа бирор нарса ҳақида сўрамоққа журъат этмадик».

Мужоҳид ривоят қилади: «Урва, Оиша онамиз хужраларида тишларини мисвоклаб турганларида: «Эй онамиз, Абу Абдурраҳмоннинг нелар деганин эшитдингизми?» — деди. Оиша онамиз: «Не дебдир?» — дедилар. Урва: «Абу Абдурраҳмон Жаноб Расулуллоҳнинг тўрт марта умра қилганларини, бири Ражаб ойида эканлигини айтди»,— деди. Оиша онамиз: «Абу Абдурраҳмонга Оллоҳ раҳм айласин! Ул, Жаноб Расулуллоҳнинг умра қилганларини ҳақиқатан ҳам кўрган, лекин Жаноб Расулуллоҳ Ражаб ойида умра қилмаганлар»,— деб айтдилар».

Урва ибн Зубайр: «Оиша разияллоҳу анҳудан сўрасам, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ражаб ойида умра қилмаганлар» — деб айтдилар»,— дейдилар.

Қатода разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Мен Анас ибн Моликдан: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам неча марта умра қилганлар?» — деб сўрадим. Ул киши: «Биринчи умралари Худайбия умраси бўлиб, мушриклар қаршилик кўрсатганлиги оқибатида чала қолган (қазо бўлган), келаси йили ўшал қазо бўлган умрани ҳам адо этмак мақсадида бир йўла икки маротаба умра қилганлар, кейингилари — Зулқаъда ойида қилган умралари (Жиърона умраси) ва ҳаж бирлан қўшиб қилган умраларидир»,— дедилар».

Ҳумом ривоят қилади: «Анас разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зулқаъда ойида ҳажга қўшиб қилган умраларидан ташқари тўрт маротаба умра қилганлар, биринчиси — Худайбиядаги умралари, иккинчи-

си келаси йилги умралари, ўчинчиси Хунайн ўлжаларини бўлиб берганларидаги умралари ва тўртинчиси — ҳажга қўшиб қилган умраларидир», — деб айтдилар.

Абу Исҳоқ ривоят қилади: «Масруқ, Ато ва Мужоҳиддан сўрасам, «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зулқаъда ойида ҳаж этмасдан бурун умра қилдилар», — деб айтишди. Барро ибн Озиб разияллоҳу анҳунинг «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зулқаъда ойида ҳаж этмасдан бурун икки маротаба умра қилдилар» деганини ҳам эшитганман».

4- боб. Рамазон ойида қилинадирган умранинг фази- лати тўғрисида

Ато разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Ибн Аббос разияллоҳу анҳунинг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир ансория аёлга (Ибн Аббос унинг исмини айтган эрди, лекин мен ёдимдан чиқарибман): «Биз бирлан бирга ҳаж қилмоғингга не монетьлик айлади?» — деб айтдилар, деганини эшитдим. Шунда аёл: «Бизнинг соғин туямиз бор эрди, уни эрим бирлан ўғлим ва ўғай ўғлим миниб кетдилар, бизга эрса, сутини ичиб турмоғимиз учун бошқа бир соғин туяни қолдириб кетишди», — дебди. Жаноб Расулуллоҳ: «Рамазон ойида умра қилгил, чунки Рамазон ойидаги умра ҳаж айлаган бирлан баробар савобга эгадир!» — дебдилар».

5- боб. Ҳасба кечаси ва бошқа вақтларда қили- надирган умралар ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қилади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Зулҳижжа ойи арафасида йўлга чиқдик. Ул киши бизга: «Ҳаж қилмоқчи бўлганлар ҳам, умра қилмоқчи бўлганлар ҳам эҳром боғласинлар, агар мен жонлиқ келтирмаганимда эрди, умрага эҳром боғлаган бўлар эрдим», — дедилар. Шундан сўнг, баъзиларимиз ҳажга, баъзиларимиз умрага эҳром боғладик, мен умрага эҳром боғлаганлар орасида эрдим. Шунда мен ҳайз кўриб қолдим. Бул ҳақда Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга маълум қилдим. Жаноб Расулуллоҳ: «Умрани қўя тургил, сочингни ёзиб, ғусл айлаб олгил-да, ҳажга талбия айтгил!» — дедилар. Кейин, Ҳасба кечаси мени укам Абдурраҳмон бирлан бирга Танъимга юбордилар, мен қазо бўлган умрани адо этиб, қайтдим».

6- боб. Танъим умраси ҳақида

Абдурраҳмон ибн Абу Бакр разияллоҳу анҳу хабар беришларича, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ул

кишига Оишани туяга миндириб, Танъим умрасига олиб бормокни амр қилганлар. Суфён ибн Уяйна бу ҳадисни Амрдан бир маротабагина эшитганларини айтдилар.

Ато ривоят қиладилар: «Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анху айтадилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам асҳоблари бирлан ҳажга ният айлаб, эҳром кийдилар. Ушанда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва Талҳадан бўлак ҳеч кимда жонлиқ йўқ эрди. Али разияллоҳу анху эрса, Ямандан жонлиқ олиб келган эрдилар. Ул киши: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам нимага ният айлаб, эҳром боғлаган бўлсалар, мен ҳам ушанга эҳром боғладим»,— дедилар. Кейин, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам жонлиғи йўқ асҳобларига умрага ният айлаб, Каъбани тавоф этмакни, сўнг сочларини қисқартириб, эҳромдан чиқмоқни амр қилдилар.

Иттифоқо, Оиша ҳайз кўриб қолиб, Каъбани тавоф қилмакдан бўлак барча ҳаж удумларини адо этдилар. Ул киши покланганларидан кейингина Каъбани тавоф айлаб: «Ё Расулаллоҳ, сизлар ҳаж ва умра қилиб қайтмакдасизлар, мен эрсам, ҳаж қилганимча қолдим»,— дедилар. Шунда Жаноб Расулуллоҳ Абдурраҳмон ибн Абу Бакрга Оиша бирлан бирга Танъимга бормакни буюрдилар. Оиша онамиз Зулҳижжа ойида ҳаждан кейин умра қилдилар».

7- боб. Ҳаждан кейин жонлиқсиз умра қилмоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Биз Зулҳижжа ойи арафасида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ҳажга чиқдик. Жаноб Расулуллоҳ: «Умра қилмакни истаганлар ҳам, ҳаж қилмакни истаганлар ҳам, эҳром боғласинлар. Мен жонлиқ келтирмаганимда албатта умрага эҳром боғлар эрдим»,— дедилар. Шунда, саҳобаларнинг бир қисми умрага, қолганлари ҳажга эҳром боғладилар. Мен эрсам, умрага эҳром боғлаган эрдим. Маккага келганимизда ҳайз кўриб қолдим, арафа куни эрди. Мен Жаноб Расулуллоҳга бу ҳақда маълум қилдим. Ул киши: «Умрани қўя турғил, сочингни ёзиб, гусл қилиб олғил-да, ҳажга эҳром боғлагил!» — дедилар. Мен айтганларини қилдим. Ҳасба кечаси мени укам Абдурраҳмон бирлан бирга Танъимга юбордилар. Укам мени туяга мингаштириб, Танъимга олиб боргач, қазо бўлган умра ўрнига қайтадан умра қилмак учун эҳром боғладим. Оллоҳ таоло ҳаж ва умра қилмакни менга насиб этди. Бунда қўшимча жонлиқ ҳам, садақа ҳам ва рўза тутмак ҳам талаб қилинмағайдир».

8- боб. Умранинг савоби (ажри) чекилган машаққатга яраша бўлғайдир

Қосим ибн Муҳаммад ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо: «Ё Расулаллоҳ, одамлар бир йўла ҳаж ва умра қилдилар, мен эрсам, ҳаж қилганимча қолдим»,— дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Поклангунингча сабр айлағил, кейин Танъимга бориб, эҳром боғлағил, биз сени фалон ерда кутиб турғайдирмиз, бироқ қилган умрангнинг савоби чеккан машаққатингга яраша бўлғайдир»,— дедилар».

9- боб. Умра тавофини адо этган киши Тавофи видоъ қилмаса ҳам бўладирми?

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ҳаж ойларидан бирида ҳажга таҳлил айтиб йўлга тушдик, иттифоқо ҳаж манъ қилиниб, Сариф деган ерда қўндик. Жаноб Расулуллоҳ саҳобаларга: «Кимки жонлиқ олиб келмаган эрса, ҳаж ўрнига умра қилсин, жонлиқ олиб келганлар эрса, бундоқ қилмасинлар!» — дедилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва бир қанча бадавлат саҳобалар жонлиқ келтиришган бўлиб, улар умра қилмадилар. Мен йиғлаб ўтирган эрдим. Ҳузуримга Жаноб Расулуллоҳ кириб: «Нега йиғлаётирсен?» — деб сўрадилар. «Мен саҳобаларингизга айтган сўзларингизни эшитдим, демак, мен умра қилолмас эрканман-да?!» — дедим. Ул киши: «Нега бундоқ дерсан?» — деб сўрадилар. Мен: «Бенамоз бўлиб қолдим»,— дедим. Ул киши: «Ҳечқиси йўқдир, сен ҳам Одам Ато қизларидандирсан, уларнинг пешоналарига неки ёзилган эрса, сенинг манглайингга ҳам шул ёзилгандир, ҳажни давом эттиравергил, шояд, Оллоҳ таоло сенга умра қилмакни насиб этса!» — дедилар. Мен ҳажни давом эттиравердим. Минодан чиқиб, Муҳассабга келиб тушдик. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ укам Абдуллаҳмонни чақириб: «Опанг бирлан Танъимга борғил, умрага эҳром боғлаб, тавоф айлаб келсин, мен сизларни шул ерда кутиб турғайдирман»,— дедилар. Биз кечаси умра қилиб келганимиздан кейин, «Умра қилиб келдингизларми?» — дедилар. Мен: «Ҳа»,— дедим. Шундан сўнг, саҳобаларга йўлга чиқмакни буюрдилар. Одамлар қўзғолишди, бомдоддан илгари Каъбани тавоф айлаганлар ҳам йўлга тушдилар. Жаноб Расулуллоҳ Мадинага қараб йўл олдилар».

10- боб. Умрада нима қилинса, ҳажда ҳам шу қилинадир

Ато разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жибронада эрканликларидан

жубба кийган, ўзига хушбўй нарса сепиб олган бир одам келиб: «Умрани қай тариқа адо айламакни амр этгайдир-сиз?» — деб сўради. Шул пайт, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга ваҳий келиб қолиб, кийимлари бирлан бошларини буркаб олдилар. Мен пайғамбаримизнинг ваҳий келган ҳолатларини кўргим келди. Умар мендаги бу истакни сезиб: «Бу ёққа келгил, мен пайғамбаримизнинг ваҳий келган ҳолатларини кўрмоғингга ёрдам бергайман», — дедилар-да, пайғамбаримиз ёпиниб олган кийимларининг бир тарафини кўтардилар. Қарасам, ул киши бўталокдек пишиллаб нафас олаётган эрканлар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларига келиб: «Умра хусусинда сўраган одам қани?» — деб сўрадилар ва унга: «Устингдаги жуббани ечгил-да, яхшилаб ювиниб, ҳажда неки қилсанг, умрада ҳам шуни қилгил!» — дедилар».

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Болалик чоғимда Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг заифалари — Оиша онамизга: «Оллоҳ таолонинг «Сафо ва Марва(ни тавоф айламак) Оллоҳнинг удумларидандир, кимки Каъбани тавоф айлаб, ҳаж қилгайдир, ёким умра қилгайдир-у, кейин Сафо ва Марвани тавофи саъй этгайдир, гуноҳ бўлмагайдир» деган ояти каримаси хусусида не дерсиз? Назаримда, Сафо ва Марвани тавоф айламаган киши гуноҳкор бўлмас керак?». — дедим. Оиша онамиз бундай дедилар: «Мутлақо ундоқ эрмас, агар сен айтганингча бўлганда, Сафо ва Марвани тавоф айламаса, ҳеч ким гуноҳкор бўлмас эрди. Бироқ, бул оят Манот деган бутга сиғинган ансорлар ҳақида нозил бўлгандир. Ансорлар Сафо ва Марва оралиғида тавоф қилмакка ботинишмас эрди (гуноҳ бўладир, деб ўйлашар эрди). Улар Ислом даври келиб, мусулмон бўлганларидан кейин, Жаноб Расулуллоҳдан шул хусусда сўрадилар. Шунда Оллоҳ таоло ул кишига: «Сафо ва Марва(ни тавоф айламак) Оллоҳ удумларидандир, кимки Каъбани тавоф айлаб ҳаж қилгайдир ёким умра қилгайдир-у, кейин Сафо ва Марвани тавофи саъй қилгайдир, гуноҳ бўлмагайдир» деган ояти каримасини нозил қилди».

Ҳишом ибн Урва: «Оиша онамиз: «Марва ва Сафони тавоф айламаган одамнинг ҳаж ва умрасини Оллоҳ қабул қилмагайдир» деб айтганлар», — дейдилар.

11- боб. Умра қилган одам қачон эҳромини ечадир?

Ато разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларига ҳаж ўрнига умра қилмакни ҳамда Каъба тавофидан сўнг, сочларини қисқартириб, эҳромларини ечмакни буюрдилар».

Абдуллоҳ ибн Абу Авфо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам умра қилдилар, биз ҳам бирга умра қилдик. Жаноб Расулуллоҳ Маккага кириб

тавоф айлаганларида, биз ҳам ул киши бирлан бирга тавоф айладик. Кейин, Сафо ва Марвага келдилар, биз ҳам ул киши бирлан бирга келдик. Биз ул кишини Макка аҳлидан бирортаси отиб қўямасин деб, пана қилиб юрдик».

Исҳоқ ибн Иброҳим ривоят қиладирлар: «Менинг бир ошнам Абдуллоҳ ибн Абу Авфодан: «Жаноб Расулуллоҳ Каъбага кирдиларми?» — деб сўрабдир. Шунда ул: «Йўқ», — деб жавоб берибдир. Ўша ошнам Абдуллоҳ ибн Абу Авфога: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам заифалари Хадича хусусинда не деганлар, сўзлаб беринг!» — дебдир. Абдуллоҳ ибн Абу Авфо: «Жаноб Расулуллоҳ, Хадичага унинг учун жаннатда шакарқамишдаң қурилган уй атаб қўйилганини ва унда ғаму ташвиш ҳамда машаққат йўқлигини айтиб, хурсанд қилингизлар, деганлар», — дебдир».

Амр ибн Динор ривоят қиладирлар: «Биз Ибн Умар разияллоҳу анҳудан: «Кимки, умра жараёнида Сафо ва Марвани тавоф айламай, фақат Каъбани тавоф этмак билангина чекланса, аёлига яқинлик қила олғайдирми?» — деб сўрадик. Ул киши: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келиб, Каъбани етти марта тавоф айладилар, сўнг Мақоми Иброҳим орқасида икки рақъат тавоф намози ўқиб, Сафо ва Марва орасида етти марта саъй қилдилар», — дедилар-да, «Расулуллоҳда сизлар учун яхши ибратлар мавжуддир» деган оятни ўқидилар».

Амр ибн Динор ривоят қиладирлар: «Биз Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳудан сўраган эрдик, ул киши: «Сафо ва Марвани тавоф айламагунча аёлларингизга яқинлашмангиз!» — деб айтдилар».

Абу Мусо Ашъарий разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Батҳода эрканликлариди ҳузурларига бордим, ул киши туяларини чуқтириб қўйган эрканлар. Мени кўриб: «Хаж қилиб келдингми?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. «Нимага (ҳажгами? умрагами?) таҳлил айтдинг?» — дедилар. «Жаноб нимага таҳлил айтган бўлсалар, мен ҳам ўшанга таҳлил айтдим», — дедим. Ул киши: «Яхши қилибдирсен, Каъба ҳамда Сафо ва Марвани тавоф айлагил-да, эҳромингни ечғил!» — дедилар. Айтганларини қилдим. Кейин, Қайс қабиласига мансуб бир аёлнинг олдига бордим, ул сочимни калта қилиб қўйди, сўнг эҳромимни ечдим. Кейин, Ҳазрат Умар халифа бўлгунларига қадар шул ҳақда фатво бериб юрдим. Ҳазрат Умар халифа бўлганларидан сўнг, шул хусусда айтган эрдим, ул киши: «Агар Қуръонни олиб ўқисак, бошлаган ишимизни ниҳоясига етказмоқ, Жаноб Расулуллоҳнинг суннатларига рўоя қилмоқ буюрилганлигини англағайдирмиз, чунким Расулуллоҳ қурбонликка аталган жонлиқларини забҳ қилмагунларича эҳромларини ечмаганлар», — деб айтдилар».

Абуласвад ривоят қиладирлар: «Асмо бинти Абу Бакрнинг мавлоси Абдуллоҳ, Асмонинг ҳар сафар Ҳажундан ўтаётиб, «Оллоҳ Муҳаммадни раҳмат қилсин, биз ул киши билан мана шул ерга тушганмиз, ўшанда юкимиз енгил, туяларимиз ва озуқамиз оз эрди. Мен, синглим Оиша, Зубайр ва фалончи-пистончилар умра қилган эрдик. Каъбани ўпиб, силаб тавоф айлаганимиздан сўнг, ҳажга эҳром боғлаган эрдик» деганларини эшитган эркан».

12- боб. Ҳаж, умра ёки ғазотдан қайтганда нима дейиладир?

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, ғазот ёким ҳаж ёхуд умрадан қайтаётганларида ҳар бир тепаликда тўхтаб, уч маротабадан такбир айтар эрдилар, сўнг: «Оллоҳдан ўзга илоҳ йўқдир, ул якка-ю ягонадир, унинг шериги йўқдир, жамики нарсалар унинг мулкидир, унга ҳамду санолар бўлсин! Ул ҳамма нарсага қодирдир! Биз (куфрдан) қайтаётирмиз, тавба қилаётирмиз, раббимизга ибодат ва саждалар айлаётирмиз, ҳамду санолар айтаётирмиз. Оллоҳ ваъдасига содиқдир, ул бандаларининг қўлини баланд қилиб, жамики душманларини якка ўзи тор-мор айлади»,— дер эрдилар».

13- боб. Келаётган ҳожиларни кутиб, олмоқ

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу айтадирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келганларида Баний Абдулмуталлибга мансуб болалар қаршиларига югуриб чиқишди. Расулуллоҳ болалардан бирини олдиларига, иккинчисини орқаларига мингаштириб олдилар».

14- боб. Ҳаждан эрта тонгда қайтмоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага сафар қилсалар, йўлда «Шажара» масжидида намоз ўқиб ўтар эрдилар. Маккадан қайтишда эрса, Зулҳулайфа водийсида намоз ўқиб, тонг ёришгунча ўшал ерда қолур эрдилар».

15- боб. Ҳаждан шомда қайтмоқ ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйларига бевақт эшик тақиллатиб келмас эрдилар. Борди-ю, ҳаждан кеч қайтсалар, хуфтондан олдин ёким тонг чоғи уйларига кирар эрдилар».

16- боб. Мадинага кеч қайтса, эшик тақиллатиб
уйдагиларни безовта қилмаслик ҳақида

Жобир разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаждан кечаси қайтсалар, эшик тақиллатиб, аҳли аёлларини безовта қилмас эрдилар»,— дейдилар.

17- боб. Мадинага яқин қолганда туясини тезлаш-
тирган киши хусусида

Анас разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафардан қайтаётганларида узоқдан Мадина дарахтлари кўриниши биланоқ туяларини тезлаштирар эрдилар»,— дейдилар. Абу Абдуллоҳ Анас разияллоҳу анҳу ривоятига қўшимча қилиб: «Ул киши бирлан бирга, Мадинани яхши кўрган кишилар ҳам уловларини тезлаштиришар эрди»,— дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинанинг деворлари кўриниши биланоқ туяларини тезлаштирар эрдилар»,— деб ҳам айтганлар.

18- боб. Оллоҳ таолонинг «Уйларга эшик орқали
кирингиз!» деган каломи шарифи ҳақида

Барро разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бу оят бизнинг ҳақимизда нозил бўлган эрди. Чунким бир пайтлар ансорлар ҳаждан қайтишда уйларига эшик қолиб, томдан ошиб тушишар эрди. Бир куни ансорлардан бири уйига эшик орқали кирди-да, бу бирлан қолганлар устидан ўзича кулган бўлди. Шунда Оллоҳ таолонинг «Савоб, уйларга томдан ошиб тушишда эрмас, балки Оллоҳдан тақво қилишдадир, уйларга эшикдан кирингиз!» — деган ояти кариймаси нозил бўлди».

19- боб. Сафар азобнинг бир парчасидир! (сафар
азоби — гўр азоби)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сафар азобнинг бир парчасидир (сафар азоби — гўр азоби), бирингиз таомсиз, бирингиз сувсиз ва яна бирингиз уйқусиз қолғайдирсиз. Сафарингизни (ҳожатингизни) тугатибоқ бола-чақангиз олдига шошилингиз!» — деб айтганлар»,— дейдилар.

20- боб. Мусофир сафарда қийналиб қолса, уйига
қайтадир

Зайднинг оталари Аслам ривоят қиладирлар: «Абдуллоҳ ибн Умар бирлан бирга Маккага кетаётган эрдим,

Абдуллоҳга Сафиййа бинти Абу Убайданинг қаттиқ бетоб бўлиб қолганлиғини хабар қилишди. Шунда, ул киши уловларини тезлаштирдилар, Қуёш шафағи ғойиб бўлгач, бир жойда тушиб, шом бирлан хуфтонни қўшиб ўқидилар. Сўнг: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг йўлда қийналиб қолганларида шомни кечиктириб, хуфтонга қўшиб ўқиганларини кўрганман»,— дедилар.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИМИ

МУҲСАР (ҚАМАЛДА ҚОЛГАН КИШИ) ВА ОВДАН ТЕҒАДИРГАН УЛУШ ҲАҚИДА ҲАМДА ОЛЛОҲ ТАОЛОНИНГ «АГАР ҚАМАЛДА ҚОЛСАНГИЗ, ҚУРБОНЛИК ҚИЛМОҒИНГИЗГА НЕЧУК ЖОНЛИҚ НАСИБ БЎЛСА, ЎШАНИ ЗАВҲ ЭТМАГУНИНГИЗЧА СОЧИНГИЗНИ ОЛДИРМАНГИЗ!» ДЕГАН КАЛОМИ ШАРИФИ ХУСУСИДА

21- боб. Умра қилғувчи қамалда қолса...

Ноғиз ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу фитна содир бўлган йили (яъни, Ҳажжож Маккани қамал қилган йили) умра қилмоқ ниятида Маккага келдилар-да, «Агар Каъбага мени қўймасалар, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан илгари қандоқ қилган эрсак, шундоқ қилгайдирман»,— дедилар. Кейин, умрага талбия айтдилар, чуңки Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам Ҳудайбия йили умрага талбия айтгандилар».

Ноғиз разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Убайдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ва Солим ибн Абдуллоҳ иккалалари, Ибн Зубайр тасарруфидаги ерларга (Ҳажжож) қўшини келиб тушган кеча, Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳуга: «Бу йил сиз ҳаж қилмасангиз, ҳеч нарса қилмағайдир, (душманлар) сизни Каъбага қўйишмағайдир, деган хавфдамиз»,— деб айтишди. Шунда ул киши: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ҳажга чиққанимизда ҳам Қурайш кофирлари бизни Каъбага қўйишмаган эрди, ўшанда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам жонлиқларини сўйиб, кейин сочларини олдирган эрдилар. Сизларнинг гувоҳлигингизда умра қилмоққа аҳд этдим, худо хоҳласа, йўлга чиққайдирман. Борди-ю, йўлимни тўсишмаса, Каъбани тавоф айлағаймен, башарти тўсишса, унда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга илгари нима қилган бўлсак, шуни қилгайдирмен»,— дедилар. Кейин, Зулхулайфадан бошлаб талбия айтганча бир оз юрдилар-да, «Иккаласининг (ҳаж ва умранинг) амаллари бир хилдир, мен сизларнинг гувоҳлигингизда бир йўла ҳаж бирлан умра қилмоққа аҳд этдим»,— деб айтдилар. Сўнг, ул киши ҳаж

бирлан умрани адо этиб, жонлиқларини сўймагунларича эҳромларини ечмадилар. Ул киши доим: «Маккага кирилган куни Каъбани бир маротаба тавоф айламай, эҳром ечилмағайдир»,— дер эрдилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳунинг ўғилларидан бири (Абдуллоҳ, Убайдуллоҳ ёки Солим) Нофиъга: «Фитна вақтида ҳажга бормай, Мадинада туриб турсангиз, яхши эрди»,— деб айтган эканлар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «(Душманлар) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳаж айламоқларига тўсқинлик қилдилар. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ сочларини олдириб, аёлларига яқинлик қилдилар, қурбонлик қилдилар. Умрани эрса, келаси йили адо этдилар»,— дедилар.

22- боб. Ҳаж вақтида бўладирган тўсқинликлар ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Мободо, бирортангиз ҳаж вақтида (душман) тўсқинлигига дуч келсангиз, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатлари сизларга кифоя қилмағайдирми (яъни, Жаноб Расулуллоҳ шундоқ тўсқинликка дуч келганларида қилган амалларини адо этсангиз, кифоя қилмағайдирми)? Жаноб Расулуллоҳ ҳажда тўсқинликка дуч келганларида Каъба ҳамда Сафо ва Марвани тавоф айлаб, эҳромларини ечганлар-да, шу бирлан ҳажни тугатганлар. Кейин, келаси йили ҳаж қилиб, жонлиқ сўйганлар. Жонлиқ топмасалар, ўрнига рўза тутганлар»,— дедилар.

23- боб. Тўсқинликка учраганда соч олдирмасдан бурун қурбонлик қилмоқ ҳақида

Мисвар разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам соч олдирмоқдан бурун жонлиқ сўйдилар ва саҳобаларга ҳам шундай қилмоқни буюрдилар»,— дейдилар.

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ва Солим оталари Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳуга: «Бу йил ҳажга бормасангиз, яхши бўлар эрди, душманлар тўсқинлик қилмаса, деб кўрқғаймиз»,— дейишганда, ул киши: «Биз Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга умра қилмоқ ниятида чиққанимизда ҳам Қурайш кофирлари Каъба йўлини тўсиб, бизни ўтказишмаган эрди. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ туяларини сўйиб, сўнг сочларини олдирган эрдилар»,— деб айтдилар».

24- боб. Ҳажда тўсқинликка учраган кишига қайта (ўша йили) ҳаж қилмоқ лозим эрмас

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳажини дунёвий лаззат бирлан бузган одамгина қайта ҳаж қилмоғи

лозимдир, аммо бирор узрли сабаб бирлан ҳажи чала қолган бўлса, қайта ҳаж қилмағайдир. Агар ҳажда тўсқинликка дуч келган кишининг жонлиғи бўлса-ю, уни бирор киши орқали қурбонлик қилинадирган жойга бериб юбормоқ имкони бўлмаса, ўзи забҳ қилғайдир. Борди-ю бериб юбормоқ имкони бўлса, жонлиқ ўша ерга олиб бориб сўйилмагунча, эҳромини ечмай турғайдир».

Имом Молик ва бошқалар бундай дейишадир: «Ҳажда тўсқинликка учраган киши қаерда турган бўлса, ўша ерда жонлиғини сўйиб, сочини олдираверғайдир, бунинг учун қайта ҳаж қилиб ўтирмағайдир, чунким Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва ул кишининг саҳобалари Ҳудайбияда тўсқинликка дуч келишганда, ўша турган ерларида жонлиқларини сўйиб, сочларини олдираверганлар. Улар Каъбани тавоф айламай, жонлиқлари қурбонлик қилинадирган жойга олиб борилмай туриб, барча ҳаж таъқиқларидан халос бўлишди. Ўшанда, Жаноб Расулуллоҳнинг саҳобалардан бирортасига (ҳам) қайта ҳаж қилмоқни буюрганликлари тўғрисида ҳеч нарса дейилмаган. Ҳудайбия ҳарамдан (муқаддас жойдан) ташқаридадир».

Нофий разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу (Ҳажжож) фитна қилган йили Маккага умра айламоққа келганларида, «Башарти, душманлар йўлимни тўсиб, Каъбага ўтказишмаса, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга илгари нима қилган бўлсак, шуни қилғайдирман»,— дедилар-да, умрага талбия айтдилар. Чунким Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳудайбия йили умрага талбия айтган эрдилар. Ибн Умар бир оз мулоҳаза қилиб туриб: «Ҳаж ва умранинг удумлари бир хил бўлгач»,— дедилар-да, ҳамсухбатларига қараб, «Мен сизларнинг гувоҳлигингизда бир йўла ҳаж ва умра қилмоққа аҳд этдим»,— деб қўшиб қўйдилар. Кейин, ул киши Каъбани бир марта тавоф айлаб, «Шу кифоя қилғайдир»,— деб жонлиқларини забҳ этдилар».

25- боб. Оллоҳ таолонинг «Қайси бирингизким бетоб бўлғайдирсиз ёким бошингизда иллатингиз (бит) бўлғайдир, товон учун рўза тутғайдирсиз ёким садақа қилғайдирсиз ёхуд жонлиқ қурбонлик этғайдирсиз, буларнинг қайси бирини қилмоқ сизнинг ихтиёрингиздадир, бироқ рўза тутсангиз, уч кун тутғайдирсиз» деган каломи шарифи хусусида

Каъб ибн Ужра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (менга): «Ҳашо-

ратлар (бит) сени безовта қилса керак»,— дедилар. «Ҳа, ё Расулаллоҳ»,— дедим. Ул киши: «Сочингни олдириб, уч кун рӯза тутғил ёким олти мискинни тўйдирғил ёким бир қўйни қурбон қилғил!» — дедилар.

26-боб. Оллоҳ таолонинг «... ёким садақа...» деган сўзи олти мискинни тўйдирмоқни англа-тадир

Каъб ибн Ужра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳудайбияда эканлиғимизда тепамда турган эрдилар, бошимни битлаб кетганлиғини кўриб: «Сени битлар безовта қилаётирми?» — дедилар. Мен: «Ҳа»,— дедим. Ул киши: «Сочингни олдириб!» — дедилар. Шу пайт, Оллоҳ таолонинг «Қайси бирингизким бетоб бўлғайдирсиз ёким бошингизда иллатингиз (бит) бўлғайдир...» деган ояти мени деб нозил бўлди. Шунда, Жаноб Расулulloҳ менга: «Уч кун рӯза тутғил, ёким олти мискинга бир фарқ (16 ратл) таом берғил, ёхуд қурбингга қараб жонлиқ қурбонлик қилғил!» — дедилар».

27-боб. Фидя (жарима) учун ярим соъ таом садақа қилмоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Маъқил ривоят қиладилар: «Каъб ибн Ужра разияллоҳу анҳунинг ёнида ўтирган эрдим, ундан фидя тўғрисида сўрадим, ул киши: «Мазкур оят менинг ҳақимда нозил бўлган эрса ҳам, сизларнинг барчангизга тааллуқлидир. Ўшанда мени Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бир юмуш бирлан юборишган эрди, бошимдан битлар юзимга тукилиб турар эрди. Шунда Жаноб Расулulloҳ менга: «Сени бунчалик битлаб кетгансан, деб ўйламаган эрдим, жуда қийналиб қолибсан-ку! Битта қўй топа олғаймисен?» — дедилар. Мен: «Йўқ»,— дедим. «Унда уч кун рӯза тутғил ёким олти мискинни тўйдирғил, ҳар бир мискинга ярим соъдан таом берғил!» — дедилар (1 соъ — 4 мудд, 1 мудд — 1,33 ратл)».

28-боб. Фидя учун бир қўй қурбонлик қилинадир

Абдулрраҳмон ибн Абу Лайло ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъб ибн Ужранинг бошидан юзига бит ўрмалаб турганини кўриб: «Сени бит безовта қилаётирми?» — дедилар. Каъб: «Ҳа»,— деди. Жаноб Расулulloҳ унга сочини олдиarmoқни буюрдилар. Шунда улар Ҳудайбияда туришган бўлиб, эҳромларини шу ерда ечиш-ечмасликлари аниқ эмас эрди, чунки улар Маккага кирмоқ ниятида эрдилар. Шу пайт, Оллоҳ таоло фидя ҳақидаги ояти каримасини нозил қилди. Мазкур оятга биноан, Жаноб Расулulloҳ олти мискинни бир фарқ таом

бирлан тўйдирмоқни ёким бир қўй қурбон қилмоқни ёхуд уч кун рўза тутмоқни буюрдилар».

29- боб. Оллоҳ таолонинг «... шалоқ сўз... (айтилма-
гайдир)» деган каломи шарифи хусусида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қаъбага ҳаж қилган киши шалоқ сўз айтмай, бузуқлик қилмай, онасидан тугилгандек пок бўлиб қайтсин!» — дедилар».

30- боб. Оллоҳ таолонинг «Ҳажда бузуқлик ҳам, жанжал ҳам бўлмасин!» деган каломи шарифи хусусида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Байтуллоҳга ҳаж қилган киши шалоқ сўзламай, бузуқлик қилмай, онаси туққан кундагидек пок бўлиб қайтсин!» — дедилар».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

1- боб. Ҳаж вақтидаги ов ва шу кабилар жариймаси қақида

Оллоҳ таоло бу хусусда бундай дейдир: «Эҳромдалиғ кезингизда ҳайвонларни ов қилиб, ўлдирмангиз, қайси бирингизким қасддан ўлдиргайдирсиз, ўлдирилган ҳайвонга яраша жарийма тўлагайдирсиз. Бунда, ораларингиздан икки адолатлиғ киши тайин этилиб, улар сизга Қаъбага муносиб қурбонлик айламоғингизни ёким олтита мискинга каффорат учун таом бермоғингизни ёхуд қилган ёмонлиғингизнинг жазосини тортмоғингиз учун рўза тутмоғингизни ҳукм қилгайдир. Оллоҳ ўтган гуноҳларни кечиргайдир, аммо кимки қайта гуноҳ қилгайдир, Оллоҳ ундан ўч олгайдир, Оллоҳ ўч олмоққа қодирдир! Ул сизларга ва мусофирларга денгиз ҳайвонларини ов қилмоққа ва уларнинг гўштларини истеъмол айламоққа рухсат этди. Аммо, ул сизларга эҳромдалиғ кезингизда қуруқликдаги ҳайвонларни ов қилмоқни манъ айлагандир. Бир куни ўзларингиз даргоҳида тўпланадирган Оллоҳдан қўрқингиз!»

Ибн Аббос ва Анас разияллоҳу анҳумо: «Эҳромдаги одам ов ҳайвонларидан ташқари бўлган туя, қўй, мол, от ва товуқ қаби жонлиқларни сўйса, гуноҳи йўқдир», — дейишадир.

Абдуллоҳ ибн Абу Қатода ривоят қиладирлар: «Отам (Абу Қатода) Ҳудайбия йили йўлга тушдилар. Шериклари

эхром боғлашди-ю, ул киши эхром боғламадилар. Иттифоқо, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга душман босиб келаётганини хабар қилишди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўзғолдилар. «Мен бир неча ўртоқларим бирлан турган эрдим, улар ўзаро кула бошлашди,— дейдилар отам,— қарасам, бир кулон турибдир, дарҳол унга найза санчдим. Кўтаришиб юборингиз, олиб кетайлик! десам, улар бош тортишди. Кейин, биз қолиб, унинг гўшtidан едик. Бошқа шерикларимиз кетиб бўлишган эрди, биз улардан ажралиб қолмоқдан қўрқдик. Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга етиб олмоқ учун отимни бир чопдириб, бир йўрғалатиб кетдим. Кечаси мен Баний Ғифор қабиласига мансуб бир кишини учратиб қолиб, унга: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламни қаерда қолдириб келмакдасен?» — дедим. Ул киши: «Таъҳинда қолдирдим»,— деди. Мен ул айтган ерга етиб бориб, «Ё Расулаллоҳ, аҳли аёлингиз сизга салом айтиб юбордилар, улар сиздан ажралиб қолмоқдан қўрқмакдалар, уларни кутиб турингиз, етиб олишсин!» — дедим. Кейин яна: «Ё Расулаллоҳ, бир кулонни отиб олдим, мен унинг гўшtidан олиб олганман»,— деб айтдим. Жаноб Расулulloҳ қавмларига, улар эхромда бўлишларига қарамай, «Олингиз, енгизлар!» — дедилар».

2- боб. Эхром кийганлар ов ҳайвонини кўриб, кулиб қўйишса-ю, эхром киймаган одам буни билиб қолса...

Абдуллоҳ ибн Абу Қатодага оталари Абу Қатода қуйидаги ҳадисни ривоят қилган эрканлар: «Худайбия йили Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга йўлга чиқдик. Ул кишининг саҳобалари эхром боғлашди, мен боғламадим. Ғийқа деган ерда душман тўпланаётганини хабар қилишди. Биз ўшал томонга жўнадик. Йўлда шерикларим бир кулонни кўриб қолишиб, бир-бирларига қараб кула бошладилар. Мен отимни чопдириб бориб, унга найза санчдим. Кейин, шерикларимдан кўтаришиб кетмоққа ёрдам сўраган эрдим, кўнишмади. Шул боисдан ўшал ерда қолиб, унинг гўшtidан едик. Биз Жаноб Расулulloҳдан ажралиб қолмоқдан қўрқдик. Мен отимни гоҳ чопдириб, гоҳ йўрғалатиб кетдим. Тунда Баний Ғифор қабиласига мансуб бир кишини учратиб қолиб, унга: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни қай ерда қолдирдинг?» — дедим. Ул: «Таъҳинда»,— деб айтди. Кейин, мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга етиб олиб: «Ё Расулаллоҳ, саҳобаларингиз сизга салом йўллаб, Оллоҳнинг раҳматини тилаб қолдилар, улар душман йўлларини тўсиб,

сиздан ажралиб қолмоқдан хавфдалар, етиб олишгунча кутуб турингиз!» — дедим. Кейин яна: «Ё Расулаллоҳ, биз қулон овлаган эрдик, гўшtidан олиб келганмиз», — деб айтдим. Жаноб Расулуллоҳ саҳобаларга, улар эҳромда бўлишларига қарамай, «Олингиз, енгизлар!» — дедилар.

3- боб. Эҳромдаги киши эҳромсиз кишига овни ўлдирмоқда ёрдам бермайдир

Абу Муҳаммад разияллоҳу анҳу Абу Қатоданинг: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Мадинадан уч қўним наридаги Қоҳа деган ерда бўлдик» — деганини эшитгандим», — дейдилар.

Абу Қатода разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Қоҳада бўлдик, орамизда эҳром боғлаганлар ҳам, боғламаганлар ҳам бор эрди. Иттифоқо, шерикларимнинг ниманидир кузатишаётганини пайқаб қолдим, қарасам, бир қулон турибдир. Шул пайт, қамчимини тушиб кетган эрди, улар: «Биз эҳромдадирмиз, сенга ёрдамимиз тегмағайдир», — дейишди. Мен от устида туриб бир амаллаб қамчимини олдим-да, тепалик орқасига ўтиб, қулонни ўлдирдим. Кейин, уни шерикларим олдига судраб олиб келдим. Шунда, улардан баъзилар: «Енгизлар!» — дейишса, баъзилари: «Емангизлар!» — дейишди. Бунини эшитгач, мен Жаноб Расулуллоҳнинг олдиларига бориб: «Не қилайлик?» — дедим. Ул киши: «Еяверингизлар, ҳалолдир (рухсатдир)!» — дедилар».

4- боб. Эҳромдаги киши ўзи кўриб қолган ов ҳайвонини эҳромсиз кишига «овлагил!» деб кўрсатмайдир

Усмон (Ибн Мавҳиб) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳажга ният айлаб, йўлга чиқдилар, саҳобалар ҳам бирга чиқишди. Жаноб Расулуллоҳ улардан бир гуруҳини (Абу Қатода ҳам шулар бирлан бирга эрди) тўхтатиб, «Сизлар то учрашма-гунимизча денгиз соҳили бўйлаб кетаверингиз!» — дедилар. Улар денгиз ёқалаб юриб кетишди. Йўл-йўлакай Абу Қатодадан ташқари ҳаммалари эҳром боғлаб олишди. Иттифоқо, қулонларни кўриб қолдилар. Абу Қатода дарҳол улардан бирига найза уриб, ўлдирди-да, олиб келди. Ҳаммалари уловдан тушиб, гўшtidан (пишириб) ейишди. Кейин: «Эҳромда бўла туриб, ов гўшtidан еб қўйибмиз-да?!» — дедилар. Сўнг, қолган гўштни олиб, йўлга тушдилар. Етиб боришгач, Жаноб Расулуллоҳга: «Ё Расулаллоҳ,

биз йўл-йўлакай эҳром боғлаб олган эрдик, Абу Қатода эрса, боғламаган эрди. Тасодифан қулонлар галасини кўриб қолдик. Абу Қатода улардан бирини овлади, ҳаммамиз уловдан тушиб, гўштидан (пишириб) едик. Кейин: «Эҳромда бўла туриб, ов гўштидан еб қўйибмиз-а?!» — дедик-да, қолган гўштни олиб, олдингизга келавердик», — дейишди. Шунда, Жаноб Расулulloҳ: «Ўшанда бирортангиз Абу Қатодага овни (қулонларни) кўрсатиб қўймадингизми, ишқилиб?» — дедилар. Улар: «Йўқ», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Ундоқ бўлса, қолганини ҳам еб қўйингизлар!» — дедилар».

5- боб. Эҳромдаги кишига тирик қулон ҳадя қилинса, олмайди

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Саъб ибн Жассома ал-Лайсий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга Абвоъ (ёки Буддон) деган ерда бир тирик қулон ҳадя қилган эрди, олмадилар. Кейин, унинг хафа бўлганини кўриб: «Биз эҳромда бўлганимиз учунгина ҳадянгни рад этдик», — дедилар.

6- боб. Эҳромдаги одам қандай жонлиқларни ўлдирishi мумкин?

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эҳром боғлаган киши беш хил жонлиқни ўлдирса, гуноҳ бўлмағайдир», — деб айтганлар», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Менга Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламинг аёлларидан бири: «Эҳром боғлаган киши ўлдирмоғи мумкин», — деб айтганлар», — дейдилар.

Ҳафса разияллоҳу анҳу ривоят қиладирларким, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Эҳром боғлаган киши) беш тоифа жонлиқни — қарға, калхат, сичқон, чаён ва қопагон итни ўлдирса, гуноҳ бўлмағайдир», — деб айтган эрканлар.

Оиша разияллоҳу анҳу айтадиларким, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Беш тур ҳайвон — қарға, калхат, чаён, сичқон ва тишлангич ит зарарқунанда бўлиб, уларни эҳром боғлаган киши ўлдирса, гуноҳкор бўлмағайдир», — деган эрканлар.

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу бундай деб нақл қиладирлар: «Биз Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Минодаги ғорда турганимизда ул кишига «Ва-л-Мурсалот» сураси нозил бўлиб, уни тиловат қилмоққа киришдилар, мен эрсам, ул зотнинг муборак оғизлари-

дан мазкур сура сўзлари чиқиши биланоқ, дарҳол ёд ола бошладим. Иттифоқо, бир илон бизга ташланди, Жаноб Расулulloҳ: «Уни ўлдирингизлар!» — дедилар. Ҳаммамиз илонга ташланган бўлсакда, у қочмоққа улгурди. Шунда ул киши: «Сизлар илоннинг ёмонлигидан қутулиб қолганингиздек, ул ҳам сизнинг ёмонлигингиздан қутулиб қолди», — дедилар».

Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалоллари Оиша онамиз ривоят қиладирлар: «Жаноб Расулulloҳ қалтакесакни кўрсатиб, бу жирканч махлуқ, дедилар, лекин уни ўлдирмакни буюрганларини эшитмаганман». «Бундан, қалтакесакни ўлдирмоқ мумкин эрмас, деган хулоса келиб чиқмайдир, чунким улар (саҳобалар) илонни ўлдирмакни гуноҳ, деб ҳисоблашмади-ку!» — дейдилар Абу Абдуллоҳ.

7-боб. Макканинг (Ҳарамнинг) дарахтлари буталмайдир

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳарамнинг ҳатто тикани ҳам юлинмағайдир, деб айтганлар», — дейдилар.

Саъид ибн Абу Саъид ал-Мақйурий ривоят қиладирлар: «Абу Шурайх ал-Адавий Маккага қўшин юбораётган Амр ибн Саъидга: «Эй Амр, менга ижозат берсангиз, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Макка фатҳ қилинган куннинг эртасига айтган сўзларини сизга айтиб берардим, сўзлаётганларини ўз кўзим бирлан кўрганман, гапларини қулоқларим бирлан эшитиб, қалбимга жо қилгандирман», — деди-да, Жаноб Расулulloҳнинг гапларини Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтиб, қуйидагича нақл қилди: «Маккани Оллоҳ таоло муқаддас қилди, одамлар эрмас, шундоқ бўлгач, Оллоҳга иймон келтириб, охират кунига ишонган киши бул шаҳарда қон тўкмаслиги ва бирорта ўсимликни юлмаслиги лозимдир. Агар бирор киши: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўзлари Маккада жанг қилганлар-ку?!» — деса, «Жаноб Расулulloҳга Оллоҳ таоло ижозат берган, сизларга рухсат берган эрмас», — деб айтингиз. Оллоҳ таоло менга кундузи фақат бир соатгина жанг қилмоққа рухсат берди. Макканинг кечаги муқаддаслиги бугун яна ўз ўрнига келди. Бул ерда ҳозир бўлганлар келмаганларга сўзларимни етказсинлар!»

«Ўшанда Амр сизга не деган эрди?» — деб сўрашибди Абу Шурайхдан. «Мен бул ҳақда сендан кўра яхшироқ билгайман, Макка (Ҳарам) осий бандага ҳам, (ноҳақ) қон тўкиб ёким (ноҳақ) вайрон қилиб, қочиб келганга ҳам паноҳ бўла олмағайдир», — деб айтган эрди», — дебдирлар Абу Шурайх.

8- боб. Макканинг (ҳарамнинг) ёввойи ҳайвонларини ҳуркитиб бўлмаслиги ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Маккани муқаддас қилди. Мендан олдингиларга ҳам, мендан кейингиларга ҳам бу ерда уруш қилмоқ манъ этилгандир, менга кундузи бир соатгина уруш қилмоққа рухсат берилди. Бу ернинг ўсимликлари юлинмағайдир, дарахтлари кесилмағайдир, ҳайвоноти безовта қилинмағайдир. Бировлар йўқотган нарсалар, фақат эгасига маълум қилмоқ мақсадидагина олинмоғи мумкиндир», — дедилар. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, изхирнигина юлмоққа ижозат этсангиз. Чунки ундан касб-ҳунар аҳли фойдаланмағайдир, аҳоли эрса, қабрга ишлатмағайдир», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Майли, изхирни юла қолингизлар!» — деб айтдилар.

9- боб. Маккада уруш қилмоқ манъ қилинмағайдир

Абу Шурайҳ разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Маккада қон тўкмоқ мумкин эрмас, деб айтганлар», — дейдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу нақл қиладирлар: «Макка фатҳ қилинган куни Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Энди ҳеч ҳижрат қилинмағайдир, аммо жиҳод айлаб, мақсадга эришмоқ керақдир. Агар жиҳодга даъват этилмағайдирсиз, дарҳол борингиз! Бул шаҳарни Оллоҳ таоло еруққни яратган вақтдан то қиёматгача муқаддас қилгандир. Мендан олдингиларга ҳам, мендан кейингиларга ҳам бул ерда уруш қилмоқ манъ этилгандир. Менга фақат кундузи бир соатгина жанг қилмоққа ижозат берилди. Оллоҳ таолонинг таъқиқига биноан, бул ерда жанг қилмоқ қиёматга қадар манъ қилинмағайдир. Бул ернинг ўт-ўланлари ҳам юлинмасин, ҳайвоноти ҳуркитилмасин, бировлар йўқотган нарсалар эгасига маълум қилмоқдан бўлак мақсадда олинмасин!» — деб айтдилар. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, изхирдан касб-ҳунар аҳли ҳамда аҳоли фойдаланмағайдир», — деган эрдим, ул киши: «Изхирдан бошқасини юлмангизлар!» — дедилар.

10- боб. Эҳромдаги кишининг қон олдирмоғи ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эҳром боғлаган ҳолларида қон олдирдилар», — дейдилар.

Ибн Бухайна разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Лаҳйу Жамал деган ерда эҳром кийган

ҳолларида бошларининг ўртасидан қон олдирдилар», — дейдилар.

11- боб. Эҳром боғлаган кишининг уйланмоғи ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам эҳромда бўла туриб, Маймунага уйландилар», — дейдилар.

12- боб. Эҳром боғлаган эркак ва аёлга қандай хушбўй нарсаларни ишлатмоқ манъ қилинадир?

Оиша разияллоҳу анҳо: «Варс (хушбўй модда) ёки заъфарон теккан кийимни эҳром боғлаган аёл киймағайдир», — деб айтганлар.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши: «Ё Расулаллоҳ, эҳромдалиғ кезимизда бизга қандай кийим киймоқни буюрасиз?» — деб сўради. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қўйлак ва иштон, салла ва бурнус киймангиз, кимнинг ҳажга муносиб оёқ кийими бўлмаса, маҳсисининг қўнжини тўпикдан пастроқ қилиб кесиб ташласин, заъфарон ва варс теккан кийимни ҳам киймангиз. Эҳром боғлаган аёл юзини бутунлай беркитиб олмасин ҳамда қўлларига қўлқоп киймасин!» — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир эҳром боғлаган киши туядан йиқилиб, бўйни синиб, ўлди. Жаноб Расулulloҳ уни олиб келмоқни буюрдилар-да: «Ювиб, кафанлангизлар, бироқ бошини ўраб қўймангизлар, хушбўй нарсалар ҳам сепмангизлар, чунким у талбия айтиб тирилғайдир», — дедилар».

13- боб. Эҳромдаги одамнинг гусл қилмоғи ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Эҳром боғлаган одам ҳаммомга тушмоғи мумкин», — дейдилар. *Ибн Умар* ва *Оиша* онамиз эҳром боғлаган одамнинг ҳаммомда ишқалаб ювинмоғи зарарсиздир, деб ҳисоблашган.

Иброҳим ибн Абдуллоҳ ибн Ҳунайн разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Аббос ва Мисвар ибн Махрама Абвоъ деган ерда ўзаро тортишиб қолдилар. Абдуллоҳ ибн Аббос: «Эҳром боғлаган одам бошини ювмоғи мумкин», — десалар, Мисвар: «Эҳром боғлаган одам бошини ювмағайдир», — деб айтдилар. Шунда, Абдуллоҳ ибн Аббос мени Абу Айюб ал-Ансорийнинг олдиларига юбордилар. Мен Абу Айюб разияллоҳу анҳунинг қудуқ ёнида ўзларини кийим бирлан пана қилган ҳолда

чўмилаётганларини кўрдим. Яқин бориб, салом бердим. Ул киши: «Бул кимдир?» — дедилар. «Бу мен, Абдуллоҳ ибн Хунайман. Мени Абдуллоҳ ибн Аббос: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эҳромдалиғ кезларида бошларини қандай ювар эрканлар, билиб келгил!» — деб сизнинг олдингизга юбордилар», — дедим. Абу Айюб пана қилиб қўйилган кийимни қўллари бирлан бир оз пасайтирдилар, шунда менга бошлари кўринди. Кейин, олдиларидаги сув қуйиб бериб турган кишига: «Сув қуйгил!» — дедилар, у бошларидан сув қуйди. Сўнг, икки қўллари бирлан пешоналаридан энсаларига ва энсаларидан пешоналарига масх тортдилар-да, «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шундай қилганларини кўрдим», — дедилар».

14- боб. Эҳром боғлаган киши маҳсидан бошқа оёқ кийими топмаса...

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Арафотда хутба айтаётиб, «Ким оёқ кийим топмаса, маҳси кийсин ва ким изор топмаса, иштон кийсин! Бу эҳром боғлаганларга тааллуқлидир» — деб айтганларини эшитдим», — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Эҳром боғлаган киши қандай кийимлар кийгайдир?» — деб сўрашди. Жаноб Расулуллоҳ: «Қўйлак, салла, иштон, бурнус ҳамда заъфарон ва варс теккан кийимларни киймагайдир. Агар оёқ кийим топмаса, маҳсининг қўнжини тўпикдан пастроқ қилиб кесиб ташлаб кийгайдир», — дедилар».

15- боб. Изор топмаса, иштон кийсин!

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Арафотда ҳаммага машҳур бўлган нутқларини сўзлаётиб, «Ким изор топмаса, иштон кийсин ва ким оёқ кийим топмаса, маҳси кийсин!» — деб айтдилар», — дейдилар.

16- боб. Эҳром боғлаган кишининг қурол тақиши ҳақида

Ибн Аббоснинг озод қилинган қўллари Икрима: «Эҳром боғлаган киши душмандан хавф тортса, фидья (жарима) тўлаб, қурол тақавергайдир», — дейдилар. Лекин, бу хусусда Икрима айтган ривоятдан бошқаси йўқ.

Барро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий

саллаллоху алайхи ва саллам Зулқаъда ойида умрага эҳром боғладилар. Лекин, Макка аҳли ул кишини (қурол бирлан) Маккага қўймади. Шунда, Набий саллаллоху алайхи ва саллам бирлан Макка аҳли ўртасида «Қиличи қинига солинган мусулмонларгина Маккага киритилгайдир» деган шартнома тузилди».

17-боб. Маккага эҳромсиз кирмоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоху анху Маккага эҳромсиз кирганлар. Набий саллаллоху алайхи ва саллам ҳаж ва умрага ният қилган кишиларгагина эҳром боғламоқни буюрдилар, лекин ўтин териб келиб сотгувчилар ёким бошқа йўллар бирлан тирикчилик қилгувчиларга бунни эслатмадилар.

Ибн Аббос разияллоху анху ривоят қиладилар: «Набий саллаллоху алайхи ва саллам Зулҳулайфани Мадина аҳлига, Қарни, Нажд аҳлига ва Яламламни Яман аҳлига мийқот (талбия айтиш жойи) қилиб белгилаб бердилар. Юқоридаги мийқотлар уларга ҳам, бошқа жойлардан ҳаж ва умрага келгувчиларга ҳам тайин қилинди. Маккага яқин ерларда яшовчилар, ўша ўзлари яшайдирган жойда, Макка аҳли эрса, Маккада талбия айтадирган бўлди».

Анас ибн Молик разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоху алайхи ва саллам фатҳ йили бошларига дубулға кийган ҳолларида Маккага кирдилар. Бошларидан дубулғани ечганларида, бир киши келиб: «Ибн Хатил Каъба жилдига осилиб, тортаётир»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ўлдингиз!»— дедилар».

18-боб. Кўйлаги устидан билмай эҳром боғласа...

Ато разияллоху анху: «Агар билмай хушбўй нарсалардан фойдаланиб қўйса ёки кўйлаги устидан эҳром боғласа ёинки эҳроми устидан кўйлак кийса, каффорат лозим эрмас»,— дейдилар.

19-боб. Арафотда ўлган киши ҳақида

Набий саллаллоху алайхи ва саллам унинг чала қолган ҳаж амалларини ниҳоясига етказмоқни (бировга) буюрмадилар.

Ибн Аббос разияллоху анху ривоят қиладилар: «Набий саллаллоху алайхи ва саллам бир киши бирлан бирга Арафотда турган эрдилар. Шунда ул туясидан йиқилиб, бўйни синди. Набий саллаллоху алайхи ва саллам: «Уни сув ва сидр бирлан ювиб, икки қават қилиб кафанлангиз, бошини беркитмангиз, хушбўй нарса суртмангиз, чунким

Оллоҳ таоло уни қиёматда талбия айтаётган ҳолда тирилтирғайдир»,— дедилар».

20- боб. Эҳромдаги марҳумга нисбатан адо этилмоғи лозим бўлган суннатлар ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Бир киши Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга турган эрди, туясидан йиқилиб бўйни синди. Кейин, эҳром боғлаган ҳолда ўлиб қолди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уни сув ва сидр бирлан ювиб, ўзининг кийимига икки қават қилиб кафанлангиз, баданига хушбўй нарсалар суртмангиз, бошини ҳам ёпмангиз, чунким ул қиёматда талбия айтиб тирилғайдир»,— дедилар».

21- боб. Маййит номидан ҳаж ва назр қилмоқ ҳақида; эркак аёл номидан ҳаж қилаверадир

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Жуҳайна қабиласидан бир аёл Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб: «Менинг онам ҳаж қилгайман, деб ният этган эрдилар, лекин ҳаж қила олмай вафот қилдилар. Мен онамнинг номларидан ҳаж қилсам бўлурми?» — деб сўради. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа бўлғайдир, (чунким) онангнинг қарзи бўлса, тўлайсан-ку! (яъни, ҳаж ҳам кишининг бўйнидаги қарзидир)»,— дедилар-да, бизга қараб: «Сизлар ҳам Оллоҳга қарзларингизни берингиз! Оллоҳ аҳдномага вафо қилмоққа лойиқ зоти олийдир!» — деб қўшиб қўйдилар».

22- боб. Туя устида маҳкам ўтира олмайдирган одам номидан ҳаж қилмоқ ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Хасъам қабиласидан бир аёл Ҳажжат ул-Видоъда Жаноб Расулуллоҳнинг олдиларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло бандаларига ҳажни фарз қилиб, оят нозил айлаган вақт отамнинг туя устида маҳкам ўтира олмайдирган (касаллиги учун) пайтларига тўғри келиб қолди, мен ул кишининг номларидан ҳаж қилсам, бўлурми?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа, бўлғайдир»,— деб жавоб бердилар».

23- боб. Аёлнинг эри номидан ҳаж қилмоғи ҳақида

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Фазл Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг

орқаларида туяга мингашиб олганди. Шу пайт, Хасъам қабиласидан бир аёл келиб, Фазлга, Фазл эрса, унга қарай бошлади. Шунда, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Фазлнинг бошини бошқа томонга қаратиб қўйдилар. Аёл: «Оллоҳнинг фарзи менинг отамни қариган пайтида топди, ул киши туя устида маҳкам ўтира олмайди, мен ул кишининг номларидан ҳаж қилсам, бўлурми?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа, бўлғайди», — дедилар. Бу воқеа Ҳажжат ул-Видоъда бўлган эрди».

24- боб. Ёшларнинг ҳаж қилмоғи ҳақида

Убайдуллоҳ ибн Язид: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени жўнатдилар (ёки мени бошқалардан олдин сафар юклари бирлан Жамъдан жўнатдилар)», — дейдилар.

Абдуллоҳ Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Балоғат ёшига яқинлашиб қолган пайтим эрди. Бир куни эшак миниб Минога келсам, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиётган эрканлар. Шунда мен намозхонларнинг олдинги сафларини оралаб ўтдим-да, эшакдан тушиб, уни ўтлагани қўйиб юбордим. Кейин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг орқаларидаги сафга келиб турдим».

Соиб ибн Язид: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан ҳаж қилдим, шунда етти ёшда эрдим», — дейдилар.

Умар ибн Абдулазиз Соиб ибн Язидга: «Мен ва Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам йўл анжомларини олиб, биргаликда ҳаж қилдик», — деб кўп марта айтган эрканлар.

25- боб. Аёлларнинг ҳаж қилмоғи ҳақида

Иброҳим ибн Абдурраҳмон ибн Авфнинг боболари ривоят қиладилар: «Халифа Умар разияллоҳу анҳу сўнгги бор ҳаж қилган йиллари Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аёлларига ҳаж қилмоққа рухсат бердилар (бу пайтда Жаноб Расулуллоҳ марҳум эрдилар). Шунда, Усмон ибн Аффон ва Абдурраҳмон ибн Авфни уларга ҳамроҳ қилиб юбордилар».

Оиша онамиз Оиша бинти Талҳага қуйидаги ҳадисни айтиб берган эрканлар: «Бир куни мен: «Ё Расулуллоҳ, биз (аёллар) сиз (эркаklar) бирлан бирга чиқиб, бир ғазот қилмайликми?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Аммо, энг яхши жиҳод эзгу ниятда қилинган ҳаждир!» — деб жавоб бердилар. Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан шу сўзни эшитганимдан буён ҳажни сира қанда қилмасман».

Ибн Аббоснинг мавлоси Абу Маъбуд ривоят қилади: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Аёл ёнида маҳрами бўлмаसा, сафарга чиқмасин ва ёнида маҳрами бўлмаган аёл олдига номаҳрам кирмасин!»— дедилар. Шунда бир киши: «Ё Расулаллоҳ, мен фалон қўшин бирлан бирга ғазотга кетмоқчиман, аёлим ҳажга боргиси келса, не қилгайдир?»— деди. Жаноб Расулаллоҳ: «Аёлинг бирлан ҳаж қилғил!»— дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаждан қайтиб келдилар-да, Умму Синонга: «Ҳаж қилмоғингга не мөнълик қилур?»— дедилар. Умму Синон: «Фалончининг отаси (яъни, «эрим» демоқчи) икки туядан бирини ҳажга миниб кетди, иккинчиси эрса, еримизни суғораётир»,— деди. Жаноб Расулаллоҳ: «Рамазон ойида умра қилмоқ менинг ёнимда ҳаж қилмоқ бирлан баробардир»,— дедилар».

Зиёднинг мавлоси Қазъа ривоят қилади: «Абу Саъид Худрий разияллоҳу анҳунинг Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ўн икки ғазотда қатнашганларини ўзларидан эшитдим. Абу Саъид: «Мен Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан тўрт ҳикмат эшитгандирман, улардан бири — ёнида эри ёки маҳрами бўлмаган аёл икки кунлик йўлга (яъни, бир кунлик йўлдан ортиқ йўлга) чиқмагайдир, иккинчиси — икки кун: Рамазон ва Қурбон ҳайитларида рўза тутилмагайдир, учинчиси — икки намоздан сўнг, яъни асрдан кейин, Қуёш ботгунча ва бомдоддан кейин, Қуёш чиққунча намоз ўқилмагайдир, тўртинчиси — учта масжидгагина, Масжид ул-Ҳаром, менинг масжидим (Масжид ун-Набий) ва Масжид ул-Ақсога туя етақлаб келинмагайдир».

26- боб. Каъбага пиёда боришни аҳд қилган киши ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки ўғли қўлтиқлаб кетаётган бир чолни кўриб: «Бу кишига не бўлган?»— дедилар. Ўғиллари: «Маккага пиёда боришни аҳд қилганлар»,— деб айтишди. Жаноб Расулаллоҳ: «Оллоҳ таоло бу кишининг азоб чекишидан манфаатдор эрмас, уловга миниб борсин!»— дедилар».

Уқба ибн Омир Жуҳоний разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Синглим Байтуллоҳга (Каъбага) яёв боришга аҳд қилиб, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бу ҳақда фатво сўраб бермоғимни илтимос қилди. Мен Жаноб Расулаллоҳдан фатво сўраган эрдим. «Яёв ҳам юрсин, улов ҳам минсин!»— дедилар».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

МАДИНА ФАЗИЛАТЛАРИ ҲАҚИДА КИТОБ

1- боб. Мадинанинг муҳаррам (муқаддас)
эканлиги ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мадина шаҳри фалон жойдан фалон ергача муҳаррам қилингандир, унинг да-рахтлари кесилмағайдир ва унда Қуръонга хилоф ишлар қилинмағайдир. Кимки қуюшқондан чиқса, унга Оллоҳ, фаришталар ва одамларнинг лаънати бўлсин!» — дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келиб, масжид қурмоқни амр қилдилар. Кейин ул киши: «Эй Баний Нажжор, менга баҳолаб берингиз (яъни, бўлажак масжид ўрни икки етим боланики эрди, уни сотиб олмоқчилар)», — дедилар. Улар (ўша икки етим бола ва уларнинг яқин қариндошлари): «Биз пул сўрамасмиз, Оллоҳ йўлига хайр қилғаймиз», — дейишди. Лекин, Жаноб Расулulloҳ уларни барибир рози қилдилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳнинг фармонларига биноан масжид ўрнидаги мушриклар қабри бошқа жойга қўчирилди, харобалар текисланди, қибла томондаги хурмолар кесилди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мадинанинг икки тошлоқ жойи оралиғидаги ерни (уни «ҳарра», деб аташғайдир) ўз тилим бирлан муҳаррам, деб эълон қилғайман!» — дедилар. Кейин, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Баний Ҳадиса маҳалласига бориб: «Эй Баний Ҳадиса, сизлар (Мадинанинг) муҳаррам эканлигини унутиб, қуюшқондан чиққан кўринурсизлар», — дедилар, кейин чор атрофга қараб: «Балки ундоқ эмасдир», — деб қўйдилар (ўшанда Амир Ҳамза шаҳид бўлган жойда турган эрдилар)».

Иброҳим ибн Язид Таймий ривоят қиладирлар: «Али разияллоҳу анҳу: «Бизда Оллоҳнинг Китоби ва Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан қолган мана бу саҳифадан бўлак ўзимизга хос ҳеч нарса йўқдир», — деб Жаноб Расулulloҳнинг ўша саҳифада битилган васиятларини қуйида баён қилдилар: «Мадинанинг Оир тоғидан фалон жойигача бўлган ерлар муҳаррамдир, кимки ўшал муҳаррам қилинган ерда исломга хилоф ишларни қилса ёким бирор бидъатчининг ёнини олиб, жой бериб ҳурматласа, унга Оллоҳ, малоикалар ва барча одамларнинг лаънати бўлсин! Унинг тавбаси ҳам, фидяси (гуноҳни ювмоқ учун бериладирган тўлови) ҳам қабул қилинмағайдир». Ҳазрат

Али кейин бундай дедилар: «Мусулмонларнинг ягона зиммаси (мусулмонлар ғайридинларни ўз ҳимоясига олиб тузган шартномаси) бор, кимки бу аҳдномани бузса, унга Оллоҳ, малоикалар ва одамларнинг лаънати бўлсин! Унинг тавбаси ҳам, фидяси ҳам қабул бўлмағайдир, кимки (ўртада иттифоқ тузилмаган) бир қавмни хожаларидан ижозатсиз ўзига яқин тутса, унга ҳам Оллоҳ, малоика ва одамларнинг лаънати бўлсин! Унинг тавбаси ва фидяси қабул қилинмағайдир».

2- боб. Мадина фазилатлари ҳақида; одамларнинг дилидаги қабоҳатни маҳв қилмоқ Мадина фазилатларидандир

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Менга бир қишлоққа (ҳижрат қилмоқ) амр қилинди, ул қишлоқ бошқа қишлоқлардан устундир. Баъзилар (яъни, мунофиқлар) уни Ясриб дейишгайдир, ваҳоланки, ул Мадина бўлиб, одамларнинг кирини (гуноҳини) темир-юзидagi куюкни дам (босқон) қандай кеткизса, шундай кеткизгайдир»,— дедилар.

3- боб. Мадина — Тобадир

Абу Хумайд разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Табук газавотидан қайтдик. Мадинага яқинлашганимизда Жаноб Расулulloҳ: «Бу Тобадир»,— дедилар.

4- боб. Мадинанинг икки тошлоқ ери

Саъид ибн Мусаййаб ривоят қилади: «Абу Хурайра разияллоҳу анҳу: «Агар Мадинада ўтлаб юрган кийикни кўрсам, ҳуркитмай ўтиб кетар эрдим. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мадинанинг икки тошлоқ ери ўртасидаги жойлар муҳаррамдир»,— дер эрдилар»,— деб айтдилар.

5- боб. Мадинани яхши кўрмаганлар ҳақида

Саъид ибн Мусаййаб қуйидаги ҳадисни Абу Хурайра разияллоҳу анҳудан эшитган эрканлар: «Мадина сизлардан кейин янада сўлим бўлғайдир,— дедилар Жаноб Расулulloҳ,— унда ёввойи ҳайвонларгина яшашгайдир. Энг охири Музайна қабиласига мансуб икки чўпон тирик қолгайдир. Улар Мадина томон қўй ҳайдаб келишганда ул ерда ваҳший ҳайвонлар тўлиб ётганини кўришгайдир. Санийят

ул-Видоъга етганларида улар ҳам йиқилғайдирлар (яъни, ўлғайдирлар)».

Абдуллоҳ ибн Зубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Яман фатҳ қилинғайдир,— дедилар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам,— қавмлар шоша-пиша мол-қолларини ҳайдаб, бола-чақалари-ю хизматкорларини эргаштириб (Яманга) келишғайдир, ваҳоланки Мадина ўзлари учун афзалроқ эрканин билмаслар, кейин Шом фатҳ қилинғайдир, қавмлар Мадинани ташлаб, шоша-пиша мол-қолларини ҳайдаб, бола-чақалари-ю хизматкорларини эргаштириб бул ерга ҳам келғайдирлар, ваҳоланки Мадина ўзлари учун афзалроқ эрканин билмаслар, сўнг Ироқ ҳам фатҳ бўлғайдир, унга ҳам қавмлар бола-чақалари-ю хизматкорларини эргаштириб келишғайдир, ваҳоланки Мадинанинг ўзлари учун афзалроқ эрканин англашмағайдир».

6- боб. Иймон Мадинада тўпланадир

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Илоҳ ўзинида кулча бўлиб яшириниб олгани сингари иймон ҳам бора-бора Мадинада тўпланғайдир»,— дедилар».

7- боб. Мадина аҳлига ёмонлик истаганларнинг гуноҳи

Саъд ибн Абу Ваққос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Мадина аҳлига ёмонлик истаган одам, туз сувда эриганидек эриб кетғайдир»,— деганларини эшитганман»,— дейдилар.

8- боб. Мадинанинг қўрғонлари ҳақида

Усома разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадина қўрғонларидан бирига чиқиб, баланддан пастга қарадилар-да: «Билурмисиз, неларни кўрмакдамен? Мен хонадонларингиз ўртасида бўлажак фитналарни шаффоф сув томчиси остидаги нарса-ни кўргандек аниқ кўриб турибдирмен»,— дедилар».

9- боб. Мадинага Дажжол кирмайдир

Абу Бакра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дажжол Мадинага хавф сололмағайдир, ўшал кунни Мадинанинг етти қопқасидан ҳар бирини иккитадан фаришта қўриқлаб турғайдир»,— дедилар».

Нуъайм ибн Абдуллоҳ Мужмир Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан эшитиб ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мадинага кираверишда фаришталар мавжуд бўлиб, унга вабо ҳам, Дажжол ҳам бошини суқолмағайдир»,— дедилар».

Исҳоқ ибн Абдуллоҳ ибн Абу Талҳа разияллоҳу анҳу Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан эшитиб ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мадинадан бўлак Дажжол босиб олмаган бирорта ҳам шаҳар қолмағайдир, Мадинага олиб борадирган барча йўлларни фаришталар саф-саф бўлиб ҳимоя қилиб турғайдирлар. Кейин, Мадина уч маротаба силкинғайдир, Оллоҳ унинг аҳолиси орасидаги барча кофир ва мунофиқларни итқитиб ташлағайдир»,— дедилар».

Абу Саъид Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга Дажжол хусусида анча гапларни айтиб бердилар. Хусусан, бундай дедилар: «Дажжол Мадинага киролмағайдир, чунким ул Мадинага олиб борадирган йўлларга қадам қўймоқ имконидан маҳрум бўлиб, шаҳар ташқарисидаги тузлоқ ерга келиб тушғайдир. Ушал кунни шаҳарнинг энг фозил кишиси Дажжолга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўз ҳадисларида айтган ўшал Дажжол эрканлигини кўриб турибдирман»,— дейдир. Дажжол: «Айтғил-чи, агар мана бул кишини ўлдириб, кейин қайта тирилтирсам, менинг ишим ҳақ эрканлигига шубҳа қилмасмисизлар?»— дейдир. Одамлар: «Йўқ»,— дейишғайдир. Дажжол ўзи кўрсатган кишини ўлдириб, кейин қайта тирилтирғайдир. Шунда қайта тирилган одам: «Худо ҳаққи, мен сенинг тўғрингдаги сўзларга энди ишондим»,— дер. Дажжол бояги (фозил) кишини ҳам ўлдирмоқчи бўлур, аммо ҳарчанд уринмасин, барибир ўлдира олмағайдир».

10- боб. Мадина гуноҳдан фориғ қиладир

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир бадавий Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб, исломга байъат қилди. Эртасига ул безгак тутиб келди-да: «Байъатимдан қайтмоғимга ижозат берингиз!»— деди. Жаноб Расулуллоҳ қатъий бош тортиб: «Мадина, темирчининг босқони (дами) темир юзидаги куюкни кетказгандек, гуноҳларни кетказғайдир»,— дедилар».

Зайд ибн Собит разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Уҳуд ғазотида чиққанларида баъзи саҳобалар орқага қайтиб кетишди. Жаноб Расулуллоҳ бирлан бирга қолган саҳобаларнинг баъзилари уларни «ўлдирғаймиз»,— дейишса, баъзилари

«Ўлдирмасмиз»,— дейишди. Шунда, «Мунофиқлар хусусида нега икки тараф бўлиб олдингизлар?!» деган оят нозил бўлди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларга қараб: «Бу (Мадина) темирчининг босқони (дами) темир куюкини кетказгани чинглиғ одамлар қабоҳатини кетказғайдир»,— дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ё парвардигор-о, Мадинага Маккага берган баркотингдан икки баробар кўп баракот бергайсен!» — дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафардан қайтаётиб, узоқдан Мадина деворларини кўришлари биланоқ, туяларини тезлаштирар эрдилар, Мадинани шу қадар яхши кўрар эрдилар».

11-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам
Мадинанинг ҳувиллаб қолмоғини ёқтирмаганлар

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Баний Салама қабиласи Масжид ун-Набийга яқинроқ ерга кўчиб келмоқчи бўлди. Шунда, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Баний Салама, охиратдан умид қилмасмисизлар?!» — деб эрдилар, улар жойларида қолишди».

12- боб.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Менинг хужрам бирлан минбарим оралиғида жаннат боғларидан бири жойлашғайдир, минбарим эрса, Ҳавзи Кавсар устида бўлғусидир»,— дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида Абу Бакр бирлан Билол иситмалаб қолишди. Абу Бакр иситма зуриққанда:

«Уйимда бўлсайдим жон чиқар маҳал,
Пойабзал ипидан яқиндир ажал»,—

дер эрдилар. Билол эрса, иситма бир оз пасайганда, йиғлаб:

«Тақдирим не эрур, билмасман, э воҳ,
Бошимга ажалдин келурму сипоҳ?
Бир кеча бўлса ҳам, она водийим,
Қўйнида ётсайдим, меҳрибон Оллоҳ!
Қониб ичсам эрдим, шаффоф сувларин,
Қанийди, ташласам, унга бир нигоҳ!»—

дер эрдилар. Билол яна бундай дер эрдилар: «Ё парварди-гор-о, вабо бизни юртимиздан қувгандек, Шайба ибн Робиъа, Утба ибн Робиъа ва Ўмайя ибн Халафни лаънат-лаб, қувгин!» Жаноб Расулуллоҳ Оллоҳга илтижо қилиб бундай дер эрдилар: «Ё Оллоҳ, бизга Мадинани Макка сингари ёким ундан ҳам ортиқроқ маҳбуб этгил! Ё Оллоҳ, унинг тошу-тарозусига барака бер, аҳлини саломат қил, мана буларнинг безгагини эрса, Жухфага кўчиргил! (Жухфа Мисрда бўлиб, унинг аҳолиси мушрик эрди).

Оиша онамиз бундай дейдилар: «Биз Мадинага келдик. Бу ерда тез-тез вабо чиқиб турар эрди. Мадина водийлари бўйлаб эрса, оқин сувлар оқиб турар эрди».

Зайд ибн Аслам оталари Асламдан эшитиб ривоят қиладилар: «Умар разияллоҳу анҳу: «Эй Оллоҳ, ўз йўлингда шаҳид бўлмоқни ва Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шаҳарларида (Мадинада) жон таслим этмоқни менга насиб айлагил!»— дер эрдилар».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

РЎЗА КИТОБИ

1- боб. Рамазонда рўза тутмоқнинг фарз эканлиги ҳақида

Бу хусусда Оллоҳ таоло бундай дейди: «Эй мўъминлар! Сизлардан аввал ўтган бандаларга фарз қилингани янглиг, сизларга ҳам рўза тутмоқ фарз қилинғайди. Шоядки, сизлар тақво қилсангизлар!»

Талха ибн Убайдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Бир бадавий сочлари тўзиган ҳолда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб деди: «Ё Расулуллоҳ! Менга хабар берингиз, Оллоҳ менга қайси намозларни фарз қилган?» Жаноб Расулуллоҳ: «Бир кеча-кундузда беш вақт намозни фарз қилган, бироқ бунга қўшимча тарзда хоҳлаганингча нафл (ихтиёрий намоз) ўқимоғинг мумкин»,— деб жавоб бердилар. Бадавий: «Хабар берингиз, Оллоҳ менга қайси рўзани фарз қилган?»— деб сўради. «Рамазон ойининг рўзасини тутмоқни, бироқ бунга қўшимча тарзда бир оз нафл рўза тутмоғинг мумкин»,— дедилар Жаноб Расулуллоҳ. У яна сўради: «Хабар берингиз, Оллоҳ менга нималар учун закот бермоқни фарз қилган?» Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга исломда закот бириладирган моллар қайсилар ва улар

қайси микдорга етганда қанчадан ва кимларга берилиши ҳақида хабар бердилар. Бадавий: «Сизни мукаррам қилган худо ҳаққи-ҳурмати, қасам ичиб айтурменким, Оллоҳ менга фарз қилган амали солиҳларни кўпайтирмасман ҳам, камайтирмасман ҳам»,— деди. «Агар бул киши қавлида мустаҳкам бўлса, нажот топғусидир (ёким «жаннатга киргайдир»,— дедилар шекилли),— дедилар Жаноб Расулulloҳ».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу айтадирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Муҳаррам ойининг ўнинчи куни рўза тутар эрдилар ва бошқаларни ҳам шул куни рўза тутмоққа буюрар эрдилар. Рамазон ойининг рўзаси фарз қилингандан сўнг, Муҳаррам ойида тутадирган рўзани тарк этдилар».

Абдуллоҳ ибн Умарнинг ўзлари ҳам Рамазонда рўза тутмоқ фарз қилингандан кейин Муҳаррам ойида рўза тутмоқни тарк этдилар. Аммо, нафл рўза Муҳаррамнинг ўнинчи кунига тўғри келса, тутар эрдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо айтадирлар: «Жоҳилия даврида (яъни, исломдан аввал) Қурайш қавми Муҳаррамнинг ўнинчи куни рўза тутар эрди. Сўнг (яъни, ислом дини барпо бўлгандан сўнг), Жаноб Расулulloҳ Рамазонда рўза тутмоқни буюриб: «Хоҳлаган киши Муҳаррам ойининг ўнинчи куни рўза тутсин, хоҳламаган киши тутмасин»,— дедилар».

2- боб. Рамазон ойи рўзасининг фазилати ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтганлар: «Рўза (тутмоқлик) дўзах ўтидан асровчи воситадир! Бинобарин, рўза тутган киши ҳақорат сўзларини тилга олмасин, сўзлашганда бақирмасин, бировни масҳара қилмасин! Агар бирор киши рўзадор бирлан уришса ёким уни ҳақорат қилса, рўзадор икки бор: «Мен рўзамен», десин! Оллоҳга қасамёд қилиб айтурменким, рўзадорнинг оғзидан келган бўй, Оллоҳ наздида мушк-анбар бўйидан ҳам хушбўйроқдир, чунким Оллоҳ таоло: «Рўзадор мени деб еб-ичмас ва мени деб рўза тутар, бинобарин унинг мукофотини ўзим бергайдирмен ва ҳар бир яхшилиғи эвазига мендан ўн баробар мукофот олғусидир»,— дейдир».

3- боб. Рўза тутмоқлик гуноҳлар учун каффорат (гуноҳларни ювгувчи восита) бўлиши ҳақида

Абу Воил разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Умар разияллоҳу анҳу: «Ким Набий саллаллоҳу алайҳи ва

салламнинг фитна тўғрисида айтган ҳадисларидан бирортасини эслай олур?»— деб сўрадилар. «Мен шундай ҳадисни эшитганман, — дедилар Ҳузайфа, — Жаноб Расулulloҳ: «Кишининг оиласига, молу дунёсига берилиб ҳамда кўшнисига тенглашгайман деб, бандачилик қилиб, йўл қўйган хатоларини унинг ўқиган намози, тутган рўзаси ва қилган садақаси ювгайдир, яъни каффорат бўлгайдир»,— деганлар». Ҳазрат Умар: «Мен бундай фитна тўғрисида сўраётганим йўқ, мен денгиз тўлқинларидек мавжланиб келадирган энг катта фитналар тўғрисида сўрамакдамен»,— дедилар. «Ундай фитна сизнинг даврингизда чиқмагайдир, чунким унинг эшиги, яъни, чиқадирган жойи қулфлангандир»,— дедилар Ҳузайфа (Ул киши «эшик» деганда Ҳазрат Умарнинг ўзларини назарда тутдилар, чунким Ҳазрат Умар давлатда фитнага йўл қўймовчи шахс — халифа эрдилар). «Мазкур эшик фитнага очиб берилгайдирми ёки синдирилгайдирми?»— деб сўрадилар Ҳазрат Умар. Ҳузайфа: «Синдирилгайдир»,— дедилар. Ҳазрат Умар: «Фитнани тўсиб қололмаган эшик синдирмоққа лойиқдир, чунким очилса, уни қиёматгача беркитиб бўлмас»,— дедилар. Биз Масруққа: «Ҳузайфадан сўрагил-чи, Ҳазрат Умар ўша фитна эшигини билгайдирларми?»— деб айтдик. «Билгайдирлар! Тундан кейин тонг келмоғини аниқ билганларидек, буни ҳам аниқ билгайдирлар»,— деб жавоб бердилар Ҳузайфа».

4- боб. Рўза тутувчиларнинг жаннатга Раййон номли махсус эшик орқали киришлари хусусида

Саҳл разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаннатда Раййон номли бир эшик бордир,— дейдилар Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам,— бул эшикдан рўзани канда қилмай тутганларгина киргайдирлар, холос. Қиёмат куни «Рўзадорлар қани!» деб нидо қилингайдир. Шунда, улар ўринларидан туриб мазкур эшикдан киришгайдир. Сўнг, эшик ёпилгайдир. Улардан бошқа бирорта одам бу эшикдан кира олмас».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки Оллоҳ йўлида нимаики бўлса ҳам, бир жуфтдан (икки динор, икки дирҳам, икки кўйлак, икки дўппи) эҳсон қилса, жаннат эшикларидан «Эй Оллоҳнинг бандаси, бу қилган ишинг хайрлик ишдир!» деб ичкарига даъват қилингайдир. Кимки намозхонлардан бўлса, намозхонлар кирадирган эшикдан, кимки жиҳод қилганлардан бўлса, жиҳод қилганлар кирадирган эшикдан, кимки рўза тутган бўлса, Раййон номли эшикдан, кимки эҳсон қилганлардан бўлса, эҳсон қилган-

лар кирадирган эшикдан чақирилгайдир», — дедилар. Абу Бакр разияллоҳу анҳу сўрадилар: «Отам-онам фидойингиз бўлсин, ё Расулаллоҳ! Бир эшикдан кирадирган бўлганимдан кейин, ҳамма эшикдан чақирилмоғимнинг не ҳожати бордир? Ҳамма эшиклардан чақирилгайми?». Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳа», — деб жавоб бердилар, сўнг: «Мен сизни ҳамма эшикдан чақириладиган бандалардан бўлмоғингизни истагайдирмен!» — дедилар.

5- боб. Рамазонми ё Рамазон ойими? «Ундай деса ҳам бўладир, бундай деса ҳам бўладир», — деган киши ҳақида

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Рамазон рўзасини Рамазон ойи келмасдан бурун тутмангиз!» — деб айтганлар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар Рамазон ойи кирса, жаннатнинг эшиклари очилгайдир», — деб айтганлар», — дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар Рамазон кирса, осмон эшиклари очилиб, дўзах эшиклари беркитилгайдир ҳамда шайтонлар кишанлангайдир», — деганлар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Мен Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Рамазонда осмонда ойни кўрганингиздан кейингина рўза тутмоқни бошлангиз, Шаввол ойи киргач, рўза тутмоқни бас қилингиз. Агар ойни булут тўсиб қўйган бўлса-ю, сиз уни кўра олмасангиз, унда Шаббон ойининг ўттиз кунини тўла ўтказиб, сўнг рўза тутингизлар!» — деганларини эшитганман», — дейдилар.

6- боб. Кимки Рамазон рўзасини иймон-эътиқод билан, қаноат ва ишонч билан, яхши ният қилиб тутса...

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам яхшилик қилишда ҳаммадан ҳам сахийроқ эрдилар. Хусусан, Рамазон ойида, Жаброил алайҳиссалом бирлан учрашганларида, яна ҳам саховатлари ошиб кетгай эрди, чунки Жаноб Расулуллоҳ то Рамазон тугагунча, кечалари Жаброил алайҳиссалом бирлан учрашиб, Қуръонни ўқиб берар ва ўзларини имтиҳон қилдира эрдилар. Ҳамиша ул Жаноб, Жаброил алайҳиссалом ила учрашсалар, яхшилик қилишга бўлган саховатлари кучли шамолдан ҳам тезлашиб кетар эрди».

**7- боб. Кимки рўзада ёлғончилигини қўймаса ва
Оллоҳ қайтарган нарсалардан қайтмаса...**

Кимки ёлғон сўзламоқни тарк этмаса ва Оллоҳ қайтарган нарсалардан қайтмаса, рўза тутиб, емай-ичмай қўйгани бирлан рўзаси қабул бўлмағайдир. Оллоҳ унга раҳмат назарини ташламағайдир.

**8- боб. Рўза тутган кишини ҳақорат қилишса
«Мен рўзадорман», деб айтадирми?**

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар: «Оллоҳ таоло: «Бандаларимнинг одамлар кўзи тушгулик барча қиладирган ишлари (намоз ўқимоқлари, хайр-эҳсон қилмоқлари, закот бермоқлари) ўзлари учундир, тутадирган рўзалари эрса, мен учундир (Худо учун бўлмаганда эрди, яширинча еб-ичиб олмоқ мумкин эрди, чунким уни ҳеч ким кўрмағайдир), бинобарин, унинг мукофотини ўзим берғайдирмен»,— дейдир. Рўза дўзах ўтидан сақловчи воситадир, агар сизлардан бирортангиз рўзадор бўлсангиз, гуноҳ бўладирган сўзларни сўзламангиз, биров бирлан жанжаллашмангиз, агар биров ҳақорат қилса ёким уришса, мен рўзадормен, деб айтингиз. Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, рўзадорнинг оғзидан келадирган бўй Оллоҳнинг наздида мушкдан ҳам хушбўйроқдир! Рўзадор икки бор хурсанд бўлур, бири — оғиз очганда (яъни, ифтор қилганда), иккинчиси — рўза тутиб, ёруғ юз бирлан Оллоҳга йўлиққанда!»

**9- боб. Зино қилмоқдан қўрққан кишининг
рўза тутмоқлиги ҳақида**

Алқама ривоят қиладилар: «Мен Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу бирлан бирга кетаётган эрдим. Шунда Абдуллоҳ: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бўлганимизда, ул Жаноб: «Кимки уйланмоққа қодир бўлса, уйлансин, чунким уйланмоқ киши кўзини номаҳрам аёлларга қарамоқдан, уни ношаръий жинсий алоқа қилмоқдан сақлағайдир. Агарда кимки уйланмоққа қодир бўлмаса, рўза тутсин, чунким рўза рўзадорнинг шаҳватини (аёлга бўлган рағбатини) кесгувчидир!» — дедилар».

10- боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Рамазон ойида янги ой чиққач (кўрингач), рўза тутингиз, Шаввол ойида янги ой чиққач, рўза тутишни бас қилингиз!» деганлари ҳақида

Сила разияллоҳу анҳу: «Кимки шак куни рўза тутса, Абу-л-Қосим (Жаноб Расулуллоҳни шундай деб ҳам аташар эрди) саллаллоҳу алайҳи ва саллам қлдиларида осий бўлибдир!» — деганлар.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон ҳақида бундай деганлар: «Рамазон ойида янги ой чиққанини кўрмагунингизча, рўза тутмангиз, Шаввол ойида ҳам янги ой чиққанини кўрмагунингизча, рўза тутмоқни тўхтатмангиз. Агар булут ойни тўсиб турган бўлса, Шаъбон ва Рамазон ойларини тўлиқ ўттиз кун, деб ҳисоблангиз».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дейдилар: «Шаъбон ойи йигирма тўққиз кун, лекин Рамазонда янги ой чиқмагунча рўза тутмангиз, агар булут ойни тўсган бўлса, Шаъбон ойини ўттиз кун қилиб тўлдириб, кейин рўза тутишни бошлангиз».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Тепамизда турган ой», деб кўрсатдилар-да, мана бундай, мана бундай қилиб, икки муборак қўлларининг бармоқларини ёзиб, икки бор ишора қилдилар, бу эрса йигирма сонини билдиргайдир. Кейин, бошмолдоқларини тик қилиб, иккинчи қўлларининг кафти бирлан уни олиб ташлагандек ҳаракат қилдилар, бу эрса, тўққизни билдиргайдир, жами йигирма тўққиз бўлур».

Умму Салама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир ой ўз аёлларига яқинлик қилмағайман, деб қасам ичдилар (Шариатда бундай қасам бор, унинг номи «ийло» дейилур). Йигирма тўққиз кун ўтгандан сўнг, аёллари олдига кирдилар. Шунда, ул кишидан: «Сиз бир ой кирмағайман, деб қасам ичган эрдингиз-ку!» — деб сўраганимда, «Тепамиздаги ой йигирма тўққиз кундир»,— дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир ой ўз аёлларига яқинлик қилмағайман, деб қасам ичдилар, ўша пайтда муборак оёқлари чиққан эрди. Бир хонада йигирма тўққиз кун турдилар, сўнг хонадан чиқиб, аёллари олдиларига кирганларида, «Ё Расулаллоҳ, бир ой яқинлик қилмағайман, деб қасам ичган эрдингиз-ку!» — деб айтишди. Шунда, Расулуллоҳ: «Бу ой йигирма тўққиз кундир»,— дедилар».

11- боб. Иккала ҳайит ойларининг кунлари тенг бўладир

Имом Бухорий: «Башарти иккала ҳайит ойларининг кунлари (ўттиз кундан) кам бўлганда ҳам, савоби тўлиқдир, иккала ой ҳам барабарига кам келмоғи мумкин эрмас!» — дейдирлар.

Абдурраҳмон ибн Абу Бакра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Икки ой бир хил, улар ўттиз кундан кам бўлмағайдир, бири — Рамазон оyi, иккинчиси — Зулҳижжа ойидир», — дейдирлар».

12- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Биз ёзмағаймиз ҳам, ҳисобламағаймиз ҳам», деганлари ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кўпчилигимиз уммий (ўқимоқ ва ёзмоқни билмайдирган) жамоадирмиз. Шул сабабдан, биз араб жамоаси ёзмоқни ҳам, юлдузларга қараб ҳисобламоқни ҳам ва уларнинг қай тартибда ҳаракат қилмоғини ҳам билмасмиз, бунинг ўрнига қиладирган ибодатларимизнинг вақтларини шундоқ аниқ ва кўзга кўринадирган қилиб белгиладикким, бу белгиларни билишда ва ҳисоб-китоб қилишда уммийлар ҳам, бошқалар ҳам бирдир», — деб, икки муборак қўлларининг бармоқлари ила мана бундай ва мана бундай қилиб, бир гал йигирма тўққиз ва бир гал ўттиз рақамини кўрсатдилар».

13- боб. Рўзани, ҳар эҳтимолга қарши, бир-икки кун илгари тутмаслик ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳеч ким эҳтиёт юзасидан Рамазондан бир ёким икки кун илгари рўза тутмасин, рўзани Рамазонда янги ой чиққанини кўриб, сўнг тутсин, аммо ҳафтанинг маълум кунлари доимо нафл рўза тутиб юрган одам рўзаси Рамазоннинг дастлабки кунларига тўғри келиб қолса, тута берсин», — деб айтганлар».

14- боб. Оллоҳ таолонинг «Сизларга Рамазон кечасида хотинлар ила жинсий алоқа этмоқлик ҳалол қилинди» деган ояти кариймаси хусусида

Барро разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларидан бирортаси

рўзадор ҳолда ифторга келса-ю, лекин ифтор қилмай, ухлаб қолса, то эртаси куни кун ботгунча унга емоқ ҳам, ичмоқ ҳам, жинсий алоқа ҳам мумкин эрмас эрди (Рамазон рўзасини тутмоқ фарз бўлган дастлабки даврларда шундоқ эрди). Қайс ибн Сармат ал-Ансорий деган саҳоба рўза эрдилар. Ифтор вақти бўлганда хотинларининг олдига келиб, «Егани бирор нарсанг борми?» — деб сўрадилар. Хотинлари: «Йўқ, лекин сиз учун бирон егулик топиб келгайман», — деди. Лекин, куни билан ишлаганликлари сабабли, чарчаб, кўзлари уйқуга кетди. Хотинлари келиб қарасалар, ифтор қилмай ухлаб қолибдирлар. Шунда хотинлари: «Ифтордан маҳрум бўлибсиз-ку!» — дедилар. Қайс ибн Сармат эртасига ҳам рўзани давом эттирдилар. Кун ярим бўлган пайтда очликдан ҳушдан кетиб қолдилар. Кейин, бу воқеани Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтиб беришди. Шунда, «Сизларга Рамазон кечасида хотинлар ила жинсий алоқа этмоқлик ҳалол қилинди» деган оят нозил бўлди. Бундан саҳобалар жуда хурсанд бўлдилар. Сўнг, «Оқ ипни қора ипдан ажратадирган бўлгунча (яъни, тонг ёришай дегунча) еб-ичингизлар!» деган оят ҳам нозил бўлди».

15- боб. Оллоҳ таолонинг «Оқ ипни қора ипдан ажратадирган бўлгунча еб-ичингизлар, сўнг рўзани тонгдан бошлаб, то кун ботгунга қадар давом эттирингизлар!», деган ояти кариймаси ҳақида

Адий ибн Ҳотим разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Оқ ипни қора ипдан ажратадирган бўлгунча еб-ичингизлар!» деган ояти карийма нозил бўлганда, бир қатим оқ ва бир қатим қора ипни олиб, ёстигим остига қўйиб, (ёстигимни қия қилиб кўтариб) қарай бошладим, қанча тикилиб қарамай, барибир қайсиниси оқ ва қайсиниси қора эканлигини сира ажрата олмадим. Сўнг, кундузи Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларига бориб, бўлган воқеани айтиб бердим. Жаноб Расулуллоҳ: «Бундан мақсад, тун қоронғуси-ю, кун ёруғидир», — дедилар».

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладирлар: «Оқ ипни қора ипдан ажратадирган бўлгунча еб-ичингизлар!» деган оят нозил бўлди. Лекин, «Тонгдан бошлаб...» деган оят ҳануз нозил бўлмаган эрди. Шунда, одамлар рўза тутган пайтларида, оёқларига оқ ва қора ип боғлаб олиб, то бир-биридан ажратадирган бўлгунча еб-ичабердилар. Пировардида, Оллоҳ таоло «Тонгдан бошлаб...» деган ояти кариймасини нозил қилди. Бундан одамлар билдиларки, оқ ип ва қора ипдан мақсад, кеча ва кундуз эркан».

16- боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Билол айтган азон сизларни саҳарлик қилмоқдан тўхтатмасин!» деган сўзлари ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Билол кечаси азон айтар эрдилар»,— дейдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга: «Ибн Умму Мактум азон айтмагунча ебичаверингизлар, чунким ул тонг отиши арафасида азон айтгайдир»,— деганлар. Қосим ибн Муҳаммад бундай дейдир: «Билол бирлан Ибн Умму Мактумнинг азонлари ўртасида ҳеч қанча вақт йўқ эрди, чунким Билол мезанадан тушиши бирлан ўрнига Ибн Умму Мактум чиқар эрди».

17- боб. Саҳарликка ажратилган вақтдан тула-тўкис фойдаланмоқ ҳақида

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен ўз оилам бирлан саҳарлик қилиб бўлганимдан кейин, тез юриб бориб, бомдоднинг биринчи ракъъатидаги саждани Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга қилмоққа улгурар эрдим».

18- боб. Саҳарлик билан бомдод ўртасидаги муддат

Зайд ибн Собит разияллоҳу анҳу: «Биз Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга саҳарлик қилдик. Сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозга (бомдодга) турдилар»,— дедилар. Анас разияллоҳу анҳу Зайддан: «Бомдодга айтилган азон бирлан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам иккалангиз қилган саҳарлик ўртасида қанча муддат бор эрди?» — деб сўрадилар. Зайд: «Қуръондан эллик оят ўқимоққа кетадирган вақтча бор эрди»,— дедилар.

19- боб. Саҳарликка турмай, рўзани иккинчи кунга улаб юбориш мажбурий эрмас

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва саҳобалар (баъзан) саҳарлик қилмай, рўзани иккинчи кунга улаб юборар эрдилар, саҳарлик қилмоқ эсларига келмас эрди.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (баъзан) саҳарлик қилмай, рўзани иккинчи кунга улаб тутаверар эрдилар. Бошқалар ҳам шундоқ қилғаймиз, деб анча қийналиб қолишгач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга бу тариқа рўза тутмоқни манъ қилдилар.

Одамлар: «Ўзингиз шундай рўза тутмоқдасиз-ку?!» — дейишганда, Жаноб Расулуллоҳ: «Менинг аҳволим сизларнинг аҳволингиздан яхшидир, чунким менга еган ва ичганнинг қуввати бериб турилғайдир»,— дедилар.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Саҳарлик қилингиз, чунким саҳарлик қилишда баракот бордир!» — деганлар»,— деб ривоят қиладирлар.

20- боб. Кундузи «рўзаман», деб ният қилса...

Умму Дардоъ ривоят қиладилар: «Абу Дардоъ: «Ейишга овқатларинг борми?» — деб сўрадилар, шунда биз: «Йўқ»,— десак, «Бўлмаса, мен бугун рўзаман»,— деб ният қилингиз»,— дердилар. Абу Талҳа, Абу Ҳурайра, Ибн Аббос ва Ҳузайфа разияллоҳу анҳулар ҳам шундай қилишар эрди (яъни, егулик ҳеч нарса бўлмаса, кундузи ният қилиб, рўза тутишаварарди)».

Салама ибн Акваъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Муҳаррам ойининг ўнинчи куни: «Кимки бугун бирор нарса еган бўлса, бошқа ҳеч нарса емасин, аммо бирор нарса емаган бўлса, куннинг қолган қисмида ҳам емай, рўза тутсин!» — деб одамларга хабар қилмоқни топширар эрдилар».

21- боб. Рўза тутган одам жимоъдан сўнг ғусл қилиб рўзасини давом эттирса...

Оиша ва Умму Салама разияллоҳу анҳумо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хотинлари бирлан яқинлик қилганларида тонг отиб қоларди. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ ғусл қилиб, рўза тутишни давом эттираварардилар»,— деб айтишди. Абдуррахмон ибн Ҳарас ушбу ҳадисни Мадина ҳокими Марвонга айтиб берганида, «Буни Абу Ҳурайрага айтиб, уни бир мулзам қилмайдирсанми?» — деди (чунки, Абу Ҳурайра: «(Кечаси) жимоъ қилган киши рўзасини давом эттирмоғи дуруст эрмас»,— деб юрар эрдилар). Марвоннинг: «Абу Ҳурайрани бир мулзам қилмайдирсанми?» — деган гапи Абдуррахмонга ёқинқирамади. Абдуррахмон бундай дейдилар: «Мен Зулҳулайфа деган жойда Абу Ҳурайра бирлан учрашиб қолдим. Шунда, мазкур ҳадисни ул кишига айтиб бердим-да, «Менга Марвон буюрмаганда, айтмас эрдим»,— дедим. Абу Ҳурайра менга жавобан: «Наҳс одамнинг рўза тутишни давом эттирмоғи дуруст эрмас», деган ҳадисни менга Ибн Аббос айтиб берган эрди, ул киши эрса, ҳаммамиздан кўра билимдонроқдирлар»,— дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу Ҳумом ва Ибн Абдуллоҳ ибн Умарга: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Кечаси) наҳс бўлиб қолган одам (ўша куни) рўза тутмаслиги лозим»,— деб буюрар эрдилар»,— деган эканлар.

22- боб. Рўзадор кишининг бадани хотинининг баданига тегиши мумкин

Оиша онамиз: «Рўзадор киши хотинининг авратигагина яқинлашмаслиги лозим»,— дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам рўза бўла туриб, аёлларини ўпар эрдилар, муборак баданлари уларнинг баданларига тегар эрди, лекин ул Жаноб ўз нафсларини сизлардан кўра, кўпроқ тия билган одам эрдилар (аммо, ўз нафсига кучи етмайдиганларнинг рўза тутган ҳолда хотинига бундай муомалада бўлмоғи хатарлидир)».

23- боб. Рўзадор кишининг ўз аёлини ўпмоғи ҳақида

Жобир ибн Зайд: «Агар рўзадор киши ўз хотинига муҳаббат ила қараса-ю, таҳорати синса, рўзасини давом эттираверғайдир»,— дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам рўза тутган ҳолларида баъзан хотинларини ўпар эрдилар»,— дедилар-да, кулиб қўйдилар.

Умму Салама разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бир тўшакда ётган эрдим, тўсатдан ҳайз кўриб қолдим. Шунда, Жаноб Расулulloҳнинг бағрларидан секингина чиқиб кетдим. Жаноб Расулulloҳ: «Нима, ҳайз бўлиб қолдингми?» — дедилар. Мен: «Ҳа»,— дедим-да, кийимларимни алмаштириб, яна тўшакка кирдим».

Умму Салама ва Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам иккалалари ҳам наҳс бўлиб қолганларида бир идишдан ғусл қилар эрдилар. Жаноб Расулulloҳ рўза бўлсалар ҳам Умму Саламани ўпар эрдилар.

24- боб. Рўза тутган одамнинг ғусл қилмоғи ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу рўза тутган бўлсалар ҳам, бир кўйлакни хўллаб, ўз устларига ташлаб қўймоқни буюрдилар. Имом Шайбий рўза тутган бўлсалар ҳам ҳаммомга кирдилар. Ибн Аббос: «Киши рўза бўла туриб қозондаги таомнинг тузини тили бирлан татиб кўриб,

ичига ютмасдан туфлаб ташласа, зарари йўқдир»,— дейдилар. Ҳасан Басрий: «Рўзадор киши оғзига сув олиб, чайқаб ташласа, сув бирлан баданига ором берса бўлур»,— дейдилар. Ибн Масъуд: «Қайси бирингиз рўза тутсангиз, баданингизга хушбўй нарсалардан суртиб, ўзингизга оро берингиз!»— деб тавсия қиладирлар. Анас разияллоҳу анҳу: «Менда бир катта идиш бор, унга сув тўлдириб, рўза бўлишимга қарамай, ичига тушиб олғайман»,— дейдилар. Жаноб Расулуллоҳ рўза тутган пайтларида ҳам мисвок бирлан тишларини тозалар эрдилар, дейишади. Ибн Умар: «Рўзадор одам эрталаб ва кечга яқин мисвок бирлан тишини тозаламоғи мумкин»,— дейдилар. Ато разияллоҳу анҳу: «Рўзадор одам тупугини ютса, рўзаси очилғайдир, демасман»,— дейдилар. Ибн Сирин: «Рўзадор одам мисвок ишлатса, зарари йўқдир»,— деб айтдилар. Шунда ул кишига: «Мисвок нам бўлгач, оғизга унинг мазаси чиқади-ку!»— дейишди. Ибн Сирин: «Рўзадор бўла туриб сув бирлан оғиз чайқалади-ку, унда ҳам маза бор-ку!»— деб жавоб қилдилар. Анас ва Ҳасан Басрий: «Рўзадор одам сурма ишлатса, зарари йўқдир»,— дейишади.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазонда субҳ вақтида булғаниб қолар эрдилар. Сўнг, ғусл қилиб, рўза тутишни давом эттираверардилар».

Абу Бакр ибн Абдулрахмон ривоят қиладирлар: «Отам бирлан бирга Оиша разияллоҳу анҳонинг уйларига кирдик. Шунда Оиша онамиз: «Қасам ичиб айтурменким, Жаноб Расулуллоҳ жинсий яқинлик қилмай туриб, наҳс бўлиб қолганларида (булғаниб қолганларида) ғусл қилардилар-да, рўза тутишда давом этаверардилар»,— деб айтдилар. Сўнг, биз Умму Салама олдиларига кирдик, улар ҳам Оиша онамиз айтган гапларни айтдилар».

25- боб. Рўзадор киши эсидан чиқиб бирор нарса еб-ичиб қўйса...

Ато разияллоҳу анҳу: «Агар бир киши бурнига сув олиб (тахорат чоғида), ҳаммасини чиқариб юборолмай, озроғи димоғи орқали томоғига ўтиб кетса, унинг зарари йўқдир»,— дейдилар.

Ҳасан Басрий: «Рўзадорнинг томоғига пашша кириб кетса, зарари йўқдир»,— дейдилар.

Ҳасан ва Мужоҳид: «Агар рўза тутган киши рўзалиги эсида бўлмай, ўз хотини бирлан жинсий алоқа қилиб қўйса, ҳеч зарари йўқдир»,— дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар рўзадор одам эсидан чиқиб еб-

ичиб қўйса, рўзасини давом эттирсин, чунким уни Оллоҳ еб-ичирибдир», деганлар»,— дейдилар.

26- боб. Рўзадор одам ҳўл ва қуруқ мисвокни ишлатса...

Омир ибн Рабийъа: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг рўзадор бўла туриб, мисвок ишлатганларини жуда кўп кўрганман»,— дейдилар. **Абу Ҳурайра:** «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар умматимга оғир бўлмоғини ўйламаганимда, ҳар таҳорат қилганда мисвок ишлатмакни буюрган бўлар эрдим»,— деб айтганлар»,— дейдилар. **Абу Ҳурайра Жаноб Расулуллоҳ** ҳақларида ривоят қилган ҳадисларига ўхшаш бошқа бир ҳадисни **Жобир ва Зайд ибн Холид** ҳам айтиб беришган. **Имом Бухорий:** «Мазкур ҳадис рўзадор одамгагина тааллуқлидир»,— дейдилар.

Оиша онамиз: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мисвок бирлан оғиз тозаламак Оллоҳ таоло ризолиги учун қилинадирган амалдир!» — деганлар»,— дейдилар. **Ато ва Қатода:** «Рўза тутган киши тупугини ютса, зарари йўқдир»,— деб айтишади.

Ҳумрон ривоят қиладилар: «Мен Усмон разияллоҳу анҳунинг таҳорат қилганларини кўрдим. Ул киши аввал уч бор икки қўлларига сув қуйдилар, сўнг оғиз ва бурун чайқадилар, кейин уч бор юзларини ювдилар, кейин уч бор ўнг ва чап қўлларини тирсак бирлан қўшиб ювдилар, сўнг ўнг ҳамда чап оёқларини уч бор ювдилар. Кейин, менга қараб: «Расулуллоҳ, худди ҳозир мен қилган таҳоратдек, таҳорат қилиб, «Кимки ҳозирги менинг таҳоратимдек таҳорат қилса, кейин икки ракъъат намоз ўқиб, намоз вақтида намозга алоқадор бўлмаган сўзларни сўзламаса, шул вақтгача қилган майда гуноҳларининг ҳаммаси кечирилғайдир»,— деб айтганлар»,— дедилар.

27- боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Бирортангиз таҳорат қилсангиз, албатта димоғингизга сув олиб чайқангиз!» деганлари ҳамда бунда рўзадор бирлан рўза тутмаганларни ажратмаганлари ҳақида

Ҳасан Басрий: «Рўзадор димоғига дори қуйса-ю, томоғига кетиб қолмаса, зарари йўқдир ҳамда рўзадор сурма қўйса ҳам бўлур»,— дейдилар. **Ато разияллоҳу анҳу:** «Рўзадор оғзига сув олиб, чайқаб ташласа-ю, тупуги ва оғзида қолган сувни ютиб юбормаса, зарари йўқдир. Рўзадор сақич чайнамаслиги керак, мободо сақич чайна-

са-ю, сўлагини ютса, рўзаси очилгайдир, демасман»,— дейдилар. Лекин, кўпчилик уламолар сақич чайнаганда чиқадирган сўлакни ютмаслик кераклигини айтиб, «Рўзадор димоғини чайкаганда томоғига сув кетса, зарари йўқдир, чунким ул томоғига кетаётган сувни қайтаришга қодир эрмас»,— дейишади.

28- боб. Рамазонда хотини билан яқинлик қилса...

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу: «Кимки Рамазонда касал бўлмай туриб, узрсиз бир кун рўза тутмаса, ўша узрсиз рўза тутмаган бир кун эвазига умр бўйи рўза тутса ҳам, Рамазондаги бир кунлик рўзанинг савобига эриша олмай-дир»,— дейдилар. Ибн Масъуд ҳам худди шундай деган эканлар. Саъид ибн Мусаййаб, Шаъбий, Ибн Жубайр, Иброҳим Қатода ва Ҳаммодлар: «Узрсиз тутилмаган бир кунлик рўза эвазига яна бир кун қўшимча рўза тутгайдир»,— дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Зубайр қўйидаги ҳадисни Оиша разияллоҳу анҳодан эшитган эканлар: «Бир киши Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб, «Мен ўзимни ўзим куйдирдим!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Не қилдинг?» — дедилар. Бояги киши: «Мен Рамазонда кундузи хотинимга яқинлик қилиб қўйдим»,— деди. Шу пайт, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир катта замбилда хурмо келтириб қолишди. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ: «Бояги ўзини ўзи куйдирган киши қани?» — деб сўрадилар. «Мен шу ердаман»,— деди у. Жаноб Расулуллоҳ: «Қилган гуноҳингни ювмоқ учун (каффорат учун) мана шул хурмони одамларга эҳсон қилғил!» — дедилар».

29- боб. Рамазон кунлари кундузи хотинга яқинлик қилиб қўйса-ю, бунинг каффорати учун берадирган ҳеч нарсаси бўлмаса....

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ўтирган эрдик. Шу пайт, бир киши келиб: «Ё Расулаллоҳ, мен ҳалок бўлдим!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Сенга не бўлди?» — дедилар. Бояги киши: «Рўза ҳолимда кундуз куни ўз хотинимга яқинлик қилиб қўйдим»,— деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир қул озод қилмоққа қурбинг етгайдирми?» — деб сўрадилар. У: «Йўқ, қурбим етмагайдир»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Икки ой кетма-кет рўза тута олурмисен?» — дедилар. У: «Йўқ»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бўлмаса, олтмиш кишига таом бера олурмисен?» — дедилар. У: «Йўқ»,— деди-да, жим

қолди. Шу аснода Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир катта саватда тўла хурмо келтириб қолишди. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ: «Бояги одам қани?» — деб сўрадилар. У: «Шу ердаман»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Мана бу хурмони олиб, камбағалларга эҳсон қилгил»,— дедилар. У: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, Мадинада менинг хонадонимдан камбағалроқ хонадон йўқ»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ табассум қилдилар, ҳатто муборак оғизларидаги тишлари ҳам кўриниб кетди: «Ундоқ бўлса, хурмони олиб бориб, оилангга едиргил»,— дедилар.

30- боб. Рамазон- куни хотинига яқинлик қилиб қўйган киши, оиласи муҳтож бўлса, берадиган каффоратини оиласига едирадими?

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига бир киши келиб, Рамазонда ўз аҳлияси бирлан жинсий алоқа қилиб қўйганини айтди. Жаноб Расулуллоҳ: «Қилган гуноҳинг эвазига қўл озод қилмоққа қодирмисен?»— деб сўрадилар. У киши: «Йўқ»,— деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Икки ой кетма-кет рўза тутмоққа қодирмисен?» — деб сўрадилар. У яна: «Йўқ»,— деб жавоб берди. Жаноб сўрадилар: «Олтмиш кишига таом бермоққа қодирмисен?» У киши: «Йўқ»,— деди. Шу пайт, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир сават хурмо ҳадя қилинди. Жаноб: «Бу хурмони ўз номингдан муҳтожларга едиргил!» — дедилар. У киши: «Ё Расулаллоҳ, Мадина шаҳрида менинг оиламдан ҳам муҳтожроқ оила борми?» — деди. «Ундоқ бўлса, буни ўз оилангга едиргил!» — дедилар Расулуллоҳ.

31- боб. Рўзадорнинг қон олдириши ва қайт қилиши ҳақида

Абу Ҳурайра: «Агар рўзадор қайт қилса, рўзаси очилмайдир, чунки бу ҳолда овқат рўзадорнинг ошқозонидан чиқади, унга кирмайдир»,— дейдилар. Абу Ҳурайранинг бошқа бир ривоятларида «Рўзадор қайт қилса, рўзаси очиладир», деб айtilган, лекин аввалгиси тўғри. Ибн Аббос ва Икрима: «Рўза қоринга кирган нарсадан очиладир, чиққан нарсадан эрмас»,— дейдилар. Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу рўза бўла туриб, кундузи қон олдирадирдилар, сўнг кечаси олдирадирган бўлдилар. Абу Мусо ҳам кечаси қон олдирадирдилар. Саъд, Зайд ибн Арқом ва Умму Саламалар рўза бўла туриб, кундузи қон олдиришгани ҳақида ривоят қилинган. Букайр Умму Алқама: «Оиша разияллоҳу анҳо ҳузурларида рўза ҳолимизда қон олдирадир-

эрдик, лекин ул киши бизни бундан қайтармас эрдилар», — дейдилар. Ҳасан Басрий ва бошқалар: «Киши рўза ҳолда қон олдирса, қон олганнинг ҳам, олдирганнинг ҳам рўзаси очилгайдир», — деб ривоят қилишади.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам эҳромда бўлган чоғларида ва рўза тутган пайтларида қон олдирганлар», — деб ривоят қиладилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам рўза ҳолларида қон олдирар эрдилар», — дейдилар.

Собитулбуноний Анас разияллоҳу анҳудан: «Рўзадорнинг қон олдиришини ёқтирмас эрдингизларми?» — деб сўрадилар. У киши: «Ҳа, қон олдиргандан сўнг, мадори куриб қолишини ёқтирмас эрдик», — деб айтдилар.

32- боб. Сафарда рўза тутмоқ ва тутмаслик ҳақида

Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда эрдик. Жаноб Расулulloҳ бир кишига: «Ифтор қилмоғим учун уловдан тушиб, сутни сувга (ёким талқонни сувга) аралаштириб бергил!» — деб буюрдилар. Ул киши: «Қуёшнинг нурлари ҳали сўнгани йўқ-ку?!» — деди. Жаноб Расулulloҳ иккинчи марта буюрдилар. Бояги киши яна: «Қуёшнинг нурлари ҳали сўнгани йўқ-ку?!» — деди. Жаноб Расулulloҳ учинчи марта буюрганларидан кейин, у уловдан тушиб, сутни сувга аралаштириб берди. Жаноб Расулulloҳ ўшандан ичиб, оғиз очдилар. Сўнг, муборак қўллари бирлан кун ботар томонга ишора қилиб, «Агар қоронғулик машриқ томондан туша бошласа, рўзадор оғиз очгайдир», — дедилар.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Ҳамза ибн Амруласлабий: «Ё Расулаллоҳ, мен ҳар доим, ҳар куни рўза тутгайман», — деб айтди», — дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ҳамза ибн Амруласлабий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан «Сафарда бўлганимда ҳам рўза тутаверайинми?» — деб сўради. Жаноб Расулulloҳ: «Хоҳласанг тутгил, хоҳламанг, тутмагил!» — дедилар».

33- боб. Агар киши Рамазонда бир неча кун рўза тутиб, сўнг сафарга чиқса...

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазонда Маккага сафар қилдилар. Шунда, Кадид деган жойга келгунча рўза тутдилар, ундан сўнг рўза тутмадилар. Бунини кўрган одамлар ҳам рўза тутмай қўйишди».

Абуддардоғ разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Одамлар қўлларини бошларига соябон қиладирган даражада ҳаво исиб кетадиган пайтларда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарга чиқар эрдик. Бундай сафарларда Жаноб Расулуллоҳ ва Ибн Рувоҳадан бошқа ҳеч ким рўза тутмас эрди».

35- боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Жазирама иссиқда сафарга чиққан одамнинг рўза тутмоғи яхши эрмас» деганлари ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафар чоғида бир тўда кишиларнинг кимнидир Қуёшдан пана қилмоққа уринишаётганини кўриб: «Не қилмоқдасизлар?» — дедилар. Шунда, улар бояги кишининг рўзадор эканлигини айтишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Сафарда рўза тутмоқ яхши эрмас», — дедилар».

36- боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари бир-бирларига рўза хусусида таъна қилишмас эрди

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда эрдик. Айримларимиз рўза тутган ва айримларимиз рўза тутмаган эрдик. Шунда, рўза тутмаган кишига «Нега тутмағайсан?», деб ёки тутган кишига «Нега сафарда рўза тутгайсан?», деб таъна қилмас эрдик».

37- боб. Сафарда рўза тутган кишининг «Одамлар мендан ибрат олсин», деб ошкора оғиз очганлиги ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон ойида Маккага қараб сафарга чиқдилар. Асфон деган ерга етгунча неча кун кетган бўлса, шунча кун рўза тутдилар. Ўша ерга етгандан сўнг, Жаноб Расулуллоҳ сув келтирмакни буюрдилар. Сув келтиришгач, одамлар кўрсин, деб атайлаб баланд кўтариб ичдилар. Кейин, Маккага етгунча рўза тутмадилар. Бу воқеа Рамазонда бўлганди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафарда кўпинча рўза тутардилар ва баъзан тутмай ҳам юрардилар. Шунинг учун

бу галги сафаримизда хоҳлаган рўза тутди, хоҳламаган тутмади».

38- боб.

Ибн Умар ва Салама ибн ал-Акваъ: «Оллоҳ таолонинг «Рўза тутмоққа қурби етадирган кишилар рўза тутмасалар, бир кунлик рўза эвазига бир мискин тўядирган таом берсинлар!» деган оятини унинг кейинги — «Кимки Рамазон ойи келгач, рўза тутмоққа қодир бўлса, рўза тутсин...», деган ояти бекор қилган»,— дейишади. Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари — Абу Лайло бундай дейдилар: «Рамазон ойида рўза тутмоқ ҳақидаги оят нозил бўлганда биз рўза тутмоққа жуда қийналдик, шунда рўза тутмоққа қодир бўлмаганларга бир кунлик рўза ўрнига бир мискин тўядирган миқдорда фидя (тўлов) бермакка рухсат этилди. Кейинчалик эрса, «Рўза тутганингиз таом берганингиздан афзалроқдир!» деган оят нозил бўлиб, аввалги оятни бекор қилди ва бизга рўза тутмоқ буюрилди».

Нофиъ ривоят қиладирлар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Рўза тутмаганлар ҳар кунги рўзаси учун бир мискин тўядирган таом берсин!» деган оятни ўқиб, «Бу оят бекор қилинган»,— дедилар».

39- боб.

Ибн Аббос: «Агар киши бир неча кун рўза тутмаган бўлса, Рамазон ойидан сўнг тутса ҳам бўлур, узлуксиз бўлмоғи шарт эрмас. Чунки Оллоҳ таоло: «Тута олмаган рўзаларингизни бошқа кунларда тутиб бергайдирсинлар, деган»,— дейдилар. Саъид ибн Мусаййаб: «Рўзанинг қазоси Зулҳижжа ойининг ўнинчи кунигача тутилгани яхшироқ, чунки келгуси Рамазон ойигача тутилмай қолиб кетса, яхши эрмас»,— дейдилар. Иброҳим: «Киши Рамазон ойида бепарво бўлиб, рўза тутмаса, кейинги Рамазон ойи келганда ҳар иккаласини бир қилиб тутиши керак бўлади, қазо бўлган рўза учун фидя бермоқ яхши эрмас»,— дейдилар. Абу Ҳурайра ва Ибн Аббос: «Рамазон ойи келганда кимки рўза тутолмай қолса, қазо бўлган рўзаси эвазига бир мискин (камбағал, бечора) тўйгудек таом бермоғи керак»,— деганлар. Имом Бухорий эрса: «Оллоҳ таоло қазо қилинган рўзалар ўрнига таом бермоқни эрмас, балким рўза тутиб бермоқни амр қилган»,— дейдилар.

Абу Салама ривоят қиладирлар: «Оиша разияллоҳу анҳо: «Рамазонда тутмаган рўзаларимнинг қазосини то Шаъбон ойи келмагунча тутма олмас эрдим»,— дедилар. Чунким, Жаноб Расулуллоҳ ҳам Шаъбон ойида рўза тутар

эрканлар. Яхё: «Ул кишининг Шаъбон ойигача рўза тута олмасликларига сабаб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан машғул эрканликларидадир»,— дейдилар».

40- боб. Ҳайз кўрган аёлнинг рўза ва намозни тарк қилмоғи ҳақида

Абуззаноद ривоят қиладилар: «Пайғамбарнинг суннатлари ва шаръий ишлари кўпинча киши фикрига хилоф бўлур, бинобарин мусулмон киши бирор шариат ҳукмини ўз фикрига, ақлига хилоф, деб билса, албатта шариат кўрсатган йўлга эргашмоғи шартдир. Шундай ишлардан биттаси ҳайз кўрган аёлнинг рўза қазосини тутиб, намоз қазосини ўқимаслигидир».

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳайз кўрган хотинларнинг намоз ўқимаслиги ва рўза тутмаслиги улар эътиқодидаги нуқс эрмасму?» — деганлар (яъни, аёллар Оллоҳ таолога ибодат қилмоқ ҳусусида эркакларга нисбатан айрим нуқсонларга эгадир)».

41- боб. Вафот қилган киши зиммасида қолган рўзанинг ҳукми

Ҳасан Басрий: «Вафот қилган киши зиммасида ўттиз кун рўза қолган бўлса, ўттиз киши бир кундан тутиб берса бўлғайдир»,— деганлар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки вафот қилса, унинг зиммасида қолган рўзаларини (яъни, тута олмаган рўзаларини) вафот қилган кишининг яқинлари тутиб берғайдилар»,— деганлар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, онам, зиммаларида бир ойлик рўза бўлган ҳолларида вафот қилдилар, ўша зиммаларидаги рўзани мен адо қилсам бўлурми?» — деб сўради. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа,— бўлғайдир. Чунки Оллоҳнинг қарзини адо этмоқ бошқа қарзларни адо қилмоқдан ҳам зарурроқдир! » — дедилар».

42- боб. Рўзадор қайси вақтда оғиз очса, яхши бўладир? Абу Саъид қуёш гардиши кўринмай қолганда оғиз очар эрдилар

Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар қоронғу-

лик машрикдан кела бошласа, ёруғлик эрса мағрибдан кета бошласа ва қуёш ботса, рўзадор оғиз очғайдир», — дедилар».

Ибн Абу Авфо ривоят қиладилар: «Биз Жаноб Расулуллоҳ бирлан бирга сафарда эрдик, ул киши рўза эрдилар. Кун ботгандан сўнг, бир кишига оғиз очмоқ учун сут бирлан сувни аралаштирмоқни буюрдилар. У киши эрса: «Оғиз очмоққа ҳали эртaroқ эрмасмикин?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ буйруқларини уч бор такрорлаганларидан сўнг, у киши ичимлик суви тайёрлади. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам сув ичиб: «Агар қоронғулик машрикдан келаётган бўлса, рўзадорнинг рўзаси очилган бўлур», — дедилар».

43- боб. Рўзадорнинг ўзида мавжуд бўлган сув ёки бошқа нарсалар билан оғиз очиши мумкинлиги ҳақида

Ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга юрган эрдик. Ул киши рўза эрдилар. Кун ботгандан сўнг, «Эй Билол, уловдан тушиб, бизга оғиз очмоқ учун сут бирлан сувни аралаштириб бергил!» — дедилар. Билол: «Ё Расулаллоҳ, оғиз очмоқни бир оз кечиктирсангиз бўларми эрди?» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ яна: «Сув тайёрлагил!» — дедилар. У киши яна: «Ҳали ёруғ-ку!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ яна: «Сув тайёрлагил!» — дедилар. Шундан сўнг, Билол сув тайёрлаб бердилар. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ: «Агар қоронғулик мана бу томондан (қўллари бирлан машрик томонга ишора қилдилар) келса, рўзадор оғиз очғайдир», — дедилар».

44- боб. Кун ботиши биланок ифтор қилмоқ ҳақида

Саҳл ибн Сағд ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ, саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Рўзадорлар қуёш ботиши бирлан бир пайтда оғиз очсалар, доимо яхшилик кўрғайдирлар», — деганлар».

Ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда эрдик, Жаноб Расулуллоҳ кечгача рўза тутдилар. Сўнг, бир кишига: «Оғиз очмоққа нарса (сув) тайёрлагил!» — дедилар. У киши: «Яна бир оз кеч киришини кутсак яхши бўлармиди?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Агар туннинг машрик томондан келаётганини кўрсанг, бўлди, рўзадор бўлсанг, оғиз очавергил!» — дедилар».

45- боб. Агар Рамазонда оғиз очилгандан сўнг қуёш кўриниб қолса...

Асмо бинти Абу Бакр: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида ҳаво булут куни оғиз очдик, бироқ оғиз очилгандан сўнг Қуёш чиқиб қолди»,— дедилар. Мазкур ҳадис ровийларидан бири — Ҳишомдан: «Ўша кунги рўзанинг қазосини тутмоқни буюрдиларми?» — деб сўрашганда, ул киши: «Рўзанинг қазосини албатта тутмоқ лозим»,— деб жавоб қилдилар. Маъмар эрса: «Ҳишом ўшанда рўза қазосини тутишганми, йўқми, билмадим, деб айтган эрди»,— дейдилар.

46- боб. Ёш болаларнинг рўза тутмоғи ҳақида

Умар разияллоҳу анҳу Рамазонда май ичган Нашвон деган кишига: «Ёш болаларимиз рўза тутсалар-у, сен май ичиб юрсанг?! Бу қилмишинг учун дўзах азобига гирифтор бўлғил!» — деб саксон дарра урдилар.

Рабиъ бинти Муавваз ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Муҳаррам ойининг ўнинчи куни эрталаб Мадина теграсидаги қишлоқларга «Кимки рўза тутмаган бўлса, то кун ботгунча ҳеч нарса емасин, кимки рўза тутган бўлса, рўзасини давом эттирсин!», деб хабар юбордилар. Ўша куни ўзимиз ҳам, ёш болаларимиз ҳам рўза тутган эрдик. Болаларимиз қоринлари очиб, йиғласалар, уларни ифторгача овунтириш учун бўялган жундан ўйинчоқлар ясаб берган эрдик».

47- боб. «Икки ва ундан ортиқ кун ифтор қилмай, узлуксиз рўза тутмоқ ҳамда кечаси рўза тутмоқ дуруст эрмас»,— деган кишилар ҳақида

Оллоҳ таоло: «Рўзани кун ботгунча давом эттирингиз!» — деган. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам кишиларга раҳм-шафқат қилиб, уларнинг саломатликларини ўйлаб, узлуксиз рўза тутмоқдан қайтарганлар ва «Динда буюрилмаган нарсаларни қиламан, деб ўзини қийнамаклик дуруст эрмас»,— деганлар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Узлуксиз рўза тутмангиз!» — деганларида, «Ўзингиз шундай рўза тутгайдирсизку?!» — дейишди. Жаноб: «Мен сизларга ўхшаган эрмасмен, узлуксиз рўза тутганимда, Оллоҳ томонидан кечалари еб-ичирилгаймен»,— дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам узлуксиз рўза тутмоқдан қайтарганларида, одамлар: «Ўзингиз тут-

гайдирсиз-ку?!» — дейишди. Шунда, Жаноб Расулulloх: «Мени Оллох кечалари едиргайдир ва ичиргайдир», — дедилар».

Абу Саъид ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайхи ва саллам одамларни узлуксиз рӯза тутмоқдан қайтариб: «Агар хоҳласангиз, то сахаргача тутингиз!» — деганларида, одамлар: «Ё Расулаллох, ўзингиз тутгайдирсиз-ку?!» — дейишди. Жаноб: «Мен сизларга ўхшаган эрмасмен, чунки кечаси Оллох томонидан таомлантирғувчи келиб, менга таом бергайдир ва суғорғувчи келиб, сув бергайдир», — дедилар».

Оиша разияллоху анҳо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloх одамларга раҳм-шафқат қилиб, узлуксиз рӯза тутмоқдан қайтарганларида, улар: «Ўзингиз тутгайдирсиз-ку?!» — дейишди. Ул киши: «Мен сизларга ўхшаган эрмасмен, мени раббим едириб-ичириб тургайдир», — дедилар».

48- боб. Набий саллаллоху алайхи ва салламнинг ҳаддан зиёд узлуксиз рӯза тутганларни қойишлари ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоху анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайхи ва саллам одамларни рӯзани узлуксиз тутмоқдан қайтардилар. Шунда, мусулмонлардан бири: «Ё Расулаллох, ўзингиз узлуксиз рӯза тутгайдирсиз-ку?!» — деди. Жаноб: «Қайси бирингиз мендек бўла олурсиз? Мени кечаси раббим едириб-ичиргайдир», — дедилар. Одамлар узлуксиз рӯза тутмасликка кўнишмагандан сўнг (саҳобалар Расулulloх қилган ишни қийналсалар ҳам қилиб, савоб топмоқ мақсадида кўнишмаган эрди), Жаноб Расулulloх улар бирлан бирга кетма-кет оғиз очмай, икки кун рӯза тутдилар. Учинчи куни янги ой чиқиб қолди, шунда Жаноб Расулulloх: «Агар янги ой кўринмаганда узлуксиз рӯза тутаверар эрдим», — дедиларда, саҳобаларни узлуксиз рӯза тутганлари учун бир оз қойишга буюрдилар».

Абу Ҳурайра разияллоху анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоху алайхи ва саллам: «Икки марта кетма-кет оғиз очмай, рӯза тутмоқдан эҳтиёт бўлингиз!» — дедилар, шунда улар: «Ўзингиз тутгайдирсиз-ку?!» — дейишди. Жаноб Расулulloх: «Мени Оллох кечаси едириб-ичиргайдир. Сизлар қурбингиз етадирган ишни қилмоғингиз лозимдир», — дедилар».

49- боб. Фақат сахаргача узлуксиз рӯза тутмоқ ҳақида

Абу Саъид Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайхи ва саллам: «Узлуксиз рӯза тутмангиз,

агар қай бирингиз узлуксиз рўза тутмоқни ихтиёр этсангиз, фақат саҳаргача давом эттирингиз», — дедилар. Одамлар: «Ё Расулаллоҳ, ўзингиз тутгайдирсизку?!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Мен сизларга ўхшаган эрмасмен, менга кечаси таомлантирғувчи келиб, таом бергайдир, сув берғувчи келиб, сув ичиргайдир», — дедилар».

50- боб. Бир одам нафл рўза тутган бошқа бир одамга «огиз очсан!», деб туриб олса-ю, лекин унинг огиз очганлиги учун ўзи бир кун рўза тутиб бериши зарур эканлигини билмаса, аммо, рўза тутган кишига огиз очишдан кўра, рўза туган афзалроқ бўлса...

Абу Жухайфа ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Салмон билан Абуддардоъни ўзаро ака-ука тутинтириб қўйдилар. Шундан сўнг, Салмон Абуддардоъни кўргани уйларига борсалар, Абуддардоънинг хотинлари Уммуddардоъ эски кийим кийиб олган эрканлар. Салмон: «Сизга не бўлди, бунчалик хароб кийим кийиб олибдирсиз?» — деб сўрадилар. Уммуddардоъ: «Биродарингиз Абуддардоънинг дунёни сув босса, тўпиқларига чиқмагайдир», — дедилар. Салмон гап нимада эканлигини фаҳмлаб, Абуддардоъ келганларида у кишига овқат тутиб эдилар: «Мен рўзаман, емасмен», — дедилар. Салмон: «Агар сиз бу таомдан емасангиз, мен ҳам емасмен», — дедилар, Абуддардоъ ночор едилар. Кечаси Абуддардоъ уйқудан уйғониб, ибодат қилмоқчи бўлиб эрдилар, Салмон: «Ётингиз!» — дедилар, у киши ётдилар, бир оздан кейин яна турмоқчи бўлиб эдилар, яна: «Ётингиз!» — дедилар, у киши яна ётдилар. Тонг отай деб қолганда, Салмон: «Мана энди турингиз!» — дедилар-да, ўзлари ҳам туриб, биргалашиб намоз ўқидилар. Сўнг, Салмон Абуддардоъга: «Сизда раббингизнинг ҳам, ўзингизнинг ҳам, оилангизнинг ҳам ҳаққи бордир, сизнинг уларнинг бирортасининг ҳам ҳаққи-га хиёнат қилмоққа ҳаддингиз йўқдир!» — дедилар. Кейин, Абуддардоъ бу воқеани Жаноб Расулulloҳга айтиб берганларида, ул киши: «Салмон тўғри айтибдир», — дедилар».

51- боб. Шайбон ойида рўза тутмоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам рўзани шунчалик маромига етказиб тутар эрдиларки, биз ҳатто ул киши ҳар доим рўза бўлсалар керак, дердик. Рўза тутмаган пайтларида эрса, энди сира ҳам рўза тутмасалар керак, деб ўйлардик. Жаноб

Расулуллоҳнинг Рамазон ойидан бошқа ойларда тўлиқ рўза тутганларини кўрмадим. Шаъбон ойидан бошқа ойларда ҳам тўлиқ рўза тутганларини кўрмаганман».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Шаъбон ойидан бошқа ойларда кўп рўза тутмас эрдилар, чунки Шаъбон ойида тўлиқ рўза тутар эрдилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Қурбингиз етадирган ишни қилингиз, сизларга малол келмаса, Оллоҳга ҳам малол келмағайдир»,— дер эрдилар. Расулуллоҳ қисқа бўлса ҳам, канда қилмай намоз ўқимоқни яхши кўрар эрдилар. Агар нафл намоз ўқимақни одат қилган бўлсалар, уни ҳам канда қилмай ўқир эрдилар».

52- боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг рўза тутмоқлари ва рўза тутмай юришлари ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон ойидан бошқа ойларнинг ҳаммасида ҳам рўза тутавермаганлар. Жаноб рўза тутсалар, «Оллоҳга қасамлар бўлсинким, бул кишининг оғизлари очик кун бўлмағайдир!» — дейишарди. Оғизлари очик бўлган вақтларда эрса, «Оллоҳга қасамлар бўлсинким, бул киши рўза тутмағайдирлар!» — дейишарди».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзи ойларда ҳеч ҳам рўза тутмас эрдилар, ҳатто биз: «Бу зот ҳеч ҳам нафл рўза тутмасалар керак?» — деб ўйлардик. Баъзи ойларда шунчалик кўп рўза тутар эрдиларки, биз: «Бу зот доимо рўза бўлсалар керак?» — деб ўйлардик. Баъзан биз, кечаси Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқимасалар керак, деб ўйлаб уйларига борсак, ул киши намоз ўқиётган бўлар эрдилар. Баъзан эрса, ул киши кечаси бирлан\ухламай намоз ўқиб чиқсалар керак, деб ўйлаб борсак, ухлаётган бўлар эрдилар».

Анас разияллоҳу анҳудан Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қандай рўза тутишлари тўғрисида сўрашди. Ул киши: «Баъзи ойларда Жанобни рўза ҳолда кўрмоқни истасам, албатта рўза ҳолида кўрар эрдим. Агар оғизлари очик ҳолда кўрмоқни истасам, оғизлари очик ҳолда кўрар эрдим. Кечалари намоз ўқиётганларини кўрмоқни истаганимда эрса, намоз ўқиётган ҳолда кўрар эрдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муборак кафтларидек юмшоқ ва иссиқ кафтни ушламаганман. Расулуллоҳнинг бўйларида хушбўйроқ мушкни ҳам, анбарни ҳам ҳидламаганман!» — деб жавоб бердилар.

53- боб. Рўзадорда меҳмоннинг ҳам ҳаққи бор

Абдуллоҳ ибн Амр ибн ал-Ос ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг олдимга келдилар-да, «Сенда, сени зиёрат қилгани келганларнинг (меҳмонларнинг) ҳам, хотинингнинг ҳам ҳаққи бор»,— дедилар. Ул кишидан мен: «Довуд пайғамбар нечук рўза тутганлар?» — деб сўрадим, чунки Жаноб Расулуллоҳ: «Сен Довуд алайҳиссаломнинг рўзаларидан ошириб юбормағил!» — деган эрдилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Ярим умрларига баробар рўза тутганлар»,— деб жавоб қилдилар».

54- боб. Рўзадорда ўз танасининг ҳам ҳаққи бор

Абдуллоҳ ибн Амр ибн ал-Ос разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Эй Абдуллоҳ, сенга ҳар куни рўза тутиб, ҳар кеча ухламай, ибодат қилмоқ хусусинда айтайинми?» — дедилар, мен: «Айтингиз, ё Расулаллоҳ!» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Ундоқ қилмағил, рўза ҳам тутғил, оғиз ҳам очғил, кечаси ибодат ҳам айлағил, уйқуга ҳам ётғил! Чунким сенда ўз танангнинг ҳам ҳаққи бор, кўзингнинг ҳам ҳаққи бор, аёлингнинг ҳам ҳаққи бордир, меҳмонингнинг ҳам ҳаққи бордир. Сенга ҳар ойда уч кун рўза тутмоғинг кифоя қилғайдир, чунким ҳар бир қилган яхшилиғинг учун ўн баробар савоби теккайдир, бу эрса сенга умр бўйи рўза тутганлик савоби берғайдир»,— дедилар. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, бундан ҳам кўпроқ рўза тутмакка қувватим етғайдир, деб ўйлармен»,— дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Довуд пайғамбарнинг рўзаларидек рўза тутғил-у, аммо андин ошириб юбормағил!» — дедилар. Мен: «Довуд пайғамбар нечук рўза тутганлар?» — деб сўрадим. Жаноб Расулуллоҳ: «Ярим умрлари рўза тутмоқ бирла ўтган»,— дедилар».

Абдуллоҳ кексайиб рўза тутмоққа қийналиб қолганларида, афсусланиб: «Кошки эрди, ўшанда Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўғитларини қабул қилган бўлсам эрди!»— дер эканлар.

55- боб. Умр бўйи рўза тутмоқ хусусида

Абдуллоҳ ибн Амр ибн ал-Ос ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ номи бирла қасам ичурменким, бутун ҳаётим бўйи кундузи рўза тутиб, кечаси ибодат қила олғайдирмен!» — дедилар. Шунда мен Жаноб Расулуллоҳга: «Отам-онам фидойингиз бўлсин, хўп яхши айтдингиз-да!» — дедим. Жаноб: «Сен бундоқ қилмоққа қодир эрмассен, шунинг учун рўза ҳам

тутғил, оғиз ҳам очғил, кечаси туриб, ибодат ҳам айлағил, ухлағил ҳам! Хар ойда уч кун рўза тутсанг бўлғайдир, чунким хар бир қилган яхшилиғингга ўн баробар савоб теккайдир, бу эрса, умр бўйи сенга рўза тутганлик савобини берғайдир»,— дедилар. Мен: «Бундан ҳам кўпроқ рўза тутмакка қодирмен»,— дедим. Жаноб Расулulloх: «Бир кун рўза тутиб, икки кун тутмағил!»— дедилар. Мен: «Бундан кўпроғига ҳам қурбим етғайдир»,— дедим. Жаноб Расулulloх: «Бир кун рўза тутиб, бир кун тутмағил, Довуд пайғамбар шундоқ рўза тутганлар, рўза тутсанг, шундоқ рўза тутғил!»— дедилар. Мен: «Ё Расулаллох, бундан ҳам яхшироқ рўза тута олғаймен»,— дедим. Жаноб Расулulloх: «Бундан яхшиси йўқдир»,— дедилар».

Абдуллох ибн Амр разияллоху анху ривоят қиладирлар: «Менинг узлуксиз рўза тутмоғимдан, туни бирла ибодат қилмоғимдан Набий саллаллоху алайҳи ва саллам хабар топйбдирлар. Ўшанда, Жаноб менинг олдимга бир кишини юбордиларми ёким ул кишига ўзим учрадимми, ёдимда йўқ. Шунда, Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам: «Айтишларича, сен муттасил рўза тутар эмишсен, тун бўйи ухламай, ибодат қилар эмишсен. Рўза тутғил, бироқ вақтида овқатланғил, кечаси ибодат айлағил, аммо вақтида ухлағил, чунким, сенда ўзингнинг ҳам, ахлу аёлингнинг ҳам, кўзингнинг ҳам ҳаққи бордир (кўзингни деганларида, «уни уйқусиз қолдирмоққа ҳақкинг йўқдир»,— демоқчилар)»,— дедилар. Мен: «Менинг бундан ҳам кўпроқ ибодат қилмакка қувватим етғайдир»,— дедим. «Ундоқ бўлса, сен Довуд алайҳиссаломнинг тутган рўзаларини тутғил!»— дедилар. Мен: «Ул нечук рўзадир?»— деб сўрадим. «Довуд пайғамбар, бир кун рўза тутиб, бир кун тутмас эрдилар, жангларда душман бирлан юзма-юз келсалар ҳам, қочмас эрдилар (яъни, «Рўза ул кишини заифлаштирмас эрди»,— демоқчилар)»,— деб жавоб бердилар. Мен: «Ё Расулаллох, менинг душмандан қочмаслиғимга ким кафил бўла олур?»— дедим».

Ато разияллоху анху: «Мен Жаноб Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг муттасил рўза тутмоқ тўғрисида не деганларини билмадим. Бироқ, шуни эсларменким, узлуксиз рўза тутган кишига рўзанинг ҳеч қандай савоби бўлмағайдир, деб икки марта такрорлагандирлар»,— дейдилар.

56- боб. Бир кун рўза тутиб, бир кун тутмаслик ҳақида

Абдуллох ибн Амр разияллоху анху ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоху алайҳи ва саллам менга хар ойда уч

кун рӯза тутғил, дедилар. Мен бундан ҳам кўпроқ тутмоққа курбим етмоғини айтдим. Шунда, Жаноб Расулulloҳ бир кун рӯза тутиб, бир кун тутмаслигим ҳамда бир ойда бир марта Куръонни хатм қилмоғим мумкинлигини айтдилар. Мен: «Бундан ҳам кўп хатм қилмоққа қодирмен»,— дедим. Ниҳоят, Жаноб Расулulloҳ уч кунда бир марта хатм қилмоғимни буюрдилар».

57- боб. Довуд алайҳиссалом қандай рӯза тутганлар?

Абдуллоҳ ибн Амр ибн ал-Ос разияллоҳу анҳу: «Менга Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сен узлуксиз рӯза тутиб, кечанинг ҳаммасида ибодат қилар эмишсен»,— дедилар. Мен: «Ҳа, шундоқ»,— дедим. Ул киши: «Агар шундоқ қилаверсанг, кўзингнинг кўриш қобилияти заифлашгайдир ва бутун аъзоларинг толиқгайдир. Умр бўйи тутган рўзанг савобсиз қолиб, зое кетгайдир. Ҳар ойда уч кун рӯза тутган кишига эрса, умр бўйи рӯза тутганинг савоби берилгайдир»,— дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, бундан ҳам кўпроқ тутмоққа кучим етгайдир»,— дедим. Шунда, ул зот: «Бўлмаса, Довуд алайҳиссалом тутган рўзани тутғил, ул киши бир кун рӯза тутиб, бир кун тутмас эрдилар. Душман бирла рўбарў келганларида ҳам қочмас эрдилар (яъни, бундоқ рӯза инсон аъзосини заифлаштирмагайдир)»,— дедилар.

Абдуллоҳ ибн Амр ибн ал-Ос разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам узлуксиз рӯза тутмоғимдан хабар топиб, олдимга кирдилар. Мен Жанобга ўтирмаклари учун теридан қилинган, ичига хурмо барги тўлдирилган тўшак солдим, ул киши унга ўтирмай ерга ўтирдилар, тўшак эрса, иккимизнинг ўртамизда қолди. Сўнг, Жаноб: «Сенга ҳар ойда уч кун рӯза тутмак кифоя қилмагайдирми?» — деб сўрадилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, бу оздир»,— дедим. «Бўлмаса, беш кун»,— дедилар. Мен: «Бу оздир»,— дедим. «Ул киши: «Етти кун»,— дедилар. Мен: «Бу ҳам оздир»,— дедим. Жаноб: «Тўққиз кун»,— дедилар. «Бу ҳам оз»,— дедим. Ул киши: «Ўн бир кун»,— дедилар. Мен буни ҳам оз, дедим. Шунда ул киши: «Довуд алайҳиссаломнинг рўзаларидан афзал рӯза йўқдир, ул ярим умрга тенгдир, бир кун рӯза тутғил, бир кун оғзинг очиқ бўлсин»,— дедилар».

58- боб. Ой тўлган кунлари — ўн учинчи, ўн тўртинчи ва ўн бешинчи кунларда рӯза тутмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Менга дўстим саллаллоҳу алайҳи ва саллам уч нарсани — ҳар ойда уч кун рӯза

тутмоқни, эрталабки намознинг икки ракъат суннати ва ҳар куни ўқимоқни ва витр намозини ётиш олдида ўқимоқни васият қилдилар»,— дейдилар.

59- боб. Нафл рўза тутган кишининг ҳеч қаерда оғиз очмаслиги ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Умму Сулаймнинг (Анасининг оналарининг) уйларига кирдилар. Умму Сулайм Жаноб Расулуллоҳнинг олдиларига хурмо бирлан ёғ қўйдилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Ёғларингизни идишига қайтариб қуйиб қўйингиз, хурмоларингизни ҳам олиб қўйингиз, чунки мен рўзадирман»,— дедилар. Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ уйнинг бир чеккасига бордилар-да, нафл ўқиб, Умму Сулайм ва ул кишининг аҳли байтлари ҳаққига дуо қилдилар. Шунда, Умму Сулайм: «Менинг бир махсус илтимосим бор»,— дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Ул не эркан?»— деб сўрадилар. Умму Сулайм: «Илтимосим, сизнинг хизматкорингиз Анас хусусинда»,— дедилар. Жаноб Расулуллоҳ дунёда ва охирада неки яхшилиг бўлса, ҳаммасини айтиб, мени (яъни, Анасни) дуо қилдилар. Шунинг учун ҳам мен ансорлар ичида энг бадавлат кишидирмен!»

60- боб. Ҳар ойнинг охирида рўза тутмоқ ҳақида

Имрон ибн Ҳусайн разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам мендан (ёким бошқа бир кишидан сўрганлар-у, Имрон эшитганлар): «Эй фалончи, ушбу ойнинг охирида рўза тутмадингми?»— деб сўрадилар. (Мазкур ҳадиснинг ровийларидан Абуннуъмон: «Жаноб Расулуллоҳ «Ушбу ойнинг» деганларида, Рамазонни назарда тутганлар, деб ўйлайман»,— дейдилар). Мен: «Йўқ, тутмадим, ё Расулуллоҳ!»— дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Рамазон тугагач, ҳайитдан икки кун ўтказиб, рўза тутиб қўйил!»— дедилар».

Имом Бухорий: «Имрон айтган бошқа бир ривоятда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Шабон ойнининг охиридан икки кун ўтказиб»— деганлар»,— дейдилар.

61- боб. Жумъа куни рўза тутмаслик ҳақида

Муҳаммад ибн Аббод ривоят қиладилар: «Мен Жобир разияллоҳу анҳудан Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жумъа куни (нафл) рўза тутмоқдан қайтарганлари тўғрисида сўрадим. Жобир: «Ҳа, қайтарганлар»,— дедилар».

Мазкур ҳадис ривийларидан бири Абу Осим: «Жаноб Расулуллоҳ, жумъа кунигина (нафл) рӯза тутмак одат бўлиб қолиб, бошқа кунлари рӯза тутмай қўйишмасин, деганлар», — дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг, ҳеч қайси бирингиз жумъа куни (нафл) рӯза тутмангиз, агар тутадирган бўлсангиз, жумъадан олдинги бир кунни ёким жумъадан кейинги бир кунни қўшиб тутингиз, деганларини эшитганман», — дейдилар.

Абу Айюб ривоят қиладирлар: «Жумъа куни Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жувайра бинти Ҳарс разияллоҳу анҳонинг уйларига кирибдирлар. Ул киши рӯза эрканлар. Жаноб Расулуллоҳ: «Кеча ҳам рӯзамидинг?» — деб сўрабдирлар. Жувайра: «Йўқ», — дебдирлар. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ: «Эртага ҳам рӯза тутгаймисен?» — деб сўрабдилар. Ул киши: «Йўқ» — дебдирлар. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ: «Ундоқ бўлса, рӯзангни очғил!» — дебдирлар. Жувайра оғиз очибдирлар».

62- боб. Киши ўзи учун рӯза тутадирган кунларини белгилаб олса, бўладирми?

Алқама ривоят қиладирлар: «Оиша разияллоҳу анҳодан: «Жаноб Расулуллоҳ ўзлари учун рӯза тутадирган кунларни белгилаб олганми эрдилар?» — деб сўрадим. Ул киши: «Жаноб Расулуллоҳ доимо рӯза тутар эрдилар, сизларнинг қайси бирингиз ул киши қилган ибодатга чидай олурсиз?!» — дедилар».

63- боб. Арафа куни рӯза тутмоқ ҳақида

Уммулфазл ривоят қиладирлар: «Арафа куни менинг ҳузуримда ўтирган одамлар Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг рӯза ёким рӯза эрмасликлари тўғрисида тортишиб қолишди. Айримлар: «Жаноб рӯзалар», — деса, баъзилар: «Рӯза эрмаслар», — деди. Шунда мен Жанобга бир идишда сут юбордим. Жаноб туя миниб Арафотда турган эрдилар, сутни ичдилар».

Маймуна разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Одамлар Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг арафа куни рӯза тутганлари тўғрисида шубҳа қилиб қолишди. Шунда мен Жанобга сут юбордим. Жаноб Арафотда турган эрдилар, одамлар кўз олдида сутни ичдилар».

65- боб. Қурбон ҳайити куни рӯза тутмаслик ҳақида

Ато разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Икки рӯза ва икки савдо-сотик, яъни

Рамазон ва Қурбон ҳайитлари куни рӯза тутмак, молни кўрмасдан ёким кўрсатмасдан бор барака қилмак ҳамда сотилган нарсани қайтиб олмак ёким қайтариб олмак манъ қилингандир»,— дейдирлар».

Зиёд ибн Жубайр ривоят қилади: «Бир киши Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳунинг ҳузурига келиб: «Бир одам ҳар доим маълум бир кунда рӯза тутмоққа аҳд қилган эркан, ўшал кун — душанба куни бўлиб, ҳайит кунига тўғри келиб қолибдир, энди ул не қилгайдир?» — деб сўради. «Оллоҳ: «Аҳд қилсангизлар, унга вафо қилингиз!» — дейди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрса, ҳайит куни рӯза тутмакни манъ қилганлар»,— дейди (уламолар: «Ҳайит кунига тўғри келган рўзани қазо қилиб, бошқа куни тутса, оятга ҳам, ҳадисга ҳам амал қилган бўлур»,— дейишади)».

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ўн иккита ғазавотда иштирок этган Абу Саъид Худрий разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан мени ғоят таажжубга солган қуйидаги тўрт ҳикматни эшитдим»,— дейди: 1)ёнида маҳрами бўлмаган аёл икки кунлик йўлга ёлғиз ўзи чиқмасин! 2)икки кун — Рамазон ва Қурбон ҳайитлари куни рӯза тутилмасин! 3)Бомдоддан сўнг, то кун чиққунча ва асрдан сўнг, то кун ботгунча намоз ўқилмасин! 4)Учта масжид — Масжид ул-Ҳаром, Масжид ул-Ақсо ва менинг масжидларимдан (яъни, Масжид ун-Набийдан) ўзга масжидларга тавоф қилмак ниятида сафар қилинмасин!

66- боб. Ташриқ кунлари рӯза тутмоқ ҳақида

Ҳишом разияллоҳу анҳу: «Оиша разияллоҳу анҳо ҳам, оталари (Абу Бакр) ҳам Ташриқ кунлари рӯза тутмак қурбонликка жонлиқ сўймакка қурби етмаганларагина рухсат этилди»,— дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Бир йўла ҳаж ва умра қилмакни ният айлаб, эҳром боғлаганлар, арафа кунигача умра қилган бўлсалар-у, лекин қурбонликка жонлиқ сўймакка қурбилари етмаган бўлса, ҳамда рўзани ҳайит кунигача тутишмаган бўлса, Ташриқ кунлари рӯза тутмаклари керак бўлгайдир»,— дейди.

67- боб. Ашуро куни рӯза тутмоқ ҳақида

Солим разияллоҳу анҳунинг оталари: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам, кимки Ашуро куни рӯза тутмакни истаса, тутсин! деб айтганлар»,— дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Рамазон ойининг рўзаси фарз қилингунга қадар, Ашуро куни рўза тутмакни буюрган эрдилар. Рамазонда рўза тутмак фарз бўлганидан кейин эрса, Ашуро куни истаганлар рўза тутди, истамаганлар тутмади».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Исломдан аввал, жоҳилия даврида қурайш аҳли Ашуро куни рўза тутар эрди. Жаноб Расулуллоҳ Мадинага келганларидан кейин ҳам Ашуро куни рўза тутдилар, бошқаларни ҳам тутмакка буюрдилар. Рамазон ойида рўза тутмак фарз қилиниб, Жаноб Расулуллоҳ Ашуро куни рўза тутмакни тарк этганларидан кейин, Ашуро куни рўза тутмак ихтиёрий бўлиб қолди».

Хумайд ибн Абдурахмон ривоят қиладилар: «Муовия ибн Абу Суфён ҳаж қилган йиллари Ашуро куни минбарга чиқиб: «Эй Мадина аҳли, уламоларингиз эшитиб қўйсинлар! Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ашуро куни рўза тутмак фарз қилинмаган эрса ҳам, мен рўзадирман, ammo сизларга бу ихтиёрийдир», деб айтганларини эшитганман»,— дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида, қарасалар, яҳудийлар Ашуро куни рўза тутишар эрканлар. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу нечук рўзадир?»— деб сўрадилар. Яҳудийлар: «Бу яхши кундир, шу куни Мусо, Оллоҳ таоло Баний Исроилни душманларидан халос қилгани учун рўза тутганлар»,— дейишди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биз Мусога сизлардан кўра ҳақлироқдирмиз»,— деб шу куни ўзлари ҳам рўза тутдилар, бошқаларга ҳам рўза тутмакни амр қилдилар».

Абу Мусо разияллоҳу анҳу: «Яҳудийлар Ашуро кунини байрам, деб ҳисоблашар эрди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизлар ҳам шул куни рўза тутингиз!»— деб айтдилар»,— дейдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Ашуро кунини бошқа кунлардан ортиқ билиб ва Рамазон ойини бошқа ойлардан ортиқ билиб, рўза тутмакка қасд қилганларини кўрмаганман»,— дейдилар.

Салама ибн Акваъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Аслам қабиласидан бир кишига: «Кимки бугун овқат еган бўлса, куннинг қолган қисмида рўза тутсин, кимки овқат емаган бўлса, саҳаргача овқат емасин, чунким бул кун Ашуро кунидир!»— деб эълон қилмакни буюрдилар».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

ТАРОВИҲ КИТОБИ

1- боб. Рамазон кечалари туриб таровиҳ ўқимоқ-нинг фазилати ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Рамазон кечасининг фазилатига ишониб ва савобидан умид қилиб (таровиҳ ўқимоққа) турган кишининг илгари қилган барча гуноҳлари мағфират қилинғайдир»,— деганлар».

Ибн Шихоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот қилгунларича ҳам, Абу Бакр разияллоҳу анҳунинг халифалик даврларида ҳам, Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳу халифалик қилган дастлабки йилларда ҳам кечаси туриб таровиҳ ўқимоқ тартиби ўзгармади. «Мен,— дейдилар Абдурраҳмон ибн Абдулқориъ,— Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳу бирлан бирга кечаси масжидга чиққан эрдим, ҳар ер-ҳар ерда одамлар тўп-тўп бўлишиб, ўз ҳолларича намоз ўқишар эрди. Ҳазрат Умар: «Буларнинг барчасини йиғиб, бир қорини бошлиқ қилиб қўйсам, яхши бўлур эрди»,— дедилар. Сўнг, уларга Убай ибн Каъбни бошлиқ қилиб қўйдилар. Эртасига кечаси ул киши бирлан яна масжидга чиқдим, одамлар қорига иқтидо қилиб намоз ўқишаётган эркан. Ҳазрат Умар (буни кўриб): «Қандоқ яхши бидъат (яъни, Жаноб Расулуллоҳдан кейин жорий қилинган бир яхши тартиб маъносида), туннинг биринчи қисмида намоз ўқиб, сўнг ухлаб қолганларидан кўра, тун охирида туриб, намоз ўқиётганлар афзалроқдир!»— дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон кечаси ўз масжидларига чиқиб, намоз ўқидилар»,— дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон кечаларидан бирида масжидга чиқиб намоз ўқидилар. Жаноб Расулуллоҳга иқтидо қилиб, одамлар ҳам намоз ўқишди. Бу дарҳол одамлар орасида овоза бўлди. Эртасига масжидга анчагина одам тўпланиб, намоз ўқишди. Учинчи кеча яна ҳам кўпроқ одам йиғилиб, Жаноб Расулуллоҳ бирлан бирга намоз ўқишди. Тўртинчи кеча масжидга одам сиғмай кетди. Жаноб Расулуллоҳ бу гал кечаси чиқмадилар, фақат бомдод намозига чиқдилар. Бомдоддан сўнг, хутба ташах-худини ўқиб бўлгач, одамларга қараб: «Мени сизларнинг кўпайиб кетганлигингиз чўчитгани йўқ, балким бул сизларга фарз бўлиб қолиб, бажара олмай қолғаймисизлар, деб

кўрқгайдирмен», — дедилар. Расулуллоҳ вафот қилгунлари-ча қайта бундоқ намоз ўқилмади».

Абу Салийма ибн Абдулрахмон Оиша разияллоҳу анҳодан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон кечалари нечук намоз ўқир эдилар? » — деб сўрадилар. Оиша онамиз бундай дедилар: «Жаноб Расулуллоҳ Рамазонда ҳам, бошқа вақтда ҳам намозни ўн бир рақъатдан оширмас эрдилар, аввал тўрт рақъат ўқир эрдилар, унинг кўркамлигию узунлигини сўрамай қўя қолингиз, сўнг яна тўрт рақъат ўқир эрдилар, унинг ҳам кўркамлигию узунлигини сўрамай қўя қолингиз, сўнг тагин уч рақъат ўқир эрдилар. (Кейин ўринларига ётардилар). Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, витр ўқимасдан ухлайдирсизми?» — дер эрдим. Ул киши: «Эй Оиша, иккала кўзим ухлагайдир-у, қалбим ухламас», — деб жавоб қилар. эрдилар».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

2- боб. Лайлат ул-Қадрнинг фазилати ҳақида

Оллоҳ таоло бундай дейдир: «Биз ушбу Қуръонни Қадр Кечаси нозил қилдик. Лайлат ул-Қадр деганда, нени тушунгайсен ва Лайлат ул-Қадр ўзи недир? Лайлат ул-Қадр минг ойдан ҳам яхшироқдир. Ўшал кеча парвардигорлари ҳукми ила фаришталар ва Жаброил тушгайдирлар, ул кеча тонг отгунча омонлиқ кечаси бўлгайдир».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки Рамазоннинг фарз эканлигига ишониб, унга ихлос қилиб ва унинг савобидан умид айлаб, рўза тутгайдир, илгариги қилган гуноҳларининг барчаси кечирилгайдир, ва шунингдек, кимки Қадр Кечасини, унинг улуғлигига инониб, унга ихлос қилиб ва ундан савоб умид айлаб, бедор ўтказгайдир ҳам, илгари қилган гуноҳларининг барчаси кечирилгайдир», — деганлар».

3- боб. Лайлат ул-Қадрни Рамазоннинг охириги ўн кунлигининг еттисида кутингиз!

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир қанча саҳобалари Лайлат ул-Қадрнинг Рамазоннинг охириги ўн кунлигининг еттисида бўлмоғини тушларида кўришган эркан. Шунда, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизларнинг тушларингиз Лайлат ул-Қадр Рамазоннинг охириги ўн кунлигининг еттисинда эрканлигига мувофиқ келгайдир, деб ўйлармен. Кимки Лайлат ул-Қадрни кутмоқчи эрса,

Рамазоннинг охирги ўн кунлигининг еттисинда кутсин!» — дедилар».

Абу Саъид ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Рамазоннинг иккинчи ўн кунлигида эътикофга ўтирдик. Жаноб Расулуллоҳ Рамазоннинг йигирманчи куни эрталаб чиқиб, бизга ваъз қилдилар, сўнг: «Тушимда менга Лайлат ул-Қадр аниқ кўрсатилди, аммо унинг қайси кун бўлмоғи ёдимдан чиқиб қолди. Уни Рамазоннинг охирги ўн кунлигининг тоқ кунларида кутингиз! Мен тушимда лой жойда сажда қилаётган эрмишман, энди кимки пайғамбар бирлан эътикофга ўтирган эрса, уйига қайтсин!» — дедилар. Биз уйимизга йўл олдик. Осмонда ҳеч қандай булут йўқ эрди. Иттифоқ, бир булут пайдо бўлиб, шундоқ ёмғир ёғдиким, ҳатто масжиднинг томи оқиб тушди, чунки масжиднинг томига хурмо шохлари ёпилган эрди. Сўнг, бомдодга такбир айтилди. Шунда, мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг лой жойда сажда қилаётганларини, ҳатто пешоналарига лой текканини кўрдим».

4- боб. Лайлат ул-Қадрни Рамазоннинг охирги ўн кунлигининг тоқ кунларида кутмоқ лозим

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Лайлат ул-Қадрни Рамазоннинг охирги ўн кунлигининг тоқ кунлари кутингиз, деб айтибдирлар», — дейдилар.

Абу Саъид Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон ойининг иккинчи ўн кунлигида эътикофга ўтириб, йигирманчи кечани ўтказгач, эътикофни тугатар эрдилар. Кейин, йигирма биринчи кечани ўтказиб, яна эътикофга ўтирар эрдилар, бошқалар ҳам қайтиб бирга эътикоф қилишар эрди. Жаноб Расулуллоҳ Рамазон ойида одатдагидек эътикофга ўтирдилар. Йигирманчи кечани ўтказгач, ташқарига чиқдилар-да, одамларга ваъз айтдилар, сўнг уларга бир қанча юмушларни буюриб: «Бу ўн кунликда эътикоф қилдим, аммо менга охирги ўн кунликда ҳам эътикоф қилмоқ лозимлиги аён бўлди, кимки Рамазоннинг иккинчи ўн кунлигида эътикоф қилган эрса, эътикофни давом эттирсин! Тушимда менга Лайлат ул-Қадр (кечаси) бўладирган кун аниқ тайинланди, бироқ ул ёдимдан чиқиб қолди. Энди, уни Рамазоннинг охирги ўн кунлигининг тоқ кунларида кутингиз! Мен тушимда лой ерга сажда қилаётган эрканман», — дедилар. Шул кеча ёмғир ёғди, масжид тоmidан Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз ўқийдирган ерларига чакка ўтиб, лой бўлиб кетди. Кейин,

Рамазоннинг йигирма биринчи кечаси Жаноб Расулуллоҳнинг бомдод ўқиб қайтаётганларида муборак юзларига лой текканини кўрдим.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қадр Кечасини кутингиз!» деб айтдилар», — дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазоннинг охириги ўн кунлигида эътиқофга ўтирардилар ва «Лайлат ул-Қадрни Рамазоннинг охириги ўн кунлигида кутингиз!» — дер эрдилар», — дейдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Лайлат ул-Қадрни Рамазоннинг охириги ўн кунлигида, рўзанинг тўққиз куни қолганда ёким етти куни қолганда ёхуд беш куни қолганда кутингиз!» — дер эрдилар», — дейдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Лайлат ул-Қадр охириги ўн кунликда — йигирма тўққизда, йигирма еттида бўлғайдир», — дедилар», — дейдилар. Ибн Аббос разияллоҳу анҳу «Лайлат ул-Қадрни тўртинчи кеча кутингиз!» деган ҳадисни ҳам айтганлар.

5- боб. Лайлат ул-Қадр тайин қилинган куннинг, кишилар жанжаллашиб қолганлиги сабабли, ёддан кўтарилганлиги ҳақида

Убода ибн ас-Сомий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Лайлат ул-Қадр қайси куни бўлмоғини хабар қилмоқ учун чиқдилар. Йўлда икки мусулмоннинг жанжаллашаётганини кўриб, ўшал кун ёдларидан чиқиб қолди. Жаноб Расулуллоҳ саҳобаларга: «Мен сизларга Лайлат ул-Қадр бўладирган кунни хабар қилмоқчи бўлиб чиққан эрдим, бироқ йўлда фалончи бирлан пистончининг жанжаллашаётганини кўриб, ёдимдан кўтарилиб кетди, Қадр Кечасини Рамазоннинг йигирма тўққиз ёким йигирма етти ёки йигирма бешинчи кунларида кутингиз!» — дедилар».

6- боб. Рамазоннинг охириги ўн кунлигида ибодат қилмоққа қаттиқ киришмоқ лозимлиги ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазоннинг охириги ўн кунлиги келса, аҳллари ила алоқа қилмоқдан узоқлашар эрдилар, кечалари ухламас эрдилар ва уйдагиларни ҳам ибодат қилмоққа уйғотар эрдилар», — дейдилар.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

7- боб. Эътикоф ҳақидаги боблар

Рамазоннинг охирги ўн кунлигида эътикоф қилинадир. Ҳамма масжидларда ҳам эътикоф қилмоқ мумкин. Оллоҳ таолонинг қуйидаги каломи бунга далил: «Масжидларда эътикофда ўтирган кунларингизда аёлларга яқинлик қилмангиз! Бу Оллоҳ белгилаган чегаралардир. Бинобарин, аларга яқинлик қилмангиз! Шул тариқа Оллоҳ таоло ўз ҳукмларини бандаларига тушунтирғайдир, шояд улар Оллоҳнинг айтганини қилиб, қайтарганидан қайтсалар!»

Абдуллоҳ ибн Умар: «Расулуллоҳ Рамазоннинг охирги ўн кунлигида эътикофга ўтирар эрдилар»,— дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам то Оллоҳ таоло омонатини олгунча Рамазоннинг охирги ўн кунлигида эътикофга ўтирмакни канда қилмадилар. Жанобдан сўнг, ул кишининг аёллари ҳам шундоқ эътикоф қилишадиган бўлди»,— дейдилар.

Абу Саъид Ҳудрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қайси бир йили Рамазоннинг иккинчи ўн кунлигида эътикофга ўтирдилар. Йигирманчи куни эрталаб эътикофни тугатиб, ташқарига чиқдилар-да, бундай дедилар: «Кимки мен бирлан бирга эътикоф қилган бўлса, охирги ўн кунликда ҳам эътикофни давом эттирсин! Шул кеча менга Лайлат ул-Қадр утадиган кун тайин қилинган эди, аммо ёдимдан кўтарилибдир. Тушимда лой ерда сажда қилаётган эрмишман, Лайлат ул-Қадрни охирги ўн кунлиkning тоқ кунларида кутингиз!» Шу кечаси ёмғир ёғди. Масжид томи хурмо шохлари бирлан ёпилган эрди, ёмғир ўтиб кетди. Расулуллоҳнинг пешоналарига лой текканини йигирма биринчи куни эрталаб ўз кўзим бирлан кўрдим».

8- боб. Ҳайз кўрган хотин эътикофда ўтирган эрининг сочини тараши мумкин

Оиша разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидда эътикофда ўтирган кунлари муборак бошларини дарчадан чиқарар эрдилар, мен ҳайз кўрган бўлсам ҳам, сочларини тараб қўярдим»,— дейдилар.

9- боб. Эътикофда ўтирган киши уйига жуда зарур бўлганда кирадир

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжиддан чиқмай бошларини дарчадан чиқарар эрдилар, мен сочларини тараб қўярдим. Эътикофда бўлсалар, уйга ҳеч кирмас эрдилар, фақат зарур бўлсагина кираар эрдилар»,— дейдилар.

10- боб. **Эътикофда ўтирган кишининг ювинмоғи ҳақида**

Оиша разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳайз кўрган бўлсам ҳам мени кучоқлар эрдилар. Эътикофда ўтирган кунлари бошларини дарчадан чиқарар эрдилар, мен ҳайз кўрган бўлсам ҳам ювиб қўярдим»,— дейдилар.

11- боб. **Кечаси эътикофда ўтирмоқ ҳақида**

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Мен жоҳилия даврида бир кеча Масжид ул-Ҳаромда эътикоф қилурмен, деб ният айлаган эрдим»,— дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Ниятингга вафо қилғил!»— дедилар».

12- боб. **Аёлларнинг эътикофда ўтирмоғи ҳақида**

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазоннинг охириги ўн кунлигида эътикофда ўтирар эрдилар. Жаноб Расулуллоҳ менинг учун масжид саҳнида чодир тутиб берган эрдилар, бомдоддан сўнг олдимга кирардилар. Жаноб Расулуллоҳнинг бошқа заифалари — Ҳафса мендан ўзига чодир тутиб олмоққа рухсат сўраб эрди, рухсат бердим, чодир тутиб олди. Буни кўрган Зайнаб бинти Жаҳш (Расулуллоҳнинг хотинларидан бири) ҳам ўзига чодир қуриб олди. Эртасига эрталаб Жаноб Расулуллоҳ чодирларни кўриб: «Бу неси-дир?»— дедилар. «Хотинларингизнинг чодирлари»,— дейишди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Улар яхши иш қилишибдир, деб ўйлайсизларми?»— дедилар. Шундан сўнг, Жаноб Расулуллоҳ ўша ойдаги эътикофни тарқ этдилар. Бунинг эвазига Шаввол ойида ўн кун эътикоф қилдилар».

13- боб. **Масжидга чодир тикмоқ ҳақида**

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам эътикоф қилмоқ ниятида масжидга чиқиб эрдилар, мен, Ҳафса ва Зайнабнинг чодирларимизни кўриб қолдилар. Шунда: «Булар яхши иш қилишибдир, деб ўйлайсизларми?»— дедилар-да, эътикофга ўтирмай, чиқиб кетдилар. Кейин, Шаввол ойида ўн кун эътикоф қилдилар».

14- боб. **Эътикофда ўтирган киши бирор ҳожат бирлан масжид эшиги олдиғача борадиларми?**

Сафиййа разияллоҳу анҳо: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламини Рамазоннинг охириги ўн кунлигида

масжидда эътикофда ўтирганларида кўргани бордим»,— дейдилар. Кейин, Сафиййа Жаноб Расулуллоҳ хузурларида бир оз суҳбатлашиб ўтирганларидан сўнг қайтиш учун ўринларидан турибдирлар, Жаноб Расулуллоҳ ҳам ул киши бирлан бирга туриб, масжиднинг эшиги олдиғача бирга борибдирлар. Шунда, ансорлардан икки киши ўтиб кетаётиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга салом беришибди. Жаноб Расулуллоҳ уларга: «Шошмангиз, бул Сафиййа бинти Хужай (яъни, «Кўнглингизга бир нарса келмасин, бу — менинг хотиним» демоқчилар)»,— дебдирлар. Бояги икки кишига бу гап оғир ботиб: «Субҳоналлоҳ»,— дейишибди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шайтон инсоннинг қон томирларида юриб, васваса қилғайдир, шул боисдан сизларни ҳам шайтон васваса қилиб, хаёлингизга бўлмағур фикрни келтирмадимикан, деб хавотир олдим»,— дебдирлар.

15- боб. Эътикофда ўтирмоқ ва Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг йигирма кун бўлди, деганда эътикофни тугатиб, ташқарига чиқишлари ҳақида

Абу Салома ибн Абдурраҳмон Абу Саъид Худрийдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Лайлат ул-Қадр тўғрисида гапирганларини эшитганмисиз?»— деб сўрадилар. Ул киши: «Ҳа»,— дедилар-да, қуйидагиларни ривоят қилиб бердилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Рамазоннинг иккинчи ўн кунлигида эътикофга ўтирдик, йигирма кун бўлди, деганда эрталаб эътикофни тугатиб чиқдик. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ бизга ваъз айтдилар-да: «Лайлат ул-Қадр куни менга тайин қилиниб эрди, аммо ул ёдимдан кўтарилиб қолди. Уни Рамазон ойининг охириги ўн кунлигида, тоқ кунларда кутингиз. Тушимда мен лой ерда сажда қилаётган эрмишман. Кимки мен бирлан бирга эътикоф қилган бўлса, масжидга қайтсин!»— дедилар. Одамлар масжидга қайтиб киришди. Шу пайтда осмонда бир парча ҳам булут йўқ эрди, бирдан қаердандир булут пайдо бўлиб, ёмғир ёғди. Сўнг, бомдодга такбир айтилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам лой ерда сажда қилдилар, ҳаттоки мен Жаноб Расулуллоҳнинг муборак пешоналари ва бурунларига лой текканини кўрдим».

16- боб. Мустаҳозанинг (ичидан муттасил қон кетадирган аёлнинг) эътикоф қилмоғи ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга хотинларидан бири мустаҳоза

ҳолида эътикофга ўтирди. Унинг ичидан қизил ва сарик суюқлик келиб турарди, биз остига тоғора қўйиб қўйгандик»,— дейдилар.

17- боб. Аёлнинг эътикофда ўтирган эрини кўргани бормоғи ҳақида

Али ибн Ҳусайн ривоят қиладирлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидда (эътикофда) эрдилар. Ул кишини кўргани келган) аёллари уйларига қайтмоқчи бўлиб, ўрнидан қўзғалди. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Сафиййага: «Шошмағил, кузатиб қўйгаймен!» — дедилар. Сафиййанинг уйи Усоманинг ҳовлисида эрди. Жаноб Расулуллоҳ Сафиййа бирлан бирга чиқдилар. Иттифоқо, икки ансорий йўлиқиб, Жаноб Расулуллоҳга бир нигоҳ ташлашди-да, йўлда давом этишди. Жаноб Расулуллоҳ уларни чақириб: «Бу — Сафиййа бинти Ҳувай (яъни, «Бу — менинг хотиним» демоқчилар)»,— дедилар. Улар таажжубланиб: «Субҳоналлоҳ, ё Расулаллоҳ!»— дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Шайтон инсоннинг қон томирларида юрғайдир, шул боисдан шайтон васваса қилиб, ёмон ҳаёлга бормангиз, деб хавотир олдим»,— дедилар».

18- боб. Эътикофда ўтирган киши шубҳани ўзидан соқит қиладирми?

Али ибн Ҳусайн ривоят қиладирлар: «Сафиййа разияллоҳу анҳо Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эътикофда ўтирганларида ҳузурларига келдилар, сўнг қайтишларида Жаноб Расулуллоҳ ҳам биргалашиб йўлга тушдилар. Йўлда ансорлардан бири уларни кўрди. Жаноб Расулуллоҳ ансорни чақириб: «Бу — Сафиййа (яъни, менинг хотиним), тагин ҳаёлингга ҳар хил фикр келиб юрмасин, чунким шайтон одам боласининг қон томирларида юрғайдир»,— дедилар».

Зухрий Суфъндан: «Сафиййа кечаси келганмиди?»— деб сўраганларида, ул киши: «Ҳа, кечаси»,— деб жавоб берган эрканлар.

19- боб. Эрталаб эътикофни тугатиб чиқса...

Абу Саъид Худрий ривоят қиладирлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Рамазоннинг иккинчи ўн кунлигида эътикофга ўтирдик. Йигирманчи куни эрталаб нарсаларимизни кўтариб, Расулуллоҳнинг ҳузурларига келдик. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ: «Кимки мен бирлан бирга эътикоф қилган бўлса, яна жойига қайтсин (эътикоф-

ни давом эттирсин), чунким шул кеча менга Лайлат ул-Қадр ўтадирган кун аён қилинди. Тушимда мен лой ерда сажда қилаётган эрмишман»,— дедилар. Жаноб Расулуллоҳ жойларига қайтдилар ҳамки, ёмғир ёға бошлади, Оллоҳга қасам ичиб айтурменким, ўшал куни кечгача ёмғир ёғиб, шох-шабба ташланган масжид тоmidан чакка ўтиб кетди. Кейин, мен Жаноб Расулуллоҳ (сажда қилаётганларида) бурунларига лой текканини кўрдим».

20- боб. Шаввол ойида эътикофга ўтирмоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар Рамазонда эътикофга ўтирар эрдилар. Бомдод вақти бўлгач, туриб намоз ўқирдилар-да, яна қайтиб эътикофга ўтирардилар»,— дейдилар. Оиша онамиз Жаноб Расулуллоҳдан эътикофга ўтирмоққа рухсат сўраганларида, унга ижозат бердилар. Шунда, Оиша разияллоҳу анҳо ўзларига чодир қуриб олдилар. Буни эшитиб, Ҳафса ҳам ўзларига чодир қуриб олдилар. Кейин, Зайнаб ҳам эшитиб, чодир қуриб олдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдоддан сўнг келиб, тўртта чодир турганини кўриб, «Бу несидир?»— дедилар. Жаноб Расулуллоҳга чодирлар аёллариники эканлигини айтишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Не сабабдан бундоқ қилишди, яхши ниятдами? Олиб ташлангиз, мен иккинчи кўрмайин!»— деганларидан сўнг, чодирларни олиб ташлашди. Шундан кейин, Жаноб Расулуллоҳ Рамазон ойидаги эътикофларини тўхтатиб, Шаввол ойининг охириги ўн кунлигида уни давом эттирдилар».

21- боб. Эътикофда ўтирган киши рўза тутмаса ҳам бўладир

Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳу: «Ё Расулаллоҳ, мен жоҳилия даврида, Масжид ул-Ҳаромда бир кеча эътикоф қилгаймен, деб аҳд этган эрдим»,— дедилар. Шунда, Жаноб Расулуллоҳ: «Аҳдингга вафо қилгил!»— дедилар (бирок рўза тутмоқ ҳақида индамадилар). Кейин, Ҳазрат Умар бир кеча эътикофга ўтирдилар».

22- боб. Жоҳилия даврида эътикоф қилишга аҳд қилиб, сўнг мусулмон бўлса...

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Жоҳилия даврида Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу Масжид ул-Ҳаромда (назаримда, бир кеча) эътикофга ўтирмоққа аҳд қилган эрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ул кишига: «Аҳдингга вафо қилгил!»— деб айтдилар».

23- боб. Рамазоннинг иккинчи ўн кунлигида эътикофга ўтирмак ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар Рамазонда ўн кун эътикофга ўтирар эрдилар. Вафот қиладирган йиллари эрса, йигирма кун эътикоф қилдилар»,— дейдилар.

24- боб. Эътикофга ўтирган киши эътикофни тўхтатмоқчи бўлса...

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазоннинг охирги ўн кунлигида эътикофга ўтирғайман, деб одамларга айтдилар»,— дейдилар.

Ўшанда Оиша ҳам эътикофга ўтирмакка Жанобдан рухсат сўрадилар, ул киши ижозат бердилар. Ҳафса Оишага: «Менга ҳам рухсат сўраб берингиз»,— дедилар. Оиша ул кишига рухсат сўраб бердилар. Буни кўрган Зайнаб ҳам ўзларига масжиддан эътикоф учун жой тайёрладилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиганларидан сўнг, эътикофда ўтирадирган жойларига қайтганларида, ул ердаги эътикофга тайёрлаб қўйилган жойларни кўриб: «Бу несидир?»— дедилар. «Оиша, Ҳафса ва Зайнабнинг жойлари»,— деб айтишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Яхши иш қилишмабдир, мен эътикофимни тўхтатгаймен»,— деб рўзаларини буздилар. Кейин, Шаввол ойида ўн кун эътикоф қилдилар».

25- боб. Эътикофдаги киши ювдирмак учун бошини дарчадан чиқарадир

Оиша разияллоҳу анҳо: Жаноб Расулуллоҳнинг муборак бошларини, эътикофда бўлганларида ҳайз кўрганлигимга қарамай, ювиб-тараб қўярдим»,— дейдилар. Жаноб Расулуллоҳ масжидда туриб, дарчадан бошларини чиқарар эрдилар. Оиша онамиз хужраларида туриб, муборак бошларини ювиб-тараб қўярдилар.

ИЗОҲЛАР

Аббон ибн Усмон

Абдуллоҳ ибн Ал-Аббос
ибн Абдулмуталлиб

Абдуллоҳ ибн Жаъфар ибн
Абу Толиб
Абдуллоҳ ибн Зубайр

Абдуллоҳ ибн Масъуд
Абдуллоҳ ибн Рувоҳа
Ал-Ансорий

Абдуллоҳ ибн Саъд ибн
Абу Сарҳ

Абдуллоҳ ибн Умар ибн
Абдулазиз

Абдуллоҳ ибн Умар ибн
Усмон ибн Аффон

Абдуллоҳ ибн Хозим
Абдулмалик ибн Марвон
Абдуррахмон ибн Авф

Абдуррахмон ибн Муҳаммад
ибн Ал-Ашъас
Абдуррахмон ибн Саҳр Аздий
Абу Абдуллоҳ
Абу Абдуррахмон
Абу Айюб

Абу Бакр (572—634)

Абу Бакр ибн Абдуррахмон
Абу Бакра

Абу Барза

Абу Баҳр Заҳҳок ибн Қайс
Абу Воил

Абу Довуд Сулаймон ибн
Ашъас Ас-Сижистоний
Абу Жаҳл

Абу Жуҳайфа

— ҳадис уламоларидан. 724 йилда вафот этган.

— Абулаббос деб ҳам юритилади. Муҳаммад пайгамбарнинг амакиваччалари, 688 йилда вафот этган.

— Ҳазрат Алининг жиянлари, тахм. 700 йилда вафот этган.

— Абу Бакр Сиддиқнинг қизи бўлмиш Асмонинг ўғли. Африкани фатҳ этишда иштирок этган. Язид ибн Муовия ўлгандан кейин (685 й.) Ҳажжож Маккани қуршаб олиб, Абдуллоҳни ўлдирган.

— саҳоба, 652-йилда вафот этган.

— яъни, Ибн Рувоҳа.

— саҳобалардан, умавийлар лашкарбоши-си, 651 йилда Византия флотини тор-мор келтирган.

— умавийлар халифаси Умар ибн Абдулазизнинг ўғли, 749 йилда вафот этган.

— халифа Усмоннинг набиралари.

— саҳоба, ровий, 693 йилда ҳалок бўлган.

— умавийлар халифаси (65/685—86/705).

— саҳоба, лақаби Абу Муҳаммад. 31/651 йил, 75 ёшда вафот этган.

— киндий қабиласи бошлиғи.

— яъни, Абу Ҳурайра.

— Зубайр ибн Баккорнинг лақаби.

— Абдуллоҳ ибн Масъуднинг лақаби.

— саҳоба. Асл исми Холид, ибн Зайд Ҳазражий.

— Муҳаммад пайгамбарнинг энг яқин саҳобалари, қайноталари, Чорёрлардан бири, Ойшанинг отаси, асл исми Абдуллоҳ ибн Абу Қаххофа бўлиб, Абу Бакр Сиддиқ лақаби билан машҳур-дир.

— тобеин, фақиҳ.

— саҳоба. 51-ҳижрий йилда Басрада вафот этган.

— тўлиқ исми Абу Барза Фазл ибн Муҳаммад Асламий, саҳоба.

— яъни, Аҳнаф.

— тўлиқ исми Абу Воил Шақиқ ибн Салама ал-Асадий ал-Харимий. Уламои тобеинлардан.

— машҳур муҳаддис (817—888).

— асл исми Амр ибн Ҳишом. Исломга қарши чиққан Макка зодагонларидан бири. Бадр жангида ҳалок бўлган (624).

— тўлиқ исми Абу Жуҳайфа Ваҳб ибн Абдуллоҳ. Саҳоба, 72-ҳижрий йилда вафот этган.

Абу Зайд Ал-Ансорий
(?—836)

Абу Зарр

Абу Зуръа

Абу Лайло

Абу Лаҳаб

Абу Мусо Ал-Ашъарий

Абу Муҳаммад

Абу Рофиъ

Абу Саид Худрий

Абу Салама

Абу Суфён

Абу Толиб Абдуманноф
ибн Абдулмуталлиб

Абу Убайд Ал-Қосим ибн
Салом Ал-Ҳиравий
(770—837).

Абу Ҳамза

Абу Ҳанифа Ан-Нуъмон ибн
Собит (тахаллуси Имом
Аъзам) (699—767)

Абу Ҳурайра

Абуддардоъ Ал-Ҳазражий
Ал-Ансорий (? — 652)

Абуззаноद

Абулаббос

Абуласвад

Абулқосим

Абулҳасан Али ибн
Исмоил Ал-Ашъарий
(873—935)

Адий ибн Ҳотим Ат-Тоий
Абу Тариф
Ажр

— ровий.

— исломнинг илк тарғиботчиларидан. 635
йили вафот этган.

— машхур ҳадис олими. 375/985—986
йилда вафот этган.

— Муҳаммад пайғамбарнинг саҳобалари-
дан.

— Муҳаммад пайғамбарнинг амакилари.

— саҳоба. 51-ҳижрий йилда вафот этган.

— Абдуррахмон ибн Авфнинг лақаби.

— саҳоба.

— саҳоба.

— Бану Ҳошим қабиласидан, Муҳаммад
пайғамбар хонадонининг яқин кишила-
ридан. 750 йилда ҳалок бўлган.

— тулиқ исми Абу Суфён ибн Умаййа
ал-Қурайший. Савдогар. Дастлаб, Мак-
када Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва
салламга ва у кишининг диний тарғи-
ботларига қарши курашган, сўнг 630
йили Маккани жангсиз топшириб, ис-
лом динини қабул қилган, 652 йили
вафот этган.

— Муҳаммад пайғамбарнинг амакилари,
Алининг отаси.

— фақиҳ, дин уламоларидан.

— яъни, Анас ибн Молик.

— ҳанафия мазҳабининг асосчиси, имоми,
фақиҳ.

— тулиқ исми Абдуррахмон ибн Саҳр
Аздий. Саҳоба, 676-йилда 78 ёшида
вафот этган.

— Муҳаммад пайғамбарнинг ёш саҳобала-
ридан, Қуръон билимдони, Дамашқ имо-
ми ва қозиси.

— тулиқ исми Абуззанод Абу Абдуррахмон
Абдуллоҳ ибн Заквон. Тобеинлардан.

— Абдуллоҳ ибн ал-Аббос ибн Абдулму-
таллиб деб ҳам аталади.

— тулиқ исми Абуласвад Дуилий. Тобеин-
лардан. Фақиҳ, муҳаддис, адиб ва шоир.

— Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва сал-
ламнинг лақаблари.

— машхур фақиҳ, ислом назариётчилари-
дан.

— Алининг ёрдамчиларидан.

— исломнинг охират ақидасига кўра, одам-
лар бу дунёдаги амали солиҳлари учун
Оллоҳ таолодан оладиган мукофот.

Азоб

Али ибн Абу Толиб

Али ибн Ҳусайн

Ал-Масжид Ул-Ақсо

Ал-Масжид Ул-Ҳаром

Ал-Машғар Ул-Ҳаром

Алқама ибн Қайс

«Амир Ал-Муъминин»

Амир Ҳамза

Аммор ибн Ёсир (564—657)

Амр ибн Ал-Ос

Амр маъруф

Анас ибн Молик

Ансорлар

Арафот

Асвад (Ал-Асвад)

Арш

Асмо бинти Абу Бакр
(596—692)

Ато ибн Абу Рабоҳ

Ашуро кунлари

Ақаба

Аҳли китоб (Аҳл ул-китоб)

Аҳмад ибн Ҳанбал (780—855)

- ҳар куни беш вақт намоз вақтини эълон қилиш ва унга даъват этиш.
- исломда «Чорёрлар» деб аталувчи дастлабки тўрт халифадан тўртинчиси. Расулulloҳнинг амакиваччалари, қизлари Фотиманинг эри. 656—661 йилларда халифалик қилган. 661 йили ўлдирилган.
- имом, 710 йилда вафот этган.
- Қуддус (Иерусалим) даги қадимий масжид.
- Маккадаги қадимий Каъба ибодатхонаси.
- ҳажда беш ҳиссиёт — эшитиш, кўриш, ҳидлаш, татиш ва ушлаш билан тавоф қилинадиган жой.
- тобеинлардан, буюк фақиҳ ва муҳаддис. 61-йилда вафот этган.
- «Муъминлар ҳукмдори». Халифаларнинг илк ислом даврида қўлланилган унвони.
- тўлиқ исми Ҳамза ибн Абдулмуталлиб, Муҳаммад пайғамбарнинг амакидари, лақаби Асадуллоҳ.
- Ҳазрат Алининг ансорларидан.
- ислом фотиҳларидан (629—663).
- шариатда ҳаммага маълум бўлган эзгу амаллар — рўза, намоз, ҳаж, закот, фитр рўза ва қурбонлик.
- Муҳаммад пайғамбарнинг саҳобаларидан, лақаби Абу Ҳамза. Тахм. 92/710 йил, 100 ёшида вафот этган.
- 622 йили Маккадан Мадинага Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салам бошлиқ кўчиб борган мусулмонларга ёрдам берган ва ислом динини қабул қилган мадиналик Авс ва Ҳазраж қабилаларининг аъзоларига нисбатан қўлланиладиган ном.
- Макка шарқидаги тепалик номи. Ҳожилар ҳаж маросими вақтида ўша ерга чиқиб намоз ўқийдилар.
- тобеин, фақиҳ.
- Оллоҳ таолонинг тахти.
- Халифа Абу Бакрнинг қизи, Оишанинг опаси, Зубайр ибн Аввомнинг хотини, Абдуллоҳ ибн Зубайрнинг онаси.
- фақиҳ ва муҳаддис. 732 йилда вафот этган.
- шиаларда ўтказиладиган мотам маросимлари кунлари. Ҳазрат Алининг ўғли имом Ҳусайн ҳалок бўлган кун — Муҳаррам ойининг ўнинчи куни билан боғлиқ.
- яъни, Жамрат ул-Ақаба.
- ўз муқаддас китобига эга бўлган динларга эътиқод қилувчилар.
- тўлиқ исми Имом Абу Абдуллоҳ Аҳмад ибн Ҳанбал ибн Муҳаммад Шайбоний, Ҳанбалия мазҳабининг асосчиси.

Ахнаф

Бадр уруши (жанги)

Байтуллоҳ

Байт ул-Муқаддас

Байт ул-Мол

Барро ибн Озиб

Биби Марям

Билол

Бобил

Валид ибн Утба

Дажжол

Довуд

Жаброил

Жамрат уд-Дунийо

Жамрат ул-Ақаба

Жамрат ул-Вусто

Жамъ

Жиҳод

Жоҳилия

Жубба

Забҳ

Забҳгоҳ

Зайд ибн Собит

Зайнаб бинти Жаҳш

Зайнаб бинти Хузайма

Закот

Замзам

- тўдиқ исми Абу Баҳр Заҳҳок ибн Қайс. Тобеинлардан. 675 йилда вафот этган.
- Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам раҳбарликларидаги Мадина мусулмонларининг Макка мушриклари билан қилган жанги (624 йил, март).
- Макка ислом динининг ягона марказига айланганидан кейин Каъбага берилган ном.
- Қуддус (Иерусалим) шаҳридаги қадимдан мавжуд бўлган, христианлар ва яҳудийларда муқаддас ҳисобланган ибодатхоналар, шу муносабат билан Қуддус шаҳрининг ўзи ҳам шундай деб аталади.
- дастлабки ислом раҳнамолари ва халифалар давридаги давлат хазинаси.
- ислом лашкарбошиларида.
- Исо пайғамбарнинг оналари.
- ҳабаш, исломдаги биринчи муаззин, 641 йилда Дамашқда вафот этган.
- Дажла ва Фрот дарёлари оралиғи — Месопотамиянинг жанубида мавжуд бўлган қадимий давлат.
- Утба Абдулвалид ибн Робиъа ибн Абд Шамснинг ўғли.
- исломга кўра, қиёмат олдида пайдо бўладиган махлуқ бўлиб, инсонларни тўғри йўлдан оздирар эмиш.
- пайғамбар.
- исломда тўрт бош фариштадан бири бўлиб, Оллоҳ билан Муҳаммад пайғамбар ўрталарида элчилик хизматида бажарган, ваҳий келтириб турган.
- ҳаж вақтида шайтонга тош отиладиган учта жойдан энг яқингиси.
- ҳаж вақтида шайтонга тош отиладиган учта жойдан энг узоқдагиси.
- ҳаж вақтида шайтонга тош отиладиган учта жойдан ўртадагиси.
- Мино ва Арафот оралиғидаги мавзе.
- исломда ғайридинларга қарши муқаддас уруш.
- исломдан илгариги давр.
- енглари кенг уст кийими.
- сўйиш, қурбонлик қилиш.
- жонлиғ қурбонлик қилинадиган жой.
- ансорлардан, 647 йилда вафот этган.
- Муҳаммад пайғамбарнинг хотинларидан бири. Тахм. 640 йилда вафот этган.
- Муҳаммад пайғамбарнинг хотинларидан бири. «Уммулмасокин» (Мискинлар онаси) деб ҳам аташади. 625 йилда вафот этган.
- гуноҳлардан тозаланиш учун мол-мулк ва даромаддан берилган садақа, хайр-эҳсон. Исломнинг беш асосий талабларидан бири.
- Маккада Каъба яқинидаги булоқ.

- Зубайр** — Мухаммад пайгамбарнинг саҳобаларидан, тўлиқ номи Зубайр ибн Аввом, 36/656 йилда вафот этган.
- Зубайр ибн Баккор (786—870)** — мадиналик олимлардан. Маккада қозилик қилган.
- Зухрий** — Ибн Шихоб номи билан машҳур муҳаддис.
- Ибн Аббос** — тўлиқ исми Абдуллоҳ ибн ал-Аббос, Расулуллоҳнинг амакиларининг ўғли, машҳур ҳадис ровийларидан. 688 йилда вафот этган.
- Ибн Асмо** — Абдуллоҳ ибн Зубайр шундай деб ҳам аталади.
- Ибн Исҳоқ** — араб тарихчиси (8-аср). Мухаммад пайгамбар вафот этганларидан сўнг, у кишининг ҳаёт ва фаолиятларига доир маълумотларни тўплаб, китоб қилган.
- Ибн Масъуд** — яъни, Абдуллоҳ ибн Масъуд.
- Ибн Рувоҳа** — тўлиқ исми Абдуллоҳ ибн Рувоҳа ал-Ансорий ал-Маданий. Ясриблик ғамирлардан, 630 йилда газотда ўлдирилган.
- Ибн Сирий** — тўлиқ исми Мухаммад ибн Сирий.
- Ибн Умму Мактум** — Мухаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларидан. Умар ибн ал-Хаттоб халифалик қилган даврда вафот этган.
- Ибн Шихоб Зухрий (670—741)** — машҳур муҳаддис.
- Ибн Ҳанбал** — яъни, Аҳмад ибн Ҳанбал.
- Ибн Ҳишом** — 9-аср араб филологи.
- Иброҳим** — пайгамбар.
- Идда** — шариат бўйича эри ўлган ёки эридан ажралишган хотинлар бошқа эрга чиқиши учун ўтиши шарт бўлган муҳлат.
- Идрис** — пайгамбар.
- Изор** — тананинг белдан пастини беркитувчи кийим.
- Икрима ибн Абу Жаҳл** — лашкарбоши, дастлаб исломга қарши курашган, сўнг мусулмон бўлган.
- Имом Шофиъий** — тўлиқ исми Абу Абдуллоҳ Мухаммад ибн Идрис аш-Шофиъий (767—820). Суннийликдаги шофиъия мазҳабининг асосчиси, имоми.
- Исо** — пайгамбар.
- Истилом** — ўпиб, силаб тавоф қилиш.
- Истиғфор** — «Астағфир ул-лоҳ» деб Оллоҳ таолодан кечирим сўраш.
- Истиҳоза** — аёллар касаллиги бўлиб, ичидан бетўхтов қон келиб туради.
- Иқомат** — такбир айтиш.
- Калимаи Таййиба** — «Ло илоҳа илла-л-лоҳу Мухаммадун Расулуллоҳ» деб айтмоқ.
- Калимаи Шаҳодат** — «Ашҳаду алло илоҳа илла-л-лоҳу ва-ш-ҳаду анна Мухаммадан абдуҳу ва Расулуҳ» деб айтмоқ.
- Каъба** — Байтуллоҳ ёки Ал-Масжид ул-Ҳаром деб ҳам аталади.
- Куфа** — Ироқдаги тарихий шаҳар. Бағдоддан 150 км жанубда, Фрот дарёсининг гар-

Лайлат ул-Қадр

Лайс ибн Саъд

Мавло
Мадина

Мажусий
Маййит
Маймуна

Макка

Марва

Марвон ибн Ал-Ҳакам
Меърож (Меърож
кечаси)

Мийқот
Микоил
Мино

Мисвар

Мисвок
Молик ибн Анас

Муаззин

Мужоҳид

Муздалифа
Муовия ибн Абу Суфён
Муовия ибн Язид

Маоз ибн Жабал

Муслим ибн Абдулмалик
ибн Марвон

Мусо
Мусъаб ибн Зубайр ибн
Аввом
Мушрик

бий соҳилида бўлган, ҳовир хиробалари
сақланган.

— Қуръонди тилга олинган рамзон ойи-
нинг 27-кечаси. Шу кундан бошлаб
Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва сал-
ламга ваҳий нозил бўлган.

— машҳур фақиҳ ва муҳаддис. Ҳижрий
175-йилда вафот этган.

— озод қилинган қул.

— Мадинату Расулиллоҳ ёки Мадинату-н-
Набий — пайғамбар шаҳри. Саудия
Арабистонининг шимоли-ғарбидаги ша-
ҳар. Ҳижоз вилоятида.

— зардуштийликка эътиқод қилувчи шахс.

— ўлик, мурда.

— Муҳаммад пайғамбарнинг хотинларидан
бири.

— Саудия, Арабистонидаги шаҳар. Ислом
диний маркази, ҳар йили мусулмонлар
у ерга ҳаж қилишади.

— Маккадаги қоятош (ёки тепалик). Марва
билан Сафо оралиғида ҳожилар Ҳожар
Умму Исмоъил (Биби Ҳожар) нинг
сув қидириб юрганларини хотирлаб
саъй қилишади.

— умавийлар халифаси (684—685).

— Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам
Жаброил ёрдамида осмонга чиқиб, Ол-
лоҳ билан учрашган кеча.

— ҳаж ва умрага эҳром боғланадиган жой.

— исломда тўрт бош фариштадан бири.

— Макканинг шарқида, тоғли ерда жой-
лашган мавзе.

— тулиқ исми Абу Абдурраҳмон Мисвар
ибн Махрама ибн Заҳра ал-Қурайший
аз-Зухрий. Саҳоба.

— уд ёғочидан қилинадиган тиш тозалагич.
— моликия мазҳабининг асосчиси
(715—795).

— масжидда азон айтиб, намозга чорлов-
чи шахс.

— Оллоҳ ва ислом йўлида жанг қилувчи
шахс.

— яъни, Жамъ.

— умавийлар халифаси (661—680).

— умавийлар халифаси (683—684), Язид
ибн Муовиянинг ўғли, Муовия ибн Абу
Суфённинг набираси.

— тулиқ исми Абу Абдурраҳмон ал-Ансор-
рий ал-Хазражий ал-Жашмий. Саҳоба.

— умавийлар саркардаларидан, 740 йилда
вафот этган

— пайғамбар.

— саҳобалардан Зубайр ибн Аввоннинг
ўғли.

— Оллоҳ таолога ширк келтирувчи, яъни
уни якка-ю ягона тангри, деб билмайдиган
шахс.

**Мугйира ибн Шуъба
Муҳаддис**

Муҳаммад ибн Али

Муҳаммад ибн Сири

Муҳаммад ибн Ҳанафия

Найсабур

Насоро

Нафл

Нафр куни

Наҳр

Нофиз ибн Абдурраҳмон

Ал-Лайсий (?—786)

Одам Ато

Оиша бинти Абу Бакр

Оиша Бинти Талҳа (? — 650)

Осий

Рабиъ ибн Зиёд Ал-Ҳорисий

Ридо

Рух ул-Қуддус

Савда бинти Замъа (?—673)

Салмон Форсий

**Салом (икки елкага салом
бермоқ)**

Сафиййа бинти Ҳужай

Сафо

Саъд Ансорий

Саъд ибн Абу Ваққос

Саъд ибн Муоз

- саҳобалардан, 666 йилда вафот этган.
- ҳадисларни тўплаш, уларнинг ҳаққоний, ишонарлиларини ажратиш ва шарҳлаш билан шуғулланувчи аллома.
- Ҳазрат Алининг Фотимадан бошқа хотинларидан туғилган ўғиллари.
- муҳаддис, тобеинлардан. 728 йилда вафот этган.
- тўлиқ исми Абулқосим Муҳаммад ибн Али ибн Абу Толиб. Фақиҳ.
- Эрондаги Нишопур шаҳрининг ўрта асрлардаги номи.
- христианлар.
- қўшимча намоз.
- Қурбон ҳайитининг 13- куни бўлиб, шу куни қавмлар Минодан Маккага қараб югурадилар.
- сўйиш, қурбонлик қилиш.
- асли Исфаҳонлик, Мадинада яшаган, Мадинанинг етти қорисидан бири.
- Оллоҳ таоло яратган дастлабки инсон.
- Абу Бакр Сиддиқнинг қизи, Муҳаммад пайғамбарнинг хотинлари. 57/676 йил, 65 ёшда вафот этганлар.
- ўз замонасида ҳусну жамол ва ақлу заковати билан донг таратган араб аёлларидан, отаси саҳоба Талҳа, онаси халифа Абу Бакрнинг қизи Умму Гулсум.
- ислом дини ва унинг шариатига зид ҳаракатлар қилган, Оллоҳ ва унинг китобларига, фаришталарига ҳамда охиратга шак келтирган банда.
- Муовия замонида Сижистон, кейин Хуросон ҳокими бўлган. Ҳасан Басрий бу кишининг котиби эди.
- тананинг белдан юқори қисмини беркитувчи кийим.
- яъни, Жаброил.
- Муҳаммад пайғамбарнинг хотинларидан бири.
- Муҳаммад пайғамбарнинг эронлик саҳобалари; 35/655 йилда вафот этган.
- ҳар намознинг сўнгида аввал ўнг, кейин чап елкага қараб «Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳ» деб айтмоқ.
- Муҳаммад пайғамбарнинг хотинлари, 672 йилда вафот этган.
- Маккадаги қоятош (ёки тепалик). Сафо билан Марва оралиғида ҳожилар Ҳожар Умму Исмоил (Биби Ҳожар)нинг сув қидириб югурганларини хотирлаб саъй қилишади.
- Муҳаммад пайғамбарнинг саҳобаларидан.
- саҳоба, лашкарбоши. 670 йилда вафот этган.
- саҳоба, ансорлардан.

Саъд ибн Убода
Саъид (Сайид) Ансорий

Саъид ибн Ал-Ос

Саъид ибн Зайд
Саъид ибн Мусаййаб
Саъй

Саҳоба

Саҳл ибн Саъд Ас-Соъдий

Сулаймон ибн Сурд

Сулаймон ибн Ясор
Сумра ибн Жундуб
Суннат

Суфён Ас-Саврий (715—778)

Суфён ибн Уйна

Табук уруши

Такбир
Талбия

Талҳа

Тарових (намози)

Тасбиҳ айтмоқ

Ташаҳхуд
Ташрик кунлари

Таяммум

Таҳажжуд
Таҳлил
Таҳлилгоҳ

Тоба
Тобеинлар

Товус ибн Кайсон

— саҳоба (? — 636).

— Муҳаммад пайғамбарнинг саҳобаларидан; Саъд Ансорийнинг ўғли.

— Куфа ва Мадина ҳокими, Қуръонни жамлашда халифи Усмонга ёрдам берган (? — 678).

— саҳобалардан (? — 670).

— машҳур фақиҳ. 712 йилда вафот этган.
— ҳаж удуми. Ҳожиларнинг Сафо ва Марва оралиғида югуришларини шундай деб юритишади.

— Муҳаммад пайғамбарнинг яқин ёрдамчилари, сафдошлари.

— саҳоба, 88-ҳижрий йилда 96 ёшда вафот этган.

— лашкарбоши, 685 йилда умавийлардан енгилиб, ҳалок бўлган.

— тобеин, фақиҳ.

— саҳоба.

— Муҳаммад пайғамбарнинг ўзлари қилган ва умматларига ҳам бажаришни буюрган амаллари.

— йирик муҳаддис, суфийлик уламоларидан.

— машҳур муҳаддис, 107 — ҳижрий йилда туғилган, 198-йилда вафот этган.

— Дамашқдан Мадинага олиб борадиган ҳаж йўлидаги Табук шаҳрида мушрикларга қарши бўлиб ўтган жанг (630).

Бу урушда Расулulloҳ қатнашганлар.
— «Оллоҳу акбар» демоқ.

— ҳаж вақтида ҳожиларнинг «Лаббайка оллоҳумма лаббайка» деб айтмоқлари.

— Муҳаммад пайғамбарнинг саҳобаларидан, тўлиқ номи Талҳа ибн Абдуллоҳ, 37/657 йилда вафот этган.

— рўза ойида ҳуфтон намозидан кейин ўқилади. 20 рақъатдан иборат.

— «Субҳоналлоҳи, алҳамду лиллоҳи, оллоҳу акбар. Ло илоҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу ло шарийка лаҳу, лаҳу-л-мулк ва лаҳу-л-ҳамду ва ҳува ало кулли шайъин қадийрун» деб айтмоқ.

— «Ат-Таҳиййот» ни ўқимоқ.

— Қурбон ҳайитидан кейинги уч кун. Бу кунларда қурбонлик қилинган жонлиглар гўшти қуритилади.

— тоза туфроқ ёки қум билан покланиш (сув бўлмаганда ёки бирор сабаб билан сув ишлата олмаса).

— тунда ўқиладиган намоз.

— «Ло илоҳа илла-л-лоҳ» деб айтмоқ.

— ҳажга таҳлил, яъни «Ло илоҳа иллаллоҳ» деб айтиладиган жой.

— яъни, Мадина.

— саҳобалардан кейин уларнинг ишини давом эттирган илоҳиётчилар.

— тобеин, фақиҳ.

Тоиф

Убай ибн Каъб Ал-Қоризъ
Ал-Хазражий

Умар ибн Абдулазиз ибн
Марвон (682—720)

Умар ибн Ал-Хаттоб

Умму Салама

Умму Ҳабиба

«Уммулмуъминин»

Урва ибн Зубайр

Усома ибн Зайд ибн Ҳориса

Усмон ибн Аффон

Утба Абулвалид ибн Абди
Шамс

Ушр (ўндан бир)

Уқайл ибн Абу Толиб
(? — 664)

Уҳуд жанги

Фарз

Фотима

Ҳадича (Ҳадиджа) бинти

Хувайлид

Хандақ воқеаси

Хорижа ибн Зайд

Холид ибн Зайд Хазражий

Хутба

Шабъий Абу Омир ибн
Шароҳил (642—723)

Шом

Шурайх ибн Ал-Ҳорис

— Ҳижоз вилоятидаги шаҳар. Макканинг шарқида.

— ансорлардан, халифа Усмон даврида вафот этган.

— Умавийлар халифаси, тақводорлиги билан шуҳрат қозонган.

— исломда «хулафо ар-рошидун» («туғри йўлдан борган халифалар»), «чорёрлар» деб аталган дастлабки 4 халифадан иккинчиси (634—644).

— Муҳаммад пайғамбарнинг хотинларидан бири.

— Муҳаммад пайғамбарнинг хотинларидан бири.

— яъни, «Муъминлар онаси».

— тобеин, фақиҳ (647—717), Асмо бинти Абу Бакрнинг ўғли.

— ҳадис ровийларидан, 673 йилда вафот этган.

— Муҳаммад пайғамбарнинг чорёрларидан; Умардан кейинги халифа. 35/655 йилда вафот этган.

— қурайшийлар бошлиқларидан, 623 йилда Бадр жангида ўлдирилган.

— мусулмон мамлакатларида натура шаклида (баъзан пул билан) давлат фойдасига ундирилган солиқ.

— Ҳазрат Алининг биродари.

— Мадинадан тахм. 4 км шимолдаги Уҳуд тоғи этагида 624 йили мушрикларга қарши бўлиб ўтган жанг. Бу жангда Муҳаммад алайҳиссалом ярадор бўлганлар, Амир Ҳамза ҳалок бўлган.

— Оллоҳ таоло мусулмонларга буюрган ва бажарилиши шарт бўлган амаллар.

— Муҳаммад пайғамбарнинг қизлари, Алининг хотини. 11/ 632 йилда вафот этган.

— Муҳаммад пайғамбарнинг хотинлари.

— Муҳаммад пайғамбар ва ул зотнинг ансорлари Мадина яқинида хандақ қазиб, Абу Суфён бошлиқ қурайшийлар йўлини тўсишган. Қамал йигирма кун давом этган (627).

— тобеин, фақиҳ.

— яъни, Абу Айюб.

— жумъа ва ҳайит намозларида хатиб (масжид имоми)нинг ваъз-насиҳат айтиши.

— Муҳаммад пайғамбарнинг тобеинларидан, муҳаддис, ровий, халифалар маслаҳатчиси.

— Суриянинг қадимий номи.

— Муҳаммад пайғамбарнинг саҳобаларидан. 708 йилда 100 ёшда вафот этган.

Эътикоф	— Узоқ муддат масжиддан чиқмай ибодат қилиш
Эҳром	— 1) ҳожиларнинг катта ва кичик ҳаж (ҳаж ва умра) вақтидаги дунёвий ишлардан маҳрум ҳолати. 2) ҳожилар ҳажда танасига ўрайдиган махсус мато.
Итид	— умавийлар халифаси (680—683), Муовия ибн Абу Суфённинг ўғли.
Қалинсува	— кулоҳ, қалпоқ.
Қамиса	— кўйлак.
Қайрот (карат)	— қимматбаҳо тошларнинг ёки сочилувчан жисмларнинг ўлчов бирлиги.
Қосим ибн Муҳаммад ибн Абу Бакр Ал-Сиддик	— машҳур фақиҳ, тахм. 634 йилда вафот этган.
Ғалот (Ғаллот)	— Оллоҳ таоло ва ислом йўлида олиб бориладиган муқаддас уруш.
Ғусл	— аввал таҳорат олиб, сўнг бош ва икки елкадан сув қуйиб, бутун баданни ювишдир.
Ҳажжонг ул-Видоъ	— Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳижратнинг ўнинчи йили сўнгги бор қилган видолашув ҳажлари.
Ҳажжонг ибн Юсуф (тахм. 661—714)	— умавий халифалари Абдулмалик (685—705) ва Валид (705—715) давридаги қўмондон ва Ироқ ҳокими.
Ҳайбар	— Ҳижознинг шарқий чегарасида, Мадинадан 170 км шимолда жойлашган қадимий шаҳар.
Ҳамза ибн Абдулмуталлиб	— яъни, Амир Ҳамза.
Ҳаммод	— ровий, асли эронлик, Куфада яшаган.
Ҳасан Басрий	— тўлиқ исми Абу Саъид ибн Абулҳасан Жаъфар ал-Басрий (21/642—110/728), исломдаги муътазиллийлар мазҳаби асосчиси.
Ҳасан ибн Собит (563—674)	— ансорлардан, исломда биринчи бўлиб диний шеър битган шоир, «Шоир ун-Набий лақабига муяссар бўлган.
Ҳафса (? — 665)	— халифа Умарнинг қизи, Муҳаммад пайгамбарнинг хотинлари.
Ҳинд	— лақаби Умму Ҳониъ, Муҳаммад пайгамбарнинг амакилари Абу Толибнинг оңаси.
Ҳишом ибн Абдулмалик	— умавийлар халифаси (724—743).
Ҳорис ибн Абдуллоҳ ибн Абу Рабиъа	— Басра ҳокими.
Ҳудайбия	— Маккадан Мадинага кетаверишдаги водий.
Ҳумс	— муттақий, диндор, эътиқоди мустаҳкам одам.

МУНДАРИЖА

Ҳадис ва муҳаддислар ҳақида	3
Жаноб Расулуллоҳга қандай ваҳий кела бошлагани ҳақида	5
Иймон китоби	13
Илм китоби	28
Таҳорат китоби	51
Ғусл китоби	79
Ҳайз китоби	89
Таяммум китоби	100
Салот (намоз) китоби	107
Намоз ўқиладиган жойнинг қибла томонини тўсиб қўйиш ҳақидаги боблар	147
Намоз вақтлари ҳақида китоб	153
Азон (айтиш) китоби	170
Жумъа китоби	240
Салот ул-хавф (хавф туғилганда ўқиладиган намоз)	256
Икки ҳайит ҳақида китоб	259
Витр ҳақидаги ҳадислар	271
Оллоҳ таолодан ёмғир сўрамоқ	274
Зилзила ва ҳар хил офатлар тўғрисидаги ҳадислар.....	283
Қун тутилиши тўғрисидаги китоб	284
Қуръон тиловат қилганда сажда қилмоқ ва унинг суннат эканлиги ҳақидаги боблар	293
Намозни қаср ўқиш ҳақидаги боблар	297
Кечаси таҳажжуд ўқимоқ хусусида	304
Нафл намозлар ҳақидаги боблар	316
Маккаи Мукаррама ва Мадинаи Мунаввара масжидларида ўқилган намознинг фазилатлари тўғрисида	320
Намозда қилинадирган ҳаракатлар.	322
Саждаи саҳв ҳақида	330
Жаноза ва кимнинг охирги айтган сўзи «Ло илоҳа иллаллоҳ» бўлса, ўшалар (яъни, ўликлар) ҳақида.	336
Ўзини-ўзи ўлдирувчилар ҳақидаги боблар	372
Қабр азоби ҳақидаги ҳадис ва оятлар	374
Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Абу Бакр ва Умар разияллоҳу анҳумо қабрлари ҳақидаги ривоятлар	380
Закот бермоқнинг вожиблиги тўғрисида	382
Ҳаж китоби.	418
Умра (кичик ҳаж) ҳақидаги боблар	480
Муҳсар ва овдан тегадирган улуш ҳақида	489
Мадина фазилатлари ҳақида китоб	505
Рўза китоби	510
Тарових китоби	541
Лайлат ул-Қадрнинг фазилати ҳақида	542
Эътикоф ҳақидаги боблар	545
Изоҳлар.	550